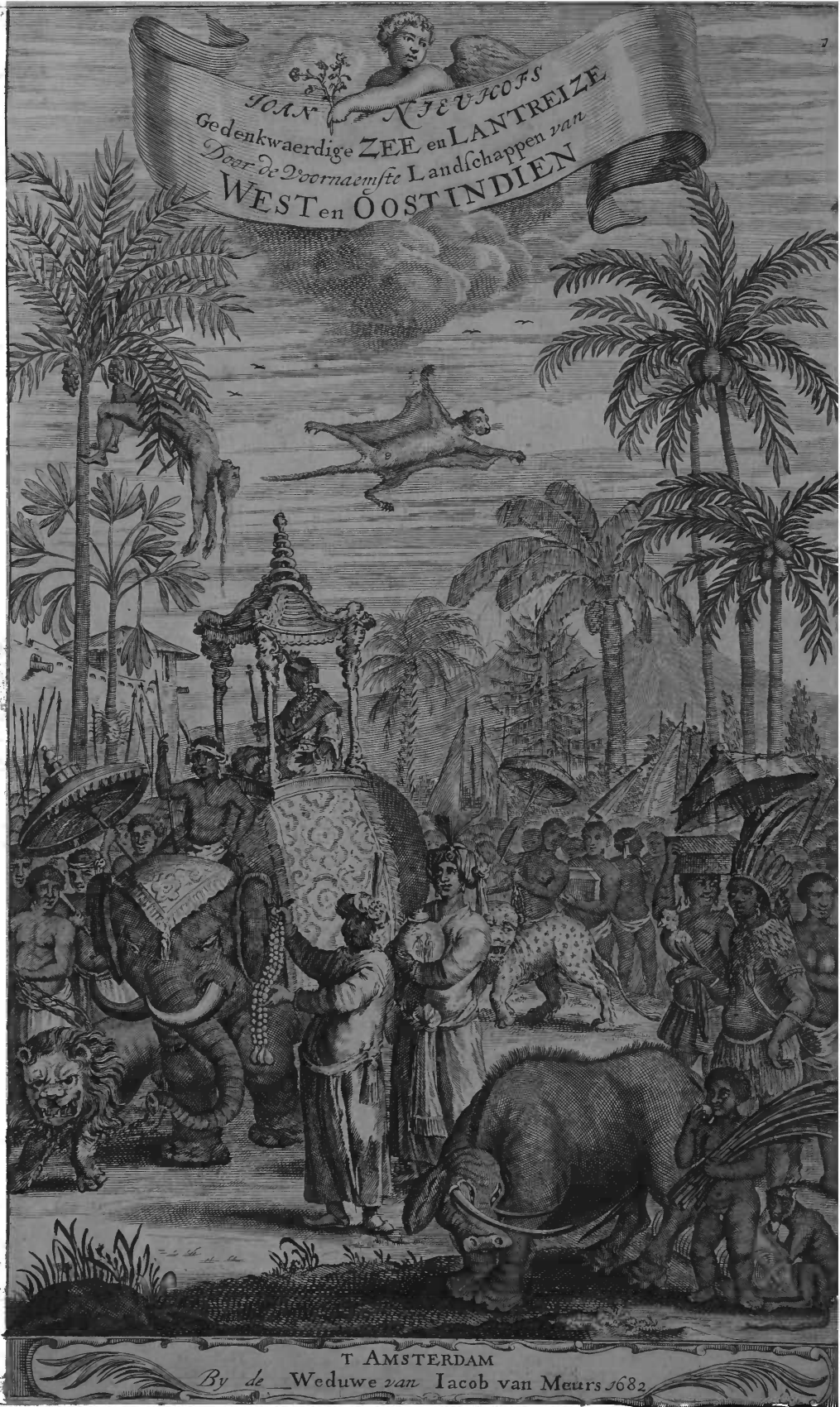

92

JOAN NIEUWCOFS
Gedenkwaardige ZEE en LAN TREI ZE
Door de Voornaemste Landschappen van
WEST en OOST INDIEN

T AMSTERDAM
By de Weduwe van Iacob van Meurs 1682

JOHAN NIEUHOF'S
Gedenkweerdige
BRASILIAENSE
ZEE- en LANT-
REI Z E.

Behelzende

Al het geen op dezelve is voorgevallen.

Benefens

Een bondige beschrijving van gantsch
NEERLANTS BRASIL,

Zoo van lantschappen, steden, dieren, gewassen, als
draghten, zeden en godsdienst der inwoonders:

En inzonderheit

Een wijtloopig verhael der merkwaardigste voorvallen
en geschiedenissen, die zich, geduurende zijn negenjarigh
verblijf in Brasil, in d'oorlogen en optant der Portugezen
tegen d'onzen, zich sedert het jaer 1640. tot 1649.
hebben toegedragen.

Doorzaens verciert met verscheide afbeeldingen, na't leven aldaer getekent.

AMSTERDAM,

Voor de Weduwe van JACOB VAN MEURS. op de Keizers-gracht. 1682.

Hier ziet gy Nevsos na het Leeden afgemaald;
Een Held, die zelf de Faam vermoet heeft door zyn daaden;
Een die bekend is daar het daglicht ryst, en daald,
Voor Opperhoofd, Gezand, met Luyster overlaaden;
Zyn reyslust, kloek verstand, en onvermoeide geest,
Blinkt wyt aan ieder een die zyne Schriften leest.

D. Lingelbach.

Aen
JOAN NIEUHOF,
op zijn West- en Oost-Indische Reis-Beschrijvinge.

Hier geeft de Teyken-konst welsprekentheid de Handt.
Hier is in een gepropt, het geene Grieken landt
Gestadig had verdeelt : daer sich nooit sach ver-
tooncn

De Wet van Pallas, en Apelles, met soo schoonen
Glans van uitstekende Kunst, als in dees' Geeft.

Die d'Oost en Wester Werelt, de nieu en d'oude, leeft.

Met NIEUHOF heeft Natuur yets wonders willen geeven,
En sijn vergulge Pen met Lauwerier door-weeven.
Doet by de Teyken-kunst sijn Schrift en Poësy,
Soo ist te saemen een volmaekte Schildery.

L. D. L.

PRIVILEGIE.

DE Staten van Hollandt ende West-vrieslandt: Doen te weeten.
Alzoo Ons vertoont is by Jacob van Meurs Burger ende inwoonder tot Amsterdā; noe dat hy suppliant zeer groote devoiren en kosten aenwende, om te doen drucken zeker Boeck in folio, geintituleert: Joan Nieuhoofs beschrijvinge van zijn dertigh-jarige Zee- en lant-reizen, in de voornaemste gewesten van Oost en Westindien, &c. als oock een Boek in octavo, geintituleert, den arbeit van Mars ofte nieuwe Vesting-bouw, &c. hebbende oock veele kosten aangewent om de zelve wercken te verrijcken, met een groot antal konstige koopere plaeten, willende nu het zelve geerne voortdrukken, om in 't licht te brengen, alzoo oock alrede een deel daer van gedrukt was; maer alzoo hy vreesde dat by andere de-zelve Boeken in korten mochten werden nagedrukt, waar door hy niet alleen zoude verliezen de zwaere kosten by hem gedaen, maer oorzaak konnen wezen van zijn totale ruine. Zoo verzoghte hy Suppliant gansch ootmoedelijk, dat het onse goede belieste moghte sijn hem te verleenen Octroy voor den tijt van vijftien jaeren, om de gemelde Boeken met hare plaeten, alleene te mogen drucken, in verscheyden talen, met interdictie aen allen anderen, op zekere groote poene van 't zelve nae te doen. Zoo ist, dat Wy de zake en 't verzoek voorz. over gemerkt hebbende. ende genegen we-zende tot bede van den Suppliant, uit onze reghte wetenschap, souveraine maght ende autoriteit, den Suppliant geauthorizeert ende geoctroyeert hebben, autorizeren ende octroyeren denzelven mits dezen, ten einde hy de voorgemelde twee Boeken, met hare plaeten, gedurende den tijt van vijftien eerstkomende jaeren, binnen Onzen Lande van Hollandt ende West-vrieslant, alleen zal mogen drucken, doen drucken, uitgeven ende verkopen. Verbiedende alle ende eenen yegelijcken de-zelve Boeken met hare plaeten in den voorz. Onzen Lande naer te drucken, te doen naedrukken, ofte elders naegedrukt in den zelven Onzen Lande te brengen, te verhandelen ofte te verkoopen, op verbeurte van de naegedrukte, ingebraghte, verhandelde of verkoghte Exemplaren, ende een boete daer en boven van drie hondert gulden, te appliceren een derde part van dien aen den armen van de plaetse daer de zake zal voorvallen, een derde voor den Officier die de calange doen zal, ende een derde voor den Suppliant. Alles in dien verstande Wy den Suppliant met dezen Onzen Octroye alleen willende gratificeren, tot verhoedinge van zijne schade, voor het naedrukken van de voorz. Boeken ende platen, daar door in eenigen deelen verstaen, den inhouden van dien te autorizeren ofte te advoueren: ende veel min de zelve onder Onze protectie ende bescherminge, eenigh meerder credit aensien ofte reputatie te geven, nemaer den Suppliant, in ons cas daer in yets onbehoorlijcx soude mogen influeren, alle het zelve tot zijnen laste zal gehouden wezen te verantwoorden. Tot dien einde welexpresselijck begerende, dat by aldien hy dezen Onzen Octroye voor de zelve Boeken zal willen stellen, daer om geene geaprobeerde ofte gecontraheerde mentie zal mogen maken, nemaer gehouden zal wezen het zelve Octroy in 't geheel, ende zonder eenige omittie, daer voor te drucken of te doen drucken, op poene van het effect van dien te verliezen. Enden ten einde den Suppliant dezen Onzen consente ende Octroye moge genieten als naer behooren. Lasten Wy allen ende eenen yegelijcken die 't aengaen magh dat zy den Suppliant van den inhouden van de-zen doch laten ende gedogen, rustelijck vredelijck ende volkomenlijck genieten ende gebruiken, cesserende alle belet ter contrarie. Gedaen in den Hage onder Onzen grooten Zegcle hier aen doen hangen, op den xiiij. Decemb. in 't jaer Ons Heeren ende Zalighmakers duizent zes hondert een ende seventigh.

Johan de Wit.
1 6 7 1.

Saizoen-dicht,

Op de twalef maenden des jaers. Gepast op de lant-
streke der stad Batavia, op het eiland groot Java.

Door den Schrijver *Joan Nieuhof.*

Lou-
maent. Anneer de vlugge tijdt is eenmael weggetogen,
Zoo keerdze nimmer weer, hoe zeer men daer na tracht.
De Mensch is wel terecht gezegend, uit den Hoogen,
Die 's tijdts gelegenheit met lijdtzaemheit verwacht.

Sprokkel-
maent. Nu thoond de Weste-wind zijn ongestuime vlaagen.
De wegen worden week, de landen water-rijk:
Het weerlicht is verzelt met harde donderflaagen.
Een vruchtbre regentijdt brengt zooden aen den dijk.

Lente-
maent. Het smakelijkste fruit, dat elders word gevonden,
Verëerd ons deze maendt. Ik nood u altegaer.
Eer Mangestanges, en Durioens, met graage monden.
d'Anas, en bolle druiff, vermaakt uw 't gansche jaer.

Gras-
maent. De storm-tijdt heeft gedaen: wy zien den klaren Hemel.
De kloeke ackerman is wakker in de weer.
Hy zaeit zijn vruchtbaer zaat, en woelt in 't Aerdich gewemel.
Een neerftig botwer wert gezegent van den Heer.

Bloei-
maent. Bemind gy 't zoet vermaek, het wand'len aen der Heyden,
Verzorgt uw kelder, en de koude keuken maer,
En ziet, hoe Amaril haer schaepjes weet te weyden;
't Is nu in deze maend, de zoetste tijdt van 't jaer.

Zomer-
maent. Verveelt het uw in 't lant te rijden met een waegen,
Zoo maek uw Speeljaht ree, en vaert na 't Onrust toe.
Het Oofte windje koelt, noch na uw welbehagen.
Al wat aenminlijk is, dat word men langzaam moe.

Hooi-
maent. Waer zijt gy ackerman, die met den rooden morgen,
Eer dat de blonde zon haer stralen schijnen liet,
Uw eerlijk ackerwerk, met vreugde, gingt verzorgen?
Komt nu, en ziet met lust, uw ryz en zuyker-riet.

Oogst-
maent. Het slonckerrijke licht, de fackel van de Wereldt,
Mend haer vergulde koetz nu na den hooghten graet.
Jongvrouwen zoet van aert, met schoone glans bepeerelt,
Vergeet uw zon-dek niet, als gy naer buiten gaet.

Herfst-
maent. Nu toond de zon haer kracht, en Lijs haer lichte kleeren,
Gevoerd met lichte stof. Zy denkt het staet haer fraey:
Maar hoord eens, lieve Lijs, bent gy een vrouw met eeren?
Zoo is de voering goedt, al draagt gy een * kabay.

Wijn-
maent. Wilt gy een lustig wout vol gulden Ooft aenschouwen,
En sterken uwen geest met zoete morgen-lucht,
Zoo wandelt boswaard in d'omleggende Lantsdouwen.
De takken hangen neer en buygen van de vrucht.

Slacht-
maent. Die 't longelooze vee in 't zoute Meyr vervolgen,
Bereyden nu haer net en vistuig welgemoedt.
De baeren van der zee zijn alle zeer verbolgen;
Het varfche water geeft ons visch in overvloedt.

Winter-
maent. De zee begint ons nu den zeebouw op te zeggen:
d'Ongure Westewind neemt dagelijx dapper an.
Die nu geen storm op storm in zee weet by te leggen,
Die zoek een stille Ree zoo haestig als hy kan.

† Een
eilant in
zee by
Batavia.

* Eca
dun rokje
of schor-
te kleed.

J. Nieuhof.

Aen den Edelen, Groot - Achtbaren Heer,
de HEER
NIKOLAËS WITSEN,
Burgermeester en Raedt
der stad AMSTERDAM.

Dele Groot - Achtbare Heer.

Eindelijk komt dit laatste Werk van mijnen Broeder, na lang vertoeven, zich aen Uw. Edele Groot-achtb. vertoonen: want zoo veel tijts wert 'er toe vereischt, eer het kon voltooit worden, inzonderheit om de groote menigte van schetsen en tekeningen, die door kunst-platen in prent af te beelden waren.

Wonder wel besloeg hier toe, dat het d'eere heeft mogen hebben, van juist op eenen zelven tijt in het licht te komen, op den welken Amstels-bürgery Uw Ed. Groot-achtbaarheid, met een algemeen benoegen en toejuigen, op 's Vaders voetstappen, den hoogen trap van Burgermeesterschap ziet beklimmen: aangezien het daer door, ter goeder uure, de gelegenheit quam aan te treffen, om door my, onder Uw Edelen Groot-achtbaren naam, aen den dagh gebracht te worden, en deze geringe papieren, met dien tijtel voor aen, tot meerder glans en luister, te doen blinken.

Doch voornamentlijk heeft my ook dit doen bestaan Uw Ed. Groot-achtb kundigheid, in de stoffe van des Schrijvers Werk: desgelijx het naaukeurig en bezadigt oordeel, dat Ed. Uw Groot-achtb, in het bezichtigen van het zelve, zoo als het by den Schrijver ontworpen was, zich gewaardicht heeft daar over, tot lof, te vellen: waat door dit Werk ongetwijfelt by eenen ieder des t'aengenamer zal opgenomen worden. Grotelijx vond ik ook my daer toe verplicht, door d'eere en vriendschap: waar mede Uw Ed. Groot-achtb. den Schrijver en de zijnen al over lang heeft believen te begunstigen: welker werking in welgeboorne zielen ook met de dood niet sterffelijk is.

O P D R A C H T

Ik heb dan de vrymoedigheid genomen , om met onderdanige ootmoet aan Uw Ed. Groot-achtbaarheid deze laatste fchriften van mijnen Broeder , aan te bieden en op te dragen : zijnde het verhaalwaardigfte van het geen hem op zijne langduurige zee- en lant-reizen in de wijftrekkende en verre gelegene gewesten van Ooft- en West-Indien is voorgekomen , zoo van de voornaamfte gefchiedeniffen en oorlogen , die by zijnen tijt , en meerendeels in zijn bywezen, voorgevallen zijn , als van verfcheide en veelvoudige vreemdigheden en wonderen der natuur.

De geleertheit is ongeacht , wanneer de beftierders van den lande daar gene voorftaanders en beschutsheeren van zijn. Ook verflaauwt d'yver der fchrijvers, en de lust van de werelt met wat nieuws te voorfien wort hen ontnomen , indien d'opperhoofden des volks gene kendere en medeliefhebbers van zoo vele nooit gehoorde zaken zijn , die noch dagelix bekend worden, en zich in de natuur vertonen.

En alhoewel Uw Ed. Groot-achtb. met een kloekmoedigen en onvermoeiden yver, zaken van grooter gewichte, ten dienfte der Stad , (gelijk voor hene van dezen Staat) waarneemt, tot welker befte de tijt te kostelijk valt , om met dingen van klein belang verfteten te worden , zoo twijffel ik evenwel niet, of Uw Ed. Groot-achtb. zal niet nalaten , tot voldoening van een geleerde en deurgearbeide nieuwsgierigheid , ditboek te doorbladeren, en, onder zoo vele zelftame en niet min waarachtige zaken , altemets iets vinden , dat Uw Ed. Groot-achtb. behagen zal : naerdien de kennis zoo wel van dezen ftact, als van vreemde landen en voorvallen , niet onder de minfte van uw Ed. hoedanigheden zijn.

Ondertuffen wil d'Almachtige God uw Ed. Groot-achtb. een lange reex van jaren , in gezondheid en voorfpoet , tot welstant van deze Stad en 't Lant, laten regeren : en neme uw Ed. Groot-achtb. dit papieren werk met zoodanige genegentheit aan, als het aan uw Ed. Groot-achtb. met fchuldige eerbiedigheid wort opgedragen van Uw Ed. Groot-achtb.

Den 4. van Sprokkelmaent, 1682.

Ootmoedigen en onderdanigen dienaar

HENDRIK NIEUHOF,

I N L E I D I N G

tot het Werk

aen den

L E S E R.

Het is nu ontrent negentien jaren geleden dat mijn broeder, *Ioan Nienhof*, voor zijnen tweeden tocht, na Indiën gereist was, als wanneer hy my zijne beschrijvinge, en tekeningen van Sina en d'Ambassade aen den Sinesen Keiser, in handen liet: dewelke, door het verzoek en aenhouden van vele liefhebbers, ook gedrukt, en vervolgens, in zesderhande talen, meermalen herdrukt is. Daer en boven was mijn broeder te voore niet alleenlijk in Brasil, op 't eiland St Thomé en andere plaetsen geweest: maer heeft zedert ook noch verscheide gewesten van Asie bezocht, tot het jaer 1671. wanneer hy wederom in Hollant is aengekomen, mede brengende alle zijne schriften, tekeningen, en andere rariteiten, (van welke zommige de groote Zee al zesmael met hem overgezworven hadden) die van vele kenders en liefhebbers geoordeelt wierden, waardigh te zijn om in 't licht te komen: daer mijn broeder nochtans, om reden, niet geerne aen wilde, om daer door het oordeel van zommige nooit vernoegde lezers t'ontgaen. Ik heb nochtans niet kunnen lijdē, dat zoo vele fraeie, en met zoovele moeite by malkander gebrachte dingen, zouden versmoort blijven: daerom hebbe ik, als zijn naeste bloet, het mijne plicht gerekent te zijn, deze levenlooze schepselen aen den dagh te brengen, en daer aen zoo veel arbeids te besteden, als tot een eerlijke geboorte van noode was.

Aen de waerheit van het geen, nopende den oorlogh en opstant der Portugesen tegen d'onzen, wjtloopigh verhaelt wort, behoeft niemant te twijfelen: alzo alles van woort tot woort uit de daghelix en secrete notulen, die op het Reçiff by d'Ed. Heeren Hooge Raden, *Hendrik Hamel*, *Pieter Bas*, *Adriaen Bullestrate*, &c. geduurende mijn broeders negenjarigh verblijf in Brasil, gehouden zijn, als ook uit de originele brieven en andere bescheiden, getrokken is.

Het gene vorders by hem verhaelt wort, is na de naekte waerheit, en niet met fabelen of verçierde vreemdigheden gestoffeert: hoewel zommige hun niet vernoegen met de waere
ge-

geschapenheit der zaken, zoo alsie zijn of geschieden kunnen: als of de natuur en de kunst niet genoegh was om zulke herffens te voldoen. Zoodanigen, zegge ik, en zullen hier haer genoeghen niet vinden: maer eerder in eenige Romans, als Amadus of diergelijke. En alhoewel mijn broeder, als gezeit is, in Brasil, St. Thomé, en daerna in Persie, Gamaron, Malabaer, Madura, Koromandel, Zeylon, Malakka, Sumatra, Java, Amboyna, Tayowan en het machtige China, alsook in vele voorname eilanden en andere plaetsen geweest is, zoo heeft hy nochtans zulke ongelooflijke zaken, en die tegen de redenen zijn, zelf niet gezien, als zommige wel verhalen: want, als hy, onder andere, in China eenige googhelaars zagh zoo verhaalden zy noch van eenen, die een kluuwen gaeren in de lucht wierp, en het einde vanden draat in de hant vast hield, en hem daar by, uit het gezicht, in de lucht wist op te palmen: waar op dan een gerucht van oorlog gehoord wiert. Armen, beenen, en stukken van 't lichaam quamen uit de lucht-neervallen; dewelke al bloedende in een mande gelmeten wierden: en dezelve omgestulpt, zoo quam daar dezelve perzoon weder onder van daen, en levendigh voordendagh. Ik laet van zulke tegen de natuur strijdende stoffe en diergelijke vreemdigheden, en van deze Schriften de bescheiden lezer oordeelen.

Ik heb ook zijn laeste tocht, tot hy aen 't eiland Madagaskar aen landt gegaen is, uit zijn eigen brieven, en uit het journael door zijn schipper Reinier Klaesz. mede te rugge gebracht, hier achter aen laten volgen, om alzo het begin en het einde van al zijn tochten te hebben. Zijn eerste werk was de beschrijvinge van de Sinesse ambassade, en dit zijn tweede, en laeste werk, is deze Brasiliaanse en Oostindische zee en lant-reize, en met een al het geen, dat wy van hem te verwachten hebben.

De Lezer en zal niet qualijk nemen, indien ik, tot gedachtenis van een eenigen en zoo waerden broeder, van zijn perzoon een woort kome te spreken. Hy is geboren in het graeffschap Benthem, tot Ulsen, (alwaar zijn vader, broeder en zwager burgermeesters zijn geweest) van eerlijke en deughtzame ouders, en genoegh van aanzienlijke maeghschap, in 't jaar 1618. den 22. July. Hy was begaaft met een goet verstant en andere deftige hoedanigheden; lustigh en vrolijk van aart, en aangenaam in ommeegang; een liefhebber van de poësy, teikenkunst en musijk. Hy sprak verscheide talen, en had groote lust in verre en vreemde landen te bezien en t'onderzoeken. Wat ampten en bedieningen hy buiten Europa, in Brasil, en Oostindien bekleet heeft, zullen op haar plaatse verhaalt worden.

Hendrik Nieuhof.

Nau-

JOHAN NIEUHOF'S
Gedenkwaardige
BRASILIAENSE
ZEE- en LANT-REIZE.

Nieuhofs
vertrek
na Brasíl.

DEs jaers zeffien hondert en veertigh begaf ik my in dienst van de West-Indische Maetschappij voor koopman, om na Brasíl te varen. Ik ging dan den vier en twintighsten van Wijnmaent, desselven jaers, met het schip het Roo Hert, gestoffeert met achtien stukken, en bemant met hondert en dertigh koppen, zoo bootsgezellen als soldaten, uit het Tessel t'zeil. De schipper was Klaes Jelles van Durkerdam. Met ons liepen verscheide schepen na Vrankrijk, Spanje en de Straet.

Den zevenen twintighsten, tegen den avont, scheiden de Franse schepen van ons af, en wy vervolghden onze reize met goeden voorspoet.

Den achten twintighsten passeerden wy het kanael, tusschen Vrankrijk en Engelant, lang hondert en twintigh mylen.

Storm.

Den negen en twintighsten overviel ons een schrikkelijke storm. Men moest de marszeils, als ook de beide bonetten, innemen. Het schip wierdt door de felheit en geweld der wint zoo geweldigh geslingert, als of het een bootje was: zoo dat men gaen noch staen kon. Het kraekte al wat'er aen was. De baren verhieven haer zoo ijszelijk hoogh, dat het den genen, die zulks noit gezien hadden, een schrik aenjoegh, en schenen met haer schuim tot aen de wolken te stuiven.

Wy raekten door dezen storm, die den gantschen dag duurde, en tegen den avont eerst wat bedaerde, een groot eind voort, zonder wy, God zy geloof, zonderlinge schade geleden hadden. Doch de zee ging evenwel

noch geweldigh helen ongestuimigh.

Des anderen daeghs vingen de maets een houtsnip, en wilde duif, en verscheide lijsters, die door storm van de wal afgeraekt, en zoo door de wint in zee gedreven waren, waer door zy het spoor byster raekten, en zogten hun leven boven op 't schip te bergen, daer zy het verloren. Zy waren, door het lang vliegen, zeer moe en mat geworden, en daerom licht te vangen.

Den een en dertighsten hadden wy de hooghte van vijf en veertigh graden, Noorder breete. Toen wiert aen ieder man van het bootsvolk een kaes van zeven of acht pont voor de gantsche reize uitgedeilt: daer ieder die na snijden moght.

Des morgens, den eersten van Slaghtmaent, vingen de maets een tonijn of zee-verken, met een harpoen in 't lijfte schieten. Hy was zoogroor, dat nault vier mannen hem konden overhijzen. De visch smaekt niet zeer aengenaem: maer tranigh: waerom niemant, als die ter zee gewent is, en niet veel verversching heeft, de zelve eeten kan.

Deze vischen quamen daer na met meenightheit om het schip: maer wy hadden zoo veel aen d'eene, dat niemant lust hadde om meer te vangen.

Met het dalen van de zon, zetten wy onze koers, dewijl de wint begon te ruimen, zuidwestwaerts, en scheiden toen van eenige Straets- en Spaensvaerders af, die door den geleden storm niet van ons geraekt waren.

Den tweeden en derden waerde het geweldigh hart, met blixem en donder: waerom men de marszeils moest innemen. Ook was het schip door den vorigen storm zoolek geworden, dat

a

wy

G E D E N K W A E R D I G E

2

wy in eenetmael negen duizent steken pompen moften.

Storm.

Den vierden waren wy op de hoogte van veertigh graden en dertigh minuten. Ontrent den middernacht begon de sterke wint zich zoodanigh te verheffen, dat het ijselijk om te zien was. Den eenen tijt stonden wy op zoo hooge waterbergen, als of wy scheenen in de wolken te zullen rijzen, en dan daelden wy weder als in den afgront neder: dat schrikkelijk in den naeren en duisteren nacht was: daer men niet als by blixem zien kon. Het schieen niet anders, als of de lucht en het water zich in een vermolte: en de zeespeelde met de groote schepen als of het mosselschulpen waren.

Wy zagen boven op de steng van het schip eenige lichjes flikkeren, die de varent luiden vrede-vuurtjes noemen, en den genen, die dezelve noit gezien hebben, vreemt voorkomen.

Men oordeelt deze vrede-vuurtjes eenige vetachtige dampen te zijn, die door den storm van lant, en door de krachtige beweging in brant raken en aangesteken worden, en zich dan elders aanzetten, en zoo lang, als de damp duurt, of verteert is, branden, en dan, zondere eenige brant te maken, uitgaen. De zeeluiden houden deze vuurtjes voor een goet teken, en de storm, op hun verschijning, op zijn hoogste te zijn: gelijk ook gebeurde: want van dientijt af begon de storm te minderen.

Wy vonden, na het weer afgenoemen en bedaert was, twee lekken voor in de boegh, die wy, tot onze groote blijtschap, datelijk stopten, en anders ons veilicht in groote verlegenis zouden gebraght hebben.

Komen voorby de Barrels

Den vijfden passeerden wy de Barrels, op de hoogte van negen en dertigh graden: alwaer een ieder, van wat gelegentheit en staethyook zy, door het scheepsvolk in zee gedoopt wort, 't en waer hy te vore daer gepasseert, of het doopen, voor het een of ander te geven, afgemackt hadde.

Men bindt den genen, die gedoopt zal worden, met een touw wel vast om den middel, en hijft hem tot aen de nok van de ree op, en laet hem dan over hals over kop, zoo in de zee, tot drie malen toe dompelen. Zommige

gingen'er met eenige ontfeltheit na toe, als of zy zouden gewipt worden: zoo dat die noch langh daer na gene deegh hadden. Eenigen, die niet veel daerom gaven, liet zich de vierde mael noch eens voor de schipper en koopman doopen. Wy gaven aen ieder baken flapkan met Spaensche wijn voor het doopen: waer mee de maets zich lieten gezeggen, en wy vry waren.

Maer dewijl uit dit doopen dikwils groot krakeel en geschil ontfaet, zoo hebben de Heeren Bewinthebbers sedert die tijdt wel uiddrukkelijk dit doopen verboden: 'ten zy door ordre van het gerecht. Ook zou het geen, dat de maets den genen, die niet gedoopt wilden worden, quamen te'isichen, minnelijk moeten afgevordert worden.

Den zefsten was de koers Zuid-zuid-west, met een stijve koelte. Wy zagen te loefwaert van ons twee scheepen, die met volle zeilen op ons afquamen, en Turksche scheepen waren, gelijk wy te recht vermoet hadden: naerdien die ontrent deze streke zich veel onthouden. Na wyscheepsraet gehouden, en vast gestelt hadden, onstot den lesten man te verweeren, dewijl'er anders gene kans was, om onze slavernye t'ontgaen, zoo maekten wy datelijk den overloop klaer, en het grofgeschut vaerdigh. Musketten, pieken, zabels en wat tot zulken hanteering van noode is, wiert voor den dagh gehaelt. Voorts wiert de bloetvlagge ontvouwen, op alles goede orde gestelt, en de trompet, om elk ten strijde aen te moedigen, opgesteken. De schipper most in zijne koy blijven leggen, dewijl zijne oude quetsure in zee weder opgebroken was, en daer doorniet gaen kon: want hy was voor hene in zijne knie geschooten: maer qualijk genezen.

Sien twee Turkfhe scheepen.

Daer de onzen zich tot slaen tegen vaerdigē.

De Kommissaris, *François Zweers*, vertrok zich, om zijnen hoogen ouderdom, na beneden, en zeide: *Ik ga met mijne vrouw en kinderen na beneden, om met mijne gebedentot God voor ons te vechten.*

Dusquam dan ondertuffchen al't gebied en last op my alleen aen, die ook al het volk tot dapperheit, en voor ons leven en vryheit, tot den lesten man toe

te

te vechten, vermaende. Voorts beval ik, niet te schieten, voor zy by ons waren, en dan wat paffen te raken; dewijl wy zwak van volk waren, ten aenzien van de Turken, die groote, en wel bemande en gewapende oorlogschepen hadden.

Ondertuffchen quamen de Turken, ontrent den middagh, als twee leeuwen, recht op ons aen. Eerft hadden zy een prinsse vlagh gevoert; maer lieten, dicht by ons komende, de bloetvlagh waaien.

Gevecht
tegen 2.
Turkſche
ſchepen.

D'Admirael gaf uit de twee voorfte ſtukken dadelijk vuur: doch raekte ons voor d'eerſte mael niet, door het ſlingeren van het ſchip: naerdien het ſchieten dan zoo wis niet gaet: maer trof ons evenwel de tweede mael zoodanigh, dat de bazaens-ree byna aen twee einden was. Ondertuffchen raekten wy malkanderen op zy. Toen docht het ons ook onze tijt te zijn, en wy bliefen hem met de heele laeg in de zy: daer mede wy ongetwijffelt onder al den hoop wat raekten: want dewijl de Turk lichter geballaft was als ons ſchip, zoo was hy ook beter te trefen. Maer de Turken bleven ons ook niet ſchuldigh: want de kogels van't kanon en musketten lagen als hagels op ons ſchip. En dewijl d'Admirael, gelijk wy bemerkten, een ſcheut onder water, r'onzer geluk, gekregen had, zoo had hy daer zoo veel mee te doen, dat hy ons niet aen boort dorft klampen: maer wat afdeifde.

Hier en tuffchen vermaenden wy elkanderen nochmaels, tot den leſten man te vechten, en dronken, om des te beter gemoet te zijn, daer op eens den wijn luſtig rontom: daer zommigen een deel boſſekruit in ſtorten, om des te ſtouter en onvertzaeghder te zijn. Ik volghde de reſt al mee.

Daerna quamen zy beide weer op ons af, met den Vice-Admirael voor aen, en ſhoten zeer ſchrikkelijk met kanon-kogels, ſchroot en uit musketten, en ſcheen de lucht in vuur, vlam en rook te ſtaen. Onze kajuit raekte van boven heel wegh: zoo dat wy onder den blaauwen hemel ſtonden. Verſcheide touwen en zeilen wierden ſchadeloos geſchooten. Ook ging het ſchip niet vry.

Ik had eerft een zabel in de vuift,

om orde te ſtellen: maer ziende, dat de Turken, zoo lang zy op ons ſchip niet waren, gene ſchade konden doen, zoo nam ik een musket in de hant.

Wy vulden de musketten met kogels, en loften die geduurigh op de Turken; zoo dat ik eenige weken daer na de ſchouders, door het hert ſtooten van het musket, noch wel voelde.

Terwijl wy dus doende waren, komt een kanonkogel met een ſchampscheut tegen't musket van eenen, die by my ſtont, dat zijn musket met zulken kracht my voor mijn borſt ſtiet, dat ik ruggeling ter neder viel, en van my zelven raekte. In het vallen hoorde ik noch zeggen: *Daer leidt de koopman al*. Doch alzoo ik niet gequetft was, bequam ik, na weinigh tijts, wederom by my zelven, en haelde mijne gelede ſchade weerte deegh in.

De Turkſche Admirael ſtont heel breed achter op het ſchip, met een tulbant op het hoofd, om orde te geven. Ik belaste aen ons volk, om den zelven, indien het mogelijk was, van daer te lichten: dewijl zy dan voort in't wilt, en zonder orde, zouden vechten. Dit ſcheen ons ook te gelukken: naerdien men hem, niet lang daer na, niet meer zag pronken.

Ondertuffchen ſchooten de Turken, in verſcheide gangen, geweldigh op ons, dat onder het ſchreeuwen der Turken en gekerm onzer gequetften; een ſchrikkelijk en naer geluit gaf. Doch door ons ſterk tegenweer bieden; vreesden zy ons aen boort te klampen: ook wiften zy niet, hoe ſterk wy waren, of hoe wy gezint waren, 't zy het ſchip te laten ſpringen, of het aen hen over te geven: want als zy het r'elkens zochten te doen, en wy met de lont in de hant riepen, dat'er de roode haen na kraeien zou, indien zy ons aen boort leiden, zoo riepen zy ons in goet Duitsch wederom toe: dat zy ons noch zoo niet verlaten zouden.

Men vernam ondertuffchen hunnen Admirael niet meer: maer wy zagen de Turken zoet en zachjes achter uit deizen, met verſcheide ſchoten door hunne ſchepen. Wy zerten ook met de ſtijve koelte alles by, om van hen af te raken.

Inmiddels quam d'avondt en duifternis op handen: want wy hadden;

G E D E N K W A E R D I G E

tot aen den laten avondt gevochten. In het duister namen wy een heel anderen koers, om van de Turken af te raken, en uit het gezicht tekomen: gelijk ook geschiede: alzoo wy des morgens niemant meer vernamen noch zagen.

Wy dankten Gode, die ons zoo genadelijk en wonderlijk voor deze slavernye van zulke Barbarische menschen bewaert, en ons zulken hart gegeven had, dat wy den vyanden, die ons zoo veel te maghrigh waren, hadden kunnen wederstaen, en zoo ontkomen waren. Want daer was, menschelijker wijze gesproken, voor ons geen doorkomen aen: naerdien d'Admirael vier en twintigh, en de Vice-Admirael twee stukken geschuts voerde. Daeren boven krielden beide de schepen van volk. Wy daer en tegen hadden zoo weinigh volks, en voerden niet meer als achtien stukken geschuts.

Wy bezagen ons schip, of het noch zoo danigh gestelt was, om onze reize daer mee te kunnen vervolgen. Wy bevonden het onder water noch dicht en wel, en vermaekten het boven, zoo als wy in zee, onder het zeilen, best koften, en vervolgden onze reize.

Na wy naulix de Turken ontkomen, en met het vertimmeren van ons ontramponeerde schip doende waren, zoo wierden wy den zevenden van zulken herden storm beloopden, dat wy gene zeilen konden gebruiken. Wy hadden veel moeite met ons schip, dewijl het noch niet volkomen hermaekt was: doch de storm duurde niet lang, en het weer bedierde wederom. Aen ieder man wierdt toen drie en een half pont hert broot voor ieder weke uitgedeilt: overmits het week broot schimmeligh geworden was.

Den tienden waren wy op de hoogte van negen en dertig graden en dertig minuten, ontrent twintigh mijlen beweeste de Kanarische eilanden: alwaer zich de Ptek, op het eilant Teneriffa, heel klaer vertoonde. Men hout deze bergh een der grootste van de geheele werelt te zyn: naerdien hy wel derde halve mylen opklimmens hoogh is, en kan wel zestigh mijlen verre in zee gezien worden.

Zien de
riek van
Kanarie.

Wy vervorderden dus onze reize, tot den veertienden, zonder eenige merkwaerdige zaken te bejegenen, als wanneer wy de Kreefts zonne-keering, of Tropicus Cancri, passeerden.

Met den middagh begon het geweldigh hart te waeien, met donder en blixem: waerom wy onze marszeilen verminderden, uit vreeze van een grooter storm; doch het weer bedierde in 't kort, en de wint gingleggen.

Deze streke, en wat verder, noemen ^{Kroos-}zommige van d'onzen de Kroos-zee, ^{zcc.} en de Portugesen, in een zelven zin, *Mar del Aragaço* (of *Largaço*, of *Sarguaço*) dat is, zee van kroos: dewijl aldaer, van d'achtiende tot de dertighste graet, Noorder-breete, of, zoo andere willen, van de twintighste tot de twee en drie en twintighste graet, zeker zee-gewas, als kroos, op het ^{Kroos-}water met den storm heen en weder ^{gewas.}drijft. Daer ontrent zyn gene eilanden, ook is'er geen gront te peilen, en het is wel vier hondert mylen van de kuste van Afrika. Het gewas heeft bleeke of papegaygroene bladen, die smal, dun, en rontom zaeghswijze ingekerft zyn. Het krijght, ter plaetse daer de bladen uitschieten, ronde bleekgroene beziën, zoo groot als aelbessen of peper-koorens: maer zyn van binnen ledigh of hol, zonder smaek, en hebben geen zaet in.

Dit gewas leit zoo dicht in een gegroeit en gevlochten, dat het te mets de schepen kan tegen houden, en stil doen staen: 't welk iemand, die daer niet op verdacht is, des nachts vreemt voor komt.

Als men daer in komt, heeft men moeite om daer weer uit te komen, of men moet het deurkappé: en dan raekt men bywijle van het een in het ander: doch wy hadden daer gene zwaarigheid van: alzoo het op alle plaetsen, daer wy door voeren, niet even dik lagh.

Men kan dit gewas met peper en zout, in plaetse van kappers, ecten. Het drijft het graveel en water af.

Men ziet byna gene wortelen aen dit gewas: maer alleenlijk vertoonnen zich kentekenen van scheuten. Het is evenwel geloofelijk, dat het in den diepen en zandigen boefem der zee groene en dunne wortelen schiet: hoe-

hoewel eenigen willen, dat dit gewas, door den snellen stroom der wateren, die uit vele eilanden in den oceaen vloeien, van het lant uitgerukt, en t'zamen voortgesleept wort. Daer men nochtans uit het diep der zee in een gevlochte boschen van dit kruut ziet opschieten.

Den achtienden, op de hooghte van veertien graden, stierf een van onze reisgenooten, die des anderen daeghs buiten boort gezet wierdt. Men zeit de dooden altyt in zee met het hoofd na het Oosten drijven: het welk ik toen ter tijt ook zoo bevond.

Travado
of on-
weer.

Den twee en twintighsten hadden wy een geweldige travado of onweer, met donder en blixem vermengt, en een schielijke regen, als of het met emmers neergegooten wiert. Een travado komt gewoonlijk zoo haestigh op, dat men genen tijt heeft om de zeilen in te nemen, en onstaet weldriemaal in een uur: waer over men geweldigh oppassen moet.

Vangen
veel vis.

Wy vongen aldaer vele visschen, als Bonyten van twee voeten lang, Koreten, en veel andere vissen, en een groote hay, die wy met alle man ophijfden, en met hantspaken doot sloegen. Men haelden de herffens uit de kop, die men goet houdt voor den steen in de blaze te zijn: maer de visch wort, om zijne lelijke, tranige en sterke smaek, van niemant gegeten.

Den vier en twintighsten hadden wy schoon weer, vingen eenen vogel als een reiger: doch wat kleinder, die op het schip quam rusten. Men zagh verscheide kleine vogeltjes, die heen en weder over het schip vlogen.

Den zes en twintighsten hadden wy de hooghte van vijf graden en zeven en veertigh minuten, en zulke stille zee, dat men ook de minste beweging daer niet op zagh.

Wy vingen, dewijl het schip langzaam voortging, wederom een groote hay, en zoo veel visch, dat het volk die uit den goeden niet eeten kon, en gene als de beste behield, en onder andere konings-visch.

Dewijl aldaer geen gront is, die de zee onklaer maekt, zoo is die by stil weer zoo helder, dat men een been of iet anders, in het water gesmeten, wel veertigh, vijftigh, ja hondert voeten

diep in zee zien kan: desgelijx ziet men alle visschen, die aldaer veel zijn, zoo klein als groot, onder en boven door malkanderen, door het zilte water zwieren: dat vreemt om te zien is.

Als men slechts een scherpe en kromme spijker, met een veer of iet anders daer aen gebonden, in zee laet hangen, dan heeft men datelijck visch. Wy vongen onder andere ook een konings visch, en zoo veel half wassen Dorades, als men ophalen kan.

Eindelijk eindighde dit weer, met een stort-regen. De gantsche lucht was met dikke en zwarte wolken overtrokken.

Den dertighsten waren wy op de hooghte van vier graden en een en veertigh minuten, en zagen wonderlijk veel vliegende visschen.

Den derden van Wintermaent hadden wy de hooghte van een graed en dertigh minuten, zagen duizenden van allerhande visschen om ons schip, en vingen zoo veel als wy wilden. Zommige wierden de buik opgesneden en ingezouten: en andere met peper en zout gewreven, en by de steert in het want opgehangen, om in de hitte der zonne te droogen.

Den vierden zagen wy met schoon en klaer weder, in den dageraet, het eilant *os Penados*, of *S. Paulo* by de Portugesen genoemt, dat zich van na by als een zeil vertoont: maer doet zich, dicht daer by gekomen, met vijf hooge klippen op.

Zien het
eilant *Os
Penados
of S. Paul-
lo.*

Des middaghs hadden wy de hooghte van drie en vijftigh minuten, Noorder breete, en liepen het ontrent 5 mylen beweften om. Aldaer quamen verscheide malle meeuwen op ons schip zitten, die alzo by d'onzen genoemt worden, om dat zy haer met de handen laten grijpen. Zy maken mijnen en gelaet, als of zy iemand bijten willen: maer blijven evenwel zitten, en laten haer varten en dootflaen.

Den vijfdén, ontrent ten elf uuren, passeerden wy de liny equinoctiael, alwaer wy des namiddaghs vijf minuten bezuiden waren, en niet van koude behoefde te klagen. Het is aldaer veeltijts zoo stil, dat zommige schepen leggen en drijven, eer zy daer henen komen.

Men heeft'er groote hitte en we-

nigh goet en zoet water : want het water, dat aldaer regent, en bywijle eerst opgetrokken is, en door kraght van de heete zon neergedreven wort, is niet al te goet. Dies men aldaer zomtijts groote armoede uitstaet, en vele van de scheurbuik weghgerukt worden.

Ontrent drie jaren na mijne aankomste op Brasil, wierdt een Portugees schip onder de liny gevonden drijven, daer niet een levendigh mensch op was: maer waren alle overleden. Het had'er al zes weken gedreven, als uit de daghelixeaentekening kon gezien worden. Doch wy quamen gelukkig door dezen oort, en vingen geduurigh veel visch van verscheiden slag: onder andere blazers, een soort van dikke visschen, die haren dikken buik vol waters zuipen, en dan weer met opgespalkten bek uitblazen. Zy houden dikwils de schepen lang gezelschap.

Den achtsten voeren wy met schoon weer voorby *Ilha Ferdinando* of *Neronha*. In't voorbyzeilen van dit eilant zagen wy geweldigh veel gevogelt door malkanderen zwieren, en zich met schoon weer vermaken. De vliegende visschen stoven met heele wolken en schoolen uit der zee, dewijl de Bonijt, Koret en andere visschen daer achter her zaten.

Eilant *Ilha Ferdinando* of *Neronha*.

OP vier graden bezuiden de middellijn, en ontrent vijftigh mijlen van de vaste kust van Brasil, leidt het eilant *Ilha Ferdinando* of *Neronha*.

Het wierdt voorhene, ontrent des jaers zestiende honderd en dertigh, by de onzen bewoont; maer eenige jaren daerna heeft het niemant daergehouden: uit oorzaak de ratten daer op in zulken oneindelijken getale vermehighvuldigh waren, dat die alles, wat geplant en gezaeit wiert, vernielden. Anderzints is het een zeer vruchtbaer eilant, zeer goet om farinha, millie, en alle andere vruchten voort te brengen. Daer en boven is de zee daer ontrent zeer vischrijk. Waer over d'onzen daer zomwijlen eenige berken van

het Reçif derwaerts op de visscherye gezonden hebben, die rijk met visch geladen terughquamen. Naderhant vonden de Hooge Raden van Brasil goet, een parthye Negros derwaerts te zenden, onder het beffier van eenen Gillis Venant, ten einde die aldaer de kost zouden vinden: en de onzen middertijt hunne magazijnen van hen te voeden, moghten verschoonen. Zy bleven aldaer een geruimen tijt, en bezaciden het eilandt, om het leven te behouden.

Na verloop van een jaer of anderhalve, wierden door den Raet van den gerechte, op dit eilant eenige misdadige gebannen, die door hongers-noot gedwongen wierden, het zelve te bebouwen: waer toe hen eenigh gereetschap mee gegeven wiert.

Den elfden des nachts waren wy, op de hooghte van zeven graden, tegen het landtschap van Goyana over, ontrent twintigh mylen beneden de stad Olinda. Niet lang daer na zagen wy tegen den morgen het vaste land van Brasil: doch hielden wederom in zee tot den lichten dagh.

Den twalefden was het donker en mistigh weer en weinigh koelte. Wy zeilden langs de wal voor wint en stroom, en quamen noch voor den middagh voor het Reçif, en lieten het anker op zeven vademen water vallen: na wy zeven weken en een dagh onder weeghs geweest waren.

Wy dankten God, die ons zoo gelukkig van zoo veel gevaers der woestebaren, en slavernye der Turken en woefte menschen verlost had.

Ik voer met de boot, neffens den kommijsen schipper, noch dien zelve avont aen lant, om onze aankomste bekend te maken, en met een de brieven aen Graef Maurits en de Heeren Hooge Raden te behandigen.

Ik bleef dien nacht aen lant, en voer des anderen daeghs wederom aen boort.

Den vijftienden quam de Loots en braght ons in de haven van het Reçif, daer wy acht en twintigh schepen en twee jaghten achter het water-kasteel vonden leggen.

In het laest van Ooghtmaent, des jaers zestiende honderd drie en veertigh, ontving ik orde van de Hooge Raden,

Komert
voor het
Reçif.

Nieuhof
ver.rekt
na het ei-
lant Sint
Thomas.

om

om met het jaght de Bruinvifch, na het eilant St. Thomée te varen, dat met potaerde geballast was, om daer mee zwarte zuiker aldaer wit te maken.

Ik had laft zwarte zuiker wederom te brengen, daer de geheele of meefte handel van dit eilant in beftaet.

Ik ging dan tzeil, en quam, zonder eenige byzondere voorvallen onderweegs gehad te hebben, als zeer hart weer, met fchrikkelijke donder, blixem en ongemeene plasregen, den negenden van Herftmaent, onder dit eilant ten anker: hoewel ik niet voor des anderen daeghs na den middagh aen lant voer.

Wat belangt de potaerde, 't zy die hare kraght verloren had, of dat daer de zuiker zoo niet wilde gehandelt zijn, zy was daer niet waerdigh.

Na een verblijf van veertien dagen op dit eilant, vertrok ik wederom met het jaght, dat tot lading zwarte zuiker in had, na Brafil, en quam weder, na eene uitreize byna van drie maenden, den derden van Wijnmaent op het Reciff.

Eilant S. Thomé.

HET eilant van St. Thomé is rond, leidt recht onder de middellijn, en is ontrent zes en dertigh mijlen in den omtrek groot. Het heeft in 't midden zeer hooge bergen, die altijd met sneeu bedekt zijn: niet tegenftaende het beneden op het eilant, van wegen deffelfs gelegenheit onder den middellijn, zeer heet is.

Het is byzonder vruchtbaer, inzonderheit in het voortbrengen van zwarte zuiker en genber: ter oorzake de sneeu, door de hitte der zon, onder aen den bergh smelt, en geduurigh afzijpert, en de zuiker-velden bevoghtigt.

Daer stonden toen over de zeffigh zuikermolens op dit eilant.

De lucht daer en tegen is'er zeer heet, en zoo ongefont, als op eenige plaetse van de werelt.

De meeften der onzen, die aldaer komen, en des nachts aen lant blijven, fterven'er, door de ongewoonheit van de lucht: maer die het deurfteen kunnen, worden heel oudt.

Des morgens trekt, door de hitte der zonne, een damp uit het laege aertrijk, die zoo vergiftigh is, dat geen vreemdelingh die verdragen kan. De mist duurt tot ontrent tien uuren, als wanneer dezelve, door de kraght der zonne, verdwijnt. Dan is'er de lucht gezont. Dies ik dan alrijt zoo lang op het fchip bleef, alzo men in zee de mist niet heeft, en voer, als de mist over was, aen lant.

Men heeft'er, het gantsch jaer door, een heete en vochtige lucht: behalve in Zomer en Hooi-maent: dan waaien'er Zuid-oofte en Zuid-weete winden, die koelder zijn: hoewel de zon den inwoonders altijt des middaghs boven het hoofd is.

De vochtige dampen, die door de hitte der zon opgehaelt worden, veroorzaken quaetaerdige koortfen, met koude en hitte door alle de leden: zoo dat den genen, die daer mee bevangen worden, met groote hooftpijn en krimpen in den buik, binnen weinige dagen fterven.

Zommigen leggen d'oorzake van deze quale op het veel gebruik der vrouwen, en andere op het drinken van het zap van kokos-noten en het flapen op d'aerde. Maer de meefte oorzake fchijnt de vergiftige lucht te zijn: daer miffchien d'andere misbruiken wel wat mochten toe helpen.

Onder hondert vreemdelingen, die daer komen, blijven nauwelix tien over en in 't leven: en d'overgeblevenen worden qualijk vijftigh jaren out. Men vint'er even wel inwoonders, die over de hondert jaren oudt zijn. Desgelijx worden'er de negers oudt, die doorgaens vol luizen zijn.

D'eerfte inwoonders waren Joden, die uit Portugel gebannen wierden, om dat zy de Roomsche leere niet omhelzen wilden. Zy zien'er zeer misverft uit, en hebben'er al over de hondert jaren gewoont.

Vele negers, na men zeidt, onthouden zich in het geberghte, die van tijt tot tijt den Portugelen ontloopen, en aldaer zoo vermenighvuldicht zijn, dat zy den Portugelen tot onder de ftad *Pavaofa* derven beroven.

Iemant zou met recht zich mogen verwonderen, hoe noch volk, van wege d'ongezonde lucht, na dit eilant

toe

toe wil of daer woonen. Maer het groot gewin doet velen de doot niet vrezē.

Op dit eilant leidt, aen eene beke, een stad *Pavaofa* genoemd, die toentrent acht hondert of meer huizen had, en twee of drie kerken.

D'Admirael Kornelis Jol, en anders Houtebeen, had de stad *Pavaofa* en voorts het gantscheilant, des jaers zefstien hondert een en veertigh, den zefstenden van Wijnmaent, na een beleggh van veertigh dagen, ingenomen, met verlies van weinigh volks, en bekomen van veel buit.

Hy zelf quam aen landt, met veel van zijn volk, zoo bevelhebbers, soldaten als matrosen, te sterven. Desgelijx overleed de tweede perzoon, die na hem in 't gebiet zou volgen. Onder drie hondert Brasilianen, die hy meenam, bleven geen zefstigh in 't leven.

Toen d'Admirael merkte dat hy sterven zoude, beval hy, datmen hem na zijnen doot op dat vervloekt mensch vernielende eilandt niet begraven zou: maer zijn doot lichaem in de zee werpen, gelijk ook geschiede.

Eer ik vorders het geen in Brasil merkwaardigh, zoo binnen als buiten het Reçiff, tusschen d'onzen en Portugesen, sedert de revolte en opstant, en gedurende mijn achtjarigh verblijfsaldaer, is voorgevallen, zal verhalen en ten toon stellen, dient voor al een korte beschrijving van gantsch Brasil voor af te gaen, om des te beter en grondiger, het geen gezeyt zal worden, te verstaen.

Beschrijvinge van gantsch

B R A S I L.

Brasil is een gewest van Zuid-Amerika: want Amerika of West-Indien wordt in twee deelen verdeelt: te weten, in Noord- en Zuid-Amerika.

Noord-Amerika heeft ten Noorde het onbekende lant, of liever de Straet van Hudson: paelt ten Zuide en Westeaen de Zuidzee, en ten Ooste aen de Straet van *Panama*, den zeeboesem van *Mexiko* of Nieu Spanje, en de Noord-zee.

Het begrijpt de landen van *Estoriland* en *Labrador*, *Nieu-Vrankrijk*, *Kanada*, *Bakalaos*, *Nieu-Engeland* of *Virginia*, *Florida*, *Nieu-Spanje*, de landen van *Mexiko*, *Nieu Mexiko*, *Alaskalla*, *Guaxaka*, *Mechoakana*, *Zakatula*, *Kolim*, *Tukatān*, *Tabasko*, *Nieu Gallicie*, *Nieu Biskaye*, *Chiametla*, *Kuliaka*, *Cimalon*, *Nieu Granada*, *Kalifornia*, *Anian*, *Quivira* of *Nieu Albion*, *Konibas*, *Guatemala*, *Sokonusco*, *Chiapa*, *Vera Paz*, *Honduras*, *Nikaragua*, *Kostarika* en *Veragua*.

Zuid-Amerika is byna een hangend eilant, en verbeelt of vertoont eenigzins eene piramide van gestalte: waer van de basis of voet na 't Noorde ziet, en de punt na de Straet van Magellan, die ontrent op drie en vijftigh graden Zuider breedte leit.

Het paelt ten Ooste aen d'Atlantische occaen, de Noordzee gemeneclijk genoemd: en ten Weste aen de Zuidzee.

D'omtrek van dit gantsch gewest wort op zefstien duizent Italiaense, of vier duizent Duitse mylen gerekent.

Het begrijpt de landen van *Kastilla d'Or*, anders *Tierra firma*, dat is, Vast Lant, op Portugeesch genoemd, het lant van *Paria*, *Kumana*, *Karibana*, *Brasil*, *Chika*, ten Ooste, en ten Weste *Popayan*, *Peru*, *Chili*, en in het midden meer andere.

Het gewest van Brasil is allereerst, kort voor *Amerikus Vesputius*, by de Portugesen, door zekeren *Pedro Alvaro Kapralis*, gevonden, die het des jaers 1500, op Kruisdagh, ontdekte. Eerst wierd het by hem *Santa Cruz*, dat is, Heilige Kruis, genoemd: maer namaels hebben de Portugesen het van name verandert, en *Terra do Brasil*, dat is, Lant van Brasil, genoemd, van wegen de menigte en overvloed des verfhouts, Brasil geheten, dat aldaer gehouden, en na Europe vervoert wort: dies het heden doorgaens en gemeeneclijk Brasil of ook wel Brazijl en Brezil genoemd wort.

Brasil is gelegen in of onder de zuider verzengde luchtstreeke, of *Zona Torrida*, en in desselvs midden, en strekt voorby de Kreefts-zonne-keering, of *Tropicus Cancrī*, tot in de getemperde luchtstreeke, of *Zona Temperata*.

In

Grootte. In het bepalen der groote of breete van Brasíl, te weten, tusschen het Noorde en Zuide, vindmen onder de Schrijvers een groot verschil: maer gevoeglijk kan het begin van d'essels breete of groote, van anderhalve graet, Noorderbreete, af, of van de riviere *Para* af, en d'essels einde op de Zuider breete van vier en twintigh graden en een halve, of tot aen de riviere *Kapibary*, twee mylen boven de stad St. Vincent, gestelt worden: dies de groote of breete van Brasíl, tusschen het Noorde en Zuide, vijf en twintigh graden beslaen zal, eenestroke van drie hondert en vijf en zeventigh mylen. Eenigen stellen Brasíl tusschen de riviere *Maranbaon* en *Rio dela Plata*.

Hoe verre Brasíl van 't Ooste, (daer het aen de Groote Zee of Noorder Oceaen, of Atlantische Zee paelt,) na 't Weste strekt, is tot noch toe onbepaelt gebleven: dewijl weinigen tot in het binnenste van dit lant getrokken zijn.

De grootte evenwel, tusschen het Ooste en Weste, kan op ontrent zeven hondert en twee en veertigh mylen gebracht worden: hoewel de meeste lantbeschrijvers het byna hondert en acht en taghentigh mylen grooter maken: want zy breiden Brasíl veel grooter na 't Ooste uit, als het in der daet is, en eenigen ten Weste tot aen Peru of Gujana.

Men vind'er, die tot grenspalen van Brasíl stellen: ten Noorde de riviere der Amazonen: ten Zuide *Rio de la Plata*: ten Ooste de Noorder of Atlantische Zee, en ten Weste de bergen van Peru of Gujana.

Brasíl, tusschen deze lantpalen begrepen, wordt by de Portugesen in veertien lantschappen of landvooghdien verdeilt, die zy *Kapitanias* of *Kapitanien* noemen. Het eerste, na 't Noorde, is *Paria*: daerna volgen *Maranbaon*, *Siara*, *Potiyi* of *Rio Grande*, *Paraiba*, *Parnambuko*, *Tamarika* of *Itamarika*, *Seregippo del Rey*, *Quirimure* of *Bahia dos todos los Santos*, *Nhoe-Kombe* of *os Ilbos*, *Pakata*, of *Porto Securo*, *Rio de Janeiro* of *Nheteroya*, *St. Vincent* en *Espiritu St.*

Toen Brasíl ten deele door d'onzen, en ten deele door de Portugesen beze-

ten wiert, kon het gevoeglijk in Nederlantich en Portugeesch Brasíl verdeilt worden.

In zoo vele Kapitanien of lantschappen Brasíl verdeilt is, met ontrent zoo veele voornamē vischrijke rivieren wordt het ook bewatert, die geen modderigen; maer een stenigen gront of bodem hebben: behalve vele andere kleine.

De meeste rivieren vloeien snel in de regen-maenden, en wassen dan zeer hoogh op, en strijken, met het aenwassen des waters, over d'oevers, en storten met groot geweld over de landeryen hene.

De rivier St. Françisko, d'edelfte, grootste en vermaerfte riviere in dit gewest, strekt tot grenspael tusschen de kapitanien van *Pernambuko* en van de *Bahia de todos los Santos*, dat is, Zeeboesem aller Heiligen.

Riviers
S. Fran-
cisko.

Zy heeft op zommige plaetsen de breete van eene scheute van een zesponder: en is acht, twalef en vijftien ellen diep. Doch kan met gene grote schepen bevaren worden, van wegen het zant, daer de monden mee bezet en verstoppt leggen.

Men houdt deze riviere uit het binnenste des landts komt afzakken, uit zeker vermaert meir, dat het water van alle de beken, die uit de hoogste bergen van Peru na 't Ooste neerwaerts loopen, ontfangt, en door de grootste rivieren, als inzonderheit *Rio de la Plata*, *Marabaon*, en deze riviere Sint Françisko, in zee zend.

D'onzen zijn deze riviere met een sloep, tot eene streke byna van veertigh mylen, opgevaren; daer zy dezelve noch zeer breed en diep bevonden. Maer zoo men den inwoonders en Portugesen gelooven magh, zou deze riviere, ontrent vijftigh mylen van zee, van zeer hooge watervallen, die zy *Kakoeras* noemen, storten: waer over de genen, die uit zee dezelve riviere opvaren, niet hooger komen kunnen. Boven de watervallen zou zy eenige mylen na 't Noorde schieten, en daerna in een meir uitkomen, daer in hier en daer vele lustige eilanden leggen, die door de Barbaren bewoont worden: gelijk ook de gantsche oever van het meir.

In het meir zelf wort goutzant geraept.

b

Brasíl in
14 lant-
schappen
of kapita-
nias ver-
deilt.

raept. Ook hebben d'inwoonders overvloed van gout : maer het is niet veel waert. Dit gout wort uit de gouterijke rotsen , die na de zyde van Peru leggen , door ontalijke beken afgeschuurt , en in het meir gesleept. Daer valt ook groote overvloed van zeer treffelijke zalpeter.

Des zomers , of in de wintermaenden , wanneer het zelden of weinigh regent , is deze riviere waterrijker en veel hooger , als in den regentijt. Maer des winters valt zy alleen tamelijk waterrijk in zee.

Men zeit d'oorzake van deze verscheidenheit te zijn , d'onmetelijke afstand van haren oorsprong of hoofbron : als ook de regen , die van de hooghte neerwaerts valt : want alle d'andere rivieren , naby 't Reçiff , kunnen des Zomers niet bevaren worden , dewijl zy waterloos zijn , en uitdrogen , eveneens als of zy in d'aerde ingeslorpt wierden. Daer nochtans gene andere rivieren van Amerika gevonden worden , die zulke stort-regens in hunne killen ontfangen , als deze.

Want de zeer wijtstreckende ruggen der bergen , die niet verre van strant leggen (gelijk ook in het koninkrijk van Peru) geven die zeer grooten overvloed van regen van achteren , en ontfangen zich na het Weste. Aenstonts loopen deze wateren , met eenen arm , na 't Noorde , na de zeer groote en snelle rivieren , *Maranboan* en der *Amazonen* : en met een anderen arm schieten zy na de riviere *S. Françisko* , *de la Plata* en *Janeyro*.

Deze worden , door 't ontfangen van eenige kleine beken , noch waterrijker , en vallen eenige mylen , met zulken geweld , in zee , dat het versch water verre van den mont der zelve , in de zee door de zeeluiden geschept wort.

Het oploopen van deze riviere des zomers , kan ook door de menigtheit van sneeu en ijs , dat te landewaerts in op het geberghte leit , en door de hitte des zomers smelt , en de kil en boesem des waters grooter maekt en doet opzwellen , veroorzaekt worden.

Dies deze riviere van een geheel anderen aert en natuur is , als andere rivieren. Want des winters , wanneer het water van andere rivieren ten bedde uitrijft , dan strijkt deze noit over hare

oevers henen : Daer en tegen zet zy des zomers , wanneer d'andere rivieren uitdrogen , al het nabygelegen landt onder water.

De Westindische Kompagnie bezat , ^{Neer-} ^{lants} ^{Brafil:} voor den opstant der Portugesen , zes van de gemelde veertien Kapitanien of lantschappen , die d'onzen den Portugesen door de wapenen ontveldigt en afgenomen hadden : als de Kapitanien (te beginnen van 't Zuide) van *Seregippe del Rey* , *Pernambuko* , *Itamarika* , waer onder *Gojana* behoort , *Paraiba* , *Potiyi* , of *Rio Grande* , en *Siara* of *Ciara*. De Kompagnie bezat ook de Kapitanie van *Maranboan* : maer die wierdt des jaers zeffien hondert vier en veertigh , om zekere redenen , verlaten.

Het gewest dezer zes lantschappen wierdt van ouds her Noord - Brafil by de Portugesen genoemt : gelijk het gewest der overige lantschappen , die zy bezaten , Zuid Brafil.

Deze zes landtschappen strekten zich , in de lenghte van 't Noorde tot het Zuide , langs de zee-kust , tot eene streke van hondert en zeffigh of tagghentigh mylen verre uit : want de zeekuste van *Rio Grande* tot aen d'*Alagoas* , op de Noorder grenspael van de Kapitanie *Seregippe del Rey* gelegen , begrijpt de lengte van hondert mylen. De twee andere Kapitanien , als *Siara* ten Noorde , en *Seregippe del Rey* ten Zuiden , maekten d'overige mylen uit.

Ieder van deze Kapitanien begrijpt gemeenelijk een of meer kleine landtschappen of jurisdictien , die de Portugesen *Freyguesias* of *Fregecias* , en de onzen gebroken *Fregecien* noemen : als daer zijn in de Kapitanie van *Seregippe del Rey* , *Pojuka* , *Kamaragibi* , *Porto Kalvo* , *Serinbaim* , en diergelijke meer andere.

Door den naem van *Fregecie* is te verstaen een oort , die geheele dalen , velden en heuvelen , neffens de dalen , en dorpen daer in gelegen , alle gebouwen en daer en boven rivieren , die de dalen bevochtigen , begrijpt. Van d'eene *Fregecie* tot d'andere gaetmen over onbebouwde heuvelen , zomtijs drie , vier en meer mylen verre.

Alle deze lantschappen van Neerlants Brafil zijn zeer weinigh bebouwt : want

de Portugefen hebben die van de zee-kufte, te landwaerts in, niet verder bebouwt, dan op zommige plaetsen tot drie en vier mylen, en op zommige tot vijf, en zelden tot zes, en ten hoogften tot zeven mylen.

Kapitanie van *Seregippe del Rey of Ciriji.*

DE Kapitanie van *Seregippe del Rey* wort anders ook na een vliet van een zelyen naem, die het lant bevochtigt, en *Ciriji* heet, de Kapitanie van *Ciriji* genoemt.

Deze Kapitanie leit in 't Zuider gedeelte van Brasil, strekt haer langhs de zee-kufte tot twee en dertigh mylen verre uit, en wort ten Noorde door de riviere St. Françisko van de Kapitanie van *Parnambuko*, en ten Zuide door *Rio Reael* van de kapitanie van de *Bahia dos todos los Santos* gefcheiden.

In de Kapitanie van *Seregippe del Rey* leit een Fregefie, diftrict of landftreke, *Porto Kalvo* by de Portugefen genoemt, op de hooghte tuffchen de negen en tien graden, Zuider breete.

Het is Noordwestwaerts met de Fregefie van Serinhaim, benoorde het riviertje *Pirafenunga*, belent: alwaer een merksteen, tot grensfcheiding van beide, staet, en strekt Zuidwaerts tot aen de riviere *Parepuera*, daer door het van de Fregefie van de *Alagoas* gefcheiden wort, eene ftreke van twalef mylen langs frant.

Het heeft te lande gene bepaling: dewijl zijn gebiet zoo verre boschwaert in frekt, als het by de Portugefen bewoont wort.

Deze Fregefie heeft een dorp, by de Portugefen *Villa de bon Successo de Porto Calvo* genoemt: maer wierdt eertijts *Povoação dos quatro Rios*, dat is, bewooning of bevolking der vierrivieren geheten: dewijl daer vier rivieren in een komen: want de rivieren *Molaita*, *Tapamunde* en *Comendatuba*, loopen alle drie in de riviere *Mongnaba*.

Dit dorp leit van frant te landwaerts in vier groote mylen, ontrent in het midden van de Fregefie, op eenige groene heuvelen.

Het was by d'onzen met twee forter

of fterkten bezet: waer van het een, het fterkste en grootfte, *Bon Successo* genoemt was. Het was omringht met een fraei contrefcharp, en binnen met een waterput, uit den gront met fteenen opgehaelt, voorzien.

Wel eer stont binnen op het plein een kapel, by de Portugelen *Nossa Senhora da Presentação* genoemt: doch het fort was nu geheel verwoest.

D'andere fterkte wierdt by d'onzen het fort van de Nieuwe Kerke genoemt: alzo die fterkte van een vervalle kerke gemackt was.

Ontrent een musket fcheut weeghs tuffchen beide forten, was mede, door orde van Graef Maurits, een derde vefting beftect te maken: te weten, beneden de heuvelen aen de riviere, op een cilantje, in de riviere gelegen. Dan alzo dezelve met musketten van het geberghre kon befchoten worden, bleef dit werk fteken.

Het dorp heeft twee straten, d'eene en voornaemfte loopt van het eene fort tot het ander, na de riviere, en is genoemt St. Jofefs traet.

Het had flechs drie *Casas Soubra-des* of huizen met zolderingen, en vijf of zes en dertigh huizen met panren gedekt, by der aerde, zonder zoldering.

En alzo door de fortificatien den Portugelen hunne kerken in het dorp ontrogen waren, zoo hebben zy, buiten het dorp over de riviere, ontrent een quartier uur gaens, een kerkje opgerecht, daer zy zomtijts Miffe hooren.

Dit dorp leidt op een luchtigen en luftigen oort, die zeer gezont is, door de gefladige zcelucht, die daghelix daer wait, alzo doorgeen gebergh te belet wort: dewijle zy langs de valey, daer de riviere doorloopt, tuffchen 't gebergh te tegen het dorp aenwaait. Des nachts heeft men 'er gemecnelyk de wint uit het lant, die, nevens de dampen, die uit de rivieren optrekken, en de nevelkoude nachten een zeer getemperde lucht maken, en dienvolgens gezont.

Wel eer lag een ftedeken, *Seregippo del Rey*, een ftuk weeghs de riviere op, ontrent vijf mylen van de riviere *Lajabaris*, op een kalen en lagen bergh: alwaer, op een mijl byna in 't ronde, niet veel voor den mont te bekomen was.

Het was redelijk groot, met verscheidene schoone huizen, en drie treffelijke kerken verrijkt: welker eene neffens het Franciskaner klooster gebouwt stont.

Dit stedeken was met gene vestingengesterkt, maer lagh open.

Boven dit stedeken staet een kapel, S. Kristoffel genaemt: daer de Portugese Roomsgezinden gaen bidden, en beevaert voor S. Kristoffel doen. Men ziet'er vele krukken en mirakelen.

Deze Kapitanie of dit gewest wiert allereerst, door *Christovan de Barros*, onder het gebiet der Portugesen of Spanjerts gebraght: dien de koning, tot loon van zijne trouwe verdiensten, dezelanderyen, tusschen den vliet *Seregippe* en *St. Francisko*, vereerde. Ook vermoght hy de landeryen te verkoopen en, na zijn welgevallen, aen kolonieren uitdeelen: mits hy aldaer binnen zekerentijt, door den koning beraemt, kolonyen zou moeten planten. Hier door wierden vele inwoonders uit de *Bahia dos todos los Santos*: dat is, *Allerheiligen Zeeboesem*, derwaerts gelokt, die, na verloop van eenige jaren, op den oever der riviere, vier slechte zuikermolens stichten, en vier hondert koralen of veestallen oprechten, en een dorp van ontrent hondert huizen bouwden. Maer dit stedeken, met alle de huizen daer ontrent, ja de gantsche oort, wiert des jaers zestienhondert zeven en dertig, den vier en twintighsten van Wintermaent, door d'onzen verwoeft en vernielt. Dies niet als de puinhoopen daer van overgebleven zijn. Voorts verlieden d'inwoonders, uit dwang, na de Bahia. Want wanneer des jaers zestien hondert zeven en dertig de Spaense Graef en veldtoverste *Banjola*, met ontrent twee duizent krijgshknechten, zich aldaer onthield, deed hy, door eenige afgezondene troepen, met branden, verdelgen en plonderen, onze zuikermolens en landeryen in rep en roer stellen. Hier over besloot Graef Maurits den Spaensen Graef *Banjola* uit dien oort te doen ruimen, en gaf den last, van dat werk uit te voeren, aen den kolonel Schoppe over: want een hevige driemaendige koortse belette hem zelve dien velttocht t'aenvaerden. Hy deed dan de krijgshbenden, die aen den

oever van de riviere *S. Francisko*, *Alagoas*, Kaep van St. Augustijn en op het Reçiff zelve en Moribeka lagen, op ontbieden, om tegen den vyant op te trekken, en voeghde hem tot strijtgenuoot en raetsman, Joannes van Gifelen, Raetsheer van den geheimen en Hoogen Raet, toe. De krijgshknechten beliepen ten getale van twee duizent en drie hondert.

De Brasilianen, die Graef Maurits uit de dorpen op ontboden had; ten getale van vier hondert (waer by twee hondert en vijftigh bootsgezellen gevoeght waren) wierden, door van Gifelen, met alle krijgshbehoefien verzien.

D'Admirael Lichthart was belast, met de vloot ontrent den Zeeboesem Allerheiligen te kruiffen, om den vyant uit het lant na de zee-kuste te lokken. Wanneer deez vermoede, dat d'onzen hem den wegh en hertret tot de zijnen zochten van achteren af te snijden, brak hy op, zoo dra hy vernam, dat ons volk over den stroom getrokken waren, en naderde gezwinth en vlugh met zijn heir weer na *Torre Garcia d'Avila*, welke plaetse veertien mylen van de stad *St. Salvador*, na 't Noorde, gelegen was. Schoppe vernemende, dat *Banjola* uit zijne oude legerplaetse opgebroken was, deed de stad *Seregippa*, 's vyants zuikermolens en vruchtboomen, ten gronde verwoesten, en braght toen zijn volk, met een ongehoefelijke gezwintheit, na den oever van de rivier *St. Francisko*. Aldaer sloegh hy zich, aen de zuitzyde, neer, en bleef'er eene wijle leggen, om den vyant, met het weghdrijven en opeeten der beesten, in hongers-noot te brengen: het welk door d'onzen ook met grooten yver in 't werk gestelt wiert.

Midlerwijle *Banjola* aldaer met zijn krijgshsheir lagh, wierden'er vijf duizent hoornbeesten geslaght en acht duizent tot voorraet wegh gevoert. Door d'onzen wierden drie duizent geslaght: behalve degenen, die aen den oever overgebraght wierden. Waer uit af te nemen is, hoe veerijk dit lantschap te dien tijde was.

Aldus wierdt al het vee, door de vorige oorlogen, ten deele door de geweke Portugesen, mee na de Bahia genomen, en ten deele door d'onzen op-

gevangen, en voorts door het krijgsvolk vermindert en vernielt. Voor dezen hebben de Hooge Raden getracht, deze Kapitanie wederom te bevolken, en handelden tendien einde met *Nunno Olferdi*, in zijn leven Raet van Justitie op het Reçiff: die ook eenige huisgezinnen had bewogen, om derwaerts te gaen: doch alzoo de Vergadering der XIX. het niet voor goet keurde, zoo bleef het achter.

Des jaers zestien hondert een en veertigh, braght Graef Maurits dit gewest, door de wapenen, onder het gebiet der West-Indische Kompagnie. Hy deed aldaer eene vesting bouwen, en wapenhuis oprichten, en het stedeken *Seregippo del Rey* met eene gracht omringen.

Dit stedeken leidt tusschen de rivieren *S. Francisco* en *Reael*, te landwaerts in, aen eene kleine beke, die met hoogh gety veertien voeten waters heeft.

In het gebiet van deze Kapitanie leidt het gebergte van *Tabayna*: daer men voor dezen vertrouwde eenigh minerael van waerdyte te zijn: het welk aen de Vergadering der XIX. toegezonden wierdt. Maer alzoo men, na genomen proeve, ondervond, dat het niets van belang konde geven, zoo wiert het daer by gelaten.

Kapitanie van *Pernambuko.*

DE Kapitanie of het lantschap van *Pernambuko*, is een van d'aldergrootste en voornaemste van alle de Brasiliaensche kapitanien van Nederlands Brasil.

Het strekt tot zestigh mylen langhs de kust, en leit tusschen de riviere *St. Francisco* en de kapitanie van *Itamarica* of *Tamarika* besloten.

Pernambuko wort eigentlijk het inkomen van de haven genoemt: het welk een gebroken Portugees koppelloort schijnt te zijn, van *Inferno* en *bokko*, dat eigentlijk *helle-mont* gezeit is. Te weten, de Portugeesen schijnen het alzoo genoemt te hebben, dewijl zy voor in het inkomen vele blinde klippen heeft leggen, en het water daer hol aenschiet: want het is'er vol

brandingen, en schijnt als of men tegen de mont van de helle aenkomt.

De stoelen, zetels, kamers of dorpen van de kapitanie van *Pernambuko*, die by de Portugeesen bewoont zijn, worden ten getale van elf gerekent: als de stad *Olinda*, *Garazu*, *Reçif*, *Moribeka*, *St. Antony*, *Poyuka*, *Serinbaim*, *Gonsalvi d'Una*, *Porto Kalvo*, *Noorder Alagoa*, *Zuider Alagoa*. Maer onder hen waren de voornaemste steden en plaetsen van die Kapitanie *Olinda* en *Garafu*.

Elf stoelen of kamers van *Pernambuko*.

Het vlek *Garafu* is veel meer een dorp als stedeken, en leidt verder van strant, tegen over het eiland *Itamarika*, vijf mylen van *Olinda*, en aen eene kleine riviere *Garafu*.

Het wiert by ouds door Portugeesen van weinigh middelen bewoont, die zich met hantwerken erneerden. Maer na d'onzen *Olinda* veroverd hadden, trokken ook rijke luiden na *Garafu*.

D'onzen veroverden deze plaetse des jaers zestien hondert drie en dertigh in Bloei maent.

Moribeka leit meer midden in het lant en Zuidelijker, en vijf mylen van het Reçiff.

S. Antony leit zeven of acht mylen van het Reçiff, na 't Zuide, neffens de Kaep van *St. Augustijn*.

De stad van *St. Michael de Poyuka*, leit tien mylen Zuidwaerts van het Reçiff, aen eene riviere van dien zelve name, die aen de Zuit-zyde van de Kaep van *St. Augustijn* in zee stort.

Deze plaetse was eertijds volkrijk, en had dertien zuikermolens.

Het dorp *Serinbaim*, byna even verre van daer gelegen, is zeer groot en vermakelijk. Het had twalef zuikermolens, die ieder zes of zeven duizent *Aroben* zuikers konden geven: een *Aroba* gerekent op zeven of acht en twintigh ponden.

Het achtste dorp is *Gonsalvi d'Una*, leit twintigh mylen van het Reçiff, en heeft vijf zuikermolens.

Het negende dorp is *Porto Kalvo*, vijf en twintigh mylen van het Reçiff gelegen, en heeft zeven of acht zuikermolens. Aldaer is het kasteel *Povouçano*, onderde regeering van Graef *Maurits*, door d'onzen allereerst veroverd.

Het tiende vlek is de *Noorder Alagoa*, veertigh mylen van het Reçiff ge-

leggen, en het elfde is de Zuider *Alagoa*.

Grote en
kleine
Palmei-
ras.

In de Kapitanie van Parnambok zijn twee landtstreken, die de Portugesen *Palmeiras*, dat is, Palm- of Dadel-boschen, noemen, na de menigten der dadel-boomen, die aldaer groeien.

D'eenen wort de kleine, en d'andere de groote *Palmeiras* of Dadel-bosch genoemd.

Kleine
Palmei-
ras.

De kleine *Palmeiras*, daer in zich vele weggelopen Negers begeben hadden, en gezeit worden ontrent 6000. Negers te wonen, leit twintigh mylen boven d' *Alagoas*, tusschen boschen, neffens den vliet *Gungohubi*, die zich in de groote vliet *Paraiba* ontlast, zes mylen van denzelven vliet, na 't Noorde, en vier van den vliet *Mordai*, der Noorder *Alagoa*, na 't Zuide: zulx zy niet verre van de hoeklants leidt, die doorgaens *Jaragoa* genoemd wort.

Hun dorp bestaet uit drie straten, ieder van een halve uure lang. De huizen, of liever hutten, zijn van gevlogte takken en stroo gemaakt, en staen alle nevens elkandren, en de planteryen achter.

Zy onderhouden eenighzins den godsdienst der Portugesen: maer hebben hunne eige priesters en rechters.

Veeltijts trekken eenigen uit hen na de nabygelege plaetsen, die de slaven der Portugesen wegh stelen: die dan zoo lang slaven blijven, tot zy andere gerooft hebben.

De slaven, die hen van zelfs en vrywilligh toe komen loopen, genieten de zelfde vryheit neffens hen.

Zy leven by dadelen, batatafen, bonen, meel, Mandioka, gerst, zuikerriet, hoenders, (die aldaer in groote overvloed zijn) en by visch, die de nabygelege vliet verschaft. Zy krijgen tweemaal 's jaers den ooght van gerst, en brassen en smullen, na de ooght is ingehaelt, een gantsche week vrolijk en verheught. Eer zy zaeien, ontsieken zy, den tijt van veertien dagen, zeer groote vuuren, die van verre kunnen gezien worden, daer in zy kruiden en andere dingen verbranden.

De kortste weg van 't *Reçif* na deze *Palmeiras* houdt men te zijn langs den vliet van de Noorder *Alagoa*, gemeenlijk by de Portugesen *Alagoa del Norte* genoemd.

De groote *Palmeiras* leit twintigh of dertigh mylen achter het vlek *S. Amaro*, neffens den bergh *Bebe* genoemd,

Groote
Palmei-
ras.

en was omringt met een dobbele heining. Men zeit daer in ontrent vijf duizent Negers wonen, die in de dalen, neffens de bergen, leven; behalve vele andere, die by vijftigen en honderden hier en daer zich onthouden.

Hunne huizen staen niet neffens elkanderen; want twee hondert beslaen byna een vierendeel mijs.

Zy zaeien en maeyen in de boschen: waer in zy ook een afgehouden en gebroken wegh hebben, die tot vluchten gemaakt is.

Des daeghs bereiden zy spijs, en tellen eerst des avonts hun volk, om te zien, of zy eenigen missen. Daerna danzen zy, onder het slaen op trommelen, die van verre kunnen gehoord worden, tot middernacht. Daarna gaen zy slapen, en slapen tot aen negen en tien uren des voormiddaghs.

Eenigen hunner worden door de anderen in de drooge maenden uitgezonden, om de Negers van de Portugesen te stelen.

De kortste wegh tot de woonplaetse van deze Negers is van *Alagoas* door *St. Amaro*: en daarna door de vlakke velden van *Nhumahuen Kororipe*, tot dat de rugh van de bergh *Warrakako* begint te verschijnen: alwaer men aen de vliet *Paraiba* komt: daer men langs moet gaen, tot dat men na by den berg *Bebe* komt: aldaer moet men den weg om slaen na de dalen.

Ten tijde van Graef Maurits deden de Negers uit de *Palmeiras* grooten overlast, inzonderheit aen de landbouwers in d' *Alagoas*; waer op, om deze roofvogels te verdelgen, Maurits orde stelde, en driehondert vuurroers, hondert Mammelukken en zeven hondert Brasilianen uitzond.

Reçif, Maurits-stad en Antony Vaer.

Het *Reçif* is, door zijne gelegenheit en voordeeligen oort, de sterkste plaetse van gantsch Brasil: en wort daer en boven door verscheide andere om en naby gelege vastigheden, forten, vestingen en schanffen be-

Seene
rif voor
Brafil.

befchermt en gesterkt. Doch om deffels gelegenheit, en die van Mauritsstad, deſte beter te verſtaen en voor oogten te ſtellen, dient aengemerkt, hoe Brafil van het een tot het ander eind gantsch met een dikke, lange en platte ſteenrotſe of ſteenklippe van tien tot twintigh, en op zommige plaetſen, dertigh treden doorgaens breed, langhs den zee-kant bezet is. Het zou niet als een geduurige of doorgaende klip zijn, langhs de kuſten van Brafil, by aldien in deze klippen op verſcheide plaetſen gene openingen waren, tot in- en uitgang voor de ſchepen, om aen het vaſte lant te komen: hoewel men ook op zommige plaetſen deze ſteenklip gantsch niet heeft.

Een mijle voor *Rio dolce*, en twee mijlen benoorde de ſtad Olinda, leit diergelijk Rif niet: doch aen *Poumarille* of *Poxamado* begint weer een ſteene rif, en ſtrekt tot aen het eilandt *Itamarika*. Daer binnen, te weten tuſſchen dit rif en't vaſt lant, kan men met berken by hoog water doorvaren, als of men over watten voer: want met laag water leggen alle reeven droogh, en worden meeſt gezien.

Over deze ſteen-klip of ſteen-riff vloeit het water met alle tijden heen, en ſlaet den ſtorm altemets af.

Deze ſteenklip is tegen over het Reçiff of *Parnambuko*, ontrent vijf en twintigh of dertigh, en op zommige plaetſen meer treden breed: daer met een ſpringvloet, ja met alle getijden, de zeebaren al ſchuimende over heen ſpoelen.

Zy is aldaer geheel ſlecht en zonder heuvelen, en ſtrekt Zuiden en Noorden, en is ontrent een myle lang,

Aen het Noord-eind is een gat om in te komen, dat vijf hondert treden noordelijker als het Reçiff leit. Het is niet wijd, en heeft by ſpringty niet meer als twee en twintigh voeten water.

Tuſſchen dit ſteenen rif of klip, en tuſſchen het vaſt lant, ſtrekt zuidwaerts van de ſtad Olinda, langhs de zee-kuſt, een zandige ſtreke lants of eilant, of dijk, of rif, van ontrent een myle lang, en twee hondert ſtappen breed.

Zandigh
Reçiff.

Dit riff wordt by d'onzen gemene-lijk het zandigh Reçiff genoemt, tot

onderscheit van het ander ſteenigh Reçiff.

Op het Zuid-eind van dit rif of eilant, en een myle van de ſtad Olinda, aen de vlakke zee, lageertjts een vlek, by de Portugeſen *Povoaçano*, dat is, <sup>Vlek Po-
voaçano,
of Reçiff.</sup> bevolking, en anders Reçiffogenoemt, en was een lange wijle volkrijk bewoont, tot aen de ſtichting van Mauritsstad, op het eilandt Antoni Vaez. Want na de ſtad Olinda verlaten, en door d'onzen verwoelt was, begaven zich deſſels meeſte inwoonders en koopluiden na dit Reçiff of vlek *Povoaçano*, en deden het met treffelijke gebouwen verciere.

In het aenkomen van d'onzen, ſtonden aldaer ſlechts twee hondert, en meeſt ſlechte huizen, die naderhant in meer als twee duizent vermeerderd zijn: daer onder veele ſchoone gebouwen waren.

Na de zyde van de riviere *Biberibi* wiert dit vlek door d'onzen met palliſaden, tot deſſels verſterking, bezet: dewijl men die riviere met d'ebder zee te voet overlopen kan.

Het was gesterkt met drie bolwerken, daer drie beukeryen oplaegen, ieder met drie groote ſtukken geſtoffteert. Het een lagh na de ſtad Olinda; het ander na de haven, en derde na de zoutte riviere toe.

Dit Reçiff is gelegen op acht graden en twintigh minuten, bezuiden de middellijn.

Eenigen houden het woort Reçiff voor een gebroken Latijnsch woort, en leggen het Ontfangen uit: want *recipere*, van waer *receptus* en het gebroken woort *Reçiff* zou komen, bediet *ontfangen*. Te weten, het zou hierom Reçiff genoemt zijn; dewijl de ſchepen tuſſchen het ſteenigh en zandigh Reçiff ontfangen worden, om de laſten en koopmanſchappen t'ontfangen en laden.

Op het Reçiff hielden d'onzen hun kantoor, en was, voor d'opbouwung van Mauritsstad, de zetel en ſtoel der overheden en koopluiden, en dien volgens de voornaemſte ſtoel des oorlogs, krijgſtuigh en lijſtroght.

Ten tijden der Portugeſen ontlaſden de ſchepen, die uit zee quamen, aen het dorp *Povoaçimo*, of aen het Reçiff, de koopwaren en goederen: die

die dan in barken en lichters binnen 'slants, de riviere *Biberibi* opwaerts, tot voor de stad, of liever de voorstad van *Olinda* gebraght wierden.

Op het *Reciff* wiert, voor d'opbouw van *Mauritsstad*, de meeste handel gedaen; want aldaer woonden de meeste kooplieden: en van daer wierdt de zuiker na 't *Vaderlant* afgescheept. Het was rontom, tegen de sluikeryen, met palissaden bezet.

Op het *Reciff* was ook een gasthuis: daer over, door de *Hooge Raden*, tot *Regenten*, vier buiten-vaders gestelt waren, welker huisvrouwen buitenmoeders waren, die de zieken en gequetsten van alle nootzakelijkheden voorzagen, en de weezen, die beide vader en moederloos waren, door een binnen gasthuis-vader en moeder, in goede manieren optrekken, en lezen en schrijven deden leeren.

Een groot en treffelijk kasteel of vestingh staet op d'uitterste punt van het steenigh *Reciff*, ter linke zyde, als men uit zee de haven komt invaren. Het is gantsch van grooten graeuwen steen

gestigt, en met zeer hooge muuren omringt, met grof geschut gefloccert, en met allerlei kriegsbehoefden voorzien. Toen de onzen het veroverden, lagen daer negen metalen en twee en twintigh yzere stukken op. Dies dit kasteel, door de natuur der plaats een sterke vesting, byna onwinbaer was: want men kon'er te voet, met hoogh water, niet aenkomen.

Ontrent vijf mylen opwaerts leidt, aen eene tak van de groote riviere, een klein stedeken en van weinigh belang, dat by d'onzen de *Nieuwe stad* genoemd wort.

Aen een anderen arm van dezelve riviere, daer tegen over, leit het vlek *Atapuepe*.

Eilant van *Antony Vaes* en *Mauritsstad*.

Zuidwaerts tegen over het *Reciff* leit een eilant, *Antony Vaes* by de onzen, na desselfs ouden bezitter, genoemd, dat ontrent een halve uure gaens

gaens in 't rondegroot is: met de zoute riviere *Biberibi* tusschen beide.

Op dit eiland, aen d'Oostzyde, deed Graef Maurits eene stad stichten, en die, na zijnen naem, Maurits-stad noemen.

Tot den opbouw van deze stad wierden d'afbraken en puinhoopen van kerken, kloosters en huizen der stad *Olinda*, na het *Reciff*, en van daer derwaerts overgebracht.

Aen de West- of binnē-kant leidt een groot moerasch, en aen d'andere of Oost-zyde, spoelt de zee, tusschen het steenen rif over, voorby. Zy leidt daer en boven, aen de lant-zyde, met een aerde wal en vier bolwerken be- waert, en met eenen gracht omringt.

Aen de zijde van het kasteel *Ernestus* lagh de stad open. De huizen waren'er wat ruimer, als op 't *Reciff*; dewijl'er wat meerder plaetse was. Maer ten tijde van den opstant der *Portu- gese*n wierdt de stad vry kleinder ge- maekt en afgesneden: en ook de meeste huizen gesloopt, om het *Reciff* des te beter te verdedigen.

De stad was volkrijk bewoont, zoo van kooplieden, als allerlei slag van hantwerkslieden.

Maurits-stad was op ieder van twee hoeken met een schans of fort ge- sterkt: want even buiten de stad, aen de Zuid-zyde, lagh het een fort of schans *Fredrik Hendrik*, en anders, na zijne vijfhoekige gestalte van vijf bol- werken, de *Vijf-hoek* genoemd.

Dit fort was met eene brede gracht, borstweringh en daer en boven met palissaden omringht. Tot meerder versterking lagh aen d'eene zyde een dubbeld *Hoorwerk*, een groot, en een klein.

Het beschermde met acht metaelen stukken geschuts de gantsche vlakte, die, met hoogh gety en volle zee, met water bedekt is: als ook de hoorner- ken voornóemt, tegen het naderen en bespringen des vyants.

Het ander fort was *Ernestus*, na *Johannes Ernestus*, broeder van Graef Maurits, genoemd. Het was vierkant, en bestont uit vier bolwerken, en had eene breede gracht. Het kon met zijn geschut de riviere, vlakke landt, en Maurits-stad beschermen.

Buiten het fort *Ernestus* lagh de

tuin van Graef Maurits, die met aller- lei slag van boomen, zoo *Europische*, als *Oost- en West-Indische*, beplant was.

Aen d'eene zyde van de haven, ^{Steenen kasteel.} op het Noorder-eind van de klip of steenigh *Reciff*, en tegen over het zandigh *Reciff*, staet een steenen kasteel van ontrent hondert treden in 't ronde, dat gewoonlijk met twintigh grove stukken geschuts en een deel krijghs- volk bezet was.

Het is een wonderlijk gebouw; want by storm en onweer vliegh't'er het zeewater met groote kraght over heen.

Het bevrijt met zijn geschut de ha- ven, en kan des vyants schepen buiten houden. Het kan ook met zijn ge- schut het lant-kasteel, de schans de *Bruin* en *Reciff* bestrijken.

Gelijk het eiland van *Anthony Vaez*, ^{Brug van Reciff en eiland An- toni Vaez.} met eene brugh aen het vast landt, tot overgang, gehecht was; alzo wiert ook het *Reciff* met een brugh aen het eiland van *Anthony Vaez* gehecht, om des te bequamer de zuiker-kisten na het eiland te kunnen overvoeren: de- wijl die anders niet als by laegh water en afgeloopē zee konden overgebragt worden: en het overvaren met schui- ten was niet zonder gevaer: naerdien die dikwils door de zwaerte der lasten, of door storm of onweer, zonken en vergingen.

De *Hooge Raden* besteden, met goetvinden van Graef Maurits, het maken van de brugh, met steene voe- ten, voor twee hondert en vijftigh duizent gulden. Doch wanneer de bouwmeester, die het werk aengenomen had, vele stene pilasters had doen ophalen, en tot aen de kil van de ri- viere, daer met het laeghste water noch elf voeten waters stont, gekomen was, zoo staekte hy het werk; naerdien hy oordeelde onmoghelijk te zijn, van wegen den geduurigen loop en stercken stroom der riviere en zee, het te kun- nen voltoien. Hier mee was een ton- ne gouts vruchteloos in het water ver- spilt: en bleef het werk ten halve ste- ken. Doch Graef Maurits en de *Hoo- ge Raden* deden namaels het werk her- vatten, en het overige der brugh niet van hout; maer van steen opmaken. Balken van veertigh en vijftigh voet en

c

lang

Schans
Fredrik
Hendrik
of Vijf-
hoek.

Fort Er-
nestus

lang wierden twaelf voeten diep in de gront gehait : zommige recht en andere schuins, om den stroom des waters des te beter te kunnen tegenstaen. In twee maanden stont de brugh vaerdigh, en verleende aen menschen, wagens en peerden overgang, hoewel niet zonder tol te betalen. Een burger gaf twee stuivers, een soldaet en Neger een stuiver, een peert vier stuivers, en een wagen met ossen zeven stuivers.

Haven. Het water, tusschen het zandigh en steenigh Reciff, is eigenlijk de haven, die met daghelix gety en hoogh water niet minder als dertien voeten waters heeft: in dewelke, door het beschut en voorleggen van het steenigh rif, de schepen, als achter een dijk leggen.

Maer het water, tusschen het vaste lant en zandigh Reciff, wort by d'onzen de Zoute riviere genoemd, tot onderscheit van de zoete riviere *Kapivaribi*.

Riviere Kapivaribi. De riviere *Kapivaribi* wordt alzo genoemd na zekere rivier- of waterverkens, die zich in dezelve wel eer onthielden, en op Brasiliaens *Kapivaribi* genoemd worden.

Eenige mijlen ten Weste komt de riviere *Kapivaribi* uit het lant, en vloeit voorby de *Matta* of 't bosch van *Brasil*, *Mafjapi*, *St. Lorenzo* en *Real*, en vereenight haer by de riviere *Affogados* met een andere kleine riviere, ook de riviere *Affogados* genoemd, en stort neffens het Reciff in zee.

Of de riviere *Kapivaribi* verdeilt haer in twee armen, rivieren of takken: D'een loopt zuidwaerts en voorby het fort Willem, en wordt de riviere *Affogados* genoemd: de andere loopt Noordwaerts, en behoudt den naem van *Kapivaribi*, en loopt tusschen het vast landt en Mauritsstad, of eilant van *Antoni Vaez* door, daer zy met eene brugh overgeslagen is, en voorts voorby het fort Waerdenburgh, en vereenight haer met de riviere *Biberibi*, en by d'onzen de Zoute riviere genoemd: die beide haer met de groote zee vermengen.

De riviere *Kapivaribi* met d'*Affogados* t'zamen vereenight, omringht ten Weste de riviere *Biberibi*, en ten Ooste het eilant *Antoni Vaez*, en maken het tot een eilant.

Aen de riviere *Affogados* staen vele zuikermolens, waer van de zuikerkiten, ten tijde der Portugesen, met berken langs de riviere, en ook eenige op karren, na de *Baretta*, en van daer met platte berken na het Reciff, en voorts na de stad *Olinda* gevoert wierden.

Een mijle zuidwaerts van Mauritsstad lagh, aen de riviere d'*Affogados*, een vierkant fort *Affogados*, en anders ^{Fort Prins Willem.} Prins Willem genoemd: derwaerts men, langs een dijk, van het fort *Fredrik Hendrik*, of *Mauritsstad*, na toeging.

Het was zeer fraei en sterk gebouwt, en met hooge wallen gesterkt, en daer en boven met palissaden en een gracht, tot meerder veiligheid, omringt. Het beschermde en beveiligde, met zes metale stukken, den toegangh na de *Versjes* of vlakke velden, en de wegen, die landwaerts in liepen.

Een halve mijle van daer, en een ^{Fort Baretta.} halve myle van het vast lant, leidt, op den oever der zee, een ander fort, *Baretta* genoemd. Dit bevrijde d'aenkomsten ter zee en lande, na de zyde van de Kaep van *S. Augustijn*, tot bescherming van 't Reciff.

Op het gedeelte des eilants, tusschen de rivieren *Kapivaribi* en *Biberibi*, begrepen, en tusschen het kasteel *Ernestus* en het fort de *Driehoek* of *Waerdenburgh*, lagh de tuin van *Graef Maurits*, die met allerlei slagh ^{Tuin van Graef Maurits.} van boomen, kruiden, bloemen en aerdgewassen, zoo *Europische*, *Afrikaenische* als *Oost- en West-Indische*, beplant was.

Men zagh'er ontrent de zeven hondert kokos-boomen, zoo groote als kleine, die met hunne stammen, tot dertigh, veertighen vijftigh voeten oprezen. Deze boomen waren drie en vier mylen uit het landt gebraght, en in dezetuin verplant, en gaven al het eerste jaer overvloedelijk veel vruchten.

Daer stonden over de vijftigh liemoen- en meer als achtien citroen-boomen, tachtigh granaet, en zes en zestigh vyge-boomen.

In het midden van de tuin, een weinigh ter zyde af, stont het huis of ^{Paleis Vryburgh.} paleis van *Graef Maurits*, *Vryburgh* genaemt, dat een schoon gebouw was, en, naer men zeidt, over de zes hondert

dert duizent gulden gekoft heeft. Het was zeer treffelijk en lustig getimmert, en had zeer schoone uitsichten, niet alleenlijk in zee : maer ook te landwaerts in. Het pronkte met twee hooge toorens, die vijf of zes mylen verre uit zee konden gezien worden, en den zeeman een baek verstreken. Voor het paleis lag een battery, die als uit de rivier oprees. Zy was gantsch van marmer, en gestoffeert met tien stukken geschuts, tot bevrijding van de riviere.

Twee of drieroeden van de riviere waren, in de tuin putten, die zoet versch water gaven: niet tegenstaende rontom zout water was.

In dezelve tuin waren ook zeer groote vyvers, vol van allerley visschen.

Inffhuis
Boavista. Dicht aen de brugh, die over de riviere *Kapivaribi*, van Mauritsstad tot aen het vast lant, tot overgang, geslagen was, had Graef Maurits een lusthuis doen maken, dat op Portugees *Boavista*, dat *schoon gezicht* gezeit is, genoemd wiert.

Het had lustige tuinen en vyvers, en strekte niet alleenlijk tot zijn vermaek en wellust; maer het diende ook tot bescherming van het eiland Antony Vaez en Mauritsstad.

Lant-ka-
steel. Op het zandigh Reçiff, tegen over het zee- of water-kasteel, stond een sterk steene kasteel, St. Joris van de richters, de Portugezen, genoemd; maer wiert by d'onzen het Lantkasteel genoemd, tot onderscheit van het water-kasteel voornoemt. Het bevrijde, met dertien yzere stukken, den toegang van de haven.

Schans de
Bruin. Een musket-scheut Noortwaerts van het lant-kasteel lagh, op dit zandigh Reçiff, een schans met vier bolwerken, de *Schans de Bruin* genoemd: en een musket-scheut Noordelijker een reduit, *Suffrou de Bruin* geheten. Beide deze sterkten waren door d'onzen gemackt.

Kasteel
Waer-
derburgh
of Drie-
hoek. By of aen het vast landt, en naby de zoutpannen, tusschen het zandigh Reçiff en eiland Anthony Vaez, lagh een fort of kasteel, Waerdenburgh of Driehoek genoemd. Het was in't begin vierkant: maer wiert daarna met drie bolwerken of punten door d'onzen gemackt: want tot het vierde was de gront onbequaem. Naderhandt wierden de drie bolwerken tot drie

reduiten gemackt, en hooger als de wallen opgehaelt, en met metaele stukken gestoffeert. Het leit met hoog water rontom in het water.

Stad *Olinda*.

Noordwaerts, niet verre van het Reçiff of Mauritsstad, leidt de vervalle en verwoeste stad *Olinda*, dewelke certijts, onder de Portugezen, zeer vermaert was: want al het geen in het gantsch lant viel, wierdt derwaerts gebracht, en van daer weer te scheep na Europe verzonden.

Het voornaemste gedeelte der stad *Olinda* lagh op verscheide heuvelen of bergen gesticht.

Aen de zee en zuit-zyde der stad zijn de bergen effen, tot aen de zee toe, met een witte zantstrant, die langs de kust hene strekt.

Aen de Noort- en lant-zyde rijzen de heuvelen steil, en zijn met kreupel-bosch bewassen, daer hier en daer oranje boomen in staen.

Deze steile heuvelen strekken tot versterking en vastigheid der stad: die aen de landtzyde met verscheide bolwerken gesterkt was.

Van wege deze heuvelen, die de stad in haren omtrek begreep, was zy zoo oneffen en ongelijk, dat zy nauwelix door kunst en menschen handen kon versterkt worden.

Men kan van de hooghte der stad zeer verre zuidwaerts in zee, en ten Noorde landwaerts in zien, dat zeer vermakelijk en lustigh, van wegen de geduurige groente der boomen, t'aenschouwen is. Men ziet van daer ook op het eilandt *Antoni Faez* en *Mauritsstad*.

D'uihoek van *Olinda* wort *Tipo* by d'inwoonders des lants genoemd.

Op het hooghte der stad stont een klooster der Jesuiten, en anders *Bentus* genoemd, dat zeer prachtigh, door *Sebastiaen*, koning van Portugal, gesticht, en met rijke inkomsten begifticht was. Het had een zeer lustige uitzicht, en kon van verre uit zee gezien worden.

Neffens dit klooster stont een klooster der kapuÿjnen: en aen strant eert der *Dominicaer Monnikken*. Men

OLINDA

had'er twee kerken, d'een van St. Salvador, en d'andere na St. Pieter genoemd.

De stedelingen of burgers beliepen ontrent ten getale van twee duizent: behalve de geestelijken en slaven. Ontrent twee hondert burgers munten in middelen en rijkdom boven d'andere uit.

Aen de voet van den bergh, daer op de stad Olinda leidt, lagh ook een reduit, die des jaers zeltien hondert vijf en veertigh den Portugesen door een Serjant voor gelt verraderlijk over gegeven wiert.

Een myle lager, aen het water, lagh een voorstad, die treffelijk met woon- en pakhuizen doorbouwt was. In deze voorstad was geen versch water: maer moft over de riviere, aen het vast lant, gehaelt worden.

Het gewest van Pernambuko is boven mate rijk van allerleie gewassen en dieren.

In de valeyn zijn schoone weylanden, en ontrent de rivieren weelge *Vergeas* of rietvelden, die overal met

groote naerftigheit bebouwt wierden. Het is rijker van geberghte, als wel de andere Kapitanien.

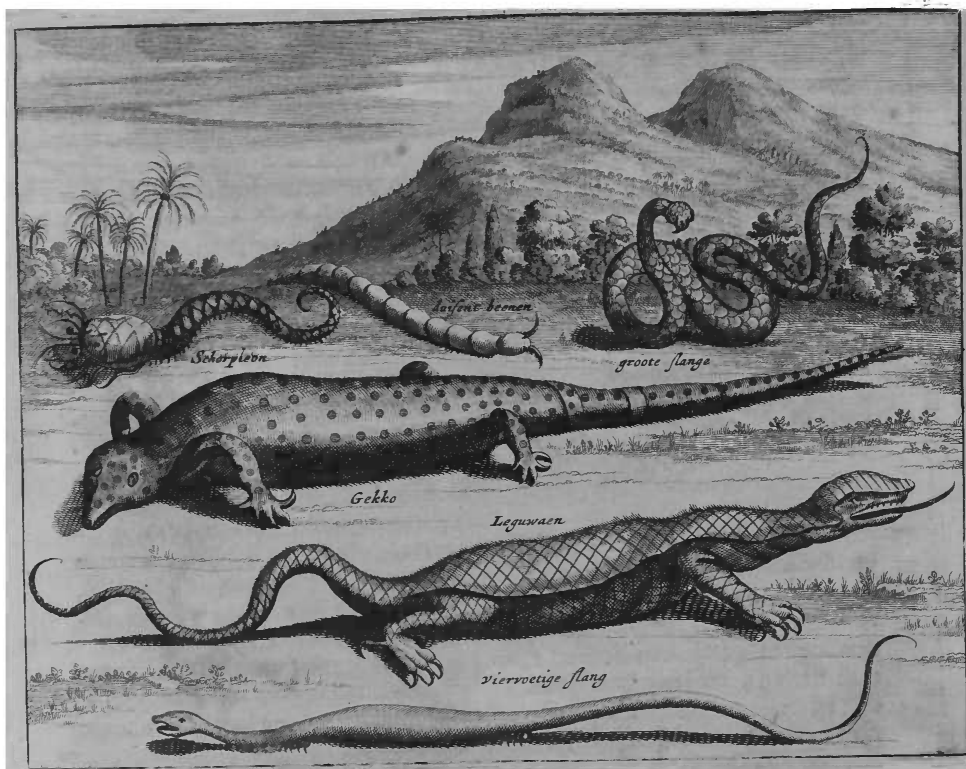
De hitte is'er verdraghelijker by daegh, als wel de koude by nacht, in de regentijden.

Chameleon, of Indische Salamander, of Hagedis, anders Gekko.

HET dier, dat in Brasfil en ook op het eilandt Java, in Oost-Indien, zich houdt, en d'onzen na het geluit en stemme van zijn geduurigh roepen *Gekko*, noemen, (gelijk men de koekkoek, na het geluit van zijn geroep, koekkoek noemt) is een zeer vergiftigh slag van hagedissen, en eigentlijk een Indiaensche Salamander.

Het is gemeenelijk een voet lang, en heeft een huid, die bleek of zeegroen van kleur, en met roode plekken gespikkelt is.

De kop is als die van een padde: en de

de bek spits. D'oogen zijn groot en geel, en puilen leelijk uit, en hebben kleine en langwerpige appeltjes. De steert is met witte kringen bezet.

Het heeft zulke scherpe tanden, dat het die ook op staal kan indrukken.

Ieder der vier voeten is in vijf vingers of pooten verdeilt, die met scherpe en kromme klauwen of nagels gewapent zijn.

Het is langzaam van gang, en kan, daer het de voeten of poten vast zet, nauwelijks van daer met kracht gerukt worden: niet anders als of het op lijn vast zat.

Het leeft en houdt op oude vermolmende boomen, en op vochtige en verhole plaetsen van oude huizen en kerken.

Het nestelt ook dikwils ontrent de bedsteden, tot grootte schrik en vreeze zoo van d'onze als Mooren: waerom de Mooren dikwils hunne gantsche huizen of hutten slopen en afbreken, om dit ongedierte van daer te doen verhuizen.

Het roept geduurigh niet anders als *Gekko*: maer maekt voor dit roepen eerst eenigh gekrijs.

Dit dier brengt met de bete van zijne scherpe tanden een vergiftige en doodelijke wonde toe, 't en zy het gequetste deel of met een gloeiend yzer gebrandt, of met een mes afgesneden of afgehouden wort.

Het bloet van dit dier is bleek root, en schijnt het vergif zelf te zijn.

De Javanen, (op 't eiland Java in Oost-Indien) doopen hunne pijlen in het bloedt en etter van dit ongedierte.

Eenige vervloekte vergiftigers (dier men onder de Javanen van beide sexen veel heeft) hangen dit dier by de steert, met een tou, aen den zolder, dat dan geduurigh, uit woede van gramschap, een taie en gele vocht uit de keel laet druipen, die zy in een pot, daer onder gestelt, vergaderen, en daer na in de Zon, tot een lichaem laten droogen. In dezer wijze houden zy dit dier, met daghelix voetsel te geven, eenige maanden in 't leven. Het is zeker, dat

geen sterker vergif gevonden wort, als dit is.

De pis is zoo scherp, dat die niet alleenlijk bleyen en blaren veroorzaekt, daer zy op iemants lichaem valt; maer ook het vleesch zwart maakt, en het koudt vuur daer in brengt.

D'Ooft-Indianen houden, dat de wortel *Kurkuma* de vergiftige bete van dit ongedierte heelt en geneest.

Op het Reçif zat zulk een dier *Gekko* in een scheur van de kerkmuur, en riep geduurigh *Gekko*: waerom men een groot gat in de muur most breken, om dit dier, wegen het geroep, uit de kerk te krijgen.

Slangen.

Daer zijn in Brasil veelerlei en verscheiden slaggh van slangen; als vergiftige ratel-slangen, slangen met twee hoofden, en andere, die de Brazilianen ten getale van drie en twintigh stellen, en ieder met verscheidene namen noemen: als daer zijn, *Boiguacu* of *Liboya*, *Arabo*, *Bioby*, *Boicinga*, *Boitrapô*, *Boykupekanga*, *Bapeba*, *Kucurucu*, *Kaninana*, *Kurukakutinga*, *Guinipaiaguara*, *Ibyara*, *Jakapekoaja*, *Ibiboboca*, *Fararaka*, *Manima*, *Vona*, *Tareiboya*, *Kakaboya*, *Amorepinima*: welker drie laeste waterslangen zijn.

Wy zullen eenige, die in de huizen en bosschen van Farnambok houden, in 't kort beschrijven: en d'andere, als onbekent, overflaen.

Eenige van deze Amerikaense of Brasiliaense slangen zijn minder vergiftiger, als d'Europische: alhoewel zy grooter en kloeker als die zijn.

Ratel-slang.

De slang, *Boicinga* of *Bojiminin-ga*, en ook *Boiquira* by de Brazilianen, en by de Tapoyers *Ayug* genoemd, wort by de Portugesen *Kaskavela* en *Tangedor*, dat is, een ratel: desgelijx by d'onzen een Ratel-slangh geheten, om dat hy met zijne steert een geluit engeroes als dat van een ratel maakt.

Hy wordt zoo wel op gemeene wegen, als op afgelege plaetsen gevonden, en kruipt zoo snel voort, als of hy schijnt te vliegen, en is zeer vergiftigh.

In het midden, daer hy op zijn dik-

ste valt, is hy ontrent zoo dik als een mans arm by d'elboogh. Hy is in 't midden dikker van lijf, en valt op beide einden, aen 't hoofd en steert, dunachtigh. De buik is plat, en het hoofd ingedrukt, en anderhalve vinger lang en breed. D'oogen zijn klein. Onder andere tanden heeft hy vier langer als d'overige, die seisvormigh, wit, en scherp alseen doorn zijn, die hy achter verstekken, en met het tantvleesch bedekken kan. Op de huid zitten, op een ry, dikke schubben: waer van die op de rugh zitten, eenige verhevenheden hebben. Langs degantsche rugh loopt een bleek geele keten, welker schakeltjes als een teirling van gestalte, en zwart van kant zijn. De zyden des lichaems zijn geelachtigh, met zwarte teirlingen op een ry geschaakt: te weten, een dobbele ry zwarte teirlingen, is op ieder zyde. De buik heeft groote, en langwerpigh vierkante en geelachtige schobben.

Hy is drie, vier en zomtijts vijf voeten langh: heeft een ronde gekloofde of gesplete tong, en lange en scherpe tanden.

De steert bestaet uit losse leetjes of beentjes, die, in het bewegen, een geluit alseen ratel maken, dat verre kan gehoord worden. Ofeigentlijk zit aen het eind der steert een langwerpigh vierkant stuk, dat een weinigh ingedrukt is, en uit verscheidene leetjes of schakels, even als die van een keten, bestaet, die op eene byzondere wijze in malkanderen gehecht zijn. Alle jaers groeit een schakel of leetje aen de steert: want zoo vele jaren de slangh oudt is, zoo veele leetjes heeft deze steert of ratel.

Het schijnt de weldadige natuur deze leetjes dien vergiftigen slangh, als tot waerschouwing voor den menschen gegeven heeft, ten einde een ieder, door deszelfs geluit gewaerschuwt, zich tijdelijk van dien vyant zou kunnen wachten en vertrekken.

Een leetje, in het aersgat van een mensch gesteken, brengt aenstonts de doot aen: maer 't vergif, dat deze slang hy met de mont of tanden toebrengt, beneemt veel langzamer het leven.

Uit de wonde druipt aenstonts een bloedigh etter. Het vleesch wort blaau, en het gezweer kruipt allengs voort.

Het

Het zekerste geneesmiddel, boven alle andere, dat de Brasilianen tegen de bete van deze, of diergelijke andere slangen gebruiken, is de kop van denzelven slang, die gebeten of gesteken heeft: dewelke zy kneuzen, en gekneust, in vorm van een plaester, warm op de wonde leggen. By dit geneesmiddel doen zy ook, byna in alle steken of beeten van slangen, spogh of speeksel van een nuchteren mensch, daer zy het beschadigde deel geduurigh mee bestrijken. Wanneer nu de quaetaerdigheid van het vergif na het hertoc trekt, zoo moet het, met het ingeven van den drank *Tiproka*, te vore gestekt, en voorts zweetafdrijven de geneesmiddelen ingegeven worden.

* Men verwijdert ook de wonde, scherfste en zetter koppen op, om het vergif uit te halen.

Indien de gequetste parthye kan onderschept worden, zoo moet men aenstonts tot banden komen, en dat met zekere bieve doen, die de Brasilianen *Jakape* noemen: op welk geneesmiddel zy allermeest betrouwen. Anders wort de wonde met een gloeiend yzer gebrant.

Slang
Kuku-
ruku.

De slang *Kukuruku* is dik, aschverwigh; van binnen geel, en van buiten met zwarte plekken gespikkelt, en met diergelijke schubben, als de ratel-slang, bedekt.

Slang
Guaku.

De slang *Guaku* of *Liboya*, is ongetwijffelt de grootste van alle slangen: want eenigen zijn achteen, ja vier en twintigh en dertigh voeten langh, en zoo dik als een man om den middel.

Hy wordt by de Portugesen *Kobre de Vado*, dat is, slang des reeboks, genoemd: dewijl hy een heelen levendigen reebok, of eenigh ander wilt, dat hy kan achterhalen, weet in te flokken: het welk meer met in te zuigen als kaeuwen geschiet, door een nauwen hals; hoewel zy een dikken buik hebben.

Wanneer zy een reebok, of het een of ander dier ingeflokt hebben, dan leggen zy of zy doot zijn, en slapen, en worden dan zoo te mets gevangen.

By *Paraiba* wierdt by mijnen tijt zulk een slang gevangen, die meer als dertigh voeten lang was, en zoo dik als een ton. De Negers hadden hem, op

de groene velden, het reedier zien inflokken: waer op dertien moskettieren uittrokken, en den slang door de kop schooten, en het reedier uit den buik sneden. De slang was graeu van kleur. Andere zijn donker bruin.

Hy is zoo vergiftigh niet als andere slangen. Niet alleen eeten de Tapoyers en Negers zijn vleesch: maer ook de Portugesen en d'onzen: hoewel het voor d'onzen wat afkeerrigh is.

De steke of bete, die hy toebrengh, wort naulix vergiftigh geoordeelt, en geneest bywijle van zelfs, zonder eenigh het minste geneesmiddel te gebruiken. Waerom hy onder de vergiftige slangen niet gerekent wordt: waer onder ook de slangen *Kaninana*, *Mavina* en *Vocia* moeten getelt worden.

Deze slangh, die geweldigh hongerrigh is, springt uit heggen en doornen, en recht zich yzelijk, steunende op zijn steert, overeind, en worstelt en vecht dapper, met wilde beesten en menschen, en zijfert, wanneer hy getergh en aengeranst wordt. Hy leidt ook bywijle op de boomen te loeren, en springt den reizer onverziens op 't lijf, en omwint die met zeer vaste slangen: zoo dat hy dien, met om 't lijf alleenlijk te slaen, wurgh en doot.

De slang *Jararaka* is kort, en zelden langer als een elleboogh. Op de kop staen eenige gezwolle aederen, als die van d'adders, en krijft en knerft ook niet anders als d'adders. De huid is met roode en zwarte plekken gespikkelt: maer de rest is aertachtigh van verruwe. Zijne vergiftige bete of steke brengh gene minder toevallen aen, als die van d'andere slangen.

Slang
Jararaka.

Deromp zelf van dien slang, na hy de beete heeft toegebraght, van huid, steert, hoofd en ingewant gereinight, en in het water van den wortel *Jurepeba*, met zout, prei, dil en diergelijke gekookt, wort van den gewonden met groot voordeel gegeten.

De slang, by de Brasilianen *Boitapo*, en by de Portugesen *Cobre de Cipo* genoemd, is naulix een arm dik, en zeven voeten lang, olijfverwigh van kleur, en leeft by kikvorschen.

Slang
Boitapo.

Hy is zeer vergiftigh, en veroorzaekt met zijne bete of steke dezelve

toevallen en rampen, als de slangh *Kukuruku*. De steke is ook byna niet regezen, 't en zy met vuur of een gloeiend yzer, indien slechts het gequeste deel zoo een geweldigh sterk geneesmiddel toelaet.

Adder
Ibaram.

D'adder *Ibaram* wort by de Portugefen *Cobra Vega*, of *Cobra de dos Cabeças*, dat is slangh van twee hoofden, genoemt: om dat hy twee hoofden schijnt te hebben; hoewel het valsch is.

Hy is zeer gemeen en overloedigh, en leidt in de puinhoopen onder d'aerde verborgen.

Hy eet mieren, is een vinger dik en anderhalve voet langh, en zilverwit. Niets is vergiftiger als zijne bete: hoewel niet buiten hoope van genezing, indien de geneesmiddelen, te vore genoemt, tijdelijk gebruikt worden.

Slang
Ibibobaka.

De slang, by de Brasilianen *Ibiboboka*, wordt by de Portugefen *Cobra de Corais* genoemt. Hy is schoon van gediente, tweevoeten lang, en een duim dik, zoo wit als sneeuw, en met zwarte en roode plekken gespikkelt. Zijne bete is wonder vergiftigh, doch beneemt niet aenstonts het leven, maer langzaam.

Slang
Boiobi.

De slang, *Boiobi* by de Brasilianen, en by de Portugefen *Cobra Verde*, dat dat is, groene Slang, genoemt, is een elle lang, en een duim dik, groen van kleur, als prey, en fraei blinkende. Hy houdt zich in gebouwen, en schaet niemant, als die hem terghet. De steke is evenwel vergiftigh, en wil naulix door eenigh geneesmiddel genezen. Zeker foldaet, door den zelven in het bosch, daer hy verborgen lagh, in zijne dye gesteken, stierf na weinige uren, by gebrek van geneesmiddelen. Het lichaem zwol op, en wiert bleek blaeu.

Slang
Kannana.

De slang *Kannana* is geel van buik, groen van rugh, en ontrent acht palmen lang, en wort onder de minst vergiftige gerekent. Hy leeft by eyeren en vogelen, en wordt van de Negers en Brasilianen gegeten; maer het hoofd en steert afgesneden.

Slang
Ibirakoa.

De slangh, by de Brasilianen *Ibirakoa* genoemt, is bont of van verscheiden kleure, en met witte, zwarte en rode plekken gespikkelt. Zijne bete is zeer vergiftigh, en brenght de zelve toevallen aen, die de slangh *Kukuruku* doet. Waer op aenstonts de gewonde

sterft, indien hy niet aenstonts geholpen wort. Indien het vergif noch niet aen het hert gekomen is, zoo wort het vleesch van den zelven slang, met zekere wortels gekookt, en met wijn den gequesten ingegeven.

De slangen *Tareiboya* en *Kakaboya* leven, als halfflaghtige, of water- en lant dieren, nu in de meiren, en dan op het droogh. Zy zijn zwart van verruwe, en zeer groot en brengen, wanneer zy geterght worden, een licht genezelijke wonde toe.

De slang *Kakaboya* is geel van kleur, zes palmen lang, en eet de hennen op.

Senembi of *Leguaen*.

Niet alleenlijk in de Kapitanie van Pernambuco: maer ook in gantsch Brasil en Amerika, als mee op het eiland Java, in Oost-Indien, hout zeker slag van een hagedis, of liever landkrokodil: dewijl het meer te lande als in het water leeft.

Het wort by de Brasilianen *Senembi*, en by d'onzen *Leguaen* genoemt. Men heeft'er van verscheide groote. Eenige zijn drie, andere vier en vijf voeren groot, en zelden grooter.

De huid bestaet uit schubben, die op den rugh, aen de beenen, en begin der steert, een weinigh grooter zijn, als daer d'overgedeele des lichaems mee bedekt zijn.

De hals is anderhalve vinger lang en vijf dik. Het heeft heldere en zwartachtige oogen.

Onder, en byna in het achterste gedeelte des hoofts, staen twee ope neusgaten.

In ieder kakebeen zitten kleine, zwarte en korte tanden. De tongh is dik.

Langs de geheele rugh-graet, van den hals tot aen het einde der steert, zitten platte, maer spitse doornen of tanden, als die van een zaegh, die ook groen van kleure zijn. Deze tanden zijn aen den hals grooter, en worden geduurigh kleinder en kleinder, en zijn op het einde der steert het allerkleinste. Diergelijke doornen of tanden zitten ook onder de keel.

De geheele huid is schoon groen, maer met zwarte en witte plekken gevlaekt.

Het

Het heeft vier beenen en vier voeten, die ieder uit vijf vingers of klacuwen befaen, en met fcherpe nagels gewapent zijn.

Dit dier kan lang honger lijden, en twee en drie maenden zonder spijsze leven.

Het vleefch is zeer wit, als dat van een konijn, en goet en lekker van fmaek, als jonge hoenderen of konijnen vleefch, indien het gekookt en lang in de boter gebraden is.

In het hoofd van dit dier worden fteentjes gevonden, die onfeilbaer de fteenen der niere verbrijzelen en afdrifven, indien ze tot de zwaerte van een vierendeel loots ingenomen, of slechts aen het lichaem gekaangen worden.

Hagediffen.

Men heeft door gantsch Brasíl veel ongedierte, zoo van groote als kleine hagediffen van verfcheiden foort. Eenige zijn grasgroen: andere grijs gefpikkelt: en andere wel vier voeten lang, met glinfterende oogen.

De Negers eeten eenige hagediffen, die zy met bogen en ftompe pijlen fchieten. Zy rijgen eenige, die zy gevangen hebben, aen een klein tierkje, en komen daer mee aendragen, als met een rift gevangne vinken, of een footje vifch. Zy braden die op een roofter, en eetenze, doch het vel daereerst afgeftreken, met fmaek op, zonder die hen quik bekomen.

Onder zoo vele hagediffen, die over al in de boffchen en puinhoopen der huizen houden, is alleen een eenige, zoo veel men weet, vergiftigh, die *Bibora* genoemt wort.

Hy is den anderen hagediffen niet zeer ongelijk, maer kleinder, en naulix grooter als een duim.

Hy is uit den witten afchverwigh.

Het lichaem en alle de leden zijn dikker, en zwellen van vergif. Maer de fteert is veel korter en breeder.

De wonde geeft een dunne flinkende etter, met een blaeuw gezwel, pijn voor het hert, en pijn in den buik.

Duizent-beenen.

Duizent-beenen zijn'er groote en

kleine, als ook ruige hondt-beenen, *Ambua* genoemt, die bochtigh voort kruipen, en voor zeer vergiftigh gehouden worden.

D'eerfte houden in de huizen, en de laefte in de boffchen, en bederven niet alleenlijk de gewaffen van de tuin- en moes-kruiden: maer plagen ook de menschen.

Scorpioenen.

Scorpioenen, by de Brasílianen *Jaacaiira* genoemt, zijn'er in groote menighte, en van gefalte als d'Europifche; hoewel zoo fchadelijk niet: en dienvolgens ook de fteken zoo zwaer niet te genezen.

Zy houden met groote menighte in de huizen, achter floelen, banken en kaffen.

Zy zijn van ongemeene groote, en worden naulix elders grooter gevangen. Eenigen zijn vijf en zes voeten lang en zeer dik.

Mieren.

Mieren zijn'er in zulke groote menighte, datze hierom van de Portugefen *Rey do Brasíl*, dat is, koning van Brasíl, genoemt worden: want in de velden en boffchen zijn, door de mieren, zoo vele voetpaden gemaekt en worden noch daghelix gemaekt, als in Europa de vee-kudden maken. Já zy werpen zulke groote dijken en heuvelen van aerde op, als hooi-oppers, die by de Brasílianen *Inbaube* genoemt worden.

Zy eeten al wat hen voorkomt, fruit, vruchten, vleefch, vifch, en verfcheiden ongedierte, als scorpioenen, duizentbeenen, zonder fchade, 't zy dezelve vergiftigh zijn of niet.

Men vint'er een vliegende mier, van een vinger lang, met een driehoekigh hoofd. Het lijf is in twee deelen geklooft, zittende beide de deelen, met een dunne bandt, aen malkanderen vast.

Aen het hoofd zitten twee dunne lange hoorentjes, met kleine oogen.

Aen het eerfte deel van 't lijf zitten zes beenen, die uit drie leden befaen, en vier dunne en doorfchijnende vliegels, te weten, twee buiten en twee

nen, die donker geel zijn. Het achterste deel des lichaems is gantsch ront, en blinkend bruin : dat de Negers eeten.

Zy schieten, met graven, haestigh in d'aerde als de mollen, en verflinden al het gezaei gezwint.

Daer wort ook een groote mier gevonden, als een groote vlieg, wiens lijf byna een halve vinger langh en in drie stukken of deelen geklooft is. Het laeste deel heeft de gestalte en groote van een gerstekoom : het middenste is langwerpigh en bultigh, en heeft zes beenen, die een halve vinger lang zijn, en uit vier leden bestaen.

Het voorste deel of hoofd is onder de overige zeer dik, heeft de gedaente van een hert, en voor twee hoornen en zwarte tanden, die krom en als een schaer uisteken.

Het wit der oogen is een weinigh zwart: en voorts het gantsch hoofd gelijk een oog: dat onder alle de deelen des lichaems het meeste blinkt: het welk niet anders als twee oogen is, die tegen malkanderen over, in vorm van een hert, staen.

Het voorste en achterste deel des lichaems is blinkend hoog root.

Daer is ook een mier gantsch blinkend zwart; desgelijx de beenen, die ook hairigh of ruigh zijn; hoewel voor aen goutgeel. Zy is ontrent een vinger langh, heeft een groot en vierkant hoofd, uitpuilende en zwarte oogen, twee uitstekende scharen, in plaetse van tanden, en geschaert als een seiffe. en twee hoorens van een halve vinger lang.

Het lichaem is in drie deelen gescheiden. Het voorste deel is langhachtigh en niet dik, en heeft zes beenen, van meer als een halve vinger lang. Het middenste deel is zeer klein, en niet grooter, als een luis, en byna vierkant. Het laetste is het grootste van allen, eyerront en spits.

Deze drie deelen zijn, als met een dunne draet, aen malkanderen gehecht.

Deze mier wordt by de Brasilianen *Tapiiai* genoemd.

Noch is'er een andere mier, *Kupia* by de Brasilianen genoemd, die een kastanje bruine kleur, en een hoofd, zoo groot als een mier heeft: met klei-

ne en zwarte oogen, en twee hoorens, en twee uitstekende scharen, in plaetse van tanden. Het gantsche lijf is ruigh en met kleine haartjes bezet. Het lichaem is in twee deelen gescheiden: het voorste deel heeft de groote van een erret, is byna ront, en donker kastanje bruin, en heeft zes bruine voeten. Het achterste deel is wat grooter, als het voorste.

Deze mier krijght op zekere tijden vier vleugelen: welker achterste klein-der als de voorste zijn, en verliest die weer op zijn tijt.

Tzer-verken.

Het Brasiliaensche yzerverken, dat de Brasilianen *Kuandu*, en de Portugezen *Ourico Kachiero* noemen, is van de groote, als een groote aep.

Het gantsch lichaem is met stekelige pennen, van drie of vier vingeren lang bezet, zonder eenigh hair te hebben. Deze pennen zijn, op het eind aen het lijf, ten halve wegen geelachtigh: het overigh gedeelte is zwart, en het spits of scherpe witachtigh en voor zoofcherp als een els. Sy kunnen die pennen, wanneer zy boos zijn, met de huid t'zamen te trekken, uit het lichaem of huid smijten en schieten, en daer mee iemand, 't zy mensch of beest, quetsen, en zomtijts ter doot toe.

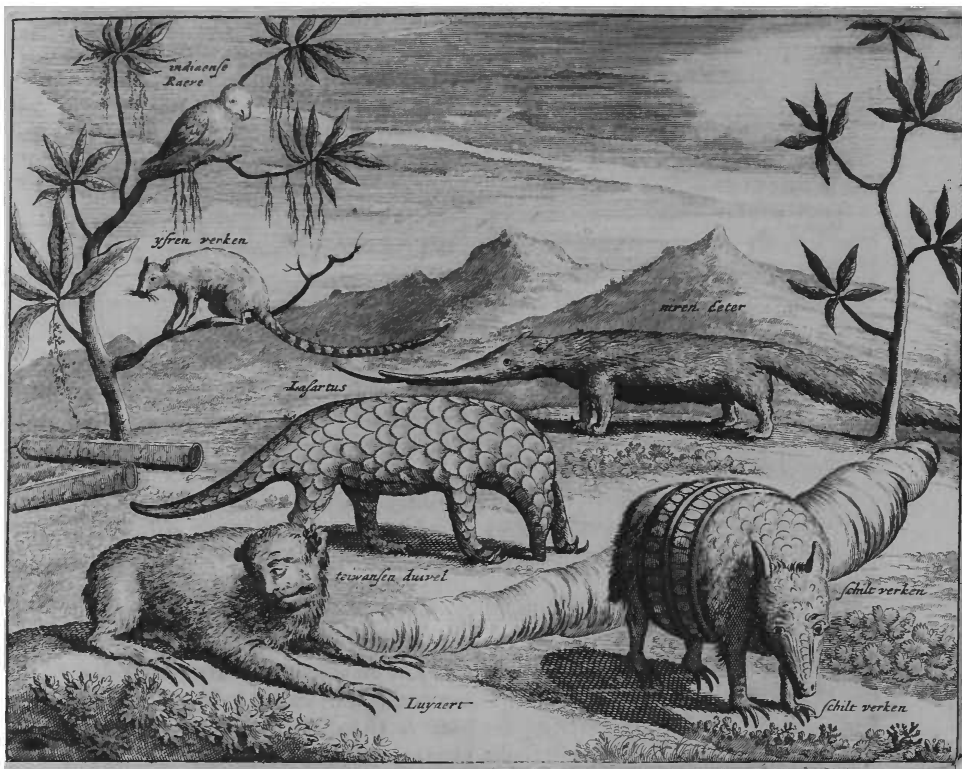
Het lichaem is, van het achterhoofd tot het begin der steert, een voet lang: en de steert een voet en vijf duimen, die ook van het begin tot half wegen scherpe pennen heeft. D'overige helft is zonder pennen, en heeft yle borstelen, als die van een verken.

D'oogen zijn rondt, uitpuilende, blinkende, als een karbonkel. Rondt-om de neus en mont zitten vele hairen van vier vingers lang, byna als aen de mont van een kat of haes.

Het heeft voeten als die van eenen aep; maer bestaen alleenlijk uit vier vingeren, en heeft genen duim: alhoewel men daer eene plaetse toe ziet als afgesneden.

De voorste beenen zijn kleinder als d'achterste, en ook met pennen gewapent; maer niet de voeten.

Dit dier slaept veeltijds des daeghs, en zwerft en loopt des nachts. Het aeffemt

aessemt door de neus. Het eet gaerne hoenderen, en klimt op de boomen; hoewel met een langzamen gang.

Zijn vleesch is aengenaem en goet van smaek, wanneer het gebraden is, en wort daer van by d'inwoonders veel gehouden.

Het geeft byna een geluit van *Lii*: als dat van den luyaert.

Luyaert.

Het viervoetigh dier, by de Brasiliaanen *Ai* geheten, wort by de Portugeesen *Priguiza*, en by d'onzen Luyaert; van wegen zijnen loomen en tragen gang, genoemt: want het gaet in vijftien dagen, eensgangs, nauix een steenwerp verre voort.

Het is van de groote als een middelmatige vos, en van het hoofd of van den hals tot aen de steert, een voet of weinigh meer groot.

De hals is kort, twee of drie vingeren ten hooghsten langh. De voorste beenen, tot aen de voeten, zijn zeven, en d'achterste zes vingeren lang.

Het hoofd is kort, ontrent drie vingeren lang, en rontachtigh.

De mont, die altijd vol quijl zit, is ront en niet groot.

De tanden zijn niet groot noch scherp.

De neus is glat, verheven en zwart.

D'oogen zijn klein, zwart en slaperrigh. Het heeft geene ooren. Het gantsche lichaem is met afchverwige en zachte hairen van ontrent twee vingeren langh bedekt. Op de rugh zijn de hairen wit'er: en langs de rugh loopt een afchverwige streep.

Van het hoofd, langhs de lengte des hals, hangen op zyde hairen als maenen, en zijn een weinigh langer, als die op het lijf.

Het is een zeer loom en traegh dier, en tot eenigh werk gantsch onbequaem, uitoorzake hem tit de natuur de schenkels of beenen, in't midden; als aen twee gebroken zijn.

Het houdt op de boomen, en gaet daer op zeer langzaam, en al krtiipende voort.

Het leeft by de bladen der boomen, drinkt noit, en is ook voor de minste regen zeer vervaert: want dan ver-

ſchuilt het zich. Het uit zeer zelden een geluit van *Iiii*: byna als een jonckkat. Al wat het met de klauwen grijpt, vat het zeer vaſt.

Mieren-eeter.

De mieren-eeter wordt alzooy by de onzen genoemt, dewijl zijne ſpijze en voerfel niet anders als mieren is.

Hy is tweederlei: want d'een wort by d'onzen de groote, en d'andere de kleine Mieren-eeter genoemt. De Braſilianen noemen de kleine mieren-eeter *Tamanduai*, en de groote *Tamanduai-Guacu*.

Het is een viervoetigh dier, van de groote als een hont: heeft een ronde kop en een zeer lange ſnuit, en ſcherpe bek, zonder randen. De kop met de ſnuit is ontrent een voet langh of langer.

De tongh is rontachtigh en zomtijts meer als vijf en twintigh duimen, ja derdehalve voet lang. Wanneer hy mieren wil eeten, ſteekt hy die uit, en leitze zoolangh op den mieren-hoop, tot dat die vol mieren is, en flokt dezelve dan op.

D'ooren zijn rontachtigh. De ſteert is ruigh, als een ſtoffer.

Het is geen rad dier: maer zeer langzaem van gang: waerom men het met de handen op het velt vangen kan.

De kleine mieren-eeter is een diertje van groote als een Braſiliaenſe vos of grooter, en een voet lang.

Aen de voorſte pooten zijn vier kromme klauwen: twee groote dikke in het midden, en twee kleine ter zijde.

Het hoofd is ſpitsrondt, en loopt voor ſpits toe, en is onder een weinigh omgekromt.

De mont is zwart, zeer ſmal, en zonder tanden. D'oogen zijn klein en zwart. D'ooren ſtaen opwaerts en zijn ontrent een vinger lang.

Twee dikke zwarte ſtreepen loopen ter zijden van den hals tot over de ſchouderen, en aen den ruigh, en eindigen op deffels eind.

Aen de ſteert zitten langer hairen, als op den ruigh: doch het einde van de ſteert is kael of hairloos. Het kan zich daer mee by de takken der boommen ophangen.

Het hair des gantschen lijfs is uit den geelen witachtigh, hart en blindkend.

De tong is langwerpigh ront, en acht vingeren lang.

Het is een wilt en woeft dier: maer het geen, dat het niet kan bijten, vat het met de voorſte klauwen zeer vaſt. Met een ſtok aengerackt of geſlagen, gaet het op d'achterſte pooten zitten, als een beer, en ronkt mee, uit de neus, en vat de ſtok met de bek.

Het ſlaept den gantschen dagh, met het hoofd onder den hals en voorſte beenen verborgen, en loopt des nachts uit.

Wanneer het drinkt, ſpringht het water door de neusgaten weer uit.

Men heeft'er een geſlacht van ſlangen, van twee vademen langh, zonder beenen, met een geſchilderde of geſpikkelde hui en vier tanden.

De tong is geſpleten, in vorm van twee pijltjes. Hy geeft met de ſteert een doodelijke wonde, en heeft daer op een blaesje, daer in als gedroogde erreten zitten, die men, in het verroeren der ſteert, hooren kan.

Schildverken.

Het viervoetigh gedierte, *Tatu* en *Tatupera* by de Braſilianen geheten, wort by de Spanjerts *Armadillo*, by de Portugesen *Encuberto*, en by de Neerlanders Schild-verken genoemt, uit oorzaak het met ſchubben, als ſchilden, op het lijf gewapent is.

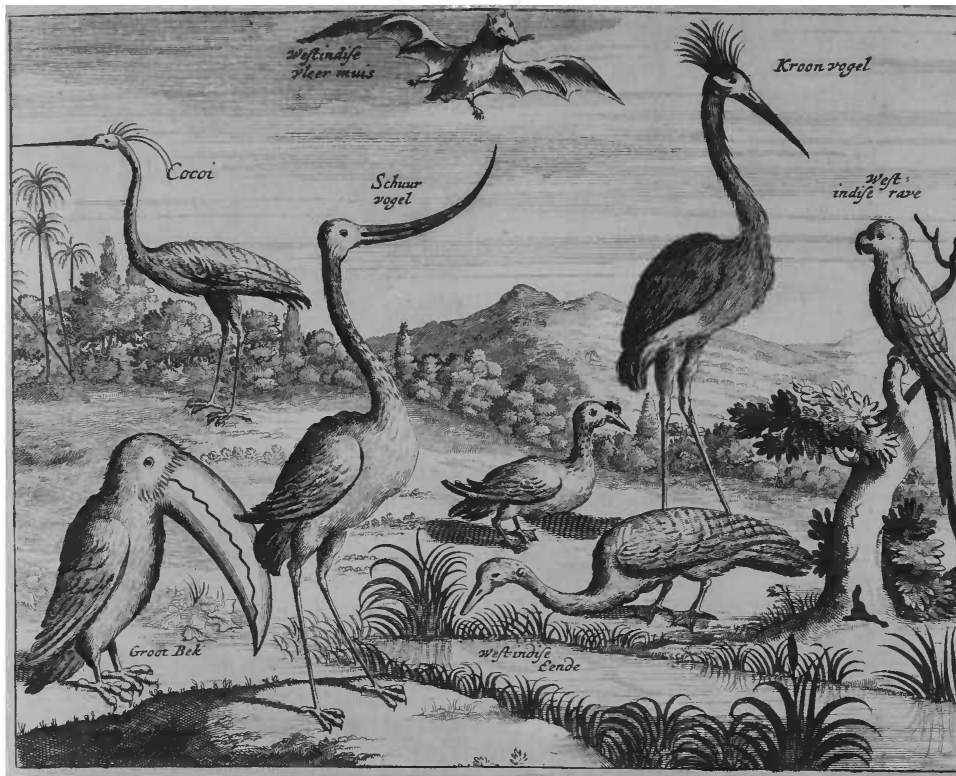
Het is van verſcheide groote of ſlag. Het heeft de gedaente en byna de groote van een klein verken. Het gantsch boven-lijf, als ook het hoofd en de ſteert, is met eenige ſchilden bedekt, die uit zeer fraeie ſchubben beſtaen.

Op de ruigh zijn zeven ſcheidingen of verdeelingen, met een donkerbruine hui tuffchen beide.

Het heeft een hoofd als een verken: een ſpitſe ſmuil, daer het gezwint mee in d'aerde vroet, kleine oogen, die diep in de kop ſtaen, een ſpits en ſmalle tong, en donker bruine en korte ooren, zonder hair of ſchilden.

De gantsche kleur des lichaems is uit den geelen rosachtigh. De ſteert is aen het begin vier vingeren dik, en wordt allengs dunder, en is op het eind heel

heel spits en rondt, als die van een verken. Maer het gantsch onderlijf, kin, hals, buik en beenen zijn niet met schilden bezet; maer met een huid, als die van een gans, bedekt, daer aen yle en witte hairen, van een vinger langh, zirtten: en met noch ylder hairen is het gantsch onderlijf bezet.

Dit dier is gemenelijk vet van lijf, en leeft by Batatafen, meloenen en verscheide wortelen, en doet groote schade aen de gewassen van de planteryen.

Het graeft en wroet gaerne in d'aerde. Het vreet konijnen, doode vogels en andere krengen, en drinkt veel. Zijn vleesch is eetbaer.

Het leeft meestendeel op het landt: hoewel het ook in 't water en op waterige plaetsen hout.

Het kan met een hontje lichtelijk gevangen worden, gelijk in Holland de konijnen. Want indien men een hont uitsuurt, die verwitticht den jager, met zijn geblaf, waer dit dier zich in d'aerde onthoudt: en wort dan, met het uirgraven van beide zijden, gevonden.

Vleermuizen.

Daer zijn vleermuizen, by de Brasilianen *Andirikagenoemt*, zoo groot als kraeien, die geweldigh boos zijn, en bijten heel vinnigh met scherpe tanden. Zy maken groote nesten in holle boomen, en andere gaten.

Vogel Ipekati Apoa.

De vogel, *Ipekati Apoa* by de Brasilianen genoemt, wort by de Portugezen *Pata*, dat is, gans, en by d'onzen een wilde gans geheten.

Hy is van de groote als een gans van acht of negen maenden, en geheellijk van gestalte onze ganzen gelijk.

De buik en onderste gedeelte der steert, als ook de gantsche hals en hooft, is met witte veeren bedekt: maer de rugh tot aen den hals, de vleugels en kruin des hoofts, met zwarte, doch met groen doormengt: gelijk de hals van onze ganzen,

Aen den hals en buik zitten zwarte veeren, met witte doormengt.

Hier in verschilt deze vogel van onze ganzen : voor eerst, dat hy grooter is : ten tweeden, is zijn bek wel als die van een eend ; maer zwart, en op het eind krom. Ten derden, zit boven op de bek een kuif, die vleizigh, dik, breed, byna ront, zwart en met witte plekken bezet is.

Deze vogel houdt overal aen de rivieren, is vleizigh en goet van smaak.

Vogel Toukan of Grootbek.

De vogel, *Toukan* by de Brasilianen genoemt, is van de groote als een ex-ter of hout-duive. Hy heeft onder den borst eene krop van drie of vier vingeren in de breete groot, safraen geel van kleur, en met hoogh roode veeren rontom de kant ongeschakeert. De borst is geel, en het overige lijf byna zwart. Hy heeft een groote bek, en zomtjits een palm van een handt lang, van buiten geel en van binnen vrolijk root.

Het schijnt een wonder te zijn, hoe zulk een kleine vogel zulken groote bek kan dragen ; doch de bek is zeer licht en geweldig dun.

Vogel Kokoi.

De vogel, *Kokoi* by de Brasilianen genoemt, is een slag van een reiger, fraei van gestalte, en van de groote als een oyevaer.

De bek is recht en scherp, ontrent zes vingeren langh, en onder aen uit den geelen groenachtigh.

De hals is vijftien vingeren lang, het lichaem tien, en de steert vijf, met de welke de vleugelen eindigen.

De beenen zijn boven ten halve met witte veeren bedekt, tot acht vingeren lang. Het overigh onderste is zes en een halve.

De keel en gantsche hals zijn wit: de kruin van de kop en de zijden zwart, met een afchverwige kleure doormengt.

Aen het voorste en onderste deel des hals zijn zeer schoone, lange, witte en dunne neerhangende veeren, die men veel op de hoeden plagh te dragen.

De gantsche vleugels en steert zijn afchverwigh, met weinigh wit doormengt.

Langs de rugh hene loopen schoone en dunne afchverwige veeren, van gedaente als die aen den hals.

Het vleesch van dezen vogel is goet en smakelijk om t'eeeren.

Men vindt'er een ander slag van reigers, van de groote als een samme eendt, of wat grooter.

De bek is recht, voor scherp of spits, met het halve voorste gedeelte, zoo boven als onder, dubbeld zaeghswijze getant, en vier en een halve vinger lang.

Het hoofd en hals is als die van eenen reiger. D'oogen zijn zwart, met een goutgeele kring. De hals is een voet langh: het lijf vijf en een halve, en de steert vier vingers, die met de vleugelen gelijk komt.

De bek is boven afchverwigh; maer aen het begin uit den geelen groenachtigh.

Het gantsch hoofd en bovenste hals heeft langachtige veeren, die bleek geel, en mer zwart doormengt zijn.

De gantsche rugh en vleugels zijn met geelachtige afchverwige veren bedekt.

De voeten en pooten zijn donkergrau van kleur.

Zijn vleesch wordt gegeten, en smaekt als reigers-vleesch.

Schuurvogel.

De vogel, by d'onzen Schuurvogel genoemt, wordt *Jabiru Guaku* en *Nhandu Apra* by de Brasiliaensche volken, en by de Tupinambas *Petiguaras* genoemt.

Hy heeft gene tong; maer een groote bek, van zeven en een halve voet lang, op het eind langwerpigh rondt, onder gekromt, en graeu of grijs van kleur.

Op den kruin des hoofts zit een benige kuif, wit van kleur en met groen doormengt.

D'oogen zijn zwart, en achter die staen groote oorgaten.

De hals is tien vingeren lang: wiens halve gedeelte, als ook het hoofd, niet met veeren, maer met een afchverwige en wirachtige schubbige huid of vel bedekt is.

Hy is van de groote als een oyevaer, heeft een korte en zwarte steert, die gelijk

gelijk met de vleugelen komt.

Het gantsche lijfen bals is met witte veeren gedekt, en van den hals hangen rontom lange veeren af.

De vleugels zijn wit, en met root doormengt.

Men trekt dezen vogel het vel af, en het vleesch wert gekookt gegeten. Het is wit en droog, en goet van smaak, inzonderheit indien het, gekookt, met boter gegeten wort.

Brazil heeft ongeloofelijk veel ander wilt gevogelte, van allerlei slag, zoo klein als groot, die ten deele in de bosschen, ten deele in het water houden, en smakelijk vleesch hebben.

De beste en gezontste zijn lysters, *Jamdi* genoemd, fefanten van verschiden slag, by de Barbaren *Ma-kuagu*, *Jaku* en *Arakua* genoemd.

Mouton is een vogel van de groote als een paeuw, maer heeft zwarte veeren, en zeer goet en tenger vleesch.

Uit oorzaak het landt vol hooge fruitboomen en kreupelbosch is, zoo heefmen daer veel havikken en spersers, die de Portugesen *Guavilon*, en de Brasilianen *Teguata* en *Inage* noemen, die op de hoenders en duiven loeren.

Onder de halfslachtige of landt- en water-dieren, zijn de voornaemste wilde cenden; welker zommige kleinder als d'Europische, en eenigegroeter, en zoo groot als een gans zijn.

Ook zijn'er poelhoenderen, *Jakana Miri*, en *Jakana Guaku* genoemd, die gebraden op tafel gezet worden.

Men heeft'er ook, kranen, quakels, struisvogels en meer andere, die ook eetbaer vleesch, hoewel zoo heel smakelijk niet, verschaffen.

Alle deze vogels slingeren inzonderheit het ambre grijs, dat op de stranden, door onweer, opgeworpen wort, gretigh in, eer de frantluiden derwaerts kunnen komen.

Daer zijn perkietjes, niet grooter van lijf als een mosch, maer die spreken niet.

Daer zijn ongemeen zeer schoone gekleurde papegayen: waer onder eenige leeren spreken byna als een mensch.

Men vint'er papegaeyen, die alles, wat men by de stract roept, duideljk leeren spreken: onder andere heb ik'er

een gezien, die, als men hem in een korf op de vloer zette, eenen hont, die in huis was, dwang voor de korfte komen opzitten, en riep, *zit op, zit op, jou straei verken*. Ook hield zy niet op, voor de hont voor haer'ging opzitten. Deze papegay wiert naderhant voor de koningin van Zweden gekocht.

Onder andere is'er een klein vogeltje, zoo groot als een lit van een vinger, dat evenwel een sterk geluit maakt. Men vangt deze vogeltjes tusschen de handen, op de bloemen, daer zy hun voetsel uit trekken.

Zoo dikwils als men zulken vogeltje in de hant omdraeit of omkeert, vertoont het een andere kleur.

De Brasilische juffers hangen deze vogeltjes, tot gieraet, aen een goude stift, in plaetse van diamanten, aen de ooren, dat gierlijk staet.

Het gevogelt weet altijd hun voetsel op de boomen te vinden, die altijd met groen bloeisel en rijpe vruchten beladen zijn: dewijl die door den winter niet omkomen.

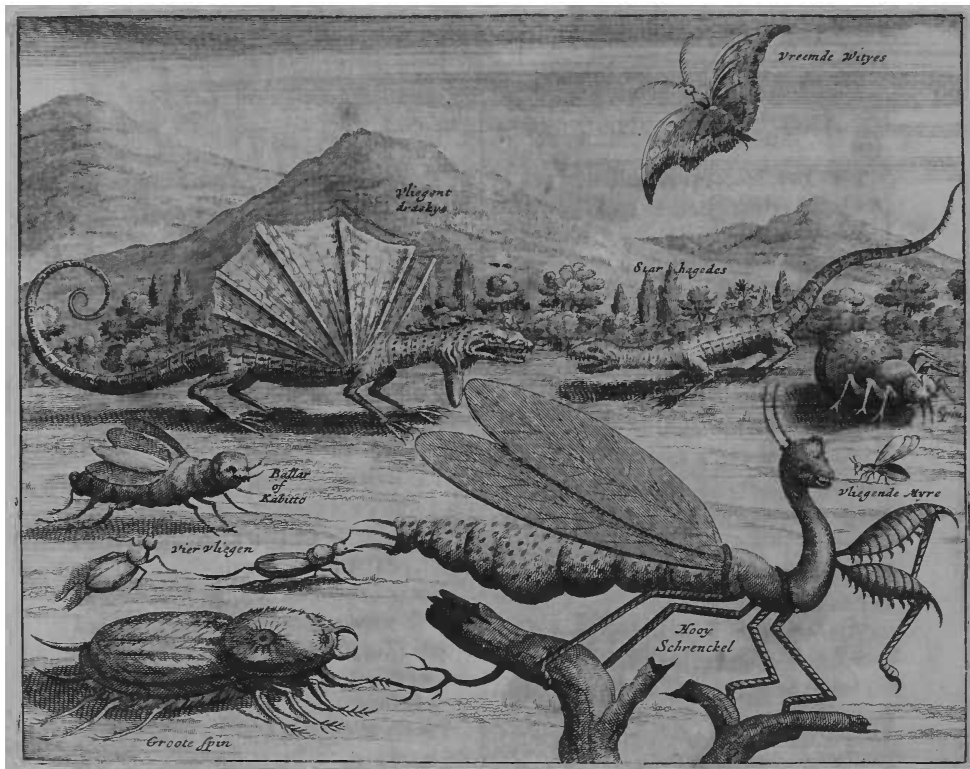
De rivieren, meiren en nabygelege vischrijke zee, verschaffen overvloedelijk allerhande slag van geschobde en ongeschobde vischen: die in deze gewesten zoo heilzaam gehouden worden, dat zy ook den genen, die de koortse hebben, gezeid worden niet schadelijk te zijn.

De poelen inzonderheit, die by de eb der zee bywijlen uitdroogen, hebben de volheit van kreeften, schildpadden, garnelen, krabben, slekhorens, oesters en andere schelp- en korst vischen, en verschaffen den inwoonders een aengenaem voetsel.

Vele vischen zijn in Brasil aen de zee en rivieren gemein, en allermeeft in de regenmaenden: want dan valt het rivier-water in zee, en trekt, door zijne zoetheit, de vischen na zich: die dan hoger opzwellen, en aldaer hun vermaek zoeken; dewijl zy hun dan als in de groene kruiden vinden, daer de gronden der rivieren meest mee bewassen zijn.

Onder de rivier-vischen worden getelt: de *Duja*, *Prajuha*, *Akara-Puku*, die de gedaente van een Europische zeer treffelijke en schoone baers heeft.

Men

Men heeft'er verscheide slagh van wuimen, en eenige van vier vingeren lang en een duim dik.

Daer zijn ook zywurmen, die de Brasilianen *Isokuku*, en de zyde *Isokurenimbo* noemen.

Ook is'er veelerlei slagh van witjes: als ook vuurvliegen, vliegende hagedissen: welker eenige ook in Oost-Indien vallen, en aldaer zullen beschreven worden Daer zijn veelerlei vliegen, horfelen, hommelen en byen, die honig en geen honig geven.

Spinnekoppen.

Onder andere spinnekoppen is'er zeker slagh van een ongemeene en yzelijke groote, die in puin hoopen en holligheden van oude boomen nestelt, en *Nbanduguaka* genoemd wort.

Hy spint gene webben, gelijk d'andere kleine Zijn huid is ruigh zwart, en met scherpe en langachtige tanden gewapent, die, om de fraeiheit en het gebruik, in waerde gehouden worden. Wanneer hy geterght wordt, zet hy zijne vergiftige angel, die zoo dun is,

dat hy naulix kan gezien worden, in 's menschen huid. Daer na rijft een blaeuwe buil, met smerte en 'grootte pijn. Bywijle ontsteekt het quaet zoodanigh, door de toevallen, dat het ongenezelijk, en door gene middelen te genezen is.

Ballar of Kabbito.

Aen Rio St. Francisko houdt, met groote menigte, zeker wonderlijk klein gedierte, als een wevel of kriekje.

Ik heb dit dier, op verscheide tijden en plaetsen, scherpnagespeurt, om te zien en weten, wat het voor een gedaente mochte hebben: nademael het zijn geluit wonder helder laet hooren: maer noit kunnen te zien krijgen: overmits zijn geluit zoodanigh in d'ooren slaet, als dat van een kriekje, en den nazoeker verbijstert: dies men het niet te zien kan krijgen. Want als men daer dicht by komt, zoo hout het zijn geluit op, en dan weet men niet, waer men het zoeken zal. Zijn stemme komt niet van de vlerken, als de krekelen,

kelen, noch zy maken geen geluit met de beenen, als de sprinkhanen, maer zingen als de hommeltjes en groote vliegen.

Zijn geluit duurt bywijle meer als een vierendeel uurs, zonder ophouden.

Het laet zich op het eiland Java in in Ooft-Indien Lente- en Grasmaent meest hooren.

Dit dier raekte in de stad Batavia, door een Sineese vrouw, in mijne handen, na ik het zelve, op het geluit, buiten de stad menighmael had vervolgh, en noit kunnen machtigh worden, noch door my zelve, noch door eenen ander.

De Javanen hebben met dezen wel een groot spul, om zijne strijbaerheit. Zy laten dezelve tegen malkanderen vechten, en verwedden veel gelt, wie dat wint of verliest: even als in een hanen-gevecht.

Men vind in Pernambuko en door gantsch Brasil veel verscheurend en ander wilt gedierte, als tygers, lui- parts, &c.

Tygers.

De tygers zijn van de stoutste verscheurende dieren, die in Brasil gevonden worden. Zy vernielen veele beesten, en ontzien zich niet menschen aen te grijpen en te verscheuren: gelijk by mijnen tijt verscheide male geschiede. Onder andere had zeker Portugees een zuikermolen, die zeer lustigh aen 't bosch stont, daer wy, in tijt van vrede, ons altemets gingen vermaken. Op zekeren tijt zat de Portugees, met noch vier andere perzonen, in huis, en had de vensters, voor de hitte, en om de koele landt wint 'ontfangen, open gezet. Hier op komt een groote en vervareljke tyger, om zijn hont, die buiten 's huis, en misschien wat te verre in 't bosch geloopt was, te vatten. De hondt, om zijn leven te bergen, vlieght verbaest in het openstaende venster by zijnen meester, en de tyger hem na; by de Portugeesen in de kamer, die over hoop raekten: doch eermen de deure kon open krijgen, waren al twee om 't leven. De drie andere quamen'er behouden af. Ook ontquam het de tyger.

Jan over zee.

Lantwaerts in is een wildt gedierte, by zommige van ons *Jan over zee* genoemd. Het is geweldigh boosaerdigh en weet, met zijn snellen loop, alles achterhalen: en vernielt en verscheurt alles, wat hem ontmoet.

Hoornbeesten.

Daer zijn groote en schoone hoornbeesten en kalveren: maer het vleesch moet versch gegeten worden: want als het wel gekookt en toegemaakt is, kan het naulix een dagh en nacht dueren.

D'onzen nemen het vleesch, zonder vet, snijden het aen platte stukken, en laten het in de zon droogen, als stokvisch, om te bewaren.

Boter kan men daer niet maken: dewijl de melk, door de hitte, voortstremt. De Hollantsche boter tapmen als olye.

Verkens.

Men vint'er kleine zwarte verkens, die evenwel goet van smaek, en gezont gegeten zijn, en voor de beste spijze gehouden worden.

Daer zijn ook verkens, die in 't water en te lande leven, *Kapiverres* by de Portugeesen genoemd, die in zwaarte niet veel voor d'andere bezwijken, en gehele leger van krijghsknechten aengenaem voetsel verschaffen.

Tapereie of Antes.

Zeker viervoetigh gedierte, by de Brasilianen *Tapereie*, en by de Portugeesen *Antes* genoemd, heeft vleesch, van smaek als dat van een os: hoewel wat aengener.

Het is een dier van groote als een kalf en van gestalte eenighzins als een zwijn. Het slaept des daghs, en hout zich in dichte bosschen verborgen: maer gaet des nachts op voer uit.

Het eet gras, zuikerriet, kool en andere groente.

Men heeft in Brasil ook vele geiten; *Pakas* en *Kotias* genoemd, als mede hazen en konijnen, die zo goet als de Europische zijn.

Men heeft'er ook uitstekende hagedissen, *Vuana* en *Teju* genoemd, die zeer aengenaem van smaak, en een lekker diichgericht zijn.

Vifch.

De vifch en het vee ftrckte inzonderheit tot vervulling van den lijftoght voor d'onzen. De vifch valt op de kuff van *Pernambuko* en gantfch *Brasil* in zoodanige overvloed, dat men zomwijle in een net, met een trek, twee en drie duizent fchoone vifchen gevangen heeft. Doch dit gefchiede alleen in de vier of vijf maenden van het zomerfaizoen: want in den regen-tijt wierdt niet of zeer weinigh gevangen.

Langhs de kuff zijn eenige vifcheryen, daer de vifch inzonderheit na toe fchiet: waer van eenigen door d'eigenaers bevficht, en andere van wege de *Kompagnie* verhuurt wierden.

In de zeeboefems en middellantfche meiren, die de *Portugefen* *Alagoas* noemen, is een ontallijke menighte van vifch: waer onder de befte zijn de *Sindia*, *Queba* en *Noja*, die gene fchubben hebben.

En alhoevel defe meirvifchen flechter als de riviervifchen gehouden worden, zowijken zy evenwel niet veel voor die: dewijl die meiren eigentlijk geene rechte ftilltaende wateren zijn: maer daer fchieten beken en rivieren uit.

Eenige vifchen worden in de zon gedrooght of ingezouten: waer onder de voornaemfte zijn, die by de *Brasilianen* *Kurima Parati*, en by d'onzen herders genoemd worden.

Die verfch van de vifchers gevangen en uit zee gebraght worden, zijn ook veelerlei: als inzonderheit de vifch *Karapantangele* by de *Brasilianen* genoemd, die van gedaente een baers gelijk is.

Ook wordt in meeft alle de rivieren veel vifch gevangen, die gemenelijk fmakelijker valt, en beter gevoet is, als de vifch van ftrant.

In de vifcheryen voornoemt worden, onder andere, vele groote vifchen gevangen, die gezouten en alzo te landewaerts, aen de zuikermolens, gevoert worden, dat groote vervullingh onder het volk maekt.

Krabben.

Behalve de vifch, dienen ook, tot onderhoudt, de krabben, die zoo in het lant, als in de flijken en moeraffen, aen en om de rivieren in grooten overvloed gevangen worden.

De *Brasilianen* en *Negers* houden daer veel van, en eeten die geerne. Ja zy dienen eenige tot hun voornaem onderhoudt, en worden ook by velen van ons volk niet quaet bevonden.

By zekere vrye luiden wierd by verdrag, (by hen met de hoge *Raden*, van wege de *Kompagnie*, aengegaen,) over de riviere *S. Francifko* veel vee, dat door den oor'ogh verwildert was, opgevangen, en het zelve na het *Reffiff* of andere plaetsen afgezonden, en aldaer geflaght, tot onderhoudt der inwoonders.

Na het uitgaen van het verdragh, hebben de *Hooge Raden*, (volgens bekomen orde van de *Vergadering der XIX.*) onderftaen, of men, van wege de *Kompagnie*, het opvangen van de verwilderde beeften in 't voorfehreven quartier, wederom zoude ter handt trekken: doch alzo ooghfchijnlijk bevonden wierdt, daer noch zoo weinigh vee overigh was, dat men de kofte niet zoude kunnen goet maken, zowiert goet gevonden, zulx achterwege te laten, ende *Vergadering der XIX.* de te verwittigen.

Dies naderhant de beeften uit de kuralen of veeperken van *Rio S. Francifko* en *Rio Grande* quamen: alwaer d'inwoonders zich inzonderheit op d'aenqueking der beeften hielden: het welk wel het voordeelighfte en zekerfte fchijnt te zijn, van 't geen men in *Brasil* kan ter hant trekken, als zijnde buitengevaer en koften: invoegen alleen d'inwoonders van die gewesten buiten befloomingh van fchulden bleven: daer die van *Pernambuko* en *Parayba*, door de zuikermolens, in reddelooze zaken geraecten.

Wijders de *Kuralen* voornoemt, waren in zoodanigen ftat gekomen, dat zy jaerlix niet alleen de zuikermolens van offen en beeften; maer ook de inwoonders van vleefchte flachten, konden verzorgen, en dat zoo overvloedelijk, dat men te landewaerts een pont vleefch tot drie en vier ftuivers

vers kon koopen : behalve dat noch meest alle de garnisoenen met vleesch en farinha, byna jaer en dagh, onderhouden wierden, na de magazijnen op het Reçif uitgeput waren.

Dies, wanneer Neerlants Brasíl in ruste gebleven was, men jaerlix, voor een groot gedeelte, de garnisoenen met versch vleesch zoude hebben kunnen onderhouden : en niettemin de kuralen of veeftallen in wezen gebleven zijn, om jaerlix aen te telen.

Gelijk dan de visch, alzoó was ook het punt van 't vee van groot belang in den staet van Brasíl.

Doch alhoewel 'er de lijftocht, in maniere voornoemt, te bekomen was, zoó kon echter Neerlants Brasíl, of de inwoonders van dien, niet beftaen, 't en zy jaerlix merkelyke toevoeren, zoó van eerbare, als andere waren, uit Europa derwaerts gedaen wierden : het welk by ervarentheit, tot groote interessen en schade van de Kompagnie, als wanneer de Magazijnen, door de tochten na *Angola*, *Maranhão* en andere gewesten, ledigh geworden waren, genoegzaam bevonden is.

Krokodillen.

In de rivieren en stilstaende wateren houden krokodillen, die by de Brasílianen *Jakare*, en by d'Ooft-Indiānen end'onzen Kaymans genoemt worden.

Zy zijn den Afrikaensen krokodillen gelijk; maer evenwel kleinder, en zelden langer als vijf voeten.

Zy leggen meer als twintigh of dertigh eyeren, die grooter als ganse eyeren zijn, en niet alleen van de Brasílianen; maer ook van de Portugesen en d'onzen gegeten worden: desgelijx wort hun vleesch gegeten.

In zee, onder Brasíl, houden ook hayen.

Eer de groote brugh van het, Reçiff af tot aen Anthony Faez of Mauritsstad, gemaekt was, voer men met een schuit, van d'eene na d'andere zyde, over.

Daer ontrent onthield zich een geweldige groote hay, die, al wat hy, in het water achterhalen kon, 't zy menschen, die zwommen, of honden, die de schuit te water achter na volghden,

oort wegnam. Wanneer op eenen tijt het water haestigh viel en afliep, quam deze hay met zijn voorlijf aen den gront vast te raken. Men had zeer grote moeite, eer men dezelve, wegen zijne groote, aen het lant kon krijgen.

Het gewest van Pernambuko heeft ook veelerleie aert van vruchten en boomgewassen met gantsch Brasíl gemein. Doch daer van breeder in het vervolgh.

Kapitanie van *Tamarika* of *Itamarika*.

Dicht aen de kapitanie van *Pernambuko* paelt, ten Noorde, de kapitanie van *Tamarika* of *Itamarika*, alzoó na het eilant *Tamarika* of *Itamarika*, het voornaemste gedeelte van deze kapitanie, genoemt: hoewel deze kapitanie ook met haer gebiet tot vijf en dertigh mylen langhs de vaste kust strekt.

Het eilandt *Tamarika* of *Itamarika* leidt twee mylen benoorden *Pomerello* in zee, wordt door de riviere *Itamarika* van het vaste landt afgescheiden, en leidt, met zijn Zuid-eind, op de hooghte van zeven graden en acht en vijftigh minuten, Zuider brete.

Het is van het Zuid- tot het Noord-eind ontrent twee mylen lang, en heeft zeven mylen in den omtrek.

Onder het gebiet of jurisdictie van dit eilant behoort ook het vast landt van *Goyana*, *Kapivaribi*, *Terukupa* en *Abray*.

Op dit eilandt waren certijts weinige inwoonders, en nauix eenige huizen.

Het is een schoon en tamelyk vrugtbær eilandt, en geeft Brasíliën-hout; kokos-boomen, katoen, zuiker-riet, meloenen, en diergelijke vruchten : als ook branthout en versch water voor het Reçiff.

Het is boschrijk, en verschaft trefselijk hout tot den huis- en scheepsbouw.

Daer hielden ook veele wilde beesten, die groote schade aen het zuikerriet deden. Hier over verzocht Peter Pas, Directeur van de kapitanie van *Itamarika*, des jaers zestien hondert en veertigh, ter vergadering van Graef

Maurits en de Hooge Raden, schriftelijke uitsprake, hoe men met deze verwilderde beesten van de Kompagnie, die op dit eilandt groote schade aen het zuiker-riet deden, zoude handelen: of men de zelve, by contract, zou verkoopen, of doen opvangen, om voortgequeekt te worden: dan of men die voor de krijgsbezetting wilden doen slaghten, en tot ranzoen uitgeven: alzoo zy doch, by onrijden, onder de voet geschoten wierden, zonder de Kompagnie eenigh genot daer van had. Maer Maurits en de hooge Raden vonden raetzaem, dat d'inwoonders de beesten op het eilandt hunne vrye weide zouden laten hebben, op pene van daer over gestraft te worden. Maer zoo die beesten op iemants rietvelden inbraken, zoo wiert hen de vryheit toegeftaen, dezelve aldaer te schieten. Want het was voor de Kompagnie zeer dienstigh, veel bestiael op dit eilandt in voorraet te houden. Daer entegen kon de schade, die de beesten aen het zuikerriet deden, met staketsels voorgekomen worden.

Eilandt
Tamarika
was den
onzen
zeer
dienstigh.

Dit eilandt wiert by d'onzen van groot belangh geschat, en hoogh geacht: ja eenigen sloegen voor, den stoel van het Nederlantfch Brasiliaensh gebied van het Reçiff op dit eilandt te verplaetsen en over te brengen. Maer de bewinthebbers oordeelden deze verplaetsing onbequaem en ondienstigh te zullen zija: naerdien alles op het eilandt *Tamarika* te dier tijde woest en onbebouwt was: want daer waren weinigh inwoonders, en nauwelijc eenige huizen.

Daer entegen waren op het Reçiff koren-huizen, magazijnen, wapen-huizen en pakhuizen, om koopmanschappen in te bergen, die op het eilandt *Tamarika*, met groote onkosten, eerst moften gesticht worden. Ook was de oort van het Reçiff lustiger, vruchtbaerder en vaster. Het Reçiff had ook een zeer bequame haven, en brave ree, daer de groote schepen konden inkomen. Daer entegen kon de riviere van *Tamarika* niet als met kleine schepen bevaren worden: want de haven was ondiep, en berucht door vele schipbreuken.

Wel is op het eilandt *Tamarika*

overvloet van versch water te bekomen: maer dat kan ook door de Negers uit de riviere *Biberibi*, een halve ure van het Reçiff, gebraght worden. Daer en boven waren op het Reçiff putten met versch water, die, in tijt van belegh, drink-water verschaffen konden.

Uit inzicht van alle deze redenen, vonden de Hooge Raden goet, zich op d'oude plaetse te houden.

Men bevond in den oorlogh tegen de Portugesen, dat dit eilandt den onzen niet alleenlijk dienstigh was, ten aenzien van de zuikermolens, die daer op stonden: maer inzonderheit ten aenzien van zijne sterkte en gelegentheit, die het niet alleenlijk door konft en fortten, by d'onzen daer op gemaekt, had: maer inzonderheit door zijne natuurlijke gelegentheit: zulx men zich, in tijde van verval, op en van het zelve eilandt zoude kunnen verdedicht en beschermt hebben: behalve dat het noodigh voor het Reçiff was, om branthout, verversching en andere levensbehoefden, van dit eilandt te halen.

Aen d'oever der riviere, in het inkomen, of aen den Zuidermont van de haven, stont een regulier vierkant fort, eertijts by d'onzen, na het veroveren dezes eilants, door den vestingbouwer van Buuren, gesticht, en Oranje genoemd. Het had een zwaren wal, en een borstweringh, rontom met stormpalen ingeheit. De gracht was niet veel byzonders, ondiep en meest waterloos, uit oorzake het op een welgront lagh: waerom het, tot meerder verzekeringh, met een ry van palissaden omringt was.

Fort
Oranje.

Buiten, aen de Noortzyde, lagh een hoornwerk, maer was al ten dele gesleght.

Het was van binnen met een kruit-huis, en redelijker wijze met quartieren voorzien, en had een gemetfelde Sortye.

De baten waren ook bequaem, en met zes metale en yzere stukken gestoffeert.

Op dit eilandt, voor aen in de riviere, en het hangen van eenen bergh, nefs een moerasch, dicht met krepelbosch bewassen, lagh ook een stedeken van klein belang, dat meest by on-

ze krijghs bezettingen bewoont wiert, zonder daer veel neering of handel gedreven wiert.

Het wiert by de Portugesen *Nostra Senhora de la Conceptiano* genoemt.

Op den zelven bergh lagheen oude baterye, reduit of sterkte, door de Portugesen gesticht, en mede *Nostra Senhora de la Conceptiano* genoemt, die, beneffens het gantsch eiland, door d'onzen, onder beleid van den veldtoverste Schop, ingenomen, en sedert na hem, Schopstad genoemt wiert.

Namaels wiert deze sterkte door de onzen, aen de kerk, van achteren, toegesloten: dies deze sterkte de stad Schop tot een kasteel verstrekte, en de haven verdedighde: gelijk den wachtoeren, aen de Noortzyde der stad, de poorte beschermde. Op deze baterye lagen elf stukke geschuts, twee kopere en een yzere.

Aen den Noorder mont. gat of ingang der haven, stont een vierkante toren of reduit, die den toegangh met drie yzere stukken bewaerde.

Dortmont, opperhoef van Itamarika, vond des jaers zestien hondert vijfen veertigh, in het hangen van den bergh, door het graven van eene put, versich water: waer over het fort op den bergh toen van geen water door den vyant kon afgesneden worden.

Hooger de rivier Tamarika opwaerts, leit een eiland *Magioppe*, daer op veel Mandihoka wortel groeit.

Men kan dit eiland met berken rondom varen, en aen het Noord-eind weer uitkomen.

Dit eiland heeft aen weder zyde, te weten, aen de Zuid en Noord-zyde, een gat om in te loopen: maer het beste is aen de Zuidzyde.

Want het Noorder-gat is zoo goet niet om in en uit te komen, als het Zuider: dewijl van de Noorder wal van 't vast lant een zant-steert loopt, tot bykans aen het eiland toe. Op den drempel is ook niet meer, als tien of twalef voeten waters.

De haven, die aldaer gebruikt kan worden, is het Zuider-gat van de riviere, die *Itamarika* tot een eilandt maekt: alwaer men met veertien of vijftien voet diepgaende schepen kan inkomen; hoewel het buiten gene bequame ankergront heeft.

Daer de riviere weer in zee komt, wort by d'onzen het Noorder-gat, en by de Brasilianen *Katuamma* genoemt.

Tusschen *Pommerel* en de riviere *Tamarika* is aen't vast landt eene riviere, *Marafarinha* genoemt, en bequaem voor berken.

Een halve myle binnen de riviere van *Tamarika* vloeit een riviere uit het vast lant in zee, *Garassou* genoemt, die van klein belang is.

Aen het Noord-eind van de vaste kust leggen ook eenige rivieren, daer men met berken kan aankomen, om zuiker te laden: want in het lant staen eenige zuikermolens.

Anderhalve mijle benoorde het Noorder-gat van *Tamarika*, leidt een groote uithoek, *Punto Pedra* by de by de Portugesen genoemt: daer een Reciff voor strekt: binnen het welke men met jaghten en berken goede rede kan maken.

Een myle benoorden deze hoek, endrie mylen Noorde ten Weste van *Tamarika*, vloeit de riviere *Goyana*, op de hooghte van zeven graden en zes en veertigh minuten, die heel in eene boght leidt, en klein is, en met twee armen in eenen zeebessem valt. In de mont leit een groote rotse, daer gemeenelijk veel zee-gevogelt op hout.

Voor de riviere leidt een groot gebroken Reciff. Daer binnen leidt het vol reven, die de schipvaart gevaerlijk maken.

Ontrent derdehalve myle benoorde de riviere *Goyana* leit een groote riviere, *Auyay* genoemt: maer is voor haren mont heel droogh: waer door men met berken qualijk daer in kan komen. Zy verdeilt haer landwaerts in verscheide takken. Aen een van de Noordertakken leit een *Aldea* of vlek, *Mauritio* genoemt: en aen d'andere zyde, na't Zuyde, een vlek *Auyay*.

Onder andere leit drie groote mylen Noordwaerts van de riviere *Auyay*, in een inham, *Porto Francisco*.

Vijf mylen Noorde ten Weste van de rivier *Auyay*, leit een onbevaerbare riviere, *Grammama* genoemt. Tusschen beide zijn noch eenige kleine riviertjes van klein belang.

Anderhalve myle Noorde ten Ooste

fte van de riviere *Grammama* leit *Cabo Blanco*, of witte uithoek of kaep.

Drie mylen Noord ten Weste is de hoek van *Parayba*, die zeer lang, met een grooten inbocht, strekt.

De geheele kust van *Pommerel*, tot aen de hoek van *Parayba* toe, is met Reçiffen of klippen bezet, die doorgaens een groote halve myle van den wal afleggen: daer men binnen door kan loopen. Ook is het daer binnen, met laegh gety, heel slecht water: daer in den quaden tijt de berken gemakkelijk door kunnen komen: daer het anders schier onmogelijk is, buiten in zee op te komen, van wegen den harden stroom, die om de Noort valt, en de Zuidelijke winden, die aldaer geduurighlijk waaien.

Stad
Goyana.

Drie mylen de riviere *Goyana*, opwaerts, leidt een vlek of stedeken van een zelve name, daer de gerichts-bank van deze Kapitanie is.

Het heeft vijf of zes zuiker-molens onder zijn gebiet, op de riviere, staen, en geeft goede zuiker, die met berken daer van daen na Pernambok gehaelt wort.

Daer valt ook Brasiliën-hout, genber, katoen en Indiaensche noten. De *Petiguaren* volken wonen daer omtrent.

Voorts is het gantsch lant, tot *Kako Blanco* toe, weinigh bewoont: als hier endae leggen eenige *Aldeas* of vlekken, die by Brasilianen bewoont worden.

Het eilandt *Tamarika* heeft verscheide passên of toegangen, waer langs men op het zelve, van de rivierkant, kan aenlanden. De voornaemste zijn de volgende.

Os Markos en de *Pedreiros*, alwaer de riviere op haer engste is, *Tapafima* en de *Kamboa* van *Domingos Rebeyro*: de groote *Makqueira* en de *Kamboa* van *Koenraet Paulii*: langhs welke passên de vyandt meest op het eilandt quam: de pas aen het Noorder-gat van de *Tapowa* en het eilandt *Taposoka*: alwaer met een schip of jacht, zoo wel het inkomen van de riviere *Tujukapape* en *Masserandaku*, als het inkomen uit der zee, lichtelijk te beletté is.

De rest van de rivierkant is vol mangasboomen, en vol moerasch, dat, van wegen deffelfs diepte, niet te passeren is.

Voorts heeft het eiland, langhs den zee-kant, een vlakke strant: en diep in zee leggen reyen: dies van daer zoo wel niet aen te komen is: te meer, de wyl het zelve aldaer vol bosch is.

Op dit eilandt plagh wel eer de gerichts-bank der Schepenen gehouden te worden, die naderhand, gelijk gezeit is, in het vlek van *Goyana*, op het vast lant en te *Kabivaribi* verplaeft en gehouden is: de wyl aldaer de meeste zuiker-molens stonden: en dienvolgens de meeste bevolkingh was, ten aenzien van de goede landeryen, die daer vallen.

Onder onze regeering waren vijf schepenen, die de gerichts-bank van deze kapitanie maekten: te weten, drie woonden in *Goyana*, en twee op het eilandt van *Itamarika*. Doch by Graef Maurits en de Hooge Raden wiert namaels, op den lantdagh, besloten, dat de gerichts-bank van Schepenen in *Goyana* zou verplaeft zijn.

Des jaers zestien hondert een en veertigh was Pieter Bas, wegen de Kompagnie, directeur van de kapitanie van *Itamarika*, en kapitein Sluiter kommandeur over 't krijgsvolk en de krijgsbezetting.

Kapitanie van P A R A Y B A.

DE Kapitanie van *Parayba* is alzoo na zijne hoofstad genoemd, gelijk die na de riviere van *Parayba*, daer zy op en neffens leit.

Het is een van de Noordelijkste kapitanien, en leidt vijf mylen van de zee. Het paelt naest aen de kapitanie van *Itamarika*, en aen de kapitanie van *Rio Grande*, en aen zeker wilt en woest Brasiliaensch volk, *Petiguaren* genoemd.

De Françoisen hebben wel eer deze Kapitanie bezeten, die den Portugezen, op het jaer vijftien hondert vijf en tachtigh, door hunnen oversten Martijn Leytan, daer van beroofden, en uit alle havenen dreven.

Vijf mylen de riviere *Parayba* opwaerts, leidt op den oever van een brede bay, eene stad, door de Portugezen gesticht, en na Filippus, koning van Spanje, *Filippea* en *Nossa Senhora* de

de *Nives*, en anders ook *Parayba*, na de riviere *Parayba*, genoemd: maer wiert namaels door d'onzen (wanneer sy die, beneffens de gantsche Kapitanie, des jaers zefstien hondert vier en dertigh, in het uitgaen van Slachmaent, ver-overt hadden) ter eere van Fredrik Hendrik, Prince van Oranje, Fredrikstad genoemd.

De stad was niet zeer oudt, en hadden de Portugesen daer eerst beginnen te bouwen.

De stad pronkt met eenige steene gebouwen, welker posten en stijlen uit witten marmer bestaen: maer de muuren en al het overigh is van rouwen steen opgehaelt.

In deze stad werdt het gerecht gehouden.

Zy wiert, voor de revolte en opstant der Portugesen, zoo door Nederlanders als Portugesen bewoont: alwaer de genen, die te landewaerts in woon-den, hunne goederen quamen koopen, en weder hunne zuiker en, aen de ver-radiore, in het pakhuis leverden: van waer die beneden, aen de schepen, wierden gevoert en geladen.

In den mont der riviere *Parayba* lagen drie groote forten of kasteelen of vestingen: te weten, op ieder uitterste hoek een. De vestingh op de Zuiderhoek was by de Portugesen St. Katharina; maer wiert namaels door Graef Maurits, na den naem van zijne zuster, *Margareta* geheten.

Zy was van buiten met een sterk hoornwerk, en van binnen met vijf bolwerken gesterkt: dies deze vesting zeer weerbaer was.

De vestingh op de Noorder-hoek van de riviere wiert by de Portugesen St. Antonio genoemd, en was in't vierkant gesticht, en besloegh een ront eilandtje, dat door eene kroke van het vast lant afgescheiden was.

Het is een bolwerk van het oud vierkant fort, door de Portugesen gemackt, het welk d'onzen, na de rest door de riviere weghgedreven en afgespoelt was, in de kelen gesloten hebben. Het is daer en boven met een ry palissaden aen d'eene zyde van de riviere, en aen de lantzyde met een stuk van d'oude gracht en kreek, omgeven. De wal was vast en stijf, en van binnen met een baterye en zes yzere stukken voorzien.

Deze vesting kon uit de stad *Parayba* en uit de vesting *Margareta*, aen de Zuider-oever, altijd beschermt worden: waerom de Portugesen die door-gaens ten dele open lieten leggen, en met weinigh volk bezet hielden.

Niet verre de rivier opwaerts, leit een driehoekigh eilandt, *Restinga* genoemd, daer op, aen de zee-zyde, een aerde fortje of vesting, met een halve bolwerk, gebouwt was.

Het was met rijsbarm en palissaden wel voorzien, en had goede bateryen, die met vijf-metale en vijf yzere stukken gestoffeert waren.

Het lantschap van *Parayba* wort door 2. voorname rivieren doorsneden en bevochtigt: als de *Parayba* en *Mongoa-pa*, anders *S. Domingo* genaemt.

De groote riviere *Parayba* leidt op de hooghte van zes graden vier en twintigh minuten, vier mylen benoorde *Cabo Blanco*, en looft haer water door twee gaten in zee, die door eene zant-plaet van malkanderen gescheiden worden.

Het eene wort het Zuider, en het ander het Noorder-gat by d'onzen genoemd.

Van het Zuider-gat strekt een groot rif in zee tot dicht by *Cabo Blanco*.

Binnen de riviere, en d'wers voorby het fort *Margareta*, leidt een bank, d'wers daer over.

De riviere *Parayba* heeft in de zomermaenden weinigh waters: maer vloeit des winters hoogh boven d'oever hene, en zet de landen, door deze overstroming, wijd en zijd onder water; waer door bywijle menschen en beesten komen te verdrenken.

Twee mylen benoorde deze riviere is een schoone rede voor groete schepen, by de Portugesen *Porto Lucena*, en by d'onzen het Roo Lant genoemd, dewijl het landt daer geheel root is. Daer is op deze rede, op vijf of zes vadem, goede steekgrondt, en te landewaerts in goet versch water te bekomen. In de zebay, achter het Roo Lant, plachten gewonelijk onze gelade schepen, die van het Reçiff quamen, elkanderen te wachten, wannecr zy na het Vaderlant zouden vertrekken, en namen daer versch water in.

Een halve myle noordeliker, en op de hooghte van zes graden vier en dertigh

Fort Katharina of Margareta.

Fort St. Antonio.

Eilandt Restinga.

Rivieren van Parayba.

Riviere Parayba.

Porto Lucena of Roo Lant.

dertigh minuten, vloeit de riviere *Mongoapa*, of anders *Mongoanwapy* genoemd, in zee. Zy is binnen 's lants, en verder opwaerts, geheel groot; maer aen haren mont en inkomen gantsch naeu.

D'oever is ter wederzyde met kreupel-bosch en Mangas-boomen bezet.

Voor den mont leit een Reçiff: en aen den mondt leggen twee hooge en bezorgelijke zantpunten.

De mont, of het gat van de riviere, heeft, met laghgery, wel drie vadem waters.

Anderhalve, of twee kleine mylen Noortwaerts van de riviere *Mangoapa* leit, een zeeboezem, by de Portugefen *Babiada Treyçano* of *Trayson* genoemd, daer voor het in zee, een myle van 't lant, elf of twalef vadem diep is.

Vijf mylen van de bay *Treyçano* leit de riviere *Barra Konguon* of *Konayo*, daer zeer qualijk met jaghten binnen te komen is.

Anderhalve myle van de riviere *Konguon* leit een groote bay of zeeboefem, *Parnambuko* genoemd, de welke over de twee mylen lang is.

Vijf mylen benoorden deze bay leit de riviere *Jan de Sta* of *Estau*.

D'inboorlingen van *Parayba* bewonen zeven Aldeas of dorpen: welker voornaemste *Pinda Una* heet, dat des jaers zeffien hondert vieren dertigh ontrent vijftien hondert inwoonders had: daer in ieder van d'overige naulix drie hondert waren.

Ieder dorp bestaet uit vijf of zes langachtige huizen, die met vele kleine deuren in en uitgaen.

De voornaemste koopwaren, die in deze Kapitanie vallen, zijn inzonderheit zuiker, Brasilienhout, tabak, ofsen-huiden, katoen en andere.

Het zuikerriet, dat'er wies, gaf veel zuikers, uit oorzaak het nieuwe landen waren.

Wanneer *Parayba* aen onze zyde was, stonden langs hene, aen den Zuideren Noorder oever der riviere, ontrent 21. zuiker-molens: waer van achtien jaerlix ontrent vier duizent kisten zuikers gaven.

Het landt, neffens de riviere, is vlak: maer verder van daer rijft en

daelt het met lustige bergen en dalen.

Het platte lant van *Parayba*, dat zeer vruchtbaer, en ook niet zeet bergachtigh is, is verdeelt in verscheide quartieren of gewessen: daer van eenige gebuurten of gehuchten zijn, die na de riviertjes genoemd worden, die daer doorloopen: als *Granamma*, *Tapoa*, *Tibery*, *Ingeby*, *Monguappe*, *Inerery*, *Kamaratuba*, en andere meer.

Het lant is vruchtbaer, dat inzonderheit door het overstromen der riviere *Parayba* veroorzaekt wort. Het geeft zuiker, gerst, Turksche taruwe, patatafen, Ananassen, kokos-noten, meloenen, pompoenen, oranje-appelen, citroenen, Bananas, pakovas, Markomas, konkommers, en andere vruchten, zoo tot voetsel der menschen, als beesten.

In 't wilt groeien peren, Kajous genoemd, die vol zap, onschadelijk, en met groote smaek by d'inwoonders geten worden. In het binnenste van de peer zit zekere boon, die zeer bitter van schil, en een zoetachtige pit heeft, indien zy gebraden wort.

De peer heeft een verkoelende kracht: en de boon verwarmt.

Op het eind van Slachtmaent, des jaers zeffienhondert vier en dertigh, trokken d'onzen, met een vloot van tweeën dertigh schepen, na *Parayba*, onder 't beleid van Schoppe, Artisjoski, Hinderfon, Stachouwer en Karpentier.

De gantsche vloot wierdt in twee esquaders of slachtordens verdeilt: de een bestont uit een en twintigh schepen, bemant met negentien hondert en vijf en veertigh zielen: de tweede voerde, op elf jachten, vier hondert en negen man.

Schoppe was d'eerste, die in deryl zes hondert soldaten te lande braght, en daer mee op den vyandt aentrok, die aenstonts de vlucht nam, met achterlaten van geweer, hoeden, en kleeren. Zelf de veldoverste Antonis Albukerk ontquam het ter nauwer noot, of zou in handen van d'onzen gevallen zijn.

Midlerwijle stapte het overigh van het gros des heirs te lande. Kaspar Ley trok, met drie rotten soldaten, na de vesting Margareta toe, en Schoppe, met

Parayba
door
d'onzen
veroveret.

met zijne onderhoorige benden langs de frant, en begroef zich op de linke zyde van de vesting.

Artisjoski sloegh zich, ter rechter zyde, tegen de zee, in het gezicht van de krijgsbezetting ter neer.

Voorts wierdt door Lichthart het kasteel *Reflinga*, op een klein eiland, in het midden van de riviere gelegen (waer van de vestingh *Margareta* met toevoer uit het vastlandt kon gestijft worden) veroverd, en al wat men in de wapenen vond, ter neder gehakt.

Uit zeker stormkat, door Schoppe opgeworpen, wierdt geduurigh uit grofgeschut gebeukt, en met granaden geworpen. Waer op ten lesten het opperhoofd, Simon d'Albukerk, de vesting overgaf.

Aenstonts wiert daer op het kasteel *Antonio*, voorzien met 5. metale kartouwen, en negentien yzere stukken, en daer over te dier tijde zeker Portugees, genoemd *Maglianes*, gebood, opgeeficht. Dan als d'onzen hem zijn verzoek, van drie dagen tot zijn uitsstel te nemen, affloegen, trok hy, in stilte, met al zijn volk uit de vestingh. Hier op trok Lichthart daer binnen.

Voorts trokken d'onzen den zelfden nacht, sterk zestien hondert man, de rivier opwaerts, na de stad *Parayba* toe. Zy stapten by eene kreke, *Tambra Grande* genoemd, telande, en kregen de stad, zonder slag of stoot, in: want de Portugeesen waren'er uitgevlucht, en hadden al het geschut vernagelt of in de haven doen zinken.

Te dier tijde gebod Graef *Banjola* binnende stad *Parayba*, die met twee hondert en vijftigh man na *Goyana* gevlucht was; alzoo hy geen middel zagh, om *Parayba* te verdedigen.

De vyant had, voor zijn vertrek, drie schepen en twee pakhuizen aen kolen geleid, daer in over de drie duizent zuiker-kisten, door den vlam, verslonden wierden.

Het vervallen kasteel, *S. Katharina* by de Portugeesen genoemd, wierdt, door bevel van Graef *Maurits*, herstelt, de gracht verdiept en breeder gemaakt, en daer en boven met eene borstweering voorzien. Hy deed het ook van name veranderen, en na zijne zuster *Margareta* noemen.

Het ander fort, *St. Antonio* genoemd, dat aen de Noortzyde van de rivier stont, wierdt, om de groote onkosten, tot een doenniet gelaten. Alleenlijk bleef een wagt-tooren, tot bescherming dier plaetse, staen.

De vesting *Reflinga* wierdt met pallissaden en staketsels rontom gesterkt en omcingelt: desgelijx het klooster der stad *Parayba* met een wal of schans, tegen 's vyants schielijke aanvallen.

De zorge van dit fort wierdt *Elias Harkman* aenbevolen, die ook opperhoofd van *Parayba* door Graef *Maurits* gemaakt wiert.

De Kapitanie van

Potiyi, anders *Rio Grande*.

DE kapitanie of lantvooghdyfchap van *Potiyi* of *Potimigi* of *Potimigi*, wort anders *Rio Grande* by de Portugeesen, na de riviere *Rio Grande*, dat is, Groote Riviere, genoemd, en by d'onzen eigentlijk Noord-Brazil, ten aenzien van d'andere Zuider-Kapitanien of lantvooghdyfchappen van *Brazil*.

Het paelt ten Zuide aen de kapitanie van *Parayba*, en ten Noorde aen *Siara*: alwaer, door een merksteen, beide de kapitanien van malkanderen gescheiden worden. Maer het wordt by de Portugeese schrijvers ten Noorde tot aen het eiland *Maranhao* of *Maragnan* uitgebreid.

De Françoisen hebben wel eer deze Kapitanie bezeten: maer is, sedert den jare vijftien hondert zeven en tnegentigh, door de Portugeesen opgerecht, na zy de Françoisen, door bevel des konings van Spanje, onderbeleit van den lantvooght *Feliciano Creça de Karvalasho*, daer uit gedreven hadden.

Deze Kapitanie wordt verdeilt in vier quartieren of wijken, die na de rivieren, die daer doorloopen, genoemd worden, als *Kunhao*, *Goyana*, *Mumpobu* en *Poregy*.

En alhoewel deze Kapitanie noit door de Portugeesen zeer bevolkt geworden is, zoo is'er nochtans altijt overvloed van lijfdocht gevallen; zoo

van wilt, dat daer overvloedigh is, als van visch, die in zeker *Lagoa*, of binnenlantsch meit, genoemt de *Goraires*, oneindelijk plagh gevangen te worden.

Deze visch is zoo vet en gevoedt, datmen die zonder olie, met limoenzap of azijn, gewoon ist'eten.

Ook is'er overvloedelijk veel farina, die daer geplant, waft, en gemaekt wordt. Waer over d'onzen, gedurende den opstant der Portugesen, toen het landt t'eenmael voor ons geflooten was, en wy niets daer uit bekomen konden, uit de kapitanie van *Rio Grande* niet alleen de forten van *Parayba*, maer ook d'andere garnisoenen, ten deele met vleesch en visch onderhouden hebben.

Boven de riviere van *Rio Grande* leidt een klein stedeken, en van klein belang, Amsterdam genoemt.

D'inwoonders ernerer zich meest met het planten van tabak, farina en Mays, en het vangen van visch.

Te landewaerts in wonen eenige *Moradores* of boeren, die zich met den lantbouw ernerer: maer benoorende *Rio Grande* wort het landt weinigh bewoont.

De riviere *Rio Grande*, dat is, groote riviere, is al zoo van wegen zijne groote, by de Portugesen genoemt, maer wort by d'inwoonders, in de tale des landts, *Poteingi* of *Potiyi*, gelijk andere spellen, geheten.

Zy leit met haren mont op de hoogte van vijf graden en twee en veertigh minuten, Zuiderbreete, drie mylen van *Punto Negro*, en schiet zes mylen reizens te landewaerts in na't Weste. Zy eindtghet met haren loop vier mylen boven het kasteel Keulen, anders te vore by de Portugesen *Tres Reyos* genoemt.

Deze riviere is bequaem voor groote schepen, om in te komen.

In deze Kapitanie is noch een riviere, *Kunhao* genoemt, daer jaghten en berken in kunnen loopen.

De bayen zijn *Babia Formoso*, *Ponto Negro*, *Ponto de Pipas* en Marten Tijffens bay.

Noordwaerts voorby *Rio Grande* leit een bay, *Ginapabo* genoemt.

Daer na volgt een riviere, *Guasavi* geheten, op welker eind een vlek

leit, *Atape Wappa* genoemt. Daerna volgt Noortwaerts de riviere *Siria Mixui* geheten.

Neffens het dorp *Natal*, en kasteel *Tres Reyos*, loopt een riviere, de Kruisriviere genoemt, die uit een kleinen poel in *Rio Grande*, valt.

Desgelijx valt tegen over dit kasteel een versche vliet, tusschen twee drooghten, in de groote riviere: en een weinigh van daer stort een andere zoute rivier in dezelve.

Het fort of kasteel Keulen, dat d'onzen in dese kapitanie hadden, was vierkant, in het inkomen van *Rio Grande* op een klip, of op het eind van een stenen reiff, en een weinigh van strant afgeleg: dies met alle getyden het water daer rontom vloede, en men met hoogh water niet aen kon komen.

Binnen op het plein staet zeker kappelteje, in het welk men, ontrent het jaer 1645. of 1646. een put in de rotse gehouwen vond. Zy was ontrent anderhalve voet wijd, en beneden drie voeten in't ronde. Deze put brengt met alle getyen goet en zoet drinkwater voort: te weten, met een doode gety 225. : en met een springh 350. kannen: het welk dubbeld genoegh is, om daer mede, in geval van belegering, een garnisoen t'onderhouden.

Het kasteel is met graeuwen hartsteen opgemesfelt. Aen de strant lagen twee halve bolwerken, hoornwerks wijze, met twee kafematten.

Het was des jaers zeffien hondert zes en veertigh met 29. zoometale als yzere stukken gestoffeert.

Het was ook met goede quartieren en een schoon kruithuis voorzien.

Des jaers zeffien hondert drie en dertig wierdt door d'onzen, onder het beleit van den bewinthebber *Matthias van Keulen*, de vesting of kasteel *Tres Reyos* veroverd, en voorts de gantsche Kapitanie onder gehooraemheit gebraght. By dezen kriegstoght hadden zich verscheide Nederlandtsche krijghs-oversten gevoeght, als *Byma*, *Kloppenburgh*, *Lichhart*, *Garstman* en *Manstelt*. Van Keulen trok derwaerts met vier schepen en zeven jaghten, die met acht hondert en acht zieleh bemant waren.

Sedert wierdt deze sterkte van name ver-

Rio Grande of Groote riviere.

Kasteel Keulen.

Kasteel Keulen by d'onzen veroverd.

verandert, en, na den bewinthebber van Keulen, het fort Keulen genoemd.

In deze Kapitanie waren de Tapoyers altijd gewoon, een of tweemaal des jaers, af te komen: inzonderheit wanneer hen het water boven in hun geberghten, door de drooghte des zomers, quam t'ontbrecken.

En vermits de Portugesen met hen noit goede vrientschap noch verbondt hadden gehouden, en hen altijd met de wapenen wilden te rug drijven, zoo gebeurde het in Zomermaent, des jaers zeffien hondert vijfen veertigh, dat deze Tapoyers (na zy door hunne waerzeggers of tooveraers kennisse, van den opstant der Portugesen bekomen hadden, en dat die den onzen Brasilsogten te doen ruimen, gelijk sy ook alreeds in Pernambuko hadden aengevangen) met Jakob Rabbi, hun opperhoofd, uit hun eige beweging en daer toe genoegzaam van de Portugesen getergh zijnde, in *Kunhao* vielen, en aldaer op de zuikermolen van eenen *Gonsalvo d'Olivera*, zes en dertigh Portugesen van dat quartier doot sloegen. Zy gingen vorders hunnen gang, en bemachtighden zekere cirkel, (daer de Portugesen zich hadden in vertrokken, en sterck gemaakt,) en hieuwen ook eenige Portugesen ter neer. Dit geschiede, zoo de Brasilianen zeiden, in weerwrake van't geen *André Vidal* in Serinhaim, tegen gegeven quartier, aen hun volk gedaen had: gelijk daarna breder sal verhaelt worden.

Waer over sedert deze Kapitanie van de Portugesen t'eenemaal ontvolkt wiert.

D'onzen waren genegen dat landt weer te bebouwen, het vee weder aen te quaken, en alles te doen, dat den Portugesen hadden gedaen: maer by mangel van volk bleef het werk voor eenentijf steken.

Kapitanie van S I A R A .

DE kapitanie van *Siara* is een van de Noordelijfste kapitanien van Brasils, paelt dicht aen *Maranhaon*, en wort ten Noorde met de riviere *Siara* bepaelt. Deze kapitanie is niet zeer groot, en heeft in den omtrek niet meer als tien oft walef mylen.

De riviere *Siara* komt uit het vaste landt, leit 7½ mylen Noortwaerts van de bay *Mangorypa*, op de hoogte van drie graden en 40. minuten, Zuiderbreete.

De Brasilianen of d'inwoonders van *Siara* zijn, volgens berigt van eenigen, die veelmalen deze plaetsen bezichtigt hebben, zeer groot van lichaem, selijk van aengezicht, langh van hair, en zwart van huid, behalve van d'oogen tot den mont. D'ooren zijn doorboort, en hangen byna tot op de schouderen neer. Eenigen hebben ook d'onderste lippen doorboort, en andre de neuze, daer zy, tot gieraet, sleentjes en beentjes indragen.

Het geen, daer zy hun lichaem mee onderhouden, is *farinha*, wilt, visch, fruiten. Zy drinken meest water; doch maken ook eenigen drank van *farinha*. Zy hadden toen reeds mede geleert, wijn en brandewijn in overvloet te drinken, die d'onzen hen verboden in d'Aldeas te brengen, om hen niet te seer aen den stercken drank te gewenne.

Het landt geeft zuikerriet, kristal, katoen, peirlen, zout, en veelerleie andere koopwaren. Op de stranden wort *Ambregrijs* gevonden.

Het binnenlandt van *Siara* stont ontrent des jaers zeffien hondert en dertigh, onder bestier van een byzonderen inlantfen koningh, *Algodoi* genoemd. Doch de Portugesen hadden al voorhene het landt aen den seekant, en den koningh, onder hunne gehoorzaamheit gebraght, en eene vestingh aen der riviere *Siara* opgeworpen; hoewel d'inwoonders met hun in gedurigen twisten krakeel leefden. Ontrent des jaers zeffien hondert acht en dertigh wierdt dit landt en het kasteel den Portugesen door d'onzen afgenomen. Het welk zich aldus toedroeg.

De Brasilianen, die *Siara* bewoonden, verzochten van Graef Maurits vrede, en boden den onzen hunne bystant tegen den Portugesen aen: met verfoek, dat Graef Maurits het kasteel, dat de Portugesen aldaer bezaten, onder zijn gehoorzaamheit zou brengen, om hun volk van den overlaf en dwingelandye der Portugesen te verlossen. Tot verzekering van hunne trouwheit gaven zy twee zoonen, uit de voornaemsten van hun volk, den onzen op het *Regiff*, tot gyzelaers, over.

Hier op wiert de veltoght vervaardigt: en schepen, lijftocht en krijgsvolk uitgeruft, onder beleid van den oversten Joris Garstman, een man van kloek beleid in krijgshzaken, en in alle onverzienze schielijke krijgsvorvallen onverzetbaer. Licht was deze aenslagh uit te voeren.

Eensdeels, dewijl d'inwoonders op de Portugesen een langduurige wrok gehad hadden, en ten andere, dewijl de Brasilianen bereit waren, den onzen in alles ten dienste te staen. Ook waren hen alle des vyants plaetsen en sterkten grondigh bekent.

Garstman dan trok met de schepen na Siara, en, gekomen voor de riviere, verwittighde *Algodoi*, koning van Siara, van zijne komste, en deed zijn volk landen, en langs de strande trekken. Hier op quamen d'inwoonders hem tegen trekken, en boden, met het voeren van witte vaendels, de vrede aen, en bragten hem twee hondert mannen, uit hun volk, tot bystant, na hy met den koning in gesprek getreden was.

Met dit en zijn eigen volk trok hy ten storm op het kasteel aen, en kreegh het in: na de Portugesen met het schieten uit grof geschut en musketten hem tamelijk tegenweer geboden hadden. Weinige Portugesen quamen te sneuvelen; maer vele wierden gevangen: waer onder eenige voorname krijgshbevelhebbers waren. Drie stukken geschuts en eenigh oorloghsuig vielen den overwinnaer tot buit.

D'onzen hebben sedert aen de plaetse Siara een klein fortje, ook *Siarage* noemt, gesticht, dat zy met dertigh of veertigh mannen bezet hielden. En alhoewel het niet van zonderling belang was, zoo was het evenwel dienstigh en noodigh, om de vrientschap en verbont met de Brasilianen en naturrellen van dat gewest t'onderhouden, die zich daer sterk onthielden, en den onzen, in tijt van oorlogh, zouden hebben kunnen bystant doen.

En alhoewel de Hooge Raden t'allen tijden met alle zorghuldigheid de officieren, die derwaerts gezonden waren, ten hooghsten belasten en aenbevolen d'onderhouding van d'oude vrientschap met de Brasilianen van *Siara*, ten welken einde zy ook eeni-

ge kleinigheden, om aenhen te vereren, zonden: zoo schijnt echter zul niet heeft willen wezen: want des jaers zefftien hondert vier en veertigh sloegen zy eerst eenigh volk aen *Komej*, (eene plaetse twintigh of dertigh mylen van daer gelegen,) doot: gelijk aenftonts zal gezeit worden.

Wanneer des jaers zefftien hondert en veertigh ontallijke meenichte van Brasilianen, tot groot ongemak van elkanderen, zich in Siara bevonden, en in verscheide Aldeas verdeilt waren, en daer en tegen in *Rio Grande* weinigh waren, en die by gevolg aen de invallen des vyants kleinen tegenstant konden doen, zoogaf ten zelven tijde zeker *Andre Vlyfs*, den Hoogen Raden te kennen, hoe hy gaerne eenen * Aldea voor de Brasilianen van Siara in *Rio Grande* zouden willen oprichten, die aldaer vele verwoest en verlooppen waren: en verzocht voorts kapitein over die Aldea te zijn. De Brasilianen zelfs van d'Aldea, genaemt *Koufaba*, dat is, klein *Aldea*, gelegen in *Siara*, hadden grote lust in *Rio Grande* te woonen, alwaer voor dezen hunne oude woonplaetse geweest was. Daerbeneffens wilden vele van de Brasilianen, die aldaer woonden, vrywilligh zich derwaerts begeven.

En dewijl dit alles tot welwaren en gerijf van de Kompagnie zou strekken, aengezien de Brasilianen, in tijde van noot en oorloge, by der hant zouden zijn, daer zy in *Siara* wijd en met groote kosten te zoeken waren, zoo wierdt by Graef Maurits en de Hooge Raden Vlyfs zijn verzoek toegestaen, om van Siara zoo veel Brasilianen te halen, als hy geraden vond, om een Aldea op terichten, daer over hy als kapitein gestelt wiert.

Zy hadden, volgens het goetvinden der onzen, onder hen, in ieder quartier of wijk, uit d'oudste familien, een hooft, dien zy een resident of residoor op Portugees noemden, en schepenen gekooren: als, in *Goyana*, *Domingoi*, *Fernandes*, *Karapeva*: in *Parayba*, *Pieter Posty*, en in *Rio Grande*, *Antonio Perapeva*, die over hen in den oorlogh, died'onzen toen voerden, gebood.

Des jaers 1644. sloegen de Brasilianen in Siara tegen d'onzen aen het

Fort
Siara.

het muiten, overvielen de bezettingen behendelijk, en namen het kasteel of fortje in, dat d'onzen bezaten, en sloopten het te gronde. Het opperhoofd Gideon Morritz, en alle de bezettingen, en ook alle de arbeitslieden, die zich by de zoutpannen van de riviere *Upanemma* onthielden, wierden ter neer gehouden.

Ook wierden de schipper, kapitein, luitenant en eenige slechte krijgsknechten, die een jaght aldaer, tot verversching van lijftoght, gebraght hadden, en in eene boot, zonder eenigh quaet vermoeden, aen lant gevaren waren, onder schijn van vriendschap, ter neer gemakt.

Drie bootsgezellen namen het vluchten in het bosch, tot hunne behoudenis, te baet.

Eenigen hielden de Portugesen en Brasilianen van *Maranhaon*, die dicht daer by woonden, voor de aenrechtters en belhamels van deze opstant. Maer veel meer zou men d'oorzake daer van op d'onzen zelfs mogen leggen: als die d'inwoonders, door hunne wrede en herde regeering, daer toe als gedwongen hadden.

Dus verre zy van de zes Kapitanien of Landtschappen van Nederlantsch Brasil gesproken. Vervolgens zal ik verhalen, al het geen in Brasil, gedurende mijn verblijf, tusschen d'onzen en Portugesen is voorgevallen, na ik eerst de welgelegenheit en voortrefelijckheit van Brasil, en onzen kerkelijken staet van Neerlants Brasil zal ten toone gestelt hebben.

Brasil is zeer bequaem om allerlei vruchten en gewassen te geven en voort te brengen, die zich in andere landen van Amerika, op dezelve, of ontrant die hooghte gelegen, bevinden. Maer tot noch toe heeft men aldaer gene mynen of mineralen van gout of zilver, die van eenigh belang zijn, ontdekt.

Doch naest het gout en zilver behoort voor een der voornaemste koopmanschappen, de zuiker gehouden te worden.

Geen gewest van gantsch Amerika, dat bequamer gelegenheit tot den zuiker-teelt en zuikerhandel heeft, als Brasil: want het heeft langs zijne

wijsttrekkende zee-kust menighete van kleine riviertjes, die doorschoone en lustige valeyen vlietende, in zee uitwateren: welke valeyen alle met zuikermolens bezet zijn: niet alleen, om dat die weelderigh het zuikerriet dragen: maer dewijl d'aflooppende wateren der rivieren de zuikermolens doen omgaen: waer mede men vele arbeids van menschen beesten ontbeeren kan. Ook kan door middel van deze rivieren d'afvoer van de zuiker, en de toevoer van vereischte behoeften en nootwendigheden, lichtelijk geschieden: het welk in het stuk van de zuikermolens van groot belang en gewicht is: van welke gelegentheden en meer andere, daer toe vereischt, de meeste landen van Amerika ontbloot zijn: en heeft men derhalven het werk van de zuikermolens aldaer met profijt niet kunnen by der hant nemen.

Daer en boven kan d'afscheepingh van de zuikerna Europa en Afrika uit Brasil ongelyk lichter en gelegender, als uit eenigen anderen oort van Amerika geschieden: want de stant en gelegentheit van Brasil, als leggende 't oostelijckste van gantsch Amerika, is zoodanig, dat die met gedagten niet voordeliger kan begrepen worden: ja zoodanigh, dat die van de nature zelve daer schijnt geleght te zijn, om zoo een aengenamen vrucht, als de zuiker, aen d'andere deelen van den aerdbodem, by wege van koophandel, mede te mogen deelen.

Door deze zoo treffelijke en heerlijke gelegentheit zou Brasil, als het na zijne groote bevolkt wierd, over beide de zeeën, te weten de groote Noort- en Ethiopische zee, kunnen domineren en heerschen, en frequentatie met schepen over de gantsche werelt hebben: en door dat middel Oost- en Westwaerts, daer het gelegen is, vordere dienstige conquesten doen of profijtelijke handeling stabileren en vesten.

Tot bewijs hier van kan het volgende dienen.

D'Oostindische schepen moeten beide in het gaen en keeren, de kusten van Brasil voorby. En gelyk die schepen in d'uitreize, door verlegenheit, Brasil menighmael aenzoeken, zoo

zou ook voor haer, in de wederomreize, geen beter rendezvous noch ververfch-plaetse kunnen zijn.

Van Brasíl heeftmen, in den tijd van veertien dagen, de Karibische eilanden bezeilt.

In gelijken tijd, of een weinigh meerder dagen, kan men van Brasíl *Sierra Leona*, of het begin van den boght van Guinea, bezeilen.

Men kan, zonder in Brasíl ververfchingh, water en branthout in te nemen, de groote Zuidt-zee, daer noch een derde deel van den aerdikloot te ontdekken is, niet bevaren: naerdien men anders, om de langduurige reize, in de grootste ongemakken zoude vervallen: ais de journalen van Olivier van Noordt, Spilbergen, Le Maire, Jaques L'Heremite, genoegzaem uitwijzen. Daer namaels de ervarentheit met de schepen onder Brouwer, na Chili gezonden, geleert heeft, hoe gemakkelijk men van Brasíl in de Zuidt-zee komen, en van daer weer te rugge keeren kan: want van zijne vier schepen bleef niet een achter: en stierf geen of zeer weinigh volk op de reize.

Gezonde temper des lugts van Brasíl

Brasíl heeft ook een ongemene gezonde klimaet of luchtstreke: want alhoewel het tusschen de Linie Equinoctiael en des Steenboks Zonnekeering of *Tropicus Capricorni* gelegen is, en daer door groote hitte zou onderwaerdigh zijn, zoo heeft het de verkoeling en verfriffching van de groote Zee in 't Oosten: en geen belet van eilanden verhindert den vryen gang van winden; waer door de hitte meest het gantsch jaer getempert wort.

Hier over is Brasíl dier lantziekten niet onderworpen, die in Angola, Guinea, St. Thomee en meer andere landen woeden, die d'Ooste winden, tot verkoeling van hunne heete klimaet, niet genieten. Ook woedt'er noit eenige pest.

Aldus overtreft Brasíl in gezontheit andere landen.

Evenwel heeft men'er verrotte en heete geduurige koortfen, die uit de heete en vochtige temper des lichts en door het eeten van vele raeuwe vruchten ontfaen.

Die de kusten van Brasíl bevaren willen, moeten wel toezien, om op de

tijden van het jaer, als de wint en stroom hen dienen, te varen, en dan boven de havenen, daer zy wezen willen, aenkomen. Want raektmen daer beneden, dan is men van de reize verfteken, ter tijd toe de windt en stroom weer dient. Want de stroomen gaen daer langs de kusten, van Lente-tot Zomermaent, geheel Noortwaerts. Dan kan men de kuff van Brasíl, van 't Noorde na 't Zuide, niet bezeilen. Maer zoodra de maenden van Lente-maent tot aen Ooghtmaent voorby zijn, dan is de Noorder-stroom van Zomer-tot Ooghtmaent heel gedaen. Daerna gaet de stroom, mer den eersten of aenvang van Herfstmaent tot den laesten van Slachtmaent even zoo snel na de Zuid: dies men dan daer even zoo quaet van 't Zuide na 't Noorde, als van het Noorde na 't Zuide kan komen.

De winden voegen zich altijd na den stroom, en waeien, op d'aenkomste van Maert, Zuid-zuid-oost en Zuid-oost. En gelijk de stroomen van Zomer-tot Herfstmaent, zoo vertrekken de winden dan na het Ooste, en waeien tot in Herfstmaent Oost-zuid-oost. Te weten, twee winden, de Zuid-ooste en Noord-Ooste windt, heerschen by beurte langs deze gantsche kuff, en maken en stellen het onderscheit in de regel van de schipvaart.

De kerkelijke stant van Neerlants Brasíl bevand zich by mijnen tijd aldus.

Voor d'ontstane miterye en opstant waren, bezuiden het Reçiff, vijf Gereformeerde kerken, te weten, in Rio St. Françisko, Porto Kalvo, Serinhaim, de Kaep S. Augustijn en Sint Antonio: hoewel die niet altijd met Predikanten voorzien waren, om dat'er, van tijd tot tijd, verscheide na het Vaderlant vertrokken, die hun verbondentijd uit was.

Op het eilant Itamarika, in het fort Oranje, stont de leeraer Johannes Offringo: die voor dezen zijne woonplaetse op den bergh of stad Schopplagh te hebben: en wiert alstoen de kerke van *Igarassu*, ontrent twee uren van daer gelegen, te gelijk by hem waergenomen. Maer naderhant wiert de bergh by d'onzen verlaten, en *Igarassu* by den vyant bezet.

In

In Rio Grande stont Johannes Theodorus Polhemius.

In Parayba plaghten voor dezen, toen de stad Frederika noch onder de onzen stont, twee Predikanten te zijn, die by beurten het fort Margareta mede waernamen: maer na d'ontstane Portugese muiterye vertrokken de borgers en ingezerenen zich na beneden. Sedert wiert de plaetse by Henrik Harmannius alleen bedient.

Op het Reçiff, Mauritsstad, en de omleggende forten daer onder begrepen, daer ontrent vier hondert ledematen van Nederlanders, Frans en Engelsen te dier tijde moghten zijn, stonden drie ordinari Predikanten in de Nederlantse tale, te weten: Nikolaus Vogelius, Petrus Ongena en Petrus Gribius. Noch bevond zich op het Reçiff, Jodokus Aftetten, die voor dezen op de Kaep St. Augustijn gestaan had, en nu gebruikt wiert op de tochten te water, of als ons leger te velde ging.

Na het vertrek van den Frans predikant Joachim Solaer, bleef de Frans kerk ledigh staen, en wiert federt alleenlijk gedient met het voorlezen van eenige kapitelen uit de Heilige Schrift, en het houden der gebeden op Zondaghs morgens.

D'Engelse gemente wiert door Samuel Bachelae bedient, die ook des jaers 1646. van daer na huis vertrok.

Dies zich op het jaer zestiende hondert zes en veertigh in gantsch Nederlands Brasil zeven Nederlantse Predikanten bevonden.

De Godsdienst wiert'er na d'orde, by de Nationale Synode tot Dordrecht beraemt, en met de praktijk, aldaer te lande gebruikelijk, gepleeght: zonder in 't minste daer van te verschillen.

Byzonderlijk wiert'er zorge gedragen, dat de jonge jeught wel gekatechiseert wierde, ten-welken einde des Zondaghs na den middagh, zoo wel op het Reçiff als Mauritsstad, de katechismus van jaer tot jaer verklaert wierde.

Het Sakrament des H. Avontmaels wiert'er viermael des jaers bedient. Die zich daer toe begeven wilden, deden eerst hunne belijdenis voor den kerkenraet: of ten huize van de predikanten: welker namen, als mede der

gener, die met getuighenissen van buiten quamen, de gemeente, na de voorbereiding, opentlijk bekent gemaekt wierden.

De bezoeking der ledematen en kerkelijke tught wiert, zoo veel doenlijk was, onderhouden.

De kerken-raet bestont, behalve de ^{Kerken-}predikanten, in zes ouderlingen: die ^{raet.} alle weken, zonder verzuim, by een quamen. Wannecerze gewichtige zaken te verhandelen hadden, als verkiezing en beroeping van predikanten, zoo wierden de diakonen, die mee zes in getale waren, daer by geroepen.

Uit de diakonen wierden, boven de bediening van hun ordinari ampt, twee van hen maendelijk uitgemaekt, om alle weken de zieken en gequesten te bezoeken, en die, na eisch van zaken, te verzorgen. Zy onderhielden ook d'arme weezen, die vader of moederloos waren, onder opzicht van vroomme huishoudende luiden: welke weezen ter schoole bestelt wierden, om te leeren lezen en schrijven, en in alle goede zeden onderwezen te worden.

Na deze wijze wierden de buitenkerken, hoewel met minder getal van ouderlingen en opzienders der armen en wezen, ieder na zijne grote en getal van de ledematen, mede geregeert.

Dus verre van den kerkelijken staet.

Behalve de dieren voornoemt, die ^{Honigh-}in deze gewesten houden, en reeds te ^{byen.}vore beschreven zijn, heeft men daer verscheide slagh van honigh-byen, *Eiruka* genoemt, die op de boomen, op een wonderlijke en verscheide wijze, nestelen. Zy zijn den Europische byen niet geheel ongelijk: maer vallen eenighzins kleinder: en zweven overal, in de bosschen, by zwermen.

Daer zijn ten minste twalefderlei slagh van honigh-byen, die de Brasilianen ieder met een byzonderen naem noemen: als *Amanakay-Miri*, *Amanakay-Veu*, *Aibu*, *Mumbuka*, *Pixuna*, *Urutuetra*, *Tubuna*, *Tuiuba*, *Eiruku*, *Eixu*, *Kubiara* en *Kurupireira*: waer van het laeste slagh by de Brasilianen niet geacht wort.

De byen *Eiruku* zijn grooter, en niet stekende, en maken goede honig; hoewel die niet daghelix in gebruik is.

Zy neftelen in de holligheden van de boomen : waer uit , als uit bykorven , de Brasilianen met konft en lift , door middel van cenige pypen , de honigh trekken , en buiten doen men.

De byen *Eixu* en *Kopy* zijn kleinder , zwartachtigh , en maken van buiten , in den fchors der boomen , zeer aertigh een neft , als een bykorf. De honighraten zijn ook kunftigh en wel geleit , en met wit wafch bedekt : waer uit de befte honigh verzamelt wordt : maer zoo overvloedigh niet. De byen fteken zeer fel met den angel , den genen , die hen naderen : waerom de honigh minder begeert wort.

De byen *Maubuka* zijn geel en zeer klein , en neftelen op de hooge boomen , en geven de befte en heilzaamfte honigh , die met groote menigte na Europa gevoert wordt , en goet koop is. Zy is ook zoo goet als d'Europifche honigh , zeer vloeiende en dun van lichaam , klaer en liefelijk van reuk : maer wat wiltachtigh.

Zy befchermt het gedarmt en inzonderheit de nieren , van alle rouwigheden , en zet de pis af , 't zy van onderen of bovenen gebruikt.

Daer wort van deze honigh ook gemeenelyk een treffelyke wijn gemaekt , die zeer fterk is en lang duuren kan. Men kan ook van deze honigh een mee met bronwater maken , zonder te kookken ; maer wort flechts des nachts , met het water gemengt , in den dauw gezet.

De honigh van deze drierlei byen wort niet alleenlyk in de geneesmiddelen ; maer ook in de daghelixen fpijzen en drank gebruikt.

Het wafch is zwartachtigh en zoo goet niet als het Europifch wafch : maer wort zeer dienstigh in weekmakende pleifters gehouden , die op koude gebreken gebruikt worden.

Balfem-boomen. Deze geweften brengen ook velerlei balfem voort : waer onder wel de voornaemfte is , die by de Brasilianen *Kopaiba* , na den boom daer hy uit druipt , genoemt wort.

Kopaiba is een wilde en hoge boom met een afchverwige fchors , die zich boven in takken verspreit. De bladen zijn een halve voet langh , en ook grooter en kleinder , die in het midden

der takken tegen malkanderen overftaen ; maer op het eind neffens elkanderen.

Op het eind van de groote takken zitten veele kleine lootrijke takjes by malkanderen , daer uit de bloemen voortkomen : waer na beziën , van groote en gefalte als laurier-beziën , waffen. Zy zijn in het begin groen , en worden , na het rijpen , zwart en zoetachtigh van fmaek. Van binnen zit een ronde en herde fteen , die een witte kern , van een melige fmaek , in zich bevangt : maer zy is niet eetbaer.

De vruchten of beziën worden in Grasmaent rijp , en by de Brasilianen gegeeten , die het zap uitzuigen , en de fchel uitspouwen.

D'apen hebben groote fmaek in deze vruchten.

De vette en welriekende balfem , daer deze boom van overvloeit , druipt by volle maen , uit de fchors , tot het mergh toe opgefneeden , met zulken menigte , dat'er in den tijt van drie uuren , twalef mingelen olye uitdruipt. Maer by aldien daer niet uitvloeit , zoo wordt aenftont de snede met wafch of potaerde toegestopt , ten einde daer niet kan uitvloeien.

Na verloop van twee weken druipt'er de balfem met groote overvloed uit.

Deze boom waft zoo heel overvloedigh niet in de kapitantie van *Parnambok* , als wel op het eiland van *Maranhaon* : daer hy wonder weeldrig groeit , en van waer ook de balfem overvloedigh na Europe gevoert wort.

De balfem is warm in de tweede graet , dik , zeer vet en hersachtigh. Hy is , op den borft gefmeert , dienstigh voor eene flappe mage , en geneeft , op den buik gefmeert , alle puikpijnen die uit koude ontftaen. Eenige droppelen ingenomen , verfterken d'ingewanden , en stillen den vloed der vrouwen , buikloopen en zaervloed der mannen. Hy wort ook tegen dezelve gebreken met groot voordeel , door een klifteen in den aers , of door een Syringa in de fchaft , met zuikeren weegbree-bladen gemengt , gefpuit.

Dus verre van alle de plaetsen en dieren van gantsch Neerlants Brasil gefproken , vervolgens zal ik verhalen het geen , geduurende mijn verblijf in Brasil , is voorgevallen.

Den

Aenlan- ding der nieuwe Hoge Ra- den op het Reciff.
Op 't jaer 1640. den 8. Auguft. quamen de heeren Hendrik Hamel, bewinthebber der Weft-indifche Compagnie, ter Kamer van Amfterdam, en Dirk Kodde van der Burgh, (beide mannen, zoo wel in het ftuk van koophandel, als in ftats-zaken der Kompagnie van Nederlants Bräfil, van langer hant grondigh afgerecht en ervaren) op ernftigh verzoek, en uit laft van de Vergadering der XIX. op het Reciff, om d'oude Hooge Raden, Matthias van Keulen, en Johan Gijfeling, met den felven tijtel en ampt te verlossen en vervangen. Voorts wert dezen nieuwen Hoogen Raden, door hunne voorzaten, de beftiering van Nederlantsch Bräfil, onder het Government van zijne Excell. Jan Maurits, Grave van Naffou, opgedragen en by hen angevangen.

en Ne- der lantsch Bräfil,
Wanneer deze Heeren in Bräfil quamen, ftonden en waren onder het gebiet van dezen Staet gebraght, de Kapitanien van *Parnambuko*, *Itamarika*, (waer onder ook *Goiana* behoorde) *Paraiba*, *Rio Grande*, met de landen van *Siarä*: als ook de Kapitanie ven *Seregippe del Rey*. Dies het Noorder geweft van Bräfil te dier tijt onder dezen Staet ftont. Maer het Zuider Bräfil, waer onder de Kapitanien van de *Babia*, *Ileos*, *Porto Securo*, *Spirito Santo*, *Rio Janeiro*, en *S. Vincent* begrepen waren, ftonden onder de gehoorzaamheit van Portugael, door wien die landen, tot aen *Rio de Plata*, bewoont en bezeten wierden.

Portu- geeſch Bräfil,
Maran- haonin- genomen.
wee- verlaten.
Weinigh maenden daer na wierden aen deze gewonne Nederlantsche landen van Bräfil voornoemt, het land of eilant van *Maranhaon* gevoeght. Doch alzo daer weinigh voordeel voor de Kompagnie te halen was, en d'onzen aldaer in een geduurigen en koftelijken oorlog niet alleen met de Portugefen, maer ook met die van Grand *Para*, ende Wilden zouden geraekt zijn, zoo wiert by de genen, die aldaer het gezaggh hadden, om redenen, by hen bygebraght, goet gevonden, in Loumaent, des jaers 1644. *Maranhaon* te verlaten; of liever wierden d'onzen door de verraderſe aenſlagen der Portugefen, met byftant der Wilden, van de Portugefen van Grand *Para* van daer verdreven.

Voor d'aenkomfte van deze nieuwe Hoge Raden, had de vorige Regeering een vlote van eenige ſchepen nade Bahia afgezonden, om aldaer volk te landen, en met branden en blaken alles te verwoeften. Na dan de gantsche maght van ſchepen en jaghten van het branden, blaken, en verdelgen der zuiker-molens in de Kapitanie of het lantschap van de Bahia, weder aen het Reciff gekeert was, wiert dezelve, onder beleit van de Admirael Jol, (anders Houtebeen) en Jan Korneliſz. Lichthart, by de vorige Regeering, (volgens gegeven orde van de Vergadering der Negentien uit het vaderlant,) na Weft-Indien afgezonden, om op de Spaensche zilver vlote van *Tierra Firma*, en Nicu Spanje, te paſſen, en een aenſlagh te doen: maer de vlote quam des jaers 1640. op den laetſten dagh van Wintermaent, onverrichter zake, en met verlies van vier of vijf ſchepen, wederom aen het Reciff.

Admirael Jolen Lichthart paſſen op de Spaensche Weftindifche vloot.
De Kolonel Koin onthield zich te dien tijde, met een goede aental van krijghsvolk, in de Kapitanie van *Rio Real*, om aldaer den vyant op hun eigen bodem in ontzaggh te houden, ten einde hy het platte landt van Nederlants Bräfil, door afgezondene parthyen en boſchloopers, te minder moghte quellen en plagen. Dan naerdien de troepen van ons volk ſlecht gerijf, en veel ongemaks, geduurende den regen-tijt, in Rio Reael gehad hadden, zoo waren die daer door zoo afgemat en zwak geworden, dat de Hoge Regeering genootzaekt was, dezelve van daer telichten, en, om die te mogen verfrifſchen, wederom op het Reciff te brengen, en onder de garnifoenen te verdelen. Daer en boven was ook de Majoor van den Brande, in het uitgaen met een parthye volks om beeften, door den vyandt geflagen en gevangen genomen.

Vreze by d'onzen voor het afbranden der zuiker-molens.
Naerdien dan onze gantsche ſcheepsmagt, (gelijk gezegt is,) na de Weftindien gezonden, en daer belemert was, waer door by de nieuwe Hoge Regeering gene voordere aenſlagen te water konden aengevangen worden, zoo was dezelve bedugt, dat de vyant zijne gelede ſchade, in het branden van zijne zuikermolens, by alle mid-
f delen

delen zoude zoeken te wreken, en derhalve niet onderlaten, by afgezondene partheyen, de zuikermolens van Neerlants Brasil van gelijken te doen.

Dies wenden zy allen vlijt en yver aen, om daer tegen te verzien, en den staet van Neerlants Brasil in wezen te houden, ten einde de Kompagnie van hare inkomsten, d'ingezetenen van hunnen arbeit niet zouden ontzet noch verfteken worden. En aengezien het weeren van zoodanige verwoefting, en onheil meest ten deele in der Portugezen ingezetenen moedigheid, en genegenheit tot onzen staet bestont, zonder welk niet te verrichten was, zoo deedmen, om die met gemoede daer toe te brengen, een algemeine by een komste, of lantdagh, uit de drie Kapitanien van *Pernambuko*, *Itamarika* en *Paraiba* vaneenige der voornaemste Portugeze ingezetenen, in het laeste van Ooght-maent, uitschrijven. Op den zelven lantdagh wiert voornamentlijk gehandelt en gestaen op de bevrijding van de zuikermolens en rietvelden, tegen het branden, tegen de boschlopers.

Eindelijk konnen, tot weering van alle boschlooperye, niet beter uitvinden, als de bezetting van alle passen, en de zuikermolens met krijgsvolk: en voort zoodanige beraming van orde voor d'inwoonders, als daer toe te dier tijde dienstigh geaght wierdt. En hoewel de bezetting der zuikermolens vaerdigh daer op volghde, en d'officieren derzelven wel scherpe-lijk gelaet waren, hunne schriftelijken orde na te koomen, waer door voor eerst de boschloopers dapper in toom gehouden wierden, zoo heeft zulx niet kunnen gecontinueert noch vervolgt worden: eerstelijk, dewijl de Portugezen, die verre van de hant zaten, en door de boschloopers niet bevrijt waeren, door dreigementen van te zullen dootgeslagen of uitgeplondert worden, hen niet dorsten melden: en ten anderen, dewijl zy hunnen eigen natie en landaert begunstighden, en tegen d'onzen met haet ingenomen, en zelfs deelgenoten van den roof waren. Ja zy lieten zich voor gitsen en leitsmannen dienen, en gaven hunne zoons, of eenen uit hun huis, daer toe mede. Waer over d'onzen, niet tegenstaen-

de de goede voorzorge, om het gevaers halve altijt met konvoy hebben moeten opreizen, en leefden gestadigh in zorge, van op hunne goederen zittende, dootgeslagen, gevangen of uit geplondert te worden.

Maer dit brak voornamentlijk uit, na de Viceroy de Marquijs van *Montelvano*, kort daer aen twee berken met soldaten, in onze Kapitanien afzond: waer door geschiede, dat zy, in Slachtmaent daer aen, het zuiker-riet in de Vergas, of vlakke velden, en voorts op meer plaetsen, in den brant staken: maer deden evenwel zoo groote schade niet, als wel anders zou geschiet zijn: naerdien zy zich niet, om onze veelvoudige bezetting, gantsch bloot wilden geven: hoewel het branden anders niet wel te beletten was, en het by nacht en ontijden door eenen perzoon kon te wege gebraght worden.

Dit branden van het zuiker-riet quam meest op de Nederlanders aen, die zich met zuiker-molens en partidos bemoeiden; dewijl de boschloopers die van hunnen landaert meest verschoonden: het welk by d'onzen, en meer anderen, die zich tot het zuiker-maken dachten in te laten, een grote discouragie en moedeloosheit veroorzaekte; ziende dat zy in een uur tijts van hun gantsch welvaren konden berooft worden. Waer by dan ook de Kompagnie hare inkomsten moeste missen en derven: en was genootzaekt een groot getal van krijgsvolk, boven de garnisoenen der forten, ten platten lande in de zuiker-molens te houden: want op ieder zuiker-molen, en voorname Fazenda, moesten twintigh of dertigh soldaten leggen, zonder d'onzen, om vordere progressen te doen, eenige suffisante en bestandige maght by een konden brengen.

Aldus bevond zich de staet van Nederlantfch Brasil, op het einde van het jaer zestien hondert en veertigh.

Den 22. van Winter-maent, des zelven jaers, quam in Brasil op het Recif, als Hoge Raet, de Heer Adriaen van Bullestrate, van Middelborgh, met wiens komste het Collegie van de Hooge Regeering zich als toen compleet en, voltalligh bevand.

Ten einde nu d'onzen zich uit deze

ZWA-

Lantdagh.

Tot weering van rietbranden ingestelt.

Dar qualijk kan voorgekomen worden.

Bullestrate komt op het Recif.

zwaringheit zouden helpen, daer mede de Kompagnie anders van alle hare vordere desseinen en toelegh gefru- streert en verfteken zou blijven, zoo vonden zy, na rijpen overlegh, niet dienstiger noch raetzamer voor de Kompagnie te zijn, dan voor eerst alle hunne scheepsmacht gelijkelijk voor de rede van de Bahia te zenden, om vertoonng aen den vyant te doen, dat den onzen gene middelen ontbraken, om hen te krenken, en daer door den handel, op het ophouden en staken van brandinge, te faciliteren, en des te beter te doen voortgaen.

D' onzen zenden schepen voor de Bahia.

en voor Rio Janeiro.

Men besloot ook ten zelven tijde, de voornaemste schepen van de Bahia na *Rio Janeiro* afte vaerdigen, om aldaer op de vlote, die na Spanje ging, te kruiffen: naerdien die in Gras- en Bloei-maent gewoonelijken van daer vertrokken. Ten hooghsten was de Kompagnie aen het bemachtigen van zoo rijke schepen gelegen: gelijk ook de vergadering van de XIX. het kruiffen met schepen voor *Rio Janeiro* ten, hooghsten had aenbevolen: en voorts de Bahia met de de minste schepen bezet te houden.

Midlerwijle onze afgezonden en by den onder-koning van de Bahia, over het staken van branden en stroperyen, handelden, wiert van de zyde der Portugesen, dooreenen *Paulo da Cunha*, in onze landen, met moorden, branden en blaken ten platten lande, noch al voort gevaren. Waer op Graef *Maurits* aen den onderkoning eenen brief van volgenden inhoud schreef.

Brief daer over van Graef Maurits aen den Onderkoning van de Bahia.

De handel van Paulo da Cunha in deze gewesten, met moorden, branden, en blaken ten platten lande nu onlangs geschiet, geeft my bedencken; dat uwe Excell. jongst minnelijk schrijven met Communicatie van zoo important schrijven, niet dan loutere Complimenten, zonder eenigh effect, zijn.

Ik heb, vertrouwende op uwer Excell.^m oprechtigheit, onze afgezondene schepen en krijgsmaght van uwe Excell.^m jurisdictie afgezonden, om gene nieuwe offensie te geven. Doch zoo ik ook, uit het lang vertooven van onze afgezonden bemerke, dat uwe Excell.^m ons zoekt te misleiden, zend ik expresselijk deze bark, om dezelve, zoo verre het quar-

*tier en ophouden van moort en brandinge niet besloten is, datelyk herwaerts te doen keeren, ten einde zoodanige handeling niet lang stpende gehouden werde, en wy uit hun voorflagh zeker mogen zijn: waer na wy ons te righien hebben. Uwe Excell.^m gelieve dan den selven en onze twee Ostagiers hun verirek toe te staen: gelijk wy mede *Martin Ferreira*, die alhier van wegen uwe Excell.^m in gyzeling is, d'ander overleden zijnde, niet langer zullen ophouden.*

Voorts wiert, door tusschen-spreken van de geestelijken, die onder ons gebied behoorden, en door het gezantschap van Dirk Kodde van der Burght, dat in Lentemaent, des jaers zestien hondert een en veertigh, daer op volgde, ophouding van brandstichting en stroperyen, ter wederzijden, besloten: waer over by openbare aengeslage plakaten, den soldaten, en anderen ingezetenen van de Bahia, geordonneert en belast wierd, uit onze landen te vertrekken: waer door d'onzen de handen los en vry kregen, om de machten van de Kompagnie ten meesten dienste en voordeel te gebruiken.

Verdragh van ophouding van brandstichting.

In Zomermaent, des jaers zestien hondert een en veertigh, ontving Graef *Maurits* en de Hogen Raden d'artijkelen en edicten van het tienjarigh bestant tusschen haere Ho: Mo: en den koning van Portugael opgerecht, met orde om zulx te doen afkundigen, en puntuelijk en stip t'onderhouden. Gelijk dezelve in Hooimaent, op het *Recessif* en alom in de landen van de Kompagnie afgekundicht en aengeplakt wierden. Waer op, door het stellen van goede orde door Graef *Maurits*, en de Hoge Raden, alle daden van vyantschap tegen de Portugezen quamen op te houden, en onze forten en vastigheden, tegens d'aenlagen en aenloop des vyants, met goede bezettingen verzekert wierden.

Tienjarig bestant.

Sedert hielden d'onzen met die van de *Bahia* alle goet onderling verstant en verbont en vrientschap, en deden in alle manieren blijken, dat de Portugezen van hen geen infractie of verbrekking te vrezzen hadden.

Het be-
ftant
baert in
Brasil
groot
welvaren.

D'inwoonders, van wat landaert of staet die ook waeren, wierden by de Hooge Raden aengemoedight, ten einde, in die tijden van vrede, een ieder zich tot den bouw der landeryen zou begeven: daer in men hen ook zoodanigh de handt bood bood en help, als de gelegenheit was mede brengende: op dat daer door de vruchten en koopmanschappen meer en meer aengewonnen werdende, de handel, en dienvolgens het inkomen der Kompagnie, zou worden verbeterd.

Voorts heeft men getracht alles daertoe te dirigeren, om zoo op het Reciff, als andere plaetsen, eenen goeden koophandel te stabileren en vesten: tot welken einde vele ordonnantien, willekeuren en reglementen gemaakt en afgekundight wierden. Inzonderheit droegen de Hoge Raden zorge, dat de domeinen en inkomsten van de Kompagnie in dien tijt van vrede gebenificeert wierden, om de Kompagnie in hare lasten daer door allengskens te verlichten.

Volgens dien hebben ook de Heeren van de zuiker-molens, met allen yver hunne zuikermolens opgemaakt, en in goeden staet gestelt: de lavradores, of lantbouwers, hunne partidos, of zuikerriet-velden, bearbeit en beplant; zettende daer al by op, wat zy konden bybrengen: ja wikkelden sich zelfs in schulden, op betrouwen van die wederom, met de vruchten van de landeryen, afte leggen: gelijk ook vele zouden hebben kunnen doen, by al dien de verraderlijke aenflagen der Portugesen daer op in korten tijt niet gevolght waren.

Den handel hebben de koopluiden en faktoors, eenigen tijt na't beftant, zoo ruimelijk, en in zulken menigthe gedreven, dat men niet veel diergelijke heeft geweten.

Daer wierden vele millioenen verhandelt. Men zagh slechts na koopluiden, die een weinigh contanten en gereede penningen wisten te geven: hoewel men op tijt zoo veel kon krijgen, als men begeerde: want door de ruimte van gelt schein men meer op de profijten en voordeelen te zien, als wel op de verzekertheit van de schult.

Kooprij-
kenhan-
del op het
Reciff.

De Finantien en geltmiddelen van

de Kompagnie waren redelijk wel voorzien: zoo dat de Hoge Raden in de jaren zefftien hondert veertigh en eenen veertigh, parthyen van zuiker deden kopen, en na het vaderlant overzonden.

Op het Reciff en Mauritsstad wiert sterck getimmert: want veele burgers bouwden aldaer treffelijke huizen: waer door dezelve plaets tot een fraeie en cierlijke stad opsteeg.

Alle pracht en cierlijkheit was'er in overvloet, en de verteringen boven mate groot: want ieder een achte zich, ten aenzien van zijne uitstaende schulden, rijk: invoege zoo wel de koophandel, en bouw der landen, als alle burgerlijke welvaren bloeiden en toenamen.

Tot eindelijk, in het laetste van het jaer seftien hondert twee en veertigh, in het begin van 't jaer seftien hondert drie en veertigh, alles begon te veranderen.

Verval
der Ne-
derland-
sche staet
van Bra-
sil.

Want na de magazijnen der Kompagnie door verscheide velt-tochten en schipvaerten na Angola, &c. en dagelike sleete ledigh geworden waren, en uit het vaderlant zodanige toevor niet meer gedaen wiert, alste voren, zoo mosten de Hoge Raden zich dienen van d'inkomende schulden, tot onderhout van de garnifoenen en andere dienaers van de Kompagnie: en wierden mitsdien de schuldenaers tot betalinge van hunne schulden gedwongen.

In den aenvang van de regeering dezer nieuwe Hooge Raden, was op de kuff van Brasil een redelijke macht van schepen, van wegen de Compagnie. Ook waren de magazijnen, zoo van krijghs-tuigh, als eerwaren, wel voorzien. Desgelijx hadmen tamelijk getal van oorloghs-volk.

De Hoge Regering van Nederlants Brasil met die macht toen gestijft, rustte, met goetvinden van den Heere Graef Maurits, verscheide vloten met krijghsvolk, des jaers zefftien hondert en veertigh, uit, en zond die na *Spirito Santo*, *Rio de Janeiro*, eilant *Maranhao*, *Angola*, *S. Thomé*, en andere gewesten af, om die te veroveren: gelijk ook d'aenflagen daer op gelukkig uitvielen. Dit veroorzaekte groots schaersheit in de magazijnen.

Hier

Hier quam noch by, dat de koop-
luiden uit het vaderlant, aen hunne die-
naeren en faktoors, om hunne kapita-
len en retouren begonnen te schrijven:
waer door eenigen, die op hun stuk
letteden, al het gelt, dat zy konden
van hunne debiteuren krijgen, tzamen
pakten, en na het vaderlant zonden.
Hier uit begon grote schaersheit van
gelt, en by gevolg ongelegentheit in
den handel, te ontstaen: en continueer-
de zulx van tijd tot tijd zoo, datmen
daer door in d' uitterste schaersheit van
gelt quam te vervallen. Vele, zoo
Heeren van de zuikermolen, als lant-
bouwers en andere schuldenaeren, gene
promte of gereede middelen hebbende,
om ten verval-daghe te betalen, dien-
den zich van hun credit en geloof, en
hielden de geborgde penningen tot
drie, vier ja meer ten hondert ter
maent: waer door veele zoo uitgemer-
gelt wierden: dat zy kapitaal noch in-
treft kondenvoldoen.

Waar uit
ontlaet
Wanneer de Hooge Raden, Hen-
drik Hamel, Kodde en Bullestrate,
des jaers 1640. in Brasil aenqua-
men, ondervonden zy, dat d' Inwoon-
ders, en byzonder de Portugesen, zoo
door koop van zuikermolens, Partidos
en Negros, als van allerleie andere
koopmanschappen, toen alreets ver-
vallen waren: want by hen niet alleen-
lijk de Negros tot 300. en meer stuk-
ken van Achtengekocht waeren: maer
hadden inzonderheit ook tot onge-
hoorde prijfen allerhande koopman-
schappen aengenomen. jagehele win-
kels, zonder prijs of staet te maken,
waer uit die zouden worden betaelt,
aengeslagen.

Dit geschiede alleen op betrouwen,
dat de maghtige vloten, die by Spanje
uitgerust wierden, Brasil wederom
onder des konings gehoorzaamheit
zouden brengen, en zy daer door van
voldoeninge der schulden zouden
bevrijen ontslagen worden.

De faktoors en verkopers op dezen
toeleghe en ooghwit der Portugesen
zoo zeer niet lettende, verkochten,
als door begeerlijkheit van winningen
verblint, hunne goederen rijkelijk nit.

Het quaet voornemen der Portuge-
sen nam evenwel genen voortgang:
dienvolgens moften zy zoo nu en dan
al betalen: het welk veel al overintrest

was: zonder by het meerendeel de ka-
pitalen afgeleit wierden.

En alzoo uit het vaderlant van tijd
tot tijd noch groote kargesoenen van
koopmanschappen gezonden wier-
den, kochten de Portugesen al weder
aen, en hoopten de schulden op, en
brachten de goederen inpracht en an-
dere onnodige onkosten door.

Tot eindelijk alles quam te stuiten:
en de koopman of niet meer hadde
om te verkopen, of den Portugesen
niet meer wilde borgen.

Een ieder begon toen om te zien na
zijne betaling. De genen, die binnen
's lants handel hadden gedreven, wier-
den daer over aengesproken, en te
recht betrokken van de faktoors en
koopluiden, die de goederen uit het
vaderlant hadden gekregen.

Welke eerste koopers wederom,
die de voorschreve goederen, hen ver-
trouwt, te landewaerts aen de Portu-
gesen hadden verkocht en uitgeborgt,
van gelijken hunne schuldenaers in
recht riepen.

En alzoo de Portugesen noit van
meeninge waren, hunnen Nederlant-
fen crediteuren te voldoen, zoo bleef
de binnenlantse handelaer genoegh-
zaam geruineert en bedorven: naer-
dien hy voor de schult most staen, en
dezelve betalen aen d' eerste verkoop-
pers op het Reciff, en van de Por-
tugesen, de tweede of derde verkoop-
pers van de goederen, zijne schulden
niet kon inkrijgen.

Dies men door deze onvoorzichtige ^{grote}
en onordentelijke handel, en quade di- ^{verwer-}
rectie van particulieren, in het stuk van ^{ring in}
de middelen, hen lieden vertrouwt, in ^{den}
zoodanige perplexiteit en verwerrin- ^{koopman-}
ge van zaken geraekte, dat 'er groote ^{del.}
schade en verlies voor dezelve uit
volghde.

Men zagh ieder in de gerechts-ban-
ken: en hier pleiten was de meeste oc-
cupatie en bezigheid, dat de luiden
hadden: waer door zy (mits de grote
kosten, die in Brasil daer op liepen) te
meer uitteerden, en ten achteren raek-
ten. En als al by vonnis van den rech-
ter de schuldenaren waren gecondem-
neert en gedoemt, zoo quamen andere
zwarigheden t'ontstaen: hoe en waer
aen men d' executien derzelven zou
dirigeren.

Vele en het meerendeel der Portugezen zochten zich te behelpen met fuer-te du Corps, of vrygelei, die de zelve niet konden bekomen, hielden zich zich schuil.

Vele hadden gene imboel van waerdye of altoos niet, die men kon vinden. En zoo wanneer men de de landeryen wilde executeren en verkoopen, zoo moſte d'executant koper blyven, en op de landeryen gaen wonen, om die te bebouwen: dat den crediteuren, die op het Reciff hunnen handel en dingen te doen hadden, ongelegen quam.

Die over ſchulden in de gevangenis wierden geworpen, bleven tot koſten van de crediteuren zitten: die door langheit van tijt zoo verre quamen op te lopen, dat velen ſelfs d'ontflaging en ontflaking van hunne ſchuldenaers quamen verzoeken. Waer over ieder een raetzaemſt oordeelde, met zijne ſchuldenaren te accorderen en verdragen, op de beſte verzekering en beloften, die zy konden bekomen.

Sterfte der Negros.

Boven d'inconvenientien en ongelegentheden voornoemt, waren voorhene noch andere onheilen ontſtaen: als ſterfte onder de Negros en Braſilianen, door zekre ziekte, *Bexigos* genoemd, dewelke een ſlagh van kinderpokjes en beſmettelijke ziekte is, en alle inboorlingen van 't lant aentaſt.

Verwerring van handel baert on-eenigheit.

Yver aengewent om die te vorderen.

Zulx de lantluiden, door dit aſſterven van Negros, die hen twee of drie hondert ſtukken van achten gekoſt hadden, in onvermogen gebraght werden. Voegh hier by het gewormte, ratten en watervloeden, die de rietvelden beſchadighden: hoewel de laeſte meer tot een dekmantel genomen wierden, als dat daer door ſlechte gewaſſen in de zuykeren zouden veroorzaekt zijn. Daer beneven ontſtondē uit deze verwerring van handel, en mangel van betaling, groote oneenigheden onder de burgeren en inwoonders: d'een den ander om betaling vervolgende, executerende en in de gevangenis ſmijtende: hoewel noch gratificatien aen den een of ander omgingen, die zy wilden falveren en behouden door transporten van effecten, zoekende elkandere, met het bekomen van zijne ſchult, te prevenieren: dat in allen deelen d'oneenigheden deed

aengroeien: welk ook door eenige quaetaerdige perzonen gevoet wierd, tot groot nadeel van het gemeen beſt.

Daer op volghde voorders, dat zoo wanneer velen, die door reukeloos uitborgen, hunne betaling niet konden krijgen, zich tot laſteren en ſchelden, zoo van de Hooge Regeering, als de Collegien van juſtitie en leden van die, begaven.

In allen ſchijn, of het geen by hen lieden, door onvoorzichtigen handel, verbrot was, hen door autoriteit en gezagh van d'overheit moſte goet gemaekt worden. En dit geviel dikwils, zoo wanneer de particuliere crediteuren, beneffens de Compagnie, van eenen ſchuldenaer moſt hebben: als wanneer krakeel over de preferentie en concurrentie quam te vallen. Waer over ook vele klachten aen de Vergadering gedaen wierden: en meeft door die genen, die hunne meesters goederen verſpilt, of vermindert, of anderſints qualijk bedient hadden: als of die door de regeering in hunne zaken verkort wierden, tegen de noitoe en kennelijke waerheit.

Aengaende vorders de ſchulden van de Compagnie in Braſil, dezelve wierden ook van tijt tot tijt zoo groot, dat die eenige millioenen bedroegen, gelijk boven is aengeroert. Want by de Hoge Raden, die voor het jaer zestien hondert en veertigh in Braſil waren, wierden de geconfiſqueerde zuikermolens, partidos, en andere vaſte goederen en koopmanſchappen, deſgelijx groote parthyen Negros, by de Compagnie op de kuſte van Afrika gehandelt, meeft al op tijt en paeijen verkocht: waer door de boeken rijk van grote ſchulden quamen te worden, zonder de betaling, vermits den oorlogh, volghde.

Aenwas der uitſchulden van de Compagnie.

De Hooge Raden, Dirk Hamel, Bullestrate en Kodde, wenden op hun aenkomſte allen yver en vlijt aen, om zoo veel betaling in gereeden penningen of zuikeren te bekomen, als de gelegentheit van 't lant en d'inwoonders van dien konden lijdē; ten einde aen de Kompn^e goede retouren moghten werden gedaen, tot verval van d'uitruſting, en andere laſten: gelijk ook in den jare 1641. 1642. en 1643. zoodanige parthyen zuykeren uit Braſil gezonden

zonden wierden, als noit te voeren.

By verloop van tijd groeide de fchulden aen, zoo door verkoop van Negros, (die, sedert het veroveren van Angola door d'onzen, in grooter menigte toegevoert wierden) als door de traege betaling van eenige pachters en contractadores, die op hunnen vervallen tijd de pacyen niet konden opbrengen.

Oorzake van het verval des fclaven-handel.

En alhoewel de Hoge Raden, volgens aenschrijven van de Vergadering der Negentien, alle middelen aenwenden, om de negros voor gerede penningen te verkopen, of andersints tegens zuikeren te ruilen, zoo kon evenwel zulx niet ingevoert worden: dewijl zoodanige koopers achter bleven: waer door ieder fclaf tot veertigh, dertigh, en minder stukken van Achten gemijnt wierdt: dies men wederom genootzaekt was te veranderen, om den negros-handel niet onder de voet te fmijten, die andersints tot niet zou geraeckt zijn.

Ook moest men nootzakelijk de Negros verkopen; want andersints die niet alleenlijk in de pakhuizen tot lafte van de magazijnen bleven; maer ftorven ook daghelix wegh, tot fchade van de Kompagnie.

Invoegen het niet moghelijk was anders dien handel te drijven, en de kaffen van de Kompagnie ruim van gelden te doen hebben: te min, dewijl d'in woonders aldaer weinigh kapitaal van zich zelfs hadden: beftaende hunne middelen in zuikermolens, landeryen en negros: uit den welken zy door hunnen arbeit moesten trekken de vruchten: waer mede de gekochte negros zouden worden betaelt.

Yver der Hoge Raden om de fchulden der Kompagnie in te vorderen.

Aengaende het invorderen der Kompagnies fchulden, en inkomen, zoo hebben de Hooge Raden, Dirk Hamel, Bullestrate en Kodde, gedurende hunne regeering, daer toe allen yver en vlijt aengewent, en van jaer tot jaer, in het begin van de Saffara, of zuiker-oogft, niet alleen den fchuldnaers aengefchreven, om betaling van hunne fchulden: maer ook de dienaers der Kompagnie, die in dezelve plaetsen zich onthielden, gelast, om op de zuikeren van degemelde fchuldenaren te paffen, en die voor de Kompagnie aen te flaen.

Men trok hen van tijd tot tijd in rechten, bequam vonniffen t'hunnen lafte, en executeerde hen tot de gevangenis toe.

Ja men committeerde Raden van Justitie en Finantie, die te lande waerts op de zuiker-molens zouden reizen, om de loze en nadeelige vonden en praktijken, die by de particulieren tegen de Kompagnie gepleeght wierden, voor te komen, en de zuikeren voor reekening van de Kompagnie daer uit te doen halen.

En op dat men immers eenen ieder tot betaling van zijne fchuld zoude dwingen, zoo hebben ook eenige van de Hoge Raden zich niet ontzient twee, drie, en meer weken in het lant rontom te reizen, ten einde de voldoening niet zoude worden nagelaten.

Maer door alle deze devoiren en naertigheden, raekten de Hoge Raden wederom in andere ongelegentheden: want de vrye koopluiden en faktoors betoonden hun misnoegen, en wierden genoegzaem oproerigh, dat de Kompagnie uit de zuikermolens de zuikeren voor hen weg haelde: daer zy zoo wel crediteuren van de zuikermolens waeren, als de Kompagnie. Hier uit ontftonden calumnien en lafteringen tegens de dienaers van de Kompagnie, die niet alleenlijk in Brafil, met dreigementen tegens de regering uitgekreten: maer ook aen de Vergadering der XIX. boosaertigh overgefchreven en voorgedragen wierden: zoekende eenigen daer door den dienaers voornoemt vreeze aen te jagen, en van hun devoir en plicht af te wenden.

Waer door zy in ongelegentheit koo-men.

Wanneer dan de Hoge Raden zich in die verwartheit van zaken bevonden, en beducht waeren, dat van tijd tot tijd meerder onheilen veroorzaekt zouden worden, hebben zy alle middelen gepraktizeert en verzonnen, waer door men de gemeente in ruste zou kunnen houden, en eenen ieder zoo veel aen het zijnt te helpen, als doenlijk zou zijn.

Wenden aen dat voor te komen.

Dienvolgens wiert eindelijk by verfcheide perzonen voorgelagen, dat de fchulden, die de particulieren van vele heeren der zuikermolens moesten hebben, van wegen en door de Kompagnie zouden worden betaelt of gerefcon-

Dat door het maken van zekere Contraften gefchiet.

refcontreert, of tegen die van andere overgenomen: en dat wederom, in voldoening van de zelve, aen de Kompn^e. de voornoemde Heeren van de zuikermolens jaerlijx zouden leveren alle de zuikeren, die zy zouden malen. Ook zoumen hier van maken solemnele en vaste contracten, op zekre conditien en artikelen, die niet alleenlijk voor de Kompagnie voordeelig zouden zijn, maer ook tot maintenuë en hanthaving van de zuikermolens, en inwoonders van het lant zouden strekken, die andersints geschapen waren in totale ruyn te raken en gantsch verloren te gaen.

Na lange deliberatie en overlegh, op dit stuk, heeftmen eindelijk raetzaem gevonden, tot deze contracten te concenderen en koomen, zoo om de gemeine ruste r'onderhouden, als datmen daer merkelyk voordeel voor de Kompagnie kon uit bespeuren: als ook om vele andere gewichtige redenen, waer onder de minste niet was, dat men daer mede hoopte vele en merkelyke quade schulden van de Kompagnie goet te maken.

Hier op wierden vervolgens verscheide contracten besloten, ordonnantien daer op gepasseert, en negros in betaling van dezelve verkocht.

Eindelijk lieten de bewinthebbers van de vergadering der XIX. deze accoorden en contracten hun wonder wel gevallen, gelijk zy ook aen de Hoge Raden van den zestienden van Hooimaent, des jaers zestiën hondert vijf en veertigh, over het tweede contract, met *George Homo Pinto* opgerecht, (dat alleen heeft zoo veel bedroegh, als alle d'andere contracten namaels gemaekt) schreven en het zelve approbeerden en goet keurden, in maniere als volgt.

Over het tweede contract by U. E. E. (dat zijn de Hoge Raden) den veertienden December lesleden aengegaen, met *George Homo Pinto*, vallen verscheide bedenkingen; derwelke wy bevinden, dat by U. E. E. met advys van de Raden van justitie en finantie wel en rijpelyk, aen d'ecne en andere zijde, zijn geexamineert, zulx dat ten opzichte van dien, als mede van de conditien van 't accoort, by welken het recht van de Kompagnie behoortlyk is

in acht genomen, goet gevonden hebben, het voorschreven contract te approberen, met die recommandatie, dat, 't gunt het principaelste is, het effect desselfs zoodanigh met yver magh worden ingevordert, als de tegenwoordige handeling met circumspectie en voorzichtigheit aengesteld is.

Wijders, dat deze contracten, in d'oogen en oordeel van alle verstandigen, voor de Kompagnie profitabel en voordeligh mosten zijn, blijkt hier uit klaerlyk, en strekt als tot een onfeilbaer bewijsteken, dat eenige byzondere kooplieden, die het voordeel van dien vont ook wel konden bemerken, met andere meer naderhant gelijke contracten, op dezelve conditien, als de Kompagnie, met eenige heeren van de zuikermolens, in het overnemen van derzelve schulden, aengegaen hebben.

Doch op dat des te duidelijker en klaerder blijke, met wat circumspectie en voorzichtigheit, tot bewaernis en voldoening van de Kompagnies schulden, dezelve contracten en accoorden tusschen de Kompagnie, en de heeren der zuikermolens, benefens de debiteuren van de heeren der zuikermolens, gemaekt en ingestelt waeren, zullen wy een derzelve contracten ten toon stellen, en luit dezelve aldus:

Op de wijze die gemaekt waren.

Comparerende voor ons Pieter „ Janz. Bas, ende Joan van „ Raetsvelt, Raden van Justitie in „ Brasil, de Heer Joan van Walbeeck, „ Assessor van de Hooge ende Secrete „ Raden, specialijk by de zelve ge- „ committeert van wegen de generale „ Geostroyeerde West-Indische Kom- „ pagnie ter eenre, ende *Manuel Fernan- „ do Cruz. Sr. d' Ingenho Tapicura* voor „ hem ende sijne nakomelingen: mits- „ gaders *Benjamin de Pina*, voor tien „ duizent ses hondert guldens, *Isacq da „ Costa* voordertien duizent hondert en „ acht guldens, *Joseph Abenacar* voor „ de somme van vier hondert negentig „ guld.; *Abraham Aboaf* voor negen hon- „ dert guld.; *Symon de Vale* voor drie- „ hondert vijfen twintigh guld.; *Gaspar „ Francisco*, en *David Brandao* voor „ elf hondert drie en dertigh guldens; „ *Abraham de Touaer* voor duyzent „ guld.;

„guld.; *Joan PARENIE* voor drie hondert
 „vijftigh gl.; *Joan de Mendonça de Moe-*
 „*ribeca* voor vier duizent drie hondert
 „vijftigh gl.; *Jacob Gabay* voor duizent
 „vijftigh guld.; *More de Leon* voor
 „ses hondert guld.; *Baltasar de Fonse-*
 „*qua* voor ses hondert gulden; *Simon*
 „*Gomes de Lisboa* voor vijf duizent ne-
 „gen hondert tien gl.; *Bartolomeus Ro-*
 „*drigues* voor negen hondert guld., ende
 „*Daniel Cardoso* voor twee hondert
 „tiengulden, monterende t'zamen een
 „en veertigh duizent vijf hondert zes
 „en twintigh gulden: alle crediteuren
 „van de voorz. *Manuel Fernando*
 „*Cruz*, ende voort meerendeel debi-
 „teurs van de Kompagnie ter andere
 „zyde: verklarende ende te kennen ge-
 „vende, met elkanderen over een geko-
 „men, verdragen ende geaccordeert te
 „zijn, dat de voorz. *Manuel de Cruz*,
 „aen de Kompagnie zal betalen de
 „somme van *seftigh duizent seven hon-*
 „*dert vijfen tnegentigh gulden*: te we-
 „ten, voor de rekeninge van de compa-
 „gnie, de somme van *negentien dui-*
 „*zent twee hondert negen en seftigh gul-*
 „*dens*, zoo veel hy aen *deselve schuldigh*
 „*staet*, en de refterende somme voor lij-
 „ne crediteuren, ieder respectives ach-
 „wezen, omme by de gemelde Kompa-
 „gnie aen hem, 't zy by rescontre ofte
 „anderfints, goet gedaen te werden, en
 „dat op de naervolgende conditie, te
 „weten:

„Eerstelijck, dat de betalinge zal ge-
 „schieden in drie achtereenvolgende ja-
 „ren, daer van d'eerste paye zal ingaen
 „in Januarii 1645. 't zy dat in het eene
 „jaer of 't ander iets meer betaelt wert,
 „zoo zal in het laetste jaer de somme
 „moeten afgeleidt werden.

„2. Dat de rescontres niet en zullen
 „worden afgeschreven op de boeken
 „van de Kompagnie, als successivelijk
 „naer gedane betalinge van ieder ter-
 „mijn, na proportie van ieders credi-
 „teurs achter wezen.

„3. Dat de crediteuren van de con-
 „tractanten, en de debiteuren van de
 „Kompagnie, middelertijt met haer
 „schuld aen de Kompagnie zullen blij-
 „ven open staen, en by eenigh retarde-
 „ment ofte wanbetalinge, zoo wel op
 „elken tijt, als op de geheele somme,
 „aensprekelijken excutabel zijn, ieder
 „voor sijn schult, of in plaetse voorz.

te geven obligatie in gelijke manieren.

„De somme van de crediteuren, daer
 „geen rescontre met de compagnie te-
 „gen is, *sullen andere in plaetse mogen*
 „*geven, of sullen deselve in twee jaren*
 „*mogengemieten, yeder ses maenden een*
 „*wierendeel tegens oude schulden, ende*
 „*negros: maer geen inkomende vrach-*
 „*ten, noch uitgaende sukeren; behou-*
 „*delyk dat het contract naergekomen*
 „*wert, en anders niet, ofie terstont op sij-*
 „*ne rekeninge gestelt wordende, te laten*
 „*vallen 18. per cent, blijvende niettemin*
 „*deselve verbintenisse.*

„4. De contractanten sullen verbinden
 „generalijk hare perfoonen ende goede-
 „ren, en specialijk alle hare onroerende
 „goederen, daer van overleverende per-
 „tinenten inventaris, by cede gesterkt:
 „zullen daer en boven, en tot meerdere
 „verzekertheit, zoo veel ende sufficien-
 „te borgen stellen, tot dat de Hooge
 „Raden contentement nemen, onder
 „de renuntiatie van beneficium ordinis,
 „divisionis & excussionis, en dat zoo
 „wel voor ieder termijn, daer gebrek
 „aenvalt, als voor de geheele somme.

„5. De voorgaende borgen zullen
 „zijn gequalificeert, en van vermogen,
 „ook met geen schulden, inzonderheit
 „aen de Kompagnie, geïnvolveert, en
 „daer en boven by schepenen van hun
 „district gejustificeert.

„6. Men sal alvoren, by affixie van bil-
 „jetten, notificeren, dat alle, die noch
 „cenige obligatie, actien, crediten, in-
 „zonderheit speciale verbintenissen op
 „onroerende goederen, (nominatie daer
 „by te stellen) van de contractanten
 „hebben, dat zy deselve binnen den tijt
 „van drie weken komen bekend maken,
 „of anders dat daer op geen regard ge-
 „nomen, ofte recht gedaen zal worden,
 „als naer 't expireren van 't aengevan-
 „gen contract.

„7. Dat den contractant, geduuren-
 „de het contract, gene nieuwe schulden
 „sal mogen maken, als met goetvinden
 „van de Heeren Hooge Raden, op pe-
 „ne van nulliteit, ende niet betaelt te
 „worden, 't welk publijk zal werden
 „genotificeert.

„Item, dat zy onder de hant hare
 „zuykeren niet en zullen vervreemden,
 „op penc van restitutie, ende den in-
 „treft met de kosten daer en boven te
 „betalen.

„ De credituren sullen alle haer ach-
 „ terwezen opgeven, ten behoeve van
 „ d'Ed Compagnie, en renunciëren van
 „ hare actien, die zy op den contractant
 „ zijn hebbende, 'tzy transporten, verbin-
 „ tenissen, &c. zonder hen daer naer daer
 „ mede te behelpen, ofte preferentie te
 „ sustineren van eenig reserve ende ach-
 „ terwezen, 't welk niet toegelaten wort.

„ By aldien de Hoge Raden mocht-
 „ ten goet vinden, tot verzekeringe van
 „ hunne beloofde betalinge van zuyke-
 „ ren, een persoon in des contractants
 „ Ingenho te stellen, om de zuyker voor
 „ de Compagnie t'ontfangen en af te
 „ zenden, zal de contractant gehou-
 „ den zijn, denzelven met logement en
 „ kost, in zijne Ingenho te bezorgen,
 „ blijvende deszelfs vordere belooninge
 „ tot laste van de Compagnie. In con-
 „ formité van dewelke de voornoemde
 „ *Manuel Fernando Cruz*, by advis en-
 „ de approbatie van zijne voorsz. credi-
 „ teuren, generalijk heeft verbonden,
 „ gelijk hy verbint by dezen sijn perzoon
 „ ende goederen, roerende en onroeren-
 „ de, gene uitgezondert, dezelve sub-
 „ mitterende alle rechten ende rechtere-
 „ ren, ende specialijk de voornoemde
 „ Ingenho *Tapicura*, met de appenden-
 „ tien van dien, naer luit van den inven-
 „ taris, hier in geïnserceert, ende met ee-
 „ de gesterkt, de voorsz. Ingenho *Tapi-
 cura* zijnde vry ende onbelast met zij-
 „ ne landeryen, riet-velden ende wey-
 „ landen, boschchagie ende andere depen-
 „ dentiene ende appendentie, daer van
 „ zijnde

„ *Acht kopere calderos.*

„ *Tien tachos.*

„ *Paroos.*

„ Ende voorts allerhande koperwerk,
 „ tot de voorsz. Ingenho specterende;
 „ *tnegentigh flux slaven*, zoo in de
 „ voorsz. *Manuel Fernando Cruz* huy-
 „ singe, als in de voorsz. Ingenho zijnde,
 „ en *sestigh flux ossen*. Ende tot meerder
 „ verzekeringe van de voorsz. betalin-
 „ ge, hebben, naer voorgaende justifica-
 „ tie van schepenen, ieder in zijn de-
 „ strict, henzelfen geconstitueert ende
 „ gestelt, gelijk zy doen by dezen, elx in
 „ solidum als borgen, ende principale
 „ schuldenaers, tot naerkominge van
 „ desen: *Senhor Joan de Mendose*, woo-
 „ nende in *Moribeca*, ende *Manuel Go-
 mes de Lisboa*, wonende in *Moquiace*,

zoo wel op de geheele somme, als op
 „ elken termijn van dien specialijk voor
 „ alle andere actien, pretenfien ende
 „ crediten, de iemant tot laste van de
 „ voorsz. *Manuel Fernando Cruz* noch
 „ achter de hant mochte hebben, of die
 „ in dit contract niet opgegeven noch
 „ uitgedrukt en zijn, om mede d'Ed.
 „ Compagnie daer van te bevrijden.

„ Als mede, datter onder de hant ende
 „ clandestine gene zuikeren sullen wer-
 „ den vervremt, om, by gebreke van
 „ dien, te verhalen ende doen verhalen
 „ aen hunne personen ende goederen de
 „ voorsz. beloofde betalinge, ende alle
 „ kosten, schaden ende interessen daer-
 „ omme te doen, ende lijden, onder ge-
 „ lijke submissie als boven, met renuntia-
 „ tie van de exceptie ordinis divisionis
 „ & excussionis, hun van de inhouden
 „ onderricht houdende, ende alle ande-
 „ re gratien en privilegien, tot non vali-
 „ datie deses strekkende. Ende verkla-
 „ ren mede de voorsz. credituren gesa-
 „ mentlijk, en elk in 't byzonder, haer
 „ achterwezen in 't geheel hier voren
 „ opgegeven te hebben, ende niet meer-
 „ der somme van de voorsz. *Manuel,
 Fernando Cruz* te competeren, als ie-
 „ der respectie by sijnen name staet ge-
 „ specificeert. Te vreden zijnde, dat
 „ daer inne werde geprocedeert volgens
 „ de voorsz. conditie; renunciërende in
 „ zulken gevalle van alle dezelve actien,
 „ en van alle speciale verbintenissen,
 „ transporten ende preferentie, ten be-
 „ hoeve van de Compagnie, belovende
 „ ende aennemende des niettemin by
 „ faulte van betalinge, het kort zoo wel
 „ van de gemeene somme, als elken ter-
 „ mijn van dien selven aen de Kompag-
 „ nie te voldoen ende te restitueren, in allen
 „ schijn of dit accoort noit gemackt en
 „ aengegaen ware. Stellende de exc-
 „ cutie ter keure van de Compagnie,
 „ omme te beginnen aen de voorsz. *Ma-
 nuel Fernando Cruz*, sijne borgen, ofte
 „ aen haer luiden ende hare goederen,
 „ onder verbant ende submissie als vo-
 „ ren: mits dat in haer regard in zulken
 „ gevalle zal wederkeren het zelve recht
 „ dat sy luiden van te voren, ofte voor 't
 „ aengaen van dit contract hebben ge-
 „ hadt; ende daer en boven dat hem
 „ actionem cessam, op de zelve *de Cruz*,
 „ ende zijne borgen zal werden ver-
 „ leent, om haer goet recht ten besten te
 „ ver-

„vervolgen. In oirkonde der waerheit
 „van 't gene voorz. is, hebben wy hier
 „af verleent onze gewonlijke brieven
 „van hypoteecque, met het zegel van ju-
 „stitie en subsignature, van den secre-
 „taris van onze Raden bevestight.
 „Aldus gedaen op 't Reciff, dezen
 „xxij. Septemb. 1644.

Op deze voet en wijze waeren
 alle d'andere contracten gemaakt en
 ingestelt.

Alle de schulden, die delavador-
 res of lantbouwers aen de Heeren van
 de zuikermolens, en die weder aen de
 Kompagnie schuldigh waren, belie-
 pen ter zomme van een en twintigh
 hondert duizent, vijf en twintigh dui-
 zent, acht hondert, en zeven gulden.

Contra-
 cten
 waerom
 gemaakt.

En wat
 voordeel
 daer uit
 ontfaet.

D'eenighste oorzake van het maken
 dezer contracten waeren, gelijk reeds
 te voore gezeit is, de meenighvuldige
 en onlijdelijke vexatien en quellingen,
 die vele particuliere crediteuren den
 heeren van de zuiker-molens, hunne
 debiteuren, aendeden. Ja het ging
 zoo verre, dat zy zich niet lieten ver-
 genoegen, of wilden trekken voor in-
 treft, ten minste twee en een halve, en
 meest drie ten hondert, en meer, ter
 maent: of, by mangel en gebreke van
 dien, de negros, ossen, koperen en ande-
 re gereetschap, en werktuigen van de
 zuikermolens aensloegen: waer door
 de heeren van de zuiker-molens ge-
 dwongen wierden, of zulke excessieve
 interesten te betalen: of te moeten ge-
 dogen, dat hunne zuikermolens, tot
 hunnen ondergang, en tot zeer grote
 schade der Kompagnie, van al het
 geen, daer door zy gaende konnen
 blijven, ontbloot wierden. Invoegen
 dat veele heeren van de zuiker-mo-
 lens, zulx niet willende verdragen,
 zy en hunne crediteuren, op verschei-
 de plaetsen, alreede malkanderen fei-
 telijk begonden aen te tasten: dies in-
 dien oit revolte en oproet te ver wagh-
 ten was, het toen moeste geweest zijn:
 indien men daer in door de contracten
 niet voorzien had, als een recht be-
 quaem middel om sulken onheil te we-
 ren: want de wyl daer door de heeren
 der zuikermolens van hunne crediteu-
 ren ontlast wierden, en, in plaetse van
 die, debiteuren geworden zijnde van
 de Kompagnie, onder zulke verzeke-

ring, als te voren is aengewezen, en
 tijt verkregen hebbende, om, hunne
 molens gaende houdende, op zekere
 termijnen te betalen, mits alleenlijk
 belast werdende, met een per cento
 ter maent, zoo wiert daer door alle
 occasie weggenomen, om uit dien
 hoofde eenige revolte te vrezen: voor-
 namentlijk in het begin, de tijt noch
 lopende, dat de dagh van den eersten
 termijn op verre na noch niet omgeko-
 men was.

En om noch wijders aen te wijzen,
 hoe zich dit alles, in het maken van de
 contracten, heeft toegedragen, en
 met circumspectie en voorzichtigheit
 daer in gehandelt is, tot dat eindelijk
 tot het volvoeren van dien, (by provi-
 sie en approbatie nochtans van de
 XIX.) geresolveert en besloten is,
 zoo heeft men slechts te letten op het
 geen, vervolgens zal gezeit worden.

Waer in zal bevonden worden:
 Eerst, hoe de Kompagnie willende
 voortvaren met d'executie tegen de
 heeren van de zuikermolens, en insge-
 lijx de koopliiden, mede crediteuren
 der zelve heeren, daer door de zaken
 zich al van den jare 1642. tot het ma-
 ken van de contracten toe, zoodanigh
 hebben toegedragen, en laten aenzien,
 als of het uitloopen wilde tot een tota-
 le ruine, en geheele verwoesting van
 de zuiker-molens, en vervolgens van
 de koopliiden: daer beneffens merke-
 lijke schade van de Kompagnie.

Ten tweeden: hoe om die redenen
 de heeren van de zuikermolens, met
 de koopliiden, hunne crediteuren,
 zeer instantelijk by de Hooge Regee-
 ring, hebben aengehouden, om by
 eenige middelen van rescontre, door
 de Kompagnie, van hunne schulden
 te mogen bevrijt worden.

Ten derden, hoe de Raden van Ju-
 stitie, den twalefden August. seftien
 hondert vier en veertig, verstaen heb-
 ben, dat, alhoewel zy voor dezen, om
 redenen alstoen verhaelt, het aengaen
 van contracten, tot overneming van
 particuliere schulden, in het generael
 voor de Kompagnie ondienstigh ge-
 oordeelt hadden, ten ware, dat hen
 de conditien zoodanigh voorquamen,
 dat zy daer mede merkelyk verbeteret
 waren, dat zy echter naderhant ver-
 stonden, dat de conditien, hen 's daegs

te vote voorgehouden, de Kompagnie genoegzame verzekering gaven, endat dezelve daer mede in alle manieren gebeneficeert was.

Ten vierden: dat de gemelde Raden van Justitie weder des anderen daeghs zich nader beraetslagende, en hun resolutie openbarende, niet alleenlijk verstonden, dat d'artikelen, ten dien einde ontworpen, de Kompagnie genoegzame zekertheit gaven: maer ook beducht waren, dat dezelve zoo ingestelt waren, dat de contractanten hunne crediteuren daer toe niet zouden brengen: zulx zy oordeelden, dienstiger te zijn, in dezelve iets te modereeren te remitteeren, om dat werk zijnen voortgang te laten nemen, als die tot lalte van de contractanten, en hunne crediteuren, noch meer te bezwaren.

Ten vijfden, dat de conditien zelve met advys van de Raden van Justitie, en Raden van Finantie, provisioneel en op approbatie van de Vergadering der XIX. op den tienden November, 1644. vast gestelt zijn.

Ten zefsten: dat de Hooge Raden bijjetten, tot de notificatie en bekendmaking van d'accoorden, die van wegen de Kompagnie met verscheide perzoonen gemaakt waren, deden vaerdigh maken en verzenden: waer by een iegelijk bekend gemaakt wert: dat niemant zoude vermogen nieuwe schulden met de contractanten te maken, als met goet vinden der Hoge Raden, op pene van nulliteit: dat ook alle de genen, die noch iet op de contractanten te pretenderen hadden, het zelve binnen den tijt van drie weken zouden bekend maken: of dat anders daer na daer op geen regard zou genomen, noch recht gedaen worden, als na het voldoen van d'aengevange contracten: mitsgaders hoe dat'er geen andere, als in hun distrikt gejustificeerde borgen aengenomen zijn.

Uit al het welk lichtelijk af te nemen is, hoe te vergeefs, en tegen de waarheit, by eenige quaetwilligen uitgestrooit wiert, als dat het maken van deze accoorden en contracten, niet als tot schade van de Kompagnie zou gestrekt, en oorzake en aanleidinge tot revolte, muiterye en opstant gegeven hebben.

Want hier tegen dient, uit het geen boven verhaelt is, gelet te worden: dat die contracten mosten gemaakt worden, en ten besten nutte van de Kompagnie gemaakt zijn, om de zuikermolens, lavradores, en andere, in wezen te houden: door dien veel heeren van de zuiker-molens, grof en groot met schulden van byzondere luiden ingewikkelt waren: daer van zommigen alrede vonnis bekomen hadden, en eenige van dezelve heeren der zuiker-molens zochten uit te winnen en te executeren: daer door die zoodanigh gequelt en geplaeht wierden, dat zy niet alleenlijk de zuikerens, maer ook daer en boven hunne negros, offen, koperen, en andere zaken en omslagh, aen de zuiker-molens behoorende, genootzaekt wierden, om die quelling van den hals te krijgen, in vermindering van schult, zoo nu en dan telaten volgen: waer door de molens mosten stil staen, de rozas of Mandioka-velden niet behoorlijk bearbeit, noch de wortel Mandioka niet schoon gemaakt, gemaelt of geraspt kon worden: waer uit volghde, dat, wanneer aen d'eenen zijde d'andere crediteuren zich daer door geruineert en bedorven zagen, en bemerkten, dat niet van de heeren der zuiker-molens, noch van de lavradores, hunne debiteuren, als het zoo soude toegaen, voor hen te bekomen was, zy het zelve, beneffens hunne debiteuren voornoemt, die zich met hen voeghden, by requeste aen de Hooge Regeering te kennen gaven. Aen d'andere zyde bevonden de Hooghe Raden, (na verscheide malen deze zake met de Raden van justitie en finantie wel overleit was) dat, indien het zootoeging, door het rusten en stil staen van de zuiker-molens, de Kompagnie jaerlix een onwaerdeerlijke schade zoude te verwachten hebben: namentlijk, het missen van acht en dertigh ten hondert in Brasil: zoo over de decimos, pensioens, als recognitie: en noch zeven en dertigh ten hondert, in het vaderlant, zoo over de winst en genot van de vrachten, en avarye, als over d'inkomende convoyen en het grootje op een pont zuyker; makende t'zamen vijf en zeventigh ten hondert op alle zuykeren, die de zuiker-molens,

molens, alſſe gaende bleven, quamen uit te brengen.

Hier quam by, dat vele van de gemelde crediteuren, van de heeren der zuikermolens, merklijke zommen van ſchulden aen de Kompagnie ten achteren waren, daer van de Kompagnie, ten zy door deze refcontre, by de contracten bedongen, weinigh of niets hadden te verwachten, door dien der zelve middelen, zoo zy voorgaven, meeft al onder de heeren van de zuiker-molens, en lavradores, ſtonden: en wanneer die hen niet betaelden, zy ook of onmachtigh, of ten minften weigerigh waren, de Kompagnie te voldoen. Dies die genoechzaem, in dien de zake in zulken ſtaet gebleven ware, voor quade ſchuldenaren en inſolventen moften gehouden worden.

Waer over de hooge Raden, om zulke acnſtaende gevaer t'ontgaen, hooghnoodigh achten daer op te letten, en eenige artikelen by een te brengen, op de welke zy, na alvoren gehoort te hebben het advys van de heeren der zuiker-molens, en hunne crediteuren, op d'approbatie van de Vergadering der Negentien, by proviſieen voorraet, de contracten en accoorden voornoemt, aengegaen hebben, zonder daer uit eenigh ſchadelijk gevolg zou kunnen verzonnen worden: gelijk eenige quaetwilligen verdicht hebben, die voorgaven, niet te kunnen verſtaen, hoe, en op wat maniere (ſchoon het lant in vrede en wezen ware gebleven) de meefte contractanten in den tijt van twintigh jaren, ja noit, de verſtrekte Kompagnies middelen zouden hebben voldaan: dienvolgens zou het kapitaal, en de gelden, by de Kompagnie verſtrekt, verloren geaen zijn.

Maer hier tegen dient aengemerkt, dat nooit op deze contracten een ſtuitver aengelde by de hoge Raden, van wegen de Kompagnie, verſtrekt is. Dies het een gekkelyk en belagghelyk zeggen is, hoe de verſtrekte middelen van de Kompagnie, ſchoon het lant in wezen ware gebleven, zoude hebben voldaan kunnen worden.

Daeren boven ſtonden, tot bevrijding van ſchade voor de Kompagnie, en tot voldoening van de contractanten, vijf en twintigh zuikermolens,

met al hun omſlagh, behalven vele partidos, en boven dien gejuſtificeerde borgen, en de crediteuren zelfs, verbonden: welke molens ten minften, d'een door d'andere, 230. 240. en 250. kisten zuiker jaerlix konden uitleveren: waer van de Kompagnie, in den naem van de heeren der zuikermolens, ten minften zouden hebben komen te trekken 140. of 150. kisten van elke molen: het welk jaerlix over de vijf en twintigh zuikermolens, zonder de partidos, vier hondert en twintigh duizent gulden zou hebben komen te bedragen. Dies is het licht overſlagh en rekening te maken, dat het voorſz. kapitaal van alle de contractanten, be-loopende, volgens de lyſte daer van gemaekt, ter zomme van 2125816. op hare bedonge termynen zouden hebben betaelt worden: behalve dat noch, in gevalle van wanbetaling, de zuiker-molens zelfs, met hunne negros, koperen, offen, en gantsche omſlagh en fabrieken, als daer voor verbonden zijnde, zouden hebben moeten verkocht worden.

Waarom altijt, zoo wel in Brafil, als hier te lande, by de Vergadering der XIX. met reden verſtaen is, dat de Kompagnie by deze contracten wel bewaert was. Ja het was een conſiderabel en merkelyk voordeel voor de Kompagnie, dat de crediteuren van de heeren der zuiker-molens gehouden waren voor de ſchuldt, als achterborgten: ja zoo verre, dat de Raden van Juſtitie op dit punt alleen zwaarheit maekten, dat de contracten hunnen voorgang niet zouden ghad hebben.

Hier mede vertrouwden de Hoge Raden, dat een ieder, en inzonderheit de Portugeze heeren van de zuikermolens, (die in bezit van hunne goederen bleven, en van d'importune en moeielyke maningen, en executie van hunne crediteuren nu ware gefoulageert en verlicht) vernoeging zouden nemen, en by verloop van tijt de verwerringen van koophandel en ſchulden zouden werden gereddert, en een ieder, zoo niet in 't geheel, ten deele aen het zijn geraken.

Gelijk ook, tot voldoening van de ſchulden, te landewaerts alle d'ingezetenen, met zoodanige naerſtigheit

het lant bebouwd en beplanteden, als noit tē voren geschiet was: zulx dat het zuikerriet des jaers 1645. in zulke menigte en zooschoon stont, dat op die Saffara, of oogst, een ieder zijn hope gestelt had.

Oorzake van den opstant en murthery der Portugesen.

Maer het schijnt de Portugese natie en landaert niet heeft kunnen rusten noch in stilte blijven, dewijl die, door beleit en ophitsing van de Portugesen van de Bahia, niet naergelaten hebben, bedektelijk tegen onzen staet te machineren en toe te leggen, en hunne verraderyn te praktieren en in 't werk te stellen.

Deredenen, die hun hier toe hebben bewogen, zou men gene andere kunnen imagineren noch verzinnen, als hunne quade inclinatie en genegenheit tot ons volk: zulx zy zich niet als geveinsdelijk onze regeering hadden onderworpen. Voegh hier by het verloop van hunne zaken, en beslommering van zware schulden, die zoodanigh waren, dat zy geen middel zagen, om immermeer daer uit te geraken, maer vreesden, door wege van justitie en recht, uit hunne goederen te zullen gezet, en gantsch bedorven en arm worden.

Dies het schijnt, dat zy uit desperatie en vertwijfeling middelen van overwerping hebben begonnen te denken; hopende op bystant van Portugael, die hen by de Portugezen van de Bahia wierden toegezeit. Ja eenigen van d'aenzienelijke en voornaemste Portugezen hebben den onzen, na de revolte en opstant, ront uit laten weten, dat zoo zy geen bystant van de de Portugesen uit de Bahia kregen, die by den koning van Spanje, ja by den grooten Turk, zouden gaen zoeken.

In het laeste van 't jaer 1642. wierden eens diergelijke geruchten van verraderse desseyen en aenslagen der Portugesen, onder den gemenen man, uitgestrooit: doch die liepen toen te niet. Daer op wiert, tot zekerheit van den staet, orde gestelt, dat alle de Portugezen hun geweer in de magazijnen zouden hebben te brengen: gelijk ook geschiede: hoewel zy naderhant, onder verscheide pretexten en dekmantels, het zelve wel hebben weeten weder te krijgen. Sedert dien tijt heeft men

zonderling van die zaken niet gehoort; maer in goede rust en vrede gezeten. Naerdien de Portugesen, zoo het schijnt, om de sterkte van onze garnisoenen, en dewijl zy van den bystant van Portugael, of van de Bahia, noch niet genoeghaem verzekert waren, niet derfden attenteren noch ondernemen. Doch d'omstandigheit, en aenvang van dezen opstant, dient een weinig breder aengeroert.

Den dertienden van Wintermaent, des jaers zestien hondert twee en veertigh, verscheen, op verzoek, ter vergadering van Graef Maurits en de Hoge Raden, *Joan Fernandes Vieira*, Vieira beticht van verraderye. s'chepen van *Mauris-stad*, en droegh voor, hoe hy uit zekere Joden verstaen had, dat hy, en zijn toekomende schoonvader *Beringel*, in het vaderlant berught waeren, als of zy met den zoon van den zelve *Beringel*, brieven aen den koning van Portugael afgezonden hadden, om iet, tot nadeel van dezen staet t'ondernemen.

Wel verklaerden zy, dat zy toenmaels eenen brief, en met den zelve Onschuldigh zick. een perzoon aen den koning afgevaardigt hadden, maer dat die nergens anders toe strekte; als dat de bringer van dien, tot een eerlijk ampt in des konings dienst moghte geraken: gelijk hy zeide by de minute, die hy daer noch van had, kon doen blijken. Hy wiert gelaft, dezelve ter vergadering te brengen, die men bevond niet anders te begrijpen, dan gelukwensching aen den koning, over de herstelling van zijn koningrijk, en aenprijzing van den zoon van *Beringel*: zonder dat'er iet tot nadeel van dezen staet in vermaent wiert.

Voorder stelde *Vieira* voor, hoe het gantsch dienstigh voor onzen staet zou zijn, en by die gelegenheit ten hoogste noodigh, allen den Portugezen ingezetenen hunne wapenen af te nemen, zonder iemant te verschonen, en zelf zijnen perzoon niet. Voorts zoumen ook den kapiteins *de Campo*, en die onder hen behoorden, hun geweer doen overgeven, uit oorzake die minder, als d'andere, te betrouwen waeren. Ook docht hem raetzaem, orde te stellen, dat gene Brasilianen, Mulaten, negros noch Mamelukken, met eenigerhande wapenen,

te huis, of op den wegh, bevonden wierden.

Bewint-
hebbers
verwitti-
gen den
aenflagh
der Por-
tugelen
op Brasil.

Desgelijx verwittighden de bewint-
hebbers van de Vergadering der XIX,
van den eersten van Hooimaent, des
jaers 1642. Graef Maurits by brieven,
dat hen t'Amsterdam by eenen Arent
Janfz. van Norden, (die in Brasil voor
adelborst ontrent 14. maenden gedient
had, en daer nae vry mangeworden
was,) bericht was, hoe hy zich in dienst
op de zuikermolen van Joan Fernan-
des Vieira, gelegen in de Vargea, be-
geven hebbende, na omtrent twee
maenden tijt aldaer aengesproken was
by *Francisco Beringel Labrador*, die
hem beloofde eenen man te willen
maken, zoo hy met zijnen zoon *Antonio Dandrado Beringel*, voor tolk na
Neerlant, en voorts na Portugael trek-
ken wilde. Waer op zy luiden zamen,
met het schip de Liefde, van Brasil na
Zeelant vertrokken, en van Vlissingen,
met de schepen van *S. Hubes*, voort-
gevaren, en te *Lisboa* wel aengelant
waeren.

Na ontrent drie weken had *Antonio Dandrado Beringel*, aldaer aen dezen
Arent Janfz. verhaelt, dat hy van Bra-
sil afgezonden was, met eenen brief,
by *Joan Fernandes Vieira*, *Francisco Beringel*, *Bernardin Karvailho*, *Juan Bisferro*, *Louys Bras Bisferro*, onder
hun hant-teken, te kennen gevende aen
den koning van Portugael; dat zy lui-
den van volk, gelt, krijgstuigh ge-
noegh verzien waeren, en genegent-
heit hadden, om Brasil wederom aen
den koning van Portugael te brengen.

De koning had den zelve *Antonio Beringel*, tot erkentenis van zijn aenge-
boden dienst, een Kompagnie vereert.
Dies verzochten de bewinthebbers
aen Graef Maurits en de Hoge Raden,
dat zy op het bedrijf van die luiden
achting wilden geven: naerdien zy wel
wisten, dat de Portugese natie ten be-
ste niet tot d'onzen genegen was.

Maurits
bericht
den toe-
leggh der
Portuge-
sen den
Hogen
Raden.

Den zestienden van Lentemaent des
jaers 1643. braght Graef Maurits ter
Vergadering in, het geen hy ondertuf-
schen nader by sekrete correspon-
dentie, die hy hield, verstaen had: dat
hier in bestont. Te weten, hoe eenige
voornamen Portugesen voor hadden
onze garnisoenen, ten platten lande
leggende, als te *Moribeka*, *S. Antonio*,

en op andere plaetsen, evenals in *Ma-
ranhaon*, op het onverzienste te over-
rompelen, en door te slaen: waer toe zy
achtenden bequaemheit te zullen heb-
ben, zoo wanneer zy op het seeft van
d'eene of andere Sant by een zouden
komen. De voornaemsten, die daer van
het beleid hadden, waren in de Vargea
woonachtigh, dier voornemen was,
met een parthye van d'ingezetenen
het Reciff t'overvallen: wel wetende,
zoo wanneer de hooftplaetse vermee-
stert, en de garnisoenen ten platten
overvallen waren, d'onzen Neerlants
Brasil niet zouden kunnen verdedi-
gen: naerdien ons krijgshvolk weinigh
was, en de Kompagnie zonder koop-
handel niet wel zou kunnen bestaen.

Voorts wiert by de Hooge Raden
in berading geleit: of men de hoofden
van dien aenflagh, die den onzen be-
kent waren, niet datelijc dienden te
verzekeren: dan of men daer mede
noch wat diende te vertoeven, om het
gantsche lant, op het vangen van zoo-
danige perzoonen, niet datelijc in
openbaren oproer te stellen.

Wat de
Hoge Ra-
den daer
op beslui-
ten te
doen.

Hier op wiert goet gevonden, met
het verzekeren van de hoofden het
noch wat aen te zien: eensdeels, de-
wijl men van den aenflagh niet ten vol-
len verzekert was, en ten anderen, om
dat Graef Maurits, op de vaste kondt-
schap, die hy wiste te bekomen, den
zelve genoegzaam achte voor te kom-
men.

Dan niettemin wierd raetzaem ge-
acht, de garnisoenen uit het platte lant
in de vaste plaetsen te trekken: het Re-
ciff, met het opmaken van de vervalle
houte bareryen, en eenige traverssen
van palissaden aen het inkomen, te
verzekeren: en voorts met het leggen
vaneen schip tzeewaerts, en de groote
chaloupen ter rivier waerts, die het aen-
komen aen het Reciff met hunne stuk-
ken flankerden, allen toegang tot het
zelve zoo bezwarelijk te maken, dat
niemant daer op ict zou derven on-
dernemen.

Verscheide perzoonen verwittigh-
den ook Graef Maurits, en de Hooge
Raden, by brieve, den toeleggh en
aenflagh der Portugesen, op Neder-
lantfch Brasil, zoo onder bekende als
onbekende namen: als, onder andere,
zeker van *Els*, die by brieve uit *Se-
rinhaim*

rinheim van den vijf en twintighften van Maert, des jaers 1643. Graef Maurits te kennen gaf, hoe hy verstaen had waerachtigh en zeker te zijn, dat een Mulaet, zijnde in de troep van Augustijn Kardoso, in zeker huis in de Fregeſie, gevraecht zijnde, wat zy daer deden, gezeithadden, dat zy brieven aen zekere luiden, dicht by het Reciff woonende, gebracht hadden: met byvoegen, dat in zeer korten tijt die plaetse, te weten, Parnambuko, zoude overgelevert en gewonnen worden, zonder Portugees of Neerlants bloet te vergieten.

Ambaffadours van Angola komen op het Recif.

In Wintermaent, des jaers 1643. quamen op het Reciff, met het ſchip, het wapen van Dort, drie ambaffadours van den graef van *Sonho*, in Angola gelegen, als *Don Michiel de Kraſto*, kolijn van den graef, *Don Baſtiaen Manduba de Sonho*, en *Don Antonio Ferdinandes*, des graven hofmeester. Ieder had een dienaar by zich. Zy brachten negros, met goude halsbanden, voor graef Maurits, en ook vele negros voor de Kompagnie mee. Zy verſcheenen den eenen twintighften van Loumaent ter vergadering van Graef Maurits, en de Hooge Raden, en verzochten, dat de koning van Kongo by d'onzen tegen den graef niet mogte geaſſiſteert noch geholpen worden. Want al ſchoon zy toen gezamentlijk den oorlogh tegen de Portugeſen voerden, zoo was niettemin de Graef beducht, dat den koning van Kongo, op zekere pretenſien, die hy ſuſtineerde, hem ter eener of ter anderen tijde, wel met de wapenen mocht aentaſten.

Hun voorſtel.

Antwoort daer op.

Na rijpen overlegh wierdt den gezanten, op hun verzoek, aengezeit, dat d'onzen hunnen directeur Nieu-lant zouden aenſchrijven, dat hy allen vlijt en yver zoude aenwenden, om den koning en graef, als gemene bontgenoten van onzen ſtaet, buiten oorlogh te houden, en allen twiſt en on-eenigheit, die tuſſchen beide ontſtaen mochte, door zijne bemiddeling wegh te nemen.

De Graef van *Sonho* verzocht by brieven aen Graef Maurits, van daer te mogen hebben eenen ſchoonen ſtoel, met een mantel, kleet, en diergelijke dingen, als ook eenige vaendels,

die hem toegeſtaen wierden.

Graef Maurits en de Hoge Raden ſchreven ook brieven aen den koning van Kongo, en Graef van *Sonho*, en zondenaen hen, van wegen de Kompagnie, deze volgende goederen tot vereering. Te weten, aen den koning van Kongo.

Een lange zwarte fluwelen mantel, met een goude en zilvere kant geboort.

Gefchen-ken door Graef Maurits aen den Graef van

Een fluier, met een goude en zilvere kant.

Sonho, en Koning van Kongo

Een rok van effen fluweel.

Een kaſtoor hoet, met een goude en zilvere hoetbant.

En aen den Graef van *Sonho*.

Een root fluwele ſtoel, met goude paſſementen.

Een lange kaffa mantel, met een goude en zilvere kant geboort.

Een fluier, met een goude en zilvere kant. Een fulpe rok.

Een kaſtoor hoet, met een goude en zilvere hoetbant.

Zy wierden van Graef Maurits, en de Hoge Raden heerlijk onthaelt, en hen alles getoont, wat'er te zien was. Zy wiſten wonderlijk met het ſlagh-zwaert te ſchermen, en maekten een ſchrikkelijk gelaet en gezicht. Zy verſtonden zich op de Latijnſe tale, en braghten daer in verſcheide geleerde redenen voort.

Den dertienden van Wijnmaent, des jaers zeffien hondert vier en veertigh, maekten *Gaspar Francisko da Kunha*, beneffens zijne twee medebroeders, die ouderlingen van de Joodſche natie waren, ter vergadering van de Hooge Raden bekend, hoe zy uit eenigen van de hunnen, ten platten lande verkeerende, bericht ontfangen hadden, dat by de Portugeſe ingezetenen wel iet tegen Neerlants *Brasil* zou mogen ondernomen worden: verhalende voorts d'inditien en kentecken, die hen tot zulx te vermoeden oorzake gaven. D'ouderlingen wierden voor hunne waerſchouwing by de Hooge Raden bedankt, die beſloten, met bedektelijk t'onderzoeken, allen yver en vlijt te doen, om klaerheit en kenniſſe te mogen bekomen, of de Portugeſen iet op handen hadden: en hoedanig hun toeleg was, om dien tijdelijk te mogen tegengaen.

Joden maken den aenſlagh der Portugezen op *Brasil* bekend.

Alzoo

Alzoo de Hooge Raden van het afkomen van eenigh vaertuigh, met krijgstuigh voor de Portugelē ingezetenen, gewaerschouwt waren, besloten zy den zeventienden van Wijnmaent, des jaers 1644. het jaght Nieuwenhuifen, met een galjoot en sloep van den admirael, in zee te laten kruiffen, om acht te nemen, of eenige berken, of ander vaertuigh, zich bedekkelijk na de kuste van Nederlants Brasil begeben mochten.

Graef
Maurits
vertrek
na het
Vader-
lant.

Des morgens den elfden van Bloei- maent, des jaers zestien hondert vier en veertigh, vertrok Graef Maurits van het Reciff, na het vaderlant, na hy aldaer, omtrent acht jaren het opperbestier over de burgerlijke en krijg- zaken van Neerlants Brasil, gevoert had. De gantsche burgery van het Reciff, en Mauritsstad, was in de wapenen, en stont van d'oude stad, tot aen de waterpoort, en de brug langs, op een ry, daer hy doorging, en van de voornaemsten van de stad, en van elk in 't byzonder zeer minnelijk zijn afscheit nam.

Voor de poort stont een paert ge- reet, daer hy op ging zitten, en reed met een groot gevolg langs het strant na *Olinda*. De Hoge Raden, de Raden van justitie, en voordere krijghs-bevel- hebbers, geleiden hem tot voor by de stad *Olinda*: alwaer die hun afscheit van hem namen. Hy reed met den Heer Bullestrate voort, die afgeschikt was, om hem by te blijven, tot dat de vloote in zee zou zijn.

Ondertuffchen stont de Graef ver- scheide malen stil, en aenschouwde zijn vermaerde burgh, die hy zelf, zoo heerlijk en vermakelijk had doen opbouwen, en toen daer liet: gerwijl zijne trompetters het oud deuntje, Wilhelmus van Nassouwen, lustigh opbliezen.

Hy trad eindelijk, met zijn byheb- bend volk, in vier vaertuigen, en zoo te sloop. Na 's Graven vertrek, bleef d'opperhoofdige Regering, aen de heeren Hoge en geheime Raden: als Hendrik Hamel, Kodde van der Burg, en Adriaen Bullestrate.

Met de Graef ging een goet deel sol- datē, dien men oordeelde toent kon- nen missen. In Neerlants Brasil bleven toen noch 18. kompagnien in dienst.

Zijn Exell. ging den twee en twin- tighsten van Bloei maent, met een vloot van dertien zeilen, van het Roo Lant tzeil: en quam Bullestrate den zes en twintighsten weer op het Reciff.

Den 22. van Grasmaent, kort voor het vertrek van Graef Maurits, was by de Hoge Raden nagezien, de resolu- tie, en het besluit wegens d'orde, by de bewinthebbers, over de regeering van Neerlantsch Brasil, op den vier- den van Zomermaent, des jaers 1642. beraemt, en hun aenschrijven van den twee en twintighsten van Bloei- maent des jaers 1643: daer by de be- winthebbers belasten, dat by de Hoge Raden dezelve regeering zou worden waer genomen, tot nader besluit.

Hier op wiert by Graef Maurits ^{Vestight} goetgevonden, om de Hoge Raden, ^{de Hoge} in die regeering, in gevolgh van het ^{Raden in} zelve schrijvē, te instabileren, dat voor ^{de Rege-} zijn vertrek in den zelven hogen raet zou ontbooden worden, de raet van justitie, de krijgsbevelhebbers, &c. en hen dat bekent te maken. Men vond ook goet, het zelve aen alle buiten- garnisoenen en kamers te schrijven, ten einde zy, daer van behoerlijke kennis hebbende, zich daer zouden mogen na schikken.

In gevolge dan van dit besluit, ter Vergadering van de Hoge Ra- den, op den twee en twintighsten van Grasmaent, genomen, om aen de Heeren Hoge Raden, (behalve het ge- zagh uit kragt van hun commissien, of lastbrief hen toebehoorende) het hoog gezagh, en bestier van Neerlantsch Brasil, (in gevolgh van d'aenschrij- ving der Heeren bewinthebbers) te la- ten, zoo ontbood Graef Maurits, den zesten van Bloei maent, eerst den raet van justitie: daer na schout, sche- penen, commissarisen en weesmee- sters van Mauritsstad, voorts de predi- kanten en kerkenraet: de lant en zee- bevelhebbers, de commissarisen van de compagnien, de krijgsbevelheb- bers van de borgerye, en de voor- naemste Joden, in de voorzael van het raethuis.

Aldaer hield hy hen allen voor: ^{En maekt} en zeide, naerdien hare Ho: Mog: ^{zijn ver-} zijn Hoogh. de Prince van Oranje, en de ^{trek be-} Ed: Vergadering van de XIX. na een ^{kent.} acht jarigh verblijf in die landen, hem

h

ver-

verlof gegeven hadden, om zich wederom na het vaderlant te begeven, dat hy hen bedankte, wegens den dienst, die zy, een ieder na zijne gelegentheit en bediening, aen de Compagnie en het gemeen gedaen hadden: desgelijx wegens de gehoorzaamheit, trouwe, en eerbiedigheit, die zy hem, gedurende den zelven tijt, bewezen hadden. Zeide voorts, dat hy zich van toen af aen der regeering ontfloegh, en beval en belaste hen, uit den naem van haer Ho: Mo:, zijne Hoogheit, en de Vergaderinge der XIX, den heeren Hoogen Raden, (aldaer tegenwoordig, en dien hy zijne geheele commissie en autoriteit na liet,) dezelve onderdanigheit, eerbiedigheit en getrouwigheit, in gevolge van hun commissie en lastbrief, te bewijzen en presteren, die zy tot noch toe aen hem beroont hadden.

Na dan door Graef Maurits den Hoogen Raden in hunne regeering geluk gewenscht was, zoo deden, van d'ontbodene collegien, ieder persoon in 't byzonder, het zelfste.

Neemt
zijn af-
scheit van
de colle-
gien.

By die gelegentheit nam ook zijn Excellentie zijn afscheit van dezelve collegien, en bedankte haer als voren, en bood zijnen dienst in voorvalende gelegentheden aen een ieder van hen aen. Daer na nam hy ook in de raetkamer zijn afscheit van de Heeren Hooge Raden, hen bedankende, dat zy hem als goede en getrouwe collegen en amptgenoten, in alle zaken en befoignes bygestaen hadden: als ook wegens d'eerbiedigheit en eere, die sy hem toegedragen hadden: naerdien hy voortaan niet meer ter vergaderinge zou verschijnen. Voorts leverde hy hen zeker schriftelijk memorie over, by hem ingestelt, die hen tot bericht moght dienen, om hunne regeering daer na eenighints te richten: zeggende bereit te zijn, dies aengaende, zoo het van nooden mocht zijn, nader methen daer over te spreken.

Wort
door de
Hoge Ra-
den geluk
op sijne
reize ge-
wenscht.

Hier op wiert Graef Maurits door de Heeren Hooge Raden gezamenlijk bedankt, hem toewenshende een voorspoedige, en behouden reize, met gezondheid, voorspoet, en goet succes in alle zijne aenflagen en voornemen, en ootmoedigh verzoek, van

by alle voorvallen, daer het dienstigh en van node mocht zijn, Neerlandts Brasilt en besten, en tot hunner welstant, te willen gedenken.

Voorts wiert in tegenwoordigheit van Graef Maurits beraetslaecht, wat voet de Heeren Hooge Raden voortaan in die Vergadering zouden dienen te houden: en voornamentlijk, of het presidentschap niet hy beurte behoorde om te gaen: naerdien, by het schrijven van de Heeren Bewinthebbers, na het vertrek van zijn Excell. aen niemant van hun driën het presideren of voorzitten, byzonderlijk opgedragen was.

Na daer op verscheide redenen en debattengevallen waren, wierdt goet gevonden, de zaak daer by te laten blijven, tot nader besluit van de Vergadering der XIX. by de maniere, die tot noch toe, by afwezen van Maurits, in de Vergadering gebruikt wierdt: houdende ieder zijn rang en zitting als voor hene: te weten, eerst Dirk Hamel, daer na Bullestrate, Kodde, van der Burgh, &c.

En ten einde men nu immers zou mogen vernemen, wat van den aengevangen opstant en muitery der Portugezen mocht zijn, zoo wierdt in Loumaent des jaers 1644. raetzaem gevonden, na de Bahia, aen den gouverneur *Antonio Telles da Sylva*, Gysbert de Wit, raet van de Justitie, en kapitein Dirk Hooghstraten, toen commandeur aen de Kaep van S. Augustijn, af te vaerdigen.

Hun instructie of bericht-schrift van den vijftienden derzelver maent, hield onder andere inzonderheit het volgende in.

Den gouverneur, na het overleveren van de geloofenis-brieven aen hem, uit den naem van de Hooge Raden, vriendelijk te groeten, en alle goede vrientschap, correspondentie en onderling verstant aen te bieden.

Voorts hadden zy hem voor te dragen, hoe een geruimen tijt herwaerts, en noch daghelix, uit de landen, onder de gehoorzaamheit der Nederlanders staende, verscheide perzoonen, die grote zommen van penningen aen de Compagnie, en byzondere ingezetenen van onzen staet, schuldigh waren, na de Bahia zich begaven,

Dies

Dies verzochten zy, dat hy zou gelieven, tot vordering van recht, en om eenen ieder tot het zijne te helpen, deze gevluhte banquerotiers aldaer in hechtenis te zetten, of ten minsten den onzen daer van te doen verwittigen, ten einde de geïntereffeerden tegen den zelve hup recht aldaer zouden mogen vervolgen.

Den afgezonden 6. punten mee gegeven, om bedektelijk daer na te vernemen.

Hen wierden ook in het heimelijk zes byzondere punten belast: en eenen generael bedektelijker wijze te doen verstaen.

Eerstelijk, wat kracht van krijgsvolk toen in de Bahia ware: desgelijx op plaetsen, hooger om de Zuidt gelegen.

Ten tweeden: wat macht van schepen zy aldaer hadden.

Ten derden: wat schepen zy uit Portugael of andere plaetsen te verwachten hadden.

Ten vierden: wat handel van negros daer omging, en van waer zy die toen bequamen.

Ten vijfden: of zy handel met die van *Bonas Aires* hadden.

En ten zefsten, hoe die plaetsen haer toen bevonden.

Wat zy voorders zouden vernemen.

Voorts zouden zy zien te verstaen, wat de staet eenighsins rakende was, om t'hunner wederkomst den Hoogen Raden daer van verflagh te doen.

Alzoo vele en verscheide geruchten een langen tijt gelooopen hadden, als dat eenige ingezetenen, uit de Vergea, en andere perzonen, op verscheide plaetsen in Brasil, zich tegen den staet van de Nederlanders, zouden opwerpen, zoo waeren zy gelaft na den perzoon of perzoonen, die daer toe mochten gehouden worden, t'onderzoeken, en te vernemen, wat inkomste, bystanden, en hulpe, en van wiend' opwerpen van die perzonen zich verzeckerden.

Naerdien van het Reciff verscheide soldaten, in eedt van de Kompagnie zijnde, zonder paspoort over landt na de Bahia vertrokken, en van daer na Portugael overscheepten, zoo zouden zy ook verzoeken, dat zoodanige soldaten aldaer niet mochten opgehouden, maer na het Reciff overgezonden worden.

D'afgezonden quamen den achtsten van Sprokkelmaent, des jaers ses-

tien hondert vier en veertigh, in de Bahia, en laveerden, om voor de stad S. Salvador ten anker te komen: alwaer aen hun boort twee krijgsvolhebbers quamen, die, na d'afgezonden hen hadden bekend gemackt, van waer hunne komste was, van wie, en aen wien gezonden, wederom keerden, om den gouverneur, *Antonio Telles da Silva*, dest te verwittigen.

Komen in de Bahia.

Met den avont quamen zy ontrent de stad S. Salvador, en het kasteel S. Antonio ten anker: alwaer des volgenden daegs de sergeant major *Domingo Delgados*, en de kapitein *Louys Ventura*, met eenige minder officieren en dienaers by hen quamen, die door den gouverneur afgezonden waren, om hen te verwelkomen, en uit desselvs naem aen te zeggen, dat hy hen met d'eerste gelegenheit voor de stad op de rede met zijne chaloep zoude doen halen.

Wordt verwelkomt.

Hier op trokken zy weder na de stad, en volghden d'afgezonden hen des middaghs met het jaght.

Na den middagh ten drie uuren quamen de gemelde officieren, en noch twee of drie andere, met de chaloep of Brigantijn aen boort van d'afgezonden, om hen af te halen. Aen lant komende, vonden zy eenige gezadelde paerden staen, door den gouverneur gezonden; daer mede zy den bergh op, en voor het paleis, reden. De wegh was overal met menigte van menschen bezet. Op het paleis was d'eerste zale, daer zy door gingen, met wagt van soldaten bezet: de tweede met vendrighs, en mindere officieren; de derde met kapiteinen en lieutenants, en de vierde met kolonellen, luitenantgeneraels, en andere hooge officieren, en eenige geestelijke perzoonen: nevens den gouverneur, die den afgezonden tot aen de deur te gemoet quam, en aen d'eene zijde van de zael braght: alwaer stoelen gezet stonden, daer d'afgezonden, nevens en over hem, op zitten moften.

Komen ten hove by den Gouverneur.

Na hy d'afgezonden verwelkomt had, deden zy een korte reden aen hem, als van verblijft te zijn, dat sy hem in goede gezondheid vonden: dat zy van de Heeren Hooge en geheime Raden aen hem gezonden waren, om hunne genegentheit tot onderhouding

Hun reden aen hem.

van goede vriendschap en correspondentie te verklaren: ook hun wensch, tot zijn, des konings, en des staets welvaren: waer toe zy welgenegen en bereit waren, om alle hulpe en dienst te doen. Voorts zeiden zy, hoe hen eenige punten waren mede gegeven, om met hem te verhandelen: daer, en wanneer het den gouverneur gelegen zou komen. Hier over vielen voorts eenige groetenissen, en gesprek van nieuwe tijdingen, die ieder van de staet zijner overheden mochte hebben.

Vertrekken van den gouverneur na hun logement

Wanneer d'afgezonden hun afscheit namen, om na een logement te gaen zien*, zoo bracht de gouverneur hen weder tot aen de deur van de zaal, en deed hen, door den gemelden *Domingo Delgados* en *David Ventura*, tot in zeker groot bequaem huis geleiden, dat in de straet van den bisschop stont, en met goude leere tapifferyen behangen, en met schoone ledekanten voorzien was, om d'onzen r'ontfangen en logeren: hoewel die zich daer tegen stelden, en zeiden, hun eigen huis, kost, en voorders, te willen verzorgen. Dies verzochten zy den gouverneur vriendelijk, dat hy, dien aengaende, voor hen gene moeite dede. Te meer hy wiste, dat hunne Heeren en Meesters daer henen neighden en begeerden, dat d'afgezonden van weder zijde elk hun eige kost zouden doen. Zy mosten evenwel aldaer blijven, en de kost en drank, dien hy rijkelijk voor dat avontmael, hen toezond, aennemen.

Verfehijnen weder voor den gouverneur.

Des anderen daeghs, den elfden, gingen zy tegen den middagh weer na den gouverneur, en wierden, na gehoor verzocht te hebben, met dezelve staetse ontfangen.

Stellen hun punten den gouverneur voor

Na ieder, behalve des gouverneurs sekretaris, uit de zaal vertrokken was, stelden d'afgezonden de punten van hunne bezending voor, met een klein verhael over dezelve: en hoe die tot nader vriendschap zouden strekken. Zy leverden hem die, op zijn verzoek, schriftelijk in het Portugeesch vertaelt, over.

Zijn antwoord daer op.

Het generael antwoord van den gouverneur was: na alle goede vriendschap en correspondentie met ons volk te trachten: dat hem ook door door zijn meester, de koning van Por-

tugael, by alle brieven, hooghelijk be-last was.

In 't particulier en byzonder antwoorde hy, op de punten voornoemt, zijnen krijghsraet en raet van justitie te zullen doen vergaderen, en alsdan den onzen bescheit geven.

Na zy van den gouverneur gescheiden waren, wierden zy, door den sergeant major *Domingo Delgados*, ten zijnen huize gebraght, en aldaer op het middaghael, nevens verscheide van de voornaemste grooten, wel onthaelt: gelijk des anderen daeghs, ten zelve tijde, by den gouverneur zelf.

Den zeventienden quamen zy wederom by den gouverneur ter gehoor, en wierden onthaelt als voren. Voort zeide de gouverneur den afgezonden, na weinigh andere redenen, met zeer minnelijke woorden: Hoe hy de de punten van hunne bezending overwogen had, en daer op niet anders kon besluiten, als het geen hy hen schriftelijk overgaf; verhalende mondeling den zin van 't zelve. Waer op onder andere redenen d'afgezonden zeiden. *Dewyl dan de wegh onderrus-schen voor schelmen en dieven zou open blijven, dat hy immers geliefde van die genen kennis te nemen, of doen nemen, die sich derwaerts na de Bahia mochten begeven, en hunne namen aen te doen tekenen, op dat d'onzen namaels kennis mochten bekomen, waer zy henen vertrokken waren.* Het welke hy aennam te zullen doen.

Komen weder by den gouverneur ter gehoor.

Na dan eenige redenen van vrient-schap, en goede genegentheit, van d'eene en d'andere zijde gevallen waeren, namen zy den twee en twintighsten hun afscheit van den bisschop, en weinige andere perzoonen, die hen door hunne gediensigheden verplicht hadden, en gingen voorders, verzelt met verscheide aenzienelijke officieren, na het paleis, en wierden aldaer met gewonelijke staetse ontfangen.

Vertrekken uit de Bahia.

Zy bedankten den Gouverneur voor alle genote eere en vriendschap, en wenschten zijne Majesteit van Portugeel, en hem, een langduurige en gelukkige regering, en vele victorien tegens de Kastilianen.

De Gouverneur, na bedanking en genomen afscheit, geleide d'afgezonden tot in de zale, en zond hen, om de

de grote steilte (want de stad is in het hangen van eenen bergh gesticht) gevoeglijker af te geraken, negers met hangmakken achter aen, om d'onzen redragen. Doch zy vonden het gevoeglijker te voet te gaen, en deden hem bedanken. Zy wierden weer met dezelve sloep of brigantijn, en officieren en speelluiden, aen hun jaght gevoert.

Na veele eerbiedigheit van wederzyden, scheiden d'officieren van d'afgezondenerf, en keerden na lant: en d'onze maekten zeil, tot bevordering van hunne reize na het Reciff, daer zy in 't kort behouden aenquamen.

De gouverneur had hen ook eenen brief aen de Heeren Hooge Raden mede gegeven, die aldus luit.

Komen
weer op
het Reciff.
Brief van
den gou-
verneur
aen de
Hooge
Raden.»

» **D**E Heeren Gijsbert de Wit, raet van justitie, en Diederick van » Hoochstraten, Commandeur der mi- » litie, aen de *Cabo S. Augustijn*, van » uwe Ed. E. gedeputeert, perzoonen, » die door hare meriten en qualiteiten » van my behoorlijk zijn gerespecteert » en geacht, hebben my uwe Ed. E. mis- » sive behandicht, en de materie, waer » door uwe Ed. E. hen alhier in de *Ba- » bia* hebben gezonden, geproponceert: » en alhoewel ik altijd zoeker, met de » grootste plighden, de corresponden- » tie van onze nabuurschap aen een te » binden en te behouden: zoo is my » nochtans niet mogelijk geweest, an- » der antwoord te kunnen geven, als de- » ze tegenwoordige, vertrouwende, dat » uwe Ed. E. by d'experientie, die in » mijn gemoet bevonden hebben, ge- » lieven af te meeten, en haer te verze- » keren, dat ik in al 't gene, dat mijn gou- » vernement dependeert, gereet ben, » mijn devoir te toonen, zoo om na te » komen de ware getrouwigheit, die de » koning, mijn Heere, my gebiet in de » capitulen van de vrede t'observeren, » als de natuerlijke affectie te bewijzen, » Waer mede ik de dankbare vrient- » schap van uwe E. Ed. estimere, ende » desselfs benevolentie verwachtte, om » waardighe wesen uwe E. E. in voor- » vallende occasien te mogen dienen. » Wiens E. E. perzoonen God almach- » tigh wil bewaren. *Babia* den 14. Fe- » bruar. 1645. Ende was geteikent,

Antonio Telles da Silva.

Over de zes byzondere punten, daer d'afgezondenen bedekreijker wijze na vernomen hadden, deden zy het volgende bericht aen de Hooge Raden.

1. Dat het getal van hun krijgsvolk, Bericht der afgezondener over de 6. punten aen Hooge Raden. van den eenen min, en van den anderen meer wierde gezeit te zijn, als van sommige 3000, van sommige 3400, van andere 3500, en dat zonder de Brasilianen en Negers. D'onzen daer en tegen konden geen hoger getal aenneemen, dan van 3000, weinigh min of meer, de Brasilianen en negros daer in begrepen, en ook alle die gene, die in andere guarnisoenen, noort en zuitwaerts, waren gelegen, tot *Rio Janeiro* toe exclusive. Dese macht bestont in vijf Regimenten, zijnde de drie van blanke ofte Portugeesche soldaten, onder de Colonellen *Joan Darauge*, *Martin Soares*, en N. N. het vierde van Brasilianen, onder de Brasiliaen, *Antonio Philippo Camarao*, en het vijfde van negros, onder den neger *Henricio Dias*. Deze twee laeste Regimenten konden t'zamen niet boven 300. man uitmaken, en hadden hunne guarnisoenen om de Noort, ontrent *Rio Reael*, dat is, op de frontier-plaetse tegens ons, konnende oock dat volk, als zijnde een gespuys van menschen, ontrent de stad niet wel geleden worden. Zelfs ook was daer ter plaetse onder hen moeite ontstaen, en waren eenige officieren derwaerts getrokken, om ordre daer onder te stellen. De Portugeesche zoldaten dan blijvende, naer rekeningeder onzen, 2700. man bestaende in drie regimenten, hadden haer-guarnizoen in de stad *S. Salvadoren* forten, uitgezondert een compagnie, die ordinaris omtrent *Rio Reael* gehouden wiert, en eene, die op 't eiland *Morro S. Paulo* lagh, en dan noch hondert en dertigh, veertigh, of vijftigh man, die tot bezettinge in de Kapitanien van *os Ilheos Porto Seguro* en *Spirito Sancto* lagen. Zoo dat het guarnizoen van Salvador, en aenleggende forten, bestont in 2300. man ruim, 100. mannen weinigh min of meer, onder een compagnie schoon en uitgelezen volk, en wel in 't habijt, waer toe de gouverneur goede zorge droeogh, dat zy het bequamen, en haer goede zorge deed dragen, dat zy

het te rade houden en bewaren. Ieder avont hadden vier kompagnien de wacht, eene aen 't palleis, aen de twee poorten elk eene, en eene op de waterforten beneden aen de stad.

2. De macht van schepen, die zy in de *Bahia* bevonden, was zeer gering, meer bestaende in 't getal, dan in de sterkten: want zy telden aldaer in de vijftigh zeilen, zijnde het meeste getal: namentlijk by de veertigh karavellen, twee fluiten, en de rest jachten, en andere kleine en reddelooze scheepkens: immers gene, die veel bequaemheits hadden, om ten oorlogh gebruikt te worden, waer toe zy ook niet konden vermerken, dat eenige preparatie ofte gedachten wierden aengewent, dan alleenlijk, om haer op de kuste van Portugael varende schepen tegens de Duinkerkers, Kastiljanen, en Turken, te beschermen: van welke hen, zoo zy hen te kennen gaven, was 't ook, om zulx voor te komen, dat by hun aenwezen in de *Bahia*, aldaer arriveerden twee kloeke schepen, van den koning gezonden, welten oorlogh voorzien, zoo van volk (zijnde niet min dan zes hondert man) als van andere ammonitie, onder 't beleit van den generael *Salvador Correa da Sa*, wiens last was, zich met de voorsz. twee schepen terstont na *Rio de Janeiro* te begeven, om alle de ree leggende karavellen en andere vaertuigen, na de *Bahia* te halen, en die van daer, vervoeght met de gene, die in de *Bahia* zouden afgeladen zijn, in eene vloote naer Portugael te convoyeren. Zouden ook derhalven ten dieneinde alle afgeladene karavellen ondertusfchen opgehouden werden, die andersints, na voorgaende wijze van doen, zoo nu en dan, wanneer zy gereed waren, vertrokken zouden zijn. Met de voorsz. twee schepen wierd ook tijdinge gebracht, dat zijn Majesteit van Portugael het maken van karavellen hadde doen verbieden, en het maken van weerbaerder schepen, aen de gene, die schepen maken wilden, hadde doen gebieden, om zoo lichtelijk in sijner vyanden handen niet te vervallen. Hier uit wierd by d'afgezanten afgenomen, en moft ook noorzakelijk volgen, dat de lasten, als vrachten, konvoy-gel-

den, &c. op de koopmanschappen uit Portugael, na Portugaels Brasil, en op de zuikeren uit het zelve Brasil, naer Portugael gaende, des te groter moften werden, en dienvolgende hare zuikeren kostelijker dan d'onze zouden vallen, en ten zulken lage prijze niet konnende verkocht werden; te meer, daer noch by komende de schadenen interessē, die zy lijdē zouden, door 't ophouden van de afgelade karavellen, om onder eene vlote te gaen: daer zy voor dezen, zoo haest zy volladen waren, alleenlijken, om op 't spoedigste aen de markt te komen, hare reize bevorderen.

3. De voorsz. 2. schepen warē die van de *Bahia* verwachtende, soo sy ter aankomste der afgezanten verscheide malen te kennen gaven, zonder anders gene, waer van sy zekere tydinge hadden. Niet te min gebeurde, dat zoo nu en dan, zelfs in hun aenwezen, aldaer een karavele of twee, of andere schepen, uit Portugael, en d'eilanden quamen t'arriveren, gelijk zy daer van in hun journael mentie maken.

4. De neger-handel, die aldaer gedreven wiert, moften d'onzen oordeelen, dat zeer gering en weinig was: al-zoo zy zeer weinigh daer van konden vernemen. Het minste daer van men hoorde gewagh maken, was van negers koopen of verkoopen: en evenwel was de prijs van een redelijken goeden neger niet meerder dan 35., en ten hooghsten 40. mil rees, dat 262. 10. gl. en 300. guldens bedraeght: zoo dat d'onzen daer uit moften presumeeren, dat zy noch geen gebrek daer van moesten hebben: maer ter contrarie, redelijk daer van noch voorzien zijn. Die zy nieulijx zoo nu en dan bequaamen, wierden genegotieert en gehaelt van *Cabo Verde*, en *Arder*, op welke plaetsen zy hun vaert noch hadden. Als d'afgezondenen op Woensdagh, den achtsten Februarii, de *Bahia* inzeilden, waren twee schepen van redelijke groote, voerende na hunne giffinge twintigh stukken, en wel bemant, naer zy zien konden, de *Bahia* uitgezeilt, die hen altijt gezeght wierden, (aen wie, en hoe menighmael zy daer na vernamen) dat na Portugael waren vertrokken: daer zy nochtans, vermits men hen, van de haven waer henen,

hene als Liffabon, Porto Viana, &c. geen zeker befcheit gaf, en ook om eenige andere redenen, vermoedende waren, die hare reize elders hadden genomen; en zoo ook bevonden zy de waerheit, dan eerder niet, voor dat zy op den twee en twintigften dito weder in hun jaght, en van lant waren. Toen verftonden zy van de mulat *Fuliana*, (waer van boven op den 17. Februarii mentie wert gemaakt,) en ook van de twee munniken, dat de voorfz. twee fchepen gezonden waren naer Angola, redelijk wel bemant, om te dienen tot verfterkinge van de inwoonders in *Mafagao*: welke aen de gouverneur in de Bahia gefchreven hadden, hoe zy, vermits haer kleengetal, bevreesft waren, overvallen en door geflagen te worden van de negers, inwoonders des zelve lants: dat daerom der voorfz. twee fchepen laft was, haer volk, by nacht en ontijden, met ftilheit aen lant te zetten, t'eenen bequamen plaetse, om haest te *Mafagao* te geraken: zonder vyantschap te gebruiken tegens onze natie. Hoe verre dit gaet, en wat den waren laft geweest zy; zou den tijt moeten leeren: immers, om dit voor d'onfen verborgen te houden, en miffchien ook noch andere zaken, zoo moften zy aldoen gelooven, dat de laft was uitgegeven, welke zy ontrent den tijt van hun vertrek te weten quamen, dat op hun aenkomfte uitgegeven was: te weten, dat gene Nederlanders of Duitschen, 't zy dan overloopers of fcheepsvolk van de fluiten, die daer lagen, onder der afgezonden oogen zich zouden laten vinden, veel min met hen fpreken, gelijk ook niet gefchiede: wetende d'onzen in 't eerste niet anders te bedenken, dan dat geen Nederlanders aldaer moften zijn: maer namaels bevonden zy, dat zy alle op de fchepen, (sonder te weten hoe veel of weinig) waré gebragt, om te beter voor te komen, dat zy met d'onfen, of hun fcheepsvolk niet te fpreken quamen; ook moften daer toe dienen, dat, in de twee naest gelegen caravellen, aen ons jaght, waren gefteft, voor alle den tijt, die zy daer waren, zes foldaten, welke niet toelieten, dat eenigh boot ofte perfoon hun jaght aen boort voer. Wel onder ten tijtel, dat den onse geen overlafst foude gefchiede: maer als

veel gelooflijker, op dat de gegeve ordre des te beter achtervolght zouden werden.

5. Met *Bones Aires*, en de quartieren, die van Kaftiljen bezeten wierden, hadden die van de Bahia, *Rio de Jenewo*, en andere Portugeefe Kapitanien, gantsch geen commercie noch communicatie. In 't begin der afzonderinge van Kaftiljen, is by die van de Bahia zulx geattenteert: maer hen qualijk gefuccedeert, door dien die van *Bones Aires* hen vyantlijk bejegenden. Invoeegen dat die van de Bahia het daer voor hielden, dat die plaetse door neering of handeloosheit geheel zou vergaen, of reeds vergaen was: want alle deffelfs welvaren beftaende was in de commercie, die van daer af de geheele kuff van Brasfil langs gefchiede: welke niet vallende, moft nootzakelijk volgen, dat uit Peru geen silver, als voormaels, derwaerts wert gezonden, en zoo doende, de plaetse sonder handel blijven. Te meer de koning van Spanje fijne fchatten zekerder over de West-indies bekommende, deze onzekere, of zorgelijke reize, langs zijner vyanden kuff, meer en meer ongedaen liet.

6. Wat het gerucht, en waerheit of onwaerheit belangt, van dat in Neerlantfch Brasfil eenige ingezetenen uit andere plaetsen zich tegen onsen staet zouden willen opwerpen, &c. daer van konden zy in 't minste niet gewaer worden, en derhalven het rapport over dat punt niet geven.

Wat het generael punt belangde: dat beftont voornamelijk in het vernemen na de gelegenheit van de stad S. Salvador, inwoonders, gouverneur, en vordere gelegenheit des Lants.

Na dan de gerughten van de ver-
raderlijke desleynen en aenflagen
der Portugefen, die op het jaer
veertigh ontfonden, te niet gelopen
waren, heeft eindelijk het voorraet
zich in Sprokkelmaent, des jaers 1645.
beginnen t'openbaren, als wanneer,
behalve verscheide voorige, weder
nieuwe geruchten begonnen te loo-
pen, te weten: dat de Portugefen in-
gezetenen, van Neerlantfch Brasfil, de
wapenen tegen d'onfen zouden aen-
nemen, en die van de *Bahia* hun te
water en telande bystant toefchikken.

Nieuwe
opftant
der Por-
tugefen.
1645.

Tot

Tot uitvoering van dit hun boos voornemen, hebben zy hunnen tijd wel weten waer te nemen, en des te lichter geacht daer toe te zullen geraken: door dien Graef Maurits, en ook met alle de vloten, en een groot getal van zoldaten, na het vaderlant vertrokken waren, en gene of weinige wederom daer tegen in Brasil quamen.

Hoge Raden doen na den aenfligh der Portugezen vernemen.

De Hooge Raden hebben daer op met alle naerftigheid onderzoek in verſcheide oorden laten doen. Maer wat middelen men gebruikte, zoo kon men zoo veel niet uitvinden; waer op geoordeelt wiert, dat men eenige ingezetenen, die verdacht waren, konde aentaſten, en van verraderye beſchuldigen.

Daer en boven deden de Hooge Raden, door krijghs-bevelhebbers, en eenigh krijghsvolk, het platte lant aen verſcheide oorden verſpieden, om te vernemen, of ook eenige perzoonen zich onder d'ingezetenen onthielden, en aldaer het vuur van oorlogh zochtente ſtoken.

De Hooge Raden deden ook, onder andere pretexten en dekmantels, tot *Rio Reael*, over de riviere van *S. Francisco*, in het leger van *Kameron*, volk zenden, ten einde die aldaer eenige kontſchap mochten bekomen, of dat volk toeruſting ten oorlogh maekte, en laſt had, om na *Pernambuko* te trekken. Maer zy konden door alle middelen niets verſtaen, dat byzonder fundament en gront hadde. Nietremmin hielden de Hooge Raden d'advyſen en tydingen, die hen toequam, van conſideratie, ten aenzien zy redenen en bedenken hadden, dat de Portugezen, alſeen hooghmoedig volk, en in godsdienſt, tale en manieren van d'onzen verſcheiden, geſtadig daer op zouden toeleggen, en alle praktijken en liſten aenwenden, om hen zelfs het gebiet der Nederlanders t'onttrekken.

Over dezen toelegh, aenſlagh en aenvang der revolte der Portugeſe ingezetenen, ſchreven de Hooge Raden, eenen brief van den 13. van Sprokkelmaent, des jaers 1645., aen de Vergadering der XIX., die aldus lude.

Edele, Erentveſte, voorzienige zeer diſcrete Heeren.

Gelijk al by de regering van zyn Excell. Graef Maurits, diverſe ingezetenen van dezen Staet be- dektelijk hebben toegeleght, om met aſſiſtentie van eenigh ſecoers uit Portugael, ofte de *Bahia*, een generale revolte en opſtant, over deze gantsche Conqueſte, te wege te brengen; voorgevende en den anderen wijsmakende, na dat zy het ſucces van de haere, in de *Maranbaon*, vernomen hadden, en onze militaire forcen, door de bezetting in *Angola*, *S. Thome*, en de *Maranbaon* verdeelt zagen, dat zy by die gelegenheit, een gewenſten tijd hadden, om zich uit onze gehoorzaamheit te onttrekken, en hen onder hunnen nieuwen koning in vryheit te ſtellen. Tot welk uit te voeren, verhoopende alle zwarighedē lichtelijk te zullen te boven komen, zy te meer geanimeert zyn geworden, na dat zy bemerkte hebben, dat men met het zenden van recreuſen van foldaten, en inzonderheit van vivres of meelen, uit 't vaderlant ſuperſedeerde: want daer door de forten van deze gehele Conqueſte, van noodige proviſie onvoorzien zijnde, en deſhalve van tijd tot tijd met *ſarimba* en verſch vleeſch uit het lant moetende geſpijft worden, zoo wanneer zy alleen meeſter in het velt waeren, nootzakelijk in hunne handen moeten vervallen: gelijk de kaſtelen in Portugael, met Spaenſch garniſoen bezet, om die oorzaak alleen, in 't jaer 1640. tegens de Portugezen niet hadden kunnen uithouden. Ook bevonden zy onze magt hier te lande zoo groot niet, dat men, de forten met noodigh garniſoen voorzien latende, eenige troepen van aenzien zoude kunnen in het velt brengen, om haer het hoofd te bieden.

Deze diſcoerſen zyn, ſedert een geruimen tijd, veel onder de Portugeſen gehouden, en zyn by die genen, die zich by onze regeering meeſt geoffendeert hielden, en by verandering voordeel verwaghteden, veel op de bane gebraght, om den anderen gaende te maken: maer hebben gene werking gedaen, zoo lange zijne Excell. in het lant geweest is, zoo wel, om dat men van

“ van deze hare meningen gewaerschout
 “ zijnde, een wakend oogh op al hun
 “ doen hielde, als om dat zich noch te
 “ veel krijgsvolk in 't lant bevond: waer
 “ door zy niet wel middel zagen, om hun
 “ voornemen te volvoeren: zulx dat zy,
 “ om die redenen, beter geacht hebben,
 “ dezen hunnen aenflagh tot na het ver-
 “ trek van zijne Excell. uit te stellen. Van
 “ wiens licentie, om op het voorjaer
 “ te mogen na het vaderlant gaen, men
 “ toenmaels alomme volkome kennisse
 “ had, verhopende, dat by zijn afscheit
 “ (’t welk niet zonder een kloeke en wel
 “ bemande vloote, en vervolgens met
 “ merkelyke verzwakking, van de be-
 “ zetting dezer conqueste, konde ge-
 “ schieden) zich schoonder gelegentheit
 “ zoude voorgeven, om hunnen aen-
 “ slagh in het werk te stellen: komende
 “ alsdan noch daer by, dat zy zich tot
 “ den opstant tegen d’ onzen, als genoot-
 “ zaekt zouden mogen houden, een ier-
 “ der van hen die impressie hebbende:
 “ dat zijne Excellenties autorireyt en
 “ gezagh alleen, de militie, en een ieder
 “ in toom hield, en dat dezelve gemist
 “ wordende, zy allezaem tot een roof
 “ en proye aen de exactioneerde officie-
 “ ren en gedebaucheerde soldaten zou-
 “ den gelaten worden. Naderhant zij-
 “ ne Excellentie na het vaderlant vertrok-
 “ ken wezende, hebben die praktijken
 “ niet nagelaten, maer meer en meer toe-
 “ geleit, na dat zy zich wel naeuw op
 “ de sterkten van alle onze guarnisoenen
 “ geïnformeert hadden, om hoe eerder
 “ hoe liever, voor dat’er nieuwe sekoer-
 “ sen en vivres uit het vaderlant aenlan-
 “ deden, met hun voornemen voort te
 “ varen: ten dien einde secrete corre-
 “ spondentie houdende, en te lande veel
 “ over en weder zedede, na de *Bahia*,
 “ om krijgsvolk en geweer van daer,
 “ tot hunne assistentie te mogen hebben:
 “ waer toe, zoo het schijnt, hen hope
 “ gegeven is. Ja het is niet buiten ver-
 “ moeden, dat dereize van *Andre Vi-*
 “ *dal*, uit de *Bahia* herwaerts in Augu-
 “ sto jongstleden, onder pretext van zijn
 “ afscheit te nemen, alvorens hy na Por-
 “ tugael, ten dienste van den koning,
 “ trok, nergens anderstoegefrekt heeft,
 “ als alle gelegentheit van dezen staet,
 “ op het naeuſte te doorsnuffelen, en
 “ daer van in de *Bahia*, en voorts in Por-
 “ tugael, mondeling te rapporteren, der

Portugese ingezetenen humeuren te
 ondertaſten, en die tot rebellie bequaem
 of genegen vindende, diezelve met be-
 lofte van prompt secoers uit de *Bahia*
 daer toe te animeren: want ons by ee-
 nige in 't secrete aengedient is, dat de-
 zelve hem hier over in diverse byeen-
 komſten heeft gevonden. Doch hoe
 gereet, en geanimeert zy ook zijn ge-
 weest, en wat apparentie tot goet suc-
 ces zy haer zelve by verminderinge
 van ons krijgsvolk, en slechte voor-
 raet van vivres inbeeldden, zoo heb-
 ben zy evenwel daermede niet derven
 voortgaen: vermits zy gewaer zijn ge-
 worden, dat men van haer voornemen
 kennisse hadde, en om haer te preve-
 nieren toeleide, zoo ook, om dat ve-
 le, boven vermoede, in 't nieuwe gou-
 vernement van de Hoge Raden con-
 tentement nemende, het zekere voor
 het onzeker verkiezende, haer tot
 zulke handel niet hebben willen inla-
 ten: zulx dat alles daer by gebleven is,
zonder dat wy als nu kunnen vernemen,
of eenige indicien kunnen zien, dat daer
van onder haer iet voordr gebandelt
wert. Haer principaelste toeleggen,
 zoude geweest zijn, voor zoo veel ons
 voor het waerschijnlijkste aengebragt
 is, om het recif met zijn ingezetenen
 op het onvoorzienſte te overrompe-
 len, achtende, dit hoofstuk volbracht
 zijnde, lichtelyk alles te zullen mee-
 ſter werden: waer toe middel meen-
 den te hebben op een verkoop-dagh
 van Negros, als wanneer daer bui-
 ten achterdenken groote meenigh-
 te van Portugesen konden by een ko-
 men, en in zulken geval vertrouden
 dat zelfs onze Negros, als meest Paeps
 zijnde, haer zouden toevallen. Doch
 hier tegen is met scherpe wacht, op de
 verkoop-dagen te houden, voorſien;
 zoo dat het by haer niet en heeft kon-
 nen onderſtaen worden.

De voornaemste aucteuren en belei-
 ders van dit werk zijn ons ook ge-
 noemt, en zouden wezen *Ioan Fernan-*
des Vieira, en zijn schoonvader *Fran-*
cisco Berengel, met eenige andere, die
 wy in verzekeringe zouden genomen
 hebben, by aldien wy meerder zeker-
 heit van hun voornemen hadden ge-
 hadt: waer toe wy alle bedekte mid-
 delen hebben aengewendt; doch zoo
 veel niet kunnen uitvinden, dat wy

„ hebben kunnen resolveren, daer toe te
 „ descenderen, ofte ook, om op een
 „ nieuw het geweer in te trekken: in-
 „ zonderheit, door dien wy voor vast
 „ bericht wierden, dat, zoo haest yemant
 „ dieswegen aengetast wierde, of men
 „ d'ontwapeninge by der handt name,
 „ een generale opstant daer op stont te
 „ volgen. Ook vonden wy onzen staet
 „ zoodanigh gestelt, onze magazijnen
 „ ydel van vivres wezende, en tot defen-
 „ sie van het platte lant in zulken geval
 „ weinigh volk uit de guarnisoenen kon-
 „ nende gelicht worden, dat de minste
 „ alteratie zeer perniciousse effecten zou-
 „ de hebben kunnen causeren: altoos
 „ deze loopende Saffara zoude ten min-
 „ sten de Kompagnie, ende de particu-
 „ liere Nederlanders, daer mede vruch-
 „ teloos zijn gemaekt, zoo slechts die
 „ van onze natie, buiten de forten woon-
 „ achtigh, een generale massacre had-
 „ den mogen ontkomen; waer op in zoo-
 „ danigen toestant by de Portugeze in-
 „ gezetenen meest zoude toegeleidt
 „ worden. Uw Ed. E. hebben hier inge-
 „ sloten, de principaelste informatien,
 „ dies aengaende by ons beleit: waer
 „ uit kan blijken, dat deze ingezetenen
 „ van den koning van Portugael zelve
 „ tegen dezen staet opgemaekt worden,
 „ of altijd in dat haer quaet voornemen
 „ gevoedt worden. Waeromme Uw
 „ Ed. E. te meerder toestaet te vigileren,
 „ dat dezelve niet langer hare noodige
 „ bezettingen ende behoeften mogen
 „ onthouden werden, daerom aen Uwe
 „ Ed. E. meermalen geschreven is. Wy
 „ hebben, op d'eerste bekomene infor-
 „ matie, dat die van de Bahia, bezuiden
 „ het Reciff, in d'eene of andere haven,
 „ geweer tot wapeninge van d'ingeze-
 „ tenen, ofte secours zoude aen landt
 „ werpen; op den dertienden October
 „ geresolveert, het jacht Enkhuizen met
 „ de galjoot en de chaloupe van den ad-
 „ miraël te laten kruiffen, om te zien, of
 „ sy eenigh vaertruygh, van de Bahia ko-
 „ mende, in zee zouden aentreffen: die
 „ een tijt lang gekruift, ende niet verno-
 „ men hebbende, wederom ingekomen
 „ zijn. Daer na het geruchte sterck gaen-
 „ de, dat men in de Bahia een vloote
 „ gereet maekte, die tot assistentie van
 „ deze ingezetenen een groote partye
 „ krijghsvolk zoude overvoeren, en
 „ hebben geen nader middel gezien om

„ eens te recht verzekert te wezen, wat
 „ van die zake ware, de heer Gysbert
 „ de Wit, en kapitein Dirk van Hoogh-
 „ straten, met het jaght de Hafewint der-
 „ waerts te zenden, met een instructie,
 „ als de copie, hier nevens gaende, uit-
 „ wijft, die den vijftwintighsten paf-
 „ fato vertrocken zijn. Nu op het laefte
 „ ons te voren gebracht zijnde, dat een
 „ Portugees kapitein van de Bahia, met
 „ een vaendrigh en drie zoldaten, deze
 „ Kapitanien zouden door-reizen, om
 „ d'ingezetenen tot rebellie t'induce-
 „ ren, en haer van secours uit de Bahia
 „ te verzekeren; zoo doen alle uitterste
 „ devoir om te zien, of wy dezelve kon-
 „ nen in handen krijgen. Wy zullen
 „ niet verzuimen vorder alles by te
 „ brengen, wat, na gelegentheit die wy
 „ komen te vernemen, de maintenu
 „ van dezen staet is vereischende.

Waer mede, &c.

Reciff den 13. Febr. 1645.

Den vierden van Grasmaent, kre-
 gen de Hoge Raden, door schrijven
 van Izaak Rasiere en Kapitein Blaeu-
 beek, uit Paraiba bericht, hoe aldaer
 het gerucht liep, dat Kamaron, over-
 ste der Brasilianen in de Bahia, boven
 in de Sertao na Siara in aentoght was,
 om zich met de Brasilianen van die
 quartieren te vereenigen; en zoo ge-
 zamentlijk tegen d'ingezetenen van
 onzen staet, in de Kapitanie van Rio
 Grande aen te gaen. Hier op wierdt
 datelijk door de Hooge Raden, or-
 de aen het Opperhoofst, Hans Vogel,
 in Seregippo Del Rey gezonden, om
 te vernemen, en op het spoedighsten
 hem te berichten, of Kamaron met zijn
 volk (gelijk d'afgezondenen uit de
 Bahia, den Hogen Raden hadden met
 gebraght) zich noch in Rio Reael on-
 hield: en zoo niet, waerhy na toe ge-
 trokken was: en wat hy mochte voor-
 hebben, ten einde zy zich daer
 tegen voorzien moghten.

Ook wiert by de Hoge Raden nae
 Paraiba aen d'onzen geschreven, dat
 zy zich op die geruchten nader zou-
 den hebben te informeren, en hen van
 alles bericht te laten toekomen.

Den vijftienden van Bloeimaent
 ontvingen de Hooge Raden schrijven
 van luitenant Hans Vogel, uit Seregip-
 po del Rey, van den vijftwintigh-
 sten

Hoge
Raden
krijgen
tijdig
van Ka-
marons
afkomen.

Schrijven
daer over
na Sere-
gippo del
Rey.

sten van Grasmaent, waer by hy aen hen bericht deed, hoe hy, op d'orde, diehy van de Hooge Raden bekomen had, eenen serjant met eenige soldaten na het quartier van *Kamaron*, ontrent twalef uuren gaens van *Seregippo del Rey* gelegen, gefchikt had, (onder dekfel of zy eenige verloopen soldaten quamen opzoeken,) om te vernemen na de gelegenheit van het zelve quartier, en of *Kamaron* met zijn volk zich daer noch onthield.

Krijgen daerop antwoort.

Deez luitenant verhaelde, op zijne wederkomste, dat *Kamaron* zelf in de *Babia* was, om het paesch-feeft te helpen vieren: maer zijn volk, bestaende in twee hondert blanken, en twalef hondert Brasilianen, aldaer noch hun quartier hadden, en sterk doende waren, om plantagien en rossen te maken. Dies zy zich niet tot vertrekken lieten aenzien. Waer uit hy vermoede, dat d'uitstroijing van *Kamarons* komste door de *Sertao* t'eenemaal valsch was. Doch alzoo twee dagen te voren door een berkier, Jan Hoen, twee Portugefen, die van *Rio S. Francisco* quamen, aen de *Kandelaria* te lande gestelt waren, die *Kamarons* aenkomste na Neerlantfch Brasil te kennen gaven, zoo wiert daer door het gerucht vernieuwt.

Nieuw gerucht van *Kamaron*.

Hier op ontboden de Hooge Raden den zelve berkier ter vergadering. en vroegen hem af, wat daer van ware? Deez verklaerde, dat van *Kamarons* optrekken van *Rio S. Francisco*, op den achtsten der zelve maent, geen vermaen gedaen wierdt. Voorts vonden de Hooge Raden goet, de twee Portugefen, die de tijding uitgestrooit hadden, t'ontbieden, om hen daer op t'ondervragen.

Ongetekende brief, Plus Ultra, aen de Hooge Raden behandigt.

Des jaers zeffien hondert vijf en veertigh, den dertighsten van Bloei-maent, des avonts, kregen de Hooge Raden eenen ongetekenden brief, of zeker schrijven, in de Portugeze tale, daer onder stont *Plus Ultra*, door eenen Joodschen arts, met name *Abraham Markado*, in handen: welken brief zy noch dien zelve avond deden vertalen. By denzelve brief gaven drie Personen, die niet wilden bekend staen, hen te verstaen, hoe een goede parthye volks, zich in de *Matta* van *Paraiba* bevond; zijnde van

het volk, dat in *Rio Real* gelegen had, die eerstdaeghs zouden uitbreken, om alle d'ingezetenen te gelijk tot opstant en afvalte bewegen, en de Neerlantfche forten en krijgsbezettingen t'overvallen, en te overmeesteren. Dies riedende gemelde drie perzonen, den Hoge Raden, zulx, met het gevangen nemen van *Joan Fernandes Vieira*, aenrechter en beleider van deze muiterye en opstant, en eenige andere, te willen voorkomen.

De brief luide, uit het Portugeesch in het Neerduitsch vertaelt, van woort tot woort aldus:

Inhoud:

W Y verwonderen ons, hoe U E., zoo gantfch zorgeloos zijt, daer men nochtans zeght, dat de *Matta* na *Paraiba* toe, vol kampagnisten is, die uit *Rio Reael* aldaer gekomen zijn. Zy zijn van daer in de maent van Maert gegaen, en bestaen in een groot getal van Negros, *Mulaten*, *Kamaron*, en veel blanken, en zeggen, dat sy, om het groot waters wille, noch alle niet aengekomen zijn: zoo dat zy d'anderen noch verwachten. D'oorzake van hunne komste is, om het volk te doen revolteren, opstaen, en afvallen, als in de *Marinhao*, en U Ed. in het Reciff te besluiten. En zoo haest het volk tegen U Ed. zal opgestaen zijn, dan, zeggen zy, zal groote fekoers uit de *Babia* komen, en galloenen om de zee te bemachtigen. D'ingezetenen, die tegen U Ed. de wapenen niet willen in de hant nemen, zullen zy ombrengen, en hun leger in de stad *Olinda*, of in de *Vergea* slaen, en veel volk in de *Fregesien* leggen. Zy zeggen ook, reeds veel volks, van die aen U Ed. schuldigh zijn, en van andere ondeugende gezellen, die na nieuwigheit trachten, en daer niet by te verliezen hebben, gereet hebben.

Een van die kampagnisten, die van ginder gekomen is, zijnde een perfoon van aensien en gewisse, heeftaen ons driën, die U E. dit verwittigen, gezeght, dat wy U E. zouden waerschouwen, gelijk wy hier mede doen, als getrouwe onderdanen, U E. zende dezen.

De zelve perzoon zeght noch, dat d'aenrechter van dezen opstant *Joan*,

“ *Fernandes Vieira* is, die boven in de
 “ *Matta* al het volk onderhoudt, tot dat
 “ zy alle zullen aengekomen zijn, om
 “ alsdan op een zekeren dagh aen alle
 “ zijden, zoo ten platten lande, als tegen
 “ de forten, een aenval te doen: desge-
 “ lijk tegen alle de buiten-quartieren,
 “ daer Neerlanders leggen. Noch zijn
 “ wy bericht, dat *Vieira* voornoemt
 “ niet in sijn huis slaept, en regen U Ed.
 “ goede wacht houdt. En om dit ons
 “ zeggen te proberem, zoo gelieft eens
 “ daer op toe te leggen, of zy hem, met
 “ alle sijne dienaers en faktoors, konnen
 “ gevangen krijgen: en strax zullen sy
 “ verzet staen, en U E. alles konnen ver-
 “ nemen. En met zulx te doen, konnen
 “ U Ed. ophun voordeel zijn, en daer
 “ niet by verliezen. En al gelukte zulx
 “ qualijk, zoo zal evenwel veel daer
 “ mee gedaen zijn.

“ Wy verzoeken aen U E. dat ghy
 “ toch zorge voor dit volk draeght, om
 “ der onnosfelen zielen wille; op dat sy
 “ niet zeggen, dat men de wapenen te-
 “ gen hen aengenomen heeft: want die
 “ zulx doen, zullen door d'aenrechtters
 “ van de muitinatie (want wy die geen
 “ anderen naem weten te geven) daer
 “ toe gedwongen zijn.

“ Het is noodigh, dat ghy zonder uit-
 “ stel, datelijk zulx by der hant neemt,
 “ en dat zeer heimelijk: want zy siende,
 “ het openbaer te zijn, zullen terstont
 “ daer op los breken. U Ed. hebben ook
 “ te belasten, goede wacht in de buiten-
 “ forten te houden, en in de haven van
 “ *Kandelaria*, als ook op het *Reciff* al-
 “ les wel te doen verzorgen.

“ Dat U Ed. strax alle de wapenen
 “ van buiten doet intrekken, en datelijk
 “ by brieven alle de heeren van de zui-
 “ ker-molens ontbieden, om methunne
 “ bouwluiden op het *Reciff* te komen:
 “ als ook van de *Fregesien* van de *Vargea*
 “ *Garassu*, *S. Lourença*, *S. Amaro*, *Mo-*
 “ *ribeka*, *de Cabo*, *Pojuka*, en *Serinbaim*:
 “ en dat U Ed. die alle by een hebbende,
 “ hen zeer vriendelijk voorhoudt, dat
 “ ghy die daer ontboden hebt, om by
 “ U Ed. te blijven: alzo ghy verstaen
 “ hebt, dat'er veel volx van *Rio Reael*
 “ vertrokken is, en hun voornemen niet
 “ weet: voorts hente verzoeken, dat zy
 “ aldaer sich een weinigh zullen ophou-
 “ den: op dat hen van dezelve geen leet
 “ geschiede, en midlerwijle mogen ver-

horen, wat daervan zy: ook hen te,,
 beloven, dat zy, aldaer zijnde, om ge-,,
 ne schulden, noch van de *Kompagnie*,,,
 noch van particulieren, zullen mogen,,
 aengesproken worden.

“ Waer mede U Ed. uwen gant-,,
 schen staet zult verzekeren, en de per-,,
 zonen verplichten.

“ Die zelve naerftigheid zullen U Ed.,,
 te *Paraiba* hebben te doen: alwaer,,
 ghy hen in de forten zult konnen by,,
 een houden: desgelijx by die van,,
Porto Calvo in het fort aldaer. En als,,
 d'edeldom of voornaemste perzonen,,
 onder U E. handen zijn, dan zal deze,,
 opstant, zoo men dien voorheeft, gelijk,,
 zeker is, van geen effect en krachte zijn.

“ Draeght doch zorge, zonder uitstel,,
 en laet gene soldaten vertrekken, tot,,
 dat ghy die verraderye ontdekt hebt:,,
 en voorziet doch wel alle uwe garni-,,
 foenen. Ons gevoelen is mede, dat de,,
 vrye Nederlanders zich in de forten,,
 begeven, om in d'eerste woede niet,,
 doorgeslagen te worden.

“ Wy drie, U Ed. getrouwe onderza-,,
 ten, hebben nu ons gewissé voldaan. De
 “ remedie bestaet in het gevangen,,
 nemen van *Vieira*: het welk zeer be-,,
 hendelijk en heimelijk moet toegaen;,,
 dewijl hy, naer men zeidt, zeer goede,,
 wacht houdt. U Ed. gelieven te be-,,
 trachten, hoe grootelix haer aengele-,,
 gen leidt, dat zy niet openbaren, dit ad-,,
 vys en bericht van ons gekregen te,,
 hebben: maer zulx heimelik houden.

“ Wijders mogen U Ed. verzekert,,
 zijn, dat wy haer, by middel van brie-,,
 ven, van alles, dat wy te weten komen,,
 zullen verwittigen. En den eenen of,,
 anderen dagh zullen U E. weten, wie,,
 deze drie getrouwe onderdanen zijn. Wy
 “ zouden zelfs by monde niet meer,,
 konnen verklaren, als wy by dezen,,
 brief doen. Op een kort moet U Ed.,,
 daer in voorsien: want zy zeggen, dat,,
 op deze aenstaende feestte alles zal uit-,,
 breken. Wy hebben dit niet eerder te,,
 kennen gegeven, om dat wy het niet,,
 eerder geweeten hebben. U Ed. zy,,
 verwitticht, dat zy ook *Francisco Be-*
 “ *rengel*, de schoonvader van *Vieira*, en,,
Antonio Kavalkanti gevangen nemen:,,
 als mede alle de voornaemste van de,,
Vargeas, en andere plaetsen.

“ Was ondertekent *A Verdade*.

Plus Ultra.

Hier

Hier op ontboden de Hoge Raden ter vergadering, Paulus de Linge, president vanden Raet van justitie, en den Luitenant Admiraal Kornelis Lichthart, en overste lieutenant Garstman, om met den anderen te beraetslaen, en te besluiten, wat hen op dien brief, inzonderheit op de berigten, tijdingen, en kuntschappen, die zy daghelix uit verscheide oorden bequamen, tot behoudenis en bescherming van Neerlants Brasil, te doen stont.

En alhoewel de schrijvers des briefs, zich niet met name wilden openbaren, en de Hoge Raden deshalven oorzaak hadden, om aen de zekerheit van hun bericht te twiiffelen, zoo wiert evenwel, na zy den brief, en alle voorgaende schriftelijke en mondelijke berigten, wel overwogen hadden, by hen besloten, tot behoudenis van den staet van Neerlants Brasil, tegen alle vyantlijke attentaten en aenflagen te doen, als volght.

Hoe de Hoge Raden den den optant traghten te beletten.

Eerstelijk. Van stonden aen orde te stellen, tot het voorzien van alle forten, voor twee maenden, van meel.

Ten tweeden. Aen alle krijgsbezetting kuntschap te doen, om goede wagt te houden, en wel op hunne hoede te zijn.

Ten derden. Johan Listry, die kommandeur of bevelhebber der Brasilianen was, aen te schrijven, om de Brasilianen, met hun geweer, in hunne Aldeas vaerdigh en by malkanderen te houden, om op orde der Hoge Raden, datelijk tot den optoght gereet te zijn, daer het de noot zou mogen vereischen: door dien d'onzen, om hunne zwakheit, zonder hen geen volk te velde konden brengen.

Ten vierden. Aen alle kanten en oorden, tot diep in de bosschen, verspieders uit te zenden, om kuntschap en zekerheit te hebben, en daer van bericht aen de Hoge Raden te doen: of zich vyantlijke troepen daer in, en waer zy zich onthielden, en hunne sterkten, en voorts al wat by hem omging.

Ten vijfden wierdt beslooten, *Joan Fernandes Vieira*, die voor hoeft en aenrechter van den optant berught was, en zijne borgen, *Francisco Beringel*, *Vieira* s schoonvader, en *Bernardijn Karvalho*, op het Recif t'ont-

bieden, en behendelijk zien te krijgen, onder schijn quansuis van een tweede of nader contract of verdragh: daer hy om aenstont, en by die gelegenheit zich van den zelve te verzekeren, om den vyantlijken aenflagh en toeleggh, by aldien zy iet quaets zouden mogen voorhebben, daer mede te breken, en tot desselfs kennis te komen. Hier toe wiert zeker makelaer Koin, die het contract negotieerde, zonder eenigh achterdoght gebruikt. Doch de pinxterdagen braghten daer eenigh verlet in.

Voorts wenden de Hoge Raden alle naerftigheit en middelen aen, om *Vieira*, en de perzonen van de Vergea, die hen aengedient waren de voornaemste hoofden en belhamels van dit verderffelijk voornemen te zijn, met list te verschalken en in handen te krijgen: naerdien zulx met geweld niet kon gedaen worden, dewijl zy zich by nacht uit hunne zuikermolens en huizen begaven, en bydaegh zoo goede wagt op alle aankomsten en wegen gestelt hadden, dat zy niet bezet konden worden.

Den eenen dertighsten van Bloemaent sloegh de luitenant Hendrik Haus in de vergadering voor, en nam, neffens den luitenant admiraal Lichthart, aen, daer op toe te leggen, om *Joan Fernandes Vieira*, onder schijn van met hem aen het meirtje *Louys Bras Beserra* uit vissen te gaen, in verzekering te bekomen.

Den negenden van Zomermaent bequamen de Hoge Raden schrijven van het opperhoofd Koin, uit *Rio S. Francisco*, van den eersten der zelve maent: waer by hy hen bericht zond, hoe *Kamaron* met eenigh volk over de riviere *S. Francisco* getrokken was. Waer op de Hoge Raden moghten raetpleeghen, en eenigh oorloghstuigh derwaerts zenden. Het zelfste bevestighde hy by brieven van den zeven en twintighsten der zelve maent: met byvoegen, dat hy noch niemant van 's vyants volk ontrent het fort had vernomen.

En dewijl inzonderheit alle de geruchten daer op uitliepen, dat in de Matta van S. Laurens, en andere afgelegte oorden, vele Bahise soldaten, en menighte van mulaten en negros zich

onthielden, om den onzen op het onverschiet te komen bespringen, zoo verzuimden de Hooge Raden niet, verscheide krijgshbevelhebbers, in die gewesten bedreven, met parthyen af te zenden, om te vernemen wat daer van ware. Die alle, na nauw onderzoek, den Hoogen Raden verwittighden, hoe alles sich noch in de Matta bevond, als voor hene, zonder te hebben kunnen bemerken, dat aldaer eenige vergadering van krijgsvolk of Mulaten, en diergelijk slag zoude zijn.

Bericht
van Moucheron
aen de
Hooge Raden,
van
wegen
den opstant.

Den twalefden van Zomermaent bequamen de Hooge Raden van den Direkteur Moucheron schrijven van den achtsten der zelve maent: waer by hy berichte, dat hy uit *Rio S. Francisco* gewaerschoout was, hoe *Kamaron* en *Henriko Dias*, met zes kompanien, bestaende in Brasilianen, Mulaten en negros, de riviere overgetrokken waren: waer door de Hooge Raden gantsch verzekert waren, dat *Kamaron* het op den Nederlantschen staet van Brasil gemunt had. Moucheron deed ook bericht, hoe, op het fluiten van sijnen brief, twee verscheide inwoonders in de *Alagoas*, hem hadden laten weten, dat eenigh van hun volk, aen hunne huizen geweest ware, om meel te hebben: gelijk zy ook de brieven van die twee inwoonders den Hoogen Raden toezonden, om dier inhoudt te mogen zien.

Men ontving ook bericht en kondschap van *S. Antonio*, en meer andere plaetsen: daer men uit verscheide tekenen voor eenigen opstant, die by d'ingezetenen zou voorhanden zijn, en gesmeet wierde, beducht was.

Toeleg
der Hooge
Raden
om *Vieira*
te be-
komen.

Hier op wiert besloten en vast gestelt, of men sich van *Joan Fernandes Vieira* (die voor aenrechter van dien oproer berucht was) niet zou kunnen verzekeren: naerdien hy sich met de borgen van sijn schoonvader, *Francisko Beringel* en *Bernardino Karvalho*, op het aenschrijven van vrygelei, tot de handeling van een tweede contract, niet had willen op het Reciff begeven. Zy zonden dan den luitenant van de garde, *Jochim Denniger*, beneffens eenen troep soldaten, na de meulen van *Fernando Vieira*, met uitdrukkelijken last, om den zelve *Vieira*, en

Beringel te vatten, en gevangkelijk op het Reciff te brengen. Hy trok dan tegensden avont derwaerts, en bezette en bezingelde in der middernacht zeer stille en bedektelijk hun meulen en huizen. Hy deed met een de deuren openen, alle kamers, koffers en kisten doorzoeken; maer vond niemant: dies hy des morgens met zijnen troep weer van daer vertrok.

Des nachts daer aen keerde hy wederom na deselve meulen en huis voornoemt, en bezichtighde en bezette die andermael, doch vernam niemant. Wanneer hy een Turkschen slaef en eenige negros vroegh, waer *Vieira* zou te vinden zijn, zoo gaven die hem ten antwoord, dat *Vieira* noch *Beringel* in den tijt van drie weken in hunne huizen niet gelogeert waren geweest: maer zomtijts by dage te peerde quamen, en, na eenige orde met der haest gestelt te hebben, terstont weder op zaten en weghreden.

Deniger doorzocht ook de huizen van *Antonio Kavalkanti*, en *Antonio Bizerra*; maer trof niemant aen: en verstont uit de negros aldaer, dat zy zich mede al eenige weken had schuil gehouden. Hier op trok *Deniger* weer te rugh.

Dies de Hooge Raden, hoe listigh zy het werk overleiden, *Vieira*, noch sijnen schoonvader *Beringel* niet machtigh konden worden.

Desgelijx wiert vervolgens Lieutenant *Haus Katner*, vendrig *Slodniski*, de wachtmeester *Koenraet Hilt*, en meer andere, uitgezonden: doch konden noit van eenige vyants troepen in eenige quartieren verstaen, of dat eenigh volk te dier tijde in de Matta was: anders als eenige weinigen, die hun werk in de Matta te doen hadden.

Zy besloten ook, sich op den zelve nacht noch te verzekeren van sijne twee borgen voornoemt, *Francisko Beringel*, *Vieira*'s schoonvader, en *Bernardino Karvalho*: desgelijx van *Sebastian Karvalho*, sijn broeder, *Luis Bras*, *Amaro Lopes*, en *Joan Pessoa*: die de voornaemste personen in de Vergea waren, daer men quaet vermoeden op had.

Voorts wiert besloten (in de buiten of verdere gewesten) de volgende personen in verzekering te nemen: als

In

In *S. Amaro*.
Antonio de Bulhous.
 In *S. Antonio*.
Amador d' Arouje.
Pedro Marinho Falcao.
Ansonio del Rasto.
 In *Pojuka*.
Joano Kornero de Morais.
Pater Frey Luis, en Francisko Dias
del Gado.
 In *Serinbaim*.
Joan d' Albuquerque, schoonzoon
 van *Pero Lopes de Vera*.
 In *Porio Calvo*.
Rodrigues de Barros Pimentel.
 In *Iguaraka*.
Joan Pimenta.
 In *Itamarika*.
Pater Laurenco d' Alkunba.
 In *Rio Grande*.
Jan Lestan Navarro.

Orde, tot
voorko-
ming der
muiterye
in Parai-
ba ge-
stelt.

Vernits nu te verwachten stont, dat dit vuur van oproer nergens hevi- ger zou uitbersten, als in de Kapitanie van *Paraiba*, alwaer d'inwoonders sterk waren, en hunne schulden niet zagen te boven te komen, zoo wiert goet gevonden, voor directeur op het spoedighste derwaerts te zendeu *Paulus de Linge*, en hem met een zeer breede Commissie of last-brief te voorsien, om aldaer en in de Kapitanie van *Rio Grande* te mogen verichten; het geen hy zou bevinden ten dienste van de Kompagnie te vereischen: gelijk hemook die commissie des volgenden daeghs behandicht wiert: als dat hy, t'ijner eerste aenkomst, hondert soldaten, beneffens toebehoorende lijftoght, uit de schepen zou lichten, en die in het fort *Margareta* leggen, met belofte van twee maent soldye op de hant: ten einde men zich datelijk in beter postuur van tegen weer moghte stellen, en den gedreighden opstant der inwoonders daer mede, zoo veeldoenlijk zou zijn, tegen gaen.

En alzo het, tot bescherming en behoudenis van Nederlantsch *Brasil*, by die gelegenheit, daer d'onzen zoeschaers van lijftoght voorzien waren, tegens een zoodanigen aenflagh van d'ingezetenen ten hooghste dienstigh was, dat d'onzen, zoo lang het mogelijk was, meester van het vlakke velt bleven, eensdeels, om onderhout

te bekomen, en ten andere, om d'ingezetenen in vrede te behouden, om tegens d'onzen niet t'ondernemen, zó wert goetgevonden, in *S. Laurens*, als de bequaemste plaetse, een gros of vorm van een leger te vormen.

Om daer toe een begin te geven, wiert de luitenant *Huykquesloot*, leggende in *Iguaraka*, met vijf en dertigh man, en de luitenant *Hamel*, leggende in *Moribeka*, met een gelijk getal van mannen geordonneert derwaerts te gaen. Ook wiert besloten, Kapitein *Wiltfchut*, van het *Reciff*, met vijftigh koppen derwaerts te zenden, om by voorraet aldaer te gebiedden: gelijk hy ook des anderen daeghs zijn orde bequam: waer na hy zich, in het gebiedden van de troepen in *S. Laurens*, zou te schikken hebben.

Ten zelve einde wiert *Johan Listry*, Kommandeur van de *Brasilianen*, by brieve belast, zelf in perzoon, zoo haest hy het eenighzins zou kunnen bybrengen, aldaer met drie hondert kloeke en welgeweerde *Brasilianen*, onder hunne eige bevelhebbers, te komen, om die tot alle voorvallen gereet te hebben.

Des namiddaghs wierden de fortificatien van *Mauristad*, en van de nabyegelege forten bezichtigt, en orde gegeven tot vermaking, daer het nodigh zou zijn. Op den zelve avond wiert *Johan Fernandes Vieira*, noch in zijne zuikermolen versproken: waer uit de Hoge Raden hoopten, hunnen aenflagh op den zelve eengoede uitgang te zullen nemen. Doch 't mislukte t'elkens. Ja *Vieira*, (zoo de fictoor van *Vieiras* zuikermolen, genoemd *S. Johan*, voor den *Notaris* *Indijk*, op het *Reciff*, den 21. Januar. 1647. by eede heeft verklaert,) had voor d'ontstane revolte of beroerte, wel in zes maenden noit in zijn huis op zijn bedde geslapen: maer was altijd des nachts op andere plaetsen gelogeert. Wanneer hy zich by daghe daer bevond, zoo was hy altijd op het toorentje, dat boven op zijn huis stont, geweest, om uit te zien, of'er eenigh volk na de zuikermolen quam. En als hy het zelf niet kon doen, zoo was eenigh van zijn volk daer op, om alzo de wagt te houden. En zoo haest zy slechts twee of drie mannen te voete of te peerde

Legt
gevoert
meert

peerde zaghen koomen , en onderkennen konden , wat volk het was ; zóo waerschuuwden zy Vieira daer van. Waren het vele Neerlanders, zóo begaf hy zich datelijk in de naefte huizen , of in de bosschen daer by gelegen , en hield zich alzóo schuil. Maer op de komfte van eenen of twee , bleef hy by der hant : desgelijx als 'er Portugesen quamen. Ook had hy gewone-lijk op alle passén eenighe van zijne negros , om te zien , wat volk overal dooring : die hem daer van tijdingh braghten , om alzóo niet te kunnen betrappt worden.

Sebasti-
aen Kar-
valho ge-
vangen
op het
Reciff
gebraght.

Den dertienden wierden *Sebastian Karvalho* en *Antonio de Bulhous* gevangen op het Reciff gebraght : maer *Joan Fernandes Vieira* , en d'anderé van de Vergea , die zich buiten hunne huizen hielden , waren het ontkomen : want dewijl zy zich zelfs schuldigh kenden , wilden zy zich in hunne huizen niet betrouwen.

En door
den Asses-
sor Wal-
beek on-
dervraeg:

Deez *Sebastiaen Karvalho* wiert ten zelve daghe door den Assessor *Walbeek* ondervraeght wegen d'aenflaggen , die d'ingezetenen op Neerlandisch Brasíl voorhadden : waer op hy nader opening deed , en verklaerde , wie d'aenrechtters en beleiders van het eetgespan tegen onzen staet waren , in volgende woorden :

Zijn be-
kenis.

Dat hy een van de drie perzoonen was , die , enige dagen geleden , by eenen ongetekenden brief , de Heeren Hoge Raden hadde gewaerschouwt van het voornemen van Joan Fernandes Vieira , en eenige andere in de Vergea , door een algemeinen revolte of opstant van de Portugese ingezetenen : ten welcken einde hen sekoersén uit de Bahia , te water en te lande , zouden toegezonden worden : daer by had hy aangewezen de hulp-middelen , die d'onzen daer tegen te doen hadden , om zulx voor te komen. Dat hy de zekerheit van dezen hunnen toeleg en aenlagh vernomen had uit zeker geschrifte , ingestelt in vorm vaneen algemeene toestemming , conspiratie , of verbintenis , dat hem , beneven eenen brief , door eenen Portugesen knecht van Joan Fernandes Vieira toegezonden was : daer in hy belast wiert dat geschrift t'ondertekenen ; zijnde toen noch alleenlijk by twee personen,

Joan Fernandes Vieira , en Louys da Kosta Sepulveda , ondertekent : waer by alle d'inwoonders beloofden de wapenen tegen desen staet aen te nemen , en den koning van Portugael met lijf en goet by te staen , tot wederkrijging van hunne afgenome landen van Brasíl. Dat hy dat geschrift wel onderschreven : maer aenstonts kennisse daer af aen Fernando Vale , en noch aen een der de gedaen had. Dat hy twee of drie dagen daer na met Fernando Vale den bovngemelden ondergetekenden brief , aen de Hoge Raden door den arts Merkado had doen bestellen. Dat d'opstant algemeenlijk over gantsch Neerlandisch Brasíl zou zijn : en inzonderheit mee te vrezen stont , in de Kapitanie van Paraíba , daer d'ingezetenen sterk en zeer qualijk tot d'onzen genegen waren. Dat hun voornemen was , eenigh fort aenstrant of daer outrent gelegen , met een aenval onverschens te bemaghtigen , om alsdan bystant te water uyt de Bahia , en oorloghs-tuigh te mogen krijgen.

Dat zy uit de Bahia twee gallioenen of oorloghs-schepen , en drie of vier fregatten waren verwachtende.

Dat hy het geschrift van conspiratie , verbintenis of eetgespanenschap , wel hadde moeten ondertekenen , uit vreze en ontzach van Joan Vieira , die de genen , die hem tegen waren , liet om den hals brengen : gelijk al eenigen wedervaren was.

Het zelfste had ook *Fernando Vale* in het ondervragen beleden.

En alzóo hy wegens het graveel gantsch pijnelijk was , hebben de Hoge Raden hem , op sijn verzoek , van vordere ondervraging verschoont.

Wanneer men deze nader kennisse van het voornemen van *Joan Fernandes Vieira* en zijne † eetgespangenoten , door *Sebastiaen Karvalho* verstaen had , wiert besloten , om andermaels een proeve te nemen , of men *Joan Vieira* , alzóo zich die noch ontrent het Reciff onthield , in handen zou kunnen krijgen : als ook sijnen feitoor *Mor Manuel de Sousa* , die in allen dien handel , gelijk den Hogen Raden bewuft was , gebruikt wiert : en nevens hen *Antonio Bezerra* , en *Amaro Lopes* , die beide in de Vergea woonden. Doch die daer op uitgezoden waren , quamen des anderen daeghs onverrichter zake weder-

Toeleg
om Vi-
cira te
krijgen.
† Com-
plicen.

wederom op het Reçiff, en berichten dat alle die perfoonen aldaer niet te vinden waren : en daer en boven dat *Antonio* en *Manuel Kavalkanti*, *Antonio Bezerra*, *Joan Pessoa*, en *Kosmo de Krafto*, zichten zelve dage uit de Vergea na de Matta begeben hadden.

Ten zelve dage wiert kapitein Wiltfchut belaft, de notaris *Kaspar Periera*, die het fchrift van verbintenis zou ingeftelt hebben, en in S. Laurens woonachtigh was, in verzekering te nemen.

Om noch klaerder kenniffe van den gantschen vyandelijken aenflagh te bekomen, en te gelijk de kracht van dien, zoo veel doenlijk was, te verzwakken, wiert befloten, aen *Antonio Kavalkanti* en *Joan Pais Kaeral* brieven van vergiffenis te zenden, of men hen, als die met vrouwen en vele kinderen bezwaert waren, van hun voortnemen zou kunnen brengen, en op het Reçiff krijgen.

Ten zelve dage wiert *Antonio de Bulhous* ondervraecht, die gene zwa- righeid in zijne verzekering maekte, en verklaerde, van al het werkgant- fchelijk gene kenniffe te hebben.

Sebastian
Karval-
ho ont-
flagen.

Wanneer *Sebastiaan Karvalho* tot aen den vierden van ooghtmaent op het Reçiff gevangen gehouden was, uit vermoeden van aen den opstant der ingezetenen mede fchuldigh te zijn, wiert hem op zijn verzoek by de Hoge Raden toegestaen, na fijn molen te mogen gaen, om die te doen malen: na hy hen alvorens, gelijk gezeit is, klaerlijk betoont had, dat hy een van de drie perfoonen was, die hen van het voortnemen der ingezetenen by eenen heimelijken brief had gewaerfchouwt, en bekent gemaekt, hoe d'afgevallene hem deshalven gedreight hadden te vermoorden.

Reciff
versterkt.

Den veertienden wierden allen den ingezetenen op het Reçiff, en langs de rivier- kant woonende, belaft, hunne huizen van buiten, op d'aenge- weze roying, met palliffaden toe te ma- ken, en te sluiten, op verbeurte van twee hondert gulden, die in gebreke zoude blijven. Men beflot, tot ver- sterking der krijgsbezettingen, om alle de krijgsbenden compleet of voltalligh te hebben, alle de * veilige hoeden in te trekken, om, door het verspreit leggen,

* Sauve-
garden.
Sauve-
garde in-
getrok-
ken.

van die niet overvallen te worden. Ontrent het Reçiff, wiert die laft *Haus* aenbevolen, om het in 't werck te stel- len. Ten dien einde wiert Kapitein *Fallo*, die te *Serinbaim* gebood, zulk aengescreven, en daer en boven be- laft, al het krijghsvolk van *Huna* te lichten, naerdien die plaetse niet ver- diende, om eenigh volk deshalven in de waegschale te stellé. Ten einde nu de krijgsbezettingen hare toegevoegh- de plaetsen, door gebrek van leef- toght, niet zouden verlaten, of in 's vy- ants handen komen te vervallen, wiert den bevelhebbers der zelve aenge- schreven, zich van d'inwoonders, 'tzy met gemoede of ongemoe- de, van zoo veel Farinha of meel te voorzien, als doenlijk zou zijn: mits de Kommisen daer van goede rekening zouden hou- den, en die moeten verantwoorden.

Haus, op verzoek van de Hoge Raden, deed, tot versterking van Maurits-stad, de grachten van de vijf-<sup>Maurits-
stad ver-
sterkt.</sup> hoek, en het fort *Erneftus*, door de foldaten wat uitschieten: desgelijx de wallen en borftweringen van ruigte zuiveren, op belofte van eenige ton- nen garaap daer voor aen hen tot eene vereering te geven.

Men vond ook raetzaem, om by laegh water het overkomen te belet- ten, tusschen den Driehoek, en het fort de Bruin een brantwacht te leg- gen: als noch een ander, boven de Baretta, welke laft den admiraël *Licht- hart* opgeleit wierdt te verzorgen.

Ook wiert befloten, gene vaertui- gen noch berken uit het Reçiff te zul- len laten vertrekken, zonder van de Hoge Raden alvorens daer toe orde te hebben. Van gelijken mosten ook van d'aenkomenden kennis gedaen wordé.

De Majoor van de borgerye wiert <sup>Monste^r
ring der
borgerye.</sup> belaft, de krijghs-bevelhebbers by een t'ontbieden, om hen aen te zeggen, dat de borgerye haer gereet zou houden, om den zeventienden te monfteren. Ook wiert vast gestelt, op dien zelve dag de soldaten op 't Reçiff mede te monfteren.

Ten zelve dage wierden, in plaet- se van eenige burgerlijke krijghs-bevel- hebbers, die op hun vertrek stonden, by den krijghsraet nieuwe gekoren.

Men stont *Barnardino Karvalho*, die sich schuil gehouden had, toe, te mo-
k gen

gen op het Reciff komen, om zijn onschult te doen.

Ten zelven dage trok Paulus de Linge na Paraiba, dien, tot voorvallende nootzakelijkheden, vijftien hondert gulden ter hant gestelt wierden.

Den vijftienden schreef *Joan Pessoa*, heere van de zuiker-molen *Pantelio*, die geordonneert was, in verzekering te nemen, als kennisse van dezen opstant hebbende, en gemist was, gereet te zijn, om voor de Hooge Raden sich te komen verantwoorden, en niet als uit vreeze gevlucht te zijn. Waer op hem aengeschreven wiert, vry op het Reciff te mogen komen, om zijne onschult te doen. Het zelfste deed *Pater Laurenço Akunha* door sijnen zwager verzoeken: dat hem ook ingewillight wiert.

Des morgens, den zestienden, bequam men heimelijk bericht vaneenen pater: hoe *Andreas Vidal*, in persoon met duizent blanke koppen, boven S. Antonio, en de zuikermolen *Tapekura* zou zijn, in gezelschap van *Kamaron*, met *d'Indeos Rondelas*, en *Henrique Dias*, beneffens eene bende van gewapende zwarten.

Ten zelven dage wierden gevangen binnen gebraght *Joan Karnero de Maris*, en *Francisko Dias del Gado*, heeren van zuiker-molens, in het gebiet van *Pojuka*, die belast waren in verzekering te nemen.

Ten zelven dage verzochten *Amador da Rouje* en *Pero Marinha Falkao*, die in het gebiet van S. Antonio woonachtigh waren, en zich beide van de hant gehouden hadden, te mogen op het Reciff komen, om hun onschult te doen: dat hun toegestaen wiert.

De Hooge Raden beraetslaegden, na de berigten, die zy van tot dagh van des vyants gelegentheit bequamen, of het dienstigh zou zijn, het krijghsvolk in S. Laurens te houden, of het zelve op een andere plaetse te verleggen.

Krijgsvolk in Moribeka geleit.

Na het bezeffen van alle gelegentheden, zoo wiert besloten, de rendezvous of by-eenkomst-plaetse te veranderen, en ons volk, en de Brasilianen, die te verwachten waren, in *Moribeka* te leggen, om van den overtocht van de riviere *Sengada* verzekert te zijn: alzoo d'onzen daer door d'ingezete-

nen ten platten lande, tot aen de kaep S. Augustijn toe, konden in plicht en onderdanigheit houden, en sich van hunne Farinha en beesten, tot onderhout van het Reciff, dienen: daer anders de vyant, zulx voorkomende, en de riviere van *Sengada* voor henen bemachtigende, door middel van die riviere (als hy by de voorige oorlogen gedaen had) den inwoonders van het Reciff de gewesten, om de Zuid gelegen, met alle hunne gemakken en gerijven zou affnijden.

Dienvolgens wiert den kommandeur *Wiltshut* aengeschreven, zich datelijk met zijn-volk na *Moribeka* te begeven, en in de kerke te logeren, die hy tegen een overval en aenloop, zoo veel doenlijk was, zou hebben te versterken. Desgelijx wiert den schepen van Maurits-stad, die aldaer waren, aengeschreven, dat zy by finta, dat is, quotifatie, de noodige Farinha en beesten te *Moribeka* zouden willen bestellen.

By plakaet wiert allen vrye luiden, Inwoonders in de gewesten van Serinhaim, Pojuka, S. Antonio, en Moribeka, van wat landaert of staet die zouden mogen zijn, belast, zonder uitstel, en zoo haest des doenlijk was, te paert of te voet, met zoodanige wapenen als zy konden uitmaken, zich na S. Antonio te verwoegen, en aldaer te laten inschrijven, en onderstellen, onder Kaspar van der Ley, kolonel, en Johan Hek, lieutenant kolonel van de krijgsvrye luiden ten platten lande, en schepen van S. Antonio en Serinhaim, om hen; onder't gebiet van die hoofden, tot bescherming van onzelanden, te laten gebrniken. Vermits nu vele van dien de middelen niet hadden, als soldaten dienst doende, zich zelfs t'onderhouden, zoo genoten zy onderwijle vry rantsoen van kost, als soldaten.

Voorts namen Ley en Hek aen, ieder in sijn gebiet, vijftien hondert *Alquera*, of mudden Farinha, ten behoeve van onze krijghsbezetting, te verschaffen; mits hen daer voor de betaling promptelijk in gelde geschieden zou.

Ten zelven dage antwoorde *Antonio Kavalkanti*, die sijn pardon of vergiffenis toegezonden was, by brieven aen de Hoge Raden, by hem, noch by d'andere

dere inwoonders van de Vergea niets tegen onzen staet voorgenomen te wizen; maer hun verloop geschiet te zijn, uit vreeze van in hechtenis, op de quade geruchten van hunne vyanden, door d'onsen gestelt te zullen worden. Waer op de Hooge Raden hem aenschreven: by aldien hy zich onschuldigh kende, dat hy sich op sijne Fazenda en zuikermolen zou begeven: waer door hem zijn vorigh geloof en aensien wederom zou geworden.

Dewijl nu buiten twijffel onze Brasilianen door Kamaron verzocht zouden worden, om sich met hem te voegen, zoo wiert by de Hooge Raden beslooten, om van hunne getrouwheit verzekert te zijn, dezelve door *Liftry*, hun opperhoofd, te zullen zoeken te bepraten, om hunne vrouwen en kinderen, geduurende die onrust, op het eiland *Itamarika* te brengen, onder schijn en voorgeven, dat anders, hunne mannen buiten in den oorlogh zijnde, zy lichtelijk in d'Aldeas zouden overvallen worden.

Ten zelven dage wiert door *Antonio d'Olivera* den Hoogen Raden in 't heimelijk aengedient, hoe het sekoers, den ingezetenen uit de Bahia toegebracht, in een goet getal blanken bestaen zou, onder het gebied van den broeder van *Kavalkanti*: beneffens vier hondert Brasilianen, onder *Kamaron*, driehondert *Indeos Rodelas* uit de *Sertao*, en vijftigh Negros, onder *Henriko Dias*.

Vendrig Sloteniski op kuntfchap uitgezonden.

Op den zestienden van Zomermaent, wiert de vaendrig van de *Guarde Sloteniski* met elf vierroers en twalef Brasilianen op kuntfchap uitgezonden, die den vier en twintighsten der zelve maent weer op het Reçiff quam, en het volgend verhael van zijn wedervaren aen de Hoge Raden deed.

Verhael van zijn verrichting.

Hy had van het Reçiff eerst zijnen wegh na S. Laurens genomen: van waer hy voorder na de Aldea van Sint Michiel gegaen was: alwaer hy zijne Brasilianen bequam. Aldus trok hy door S. *Francisco* na *Kasura*, van *Kasura* na *Geyta*, van *Geyta* door de *Matta* na S. *Sebastiaen*, alwaer hy gene ingezetenen vond, uit oorzaak zy alle gevlucht waren. Tot S. *Sebastiaen* trok hy de riviere van *Tapikura*

over, en quam alzo aen het korael van *Joan Ferdinando Vieira*: en vond in dat quartier grote roffen. De Negros van dat korael hadden last van hunne heeren, om te vluchten, zoo wanneer daer Nederlanders quamen: maer by aldien daer Portugezen quamen, hen te geven, al wat zy begeerden.

Van daer was hy na S. Antonio en 't kapelletje getrokken, en vond op op wegh een huis van *Joan Fernandes Vieira*: daer vijftigh of zestigh bokken, en een goet getal hoenderen en hout voor de zieken bewaert wierden, die onder de muitelingen of volk van de Bahia moghten komen. Hy wiert aldaer gewaerschouwt, van sich niet bloot te begeven: en quam beright, dat hy in 't korael van de Patres van S. Bento eenigh volk zou vinden. Maer aldaer komende, vond hy de Portugefen en Negros gevlucht te zijn.

Van daer trok hy na het huis van *Miguel Fernandes*, die al over drie maenden van *Joan Fernandes Vieira* last gehad had, om het volk, van de Bahia komende, met Farinha te verzorgen. Deez *Miguel Fernandes* had van daer de Farinha hoger na het korael van *Pedro d'Akunha* gezonden: alwaer sich d'opgestane ingezetenen onthielden, bestaende in twee compagnien, volgens bekentmaking van zekeren neger, die Sloteniski mee op het Reçiff braght. Deez *Miguel* had ook toen de besten uit *Rio Grande* verwacht, die *Joan Fernandes Vieira* ten dien einde van daer ontboden had.

By het korael van *Don Pedro d'Akunha* had sich de Mulaet bevonden, die kapitein Waldek doorschoten had: als ook twee Nederlanders, die eenen neerlaegh gedaen, en geen pardon bekomen hadden. *Joan Fernandes Vieira* had dien versproken, om St. Jans dagh by hem af te waghten.

Van daer was *Sloteniski* recht toe na Una, en van daer na S. Luis gegaen: alwaer hy niemand als den Pater vond, en keerde van daer weer na het Reçiff.

Den zeventienden van Zomermaent wiert by de Hooge Raden, met goet vinden van de Raden van Justitie, tot slifling en nederlegging van d'ontstane onruste, by plakaet een algemeen

plakaet van pardon afgekundigt.

pardon of vergiffenis, voor alle d'uitgewekene ingezetenen van Neerlants Brasil af-gekundigt: uitgezondert voor d'aenrechtters en belhamels van den opstant en beroerte. Dit plakaet luide aldus:

“ D E Hooge en geheime Raden in Brasil doen te weten. Dewijl wy, tot ons groot leet wezen, bevinden, dat verscheide ingezetenen van dezen staet, door zommige oproerige en onruilige perzoonen, zoo wijt opgemaakt en vervoert zijn, dat zy hunne Fazendas, ja vrouwen en kinderen verlatende, zich in de Matta begeven, door vrees, dat d'aenrechtters van den opstant uitgeven, dat de Moradores, ten platten lande blijvende zitten, door ons en onze soldaten zouden worden overvallen, uitgeplondert en vermoort: Zoo is 't, dat wy daer tegen willende voorzien, en de goede ingezetenen in welvarentheit by de bezitting van hunne haven en goederen behouden, goetvinden, hier mede alomme door ons gantsch gebiet te notificeren en bekent te maken, dat wy alle d'ingezetenen ten platten lande tegen zoodanige oproerige en schadelijke perzoonen, in onze bescherming nemen: belovende dezelve, na onze uitterste vermogen, voor allen geweld en overlast te beschermen en verdedigen.

“ En om de genen, die zich alreets gebafenteert hebben, wederom te recht te brengen, en hun geheel verderf en ondergang voor te komen, zoo beloven wy aen allen den genen, die zich binnen de vijf dagen, na verkundiging dezès, alhier op het Reciff zullen komen te vertoonen en aengeven, zelfs ook, die in dezen dele iets tegen dezen staet zouden hebben mogen begaen, en sich van de gerevolteerden zullen separeren, en als vore tot gehoorzame onderdanen instellen, (uitgezondert d'autheurs van deze conspiratie) volkomen sauvegarde en pardon, en dat zy hare landen en Fazendas in volle vryheit als voren zullen gebruiken; mits den eet van getrouheit op een nieu aen onskomen doen: daer ter contrarie wy alle de genen, die haer by de voornoemde oproerigen en gerevolteerden zullen blijven houden, en dit ons par-

don niet aennemen, en alle de genen, den zelve in eenigerhande maniere zullen komen affistentie doen, als vyanden van dezen staet verklaren, lijf en goet verbeurt te hebben, en dat wy hare perzoonen en goederen, te vuur en te zwaert zullen vervolgen, &c.

Het wierdt noch dien zelve avond in de Portugese tale na St. Antonio en na de Vergea gezonden, om des volgenden uchtens bekent gemaakt te worden. Desgelijx wierden des anderen daeghs verscheide plakaten van pardon aen de Patres gegeven, om die in de kerken af te kundigen, en aen de kerkdeuren aen te slaen.

Den achtienden van Zomer-maent wierdt de noodige krijgstuigh na het fort Keulen, in Rio Grande gezonden, en den bezettingen aengemaent, om wel op hunne hoede te zijn.

By die gelegenheit wierden ook de plakaten van pardon den schout Johannes Hoekx, toegezonden, om die aldaer te verkundigen, ten einde die kapitanie in ruste mochte blijven.

Voorts wiert ook *Antonio Parauha*, Regidoor van de Brasilianen dier kapitanie, aengemaent, dat hy sijne onderhebbende Brasilianen met geweer zoude vaerdigh houden, om dienst te mogen doen, daer het de noot zoude vereiffchen, alzo nu licht gelegenheit zoude kunnen voorvallen, daer hy proeve van zijne vroomheit aen de Kompagnie zoude kunnen betoonen.

Den een en twintighften van Zomer-maent kregen de Hooge Raden uit twee ingezetenen van *Porto Kabvo* bericht, die den zelve morgen met een schuit aen het Reciff gelant waren: hoe *Kamaron* met sijne Brasilianen, en *Hendrik Dias* met sijne geweerde negros, bestaende beider troepen in zeven compagnien, in d'Alagoas, in de zuiker molen Velho, zich neergeflaggen hadden: en daer na in meerder aental, tot vier of vijf duizent toe, *Rio S. Francisco*, boven in de Matta, al heimelijk gepasseert waren, en zich als openbare vyanden getoont hadden. Hier mede wiert het voornemen en de toeleg der Portugesen openbaer.

Voorts had het opperhoofd in *Por-*

to *Kalvo* sich tegens hunne aankomste versterkt, die ook bescheit over lant na het Reciff daer van gezonden had.

Opstant
in *Pojuka*.

D'eerste openbare daden van opstant, lieten zich in het gebiet van *Poujka* zien. En alzoo ons garnisoen aldaer slechts in dertigh man bestont, onder gebiet van den luitenant Jakob Flemming, en te zwak tot tegenstant was, zoo wiert hy door de Hoge Raden gelaft, zich na S. Antonio te begeven, om gezamentlijk des te bestandiger tot tegenweer te zijn. Ondertusschen spanden die van *Pojuka* zamen, en overvielen twee steigerschuiten van vrye luiden, en namen d'onzen, die zy konden aantreffen, gevangen, en sloegen hen door, behalve een matroos, die het ontquam. Voorts bedreven zy meer ongebondenheden. Hier op stelden d'ingezetenen, zoo wel van het vlek, als die ten platten lande woonden, zich onder den heer van den zuikermolen, *Tabatinga Amador d'Arrauio* tegen d'onzen openbaer in de wapenen: daer door hen de passagie, om de zuid, te lande afgesneden wiert, en het fort aen de Kaep van S. Augnstijn, bezwarelijk de riviere op zijn water bekomen konde.

Den negentienden van Zomermaent, quam voor dagheen Brasiliaen op het Reciff, die mondeling aen de Hoge Raden verhaelde: hoe hy met brieven door *Joan Blaer* van *Porto Kalvo* afgezonden was: maer die van *Pojuka* hem dien op wegh, aen de *Kamboa* ontnomen, en zijnen kameraet dootgeschoten hadden. De Hoge Raden verstonden ook uit den zelven Brasiliaen, hoe *Kamaron* zich in het gebiet van *Porto Kalvo*, met zijn volk bevond, en kapitein *Johan Blaer* in het fort was.

Hier over wiert de raet by een groepen, en by dien beraetslaeght, wat den onzen by die gelegenheit, tot bescherming van Neerlantfch Brasil, te doen stont. Voor eerst wierdt in betracht genomen, (nadien, volgens oordeel van alle d'onzen, en bekomen bericht der ingezetenen, die tot den neerlantfchen staet genegen waren) onse bescherming daer in voornamelijk bestont, of niet dienstigh zou zijn, een gros van een leger te vormeren, om

den vyant in het velt het hoofd te bieden, op dat hy, zijnde meester ten platten lande geworden, d'ingezetenen niet t'eenmael zich zou onderwerpen: waer mede hy anders zijne macht grotelijx zou hebben kunnen stijven, en den onzen den lijftoght af snijden, die zy niet ontbeeren konden.

Men leide ook in beract, waer uit d'onzen de soldaten zouden vinden, om dat gros des legers temaken, dewijl de krijghsbezettingen geen volk konden missen, en kapitein *Witschur*, behalve de drie hondert Brasiliaanen, die hy verwachtte, niet meer als hondert en twintigh soldaten te *Moribeka* by zich had.

En alzoo de krijghs-bezetting in de *Allagoas*, onder *Moucheron*, bestaende in twee kompagnien, verstaen wiert, tot bevrijding van dat wijdstrekkend gewest, weinigh te kunnen bybrengen, zoo wiert goet gevonden, dezelve in dien hoogen noot van daer te lichten, en na het Reciff te brengen, gelijk ook voor dezen besloten, en hem geordonneert was.

Doch aengezien de wegh te lande, door den opstant van die van *Pojuka*, afgesneden was, zoo wierdt een berk, die gereset lagh om te kruissen, na *Porto Francisko* gezonden, met orde, dat hy, zonder op de bagagie acht te geven, zijne compagnie daer in zou schepen, en gene gelegenheit vindende, om al het volk, dat daer was, na het Reciff te brengen; dat hy de rest, die in het vaertuigh niet kon, te lande na *Rio Francisko* zou zenden, tot versterking aldaer onder kapitein *Koin*, om die plaetse des te beter te mogen verdedigen.

Voorts wierdt, na rijpen overlegh, besloten, dat kapitein *Fallo* met de krijghs-bezetting uit *Serinhaim* na S. Antonio zou overkomen, ten einde d'onzen sich aldaer, na gelegenheit, van hem zou mogen dienen: want naerdien *Kamaron* zich in *Porto Kalvo* bevond, zoo zou onze krijghs-bezetting in *Serinhaim* tegen die niet kunnen uithouden: behalven dat de zelve te lande ingelegen was.

Ten zelven dage wierden dertigh of veertigh vrye luiden in dienst aengenomen, en tot versterking na het eiland *Itamarika* gezonden, onder ka-

Itamari-
ka met
krijgsvolk
versterkt.

pirain *Pieter Seulijn*, heer van de zuikermolen *Harlem*; dewijl dit eilant van zeer groot belang geoordeelt wiert, en de beide compagnien, d'een in het fort Oranje, en d'andere in de stad Schop leggende, ongemeen zwak waren. Ook konden de vrye ingezetenen van *Itamarika* niet meer als een compagnie uitmaken.

Opgedragte
Portugezen
overvraegt

Ten zelve dage wierden Bas en vander Voorde, Raden van Justitie, gestelt, om den Notaris *Kaspar Pereira*, die beticht wierdt, het geschrift van conspiratie, of eet-gespan, gemaakt te hebben, t'ondervragen: als ook *Joan Kariero*, de *Maris*, en *Francisco Dias Delgado*, heeren van zuiker-molens, en beide uit het gebied van *Pojuka*: als mede *Sebastiano Karvalho*, om de gelegenheit van dit aengevangen eetgespan, en desselfs voornemen nader uit hen te verstaen.

Blijdenis van
Karvalho.

Karvalho dan verklaerde op nieuw, ten huize van den oversten lieutenant *Haus*, wegens den opstant en muiterye der Portugezen, het volgende.

Eenige dagen verleden, zonder den juistten dagh onthouden te hebben, was t'zijn huize een Portugef knecht, hem onbekent, gekomen, uit den naem en van wegen *Joan Fernando Vieira*, met een byzonderen brief aen hem: daer by *Johan Vieira* hem belaste te tekenen zeker nevensgaende geschrift, in vorm van eene gemene toestemming: daer by alle d'inwoonders beloofden tegens dezen staet de wapenenaente nemen: zoo wanneer eenigh sekoers uit de Bahia wierde toegezonden: welk geschrift alleenlijk toen noch by *Joan Fernando Vieira*, en *Louys da Costa Sepulveda* getekent was: maer was, na allen schijn, om by d'inwoonders getekent te werden, omgedragen. Het schrift of de letter was hem t'eenemaal onbekent: wist ook niet, wie het zelve had ingestelt. *Sebastiaen Karvalho* weigerde op dien last en schrijven van *Joan Fernandes Vieira*, dat geschrift, te tekenen, en zond den byzonderen brief, met het ander bygevoegt schrift, aen *Joan Fernandes Vieira* te rugge, zonder hem anders als mondeling door den zelve jongen sijne wegering aente zeggen.

Karvalho deze zake by sich zelve

overwegende, bootfchapte terfont den zelve avond aen *Fernando Vale*, dat hy hem des morgens op de bergen *Garapes* wilde laten vinden, om hem mondeling te spreken: het welk ook geschiede.

Zy vonden beide raetzaem, de Heeren Hooge Raden door eenen ongetekenden brief daer van te verwittigen. Deez brief, die tot tekening *Plus ultra* had, wierd door *Vale* ingestelt, en een of twee dagen daer na in de Pont-straet, in een bakkers huis, aen *Karvalho* te lezen gegeven, en voorts aen den arts *Abraham Markado* behandicht, om aen de Hoge Raden te bestellen.

Voorts bequamen de Hoge Raden den twintighsten van Zomermaent, schrijven van *Ley* en *Hek*, uit *S. Antonio*: waer by die verwittighden, hoe de gantsche *Fregezie* in opstant was, en zestien of achteen Nederlanders gevangen gehouden werden. Dat zy tot bescherming tegen die van *Pojuka* de kerke gesterkt, en eenigen bystant van het *Reçiff* verwaghteden, om alsdan die van *Pojuka* aente tasten.

Opstant
in *S. Antonio*.

Na dan de Hoge Raden dit schrijven en bescheit in beraet genomen, en overleit hadden, dat zy om de Noord, in de Kapitanie van *Paraiba* en *Rio Grande*, weinigh opstants te verwaghten hadden, zoo lang onze vloot onder het Roo Lant bleef gezet leggen, zoo wiert den twintighsten van Zomermaent besloten, om die van *Pojuka* tot reden te brengen, en, met hen op het spoedighste te straffen, d'ingezetenen van d'andere lantstreken in toom te houden, om dergelijk niet t'ondernemen, den overste luitenant *Haus* in perzoon met hondert mannen uit alle de Compagnien des morgens na *Moribeka* te zenden, om het volk onder kapitein *Wiltfchut*, en de *Brafilianen*, die aldaer waren, by hem te voegen, en zoo na *S. Antonio*, te komen, om van daer met gemeender maght recht toe na *Pojuka* te gaen, en desselfs ingezetenen onder gehoorzaemheit te brengen: alzo anders alle onze guarnisoenen om de Zuid van d'onzen op het *Reçiff* zouden afgesneden zijn geworden.

Haus na
Pojuka
gezonden.

Wel geluckte *Haus* deze veltoght, slaet d'afvalt, ligen.

toght: want hy floegh d'afvalligen in den vlucht, en nam die plaetse en het klooster wederom in, en overweldigde de passén, die d'afvalligen bezet hadden.

Haus verlosté aldaer ook veertigh van onze gevangenen, die de muite-lingen hier en daer opgehaelt, en in 't klooster in yzeren gesmeten hadden.

Maer dewijl *Kamaron* met zijne troepen tegen hem in aenkomsté was, zoo verzoght hy bystant van de Hoge Raden, om meester in het velt te mogen blijven: hoewel de Hoge Raden, vermits hunne zwakke bezettinge op het Reciff, *Haus* genen bystant konden toezenden, zoo lang zy de fekoerfen uit het vaderlant niet kregen.

Biddagh. Deneen en twintighsten wiert by de Hooge Raden goet gevonden, by die gelegentheit, een algemeene biddagh over gantsch Nederlantsch Brasíl uit te schrijven, tegen den acht en twintighsten te houden, om God Almachtigh van gantscher herten te loven en te danken, voor alle de groote en onverdiende weldaden, aen hen allen be- toont en bewesen, en inzonderheit, het hem beliest had, den verrader- schen aenflagh, waer mede hunne vy- anden bedacht waren plotselijk en on- yerfiens hen allen te gelijk te overval- len en vermeerteren, tijdelijken t'ont- decken en aen den dagh te brengen.

Hoe de Portugesen hunne Conspiratie hadden aengeleit. Het schijnt de Portugesen hunne conspiratie en verbintenis zoodanigh hadden aengeleit, dat zy in verscheide oorden op Pinxteren bruilofts-feeften zouden houden, met tournoy-spellen en andere actien en handelingen van vreughde-bedrijven: op welke feeften d'aensienlijkste, zoo krijghs- als bur- gerlijke-perfoonen, van de Nederlant- sche natie zouden werden genodight, die zy alsdan, na gedane onthaling, zouden vermoort, en voorts op alle plaetsen aengevallen hebben, meinen- de, als de voornaemsten en hoofden van kant zouden zijn, geen tegenstant te zullen kunnen geschieden: want men zeidt zy hunnen aenflagh en toe- leggh zochten uit te werken op de wij- ze van de Siciliaense Vesperen, Parijse Bruiloft, of van eenige andere bruilof- ten in andere koningrijken gehouden. Maer hen wiert voor dien tijt de gele- gentheit benomen, om zoo gruwelij-

ken voornemen in 't werk te leggen: zulk sy het zelve tot S. Jans dagh heb- ben opgeschort, als wanneer de sche- pen uit de haven van het Reciff zou- den vertrokken zijn.

Ook was den Portugesen wel be- wust, dat de magazijnen van krijgstuig zeer sober toen verzien waren: want in eenige jaren was uit het vaderlandt herwaerts geen bussekruid gezonden: desgelijx dat de levens-middelen me- de niet lang zouden kunnen strekken, zoo haest het lant voor d'onzen geslo- ten zou zijn, en daer uit geen toevoer wierde gedaen.

De schepen lagen te dier tijde gela- den en zeilrede, en waren al na het Roo Lant vertrokken: zulk maert twee schepen in de haven van het Reciff bleven leggen.

Dies het schijnt, der Portugesen ver- trouwen geweest te zijn, by die zwak- heit en slechte toestand van des Kom- pagnies zaken in Brasíl, alles sonder te- genstant gelijk t'overloopen, en sich van Nederlants Brasíl met eenen slagh t'effens meester te maken.

S. Jans dagh daer na gekomen zijn- de, was, door d'ondekking van het ver- raet, hun toeleggh en aenflagh vruchte- loos, en wiert toenby d'onzen daer op alles ten oorlogh toegerust.

En alhoewel de rebellen niet uit den naem des konings, maer met den tijtel van Goddelijke Vrijheit, uit- kreten, deze revolte en opstant te heb- ben aengevangen, zoo magh men zich nochtans wel vastelijk inbeeldden, dat deze revolte en opstant van de Portugese ingezetenen, niet alleen met kennisse van den koning van Por- tugael, of die van de Bahia geschiet is, maer dezelve door zijne opruijng en beleid veroorzaekt is: naerdien niet te vermoeden was, dat *Kamaron*, *Hen- rique Dias*, en andere hoofden, zich buiten sijn consent, verlofen toestaen met wapenen in deze landen zouden begeven, en den onzen opentlijk den oorlogh aengedaen hebben.

Ook getuyghet *Moucheron*, in een Portugese commissie- of bevel-brief gezien en gelezen te hebben: dat die opstant en oorlogh ter eere Godts, voortbreiding van de Roomse Catho- lijke Godsdienst, ten dienst van hun- nen koning, en tot hunner aller vryheit

ge-

gefchiede. Ja hy had ook uit de mont van verfcheide Portugefe inwoonders hooren zeggen, dat, zoo hun aenflagh van het lant in te nemen, en d'onzen daer uit te jagen, mislukte, zy alsdan van meininge waren, alles te verwoeften en verbranden, ten einde d'onzen gene vruchten noch profijten meer van de landen zouden hebben te trekken. Dan wilden zy met vrouw en kinderen na de Bahia trekken, en daer, of op andere plaetsen, daer gene Nederlanders of Joden waren, gaen woonen: alzooy geenfints onder de regeering van de compagnie fich stellen of onderwerpen wilden.

Eenigen acht nemende op den zwakken staet, daer in dat rijk toen stont, en daer in de koning noch zoo nieuws bevestigt was, oordeelden, dat de koning de hant aen deze muiterye niet zou gehouden, noch daer van geweten hebben. Maer namaels is anders gebleken.

Brief van de muitelingen aen de Hoge Raden.

Den 22. bequamen de Hooge Raden eenen brief, by *Joan Fernandes Vieira, Antonio Kavalkanti, Joan Pefsoa, Manuel Kavalkanti, Antonio Bezerra, en Kosmo de Krafsto Pafos*, gefchreven, waer by zy hen te verftaen gaven, hoe zy een lange wijle onder hunne regeering, op d'aenklachte der Joden van verraet voor te hebben, groten overlast geleden hadden, en nu op nieuw door de Joden bericht waren geworden, dat men hen uit hunne Fazendas en goederen wilde ftooten, om die aen Nederlanders te geven, die ten dien einde alrede ontboden waren. Dies verzoghten zy, dat de tijt van vijf dagen in het pardon gemelt, alzooy die te kort was, moght verlenght worden: en het pardon zoo algemenelyk moght zijn, dat niemant daer wierden uitgelaten. Of anders getuighden zy voor Godten alle Katholijke Prinzen, aen de rampen, die daer uit zouden mogen ontftaen, niet fchuldigh te willen zijn.

Wat de Hoge Raden daer over becraftlaen.

Des morgens, den drie en twintighften, vergaderden de Hoge Raden wederom, om te beraetflagen, wat hen op dien ontfangenen brief te doen stont. Na langeen breede discourfen over de gelegentheit van onzen staet, en het vyantlijk voornemen der zelve perzonen, wierden de stemmen, in

omvragte gebraght zijnde, zeer verfcheide bevonden. Eenigen verftonden, datmen, om oorlogh voort te komen, in zoodanigen gevaer van tijden, daer d'onzen zich zoo zwak van krijgsvolk, en onvoorzien van lijftoght en krijgstuigh bevonden, een generael pardon behoorde te geven, zonder iemant uit te zonderen: Anderen, datmen op eenen brief, die zooveele kennelijke onwaerheden begreep, niet behoorde te herfchrijven. En andere wederom anders. Eindelijk, alzooy de Hoge Raden, gedurende de vergadering, fchrijven van den Heer overfte lieutenant *Haus* uit S. Antonio bequamen, hoe hy zich gereet vond, om des volgenden daeghs die van Pojuka aen te taffen, met hope van zege te bevechten, en den onzen aen den uitflagh van dien veltoght by dien toefant van zake ten alderhooghften gelegen was, zoo wiert eenparigh befloten het antwoorden op dien brief, tot des volgenden daeghs, op te fchorten, ten einde de Hoge Raden alvoreens zouden mogen verftaen, hoe het met die van Pojuka zou afgeloopen zijn, en zich alsdan daer na te reguleren.

Den acht en twintighften van Zomermaent quam Moucheron, met de twee compagnien, die in de Allagoas in bezetting gelegen hadden, op het Reciff te landen. Men beflot zijne compagnie in de Vijfhoek te leggen, en hem over dat fort, als van grooter belang, te laten gebieden: en d'andere compagnie van kapitein Willem Lambertsz. in het fort Ernestus te leggen.

Moucheron komt op het Reciff.

By brieven van den vijf en twintighften berichte het Opperhoofd in Paraba, Paulus de Linge, hoe d'ingezetenen, tot meerder verbinteniſſe van getrouwheit tot onzen staet, aanboden een nieuwen eet te doen: ook dat zich nocht gene beginfelen van oproer aldaer lieten aenzien.

Tijding uit Paraba.

Jakob Daffine, heer van de zuikermolen *Supapema*, die met eenigh volk, door de Hooge Raden op kuntſchap uitgezonden was, deed den dertighften van Zomermaent aen hen verflag: hoe zy op verfcheide zuikermolens geweest waren, en verfcheide kleine troepen gevonden hadden, die ontrent de twee hondert koppen zouden mogen

gen uitmaken, bestaende in Blanken, Mulaten en Negros: waer by voor hoofden en kapiteinen waeren *Amador d'Araouje*, *Antonio de Kraslo*, en zeker *Taborda* en *Hendrik Dias* uitde Bahia.

Antonio
d'Oliveira
over
den eet-
gespan
onder-
vraeght.

Den 29. van Zomermaent wierdt door last van de Hoge Raden, *Antonio d'Oliveira*, by *Balibasar van de Voorde* tzijnen huize, over den eetgespan der Portugezen, tegen onzen staet, ondervraeght. Die verklaerde, hoe hy in het begin van Zomermaent zichten heuve van *Sebastiaen de Karvalho* had bevonden, in gezelschap van *Francisco d'Olivera*, *Bernardijn Karvalho* en *Sebastiaen de Karvalho* voornoemt, alwaer zeker Portugees, wel bekent van name, by hem quam, die hem een byzondren besloten brief, aen hem en d'andere perzonen voornoemt houdende, met noch een ongesloten geschrift behandighde: welk hy nam te lezen. Maer wanneer hy den inhoud zoodanigh bevond, dat daerby d'ondergetekende perzoonen beloofden, zich te kennen en verklaren, voor getrouwe onderdanen van den koning van Portugael: en alreets, by *Joan Ferdinando Vieira*, *Francisco Beringel*, *Anthony da Silva*, en andere meer, die hy niet wilde lezen, ondertekent te zijn, gaf hy den byzonden brief weder, en weigerde dien te tekenen, en zeide tot zynen zoon. *Dat hy liever de hant behoorde te laten afbouwen, eer het zelve geschrift te tekenen.* Hier op ging hy terstont wegh na zyn huis: gelijk ook niemant van hun lieden op dien dagh tekende. Voorts verklaerde deez *Olivera* het geschrift noch de hant te kennen.

Hy deze zake by zich zelve overdenkende, wiert te rade den aenflagh aen den dagh te brengen: gelijk hy ook een oft twee dagen daerna den zelve, aen *Mattijs Reex* bekent maekte, om de Hoge Raden daer van te waerschouwen, en zyn edt en plicht te betrachten. Voorts was dit geschrift, volgens de verklaring van *Olivera*, by hondert en meerder inwoonders ondertekent.

Digos
Lopes
Leyte
onder-
vraeght.

Den dertighften van Zomermaent, wert zeker *Digos Lopes Leyte*, dien de Brasilianen gevangen binnen gebracht hadden, by *Bullestrate*, *Dorimont* en andere krijgsbevelhebbers on-

dervraeght. Deez verklaerde, hoe d'inwoonders van Brasil, om het verraet te beginnen, een brief aen den Gouverneur *Antonio Telles da Silva* geschreven hadden, om bystant van hem te hebben: zoo niet, dat zy dien aen de Kroone van Spanje verzoeken zouden: en by zoo verre die ook weigerigh was, den zelven aen den Turk zouden doen verzoeken: alzo zy die quade tractamenten der Hollanders niet langer verdragen konden.

Daer en regen had hy ook daghelix veel schelden op *Joan Ferdinando Vieira* gehoord: en dat hy de galge waerdigh ware, alzo hy dat verraet tot geen ander inzicht gesticht had, als alleenlijk, om dat hy de grote schulden aen de Kompagnie en kooplieden niet betalen kon.

De hooge Raden vonden den dertighften van Zomermaent goet, twaelf Soldaten en acht Brasilianen na S. Laurens te zenden, om eenen parthye farinha in te halen, die des anderen daeghs morgens ontrent S. Laurens geslagen wierden, waer van eenige ontkomen waren. Ten zelve daghe bequamen de Hoge Raden tijding, hoe eenige quaetwillige omtrent *Igarasu* zich hadden opgemaect, en de wapenen aengenomen.

In het laest van Zomer, en begin van Hooimaent, voer men voort, met het affnijden van Mauritsstad, door eenen borstweer: waer toe de Negros van d'ingezetenen van 't Reçiff en Mauritsstad gebruikt wierden. De luitenant admiraal Lichthart had het opzicht, ten einde alles op het spoedighste, na het bestek van den ingenieur, moght volmaect worden. Ten zelve dage bequamen tijding, hoe *Joan Laurenço Frances* en *Joan Dias Leite*, ingezetenen in 't gebiet van *Igarasu*, d'ingezetenen aldaer traghten te doen opstaen. Van 't eilant *Itamarika* verwittigde kapitein *Sluyter*, hoe de Brasilianen van *d'Aldeas*, *St. Michiel* en *Nassau*, bestaende in 80. mansperzoonen, en 110. vrouwen en kinderen, om voor des vyants troepen beschermt te zijn, zich op dat eilant hadden begeven, ende Brasilianen van *d'Aldea Otta* 't zelve mee voor hadden.

Maurits-
stad afges-
neden

Schepenen van *Goyana* en eenige andere voorname Portugezen, onder dat

gebiet woonachtigh, beloofden by hun schrijven, de Kompagnie ten uiterste te zullen getrouw blijven: mits dat zy, de noot hen dringende, op het eilant *Itamarika* zich zouden mogen bergen, en aldaer bescherming genieten. Zy wierden voor hunne aanbiedingh bedankt: en hen toegestaan, dat zy, zoo de vyant ten platten lande meester wiert, zich op *Itamarika* of daer het hen beliefd, by d'onzen zouden mogen begeben.

Schepenen van *Igarasu* verwittigden by brieve van den eersten van Hooimaent de Hooge Raden: hoe *Johan Vieira* in de zuikermolen van *Gonsalvo Novo de Lira*, een plakaet aengeslagen had, dat zy dateljk doen afrekken hadden, en den Hogen Raden toezonden. Voorts beloofden zy alle vlijt en naerftigheit te zullen doen, om d'ingezetenen in rust en stilheit te houden, zoo veel moghelijk zou zijn. Doch bemerkten wel, dat eenigen hunner tot nieuwigheden genegen waren.

Ten zelve[n] tijde wiert door B. van den Voorde en Pieter Janz. Bas, op orde van de Hooge Raden, de perzoon van *Ferdinando Vale* ondervraeght: die verklaerde: hoe *Sebastiaen de Karvalho* aen hem eenen brief gezonden had, daer by hy hem verzocht, zonder uitstel des anderen daeghs morgens vroegh, zich te willen laten vinden op de bergen van de *Garapes*: alzoo hy hen iets had t'openbaren: 'tgeen leven, goet, en eere betrefte, zonder 't minste woort daer van aen zijn huisvrouw, zijn broeder, of iemand anders, te laten verluiden. En hoe wel hy *Vale* lange dagen ziek aen een gezwel in zijnen hals ziek had gelegen, zooliet hy evenwel zijn peert zadelen, en reed met eenen jongen alleen na de *Garapes*: alwaer hy *Sebastiaen Karvalho* mede met een jongen alleen vond, die hem bekend maekte, hoe hem een brief en ander geschrift toegezonden was te tekenen: daer by van eenige verraderye, tegen onzen staet aen te vangen, gesproken wiert: het welk hem noodigh docht den Heeren hoge Raden te verwittigen. Hy verzocht voort, *Fernando Vale*, alzoo die Neerlandts kon, eenen brief daer van te willen instellen, en dien aen de Hooge Raden te doen beschikken.

Eindelijk vroegh *Vale* hem, of iemand anders daer van kennis had, die zeide: zijn broeder *Bernardijn* daer van te weten, die ook raetzaem vond, 't zelve aen de Hoge Raden t'openbaren. Waer op, om alle verspieders en achterdocht t'ontvlieden, ieder weer na zijn huis reed.

Hier op stelde *Fernando Vale* een Portugesen brief in, volgens bericht by *Karvalho* aen hem gegeven, en liet dien op den dagh van de verkooping der Negros aen *Karvalho* in een bakkers huis lezen. Daer na had hy dien brief in een omflagh aen Dokter *Markado* gezonden, en hem daer by verzocht, den ingefloten brief aen de Heeren Hooge Raden op het zekerste te bestellen, zonder nochtans den inhoud van 't zelve omflagh te tekenen.

Alzoo nu de Hooge Raden uit alle oorden tijding bequamen, dat men een vloot schepen uit de Bahia van de Portugesen te verwachten had, om hunne afgezondene troepen te landen, en d'opgestane Portugesen bystant te doen, zoo wert by hen besloten, vier schepen, Amsterdam, de Moriaen, Noort-hollant, en Groeningen, die by voorraet van hunne reize na het vaderlant opgehouden waren, van het Roo Lant na her Reçiff t'ontbieden, om zich van de zelve te mogen dienen. Ten dien einde wierdt den schippers van dezelve schepen wel striktelijk aengescreven, dat zy hun uitersten vlijt zouden doen, om te mogen opkomen, en wel acht te geven, dat zy niet beneden quamen te drijven: alzoo den onzen ten hooghsten daer aen gelegen was, dat zy der vyanden macht te water mochten tegen gaen, om te beletten, dat zy zich met elkanderen niet vereenighden.

Vier gelade schepen van het Roo Lant na her Reçiff ontboden.

Haus verwittighe by brieve van den zes en twintighsten van Zomermaent de Hooge Raden uit *Pojuka*, hoe hy eene van de voornaemste belhamels, met namen *Francko Godinho*, gevangen bekomen, en dien aen de galge, by hem en zijne complicen opgerecht, doen ophangen had.

Daeghs te voore had hy voortwee hondert perzonen paspoort getekent, die wederom binnengekomen, en van geweer ontbloot waren.

Twee of drie van de voornaemste op-

oproermakers , die by name buiten het pardon gefloten waren , verzochten dat uit aller ootmoet.

Amador d'Araouje , met ontrent hondert en vijftigh man , was van daer na de *Vergea* by *Joan Fernandes Vieira* gegaen : waer over hy orde van de Hooge Raden verwachtte , of hy hem zoude volgen : alzoo hy twijffelde , of zulx niet gedaen was , om onze troepen van daer te trekken . Vorders maekte hy den Hoogen Raden bekend , alzo hy zich met de vrouwen en kinderen van de *Brafilianen* by de zeven hondert koppen sterk bevond , by aldien geen lijftocht van het *Reçiff* gezonden wierdt , dat zy alle de beesten van die *Fregesie* haest zouden opoeten .

Hier op schreven de Hooge Raden noch dien zelven avont aen *Haus* te rug , en belasten hem daer by , dat hy de genen , die het pardon verzochten , al schoon het van de voornaemste waren , die den opstant aldaer veroorzaekt hadden , pardon zoude geven , om *Amador d'Araouje* zijn volk en macht t'onttrekken .

Dat hy , na alles te *Pojuka* afgedaen was , het volk , dat aldaer boven de noodige guarnisoenen (die men tot zijn en zijner byhebbende officieren dispositie en goetvinden liet) konde gemist worden , zoude afbrengen , om ontrent het *Reçiff* tegen de troepen van *Joan Fernandes Vieira* gebruikt te worden . Alwaer hy by die gelegenheit , daer de Hooge Raden in hunne magazijnen geen lijftocht in voorraet hadden , de kost zoude kunnen vinden , op het geen *Johan Fernandes Vieira* en zijne complicen voor het volk van de *Bahia* en d'opgestane ingezetenen hadden by een doen brengen , desgelijx op de rossen en beesten , die de muitelingen aldaer hadden .

De gewekenen uit de *Vergea* trekken volk by een .

Ondertusschen d'overste *Lieutenant Haus* in *Pojuka* belemmert was , om dat gewest in verzekering te stellen : (naerdien den onzen machtigh veel daer aen gelegen was , dat het *Neerlandts Brafil* niet te midden van elkanderen gescheiden wiert ; dewijl in den winter-tijt daer qualijkom de zuidte varen was ,) zoo zochten de gewekenen uit de *Vergea* hunne macht by een te brengen . En om des te meerder en

grootter toelooop van d'ingezetenen te kunnen by een brengen , deden *Joan Fernandes Vieira* en *Antonio Kavalanti* , die zich als opper-hoofden van dien oorlogh tituleerden ; niet alleenlijk in de lantstrecke van *Mauritsstad* en *Iguarusu* schriften aen slaen , waer mede zy ; met roezegging van prompt en vaerdigh sekoers uit de *Bahia* , en quijtschelding van schulden , een ieder zochten in de wapenert te brengen : maer deden ook parhyenten platten lande gaen , die , zonder aenzien van jaren , de luiden met geweld dwongen om de wapenen tegen d'onzen op te vatten : doende de weigerigen doorschieten of ophangen : welke maniere van doen by *Amador d'Araouje* in *Pojuka* mede wiert gepleeght .

Op deze wijze dan hebben de rebellen van de *Vergea* , zoo door beloften , als door dreigementen , een groot getal volks by een gekregen , zonder d'onzen zulx konden verhinderen , om dat zy alle hunne macht in *Pojuka* by een hadden .

Om die verzameling evenwel , zoo haest en zoo veel doenlijk was , te storen , hebben de Hooge Raden de vrye luiden , om cenen tocht te doen , bewilligt , en met vuurroers , die onder de borgerye gevonden wierden , (alzo de magazijnen daer van ontbloot waren) gewapent : en de genen , die dienst begeerden , aengenomen : eenige soldaten uit de guarnisoenen en forten gelicht , en daer voor borgers in de plaette geleit : niet tegenstaende hunne zwakke bezetting , en dat zy alrede zoo veel machts , als doenlijk was , onder den oversten *Haus* , tegen die van *Pojuka* uitgemaekt hadden . Zy voeghden ook hondert *Brafilianen* van *Paraiba* , die na gekomen waren , onder beleit van kapiteyn *Pieter Potti* , daer by .

De Hooge Raden nemen daer tegen Krijgsvolk aen .

Hier op wiert kapiteyn *Johan Blaer* , volgens zijn bericht-schrift , des avonts , den negen en twintighsten van *Zomermaent* , belast , met een troep van driehondert koppen : (waer onder de 100. *Brafilianen* van *Paraiba* , onder kapiteyn *Pieter Potti* , die na gekomen waren ,) van het *Reçiff* te scheiden , en te lande zoo bedektelijk te trekken , dat des vyants troepen van sijn uittrekken

en zenden Blaet met Krijgsvolk uit .

en voornemen geen kuntfchap zouden kunnen bekomen. Hy was belast zoodanige orde te stellen, met embuscade oflage, op de meefte begangbare wegen te maken, dat hy eenige gevangen zou mogen in handen krijgen, om te weten, waer *Johan Fernandes Vieira* en zijne makkers, en waer het volk, uit de Bahia gekomen, en d'opgeftane ingezetene zich onthielden, als ook de fterkre der zelve. Hem was byzonderlijk aenbevolen, d'ingezetenen ten platten lande, die geen tegenweerden, niet te befchadigen; maer die by hunne have en goederen, als onderdanen van onzen ftaet, te laten geruft en ftill zitten: maer alle de genen, die hy met geweer ontmoeten zou, als vyanden aen te taften en zien te bemachtigen. De genen, die opgeftaen en geweken waren, en pardon quamen verzoeken, zou hy hun geweer afnemen, en hen na het Reçiff zenden: doch hen op wegh voor allen overlaft bevrijden.

By wien
Haus be-
laft wort
fich te
vereeni-
gen.

Ook ordonneerden de Hooge Raden den overften Haus, dat hy, om dit hoofftuk te volvoeren, zoo haeft het moghelijk was, met al dat om de Zuid uit de garnifoenen kon gelight, en zoo veel eenighfins zou kunnen vermift worden, na de Vergea zou afkomen, om hem met de troepen onder kapiteyn Blaer te vereenigen, en alzoo der rebellen maght, en de aenrechtters der oproermakers, daer die zich zouden mogen vinden, aen te taften, en d'ontftane muiterye en gerezen opftant te dempen en stillen, en gantsch Neerlantfch Brasil wederom in ruft te ftellen.

Den eerften van Hooimaent wiert by de Hooge Raden in beraet geleit: of men nocheenige perfoonen, die meeft verdagt wierden, van den opftant kennisghad te hebben, diende in hechtenis te nemen, dan of men generalijk den genen, die het verzoghten, favegarde zou verleenen. Hier op wier befloten, om geen meerder beroerte te veroorzaken, (naerdien te beduchten was, dat, op het in hechtenis nemen van meer perfonen, d'ingezetenen het platte lant algemeenlijk zouden verlaten) gene perfonen meer in verzeckerheit te nemen: maer favegarde te geven aen alle de genen, die de zelve begeerden.

Des avonts, den tweden van Hooimaent, bequamen de Hoge Raden tijding, van Kapiteyn Blaer uit *Mangiope*, waer by hy berichte, dat hy zien zou, des vyants troepen aen te taften, daer hy dezelve zou vinden.

Den derden der zelyer maent, bevond hy zich met zijnetroepen te *Igaru*.

d'Overfte Luitenant Haus verwtighde de Hoge Raden by brieve, van den vierden van Hooimaent, des morgens, uit St. Antonio, dat hy, om de Vergea te verzekeren, zich na *Moribeka* zoude vervoegen, om aldaer eenigh verfch volk en orde te verwachten: dat hy den luitenant Flemmipgmet eenigh garnifoen in *Pojuka* hadde gelaten, om die Fregesie in gehoorzaamheit te houden. Ook had hy een compagnie Brazilianen in St. Antonio gelaten, om dat gewest te bevrijden. Voorts bevond hy zich met de rest van het volk in de zuikermolen *Velbo*, om van daer voort na *Moribeka* te vertrekken: alwaer hy d'orde der Hoge Raden zou verwachten, wat hy vorders by der hant zou nemen.

Ten zelve dage hadden d'ingezetenen van *Goyana* zich fterk op het huis van de fchout *Liftry* gemackt, om hen tegen allen tegenval te mogen befchermen. Zy verzochten ten zelve tijde, by brieve, aen de Hooge Raden, veertigh musketten, om d'ongewapende te wapenen, die de Hooge Raden hem ook toezonden, en fchreven te gelijk aen *Servaes Karpentier*, met laft en bevel, by dien voorval, het zy met gemoede of met geweld, het geweer van de Portugeze ingezetenen in te trekken, om aldaer meefter te mogen blijven: ten welken einde hy ook alle Nederlanders, zoo veel hen doenlijk was, zou zoeken by een te houden. Doch *Karpentier* fchreef daer op van den elfden weer te rugh, dat hy zien zou de Portugeze ingezetenen met gemoede ontwapenen: dewyl hy geene macht had, om die daer toe te kunnen dwingen.

Die van
Gojana
verfter-
ken zich

Volgens fchrijven van den zelve *Servaes Karpentier*, aen de Hooge Raden, van den elfden van Hooimaent des zelve jaers, was ten dien tijde in *Goyana* alles noch in ruft en ftilte: maer de Brazilianen, in het door-

doortrekken na het eiland *Itamarika*, hadden verscheide Portugese ingezetenen, tot hun grote misnoeging, uitgeplondert, niet tegenstaende, dat by hen ernstelijk verboden was. Doch men kon ten dien tijde, zoo veel gezagh over de Brasilianen niet hebben, alsvoorhene, naerdien hunne opperhoofden zich lieten voorstaen, op het bescheit uit het vaderlant, by de Vergadering der XIX. toegezonden, dat zy hun eigen volk hadden te regeren, zonder iemand anders, als de Hoge Regering te hebben te gehoorzamen.

Nadien nu d'afgevalle of weggeweke Portugezen doorgaens hunne vrouwen en huisgezinnen in hunne huizen en fazendas, tot haer groot gerijf en gemak, en tot meer en meerder verherding in hare rebellie, lieten zitten, op betrouwen van door d'onzen niet te zullen beledight worden, zoo gaven eenige Portugese ingezetenen, die onzen staet toegedaen waren, den 3. Julii den hogen Raden te kennen, of't voor d'onzen by die gelegenheit niet geraetzaem zou zijn, alle de vrouwen en kinderen van de rebellen of opgestane Portugesen, uit hare fazendas te doen vertrekken, om die na hunne mannen te jagen.

Of men de vrouwen en kinderen der weggeweke Portugesen na hen zal doen vertrekken.

Hier op wierden de volgende wichtige redenen in consideratie en betrachtning bygebracht.

Eerstelijk, zoo wanneer d'opgestane Portugesen hun gantsche huisgezinnen by zich hadden, zy alsdan ongelijk meer lijfucht tot hun onderhoudt zouden van noden hebben: waerom zy genootzaekt zouden worden, des te eerder den voorraet, dien zy van beesten en farinha hadden, op'teeten, en na andere oorden te vertrekken.

Ten tweeden, zouden zy, wanneer zy hunne vrouwen en kinderen by zich hadden, ongelijk meerder vreze hebben, om van d'onzen aengetast te werden: dewijl zy met dezelve niet wel zouden kunnen wijken,

Ten derden, zijnde met vrouwen en kinderen, en haer gevolg belemmert, zouden zy hunne legerplaetse des te bezwarelijker kunnen veranderen, en zich na de voorvallen en gelegentheden moeten schicken: waerom sy zich ook des te minder zouden kunnen bedekt houden.

Ten vierden: dat de vrouwen en huisgezinnen uit hare fazendas vertrokken zijnde, die haer by d'onzen van de negers, als bedekte verspieters, dienden, om haere alle kontschap aen te brengen, de rebellen des te minder kennisse van onze aenlagen en uitgaende troepen zouden hebben.

Na alle deze redenen wel overwogen te hebben, wiert besloten, een plakaet daer over te maken, dat aldus luidt:

Plakaet daer over gemackt.

DE Hooge ende Sekrete Raden in Brasil, uit den naem ende van wegen de Hoogh Mogende Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, Sijn Hoogheit den Heere Prince van Oranje, en de Generale Geostroyeerde West-Indische Compagnie, allen den genen die dezen zullen zien ofte hooren lezen, Saluyt. Doente weten: dewijl vele van de gene, welke sich reets by de drie rebellen, *Joan Fernandes Vieira, Antonio Kavalkanti, en Amador d'Araouje*, hebben vervoeght, ende dien volgende mede tegen desen Staet haer hebben opgeworpen, hare vrouwen, kinderen, ofte andere familie in hare huisen gelaten: waerinne zy ook als noch zijn verblijvende; zoo ist, dat hare Ed. by dezen wel expresselijk zijn waerfchouwende, dat alle vrouwen ende kinderen, 't zy dan dochters ofte zoonen, wiens mannen ofte vaders haer met de voorz. rebellen hebben vervoeght, binnen dentijt van ses dagen na de publicatie deses, mede uit hare huisen ende by hare mannen ende vaders zullen hebben te begeven, en hun zonder dezelve niet laten vinden, om niet te vervallen in de inconvenientien, gewoon uit zulke rebellyen en oproeren t'ontstaen. Te meer ook, alzoo hare Ed. niet van meeninge zijn dezelve in hare sauvegarde te nemen, noch te protegeren: en zullen ook alle de gene, die reets brieven van sauvegarde van hare Ed. hebben bekomen, indien zy iemand van zoodanige vrouwen ofte kinders, of der zelve goederen in hare huizen logeren, of elders, op hare landeryen verstecken of verbergen, door al zulk doen, metter daet vervallen van hunne sauvegarde, ende in gelijken staet, met de voorz. vrouwen

„ wen en kinderen gefelt zijn; wel ver-
 „ staende nochtans, ten ware de voorfz.
 „ mannen en vaders binnen de voorfz.
 „ zes dagen t'haren huize weder keer-
 „ den, en van haer Ed. haer pardon qua-
 „ men te verfoeken. Aldus gedaen en
 „ geresolveert ter vergaderinge van hare
 „ Ed. de Heeren van de hooge en Secre-
 „ re Raden in Brasíl.

Des jaers zeffien hondert vijf en
 veertigh hadden zich, by voorval van
 der Portugesen opstant, vele Neder-
 landers en Portugesen: als ook ont-
 rent de duizent Brasílianen, te weten
 drie hondert en negen en zeffigh man-
 nen, en de overige vrouwen en kinde-
 ren, uit verscheide *Aldeas* of dorpen
 van het vastlant, op het eilant *Itama-
 rika* begeven, om aldaer tegen d'op-
 gestane Portugesen en vyants troepen
 verzekert te zijn.

Aengezien nu dit eilant voor onzen
 staet van groot belang was, zoo wiert
 in Hooimaent, om alle voorvallende
 zaken, ten dienste van de Kompagnie,
 te beter te beleiden, Balthazar van
 Dormont, Raet van de Finantie, als
 Direkteur derwaerts gezonden. Des-
 gelijx zou hy ook over het gebiet van
Iguarusa, als naest gelegen, het gezag
 hebben.

Den vijfdén van Hooimaent des
 zelve jaers, wiert besloren, een pla-
 kaet te doen vervaerdigen, daer by de
 aenrechters en belhamels van de be-
 roerte en opstant, als *Johan Fernandes
 Vieira*, *Antonio Kavalkanti*, en *A-
 mador d'Araouje*, by name genoemt,
 en verklaert wierden, lijf en goet ver-
 beurt te hebben, en gelt op hun lijf ge-
 stelt, voor de genen die hen levendigh
 of doot te leveren wisten, om zich by
 voorvallende gelegentheit van zoodanigh
 plakaet te dienen.

* Dit plakaet luide aldus.

Plakaet
 tegen de
 belha-
 mels der
 beroerte.

„ **D**E Hooge ende Sekrete Raden in
 „ Brasíl, uit den naem ende van we-
 „ gen de Ho: Mog: Heeren Staten Ge-
 „ nerael der Vereenigde Nederlanden,
 „ Sijn Hoogheit den Heere Prince van
 „ Oranje, en de Generale Geostroyeer-
 „ de West-Indische Kompagnie, allen
 „ den genen, die desen zullen zien ofte
 „ hooren lesen, Salut: Doen te weten,
 „ dat, al zoo hare Ed. consteert ende ge-

bleken is, dat *Joan Fernandes Vieira*,
Antonio Kavalkanti, *Amador d'A-
 raouje*, den gezwooren eet van getrou-
 wigheit ter zijden stellende, zich zoo
 ver hebben verlopen, dat zy, een ge-
 ruimen tijt geleden, haer tot een con-
 spiratie tegen onzen Staet hebben be-
 geven, ende door de Freguesien van
 onze conquesten, aen verscheide in-
 woonders hare brieven hebben afge-
 zonden; en die tot oproer en rebellie
 aengepoort, volk by een vergadert, en
 alsnoch trachten by een te vergaderen;
 om haer verraderlijke wapenen, tegen
 den Staet reets aengenomen; te ver-
 meerderen, de getrouwe ingezetenen
 met geweld hebben gedwongen, ende
 doen dwingen, om die met haer, ende
 hare sediticuse factien te voegen; selfs
 in zulker manieren, dat zy eenige van
 de voornoemde trouwe ingezetenen
 niet alleen met de doot hebben ge-
 dreight: maer ook van 't leven ter doot
 gebracht, en dezelve moordery ook
 reets hebben begaen aen verscheide
 perfoonen van de Nederlantse ende
 Brasíliense natien. Als mede dat zy
 ter publijke plaetsen hebben geaffi-
 geert en doen affigeren, papieren van
 nadeeligen inhoudt voor alle ingezete-
 nen van dezen Staet in 't generael ende
 particulier, en dat onder hunnen naem
 ende opgeraepden titul van gouver-
 neurs van dezen oorlogh (of beter ge-
 zeit, trouwloze rebellie) misbruikende
 ook daer inne de Goddelijke Majesteit
 ende providentie: vorders noch ver-
 scheide andere misdaden gecommit-
 teert hebben: met welke zy haer ge-
 noeghaem zijn verklarende begaen
 te hebben *Crimen lesæ Majestatis*.
 Soo ist, dat haer Ed: niet langer hebben
 kunnen stil staen: maer dezelve *Joan
 Fernandes Vieira*, *Antonio Kavalkan-
 ti*, en *Amador d'Araouje*, ook willen
 verklaren, gelijk zy die verklaren by
 dezen, voor vyanden van dezen Staet,
 perturbateurs van de gemeene ruste,
 bedervers van de goede ingezetenen,
 rebellen tegens hunne wettige over-
 heden, vervallen van alle rechten ende
 vryheden, verfteken van hunne goede-
 ren, ende schenders van de hooghste
 Majesteit: stellende niet alleen haer
 Ed. vry ende geoorloft aen allen ende
 een ieder, dezelve *Joan Fernandes
 Vieira*, *Antonio Kavalkanti*, ende
 Ama-

„ *Amador d' Araouje*, gevangen te ne-
 „ men, of van 't leven ter doot te bren-
 „ gen: maer ook belovende aen den, of
 „ dien genen, welke aen de Generale
 „ geoftroyeerde West-Indifche Kom-
 „ pagnie een dienst zal doen, van een
 „ van de voornoemde verraders leven-
 „ digh in handen van de Justitie te leve-
 „ ren, een vereeringe van duizent Karo-
 „ lus guldens, ende aendie gene, die een
 „ der zelve het leven zal benemen, de
 „ fomma van een duizent Karolus gul-
 „ dens, en noch daer en boven pardon
 „ en vryheit, indien de vanger ofte om-
 „ brenger eenigh delict mocht hebben
 „ begaan: daer noch by doende, indien
 „ het een slave ware, die het voorfz.
 „ werk quame uit te voeren, hy boven
 „ dien zijn vryheit zal genieten. Mede
 „ verbiedende haer Ed. wel strengelyk
 „ by dezen aen alle ingefetenen van de-
 „ fen Straet, van wat qualiteit, natie, of
 „ conditie die zouden mogen wezen,
 „ dat niemant fich zal vervorderen de
 „ voornoemde drie rebellen met wape-
 „ nen, vivres, gelt, volk, ammonitie,
 „ raet of daet te affifteren; dat niemant
 „ haer zal herbergen, verbergen, advert-
 „ tentie doen, noch eenige communica-
 „ tie of correspondentie met haer hou-
 „ den, op poene van te incurreren het
 „ zelfde *Crimen laesæ Majestatis*, en voor
 „ zulke misdaders vervolght en gestraft
 „ te werden. Aldus gedaen, &c.

Hoge Ra-
den be-
sluiten
gezanten
na de Ba-
hia te
zenden.

Ondertuffchen de Hooge Raden
 alle hunne macht tegen de rebellen
 uitmaecten, en uit alle berichten der
 gevangenen kuntfchap kregen, dat de
 rebellen, boven de troepen uit de Ba-
 hia over Rio S. Francisko, te lande na
 hun toe getrokken, een groote vloot
 tot hun fekoers van daer verwacht-
 den, zoo befloten zy, en de Raden
 van den gerechte, den 29. van Zo-
 mermaent, gezanten met een berk
 na de Bahia, aen den gouverneur
Antonio Telles da Silva te zenden, om
 aen hem te vertoonen, hoe *Kamaron*
 en *Hendrik Dias*, met hunne byheb-
 bende troepen, vyantlijk in Neder-
 lantsch Brasil gekomen waren: zijnde
 zy perzoonen, die onder zijn gebiet
 ftonden. Al het welk strekte recht te-
 gen het verdrag, tuffchen zijne Ma-
 jesteit, de koning van Portugael, en
 Hooge Mogende Heeren Staten Ge-
 nerael ingegaen.

Hier toe wierden by de hoge Raden
 gekoren Balthafar van der Voorde,
 Raet van Justitie, en kapitein Dirk van
 Hooghstraten, die toen als opperhoofd
 over het fort aende kaep van Sint
 Auguftijn gebod, en den vierden
 van Hooimaent by de Hooge Raden
 van daer ontboden wiert, en aen wiens
 trouwheit toen by niemant getwijfelt
 wiert. By zijn afwezen had het gebiet
 over de Kaep zijn vaendrigh *Barent
 van Tichlenborgh*. Hen was tot Se-
 kretaris *François Krijnen Springap-
 pel*, en tot edelluiden *Gerrit Dirksz.
 Laek*, *Alexander Solve*, en *Jakob
 Sweerts*, toegevoeght.

Als Bal-
thafar
van der
Voorde
en Dirk
Hoogh-
straten.

Zy waren, volgens hun berich-
 t-fchrift, gelaft, den gouverneur voor te
 dragen de gelegentheit van den op-
 ftant, en van d'aenrechtters, die denzel-
 ven veroorzaekt hadden: als ook van
 het fekoers, den rebellen over Rio
 S. Francisko te lande toegekomen, die
 onze ingezetenen voornamelyk daer
 ingeterkt en aengemoedigt hadden:
 alzoo zy zonder hoop van byftant
 zulx niet zouden hebben aengevan-
 gen.

Hun be-
richt-
fchrift.

Zy hadden ook na des gouverneurs
 voornemen te vernemen: daer benefa-
 fens te begeeren en verzoeken, dat hy
Kamaron en *Hendrik Dias*, met hun
 troepen uit Neerlants Brasil, en der
 Kompagnies landen te rugh ontbie-
 den, en doen vertrekken zou, en daer
 over straffen.

Wanneer zy gene behoorlijke vol-
 doening zouden verkrijgen, 't zy de
 gouverneur niet wilde verftaen tot
 het uirgeven van openbare plakaten,
 zending van eenen aenzienelijken be-
 velhebber, om dat volk te herroepen,
 of andersfins, en dat voor hun luider ver-
 trek gene effecten van zoodanige de-
 voiren of waerschijnelyke apparentie,
 hen quamen te blijken, zoo zouden
 zy wel expreffelyk protefteren over
 alle fchaden, roven en moorden, die
 onze goede inwoonders, zoo Neer-
 landers, Portugesen, als Brasilianen,
 door den inval van dat vreemt volk al-
 reets geleden hadden, en noch zouden
 lijden. Daer neffens zouden fy den gou-
 verneur verklaren, zulx voor een
 openbare vyantschap op te zullen
 nemen, en hunne meesters daer van
 te verwittigen, om de gelede fchade

te verhalen op zoodanige wijze, als zy geraden oordeelden. Voorts hadden zy te betoonen, dat d'onzen zich ontschuldigh wilden houden aen d'onheilen en rampen, die zouden komen t'onftaen uit de middeilen, die d'onzen, uit de weigering van dit hun verzoek, gedwongen mochten werden, tot hunne befcherming, by der hant te nemen.

Trekken
van het
Regiff.

Zy zeilden den negenden van Hooimaent, des jaers seftien hondert vijf en veertigh, met het fchip de gulde Ree, van de rede voor het Regiff van Pernambuko, en quamen den zeventienden in de Bahua, ontrent den middagh, te landen, en wierden door verfcheide Portugefe officieren binnen fcheepsboort verwelkomt. Zy deden door de zelve aen den gouverneur, *Antonio Telles da Silva*, verlof, om aen lant te mogen komen, verzoeken: alzooy, volgens laft van de Heeren Hooge en geheime Raden, cenige punten aen hem voor te dragen hadden.

Komen
in de Ba-
hua.

Worden
ten hove
gehaelt.

Den achttienden, des middaghs, wierden zy door den overften luitenant *Andre Vidal*, kapitein *Pedro Kavalkanti*, en andere officieren, in een brigantijn van boort gehaelt, en na het paleis geleit. Na het afleggen der groetenis, en overleveren van de geloofnis brief aen den gouverneur, zeiden d'afgezanten, dat zijne Ed. daer uit verftaen zoude, hoe zy in commissie en laft hadden, eenige punten met zijne Ed. te verhandelen: die fy bereit waren terftont nader te specificeren, en van stuk tot stuk voor te ftellen: of wel op zulken tijt enftonde, als zijn Ed. zoude gelieven te bepalen.

Na de gouverneur van zijne zijde ook de groetenis had afgeleit, en gelukwensching, tot welvaert en voorfpoedige regcering der Heeren hooge en geheime Raden gedaen, en de geloovenis-brief overlezen had, zeide hy, wel bereit te zijn, d'artijkelen hen mede gegeven, datelijk te willen aenhooren.

Maken
hun aen-
brengen
aen den
gouver-
neur be-
kent.

Waer op d'afgezonden den gouverneur mondeling voordroegen: hoe eenige Portugesen, onderdanen van de Ho: Mo: Heeren Staten Generael der vereenighde Nederlanden, uit eenige quade genegentheden, tegens hunne

gezwore trouwe, heimelijk onder hen hadden gepraktifeert en gefmeect een publijke revolte, of openbare afval en opftant in *Pernambuko* en andere plaetsen, fchriften laten omdragen in de huizen van hunne getrouwe vrienden, om by hun getekent en bezworen te worden, en de wapenen by de hant hant te nemen, zoo haest hun eenigh fekoers of hulpe van buiten moght toekomen. Dat in het begin van Bloemaent *Kamaron* en *Hendrik Dias*, met hunne Brazilianen en Negros, nefsens andere Portugesen, gewapent in *Parnambuko* waren gevallen. Zoo haest de tijding van hunne komfte bekend was, hadden *Joan Fernando Vieira*, *Antonio Kavalkanti*, *Amador d'Araouje*, en andere Portugesen, zich uit hunne huizen geabfenteert en fchuil gehouden: vele inwoonders by een verzamelt, zommige met wille, en andere met geweld: openbare plakaten aengeflagen: zich intitulerende gouverneurs en bestierders van den oorlogh, wegens de vryheit: en zich verftoutende, zoo onrechtveerdigh bedrijf tegens hunne wettige overheden aen te vangen, door het fekoers van die vreemde troepen. Wel ontbraken de Ed. Heeren hooge Raden, door Gods genade, geen middeilen, om hunne getrouwe dienaren en onderdanen in vrède en gerustheit te bewaren, den begonnen opftant vorder te ftuten, en d'oproerigen met zoodanige strengheit te straffen, als diergelijke verdienden. Maer naerdien haer Ed. niet konden begrijpen, uit wiens orde of laft dit volk in den tijt van vrède, gekomen was, om de quade genegtheit van deze muiteelingen te voeden en te verfterken, zoo konden zy ook zwarelijk vinden, in wat voegen dezelve te bejegenen waren.

Hare Ed. en alle hare onderzaten waren gantschelijk verzekert, wegens d'Ed. geboorte van zijn Excel., zijn erbare wetenfchap in het stuk van staet, en oprechte correspondentie van vrède en eenigheit, die zijne Excell. altijd hadde gebruikt, dat nooit by zijne Excell. zoude worden gedooght, dat zijne onderzaten den genen te hulpe zouden komen, die zich tegens hunne overheden zouden willen opherpen,

werpen, en inspannen. Ja, eer zou zijne Excell. alle middelen aenwenden, om zoodanige onheilen en onbchoorlijkheden te verhinderen.

Ten dien einde hadden d'Ed. Heeren hooge en geheime Raden hen afgezonden, om zijne Excell. d'overkomst van Kameron ten Hendrik Dias, met hunne troepen, bekend te maken, en te verzoeken, dat zijne Excell. zoude gelieven, dat volk niet alleen te verbieden, den zelven muiteelingen met hunne wapenen niet by te staen: maer zelfs ook te beveelen, uit Pernambuko en andere kapitanien te vertrekken, op dat die, hen van zoodanigh' sekours ontbloom vindende, zich tot hunnen vorigen plicht en gehoorzaamheit zouden keeren, en de bontgenooten de vrede en eenigheit mogten genieten, die by vormele contracten, tusschen zijne Majesteit van Portugael, Don Jan de vierde, en de Ho: Mo: heeren Staten Generael, gemaekt en besloten was.

Het welk haer Ed. ook schriftelijk van zijne Excell. Antonio Telles da Silva verzochten, volgens den brief van de heeren hooge Raden, die by d'afgezonden daer op overgelevert wiert, en aldus luide.

Brief van de Hoge Raden aen den gouverneur Antonio Telles.

HOe volkomen het bestant tusschen sijne Majesteit van Portugael, Don Joao de vierde, en de Ho: Mo: Heeren Staten Generael der vereenigde Nederlanden bevestigt, by hunne onderzaten van deze kapitanien, in alle artikelen en leden onderhouden is, is uwe Excell. door correspondentie, by brieven en gecommiteerden, gebleeken, en moet sulx getuigen een ieder, die of uit de Babia, of andere plaetsen in deze kapitanien aengekomen zijn. Immers daer is niet een, die den minsten schijn van inbreuk sal doen blyken. Reciprocelyk is sulx ook altyt van sijne hooghgemeelte Majesteit, en uwe Exc. voor zeker en vast gehouden.

Ook heeft men noit konnen gelooven, dat uit desselvs naem tegens zoo formele contracten zoude werden gedooght, by iemand van hare onderdanen iets geattenteert te worden.

En hoewel eenige Portugesen, onderzaten van hare Hoog Mog., hare gezwore getrouwigheit vergetende,

tot eene publyke revolte zijn uitgebrooken, en zich met wapenen tegen dezen Staet hebben versterkt, zoo haest Kameron en Hendrik Dias, met hunne Braslianen en Negros, neffens andere Portugesen uit de Babia, onverwagt, buiten licentie, zonder eenigh verzoek, tegen aller volken recht, in deze kapitanien zijn gevallen, hunne maght en wapenen met deze gerevolteerde hebben geconjungeert, en dezen Staet een oorlogh aendoen, niet als eerlyke soldaten, na costuyne van Europa, maer als schelmen en moordenaers; zoo konnen wy echter niet gevoelen, dat dit vreemt volk, door ordre of gedoogen van hooghgemeelte Majesteit, of uwe Excell. tegens ons, hare bontgenooten, dusdanigh werk zoude hebben aengevangen. God lof, ons ontbreekt gene macht, om die gerevolteerden tot hunne vorige plicht en gehoorzaamheit te brengen, het vreemt volk te verjagen, en geheellijck te verdelgen.

Nochtans, om alle de werelt te be-
toonen, hoe zeer wy als noch genegen
blijven, de hooge aenmanninge en re-
commandatie van onze principalen, tot
onderhouding van het bestant, tegens
sijne hooghgemeelte Majesteit en zijne
onderzaten' achtervolgen: dat mede
gerweert werden de sinistre bedenkin-
gen, die andere koningen, princen en
potentaten, uit den inval van dit volk
voornoemt, zouden mogen afnemen:
maer volkomen blyke, dat zijne Hoogh
gemeelte Majesteit en uwe Excell. sich
van deze revolte vry houden, en bewe-
zen werde, dezelve niet te hebben ver-
oorzaekt, noch te willen voeden. Soo
is, dat wy uit den naem en van wegen
hare Ho: Mo: de Heeren Staten Gene-
nerael, sijne Hoogheit den Heere Prin-
ce van Oranje, en d'Ed. Heeren bewint-
hebbers der Geostroyeerde Westindi-
sche Compagnie, by dezen aen uwe Ex-
cell. committeren de personen, de Hee-
ren Balthasar vander Voorde, Raet
van Justitie, en Diederik van Hoogh-
straten, Kapiteyn Commandeur van de
fortresse aen de Cabo van S. Augustijn,
met last en volkomen orde, om aen Uw
Excell. deze voorschreve punten voor
te dragen, en te verzoeken uit den naem
als boven, dat Uw Excell. gelieve, op
d'aenkomst van deze onze gecommite-
eerden, zonder uitstel, by openbare
m plak-

plakkaten, of andere constringerende middelen, in een dagh uit de limiten van dese kapitanië te doen verrekken, den voornoemden Kamaron, Henrique Dias, en andere hoofden, met alle den genen, die zy onder haer zijn hebben- de, met alle vigueur doen straffen, en niet obediërende, dezelve verklaren voor vyanden van zijne Majesteit: alzo wy niet kunnen vinden, dat hare Ho: Mo: zijn Hoogheit, de Heere Prince van Oranje, d'Ed. Heeren bewintheb- beren voornoemt, in eenige andere ma- nieren, dies aengaende, behoorlijke satis- factie kan geschieden: die wy nochtans van uwe Excell. zijn verwachende.

Onder stont,

Uw. Exc. toegedane vrienden.

Ter zijde,

Reciff den 7. Jul. 1640.

En was ondertekent,

Hendrik Hamel.

A. van Bullestraten.

P. J. Bas.

J. van Walbeck, en

Hendrik de Moucheron.

Antwoort
des gou-
verneurs
op de mon-
dinge
voorstel
der afge-
zonde-
nen.

De gouverneur antwoorde op de mondelinge voorstel der afgezonde- nen, noit de minste kennis van zooda- nige revolte en opstant gehad te heb- ben, veel min door zijne orde eenigh volk, tot bystant of versterking, gezon- den te hebben. Dat de Brasilianen en Negros, door last van zijne Majesteit, waren afgedankt, en dezelve, gelijk ook d'andere Portugesen, die dezen mitelingen de hant boden, zeer wei- nigh moften zijn, en alleenlijk zooda- nige, die in de Bahia gezondicht en misdaen hadden, zijn ongenade alzoo zochten t'ontvluchten: gelijk ook wel eenigen uit *Pernambuko* in de *Bahia* aengekomen waren: daer over hy even- wel geen quaet vermoeden tegen de Ed. Heeren hooge Raden opgenomen had.

Hem was, zeide hy, aengenaem te verstaen, de verzekerteit, die haer Ed. betoonden, over zijne trouwe en vaste correspondentie, in het onder- houden van het bestant tusschen zijne Majesteit van Portugael en de Ho: Mo: Heeren Staten Generael besloten. Haer Ed. geliefden verzekert te zijn, dat hy

in het minste tegen het bestant niet zou doen, om zijn leven by zijne Majesteit niet in gevaer te stellen. En als hy wel zulx zou willen beginnen, dan gene Brasilianen of diergelijke middelen behoefde te gebruiken: dewijl hem andere en zekerder niet ontbraken: Maer hy had echter tot zulx noit ge- dachten genomen: niet tegenstaende hem wel redenen by de Nederlanders waren gegeven: alzo zy by dit bestant een schip, uit Portugael komende, op zijne havens hadden veroverd, en na het Reciff van *Pernambuko* gezond- den. Doch de Portugesen hadden door hunne kloekheit, de Nederlanders ver- meestert, en in de *Bahia* gebracht, zonder tegens hen eenige straffe ge- volght was.

Hy was ook wel van hun waenge- loove en quade achterdocht verzekert, die de hooge Raden tegen hem had- den; alzo zy moghelijk nu weder- om, als voor dezen, hunne gemagh- tighden gezonden hadden, meest uit inzicht, om zijn macht, en het geen daer mocht omgaen, te vernemen.

Doch hy zoude zijne raet doen vergaderen, den brief onderzoeken, doorlezen, daer op nader antwoor- den, en, volgens verzoek van de Hee- ren hooge Raden, hen op 't spoedigst afvaerdigen.

Hier mede rees de gouverneur uit zijnen stoel op: en namen d'afgezon- denen hun afscheit, en voeren na boort.

Den negentienden, des morgens, wierden d'afgezonden door een lui- tenant van boort gehaelt, en ten huize van den oversten luitenant, *Pedro Ko- rea de Gama*, gebracht, die hen, nef- fens *Andre Vidal*, en *Pvulo de Kun- ha*, des middaghs op de maeltijt ont- haelde.

Tegens den avont wierden d'afge- zonden na het paleis geleit: alwaer hen door den sekretaris van den gou- verneur wiert aengedient, een weinig gedultste willen hebben: zijn Excell. was bezigh, met de brieven t'eindi- gen.

Na eenigh wachten, wierden d'af- gezonden by den gouverneur ge- leit, die hen mondeling het volgende voordroegh.

Den inhoudt van den brief, by d'Ed. Heeren

Heeren hooge engeheime Raden aen hem gefchreven, te hebben verftaen, en bevonden over een te komen met den voorftel, aen hem by d'afgezonden, daeghs te vore mondeling gedaen, daer in hy inzonderheit twee punten bemerkte.

Het eerste was haer Ed. verzekertheit, die de hooge Raden verklaerden te hebben, wegens zijne bewezen correspondentie, tot onderhouding van het beftant, tuffchen zijne Majesteit van Portugael, en de Ho: Mo: heeren Staten Generael, gemaakt: en haer Ed. vast betrouwen, dat hy geenfints die aengevange revolte en opftant veroorzaekt, noch d'opgeftanen met eenigh volk verfterkt had: het welk hem ten hoogften aengenaem was te hooren. Dies verzocht hy, dat de Heeren hooge Raden daer van altijd geliefden verzekert te blijven: want by hem noit geen inbreuk tegens het beftant zou gefchieden, noch ook in gedachten worden genomen, noch gedooght by iemand van zijne onderzaten iets ter contrarie ondernomen te worden.

Hoewel de Nederlanders, ziede hy, het beftant in verfcheide acten en handelingen alreets gebroken hadden: als door het innemen van *Angola*, *S. Thomé*, *Marinhao*, door het plonderen van *Pedro Cesar Mines*; die gevangen zijnde, zeer fchandelijk wiert, tegen qualiteit van een gouverneur, en perfoon van zoodanige afkomfte, die door het ontvluchten, zich in de bosfchen heeft moeten onthouden en verbergen.

Desgelijx hadden de Nederlanders een fchip, uit Portugael komende, op zijne havens aengedaen en veroverd.

D'inwoonders van *Parnambuko* en in d'andere kapitanien, hadden ook gene kleine redenen van klachte. Hy had uit verfcheide brieven dikwils verftaen, de opgeraapte en valsche beschuldiging, die de Joden tegens hen voorgaven, en hoe zeer dezelve wieden geloofst: dewijl de Portugefen, uit oorzaak van dusdanige beschuldigingen, voor eenen tijt zich hadden vertrokken; latende hunne vrouwen en kinderen in hunne huizen.

Men had ook tegens hen de *Tapoyers* gebruikt: en onder andere mis-

handelingen, een armen heremijt of kluizenaer opgehangen.

De Heeren hooge Raden hadden altijd getoont, hem verdaght te houden, alzoo in de vorige ambassade, als kapitein Hooghstrate wel wifte, het voornaemste deffein en oogmerk was geweest, zijn macht en voorneemen t'onderzoeken.

Men geloofde ook, dat *Andre Vidal*, *Paulo da Cunha*, en andere officieren in *Pernambuko*, door hen overgezonden waren, die d'afgezonden met oogenaldaer zagen.

Belangende het tweede punt: wegen d'invoeringen van het volk, dat de afgezonden zeiden, in *Parnambuko* te zijn gekomen, daer op antwoorde de gouverneur: dat het eenige *Brafilianen* en *Negros* moesten zijn, die hy door orde van zijne Majesteit had afgedankt: en d'onzen wel wisten, wat volk deze waren: zoo hadden mogelijk ook eenige Portugefen zich by hen gevoeght: maer die konden weinigh zijn, en alleen luiden, die in de *Bahia* gezondicht hadden, en zijne straffe ontloopen waren: nochtans buiten zijne kennis: gelijk zelfs voor dezen eenigen in *Parnambuko*, door heulshanden gedoot waren, voor en al eer hy dezelve had gemist: of van hun verloopen kennis had gekregen: hy doch geenzins kon verhinderen.

Evenwel was hy wel genegen door plakaten dat volk te laten inroepen: doch oordeelde, dat hy weinigh effect en gehoorzaamheit had te verwachten van een volk dat zelf, daer binnen zijnde, in gehoorzaamheit niet kon gehouden worden.

Hy begeerde zijne gemachtighden voorts; op het verzoek der onzen, na *Parnambuko* af te zenden, om alle gelegentheden na vermogen te helpen remedieren: gelijk hy in een brief, aen d'Ed. Heeren hooge en geheime Raden, gefchreven had, daer mede ons, volgens verzoek van dezelve Heeren, op het spoedighste had willen vervaerdigen: als ook, op dat de Joden niet zouden voorgeven, of d'onzen door hem opgehouden waren.

Hier op gaven d'afgezonden wederom ten antwoord.

Noit hadden de Heeren hooge Raden, wegens den heer gouverneur,

Ant-
woort
der afge-
zonde-
nen daer
op.

eenigh achterdocht genomen, veel min bevel gegeven, om zijne macht of voornemen t'onderzoeken: maer altoos vertrouwt, het geen van oprechte bontgenooten verwacht wiert: gelijk zulx aen den overften luitenant *Andre Vidal* bewezen was: want hem wiert toegelaten vry overal te reizen, zonder hem eenigh gezelschap van volk toegevoeght wiert.

De klachten en voorgeven der Joden tegens de Portugesen waren gene, veel min wierden zoodanige geloof gegeven, als de heer gouverneur hen afgezondenen geliefde voor te houden.

Immers de beroerte en opstant was door andere geloofwaardige perfoonen aen de Heeren hooge Raden geopenbaert.

Ook waren *Joun Ferdinand Vieira*, *Antonio Kavalkanti*, en andere hunne muitgenoten, tegens alle klachten, altijd beschermt, in gerechtsbanken, en andere dienften gebezight, en neffens de voornaemste Nederlanders, by alle heeren in collegien toegang, aensprake, en plaetse vergunt. Deswegen zy zich niet hadden t'absenteren, noch ook de Tapoyers te vrezen, die by de hooge Raden tegens hen niet gebruikt wierden, noch ook ten dien einde ontboden waren.

Noit was ook eenige Hermijt by by d'onzen opgehangen: maer wel was in het gevecht, dat onze krijgskrijghs-overfte tegen *Amador d'Arrouje* gehad had, een kluizenaer, die alarm luide, door de Brasilianen dootgeschoten.

D'afgezondenen hadden geen last noch bericht, om met den heer gouverneur over andere punten te handelen, als de gene, die zy wegens deze revolteen opstant hadden voorgedragen.

Evenwel kon het, zeiden zy, voor al de werelt werden verdedigt, dat Angola, en d'andere plaetsen, sonder inbreuk van 't bestant; maer na alle rechten van oorlogh, waren veroverd, dewijle duidelijc geartikuleert wierdt, dat d'oorlogh in die gewesten zoude continueren, en de vrede eerst plaetse hebben; na het accoort aldaer zoude zijn afgekundight.

De Brasilianen, Negros en Portu-

gesen waren niet weinigh; maer ineert goet getal overgekomen: niet als afgedankte soldaten: maer alle wel gewapent: gelijk ook ooghschijnlijk die muitelingen op hunne aenkomfte gewaght hadden. Dan den hoogen Raden was zoo veel aen hun getal of macht niet gelegen, als wel byzonderlijk te weten, onder wiens orde ofte last zy hunne wapenen tegen hen gebruikten. Op dat de Hooge Raden daer door mochten verzekert zijn, op wat middelen zy tegen hen zouden hebben te handelen.

Hoe het dan was, d'afgezondenen verzochten, zijn Excell. geliefde verzekert te blijven, dat den Hoogen Raden ten hooghsten aengenaem zou zijn, de goede genegentheit van zijn Excell. te verstaen, op dat veel onnossel bloet verschoont moght worden. Voorts verzochten zy, dat de gecommiteerden van zijn Excell., met behoorlijke orde voorzien, ten eersten moghten overgezonden worden.

Hier op beloofde de gouverneur zijne gecommiteerden, korts op het vertrek der afgezondenen, te zullen laten volgen: en hield zich verzekert van de goede en oprechte correspondentie der Heeren hooge Raden, en begeerde aen zijne zijde daer in ook te volherden. Zijne vordere propoosten, zeide hy, waren alleenlijk by vorme van discoursen bygebraght, en niet met voornemen, over het recht of onrecht, by die gelegentheit, te disputeeren.

Het docht hem evenwel vreemt, en was nooit by rechtschape mannen gepleeght, dat men, als bontgenooten, eenen koning aen d'eenen zijde zal bystaen, en in andere gewesten zijne landen en plaetsen afnemen, onder dekmantel, dat de vrede-handeling aldaer noch niet afgekundight was: daer nochtans de koning zijne troepen uit dezelve gewesten geroepen had. Immers, hy kon het tweede bedrijf, tegen *Petro Cesar de Mines* gebruikt, gantsch niet begrijpen.

Na vordere groetenissen stont de gouverneur op, en beloofde den afgezondenen, den brief aen de Heeren hooge Raden geschreven, des anderen daeghs aen boort te zullen bestellen. Waer op d'onzen, na behooren hun afscheit

Afgezonden
scheiden
van den
gouverneur.

affcheit genomen hebbende, weder na boort voeren.

Den twintighften, des morgens, quam de fekretaris van den gouverneur aen boort van d'afgezondenen, en leverde hen den brief, aen de Heeren hooge Raden gefchreven, over. Hy verzocht, uit den naem van den gouverneur, eene vertaling van den Nederlantfchen brief, by de hooge Raden aen den gouverneur gefchreven, en die by d'afgezonden mocht ondertekent worden. Dies d'onzen het tranflaet, in't Portugees hen mede gegeven, ondertekenden, en den fekretaris behandighden: die daer op affcheit nam, en na lant voer.

D'onzen lichten op den middagh met d'ebbe het anker, en vervorderden hunne reize uit de Bahia na Parnambuko, daer zy des namiddaghs, den acht en twintighften op de rede quamen. Zy deden voorts ten zelven dage fchriftelijk verflagh van hunne verriehing aen de hooge Raden, en leverden den brief van *Antonio Telles da Silva*, gouverneur van de Bahia, aen hen over, die aldus luide.

Komen weert voor Parnambuko op de Ree

Brief des gouverneurs aen de Hoge Raden.

DE heeren Balthafar vander Voorde, Raet van Justitie, en Kapitein Diederick van Hooghstraten, commandeur aen de kaep van S. Auguftijn, Uwe Ed. waerdighfte Gedeputeerden, hebben my Uwe Ed. brief behandicht: waer inne het U Ed. belieft heeft my te vertoonen de ingeconfidereerde movimenten, waer mede d'inwoonderen aldaer gedelibereert hebben, U Ed. hare obediencie t'ontzeggen. Dit nieuws hebbe ik naer behooren aengenomen, ende zoude my ten allerhooghften daer over gealtereert hebben, ja heel anders als ik aen de Heeren deputeerden liet blijken, ten ware ik gekomen ware, tot mijne rechtveerdighfte verzekerteit, hoewel zulx by U Ed. gelooft wert, dat zoo een vreemde actie, om zoo veele circumstantien van de getrouwigheit, ende valeur der Portugesen, geen toedoen ofte voortdrijven van dit mijn gouvernement kan hebben. Ende hoewel ik deze onze welverdiende opinie van onze getrouwigheit, beter zoude konnen juftificeren, met de proceduren van de correspondentie, die wy in on-

zen staet hebben gehouden, dezelve van den beginne af deducerende ende afleidende, om die aen U Ed. te vertoonen, ende present te mogen wezen voor alle koningen, prinfen ende potentaten des werelts, dat deze vrientfchap van onze zijde, alijt in alle experientie alzoovast is geweest, als dezelve in U Ed. brief, aen U Ed. zijde wert aengegeven en beloofd: dan om de passie niet meer te belasten, en de oecafien voor den dagh te brengen, waer mede uitdrukkelijk en waerlijk by U Ed. onderdanen is geviolert de zuivere vrede en contractatie tuffchen Sijn Majesteit, mijnen koning en Heere, en de hooghmog. Heeren Staten Generael van de vereenighde provincien, opgereght ende geratificeert, wil ik veel eer de defecten ende gebreken van dien laten beslechten by onze buurschap, dan het mijne te funderen, met U Ed. indachtigh te maken, alle by U Ed. geprocedeerde fouten, en in t'particulier d'expeditie van d'armade na Angola, ten zelven tijde als de heeren Staten Generael de kroon van Portugael met hunne schepen assisterende was, ende onse ambassadeurs op't Regiff refiderende waren, die de troupen uit het velt deden retireren, en protesteerden dat met dezelve armade geen invasie in eenige haven van sijne Majesteit zoude gefchieden, daer die in haer geficht wierdt gedepecheert, met den roep om naer West-Indien te gaen, daer die naer Angola ging, om't zelve te conquetteren.

Het enteren en bemachtigen van't eiland S. Thomé, en de stadt *P. Luy de Maranhao*; het excès waer toe gekomen zijn, om op deze kuste t'infesteren, met op dezelve een van onze schepen te veroveren, dat met zuiker geladen uit de kapitanie van *Spiritu Santo* quam. Het onderzoeken van mijn getrouwigheit by haer door den commissaris Greving gedaen, onder deksel van farinha te komen koopen in zoo een steriliteit als zich deze stadt bevond, als hy zelve in een brief getuight, en seght: *Soo dat ick met deze commissie meer ben gezonden om de vrientfchap t'experimenteren, als om gebrek.* De loosheit, die de heeren Directeurs in Angola hebben gebruikt, in de capitulation met de

Gouverneur *Pedro Cesar Mines*; het flechten van ons fort *Arayal* in *Bengo*: de expulsie van de ellendige inwoonderen uit Angola: d'indecentie en onbetamelijkheit, waer mede zoo smadelijk en verachtelijk den gouverneur in sijn qualiteit en chargie, als een generael van sijn Majesteit wazende, gehandelt en gectraecteert is. Het welke strijdende is tegens alle menschelikheden ende stijl van den oorlogh, (ik en spreke niet van de politike natie van Europe: maer van de Barbarische van de werelt.) En eindelijk de bedektheit en geveinstheit, die in U Ed. raet altijt gebruikt is in 'tantwoorden aen onze ambassaden, waer mede hebbe getracht, dat in 't voorz. Rijk van Angola alle acte van hostiliteit zoude cesseren, alwaer by U Ed. gesleght wierde, dat het een gesepareerde, ende niet aen Uw Ed. dependerende jurisdictie was: niet achtende de pontualiteit, waer mede ik mijne getrouwigheit zoo veel hebbe gequalificeert met mijn zuiver gemoet, daer ik mede hebbe geprocedeert; want als Uw Ed. aen my klaegden over den kapitein *Augustino Cardago*, ende eenen *Domingo da Rocha*, die aen dese stadt met een barque met suikeren was gevluht, hebbe ik dezelve wederom gezonden, ende den kapitein in een straffe gevangenisse gestelt, ter tijt dat hem aen sijn Majesteit overzondt. Ten laesten geïnformeert zijnde, dat een soldaet ende een inwoonder van deze mijne kapitanie in Pernambuco hadden eenige insolentien bedreven, met name *Joan de Campos*, en *Domingos Velho Sigismundo*, hebbe dezelve, zonder meer proceduren, als wy, wegens onze publijke getrouwigheit, den anderen schuldigh zijn, terstont laten ophangen. Ende by aldien, hebbende my den tijt alle dese motiven gepresenteert, die zoo wel de schuldige recompense meriteren, ik noit hebbe willen denken, dan op de expresse ende iterative ordre, waerinne sijn Majesteit my belast heeft te houden, stabileren en conserveren met Uw Ed. de effecten van de wederzijtsche vrede en alliantie, opgerecht met de heeren Staten Generael: zoo is nochtans waerachtigh, dat, zoo verre het my, als een soldaet, betreft, (als wanneer ik

de plichten der onderdanen en de consequentien van den staet niet aen en sage) ik zoo veel voorgaende occasien niet en hadde behooren voorby te laten gaen; ja veel meer opportune gelegentheden heen loopen, als tegenwoordigh d'intentie van eenige weinige ongewapende Portugesen, het vluchten van een gemiscontenteerde negro, en verceniging van een ander, als gerebelleerde, te bedekken, tot zoo een bittere factie en zoo difficultueuse dependentien: waer uit zeer evident kan besloten werden, dat zelfs door gedachten dit gouvernement de verborgene oorzake van dit accident niet en kan wezen, gelijk U Ed. het behoorlijk bekenen; het welke ik ook in de repetitie van deze particulariteiten U Ed. hebbe willen vertoonen tot satisfactie, die ik U Ed. uit natuurlijke affectie ende plicht in dezen ben gevende.

En op dat U Ed. de waerheit mogen weten van de absentie van *Henrique Dias*: Hy is op eenen nacht van zijn wacht in *Rio Reael* aen U Ed. zijde gegaen; en om hem te mogen inhalen, is den kapitein *Mor* van de Brasilianen, *Don Antonio Philippe Camaraes* hem nagezonden, dan ziende dat zy beide achter bleven, meende ik, dat zy na *Mocambo* van de *Palmares* van *Rio S. Francisco* waren gegaen, om de zelve aen te tasten: hebbe derhalven (om niet te schijnen dat van mijnent wegen de vrede zoude veranderen met infanterye in 't velt te zenden) twee Religieusen van d'orde Jesu, of Jesuiten, hun nagezonden, om wederom te doen komen: dan geen van beiden heeft dezelve willen gehoorzamen, het zy dat zy voor straffe vreesden, of alreets van d'intentie der inwoonderen aldaer zoo zeer geïnfecteert waren, (als ik nu wel kan colligeren) zoo dat tzedert van haer niets verstaen hebbe, als tegenwoordigh van de kondtschap van U Ed. bekomen hebbe. Nu hebben my dezelve Portugesen geadviseert en overgezonden de openbare oorzake, die haer heeft geconstringeert tot revolte, implorerende, dat ik hun wilde secunderen, als ware vafalen van den konink, mijnen heere, die sy seiden te wezen, alzoo zy verwittigh waren van het rigeur en de wreetheit van vier duizent

duizent Tapujas, die wegens U ed. al in *Rio Grande* waren: ook dat zy groote ellendigheid waren lijdende in hun vluchten, verlatende vrouwen, kinderen, en alles, behalven de dreigementen en wrake van U ed., uit vrese dat in hechtenisse zouden werden gezet, alzo U ed. haer zeer zware beschuldiging opleiden en vercierden, om hunne goederen te mogen confiscueren, alles door inductie en boosheit van de Joden (die zoo perfide en verraderlijke ontrouwe vyanden van het Christendom zijn). Zulx ik nooit van U ed. zou geloofd hebben, dat U ed. hadden geloof geven aen eenige verfielingen en loogenen van ongeachte ende bespotte lieden, dewelke U ed. wijs gemaakt hebben, dat aldaer in de campagne lieden zouden loopen, die de heeren gedeputeerden alhier zouden hebben gezien.

Ende hoewel ik my persuaedere, dat het lichter zoude vallen, in dit succes te disponeren tot de liefde van de vrydom dezer gemeente, en liever onderdrukt te willen wezen van een natuurlijke konink, hun van Godt verleent, als van de groote bitterheit daer zy in blijven. Nochtans, considererende tot wat einde U ed. my hebben geschreven, ende heeren Gedeputeerden geproponeert, dat ik de voorsz. kapiteinen, *Mor Kamarao*, en *Henrique Dias*, zoude van daer doen vertrekken, en de tumultueuse Portugesen door de bequaemste middelen, die my goet dunken, zoude bevredigen, ter eenre, en de publyque oppressie ende verdrukkinge die U w ed. my voorhouden, ter anderer zijde, ende merkende, dat ik zoo na een middel niet en hebbe als wel wenschte, alzo het seker is, daer deze kapiteinen my door geen persuaasien hebben willen obedieren, haer veel minder met macht zullen subjeeteren, en dat noch meer is, in zoo verreboschen en velden als zy nu verstroit loopen. Mede condescenderende met een prompte wille tot het gene U ed. zelve goet vinden, ende in alles my toonende, hoedanigh de getrouwigheit der Portugesen is, ende wat zuivere sinceriteit in haer werdt bevonden, die blinkende is met alle geconfedereerden, ende dat sy niet en weten te attenteren om eigene conve-

nientien, hoegroot hun de tijt die ook zoude presenteren, ende van hoe groten importantie die zoude mogen wezen, om in alle confidentien ende vereenigingen stantvastigh met andere natiën te mogen blijven: heeft my goet gedacht, voor resolutie te nemen, een gemeene middelaer te wezen, en met de interpositie van mijn autoriteit, als een goede vriend, d'onrusten van die kapitanien te stillen, en U ed. mits dezen aen te zeggen, dat ik blijve handelende (met de middelen die my licht vallen) om met alle expeditie die mogelijk zal wezen, personen van zoodanige prudentie en voorzienigheit derwaerts te zenden, dat zy met haer voorzichtigheit ende wijsheit, in name van zijn majesteit mijner koning, ende heere, de movimenten ende alteratien, aldaer zullen weten in ruste te brengen; tot welken einde zy aldaer zoo geprovideert zullen komen, dat, by aldien zy haer met zoetigheit ende goede manieren niet en willen subjeeteren, haer met macht daer toe zullen constringeren om U ed. te gehoorzamen, en dat voortaan in haer de verzekerteit magh continueren, om U ed. goede benevolentie te mogen verhoppen, en tusschen ons beide de goede correspondentie en teikenen van vrientschap, die ik vertrouwe, dat Godt onsen Heere wil perpetueren en conserveren tusschen deze twee natiën, die zoo goede vrienden zijn. Godt beware U w ed.

Babia den 19. Julii, 1645.

En was getekent

Antonio Telles da Silva.

Hooghstraten deed ook ten zelve dage een sekreet raport ter vergadering van de hooge en geheime Raden, en leverde dat, neffens het schriftelijk raport van hun beide, over: het welk by na van woort tot woort aldus luidt:

Na sy afgezondenen aldaer een weinigh geweest waren, quam de kolonel *Andre Vidal*, en de kapitein *Paulo da Kunha*, en korts daer na kapitein *Johan de Sousa*, die zich neffens *Dirk Hooghstraten* neerzette, en stilletjes na zijnen oom *Filippus Pays Barreto* vraeghde: of hy zich mede met d'andere inwoonders opgeworpen hadde.

Waer

Waer op Hooghstraten antwoorde: als dat hy zich stil op zijne zuikermolens hield, zonder verdere redenen daer af te hebben.

Hier op wiert de tafel gedekt, en *Don Johan de Sousa* door *Vidal* genoodicht daer te blij en; maer die ontschuldighde zich met den wagt te hebben, en vertrok.

Wanneer d'afgezonden ter tafel zaten, quam *Don Johan de Sousa* wederom by *Hooghstraten*, en zette zich neffens zijne zijde. Na het eindigen der maeltijt, nam hy *Hooghstraten*, beneffens *Paulo da Kunha*, mee na achteren, om een pijp tabak te drinken: daer op de *Sekretaris Springappel* volghde.

Voorts lokte *Johan Sousa*, *Springappel* en *Hooghstraten* over de galderye: maer *Paulo da Kunha* nam *Springappel* een weinigh aen een zijde. Toen zeide *Johan Sousa* stillerjes tot *Hooghstraten*: *Hem wonder te geven, dat zijn oom, Filippus Paiz, zich mede niet opgeworpen hadde.* Waer op *Hooghstraten* hem ten antwoord gaf: *Dat hy wel gedaen had, met sich stille te houden: dewyl daer toch geen goet van komen kon.* Waer op *Sousa* zeide: *Dat is uw zeggen, maer verbeit den tijt.* En naerdien ghy alijt zulken goede vriend van d'inwoonderen en Portugesen zijt geweest, zoo moet ik u zeggen, dat dit vry al wat te beduiden zal hebben. Dacrom wil ik u waerschouwen, alseen vriend, voor u te zien, en u, en uwe huisvrouw en kinderen en goederen, te verzekeren. Maer zoo ghy den koning, mijnen heer, en den gouverneur, eenen dienst wilt doen, het zal u rijkelijk beloont worden: en u zal gelt noch goet, noch zuiker-molens, noch landeryen ontbreken. Men zal u met een *habito de Christo* verzien, en twee of drie commanderyen geven. Dies u niets ontbreken zal: maer zult alles hebben, dat ghy begeert.

Hooghstraten over deze woorden zich zeer ontroert vindende, zeide, dat hy den koning van Portugael en den gouverneur wel dienst wilde doen: maer *Sousa* moeste zeggen: waer in: naerdien hy niet wiste, in wat maniere hy hem zou kunnen dienen. Waer op *Sousa* zeide: *Ghy zoud den koning wel*

goeden dienst kunnen doen. Waer op *Hooghstraten* zeide: dat hy het hem zeggen zoude, waer in, of wat het was, dat hy doen zou.

Toen uitte zich *Sousa*, en zeide: *Zijt ghy niet commandeur aen de kaep van St. Augustijn?* dat *Hooghstraten* met een Ja beantwoorde. *Zoo is dan,* zeide *Sousa*, *het verzoek, het fort met zijn toebehooren, te willen overgeven, op dat hy daer zijn volk zou mogen landen. By aldien ghy zulx wilt belooven, ghy zult een groote belooning genieten, en daer by het opper-gebiet over het krijgsvolk krijgen.*

Waer op *Hooghstraten* antwoorde: dat het dingen waren, die hy niet doen kon: want zy tegen zijne eere en eet streden.

Onder dit gesprek quam een ander in de galderye: waer op zy van malkanderen scheiden, en *Johan Sousa*, en *Paulo da Kunha* gingen in de gang.

Doch *Hooghstraten* genen tijt hebbende, om alleen met *Springappel* te spreken, zeide alleenlijk, wat nader by hem staende, met een ontroert gemoet. *Wat meenen deze honden, dat ik een verrader ben.* Voorders meinde hy te spreken: maer *Johan de Sousa* quam wederom met *Paulo da Kunha* by *Hooghstraten*, die wederom herhaelde, dat hy de voorige beloften, zonder eenige mankeering zou genieten: en zoo hy datelijk eenigh gelt begeerde, het zou hem gegeven worden, en men zou hem met den gouverneur doen spreken, teneinde hy *Hooghstraten* zou zien, dat de zake zeker was.

Waer op *Hooghstraten* zeide: *Dat hy dat niet doen kon, want al waer het sake,* zeide *Hooghstraten*, *dat ik al gezint zou zijn, het te doen, zoo zou ik niet komen: want de Heeren Hooge Raden hebben my beloofd, als deze reize gedaen is, Serjant Major te maken: en dan zal of kan ik daer niet blijven te gebieden: maer zy zullen my op een andere plaetsen gebruiken.*

Gedurende dit gesprek, quam *Balthasar* van de Voorde ook achter in de galderye, met *André Vidal*, die hem, terwijl *Johan de Sousa*, en *Paulo da Kunha* met *Hooghstraten* in gesprek waren, hem geduurig met praten onderhield: doch alzoo door het wand-

Gesprek van *Sousa* met *Hooghstraten* over den opstiant.

Hooghstraten wort tot verraderye verzocht.

en overle-
ven van
de *Kaep*
S. *Augu-*
stijn.

Dat hy
afflaet.

wandelen het praten gebroken wiert, luisterde Hooghstraten van der Voorde stil in 't oor: *Ik wenschte wel hier van daen te zijn, en met u alleen te komen spreken: want ik weet niet, wat zy in den zin hebben. Ik vrees zy my den hals zullen breken: of hier houden.* Dan alzo Hooghstraten hem op zijn verzoek geen nader opening konde geven, vermits *Sousa* en *Kunha* gestadig by hen bleven, en *Pierre Korre de Gomes* wel Duitsch verstond, zoo bad hy van der Voorde, te willen veinzen, tot zy aen boort zouden gekomen zijn, ten einde de Portugesen niet zouden bemerken, dat d'onzen van die zake spraken.

Wijders zeide Hooghstraten, wel te wenschen, *Dona* of juffrouw *Katharina de Melo*, de schoonmoeder van *Filippus Paës*, eens te mogen bezoeken: waer op *Johan de Sousa* zeide, dat hy by den gouverneur zou gaen, verlof te vragen, om der waerts te gaen. Dat de gouverneur toefont.

In het weggaen met *Sousa*, luisterde hy van den Voorde in, en zeide: *Zy zullen een gladde ael by de staert hebben: want hy zeide, gantschelijk voorgenomen hebben te veinzen.*

In het gaen langs de strate, zochten *Sousa* en *Kunha* Hooghstraten aen te moedigen, tot het werk voornoemt, met ophaling der beneficien weldaden, die hy daer door, zoo van den koning, als gouverneur, bekomen zou. Ook zeiden zy, te wege te zullen brengen, dat hy met den gouverneur alleen daer over zoude spreken: het welk zy aen Hooghstraten voorfloegen aldus te zullen doen en besteken.

Wanneer Hooghstraten uit het huis van juffrouw *Katharina de Melo* wederom zou gekomen zijn, en *Sousa* en *Kunha* hem ten huize van *Pedro Korre de Gamma* by van de Voorde gebracht hadden, dan zou ondertuschen een van hen by den gouverneur gaen, en hem seggen, dat als Hooghstraten, *Kunha* en *Sousa* boven quamen, om hem te spreken; hy laten zeggen zoude: of zy een weinigh geliefden te wachten. Dan zou *Sousa* tegen Hooghstraten zeggen: *Kom, laet ons een dronk wijns gaen drinken*, en zou hem daer op in de kamer van den priester van den gouverneur brengen: alwaer de

gouverneur by Hooghstraten komen zou.

Hier op ging *Paulo da Kunha* in het wederkeeren by den gouverneur, en Hooghstraten met *Joan de Sousa* alleen: die onder het gaen zeide: *Het zou aen gene macht ontbreken.* De gouverneur was wachtende na *Salvador, Korrea de Saa. En Benevides*, die van *Rio Janeiro*, met drie gallicoenen, zou komen: een dat uit Portugael gekomen was, en twee, die in *Rio Janeiro* gemaekt waren: neffens noch eenige schepen meer. Ook zouden'er wel vijf en twintigh hondert man, alleen uit de Bahia, gaen; neffens de *Moradores*, die alrede in *Pernambuko* waren; die de gouverneur aen de kaep van St. Augustijn begeerde te landen. *Dit is het*, zeide *Sousa*, *dat de gouverneur op u verzoekt.*

Dus pratende, quam *Sousa* en Hooghstraten wederom ten huize van *Pedro Korre de Gamma*, alwaer, na na weinigh tijts, *André Vidal* quam, die zeide, dat zy den gouverneur wel mochten spreken: waer op Hooghstraten en *Sousa* zich datelijk na het het paleis begaven: en quam daer op de Sekretaris van den gouverneur uit, die hen zeide, dat zy een weinigh geliefden te wachten, alzo de gouverneur met het sluiten van eene brief bezigh was. Voorts wiert van de Voorde door eenige Portugesen aen eene zijde in een venster getrokken, en daer met praten onderhouden.

Midlerwijle quam *Johan Sousa* by Hooghstraten, die hem vraeghde, of hy een dronk wijns met hem geliefde te doen? Waer op de sekretaris Springappel zeide, mee te willen gaen: maer wiert met praten, zoo van *Paulo da Kunha*, als van anderen, opgehouden. Voorts bracht *Johan Sousa* Hooghstraten in de kamer van den priester van den gouverneur: alwaer eerlang door een anderen wegh, de gouverneur *Antonio Telles da Silva* inquam, die de deure dadelijk deed toefluiten, en Hooghstraten zeer groete: gelijk hy ook van zijne zijde dede: doch bleef daer tegenwoordigh *Joan Sousa* staen. De gouverneur nederzittende, deed Hooghstraten neffens hem zitten, en zeide, hoe hy altijd gehoort hadde de goede genegentheit, die hy Hooghstra-

ten aen de Portugesen was bewijfende, dat hem zeer aengnaem was. Hy verhoopte, dat Hooghstraten meer en meer daer in zou willen volherden, en hem noch den koning het verzoek aen hem, door kapitein *Don Johan de Sousa*, gedaen, niet willen weigeren: alzo het zelve geen oorlogh was, maer slechts eene herstelling, die aen den koning *Don Johan de vierde* gedaen wiert. En was Graef *Maurits van Nassau* zoo haestelijk niet vertrokken, hy zou mede daer toe geholpen hebben.

Waer op Hooghstraten den gouverneur vraeghde, waer in het was, dat hy hem dienen kon. Die zeide, dat hy dat uit den mont van *Johan Soufa* verstaen hadde. *En ik*, zeide de gouverneur, *verzoek maer, dat ghy u gantsch en geheel Portugeesch maekt.* Waer op Hooghstraten hem wederom zeide. Dat hy dat niet doen konde, vermits de Heeren Hooge Raden hem met de plaetse van *Majoor*, op zijne komste aldaer, zouden verzien, en hem alsdan op een andere plaetse gebruiken. Hier op antwoorde de gouverneur hem: *avancement en bevordering van plaetsen, en goederen, zoo partidos, als ingenios, en habitus de Christo, en Commanderyen zullen u by ons niet ontbreken. Doch de tijt lijt niet, om U Ed. hier langer op te houden, op dat u megezel van der Voorde geen achterdocht kryge. Maer ik zal derwaerts twee ambassadeurs zenden: waer onder Paulo da Kunha mede zal gaen, die aldaer met U Ed. handelen zal. En daer is mijne hant: die hy Hooghstraten gevende, zeide: Op het woort van den koning: dat al het geen Paulo da Kunha U E. zal zeggen en beloven, ten vollen zal voldaan worden.*

Hier op deed de gouverneur zijne ontschuldiging, en zeide, niet langer by hem te kunnen blijven, om geen achterdenken aen zijnen metgezel te geven. Voorts wenschte hy Hooghstraten goeden avont, en vertrok wederna zijne kamer.

Wanneer dan Hooghstraten en *Johan de Sousa* weder buiten gekomen waren, zoo deed de gouverneur van de Voorde en Hooghstraten binnen komen, alwaer zy over de zaken spraken,

volgens hunnen lastbrief, door de Hoge Raden hen mede gegeven.

Doch in het gaen, voeghde zich *Johan de Sousa* weder op de zijde van Hooghstraten, en bleef by de voorige redenen, zeggende: war behoeft ghy de beloofde bevordering aen te nemen: ghy kont dezelve weigeren ende afflaen, en zeggen aldaer wel te zijn, en verzoeken, ten aenzien van uwe gelegentheit, daer te mogen blijven: want u zullen in den oorlogh geen avancementen en bevordering ontbreken, voor eenen Soldaet als ghy zijt. Hooghstraten over de voorgevallene redenen zich gantsch ontoeroet vindende, verlangde zeer om aen boort te zijn, en aen van de Voorde het geen, hem voorgevallen was, te verhalen. Gelijk hy, daer gekomen zijnde, de kajuit deed sluiten, om aen hem het voorverhaelt alleen t'openbaren.

Midlerwijle was by de Hoge Regering den 5. en 10. July, in beraet geleit, of voor Neerlantsch Brasil niet geraden zou zijn, de Tapoyers van koning *Jan Duwy*, tot bystant, uit *Rio Grandet* ontbieden, om een kort eind van dien oorlogh te maken: dewijl d'onzen anders d'afgevallenen ingezetenen, die doch een Barbarische maniere van moorden tegen ons volk gebruikten, zoo haest niet zagen tot onderdanigheit te brengen. Ook hadden zy de *Rodelas*, zijnde wilde menscheit van uit de *Bahia*, tot hunne hulpe en bystant geroepen. Daer en boven bood koning *Jan Duwy*, na hy d'ontstane muiterye en afval vernomen had, den onzen zijnen dienst, door afgezonden Tapoyers, aen, en hield zich met een goede troep van zijn volk in *Kunhao* gereet, om op d'orde der onzen af te komen.

Maer wanneer de Hoge Raden acht op de verwoesting namen, dewelke hunne komste ten platten lande zou veroorzaken, die niet moghelijk was t'excuseren en ontschuldigen, zoo wiert goet gevonden, alvooren iet daer op besloten wiert, het goetduncken van den overste Lieutenant *Haus* daer over te verstaen: waer over noch dien zelve dagh aen hem geschreven wiert, die zulx goet vnod.

Den zevenden van Hooimaent verwittighde *Haus* de Hooge Raden by

Schrijven van *Haus* Vogel aen de Hoge Raden.

briefden.

brieven: hoe hy dien morgen van *Moribeka* na S. Laurens zou trekken, om den vyant aldaer aen te tasten: doch zou traghten zich alvorens by de troepen, onder kapitein Johan Blaer, te verwoegen en vereenigen.

Muitelingen in St. Laurens.
De muitelingen, volgens schrijven van kapitein Johan Blaer van den zesten van Hooimaent, uit *Machiappe*, bevonden zich noch in S. Laurens: alwaer zy al hunne maght by een getrokken, en het volk van de *Matta* gedwongen hadden, zich met geweer te verzien. Dies verzoght hy bystant van noch hondert en vijftigh mannen, om alsdan den vyant in S. Laurens te gaen bezoeken.

Haus en Blaer worden belast zich te vereenigen.
Hier op zonden de Hoge Raden, zoo wel aen den overste lieutenant Haus, als kapitein Johan Blaer, brieven door eenen expresse, waer by zy hen belasten, zich met elkanderen te verzamelen, om de gewekenen in S. Laurens met geweld aen te tasten, en van daer te verjagen. Byzonderlijk bevelen zy hen daer toe hun tittersten vlijt te doen: alzoo zy oordeelden, in het ontdoen en verstooren van die troepen, de behoudenis van Neerlantsch Brasfil te bestaen.

Flemming ver- witticht Kamarons komste.
Den zevenden ontvingen de hoge Raden schrijven van lieutenant Flemming uit *Pojuka*, hoe hem door zekere ingezetenen aengebragt was, dat *Kamaron* derwaerts in aentoght, ja alreeds met twee kompagnien in de zuikermolen *Pindora* was. Dies verzocht hy te weten, wat hy in zulken geval doen zou. Hier over wiert hem ten zelvendage aengescreven, dat zoo wanneer hy zekerheit had, dat *Kamaron* daer ontrent zou zijn, en hy zich, door gebrek van kost en water, niet langer in het klooster zoude konnen houden, alsdan na St. Antonio zou wjken, om hem by dat garnisoen te voegen, en soo te beter tegenstant te mogen bieden.

Zijn last.
Ten zelvendaghe trok de vendrigh Hartsteyn, met negentigh Soldaten, en dertigh Brasilianen, gelicht uit de guarnisoenen van het Reçiffen *Itamarika*, na de quartier van *Ajama* en *Jegoaribi*, om te sien, of hy eenige muitelingen zou konnen achterhalen. Hy quam des middags vergeefs wederom, en trok den zelvendacht met al dat volk na kapitein Haus.

Den achtsten ontvingen de hoge Raden schrijven van Haus, uit de boven zuikermolen van *S. Iohan Ferdinando Vieira*, hoe hy dien dagh zou na St. Laurens voorttrekken, om te zien, of de muitelingen hem aldaer verwaghtende waeren.

Hier op wiert by de Hoge Raden besloten, datmen, om dit hoofdstuk te volvoeren, waer in zy de behoudenis van Neerlantsch Brasfil achten voornamelijk te bestaen, zich op het uiterste zou benauwen, om hem zoo veel sekoers toe te zenden, als hen doenlijk was. Dienvolgens besloren zy, noch derwaerts te laten trekken, de kompagnien van Moucheron, en kapitein Blaer, om hem dien avont te vinden. Voorts verhopende dat midlerwijle de byeenkomste en vereeniging van hem met de troepen van kapitein Blaer, mede zou geschiet zijn.

Des volgenden daeghs bequamen zy tijding van den zelvden Haus, dat hy dien dagh zich met de troepen van Blaer vereenigen zou, met voornemen van den vyant, die zich op de zuikermolen S. Johan bevond, aen te tasten.

Den tienden verwittighden de hoge Raden Haus, hoe haer de gelegenheit in S. Antonio en *Pojuka* bevond, en gaven hem orde, tot bystant van die plaetsse, zoo veel vierroers en Brasilianen derwaerts in haest te zenden, als hy eenighzins zou missen kunnen, om de passagien of doorgangen van S. Antonio na *Pojuka* en *Serinham* t'openen, ten einde dezelve van d'onzen op het Reciff niet zouden afgesneden worden.

Den zelvendagh wiert by de hoge Raden de brief gelezen, hen door *Ioan Fernandes Vieira* en *Antonio Kavalanti* toegezonden, en by de zelvden getekent: waer by zy klaeghden over de twee jonghste uitgegeven plakaten. Maer de hoge Raden vonden niet raetzaem hun schrijven te beantwoorden. Ondertuffchen hadden *Amador d'Araouje* den doorgang van *Pindorama* weder verlaten, en ging den wegh, dien hy gekomen was.

De Hoge Raden hadden den achtsten van Hooimaent bericht by brieven van den 25. van Zomermaent, van Schout Hoek uit Rio Grande gekregen: hoe aldaer noch gene tekenen

nen van opstant bespeurt wierden , en de Tapoyers hen in allen delen vrienden van onzen staet verklaerden. By die gelegentheit had hy goetgevonden, de Portugefe ingezetenen t'ontwapenen. De hoge Raden schreven hem ten antwoord, dat zy het ontwapenen der Portugezen voor goet keurden: en maenden hem voorders aen , om de Tapoyers in goede genegentheit tot ons volk t'onderhouden: waer toe het geschenk diende, dat zy *Fan Duwy*, koning der Tapoyers, hadden toegezonden.

Verzoek voor de vrouwen der gewekene Portugezen.

Ten zelve daghe verschenen in de Vergadering der hoge Raden, *Pater Manoel, Luis Bras, Manoel Fernandes de Sa, Kaspar de Mendoza, Furtado* en *Jeronimo de Rocha*, alle Portugezen, en verzoghten, dat de vrouwen en kinderen der geweke Portugezen, niet tegenstaende de tijt van zes dagen in het plakaet beraemt, noch op hare Fazendas zouden mogen blijven zitten, of altijt ten minste voor zoo lang, tot dat de rivieren, die wegen het groot gevallen water overliepen, zouden over te trekken en gebruikelijk zijn.

wort afgeschlagen.

Dan alzo de gewekene Portugefen midlerwijle niet onderlieten , eenen iegelijk , zelf met dreigementen van de door, tegens onzen staet op te maken, en andere onbehoorlijke bedrijven van oorlogh te gebruiken , zoo wiert by de hooge Raden besloten, by den inhoud van het plakaet striktelijk en stip te blijven: het welk den verzoekers ook aengezeit wiert.

Muitelingen vluchten voor Haus.

Den dertienden des avonts bequamen de hoge Raden schrijven van *Haus*, van den twalefden der zelve maent, waer by hy verwittighde, dat hy over de riviere *Kapivaribi* getrokken, en boven door de *Matta* op den avont aen de *Molen van Arnao d'Olanda* gekomen was, en aldaer ontrent vier hondert muitelingen gevonden had, die, op d'aenkomste van de verloren troep, zich op de vlucht begaven met sneuvelen van eeniger hunner, en waren na *Moribeka* geweken : van waer zy een open doorgang na de *Matta van Brasil* hadden. De voornaemsten waeren al des morgens vroegh den wegh op na *Tapikura* gevlugt. Voorts was hy van meining na *S. Laurens* te

trekken , om aldaer d'orde der hoge Raden af te waghten, en die te volgen. Hier op schreven de hoge Raden *Haus* te rugh, dat hy alle ernst en naerstigheit zoude willen aenwenden, om de muitelingen, die toen op de vlucht waeren, en geen tegenstant tegen d'onzen dorsten houden, met het kloekste volk te vervolgen, op dat hen geen tijt gelaten wierde, om op nieu hun maght by een te trekken. Dicshalve zou hy tot zijn hoofquarter een zoodanige plaetse dienen te nemen, die daer toe het bequaemste was, en boven dat de commoditeit had, om hem den nodigen lijftoght te verschaffen: naerdien de schaersheit van de magazijnen niet toe lieten , den zelve daer uit t'onderhouden.

Midlerwijle had *Haus* aen *Ley*, opperhoofd in *S. Antonio*, over *Moribeka*, kapitein *Fallo*, met 100. Soldaten, en een kompagnie *Brasilianen*, tot bystant toegezonden , tegen de troepen, die zich daer ontrent onthielden.

De hoge Raden belasten het opperhoofd aen de *Kaep van S. Augustijn*, het fort met pallissaden door de Soldaten te versterken. Het opperhoofd *Ley* schreef aen de hoge Raden uit *S. Antonio*: hoe de muitelingen onder *Amador d'Araouje* en *Pero Marinho Falkao*, zich in de nieuwe zuikermolen in hun gezicht onthielden: die hy verhoopte van daer te verjagen, zoo hem eenige bystant toequam. Ook had *Amador d'Araouje* die van *Pojuka* op een nieuw in de wapenen gezocht te brengen: maer die hadden daer toen niet willen verstaen.

Rebellen in het gebiet van S. Antonio.

Te dier tijde was in *Goyana* noch alles in ruste , volgens schrijven van *Kapentier* uit *Goyana*.

Ondertusschen *Haus* belemmert was, met de rebellen van de *Vargea* te vervolgen, ontstont op een anderen oort weder nieuwe zwarigheid: want *Pedro Marinho Falkao* had zich in het gebiet van *St. Antonio*, voor hoofd van den opstant opgeworpen. Hy nam de rebellen van *Pojuka* tot zich, en braght zoo veel volks by een, dat hy ons garnisoen in *S. Antonio* allen toevoer affneed: waer door die plaetse, de welke gewoon was, haer onderhout uit het lant te krijgen, door gebrek van lijftoght in weinige dagen

Opstant in Pojuka doot Falkao.

in zijne handen zou hebben vervallen. Dies halve waeren de hoge Raden, om die plaetsen t'ontzetten, genootzaekt, Haus in allen spoet te rugh te doen keeren, en derwaerts te zenden.

Op dit bekomen bericht der hoge Raden, nopende den toefant in St. Antonio, hield Haus zich gereet, om derwaert te trekken: latende kapitein Wiltfchut, met een kompagnie Soldaten en alle de zieken in S. Laurens, met voornemen vannoch dien avont in de zuikermolen van *Luis Bras* te zijn.

Paulus de Linge verwittighde by brieve van den twalefden uit *Paraiba* de hoge Raden, hoe aldaer alles noch in rust was: doch de Brasilianen van d'Aldeas qualijk in orde te houden waren, van dat zy de Portugese ingezetenen niet plonderden: waer op hy zoo veel orde stelde, als doenlijk was. Aldaer was groote onlust ontstaen onder de Portugese ingezetenen, door het vrystellen van de Brasilianen en Tapoyers, alzoo die van d'Aldeas den luiden alles onttrokken zonder orde: waer door d'ingezetenen grote schade quamten te lijden.

Hier op schreven de hoge Raden hem te rugh, dat hy allen vlijt zou aenwenden, om de Brasilianen in orde te houden, en hen het plonderen te beletten: desgelijx de Nederlantfche ingezetenen, die mede niet anders zoghten, als de Portugesen te plonderen. Zy deden ook op lijfstraffe by plaekaet het plonderen verbieden, dat aldus lude:

Plakaet
tegen het
plondere
ren der
Portuge
zen.

DE Hoge en secrete Raden doen te weten: Alzoo ons dagbelijks grote klaghten te voren komen, dat verscheide van onze ingezetenen, die ten platten lande onder onze gehoorzaamheit zijn blijven zitten, en den eet van getrouwigheit aen deze staet op een nieuw gedaen hebben, van onze soldaten, en ook wel van vrye lieden worden geplondert, ende van hare goederen berooft. Zoo is dat wy daer tegen willende voorzien, en de voornoemde ingezetenen, by de possessie van haere goederen, mainteneren, die wy ten dien einde sauegarde verleene, en in onze speciale proteetie genomen hebben, lasten en bevelen aen alle officieren en soldaten, en alle die onder onze

gehoorzaamheit staen, dat niemant hem zal verworderen, eenige van onze ingezetenen, op sauegarde zittende, te berooven van hunne goederen, of in haer perzoon qualijk te iracteren, op lijf-straffe.

Des avonts den vijftienden bequam de hoge Raden schrijven van Ley uit S. Antonio, met bericht: hoe de muitelingen eenige van onze soldaten, die om beesten na de zuikermolen *Gurapou* gezonden waeren, dootgeslagen, en die plaetsen zoo sterk bezet hadden, dat zy geen lijftoght, daer zy slechts voor eenige weinige dagen van voorzien waren, langer konden bekomen: waer door zy gevaer liepen, om in hunne handen te zullen moeten vervallen.

Hier van wiert door de Hoge Raden den overste Haus, dien noch dien zelfen avont in S. Laurens zou komen, kennissegedaen, en hem belast, of zelf in perzoon, of onder kapitein Johan Blaer zoo veel maghts, als hy van gezont en kloek volk konde uitmaken, datelijk na S. Antonio te zenden, om het zelve t'ontzetten: alzoo de hoge Raden oordeelden, niet alleen de kaep S. Augustijn, maer ook het gantsch Zuider Gebiet aen de behoudenis van die plaetse te hangen.

De hoge Raden maekten ook dien zelfen avont, dit hun besluit Luy en Hek beken: desgelijx wiert kapitein Fallo, die den zelfen nacht met een kompagnie soldaten, en een kompagnie Brasilianen te *Moribeka* zou zijn, aengeschreven, na S. Antonio te gaen, en dat zy aldaer zouden verblijven en nader orde verwaghten.

Na dan Haus zich, op aenschrijven der hoge Raden, na S. Antonio bequamen had, (niet tegenstaende het volk door den gedancen toght, en ongebruikelijke wegen afgemat was,) zoo verliet *Pedro Marinho Falkao*, de aankomste van Haus vernemende, de belegering van S. Antonio, en begaf zich met alle de muitelingen van de drie districten, als *St. Antonio*, *Pojuka*, en *Moribeka*, uit makende een getal van zeshondert koppen, by de rebellen van de Vargea te *Moribeka*.

Den zeventienden van Hooimaert bequam de hoge Raden schrijven

S. Ant
nio nach
belegert.

Des
waerts
Haus tot
ontzet
gezond
den wort

Falkao
verlaet S.
Antonio.

Tijding
van Haus
uit Mori-
beka.

van *Haus* van Moribeka : hoe hem *Ley* en *Hek* uit S. Antonio by eenen afgezonden bode hadden laten weten, dat in *Puerto de Galinàs*, *Pedro da Kunba*, twee karavallen met oorloghs-tuigh aengelant waren. Waer op hy datelijk kapitein *Johan Blaer* met een goede troepe van de kloekste soldaten en Brasilianen derwaerts afgevaardicht, en den vaendrigh *Hartsteyn*, met eenigh volk, daer op noch nagezonden had : maer 't was niet mogelijk met d'overigen, die afgenat waeren, voort te koomen. Dies hy zich met die in Moribeka ter neer geslagen had, om zich wat te ververschen, en nader orde van de hoge Raden aldaer af te waghten : alzo het toen niet noodigh was, nu de gerevolteerden gevlucht waren, dat hy zich niet al het volk wijder van het Reciff begaf.

Slaet sich
daer neer.

Hier op wiert by de hoge Raden besloten, dat de lieutenant *Admirael Lichthart*, met het schip de *Moriaen*, en al het vaertuigh, dat men gereet kon krijgen, datelijk derwaerts zou gaen, om te zien, of hy die Karavellen te water zou kunnen bezetten, en in handen krijgen.

Haus be-
laft te
Moribeka
te blijven.

Naerdien nu de gerevolteerden, op d'aenkomst van *Haus*, S. Antonio verlaten, en zich bosch waert in begeben hadden, zoo schreven de Hoge Raden, den negentienden van Hooimaent, aen *Haus*, dat hy te *Moribeka* met zijne troepen zou blijven, en aldaer zijn quartier nemen, om op te op te passen, wat de gewekenen verder zouden mogen by der hant nemen : dewijl *Moribeka* de beste plaetse was, om over het platte land te heerschen : van waer hy *St. Antonio* en *Pojuka* bequamelijk kon te hulpe komen, en, wanneer des vyants troepen hem te machtigh wierden, na 't Reciff wijken. Hem wiert ook door de hoge Raden kennisse gedaen, hoe *Amador d'Araouje*, *Pedro Marinbo Falkao*, *Johan Pais*, *Kabral*, met al het volk, dat in gebiet van S. Antonio en *Pojuka* gehouden hadde, des daeghs te vore, des uchtens, uit d'*Ingenio Moreno Gardo* na *Johan Fernandes Vieira* getrokken waren, om hunne troepen te vereenigen.

Tijding
aen de

Verscheide perfoonen, als schout *Johan Hoek*, *Roelof Baro*, en *Jakob*

Rabbi, verwittighden, by brieven van den vijfden, zefsten en zevenden van Hooimaent, de hoge Raden, den toefstant in de kapitanie van *Rio Grande*, en hoe zy, beducht zijnde voor de komste van *Kamaron* en andere vyantlijke troepen, die van de Zuid hen moghten komen bespringen : als ook voor de Brasilianen van *Siará* en *Maranhaon* van de Noord, alle de Portugeze ingezetenen ontwapent, en de wapenen in het fort *Keulen* gebragt hadden. Ook hadden zy, op goetvinden van koning *Jan Duwy*, eene Portugees, met name *Antonio Velello*, met zijnen zoon in verzekering gestelt, die *Duwy* beschuldighde, dat kennisse aen het vermoorden, aen d'onzen in *Siará* gedaen, zou gehad, en oock van den nieuwen opstant geweten hebben. Zy klaeghden voorts over de loze practijken, die de Portugezen in *Rio Grande* gebruikt hadden, om onze Nederlanders te verdrukken, en die uit de Kapitanie te houden. Koningh *Jan Duwy* vond zich gereet, en verzocht alleenlijk, om die Portugezen te mogen doot slaen. Waer om die Portugezen voor een groot gedeelte van *Paraiba* gevlucht waren.

Alzo ontrent dien tijt op het eiland *Itamarika*, omtrent de duizent Brasilianen, te weten 300 en negen en zestigh mannen, en de rest vrouwen en kinderen, geweken waren, die aldaer rantzoen verzoghten, en een groten gang in den lijftoght gingen, zoo wiert den een en twintighsten by de hoge Raden goergevonden, den commandeur *Liftry* daer na toe te zenden, om aldaer orde te stellen, ten einde zy hunne behoeften van lijftoght, uit hunne Aldeas moghten halen, om alzo de Compagnie daer van t'ontlasten.

In de Kapitanie van *Itamarika* en *Goyama*, bevond zich te dier tijde alles noch in stilte : desgelijx in de Kapitanie van *Paraiba*, door de goede voorzorge en vlijt van het opperhoofd dier plaetse, *Paulus de Linge*. Want wanneer in het begin van Zomermaent de ingezetenen van de *Vargea*, *Olinda* en *Pojuka*, begonden op te staen, en de wapenen aen te nemen, wiert den hohen Raden verwittighden aengedient, dat zy voor de Kapitanie van *Paraiba* zorge te dragen hadden : alzo aldaer ver-

hoge Ra-
den van
den toe-
stant in
Rio
Grande.

De kapi-
tanien
van Pa-
raiba, Gó-
jana, en
Itamari-
ka noch
in stilte.

verscheide perzonen mee aen de conspiratie en muiteryc vast waren.

Dienvolgens vaerdighden de hoge Raden, den dertienden van Zomermaent, *Paulus de Linge* Raet van Justitie af, met een ample Commissie, als directeur, ten einde hy aldaer d' inwoonders in gehoorzaamheit en plicht zou houden, en voorders alles doen, het geen ten dienste van de gemeinezaken, en de behoudenis van 't lant zoude mogen strekken. Deez daer komende, deed datelijc de forten met volk, eetwaren en oorloghstuigh, uit de schepen, die achter het Roo Lant lagen, verzorgen: eenigen van dezelve inwoonders, die van dit verraet verdaght gehouden wierden, in hechtenis nemen, en voort alle d' ingezetenen perzoneljk verschijnen; en hen van nieuws den eet van getrouwicheit afnemen: die ook by hen allen gedaen wiert.

Desgelijk deden de hoge Raden op den eersten optant, die in het gebiet van *Pojuka*, en omleggende plaetsen: en korts daer aen, in de *Vargea*, *Garrassu*, en *Goyana* ontfont, d' ingezetenen, die zich op hunne goederen bleven houden, voor zich ontbieden, en hen deneet van getrouweit niet ondertekening van hunne hant vernieuwen. Dan d'aenlanding van het sekoers uit de *Babia*, dat korts daer op volghde, heeft de plicht en deughdelijk voornemen der Hoge Raden te niet en onnut gemaekt.

Ley doet vericheide voorstellen aen de Hoge Raden.

Den vier en twintighsten quam Ley van *S. Antonio* op het Reçiff, door *Jan Hek* met een brief van geloofenis aen de hoge Raden afgezonden, die voorstelde, hoe vele vrye luiden buiten *St. Antonio* waeren, die, volgens d' afkundiging alom gedaen, zich onder het commando niet vervoeghden: waer door zy zoo veel maghts niet by zich bevonden, als zy wel noodigh hadden, tot bezetting dier plaetse, en om het platte lant voor hen open te houden. Dies verzoghten zy, dat alle vrye luiden, in het gebiet van Maurisstad en *St. Antonio* ten platten lande gezeten, belast wierden, zich te *S. Antonio* onder hen te stellen, om hen tot bescherming van 't lant te laten gebruiken.

Ten tweede sloegh hy voor, hoe

dienstigh zou zijn, datmen alle de vrye luiden, die zich zelfs niet konden onderhouden, in dienst aenname: dewijl zy dan beter in tught konden gehouden worden.

Ten derde, hoe dienstigh zou zijn, datmen *Porto Kalvo* verliet, om onze maght by een te brengen, en des te sterker in het velt te zijn.

Ten vierde sloegh hy voor de noodigheit van onze maght te lande, in twee te verdeelen, om des te beter het platte lant meester te zijn, op dat niet elkens onze gantsche macht, als zich een vyants parthye vertoonde; behoefde opte breken. Als ook dat het garnisoen in *S. Antonio* zoo sterk behoorde te zijn, datmen een parthye, boven de bezetting, om lijftrought en nodigheden kon uit zenden.

Na rijpen overlegh, wiert op het eerst by de hoge Raden besloten, datmen gene vrye luiden, als in het gebiet *S. Antonio*, *Pojuka* en *Moribeka* gezeten waren, tot hunne ongelegentheit behoorde te dwingen, om hen na *S. Antonio* te vervoegen, en aldaer dienst te doen.

Op het tweede: dat de Hoge Raden de Heeren Ley en Hek volmaghtighden, om alle vrye luiden, die zich aanboden, in dienst van vier maenden aen te nemen, tot negen gulden 's maents, met een maent op de hant te geven.

Wat belangde het derde voorstel: de hoge Raden konden in geener maniere verstaen, het fort van *Porto Calvo* zoo lichtelijc te verlaten, maer besloten, het zelve ten uitterste te beschermen.

En wat aenging de verdeling van onze maght en gros in twee, daer over zouden zy den oversten Haus schrijven, om, alvooren daer over te besluten, zijn gevoelen te hooren.

Wijders de voorstel, wegens de versterking van het garnisoen in *S. Antonio*, om redenen by hem bygebragt, kenden de hoge Raden voor goet.

De Luitenant Hans Vogel berichte by brieve, van den achttienden en zeven en twintighsten van Hooimaent uit *Seregippo Del Rey*, de hoge Raden, hoe hy eenigh volk gezonden had na de gewesten van *Kamaron*; doch die hadden geen volk ter spraeck kunnen

Wat die daer op besluten.

Schrijvert van Haus aen de Hooge Raden.

kunnen komen: alzo de Portugesen noch Brasilianen daer toe niet verstaen konden.

Hy verwittighde ook, hoe hy uit eenen Portugees (dien zy op wegh, met brieven na *Rio St. Francisco* gaende, hadden aengetast) verstaen had, dat *Kamaron* met een goede troep over *Rio S. Francisco* in de kapitanie van *Seregippedel Rey* gekomen was: desgelijx hoe drie of vier schepen of karavellen van de *Bahia*, onder het commando van *Andre Vidal*, na *Maranhao* en *Siarage* zeilt waren; hebbende by zich een goede parthye volks.

Hy zond ook den hoogen Raden de brieven toe, die zy den zelven Portugees afgenomen hadden: waer uit men zekerlijk verstont, dat deze revolteen opstant door die van de *Bahia* gepraetiseert en gesmeet, of alrijt geweten wierdt: en zy het sekoers daer by gevoeght hadden. Ja zelf wert van den bisschop aldaer aen zeker Pater op het Reçiff daer over geschreven: hoe die verhoopte haest by hem te zijn. Hier op wierdt den Advokaet Fiskael belast zich daer over nader t'informeren, wat correspondentie en onderling verstant tusschen hen beide mocht gehouden zijn.

Midlerwijle hadden de Tapoyers die van *Rio Grande*, (volgens schrijven van de *Linge*, van den negentienden van Hooimaent, aen de hoge Raden,) op den zestienden der zelve maent, in de zuikermolen van *Kunhao* vijf en dertigh Portugesen doot geslagen, die hunne wapenen aen d'onzen hadden overgegeven: waer door aldaer onder de Portugesen groote vrese ontstaen was, en waren elk weggevlucht. Dies verzocht hy, dat zy aenstonts volk daer na toe zenden wilden, om de Tapoyers in ordre te brengen: en alzo voorder onheil voor te komen: alzo in *Paraiba* de vrese ook zeer groot was, en de Portugeese ingezetenen wel licht by den anderen zouden komen te rotten, onder schijn van zich te beschermen.

Hierop besloten de hooge Raden dan *Asteien*, en kapitein *Willem Lambertsz.* met sijnē kompagnie, beneffens twintigh vuur-roers, en vijftigh van het guarnisoen te *Paraiba* en *Rio Grande* derwaerts te zenden, om de

Tapoyers na het Reçiff af te brengen, en alzo het lant en ingezetenen te verschoonen.

Zy gaven ook *Jacob Rabbi* orde, om de Tapoyers af te brengen: desgelijx belasten zy *Roelof Baro*, by de Tapoyers te blijven, om hun te geleiden.

Na *Haus* dan zijne byeenhebbende troepen te *Moribeka* wat ververscht had, en die tot vechten gantsch kloekmoedig bevond, zoo wilde hy, met bewilliging en toestaen der hoge Raden, een proef nemen, of hy de rebellen, voogt d'aenkomst van hun Sekoers, zou in de vlucht kunnen slaen en vereggen. Gelijx hy ook de Hoge Raden by brieve van den eersten van Ooghstmaent verwittighde, hoe hy zich gereet hield, om op te breken, en de rebellen in *d'Ingenio* van *Baltasar Moreno* te gaen bezoeken.

Dit gelukte hem in het eerste wel: want hy hen van plaetse tot plaetse verjaegde en vervolghde, tot dat hy eindelijk, op den derden van Ooghstmaent, aen hunne legerplaetse quam, de welke een hooge, steile en rontom getrencheerde of beschanste en gesterkte bergh was, *Santanton* by d'inwoonders, en by de Portugesen *Reael Novo* genoemd: die niet meer als eenen toegang had. Hy besprong, en taffe evenwel den vyant aen, met voorneemen van dien, door de dapperheit der onzen te bemaghtigen, en daer mede een einde van den oorlogh te maken. Maer alzo de rebellen heel sterk op den bergh waeren, en binnen hun voordeel bleven leggen, deden zy *Haus*, met verlies van meer dan honderd doden en gequesten, de wijk nemen. Hoewel anderen het verlies op vijf hondert man begroten. Onder de gefneuvelden was ook kapitein Loo.

Hier door wiert *Haus* gedwongen, zich van daer nader na het Reçiff te vervoegen; dewijl, by versterking der der rebellen maght, die hun sekoers van dagh tot dagh uit de *Bahia* te gemoet zagen, die troep, tot bezetting van die hoofplaetse, niet kon vermist worden.

Ten zelven daghe, den eersten van Hooimaent, wierdt by den raet van Justicie *Gonsalvo Kabral de Kabdos* ter doot gedoemt: als hebbende den

Tapoyers
sleuen 35.
Portuge-
sen in
Kunhao
doot.

Haus be-
springt de
rebellent.

wort ge-
slagen.

Wijkt na
het Reçiff.

Kabral
ter doot
gedoemt.

laft

laft van *Joan Fernandes Vieira* aengenomen, om in de Kapitanie van *Goyana* zich als hoofd van de rebellen, tegen den Neerlantfchen ſtaet, te laten gebruiken. Desgelijx wiert zeker *Thomas Pais*, ingezeten te *Tienpio*, ter doot gedoomt, die getraght had eenigh volk op te maken, en het *Johan Fernandes Vieira* toe te voeren.

en Tho-
mas Pais.

Moetwil
en op-
ftant in
Serin-
haim.

Ten zelve daghe bequamen de hoge Raden brieven uit *Serinhaim*, die by nacht met een *Senjada* der riviere af, en alzo over zee gebraght waren: waer by verwitticht wiert, hoe de troepen der rebellen aldaer ſterk waeren, en de rivier bezet hielden, en de berken, die daer lagen, in den gront gehakt hadden. Ook hadden zy *d'Ingenio Formofo* gantsch uitgeplondert, en de Negros weghgevoert, het vee der Nederlanders geflaght, en dat van de Portugefen vry gehouden.

Waer uit de Hoge Raden welzagen, dat die van *Serinhaim*, met zich aldus opte werpen, niet als doorgewelt van wapenen tot gehoorzaamheit te brengen waren.

Alzoo nu de Hoge en geheime Raden t'eenemaal verzekert waeren, dat de Portugeze rebellen met alle nodige Sekoerfen uit de *Bahia* geduurighlijk zouden verfterkt, en zy ten tegendele in alles verzwakt worden, zoo wiert by hen, ten dienſte van Neerlantfch *Brafil*, den eerſten van Ooghſtmaent goetgevonden, na het vaderlant *Balthazar van der Voorde*, raet van juſtitie af te zenden, om de Vergadering der Negentien van hunne gantsche gelegenheit, en bekommerden toefant mondeling te berigten, en d'afzendinge van de noodige Sekoerfen te bevorderen.

Balthazar
van der
Voorde
na Hol-
lant aen
de Be-
wintheb-
bers af-
gezondt.

Des volgendeſen daghs nam *Balthazar van der Voorde*, raet van juſtitie, zijn afscheit van de Hooge Raden, en ging noch den zelveſen avond tzeil met de ſchepen, die gereet lagen, na *Hollant*, om aen de Heeren bewinthebbers van de Vergadering der *XIX*. mondeling den bekommerden ſtaet voor te dragen.

Zy gaven hem ook een Credentie- of geloovenis-brief aen hen mee, die aldus luidt:

Edele, Erentfeſte, achtbare
voorzienige Heeren.

HOewel de rebellen niet uit den naem van den koning: maer onder den naem van Goddelijke vryheit, proclameren deze revolte te hebben aengevangen, zoo hebben wy nochtans altijd die vaſte impreſſie gehad, dat deſe revolte van de Portugeſe ingezetenen niet alleen met kenniſſe van den koning van Portugael, of die van de *Bahia* geſchied is: maer dezelve door zijne inſtigatie en beleid is veroorzaekt; door dien niet te preſumeren is, dat *Kamaron*, *Henrique Dias*, en andere hoofden, haer buiten zijn conſent met wapenen in deze landen zouden begeven, en ons openbaerlijk den oorlogh aendoen. Ook zijn wy altijd van dat gevoelen geweest (inzicht nemende op de zwakke ſtaet van dat rijk, waer in de koning noch zoo nieuws beveſtigt is; een zoo formeel contract van beſtant met hare *Ho: Mo:* aengegaen, en de noodigheit van onze ſekoerfen tot tegenſtant van *Spanje*) dat hy deze revolte, ja zelve het afzenden van de voornoemde hoofden, met hare byhebbende troepen, tot aſſiſtentie van de rebellen, voor zijn doen niet zoude agnoſceren, ten ware hy deze conquēſten gewiſſelijk zach t'emporteren, om alzo zonder effect de blame van trouwloosheit, en 't geen daer uit reſulteren mocht, niet op hem te laden. Dit heeft zich ook alſoo in de daet bevonden: want de gouverneur van de *Bahia*, *Antonio Telles da Silva*, (zoo Uw Ed. Ed. in zijne reſcriptie op onze Miſſive zien mogen) teenemaal ontkent, van deze revolte kenniſſe gehad te hebben, veel minder dezelve beleid, ofte inſtigatie daer toe te hebben gegeven: excuſerende d'afgezondene ſekoerfen op der Hoofden ongehoorzaemheit en moerwille, zonder hem te vragen, ofte zijn conſent, tot aſſiſtentie van de rebellen, derwaerts gegaen zijn, preſenterende voorts perſoonen over te zenden, die deze ſeditie zullen byleggen, en zulx met zoete middelen niet konnende te wege brengen, die uit de naem van de koning tot gehoorzaamheit en nederlegginge van de wapenen zullen

Brief van
de Hoge
Raden
aen de
Bewint-
hebbers.

confringeren. Hoe verre dit antwoord en presentatie tot compositie van de ontstane revolte van hare intentie verschillende is, konnen Uw Ed. sien uit het schriftelijk rapport van de Heeren van der Voorde en Hooghstraten ondertekent: alwaer de gouverneur van de Bahia met deze solemnele gefubreguleerde woorden hun antwoord: *Dat de Brasilianen en Negros door last van sijne Majesteit van Portugael waren afgedankt.* Insgelijx uit dit extract van eenige brieven by die van de Bahia herwaerts aengezonden, en by die van Seregippo eenen bode afgenomen: waer by blijkt, dat die van de Bahia, ook zelve de bisschop, al in 't jongste van Majo, kennisse gehadt hebben, van 't gene *Joan Fernandes Vieira*, en sijne complicen, voor hadden. D'extracten uit de zelve brieven hebben wy, tot meerder bewijs, daer neffens willen zenden. Hier toe zal ook doen dit schriftelijk rapport van kapitein *Diederik van Hooghstraten*, een van de gewezene gecommiteerden na de Bahia, over 't gene hem aldaer wedervaren is, 't welk, als 't eenemaal strijdende met het antwoord van de gouverneur op onse missive, klaerlijk haer gantsche voornemen aen den dag brengt. En alzo wy daer door 't eenemaal werden verzekert, dat deze rebellen met alle nodige fekoersen uit de Bahia continuelijc zullen werden versterkt, en wy ter contrarie in alles werden verzwaert, hebben wy hooghnoedigh, en ten dienste van dezen Staet geacht, derwaerts aen Uw Ed. ed. te committeren de Heer *Balthazar van den Voorde*, Raet van Justitie, om mondeling Uw Ed. ed. deze bekommerden staet voor te dragen, en te suppleren, 't gene by de penne niet klaer genoeg mochte zijn uitgedrukt, ofte aldaer niet konde werden afgenomen: ons verzekerende, dat Uw Ed. ed. door deze mondelinge en schriftelijke onderrichtinge, en sijne neerstige aenhoudinge, tot nieuw en genoeghsaem sekoers zullen werden geanimeert, dezen Staet met een yver yver te restabileren, en deze conquesten, met alle Uw Ed. ed. getrouwe omderzaten, uit een apparent perijckel van verlies van goet en leven te bevrijden; verzoekende den zelve *Balthazar*

van den Voorde by U Ed. ed. favorable audientie magh werden vergunt. Waer mede, &c.

Edele, Erentfeste, &c.

Reciffoden 2. Aug. 1645.

Na dan d'afgezondenen, *Balthazar* van de Voorde en *Dirk van Hooghstraten*, den twintighsten van Hooimaent uit de Bahia vertrokken waren, deed de gouverneur *Antonio Telles da Silva*, aldaer in aller yl in twaelfschepen, die ten dien einde gereet lagen, zoo veel zee en lantvolk van oorloghschepen, als hy kon by een brengen: benefens zoodanige meenichte van krijgstuigh, wapenen en trijn gereetschap, als hen tot die invasie en aenslagh zou nodigh zijn.

Het opperbeleit over de vlote had hy *Hieronymo Serrao de Payva*, als admiraal en kapitein Majoor aenbevolen: en het gebiet over het lantvolk, aen de Kolonellen *Martin, Soares, Moreno* en *Andre Vidal de Nigreiros* gegeven, die beide twee hooftofficieren des konings van Portugael waeren.

De gouverneur *Balthazar Telles da Silva* gaf in het berichtschrift van den een en twintighsten van Hooimaent (waer na d'admiraal *Hieronymo de Payva* met zijne vlote in het zeilen zich te schikken zou hebben) quaesuis te kennen, uit redenen van de beoerten en muiteryen, door de Portugese ingezetenen van de kapitania van *Parnambuko* aengerecht, (gelijk die hem by brieve door de Nederlantse Hoge Raden bekent gemaekt waren) dieselve vlote toegerust te hebben, om in allen spoet zoodanige excessen en buitensporigheden te helpen remedieren, herstellen, en te recht te brengen: eensdeels om dat hem zulx door de voorschreve heeren verzocht was: en ten anderen, om niet te manqueren in d'onderhouding van alle behoorlijke correspondentie en vrientschap, hem zoo hooghelijc by de Catholijke Majesteit gerecommandeert en aenbevolen,

Hoewel de hoge Raden in eenen brief van den dertienden van Ooghstmaent, aen *Salvador, Korrea, Saa e Benavides*, verklaren, noit om bystant of hulpe tegen de Portugeze rebellen, aen den gouverneur van de *Bahia*,
Bal-

Portugese
vlote tot
bystant
regen de
rebellien.

Voorge-
ven der
Portu-
gezen
waerom
die ge-
zonden.

Balthasar Telles da Silva verzoght te hebben.

Wat plaetsen d'Admirael Paiva met de vloot zal aendoen. In't berichtſchrift voornoemt, was d'Admirael de *Paiva* belaſt, zoo dra hy uit de *Bahia* zou geloopen zijn, zijnen koers na *Parnambuko* te ſtellen, zeilende van de kuſt af twintigh of dertigh mijlen, tot op de hooghte van tien graden, gekomen: aldaer zou hy traghten het lant t'ontdekken, en en d'*Alagoas* erkennen.

By aldien nu de winden ſterk om de zuid waaiden, eer hy op die hooghte quam, zou hy alle neerſtigheit doen, om het lant by naght niet te paſſeren.

Na het lant erkent te hebben, zou hy met advijs van alle de ervaren looſen, het volk zoeken te landen, tot meerder zekerheit in *Una*, *Lagomar* of *Tamandare*: het welk drie mijlen na de Zuid van het eiland van *S. Alexois*.

Wanneer hy die havens niet zou kunnen aendoen, zou hy *Porto Doſſer*, *Nambous*, of de *Lagamar* van *Marakaipe* innemen, het welk twee mijlen om de Noord van *S. Alexois* leit.

By aldien hy nu, na alle gedane behoorlijke neerſtigheit, gene van alle de gemelde havens zou kunnen inloopen, zoo zou hy *Porta das Gallinbas* nemen, om in allen gevalle het volk trachten te landen, tuſſchen *Barra Grande* en *Porto das Gallinbas*.

Admirael gaet met de Portugefe vloot tzeil. Na het volk met het oorloghs-tuigh gelant te hebben, zou hy met de ſchepen na de boght van *Parnambuko* loopen, om des gouverneurs brief aen de Heeren van de Hoogen Raet, opperhoofden in die kapitanie, te geven, dien hy terſtont op zijne aankomſte hen in handen zou ſtellen.

Landen volk. Deze vlote danging in het laeſt van Hooi- of in het begin van Ooghſtmaent uit de *Bahia* t'zeil, en quam, na verloop van weinige dagen, in de *Bahia* van *Tamandare*, gelegen tuſſchen de riviere van *Olna* en *Formoſa*, vier of vijf mijlen boven *S. Alexois* en *Serinbaim* gelegen, ten anker: alwaer de kolonellen of veltoverſten *Martin Soares Moreyo*, en *Anarè Vidal de Nigreiros*, den acht en twintighſten van Hooimaent, met achtiën hondert oftwee duizent ſoldaten, te lande ſtapten, met zich nemende een goede menigte van wapenen, buskruit, en an-

dere nootwendigheden: waer onder vele officieren reformados met goet geweer waren.

Op den eerſten van Ooghſtmaent, des avonts, quamen drie ſchepen en vijf karavellen, in het geſicht van het Reçiff, die met den duifſteren dwars van daer waren, en hun koers om den Noord ſtelden.

Hier op wiert door de Hooge Raden datelijk orde aen de ſchepen *Zou-telandia* en *Zeelandia* gezonden, die op de ree lagen, dat zy zouden onder tzeil gaen, om op het doen der ſchepen voornoemt acht te geven, en, zoo zy eenigh volk wilden te lande zetten, zulx te beletten.

De Luitenant Admirael Lichthart verwittighde met een ſteigerſchuit de hoge Raden uit de Kaep van *S. Auguſtijn*, wegen de zelve ſchepen en karavellen: hoe hy niet anders had kunnen bemerken, of hun voornemen was, by zuide de Kaep volk te landen. Dies ontbood hy de ſchepen derwaerts, om hen aente taſten, en verzocht van de Hooge Raden laſt, om in zulken geval het volk van *S. Antonio* tot zijner verſterking te mogen lichten, en in het fort te trekken.

Den zelve avond wierden noch door de Hooge Raden de plaetsen aen de Noord gewaerſchouwt, om op hare hoede te zijn.

Dien dagh had men de voornoemde ſchepen noch karavellen niet meer in 't geſicht. De berken, die in zee niet verre van haer geweest waren, zeiden, dezelve alle geladen te zijn, en door de Noordelijke wint niet van de wal konden geraken: dies men vaſtelijk vermoedde, dat zy haren koers na Portugael ſtelden.

Daer na ging d'Admirael *Paiva* uit de bay van *Tamandere* tzeil, en trof aenſtonts de vloot van den Admirael *Salvador Korrea de Saa*, e *Benavides* aen, die eerſt met zijne ſchepen uit *Rio Janeiro* gekomen was. Hy quam weder met hem in dezelve haven, en vertrok op *S. Laurens* dagh met alle de ſchepen te gelijk weer daer uit, en liep na den boght van *Parnambuko*.

Den elfden van Ooghſtmaent kregen de hoge Raden eerſt tijding en kuntschap door *Jan Hoën*, Barkier, afgeladen na *Seregippo del Rey*, en door

door den Commijs *Jan Barentz*: hoe die omtrent *Una* of *Rio Formosa* een vlote van zeven of acht en twintigh of dertigh zeilen gezien hadden: waer van drie op hen afquamen en geschooten hadden.

Vyants komfte den Hogen Raden ver-wittigt.

Ten zelven tijde kreegen zy oock schrijven van den Majoor *Hooghstraten*, van de Kaep *S. Augustijn*, uit het fort *Verdussen*: hoe de vyant, te weten *Andre Vidal*, *Hendrik Dias* en *Paulo da Kunha* aen *Una* gelant, en op *Serinhaim* aengekomen waeren: dezelve plaetse bemaghtigt, den Nederlanders quartier gegeven, doch alle de Brasilianen doot geflagen hadden.

Hier op wiert by de Hoge Raden datelijk orde gestelt, om eenige eetwaren en krijgstuig na die Kaep te zenden. Zy hadden oock *Leyen Hek* voet twee dagen aengeschreven, dat zy met hun byhebbend volk van *St. Antonio* zouden opbreken, en zich na de Kaep van *S. Augustijn* begeven, om niet bezet te worden.

Die schepen daer tegen oerufften

De schepen, Deventer en d'Elias, die in de *Passo* lagen, en in het lossen waren, en noch alle de Compagnies eetwaren in hadden, wierden datelijk klaer gemackt, om buiten te loopen, en by d'andere schepen buiten op de rede te komen, die aldaer ten getale van vijf lagen, als *Utrecht*, *Zeelandia*, *Ter Veer*, *Zoetelandia* en de *GuldeRee*.

Van's vyants komfte wiert den 11. van Oogstmaent aen d'overfte *Haus* kennisse gedaen en gewaerschouwt om op zijne hoede te wezen, en belast, zich met alle de byhebbende troepen na de zuiker molen van *Hak*, in de *Vergen*, te begeven en vervoegen, om niet van d'onzen op het *Reçiff* gescheiden en afgesneden te worden, ten ware hy eene andere plaetse daer toe bequaem oordeelde te zijn.

an volk in zee presten.

Desgelijx wierden brieven aen *Dortmont* op *Itamarika*, aen *Karpentier* in *Goyana*, en aen de *Linge* te *Paraiiba* afgezonden, om hen des vyants komfte met een te verwittigen.

By gebrek van bootsvolk, waer door onze schepen om te slaen onbequaem waren, wierden alle de bieren waeghdraggers geprest, aen de schepente gaen, om zeete nemen, en op den vyant te kruiffen. Ook wierden

vier of vijf en dertigh soldaten van den Kommandeur *Moucheron*, die door het voort-trekken quade voeten bekomen hadden, aen boort gezonden.

Uit het schip *Elias* wierdt duizent, en uit het schip *Deventer* zes hondert pont kruut aen lant gebracht.

Kort na den middagh kregen d'onzen een groot getal van zeilen, 's vyants vlote, in't gezicht, die recht op het *Reçiff* aenhielden, sterk acht en twintigh of dertigh zeilen, en quamen met den avont dwers van het *Reçiff* ten anker, latende onze schepen, die vier en een jacht waren, ten Noorden van haer leggen.

Men was den volgenden gantschen nacht bezigh, om de schepen d'Elias en *Deventer* te ballasten, en doen vaerdigh maken, om in zee te mogen geraken.

Met den dagh zond de Portugese Admiraal van de gezette schepen, (die, gelijk ook d'andere schepen, een witte vlagge van de kampanje liet wagen) in een berkje na onzen Admiraal *Kornelis Lichthart*, twee gecommiteerden, als *Martinho de Rebeira* en *Balthasar de Castilho*, met vier brieven: te weten, twee van den gouverneur van de *Bahia*, *Antonio Telles da Sylva*, een van den een en twintigsten, en d'ander van den twee en twintigsten Julii: de derde was van d'Amiraal van de vlote, *Salvador Korrea de Saa Benavides*, en de vierde van *Feronimo Sarrao de Paiva*, van den twalefden van Oogstmaent, beneffens een besloten brief van den gouverneur van de *Bahia*, aen *Joan Fernando Vieira*, *Antonio Kavalkanti*, en andere rebellen en afgevalle Portugesen.

D'Admiraal *Lichthart* voer met de gecommiteerde te lande na het *Reçiff*, om de brieven voornoemt aen de Hooge Raden te behandigen, die dezelve in het Nederduitsch deden ver-talen.

Den dertienden van Oogstmaent wierden ter Vergadering van de Hoge Regeering gelezen en geexamincert de brieven van den gouverneur van de *Bahia*, van den een en twee en twintigsten Julii: als oock desselfs schrijven aen *Joan Fernandes Vieira*, *Antonio Kavalkanti*, en andere muite-lingen,

Vyants schepen voor het Reçiff.

De Portugese admiraal zend brieven aen den admiraal Licht-hart.

Die by de Hoge Raden gelezen worden.

lingen, van den vier en twintighsten van Julii, die den Hoogen Raden gegeven was voor een duplicaet van den brief, dien *Andre Vidal* aen hen van den gouverneur voornoemt gebraght had, en by hen geopent was.

Men las ook het schrijven van den generael van de vlote, *Salvador Korrea de Saa Benavides* en van den commandeur van de schepen, *Jeronimo Ser-rao de Paiva*, die *Andre Vidal* met het krijgsvolk boven *Rio Formoso* te lande gezet hadde.

D'eerste brieven luide aldus.

Brief van de gouverneur uit de Bahia aen de Hoge Raden.

IN gevolge van U Ed. schrijven, en daer op gedane voorstel, door Uw E. afgezonden, de Heere Balthasar van de Voorde, raet van den gerechte, en Diederik van Hooghstraten, kapitein en commandeur aen de Kaep van S. Augustijn, waer door U Ed. gelieft hebben, my te verzoeken, dat ik de troepen van Hendrik Dias, door de bequaemste bewijzingen, en sterkste middelen, die ik konde bybrengen, zoude doen vertrekken, en willende nakomen mijne gegeven antwoord, dat ik ook in geschrifte by U Ed. gedaen heb, zoo zende ik na die Kapitanie (versta *Pernambuko*) in deze oorloghvloten, de twee Kolonellen, *Martijn Soares Moreno* en *Andre Vidal de Negreiros*, (beide perzonen, aen welker begaefheden en voorzienigheden niet te twijffelen is) met maght en orde, om aldaer de stilting van d'ontstane beroerten ingeboorzaemheit, waer mede U Ed. gesient en geeert behoort te zijn, te bevorderen. Al het welk zal strekken tot herroeping van die oproerige inwoonders, aen wien ik schrijve, hen bestraffende over de onbehoorlijke maniere en overdaet: waer op zy de wapenen tegen U E. hebben in de hant genomen.

En ten einde U E. moght ervaren, hoedanigh U Ed. die, (te weten de wapenen) van deze Kapitanie en bestiering tot hunnen dienst hadden, zoo heb ik hen geordonneert, genoegzaem krijgsvolk mede te nemen, om in het velde de halsstarrigen i'onderwerpen, en uit dat lant te verdrjven, die uit dit moghten weghgelopen zijn.

Ik vertrouwe met God, dat door dit middel de ruste zoodanigh zal bevordert worden, dat, uit deze toevallige

beroerten der ingezeten, vele vaste en levendige verbintenissen van onze wederzijdige vrientfchap, en verbont van onze beide volken zullen komen i'ontstaen. God beware U Ed. perzonen.

Bahia den
21. Julii, 1645.

U Ed. genegen Dienaer
Antonio Telles da Sylva.

D'andere brief van *Antonio da Sylva*, gouverneur van de Bahia, aen de Hooge en geheime Raden, luide als volgt.

IK heb aen de kolonel *Jeronimo Ser-rao de Paiva*, Kapitein Majoor van de vlote (waer mede ik hem ordonnere U Ed. ten dienste te staen) bevel gegeven, dat zoo haest hy het krijgsvolk, by hem tot uwen dienste verzamelt, zal gelandt hebben, terstont aen U Ed. dezen tegenwoordigen zal hebben te bestellen, en met dezelve uit mijnen naem aen te bieden de macht, die hem mede gegeven is, ter beschikking van alle hulpe en bystant, die aen den Hoogen Raet nodigh zal zijn. Aen den welken ik in deze gelegenheit en voorval geerne zou betonen; hoe gereet deze staet is, om in alle vordere gelegentheden te doen alles wat tot hunnen besten, en nu inzonderheit, tot reductie en stillinge van die qualijk bedaghte inwoonders zoude mogen komen te strekken. Ik hope, dat door dit middel alles zoodanigh zal werden bygedit; dat U Ed. onbekommert zult blijven voor een tweeden oproer, en ik met het vernoegen, dat door mijne bemiddeling en tusschenkoming, het einde van uw voorstel, nu laest my toegezonden, uitgewerkt zal worden. God beware U Ed. perzonen.

Bahia den
22. Julii, 1654.

U Ed. zeer genegen
dienaer

*Antonio Telles
da Sylva.*

Hy zond ook aen de Hooge en geheime Raden, met den Admiraal *Don Salvador Korrea de Sa e Benavides*, eenen brief van volgenden inhoudt.

Derde
Brief van
den gou-
verneur
Telles.

H Ebbende afgevaerdicht een oorloghs-vloot, onder de twee kolonellen, *Martijn Soares Moreno* en *André Vidal de Nigreiros*, met den kolonel *Jeronimo Serrao de Paiva*, kapitein *Major van dezelve*, om U Ed. te water en te lande te dienen, (dewyl ik het voorstel, by U Ed. Ambassadeurs, nu laest aen my gedaen, gaerne geoorzaamen wil,) en conscenderen tot d'ernstige voorbede van die qualyk berade inwoonders, zoo heeft het God belieft, dat *Salvador Korrea de Saa Benavides*, generael van de vlooten van dezen staet, en raets heer in den overzeeschten raet van den koning mijnen Heere, in deze *Bahia* is komen aen te landen, mede brengende de vloot van *Rio de Jeneiro*, met voornemen van die na *Portugael* te geleiden. Doch alzo ik zoo wel de qualiteiten van de perzonen, als de sterkte van de macht begeerde te verdubbelen, om die alle tot den dienst en beste oirbaer van dien raet te besteden en op te offeren, zoo heb ik goet gevonden, den gemelten generael van d'oorloghs-vloten, mede na die Kapitanie te zenden, op dat hy door zijn gezaghen wijzen raet, dien hy geven zal, d'inwoonders voornoemt, tot de stilheit en ruste, (daer in ik hen, onder de geoorzaamheit en schuldige plicht van U Ed., wensch te zien,) weer helpe brengen.

Ik hope dat deze vertooninge voor genoegzame bewyzen van vrientſchap, wegen deze staet, strekken zullen, alzo U Ed. hier uit kunnen afmeten, hoe grotelyk ik my inwikkele: doende U E. dezen bystant als een oprechte vrient en goede buurman. God beware de perzonen van U Ed.

Bahia den
25. Julii, 1645.

U Ed. zeer genegen
dienaer,

Antonio Telles da Silva.

Zien en
inhout
des gou-
verneurs
brieven.

Men bevond den inhoudt van alle deze brieven daer op te slaen, dat de gouverneur van de *Bahia den Hogen*

Raden wilde te verstaen geven, dat hy de kolonellen, *Martin Soares Moreno*, en *Andre Vidal de Negreiros*, met het lant-krijghsvolk, en *Jeronimo Serrao de Paiva* met zijne schepen, die dat krijghsvolk overgevoert hadden, en daer na noch den generael *Korrea* met de geheele vloot van *Rio Jeneiro*, in conformiteit en gevolgh van de propositie van de gecommiteerden der Hooge Raden aen hemgdaen, en tot voorbede van de gerevolteerde ingezetenen, afgevaerdicht had, om dat d'onzen te water en te lande daer van zich zouden mogen dienen, als blijkt uit de brieven voornoemt.

Daer en boven deed de generael door zijne afgezondenen, de kapitein *Martinho de Rebeira*, en den Auditeur generael *Balthasar de Kastilho*, by de Hooge Raden zeer ernstelijk aenhouden, dat zy van dezelve zijne aanbiedinge tot sekoers hem schriftelijk bescheit aen den koning zouden willen laten.

In het boven genaemt schrijven van den gouverneur aen *Joan Fernando Vieira*, en andere rebellen, is voornamentlijk te betrachten en te confidereren, hoe hy dezelve noemt, onderdanen van den koning, en hen sekoers tot hunne defensie en verdediging zend: hoewel met diereſtrictieen bepaling, om hen met alle moghelijke zoetigheit tot voorgaende geoorzaamheit onder d'onzen te brengen.

De wijl nu de propositie verzoek der Hooge Raden van hunne gecommiteerden, aen den gouverneur *Telles*, daer toelagh, dat hy uit *Neerlants Brafil Kamaron*, *Henrique Dias*, en voorts d'andere hoofden, met alle die zy onder zich hadden, en onzen rebellen bystant deden, zoude doen vertrekken, en, ingevallē zy hem niet geoorzaamden, voor vyanden van zijn Majesteit verklaeren, zoo had de gouverneur ten tegendele, en in tegenſtrijdigheit van dit zijn voorgeven aen de Hoge Raden, en verzoek van hunne gecommiteerden, in plaetse van die tontbieden, meerder volk uit de *Bahia* herwaerts afgevaerdicht, en de hoofden van het zelve sekoers, in plaetse van hen aen de Hoge Raden te vervoegeen, in eene afgelege plaetse, niet wijt van de voornaemde *Kamaron*,

ron, *Hendrik Dias*, en andere, met hun volk te lande doen zetten.

De Hoge Raden maken zwaarteit over de komste der Portugeze vloot.

Voorts wiert by de Hoge Raden zeer wel begrepen, hoe het verschijnen en zetten op de rede voor het *Reciff*, in zoo een conjuncture en be- loop van tijd, als die was, (niet tegenstaende de Portugezen in hun schrijven anders voorgaven) nergens anders toe strekken kon, als om de rebellen tegen d'onzen te stijven, en d'overige ingezetenen, die zich tot noch toe gerufft gehouden hadden, meetegen d'onzen op te maken. De Hoge Raden hielden zich des te meerder daer van verze- kert, alsoo zy reets advijs en berigt van de Kaep *S. Augustijn* bekomen had- den, dat ons garnisoen in *Serinhaem* zich aen *Andre Vidal*, en de nieuwge- landene troepen had moeten opgeven.

Na alle deze redenen by de Hoge Raden wel overwogen waeren, zoo hebben zy dit zetten op de rede van zoo een grote Portugeze vloot, niet als voor eenen vyantlijken daet kunnen opnemen.

Dienvolgens wiert by hen in beraet geleit, in wat maniere men dezelve van de rede, en de zee voor d'onzen wederom open zou mogen krijgen: naerdien hunne maght van schepen, die zy buiten hadden, en tegen de Portugezen konden gebruiken, in deze vijf schepen bestont, als *Utrecht*, *Zeelandia*, *Ter Vere*, *Soetelandia* en de *Gulde Rhee*: die alle met weinigh oorlogstuigh, en inzonderheit kruit voorzien, en zeer slecht met boots- volk gemant waeren, en weinigh Sol- daten op hadden: uit oorzake, zy hun garnisoenen niet te zeer dorsten ver- zwakken: daer onder de Portugeze vlote, ten minste acht of tien schepen van aenzien zich bevonden: boven dien geleek het Generaels schip van verre een groot galjoen, dat twee la- gen geschut voerde. Dies het aenta- sten van die vlote, met onze kleine maght, by de Hoge Raden voor zeer waeghhalfelijk geaght wiert.

Steen den toegesonden by- stant der Portugezen af.

Na alles dan rijpelijk overleit was, wiert met eenparige stemme besloten, datmen den generael *Salvador Korrea de Saa e Benavides*, voor zijnaen- geboden sekoers tegen de rebellen zou bedanken, en hem, de redenen te ge- moet voerende, die zy tot misvertrou-

wen hadden, verzoeken van de rede te willen vertrekken, als breeder blijkt uit schrijven van den volgen- den brief.

Men besloot dit schrijven datelijk aen den Generael af te vaerdigen, om zijn besluit dien aengaende af te waghten, en midlertijt allen yver aen te wenden, om detwee schepen, *Elias* en *Deventer* (niet tegenstaende zy noch den meesten voorraet van levens- middelen voor het landt in hadden) tot versterkking van onze maght, bui- ten op de rede te krijgen, om dezelve vlote, ingevalle zy op deze aenschrij- ving der Hogen Raden niet quame te vertrekken, vyantlijk aen te tasten en te verdrijven, of te bemachtigen. Al- zoo de Hooge Raden in aller maniere verftonden, die gantsche kuste van Portugeze schepen te moeten vry heb- ben, om zich tegen de t zamengevoeg- de macht van die van de *Bahia*, tegen de rebellen te mogen maintaineren en beschermen.

Men sloegh ook voor, of men niet eenen van de twee gecommiteerden aen lant diende te houden, ter tijt toe *Jeronimo Serrao de Paiva*, volgens verzoek der Hoge Raden, op het *Re- ciff* moght zijn. Maer men verftont van neen: vermits zoodanigh ophou- den oorzake tot langer vertoeven van de vlote zoude mogen geven.

Hier op wiert de brief aen den ge- nerael voornoemt, ingestelt, waer me- de onze gecommiteerden *Gysberth de Wit* en *Hendrik Moucheron*, raets- heeren in de raet van justitie, noch dien zelve avond aen boort gingen, en luide die aldus:

Brief aen den Generael Salvador Korrea de Saa e Benavides.

U It Uwe Senhorias schrijven, ge- accompagnieert met het schrij- ven van den Heer Gouverneur Gene- rael *Ansonio Telles da Silva*, ons door kapitein *Martinho de Rebeira*, en den Auditeur generael, den licentiaet *Balthasar de Castilho*, ter hant gestelt, en der zelve uwe Senhorias gecom- mitteerdens mondeling verhael, heb- ben wy verstaen, dat uwe Senhorias aankomste en zetten, met zoo een vlo- te op de rede, tot geen andere intentie, raet

als om ons zijne hulpe, autoriteit en raet te presenteren, tot reductie van de rebellen. Waer voor wy uwe Senhoria ten alderhooghsten verobligeert zijn.

Dan wy en kunnen ons niet onthouden, uwe Senhoria te voren te leggen, dat wy Uw Ed. aenkomfte, met een vloot van zoo veel schepen, in deze conjuncture van tijt, gantsch bedenkelijk vinden, en dat zoo wel, om dat noit by ons zoodanige assistentie verzocht is, als om dat men, in plaetse van *Kamaron*, *Henrique Dias*, ende haer onderhoorende volk van hier t'ontbieden, onder schijn van de rebellen tot gehoorzaamheit te reduceren, de twee Kolonellen *Andre Vidal* en *Martin Soares Moreno*, met krijgsvolk en ammunitie van oorlogh, buiten onze kennisse, op een afgelegene plaetse, ja tot defensie der selver rebellen, te lande gestelt heeft, daer men, om sijner Excell. intentie te verrichten, (by al dien die is als men ons voorgeeft) zoodanige accommodatie ofte reductie by indaginge ofte strenge placcaten beter zoude hebben kunnen vinden, en wiert alsdan daer noch toe vereischt, dat de voornoemde oversten aen ons geadresseert quamen.

Dat contrarie uwe Senhorias goet voornemen vele ingezetenen, die haer tot noch toe geruust hebben gehouden, op het arrivement van Uwe Senhoria, met dese revolte, als inbeeldinge hebbende, dat die tot assistentie van de rebellen zoude afgevacrdicht wesen, haer op een nieuw tot revolte bestaen in te laten, zoo willen wy uwe Senhoria, wegen de aengeprefenteerde assistentie bedanken, en aen uwe Senhoria verzoeken, om zoo haest mogelijk is, met de vlote te willen van hier vertrekken, op dat die ingezetenen, die zoo verkeerdelyk van uwe Senhorias intentie oordeelen, mogen ter neder gestelt worden, en buiten rebellie blijven, 't welk wy in deze gelegentheit voor een goede en aengename dienst zullen opnemen.

Wyders, aengaende uw Senhorias verzoek, om de vloote alhier van water en branthout te voorzien, als hebbende om zijn kort verblijf in de Bahia, zulx aldaer niet kunnen doen, daer toe, en 't gene meerder zoude mogen

vereiffchen, zouden gaerne, al wat in ons vermogen is, bybrengen, dan om deredenen voren verhaelt, en het onfluimigh weder, waer door daer in weinigh verricht zoude kunnen worden, zoo verzoeken wy vriendelyk, dat voor deze mael zulx geexcuseert mach worden.

Uit den brief van zijn Excell. *Antonio da Silva*, zien wy, dat *Jeronimo Serrao da Paiva* last heeft, na hy de Infanterye onder *Martin Soares Moreno*, en *Andre Vidal* zal te lande gestelt hebben, om aen ons uit zijne Excellenties name de maght, die hy onder hem heeft, te presenteren, zoo willen wy uwe Senhoria verzocht hebben, dat uwe Senhoria den zelven *Jeronimo Serrao de Paiva* ons gelieve zonder langer uitstel toe te zenden, om, volgens de last van zijne Excell. wegens d'afzending en landing van dezelve officieren en krijgsvolk nader opening te doen.

Wy gedragen ons voorts tot het mondeling bericht van onze gecommiteerden, *Gysbert de Wits* en *Hendrik de Moucheron*, raetsheeren inden raet van Justitie, aen de welke Uwe Senhoria gelieve te geven zoodanigh geloof en credijt, als hunne perzoonen, en 't vertrouwen dat wy van hen hebben, verdienen. God beware de perzoon van uw Senhoria.

Resijffo den 13. August. 1645.

En was ondertekent

Hendrik Hamel.

A. van Bullestraten.

P. J. Bas.

J. van Walbeek.

G. de Witb.

J. Albrecht.

Hendrik de Moucheron

J. van Raesvelt, en

J. C. Lichthart.

Dewijle nu d'onzen zich te zwak bevonden, om met vier schepen, en een jaght, des vyants vloote aen te tasten: (naerdien d'admirael een galjoen met twee lagen van acht en dertigh metalen stukken voerde, en 300 koppen op had,) zoo was dan, na des admiraels schrijven wel overwogen te hebben, besloten, hem voor d'aenbieding

ding tot Sekoers tegen de rebellen te bedanken, en het halen van branthont en water, voor de vloote (gelijk zijne gecommiteerden *Ribeiro* en *Kastilho* verzocht hadden) af te slaen, en op hem te verzoeken, dat hy van de rede zoude willen vertrekken, verhopende midlerwijle hunne twee schepen, Deventer en d'Elias, mede buiten te krijgen, om, zoo de vyant op dit hun schrijven niet quam te vertrekken, hem alzoo met meerder schijn van goeden uitslagh vyantlijk aen te taften, en te verdrijven of te bemaghtigen.

Den veertienden, met het kriecken vanden dagh, bevondmen alle de Portugese schepen onder zeil, en de meeste al uit het gezicht te zijn.

En dewijl men zaght dat de steiger-schuit, die de twee Portugese en onze gecommiteerden de With en Moucheron, na den Portugesen generael zoude voeren, den zelven generael langzaam zoude krijgen, vermits hy verre voor uit was, en dezelve Heeren in het wederkeeren geordonneert waren, aen onzen admiraal, die te sloop was, antwoort van den zelven te brengen, of hy, volgens schriftelijk verzoek der Hoge en geheime Raden, *Feronimo Serrao de Paiva* wilde belasten aen lant te komen, om den Hoge en geheime Raden, in gevolge d'orde van den gouverneur van de Bahia, nader openinge en kennisse van zijne afzendinge en verrichtinge te doen, en ondertusschen *Feronimo Serrao de Paiva*, zonder de Hoge en geheime Raden te spreken, wel mochte doorgaen, zoo hebben de Hoge en geheime Raden den admiraal Lichthart aengescreven, dat hy met zijne byhebbende schepen zoude onder zeil gaen, om op het doen van de Portugese schepen achtinge te geven, en zijn best te doen, om het schip met de wimpel, daer *Feronimo Serrao* op was, onder schoot te krijgen, en alsdan op hem te verzoeken, dat hy met zijne byhebbende schepen voor het Reçiff op de rede wilde zetten, en ten einde, als te voren gezeght is, zich in perzoon op de redelaten vinden.

Na men dan hier over beraetslaegt had, en zaght, dat al het schrijven van den gouverneur van de Bahia, belangende de reductie en stilling van de re-

bellen, op enkel bedrogh gegront vest was, zoo wiert den Admiraal Lichthart voort daer op orde gezonden, om alle Portugeze schepen, die hy konde bezeilen, te doen strijken, en op te brengen, en hen niet anders te handelen, als of zy openbare vyanden waren.

Den acht en twintighsten van Ooghtmaent kregen de Hoge Raden ^{Schrijven van de Linge aen de Hoge Raden.} van den vier en twintighsten der zelve maent, van het opperhoofd *de Linge*, uit het kasteel *Margareta* in *Rio Grande*: hoe twalef van des vyants schepen, die het volk aen *Tamandare* gelant hadden, in de bay *Traikona* aengekomen waren. *De Linge* verwittighde ook, uit bericht van zekeren gevangen Portugees van dezelve vloot, dat zy van meeninge waren, daer volk te landen, doch niet eer, voor dat zy het volk, dat zy doot de *Matta* waghten, by hen bekomen hadden, om zich met die te vereenigen: of zoo die niet quamen, zouden zy, na des Portugees zeggen, weer na de Bahia gaen.

Hier op wiert *de Linge* belast, zoo veel soldaten, volk en Brasilianen, als Tapoyers, by een te trekken, als doenlijk zou zijn, om hen het landen te belletten: als mede die tegen te gaen, en te weeren, die zich by dat volk zouden willen verwoegen, en zoo allen vlijt aen te wenden, om die Kapitanie in gehoorzaamheit te houden.

Voorts wierdt met den Admiraal Lichthart in bedenken genomen, of men derwaerts eenige schepen zou kunnen zenden, om te zien, of d'onzen daer eenigh voordeel op zouden kunnen doen. Hier over vielen verscheide bedenkingen. Eindelijk wiert goet gevonden, alzoo men niet meer als twee schepen op de rede had, en d'andere noch niet geloft waren, allen vlijt aen te wenden, om d'andere schepen gereet te krijgen, en te zien wat men zou kunnen verrichten.

Men bracht noch in bedenken, dat men niet varend volk genoeg had, om de schepen na behooren daer mee te bemannen: derhalven die met vryearbeiders, of ander volk van het Reçiff moften bemant worden. Dies niettegenstaende bleef men volharden, zoo veel maghts te water uit te brengen, als doenlijk zou zijn.

p Hier

Admiraal
Licht-
hart
steekt in
zee.

Hier opging d'Admiraal Lichthart, den eersten van Herfstmaent, sterk vier schepen, een jaght, en een fregat, onder zeil. Hy voerde het schip Utrecht, daer op ik zelf ook medeging, om te helpen bevorderen, dat ieder zijn plicht moght doen. Maer hy wierdt genoorzaekt, dewijl zijn schip door het harde weer, en grove zee, niet wilde wenden, om het gevaer van de klippen t'ontgaen, ten anker te komen. Ook brak de fokke-ree van het schip Zeelandia in twee, in het vallen van zijn voor-marszeil, en moest daerom blijven leggen.

Ondertusschen zagen de Portugese schepen en Karavellen onder *Feronimo Serrao*, ten getale van acht of negen, zoo veel de loef te krijgen, als hun moghelijk was.

De Wit en *Moucheron* quamen met de steigerschuit weer te rugh, zonder de Portugese admiraal, door het hart weer en wint, te hebben kunnen bezeilen: dies sy de twee Portugese gecommiteerden aen een karavelle geset hadden, die daer mede voort zeilden.

Den zelve namiddagh kregen de Hooge Raden, by brieven van Hoogstraten, Ley en Hek, vande Kaep van St. Augustijn bericht en kuntschap: hoedes vyants troepen zich in de zuikermolens *Salgado*, *Surchaque* en andere plaetsen afgelegert hadden.

Portugese
vloot ver-
schijnt
weer
voor het
Reciff.

Alzoo op den avont, den negen en twintighsten van Oogstmaent, de vloot van de Bahia, die aen de bay van *Traicona* geweest was, haer wederom in het gezicht van het Reciff vertoonde, zoo wiert, met goetdunken van den Admiraal Lichthart, goet gevonden, dat hy zich noch op dien zelve nacht op de rede na de schepen Utrecht en ter Veer zou begeven, om met dezelve en twee barken op des vyants vlote te passen. Ook wierdt alle yver en vlijt aengewent, om het schip Over-Yffel, zoo als het was, des volgende daeghs, r'zijner versterking, mede te krijgen; op hope van de schepen Zoutelandia en de gulde Ree, die ontrent de Kaep van St. Augustijn kruiste, mede aente treffen, om alzoo met genoegzame maght des vyants vlote te mogen aentasten, of altoos beletten, dat hy op die kust niet bleve leggen.

Waet op
d'Admi-
raal Licht
hart in
zee steekt

Met den dagh zaght men de Portugese zeilen noch dwars van het Reciff, zonder onze Admiraal, om dat hem de windt niet dienen wilde, om van de wal te geraken, met de schepen Utrecht en ter Veer, van de reede konde onder zeil'gaen. Maer het schip Zoutelandia, van de Zuid komende, daer het kruiste, deed zijn best, om het lywaerste der Portugese schepen, dat hem al vry na was, te bezeilen, en evenwel het ontquam; om dat het te wel by de wind zeilde.

Op den vierden van Herfstmaent vertoonden de Majoor Bayert en Volbergen aen de Hooge Raden, hoe Vierbergen, facteur, of bewints-man van Graef Maurits goederen, hen al om by de gemeente nagaf, dat zy op de verlede maent gelaft waren, om tot uitzichte van het fort Ernestus en deszelfs bescherming, de boomen in des graefs plantagie af te doen snoeijen, en de tuin, stalling, en wat meer schadelijk zou kunnen zijn, af te doen breken; maer hun last zouden te buiten gegaen hebben, met de grote boomen te laten om verre houwen: alsof zy alleenlijk voorgehad hadden, dezelve plantaefse te vernielen.

Bayert en
Volber-
gen by de
gemeente
aenge-
klaeght.

Daer en tegen verklaerden zy, allen yver en vlijt gedaen te hebben, om, zoo veel moghelijk was, niet alleen de volwasse kokosboomen, maer ook alles wat niet recht in het gezicht en hinderlijk was, staende te houden: doch dat zy d'onstuimigheid der gemeente niet hadden kunnen wederhouden noch bedwingen, die zoo groot was, dat zy niet alleenlijk de boomen; maer ook zelve het huis van den Graef wilden onder de voet hebben, en terneder werpen.

Dies verzoghten *Bayert* en *Volbergen*, dat het zelve in geschriftelijke aentekening, tot hun onschult, moghte aengetekent worden.

D'Admiraal Lichthart ondertusschen vervolghde de Portugese vloot, en trof die in de Bay van *Tamandare* aen, sterk zeven ree-zeilen, drie Karavellen, en vier berken: want d'overige waren met zuiker na Portugael vertrokken. En alhoewel onze admiraal meer schepen verwaghte, zoo wilde hy evenwel die gelegentheit niet laten voorby

Admiraal
Licht-
hart tast
de Portu-
geve
vloot aen

voorbygaen, maer besloot den vyant aen te tasten, en aen boort te klampen.

Hy verwittighde by brieve met het jaght de Ree, de hoge Regering, van den zevenden van Herfstmaent, hoe de vyant met elf schepen aen *Tamandare* lagh, en door hem aldaer bezet gehouden wiert, met verzoek van alle hulpmiddel, zoo van schepen, als vaertuigen, hem te willen toezenden, om te zien of hy den vyant zou kunnen opslaan en bemaghtigen.

Hier op wiert goet gevonden, de Schepen Elias en Deventer buiten te zenden: als ook de gereetleggende schepen d'Eenhoorn en Leyden, die na het vaderlant bestemt waeren, als mee het jaght de Ree met al het klein vaertuigh, dat men gereet kon krijgen, na hem toe te zenden.

Des nachts voor den achtsten, was men bezich met het schepen der vrywilligen, in de schepen Elias en Deventer, om die in zee te helpen; doch konden door stilte des morgens niet buiten koomen.

Den zevenden wierden alle Soldaten en burgers, op het eiland Anthoni Vaez, belast, mantjes en schans korven te maken, om op de wallen te zetten.

Men vond ook goet, het Reciff van het hoofd van de reviere, tot aen het hoofd van den zee kant, met palisaten te voorzien.

Men leide ook op zeker vrak, dat op het kant van de riviere lagh, vier stukken, omalzoohet strant te bevrijden, tot aen den vijfhoek, en des vyants aankomste te beletten.

Den achtsten van Herfstmaent liet d'Admirael de bloetvlagge waen, en gaf last, van niet een scheut te doen, voor wy ieder een aen boort kregen. *Lichtbart* leide den Portugezen admirael aen boort, die wel 300. man op had, en over de 60. stukken voerde. De Portugees queet en weerde zich dapper, en stont zelf neffens noch eenige anderen voor de kajuit, en had een scheutvry schilt voor hem en een vlammen zwaerd in de vuist, daer hy al eenigen mee ter neer gevelt had.

Ten leste wiert hy met geweld overweldicht, en de vlagge hem afgenomen, en kreegh vele quetsuuren.

Ondertusschen raekten onze andere schepen ook aen boort der Portugezen: maer als die zagen, dat d'Admirael van de vlagge berooft en overweldicht was, soo ontviel hen t'eenemaelde moet: 't Volk vloog als kraeien in zee, om zich vanden brant en zweert te bergen. D'onzen volgenden hen met de boot, en sloegen vele in het water doot. Meer als zeven hondert quamen te sneuvelen, en veele gevangen, en zelf d'Admirael beneffens drie schepen, die na het Reciff gezonden wierden: maer d'andere wierden verbrant: dewijl d'onzen die daer niet uit konden krijgen: eensdeels om dat zy d'ankers afgekapt hadden, en zommige aen den gront gedreven waeren: en ten anderen, om dat zy eenige stukjes aen lant gekregen, en eene baterye opgeworpen hadden, daer zy zoodanigh van schooten, als of zy het met handen op onze schepen leiden. Dies wy daer ook niet langer duuren konden. En hadden zy eenen dagh langer gewaght, zy zouden zelfs met gevaer gelegen hebben, om in den gront te raken. Waerom wy onze schepen weer uitwonden. Aldus wiert deze gantsche Portugeze vloot vernielt.

Portugeze
admiraet
veroverct.

Na dit gevecht vertrok ik wederom na het Reciff, om mijne zaken aldaer waer te nemen. d'Admirael verwittighde by brieve, door een visschers schuitje afgezonden, de Hoge en geheime Raden, deze bevochte zege, die aldus lude:

Brief van den Admirael aen de Hoge Raden.

Edele, Erentveste, wijze zeer discrete Heeren.

Zoo als de fluit Leyden, met het jaght de Rhee voorleden nacht voor de *Punto* van *Tamandare* by ons gekomen was, heb ik des morgens met den dagh den raet ontboden, en is by ons beslooten, datelijk binnen de *Barra* te loopen: het welk in volgender wijze geschiet is.

Het schip Utrecht, als admirael d'eerste: Ter Veer, de tweede: het schip Zeelandia, de derde: Overysfel, de vierde: Zoutelandia, de vijfde: de Rhee, de zeste: het fluit-schip Ley-

den en het jaght d'Enhoorn de laeffen. Het Doghboot en de Bark was geordonneert, om bystant te doen, daer het nodigh moghte zijn.

Op deze maniere binnen de *Barra* gekomen zijnde, hebben wy aldaer gevonden zeven reezeilen: drie Karavellen, en vier barken. De vyant had aen lant twee bateryen gemaakt, en daer op eenige stukjes gestelt.

In het aenkomen wiert van des vyants schepen en bateryen zoo met geschut als musketten, heftig tot ons geschoten. Doch wy evenwel met kloekmoedigheid voortvarende, hebben met ons schip *Utrecht* den *Portugezen* admirael aen boort geklamt, en viel ons volk zoo kloekmoedelijk aen, dat zy het schip van den admirael der *Portugezen* datelijk bemaghtighden, en zijne vlagge afhaelden. D'andere schepen en berken deden ook zoodanigh hun plicht, dat wy dezelve vloeten en het volk t'eenemael in de vlucht geflagen hebben.

God zy alleen de lof van deze victorie.

De *Portugeze* admirael *Feronimo Serrao de Paiva* heb ik in mijn schip gevangen, doch is zwarelijk gequeest. Op het *Reçiff* komende, zal ik hem in handen van *U E.* overleveren. En alzo *U E.* my belaft hebt, het *fluitschip* *Leyden*, en het jaght d'Enhoorn met den eersten wederom te stieren, zal ik dezelve hier van daen op morgen vroegh zenden. En alzo voor ons hier niet meer te doen is, en geen water meer hebben, en de vyant sterk hier aen lant gevlucht is, zal ik met den eersten mede moeten volgen. Op het *Reçiff* komende, zal ik *U Ed.* met monde naeder spreken. Dit alleenlijk dienende by bericht.

Ed. Erentveste wijze voor zienige Heeren,

Bevele *U Ed.* in *Godes* bescherming.
Met haest

Den 9. Septemb. 1645. In 't schip *Utrecht*. Binnen de *Bahia de Tamandare*. *U Ed.* dienaar,

Kornelis Lichthart.

Brief van den Admiraal *Serrao de Paiva* aen *Andre Vidal*.

D'Admiraal *Serrao de Paiva* zelf verwittighde by brieve van den 18. van *Herffstmaent* aen de kolonellen *Martin Soares Moreno*, en *Andre Vidal* de

Negreiros, hoe zich dit gevecht toedroegh, en hy by d'onzen gehandelt wiert, in dezen zin over.

Alzo hier op het *Reçiff* de sprake gaet, en tot mijner kennisse gekomen is, hoe *U Ed.* aldaer zeght, dat de Heer *Generaelt* ter zee, *Jan Kornelisz. Lichthart*, op den dagh, als hy my aentaste, met witte vlaggen aenquam, en veel volk met koelen bloede doot sloegh; zoos't dat ik *U E.* laet weten, dat twee dagen voor het gevecht, een jaght met een berk, op deze rede, en dicht aen den mont van de bay met een witte vlagge quam. En alzo in het inkomen van de bay een karavelle en bark lagh, schoten die op het jaght voornoemt twee of drie schoten. Maer wanneer de heer *Generaelt* twee dagen daer na zelf binnen quam, voerde hy gene witte, maer wel zijne *Hollantsche* en eenige rode vlaggen.

Wat belangt het doot slaen met koelen bloede, is niet zoo; want niemant op mijn schip, als in de woede, gebleven is: en ten tegendeele werdt aen vijf of zes perzonen, die sich om laegh verstekken hadden, quartier gegeven: waer onder een soldaet, die zeer gequeest was, en stond met alle zorghvuldigheid verbonden wiert: zonder aen niemant van d'overigen een slagh, wonde of stoot meer gegeven wiert: maer men deed hen veel eer allengoet onthael, en verstrekte hen, het geen van node was.

De reden nu, waerom'er zoo weinigen quartier gehad hebben, was, om dat'er gene meer waren: want alle d'andere, uitgenomen weinigen, die met heten bloede ontdaen wierden, sprongen over boort, de *Matrosen* voor, en de *Soldaten* na: en was allen vlijt, dien ik met houwen en kerwen aenwende, niet genoegh, om hen te dwingen, tot liever in het schip als in zee te sterven.

En alzo ik vol van wonden was, gaven my twee of drie perzonen van aenzien quartier, zonder my te kennen: of dat ik zulx van hen eischte: waer uit blijkt, dat zy het ook aen alle de genen, die hen daer om zouden mogen verzoght hebben, wilden geven en verleen.

Aen my in't bezonder heeft de *generaelt* zoo vele eere en beuscheit bewezen, dat het my onmogelijk is te schryven, ja

ja is ook waer, dat wanneer zijne ſchepen binnen quamen, d'onzen eerſt begonnente ſchieien. Gelijk ook van de batterye gedaen wiert, die wy aen lant hadden. Dit is alzo in waerheit toegedaen, die ik verklare, om dat ick al het geen verbaelt is, met mijne eige oogen heb aengezien. Dies U E. dit ook alzo voor zeker gelieven aen te nemen. God beware U Ed. Perzoonen veele jaren.

Reciffo den 18. September 1645.

Hieronymo Serrao de Paiva.

Hier op ſchreef *Andre Vidal* door eenen van onze tamboers, (dien d'onzen aen den vyant gezonden hadden) op den negen en twintighſten der zelve maent, eenen brief van volgenden inhoud aen den admirael tot antwoort.

Brief van
Andre
Vidal aen
den Ad-
mirael
Paiva.

WY verſtaen zeer wel de forme van U E. brief: alzo wy zien, dat, in plaetſe, daer U E. volgens ſijn manhaftigheit en qualiteit met zulken autoriteit als U E. meriteert, behoorde getraecteert te worden, buiten alle redenen, en mer het ſelve quade tractement, dat aen anderen gedaen is, gehandelt werdt: hoewel ons dachte dat U E. wel differenter en beter behoorde en meriteert gehouden te zijn, alzo U E. met eenige koopvaerdy-ſchepen, zonder eenig voornemen of aenſlagh van oorloge, als die heeren wel behoorden geſien te hebben, ons in deſe Kapitanie op haer verzoek en commoditeit heeft gebracht: dan men en heeft zich niet r'altereren, vermits over alzo veel tyrannye en geveinſtheden, als zy ons bewezen hebben, wy aen haer geen beter onthael en zullen prognosticeren. U E. en hoeft ſich niet te moeyen over de groote wreetheit, daerinne ons volk met koelen bloede doot gebleven is, alzo wy onze zake zoogerechtificeert hebben, om voor de Heeren Staten der Vereenighde Provinciën ende alle onſe geallieerde Princen te verſantwoorden, dat dezelve niet grooter noch rechtveerdiger kan wezen: maer vry van alle ſuſpicie: want wy in de haven van *Tamandare* onze Portugezen uit het diep met ſteenen en kogels om de beenen gebonden, uitgehaelt, en een groot deel in 't ſwemmen geſalveert hebben, boven dat vele

andere in de vracken van de ſchepen levendig verbrandt gevonden zijn, alzo die heeren wreedeljk alle ſoldaten en zo een menigte van Chriſtenen willen om den hals hebben, om ons het wederkeren te beletten: waer van alles zy aen Godt, en aen de gene, die 't haer afeiffchen zal, rekeninge zullen geven: vermits wy met de Goddelijke barmhertigheit, en met de meer klare redenen van den Koning onzen Heere, verhoopen, dat de motiven, die die heeren veroorzaken, om haer van hare proceduren en ſchade tot zo veel moorden te bevrijden, daer toe niet beſtant genoegh zullen zijn. Uw Ed. gelieve hem getrooft te houden in zo een wreede plaetſe, alzo Godt noch de Koning ſlapen, om de behoorlijke ſatisfactie te procureren. Godt beware U Ed.

In 't quartier *St. Joan* in de *Vergeas*, den 29. September, 1645.

Getekent

Andre Vidal de Negreiros.

Met den zelve tamboer quam ook een vyants luitenant, *Franciſco Guomes*, die eenen brief van *Andre Vidal* aen de Hooge Raden braghte, over het ſtaken van het dootſlaen en gevangen nemen van vrouwen en kinderen ter wederzyde, die aldus luidt.

IN *Igaracu* ontſing ik Uw Ed. ſchrijvens, waer in U ed. my te verſtaen gaf, hoe dat mijne ſoldaten de Braſſianen met hare vrouwen om 't leven brachten, noemende hun ſijne vaſſalen: waer af U ed. veel werx maekten: waer over ik in de waerheit verwondert ben, en dat U ed. ſchijnt te begeeren, dat het recht hen alleen over dezelve zoude toekomen, ende niet vry en gemein zijn; want alzo U ed. by publique afkondiginge verboden hebben quartier te geven aen d'inwoonders van onze eige natie, wettelijke onderdanen van den Koning, mijnen Heere, niet alleenlijk om die reden: maer ſelfs om dat zy gebooren en opgevoedt zijn in deze kapitanie, gewonnen door de Heeren koningen van Portugael, met hun koninklijk goet en 't bloet hunner onderdanen, en dat meer is, by de repartitie gemaekt, en geacordeert onder de

Brief van
Andre
Vidal aen
de Hoge
Raden
over het
ſtaken
van doot
ſlaen.

Christelijke Princen, zoo schijnt het evenwel, dat U ed. begeert dat dezelve inwoonders quartier zullen geven aan de Brasilianen, die zy zoo onlangs geleden gebracht hebben tot het licht des Christen geloove, en Catholijke opvoedinge, zijnde hare onderzaten ende vassallen, niet van U ed. maer van den Koning mijnen Heere. Want of U ed. schoon dit lant vermeestert hebben, en bezitten, zoo is 't evenwel niet by wettelijke successie, ofte eenig ander recht, waer door het hun toekomt: maer alleenlijk door een oorloghe invasie, waer van de kracht en oorfakel verfmooort wort, en bedekt de reden met de behoorlijkheit.

U ed. gelieve ordre te stellen op de maniere van deze vyantschap, en op dezen oorloghe, die wy hoopen dat zoodanigh bestiert zal worden, als men van sijne kloekmoedigheid verwaght, gevende quartier aen onze inwoonderen, en zoo niet, zal ik hebben te passen op 't gene my best zal denken tot mijne reputatie, en revengie van de lijdende. Dat Uw ed. ook niet toelaten willen, dat vrouwen, kinderen en oude luiden met koelen bloede vermoort worden; als gebeurt is onlangs geleden in *Tibicupapo*, *Rio Grande* en *Paraiba*. Godt beware Uw ed.

In 't quartier van *St. Joao*,
den 29. Septemb. 1654.

Andre Vidal de Negreiros.

De Hooge Raden beantwoorden, met kennis van de Raden van Justitie, en den oversten *Garsman*, den zelven brief, en vaerdighden noch dien zelven avond den lieutenant en tamboer af.

Na den acht en twintighften van Hooimaent, des jaers 1645. *Andre Vidal de Negreiros* en *Martijn Soares Moreno* aen de visscherye *Tamandere*, gelegen tusschen *Olna* en *Formosa*, sterck ontrent achtiën hondert of twee duizent mannen: (waer onder vele officieren reformados,) met goet geweer, gelant waren, zoo quamen by dit volk vier kompagnien: soldaten uit de *Bahia* telande, alsook *Kamaron* en *Henrique Dias*, die zich een langen tijt ontrent *Porto Kalvo*, dat toen noch gebloqueert was, onthielden.

Van daer namen zy hunnen marsch entocht na de stad *Serinhaim*, en besloten aldaer het fortje of retrenchement by de stad: daer toen de luitenant *Samuel Lambert*, en *Kosmo de Moucheron*, als opperhoofden, over geboden, met eene krijghs-bezetting van tachtentigh Hollanders, en zestigh Brasilianen.

Twee dagen na hunne komste in *Serinhaim* trokken de vyanden door d'*Ingenio* van *Daniel de Haen*.

Gedurende het belegh van het fort, was *Henrique Dias* in *Serinhaim*, en aldaer ook gesproken.

Tot aen dezen tijt loochende de veltoversten voornoemt, *Andre Vidal* en *Moreno*, kennis van *Kamaron* of *Henrique Dias* te hebben: het welk de daet anders heeft doen blijken.

De veltoversten voornoemt hadden den kapitein *Paulo da Kunba Sotto*, major, voor uit gezonden, die d'onzen dateljk tot zijnder aenkomste, in de zuiker-molen van *Jaques Peres* dede opeiffchen, volgens zijnen brief van den tweeden van Oogstmaent, gezonden aen den kommandeur *Samuel Lambert*, die aldus lude.

IK ben aen deze zuikermolen gekomen, door last van de Heeren Gouverneurs *Martijn Soares Moreno*, en *Andre Vidal de Negreiros*, die niet medekomen: al zoo zy bezigh met volk te landen zijn. Zy hebben my voor uit gezonden, op dat'er van d'eenen noch andere zijde gene schade geschieden zou: noch zy aen U E. noch U Ed. aen hen gene overlaf zonden doen. En by alden U Ed. ondertusschen na onze zijde wilde komen, of gaen na eenige andere plaetsen; die haer believen zal, zoo konnen Uw Ed. zulx met mijn paspoort doen: dewijl de voorschreve Heeren veltoversten gekomen zijn, om deze onstaende beroertente bevredigen.

God beware Uw Ed.

In de zuikermolen in
St. Antonio, 2. Augufft.
1645.

*Paulo da Kunba
Sotto Major.*

By

By na in een zelven zin schreven de Portugese veltoversten, *Martin Soares Moreno*, en *Andre Vidal de Negreiros*, aen denzelven kommandeur *Lambert Samuel*.

Brief van
Moreno
en Vidal.

U E. moet niet van de maniere en wijze van onse komste bericht zijn, en derhalven verwonderen wy ons niet, dat U Ed. sich in de wapenen begeven hebt. De Heeren van den Hoogen Raedt hebben eene ambassade aen den Generael te water en te lande, Antonio Telles da Silva, gezonden, over de be-roerten, die de Portugesen in deze Kapitanie verwekt hebben, verzoekende dat zijne Ed. dezelve door zijne bemiddeling en wapenen wilde doen stillen. In het welke hy gaerne heeft be-willight: op dat de Heeren van den Hoogen Raet wel gedient, en onze Portugezen buiten hunne huizen en huis-gefinnen niet qualijk gedient zouden zijn. Ten welken einde wy gezonden, en aen dese zuiker-molen van Rio Formoso aengekomen zijn: waer van daen wy op ons vertrek staen, om U E. te gaen besøken, en in goede vrientschap i'ordonneren: het geen wy besloten hebben, ten meesten oorbaer van het voornemen, dat door het aen slaen van plakaten op verscheide plaetsen bekent gemaakt hebben. Waer af wy ook een aen U E. zenden, om aen de kerke van Serinhaim aen te slaen.

U E. gelieve dit alzo te verstaen: en in dezer maniere de wapenen op te schorsen, ten einde onze soldaten geen misvertrouwen krijgen: alzo wy U E. door de genegenheit, waer mede wy U Ed. konnen dienen, vry eene beter ontbalinge verhoopen: en ook dat, met de vrientschap, die U E. ons zal doen, uit goede vrede en beleeftheit, d'oproe-rige Portugesen mogen bevrijt worden, alzo de bevrediging aen hen, gerefer-veert zal blijven, zoo als wy vastelijk verstaen, U E. verzekerende, dat uit het contrarie dezès een groot misnoegen aen de Heeren Hooge Raden zal gege-ven worden. Godt beware U Ed.

Uit de zuikermolen van Formosa,
den 4. August. 1645.

*Martijn Soares Moreno en
Andre Vidal de
Negreiros.*

Des anderen daeghs vorderde *da Kunba* op d'onzen, met noch andere compagnien Soldaten en boeren: voor wien geweer met hunne vloot, om twee duizent mannen te wapenen, mee ge-braght was. Voorts omcingelden zy d'onzen rontom, en sneden de fonteyn, riviere, en andere plaetsen hen af.

Midlerwijle namen Roelant de Karpentier, en Daniel de Hoen, pas-poort en vrygeleyde van de veldt-oversten voornoemt, die toen aen strant bezigh waren, om hun volk te doen landen. Ook deed de vyandt het grof geschut uit de schepen lossen, en in den berk van Karpentier de rivier *Formoso* opvoeren. Vijf dagen na de komste van *Paulo da Kunba* legerde zich des vyants hele macht in en om *Serinhaim*, en stelde zich in volle slaghorde, en eischte de vesting op. Eindelijk gaven d'onzen de vesting, na een belegh van veertien dagen, uit dwang en noot, in handen der Portu-gesen over: alzo het eene plaetse van kleinen tegenweer was.

Daer en boven waren zy door de groote en menigte der troepen van 's vyants soldaten van alle kanten bezet en geblokkeert. Daer en tegen had-den d'onzen weinig soldaten tot hunne bescherming, en waren qualijk van kost, en inzonderheit van drank voor-zien: waer van den wegh, om het te bekomen, de vyandt den belegerden had benomen. Ook waren alrede vele vrye luiden aen des vyants zyde over-gelooopen, die van alle geheimenissen en sterkten der onzen kennisse hadden. De belegerden hadden ook in twee maenden gene tijding van hunne troe-pen, of van de Hooge Raden, beko-men, niet tegenstaende zy hen dikwils huunen slechten staet bekent gemaakt hadden.

Wanneer dan gene hope noch schijn van eenigh ontzet voor de bele-gerden te verwagten was, zoovonden d'opperhoofden goet, om zich zelfs in geen bloetbad te werpen, met den vyandt, die hen tot twee reizen had doen verzoeken, t'accorderen, en een verdragh aen te gaen: inzonderheit ten aenzien zy oordeelden meerder dienst aen de compagnie te zullen doen, met zich by onze andere troe-pen te vervoegen, die zwak waren, en als-

alsdan den vyandt gezamender handt het hoofd te bieden, als zich zelfs ingevaer van lijfen leven te stellen.

Dit besluit wierdt den zefsten van Ooghtmaent by den kommandeur *Samuel Lambert*, *Kosmo Moucheron*, *la Montagne*, luitenant van het garnifoen, en andere officieren, genomen, en door hen alle ondertekent: waer van *Moucheron* den vijftienden van Ooghtmaent aen de hooge en geheime Raden op het Reciff, by monde verflagh deëd, en gaf het den twintigsten schriftelijk over. Voorts wiert het verdragh tuffchen d'onzen en den vyandt getroffen, dat de Portugesen zelfs aldus ingestelt hadden.

Eerst en vooral maken de Portugese gouverneurs bekent: hoe zy in dit lantschap gekomen zijn, op het verzoek van de Heeren hoge Raden, om d'alteratien en beroerten, door de Portugese inwoonders verwekt, te stillen en bevredigen.

En alzoo hen op hunne komfte aen lant, met een zoo goede meininge, die zy volgen, ter kennisse gekomen is, dat de Heeren Nederlanders, niet tegenstaende zy hen geroepen, en tot deze accommodatie en bevreding ingelaten hadden, vele Portugesen vermoort hadden: (want zy hadden hen met vriendelijk gelaet binnen eene kerke gelokt, en in dezelve met koelen bloede wreedelijk ter neder gehouden: insgelijx waren zy in alle andere attentaten en toelaggen, op gelijke wijze voortgeslagen, en met een gevormte leger in 't velt gekomen: het welk hen genoegzame reden geeft, om op den wegh, door den welken zy na het Reciff trekken, gene wapenen achter hunne rugh te laten) zoo is dat zy ordonneren en toestaen, deze beslopte artikelen, ter tijt en wijle, zy zich zullen aen de Heeren van de hoge Raden vertoonen, en met hen besluiten, het geen geraden zal zijn.

Deze artikelen des verdraghs waren de volgende:

Artikelen
des ver-
draghs.

Eerstelijk zullen d'officieren *Samuel Lambert*, en *Kosmo de Moucheron*, met hunne Soldaten uit het fort en vast huis vertrekken: te weten met hunne vendels, en wapenen, brandende lonten, bal in den mont, en uit-

gestrekt vendel, tot het Huis toe: van waer zy hunne reize zullen aennemen.

2. Zy zullen op den gantschen wegh, dien zy langs trekken, hunne degens en vendels dragen: en zullen de Heeren gouverneurs hen, door eenige of meer kapiteinen, doen geleiden, en daer beneffens vaertuigen tot overvoer van hunne goederen verschaffen; op dat hunne perzonen, huisgezin en goet verzekert op het Reciff mogen komen.

3. Zy zullen aen *Kosmo de Moucheron* herstellen, al wat hem ontnomen is, en bevonden zal worden het zijn te wezen, met alle puntualiteit.

4. Zy verbinden sich met d'inwoonders van deze stad, en inzonderheit *de Kamara*, te wege te brengen, dat zy niet gedenken zullen, aen eenig woort, werk, spot of schandaet, dat zoude mogen gepasseert zijn.

Zy verbinden zich aen de Nederlanders, die begeren te blijven, hen in bezit van hunne goederen te laten, zoo als zy die te voore bezaten, en als of zy Portugezen waeren. Ook zullen zy alle privilegien genieten, die de Portugesen genieten, zonder zich oit met hunnen godsdienst te bemoeien: hoewel met dien verstande, dat de Nederlanders gene preken zullen houden, noch nalaten, aen de geheiligde plaetsen alle behoorlijke eerbiedigheit te bewijzen. Zy zullen ook hunne schulden mogen invorderen, en handel drijven, als de Portugesen zelfs: en niet gedwongen worden, tegen de Heeren Staten der Vereenighde Nederlanden de wapenen aen te nemen.

5. De commandeur en kapitein zullen aen de Portugesen alle de Brasilianen, met hunne vrouwen en kinderen, als onderzaten van koning Don Joan de vierde, dien God beware, overleveren.

En zal ter discretie en bescheidenheit van de Heeren Gouverneurs de courtoisie en beleefde onthaling blijven, die de commandeur en kapitein voornoemt, nopende dezelve, aen hen verzoght hebben.

Op die voet zullen zy het fort met de vastigheit, en het geen daer in is, des namiddaghs, over leveren, mede nemende alle nootwendige voorraet tot hunne reize, die zy doen zullen zoo menigh-

menighmael en zoo haest, als zy be-
geeren.

Was ondertekent

Andre Vidal de Nigreiros.

*Alvaro Fregoso d'Albu-
querque.*

Diogo da Silveira.

Lopes Laurenço.

Fereiro Betenkor.

*Supposito Abuko de Ver-
kosa, en*

Sebastiaen de Guimares.

Mouche-
ron ver-
wijt den
Portuge-
sen hun
verraet.

Na overlevering der vesting, hield
Moucheron met de Portugese veld-
oversten een wijle gesprek, en zeide
hun, dat deze daet niet met het geen
overeen quam, dat zy in hunne man-
damenten en brieven te kennengaven:
te weten, dat zy gekomen waren, om
de beroerte, by de Portugese inwoon-
ders verwekt, op verzoek der Hooge
Raden, te stillen en slijfen. Hier op
gaven zy veele bedrieghelijke en ver-
werde antwoorden: bedekkende hun
voornemen, met te zeggen: zy wilden
de vrede houden en hanthaven, die
hunne koning met de hooghgemelde
Heeren Staten Generael gemaakt
hadden.

Hun be-
driege-
lijk ant-
woord
doer op.

Portuge-
sen spelen
den mee-
ster.

Naderhand stelden de Portugesen
zich volkomenlijk in alles aen, als of
zy meesters van het lant waren: want sy
vingen perzonen, die den onzen toe-
gedaen waren: namen informatie en
bericht van de Portugese vrouwen met
Hollanders getrouwt, spraken bur-
gerlijke vonnissen uit, en stelden die
ter executie, en deden *Moucheron*
zijne slaven, voor een vierde part van
de waerdye, verkoopen

Worgen
30. Bras-
ilianen.

En alhoewel aen de soldaten, vrye
luiden, en anderen, die in de verover-
de vesting waren, goet quartier by
verdragh beloofd wierdt, zoo hebben
evenwel de Portugese hoofden drie
en dertigh Brasilianen, die tot garni-
soen daer in lagen, aen de pallissaden
gebonden, en alzo tierannelijk laten
worgen: het welk onder die natie gro-
te verbittering heeft gemaakt. Doch
de Portugesen brachten tot hunne ver-
schooning by, en zeiden, dat dezelve
Brasilianen storven door hunne feiten,
die zy, zoo zy zeiden, zelfs bekend
hadden: hoewel men het veel meer daer
voor houden moest, dat het geschiede

tot vernoeging van d'inwoonders: al-
zoo dezelve een request vol klachten
tegens de Brasilianen hadden getekent
en overgegeven.

De rest der Brasilianen, ten getale
van dertigh, bleven in't leven, en
wierden aen de Portugese officieren
gegeven, om hunne bagagie te dragen.
Het vrouwvolk wierdt aen d'inwoon-
ders uitgedeelt.

D'over-
geraken
vry.

Voorts verstelden de Portugesen
de regeering, maekten, tot kapitein en
Alkayde Major van die stad en plaet-
se, eenen *Alvaro Fregoso d'Albuquer-
que*, en namen in hunnen dienst een-
nen Fransman aen, die, onder het be-
legh, met zijn geweer van d'onzen tot
den vyant overgeloopen, en *Francisko
de Latour* genaemt was. Zy maek-
ten hem kapitein van veertigh man-
nen, zoo die van d'onzen overgeloop-
pen, als na het accoort in dienst der
Portugesen getreden waren.

Verande-
ren den
staet des
oorloghs.

Zy maekten van de boeren of Por-
tugese inwoonders drie kompagnien,
onder de kapiteinen *Pedro Fregoso*,
Ignatie Ferrere en *Manuel de Mello*:
welke kompagnien in Serinhaim geleit
wierden, om aldaer die plaetse te be-
waren.

Zy doopten ook twee Joden in Se-
rinhaim, d'een *Jacquo Franco*, en de
ander *Isaaque Navarre* genoemt.
In 't kort gezeit: zy stelden zich in
alles aen, als heeren en meesters van het
lant.

Doopen
twee
Joden.

Meest alle de vrye luiden, die zu-
ker-molens en andere goederen beza-
ten, bleven aldaer onder acte van sau-
vegarde of brieve van vrygeley, en on-
der belofte van in hunne goederen te
zullen werden beschermt. Alleenlijk
quamen twee perzonen van de vrye
luiden op het Reçiff, die best deden:
want hoe schandelijk de luiden daer
zijn gehandelt, zal breeder gezeit
worden.

Vrye lui-
den blij-
ven in Se-
rinhaim.

Den vijftienden, des namiddaghs,
quam in een berk aen het Reçiff het
garnisoen, met twee vrye luiden van
Serinhaim, sterk twee en dertigh kop-
pen. D'overige vrye luiden waren
by de Portugesen gebleven.

Garni-
soen van
Serin-
haim
komt op
het Re-
çiff.

Roelant Karpentier, heer van de
zuikermolen *Formoso*, en *Daniel de
Haen*, heer van de zuikermolen *Itape-
raba*, gingen het nieu aengelandt volk

te gemoet, en verkregen van hen, dat zy op hunne zuiker-molen en goederen moghten blijven zitten.

Ten zelve dage gaf de gewezen Commandeur van het zelve garnizoen ter vergadering op het Reçiff reden, wacrom hy die plaetse had opgegeven. Waer op by de Hooge Raden goet gevonden wierdt, hem voor den krijghsraet te doen stellen: om aldaer zijne zaken te verantwoorden.

De vaendrigh, die het garnizoen van Serinhaim na het Reçiff geleide, ten einde het op wegh geen leet geschieden zou, leverde den vijftienden ter vergadering van de Hooge en geheime Raden eenen brief over, die by de kolonellen *Martijn Soares Moreno*, en *Andre Vidal*, op den achtsten van Ooghtmaent ondertekent was. Waer by zy verhaelden, ten wat einde zy door den Gouverneur van de Bahia in Neerlants Brasil gezonden waren, en maten in denzelven de wreetheden, die zy zeiden, de Hollanders tegen de Portugesen gepleeght te hebben, breet uit. In dezen brief was een brief van den zelve gouverneur gesloten, van den 30. van Hooimaent, beneffens een plakaet, dat zy wilden doen verkundigen: waer by zy alle d'ingezetenen van de kapitanie van Parnambuko zouden doen daghvaerden, om peremtoirelijk binnen den tijt van acht dagen voor hem te verschijnen, om hen in vrede te stellen.

Brief van
Moreno
en Vidal
aen de
Hooge
Raden.

De brief van *Martijn Soares Moreno* en *Andre Vidal* lude aldus.

Uit de zware beroerten en op het hooghste gekomene oproeren, daer de Portugesen zich in deze Kapitanie mede opgeworpen hadden, hebben U Ed. gelegenheit genomen, om den gouverneur en kapiteyn generael van Brasil, de Heer *Antonio Telles da Silva* hunne verflagentheit voor te dragen, en den zelve in allen ernst te verzoeken, dat hy die ontstane beroerte wilde helpen stillen, door zoodanige middelen, als hem de sterkte en bequaemste zouden schijnen te zijn.

Op den zelve tijt is van alle d'inwoonders van dit lantschap eenstemmelijk aen den zelve heer om hulpe en bescherming geroepen, om bevrijt te zijn van d'affronten, moorden,

stroopinge en vrouwenfchenderye, die zy in der daet leden: welke hen hadden doen besluiten en voornemen, om tzamentlijker hant hunne vryheit uit te roepen, en als een gevormte leger gewapent met stokken (als anders niet kunnende wegens d'ongelegentheit, waer toe hunne slavernye hen gebraght had) hunne eere, op zoo meenigerleie wijze verongelijkt, te verdedigen. Want zy vertrouwden, dat de goddelijke Majesteit eens medelijden met zoo veel kout vergoten bloet zou hebben. Boven dien maekten zy ook aen zijne Ed. bekend, de verbintenisse, die hy hadde, om hen te helpen en bystant te doen: 't zy om dat hy een Portugees van hun eigen volk en bloet was, of om dat hy zich over hunne ellenden erbarmen moft. En schoon die redenen zelfs niet in betrachtiging en aenschouw quamen, zoo behoorde evenwel hun hooghste noot en de natuurlijke reden, ja zelf de politijke consideratie van staet, (waer door zy hem om bystant verzochten) genoegh te zijn, om by hen met de verzochte hulpe niet in gebreke te blijven.

Eindelijk sloten zy voor de laeste reden, dat by aldien zijne Ed. hen niet te hulpe quam, het met gevaer van zijn leven zou zijn, en hy daer voor renschap aen God zou moeten geven, by aldien zy aen eenen vreemden Vorst zouden moeten verzoeken: het geen van hunnen natuurlijken geweigert wierdt.

Na de Heer gouverneur en kapiteyn generael, deze nieuwe en hooghdringende redenen, wel rijpelijk overwogen, en zich, op de bequaemste middelen, tot dit werk (die U Ed. tot zijne verkiezing schenen te laten staen) beraden, en op de kracht van het anghstigh zuchten zijner Portugesen gelet had, zoo heeft hy eindelijk voor een eenigh en besonder middel besloten; in gevolge van U Ed. bezendinge, zoo grote onruste en beroerte te doen stillen. Maer alzoo der Portugesen vereeniging zoo groot was, (alhoewel het hertzeer noch meerder bevonden wiert, en U Ed. dreighden, hun voornemen ter uitvoering te stellen) zoo heeft hem belieft, dat hier zoodanige perzonen met zoodanige maght zouden komen, dat zy zoo wel met voorfichtigheit als met

met oorlogh zouden te werk gaen , en de gewenschte en voltrokke vrede uit te werken.

Op deze voet, ghy Heeren, komen wy gezonden, en zullen onze maght, ten verzoeke en oorbaer van U Ed., besteden, en onze hulpe verstreken: in gevolge van onze vrede en het verbont, te wege gebraght, met zoo grote onkosten, als U Ed. wel zullen kunnen verstaen, waer aen wy ons niet laten gelegen zijn.

En ter nauwer noot betrapten wy dit lant, of onze ooren wierden geslagen, en onze herten ontfelt, en met meedogen bewogen, over het onnoozel kermen van veertigh van onze Portugesen, Catholijken en ingeboornen, in eene kerke te *Rio Formoso* vermoort: daer in zy met geveinsde treken, door de dienaers van Uw Ed. gelokt waren: zonder aenschouw te dragen aen achtbare, en droevige stokoude luiden, of aen onnozele kinderen en zuigelingen: die de naturellen des landts aen de borsten van de moeders, t'zamen met hun voetsel, zoo wreedelijk hebben verflonden.

Tot onzer kennisse zijn ook gekomen die zuchten en klachten van vele edele juffrouwen en maeghden in de *Vargea* en *S. Laurens*, die de Brasilianen van U Ed. zoo schendigh hebben verkracht: voortslaende tot moorden, en andere ongeschikte dertelheden te plegen: beneffens vele andere ongebondtheden, die U Ed. dienaers in *Pojuka* met zoo eene openbare wreetheit hebben aangerecht, dat zy tot het aen stukken kappen van een ouden hermit, met noch een kint, in zijne eige kapelle, zijn voortgeslagé.

Daer en boven hebben zy besmet en ontwijt de gewijde plaetsen, met het quetsen van beelden der heiligen, en het naekt uittrekken van de koninginne van den hemel, de H: Maeght Maria, onze lieve Vrouwe. Alle grouwelstukken die, als noit gehoort, d'allerbitterste en stoutste herten doen beven, en vreeze en vertwijffeling aen d'edelmoedighste gemoederen aenjagen.

En alzo wy hebben bevonden, dat U Ed. hebbende geinterponeert d'authoriteit van den gouverneur en kapitein generael, evenwel zoo vele en ver-

scheide zaken hebben gemoveert: voormerende boven dien een zoo sterk leger: het welk tot op den dagh van heden noch in het velt leit: en het dierhalve nodigh is, dat wy U Ed. op het Reçiff zullen moeten bezoeken gaen. In gevolge van onze orde, zoo hebben wy met'er daet besloten, gene maght met allen achter onze rugh te laten: op dat zy ons het een hartzeer op het ander niet zouden aenjagen. Wy zullen dan alle beleeftheit en goede onthaling gebruiken, en voeren met ons de krijgsmacht van deze stad Serinhaim, ter tijt en wijle, dat wy met U Ed. zullen besloten hebben, het geen meest strekken magh ten dienste van Godt en onzen staet: verzoekende dat U Ed. ondertusschen gelieven te doen d'excessen en baldaedigheid van hunne soldaten ophouden. Op dat van haerent wegen geen oorzaak tot een openbaren oorlogh gegeven wort. Want wy van wegen Godt, de Koning, onzen Heer, Don Joan de Vierde, die God beware, en uit den naem van de Heeren Staten, die Godt vermeerdere, aen U Ed. eens en meermalen verzoeken en betuigen, dat de getroffe vredehandeling magh werden onderhouden, die wy alleenlijk mede brengen tot een weghwijzer en onverbrekelijke orde; hebbende daer af de authentijke copie, om satisfactie te doen aen de Princen van Europa. En op dat U E. dezelve ook moghten hebben, zoo zenden wy neffens dezen de cotype van de plakaten, die wy in deze capitantie hebben doen aenslaen. God beware U Ed.

Serinhaim den 8. August. 1645.

Martin Soares Moreno, en
Andre Vidal de Negreiros.

Het plakaet voornoemt, dat in de bovengemelden brief gedaght wort, luide aldus:

DE veltoversten *Martin Soares Moreno* en *Andre Vidal de Negreiros*, doen aen alle inwoonders en perzoonen, in deze Kapitania van *Parnambuco* zich onthoudende, weten. Hoe by eenen brief van den Hogen raet, aen den gouverneur en kapitein van *Brasil*, te water en te lande, bekend gemaakt zijnde, d'oproeren, muiterijen en beroerten, die onder de Portugesen in

dezen oort ontstaen waeren, verzoeken-
de boven dien met eene bezending het
tusschenkomen van zijne dienaers en
wapenen, om die te stillen, by eindelijk
ons na deze Kapitanie tot ten zelven
einde heeft gezonden, alwaer wy tegen-
woordigh zijn, en gebieden dat alle
Portugesen, van wat conditie zy mo-
gen zijn, binnen acht dagen peremto-
relijk zullen hebben te verschijnen, op dat
wy hen mogen stellen in vrede, als by de
heeren Nederlanders verzocht is.

Zoo bidden en begeeren wy van hen
uit vrientchap en beleeftheit, waer
mede wy tzaamen verbonden zijn, dat
zy tegen zoodanige Portugesen niet pro-
cedeeren, noch wapenen tegen hen nee-
men: volgens het tractaet van vrede,
op pene, dat het contrarie geschiedende,
wy groote klachten aen den Hoogen
Raet zullen doen, met verzoek dat d'o-
vertreders van dezen gestraft zullen
mogen worden anderen ten exempel.

Ik Alexes Antunes heb dit gemaakt:
en ik Franco Bravo Desembarquador
heb het onderschreven.

Martino Soares Moreno, en
Andre Vidal de Negreiros.

Hier op wiert by de Hooge en ge-
heime Raden besloten, dit schrijven
niet als kort en bondigh te beantwoor-
den, en het plakaet met een ander pla-
kaet te wederleggen, en krachteloos
te maken.

En op dat voor de vergadering der
Negentien zou mogen blijken, dat
de feiten en misdaden, in deze brie-
ven en meer schrijven aengerocert,
den Hoogen en geheimen Raden t'on-
recht toegeschreven wierden, zoo
wiert by hen besloten, alle dezelve, by
maniere van apologie en verantwoor-
ding, te laten wederleggen, en te be-
wijzen, dat die door de rebellen zelfs
veroorzaekt waren. Daer toe, en om
de brieven en plakaten te beantwoor-
den, wierden, beneffens den Assessor
Walbeek, de Raden van Justitie, de Wit
en Moucheron, gemachticht.

Van Serinhaim trokken in Ooght-
maent de Bahise troepen na Pojuka en
de Kaep van St. Augustijn: alwaer
zy zich by het volk van Kamaron en
Henrik Dias, en by d'inwoonders van
dien oort vervoeghden. Voorts beslo-
ten zy, (na ons garnisoen uit Pojuka
en de stad van St. Antonio de Cabo

vertrokken was) het fort Verdussen,
aen de Kaep van St. Augustijn, van de
lantzijde te belegeren: gelijk zy ook
kort daer na aen beide zijden van de
riviere hunne legers neersloegen, en al-
zoo dat fort begonnen te bloqueren.

Ondertusschen hebben de Hoge Ra-
den ook niet nagelaten, op de geruch-
ten van des vyants komste, die plaetse
van alles te verzien.

Den tweeden van Ooghtmaent wiert
by hen besloten, eenen uit de vergade-
ring, met namen Adriaen Bullestra-
ten, beneffens den Admirael Kornelis
Lichthart, derwaerts te zenden, ten
einde zy lieden alle gebreken, die daer
mochten zijn, zouden doen herstellen:
ook op het fort van der Dussen en de
omleggende plaetsen orde te stellen:
als mede opzicht te nemen en t'over-
leggen, of het dienstigh zou zijn de re-
duit op den bergh Nazaret, desgelijx
de baterye aen den zeekant in de mont
van het zeegat wederom op te maken,
om die plaetse des te beter te verzeke-
ren, en alles in zoodanigen tegenweer
te brengen, dat de zelve ten genooge
van de compagnie verzekert zou zijn:
alzoohet schein, dat de vyant inson-
derheit het oogh, om die plaetse te be-
machtigen, had. Hier op vertrok Bul-
lestraten met den Admirael den vijf-
den des morgens, van het Reçiff, en
quam tegen den avont aen het fort van
der Dussen, aen de Kaep van St. Au-
gustijn. Hy quam den negenden des
nachts wederom op het Reçiff: alwaer
hy ter vergadering het volgend verhael
en verflagh van sijne verrichting deed.

D At hy den vijften van Ooght-
maent van het Reçiff des mor-
gens ontrent ten negen uren vertrokken
zijnde, tegen den avont gekomen was,
aen t'fort van der Dussen, aen de Kaep
St. Augustijn.

Dat hy den 6. deses, wezende Son-
daghs na de voormiddaghs predikatie,
op den bergh van de Kaep met de Ad-
mirael en andere gereden was, en al-
daer gevisiteert had het inkomen van't
gat, de vervallen reduite en steene
batterye. De reduite had hy gevonden
met kleine kosten reparabel te wezen,
en de stukken op de bateryen vernagelt,
doch het werk aen de zeekant
noch in ordre.

Der-
waerts
Bullestra-
te gezon-
den wort
om die
in tegen-
weer te
brengen.

Verhael
van zijn
verrich-
ting aen
de Hoge
Raden.

De Bahi-
se troe-
pen trek-
ken ter
belege-
ring van
de Kaep
S. Augu-
stijn.

Dat

Dat hy een bestek had laten maken, zoo om de reduit op te maken met een fortie van pallifaten, baterye, corps du garde, uitruimen van de grachten, als anders.

Noch een, om de baterye van achter te kunnen sluiten met een steenen borstweering, alzo daer geen hout kon worden gestelt, als pallifaten, corps de garde, fortje, als anders.

Dat hy orde had gestelt, zoo haest het droogh weder was, om de bergh te doen schoon maken, en de ruigten af te branden, als ook de ruigte, die aen de kerke Nazarette stont.

Dat hy het fort van der Duffen gevisiteert, en last gegeven had om 't zelve metter haest in ordre te brengen, alzo de Heer Admiraal alrede met zijn byhebbend volk het zelve fort by provisie met pallifaten had laten voorzien, en vordere ordre gestelt.

Dat hy de majoor Hooghstraten gelast had, dat 't zelve datelijk met pallifaten, volgens het bestek, mochte werden opgemaakt.

Dat hy den zevenden der zelve maent het volk, aldaer garnisoen houdende, ten vollen had laten betalen, als mede de treins-perfoonen, en dien dag voort was gereden, naer St. Antonio, door quade en moeilijke wegen, en het volk mede aldaer had laten betalen, de trenchementen gevisiteert, en op alles ordre gestelt.

Dat hy het opmaken van de redoute op den bergh Nazareth aen de Kaep, als de steenen batterye om laegh, besteed had, zoo met pallifaden, bateryen en stene borstweeringe, met twee corps de gardien en haer toebehooren, volgens het bestek, voor 900. gl. mits conditie: dat 't zelve in drie weken zoude werden opgemaakt. Aldaer had hy verstaen, datter omtrent Rio Formoso eenigh volk uit de Bahia komende, zou gelant zijn uit de vloot, die de voorleden week op de kust voor 't Reciff gezien was: doch alzo geen sekere kontschap konde bekomen, had hy een expressen aen den lieutenant *Montangie*, te *Serinbaem* commanderende, gezonden, om uit hem te verstaen, wat hier van mochte wezen: als mede, hoe het met hem en het garnisoen aldaer was gelegen, onder goede beloften, alzo te lande geen kontschap konden bekomen.

Dat hem aldaer hadden gepresenteert 35. vrye lieden, om dienst te hebben, dat haer toegestaen was.

Dat hy den 8. Dito van daer gereden, met heel quaet weder, ende over de bergen de Hegendos op strant gekomen was, alwaer de Heer Admiraal had gevonden: en waren zoo 't zamen de riviere *Sangada* gepasseert en met het wassende water gekomen aen de *Candelaria*, en aldaer verbleven, om dat het volk het strant niet en konde gebruiken. Aldaer verstonden zy, datter in de rescontre van de Heer *Haus* met de rebellen aen den bergh ontrent twee hondert rebellen zouden zijn gebleven: waer onder eenige officieren, en ontrent veertigh of vijftigh van de onze.

Dat *Belchior Alvares* aldaer by hem komende, vertoonde, dat ontrent drie hondert gerevolteerde ingezetenen haer hadden laten verluiden, dat zy gaerne pardon zouden hebben, 't welk hy aen de vergaderinge hadde gerenvoeyt.

Dat, gereet zijnde om na 't Reciff te rijden, een soldaet van haer troep quam, die wat achter was gebleven, aendienende dat hy van de dienaers van de veerman van *Rio Sangado* was naekt uitgeschudt, en heel swaerlijk met een knodse gequetst: welke perfoons quetsure gevisiteert, en de zake alzo bevonden zijnde, was *Belchior Alvares* gelast hem te doen cureren, alzo men met hem niet over wegh konde: en was kapitein *Pistor* gelast met 20. soldaten te rugte gaen, om zulke boosdoenders aen te treffen en gevangen te nemen: en alzo beducht was, dat by de gerevolteerden wel licht een embuscade op hem mochte gemaekt zijn, had hy met den Admiraal geresolveert, de Negros met de bagagie af te zenden, en met het ander volk daer na toe te gaen, om *Pistor* en zijn volk te verzekeren: dat zy, aen het veer komende, het huis bezet, en den veerman met zijn drie zoonen gevangen genomen hadden: doch den *Mulaet*, die het feit gedaen hadde, ontkomen was.

Dat zy die nacht noch na 't Reciff gereden, en met zwaren regen en groot perijkel de rivier aen 't fort *Emilia* gepasseert waren.

Dat hy den negenden verstaen had door de Negros van *Moses Navarre*, wezende van hem met brieven naer zijn *Ingenio Sursacque* afgezonden, hoe een Embuscade ontrent de *Candelaria* op haer was gemaekt, doch niet en hadden derven opbreken, en dat die Negros van de zelve waren gevangen geweest, doch weer ontlopen waeren.

Midlerwijle verwittighde de Major Hooghstraten, by brieve van den dertienden van Ooghstmaent, van de Kaep van S. Augustijn, de Hooge Raden, hoe het garnisoen en de vrye luiden van St. Antonio aen de Kaep van S. Augustijn wel aengekomen was. Dies zy nu aldaer twee hondert en taghentigh koppen sterk waeren, bestaende in twee hondert en zeventien Soldaten en treyns-perzoonen, en in drie en zestigh vrye luiden.

Kamaron, *Hendrik Dias* en *Joan Vieira* waren met hunne troepen, kort na het vertrek van d'onzen, in S. Antonio gekomen, die de zuikermolen *Algodais* met volk bezethadden, en de Kolonellen, *Marijn Soares* en *Andre Vidal*, met het volk van de Bahia aldaer verwaghten.

Dies hy *Hooghstraten* rekening maekte, van te zullen belegert worden: en voor gebrek van water vreesde: dewijl hem dat door den vyant ontzet was.

Hier op wiert aenstonts by de Hooge Raden orde gestelt, om 30. verken waters, met een gedeelte van eerwaren en oorlogstuigh, derwaertste voeren, en wat voorders tot nootzakelijkheid van het garnisoen moght dienen.

Soldaten, vrye luiden, en andere perzonen, die tot bescherming van de zelve sterkte konden dienen, waeren'er meer als te veel. Dies'er weinigh hope voor den vyant was, om die plaetse te bemaghtigen: ten waere hy met den Commandeur Hooghstraten onderling verstant gehouden had.

Des anderen daeghs kregen de hooge Raden schrijven van *Hooghstraten Ley* en *Hek*, hoe des vyants troepen zich in de zuikermolen *Salgado Zuvisaque* en andere plaetsen al gelegert hadden: alwaer zy de Kaep te lande blokqueerden.

Vry veel verzeckerden zich de hooge Raden van het fort aen de Kaep van S. Augustijn: door dien'er eenige perzonen in waeren, die in voorige oorlogen voornam ampten bedient hadden, en reeds door hen al verhoogt waren, en noch meer verhoogt zouden worden: als *Hooghstraten*, *Kaspar van de Ley*, voor dezē Ritmeester, *Jan Hik*, *Albert Gerritsen Wedda*, eertijts kapitein van de Compagnie, en andere meer.

Doch het schijnt d'ontrouw en begeerlijkheit by die perzoonen d'overhant genomen had: zoo dat de Commandeur *Hooghstraten*, met toestemming, raet en aenrading van den Ritmeester *Kaspar van der Ley*, en *Albert Gerritsz. Wedda* het fort voornoemt den dertienden van Ooghstmaent voor de zom van zes duizent kruizados, of achtien duizent gulden, benefens eenige andere genotten, die hem toegeftaen wierden, schelmachtigh verkochten, en aenden vyant overleverden. Voorts gingen zy met het garnisoen in dienst van den vyant over: daer *Hooghstraten* een kolonels plaetse over de Nederlanders, en andere natien van onze zijde was toegeftaen.

In dezer voegen wiert dat fort door eenen perzoon, die by de Compagnie, tot een man gemaekt was, tegen eer en eet aen de Portugesen verraden.

Het bemaghtigen en veroveren van de Kaep van S. Augustijn verwittighde *Martin Soares Moreno*, den gouverneur *Antonio Telles da Silva* by brieve van Herfstmaent, die aldus luide.

OP huden, zijnde zondagh, den dertienden van deze tegenwoordige maent, heeft ons Godt de genade gedaen, van ons te stellen in het bezit van deze sterkte van't punt ael, derwelke by den Veltoverste *Andre Vidal de Negreiros* ingenomen is. En is God zoo goedertieren, dat ons's daeghs daer na des morgens heel vroegh het gelt toequam, dat ww *Senhoria* aen ons hadde gezonden, met den wijn, dienuw *Senhoria* my verceerde: met den welken ik deze vrienden onthaelt heb, die ik als noch vergaste. Wy hebben eenen treffelijken koop gedaen: vermits wy, behalve de plaetse, haven en geschut, ook het schoonste volk gekocht hebben, dat zy bedem

Schrijven van Hooghstraten aen de Hooge Raden.

De Kaep S. Augustijn verdelijk overgeven.

Brief van het veroveren der Kaep aen Antonio Telles da Silva.

heden's daeghs hadden. En zal dit dienen tot een exempel aen allen anderen, om zich mede met allen gemak en gewoeghelykheit over te geven.

Joan Fernandes Vieira heeft ons Saturdagh avont geholpen met ontrent vier duizent dukaten in gelde, van de inwoonders verzoegt: hoewel met geweld. Maer het heeft ons zoo wel te pas gekomen, als'er iet wezen kan.

Nu zullen wy handelen van deze plaetse wel te versterken. Enuwe Senhoria heeft eene haven, zoo goet als die van het Reçiff. En hier mede wil ik uwe Senhoria niet meer moeielyk vallen.

Na zy het fort overgegeven hadden, quam hen een bark van het Reçiff tot bystant, die al hoogh in zee was. Wy zonden op dezelve bark uit kapitein Barreiros, met een andere bark, hen te vore afgenomen, die dezelve met vijf en dertigh man daer in veroverde: beneffens kruut, loot en kogels, die met Gods hulpe vry wel voor ons zullen komen.

Ik verzoek op Uw Senhoria zeer vriendelyk, dat by aldien eenigh perzoon met de tijding van dit succes na het koningrijk gezonden wierde, daer toe kapitein Damiano de Lankois gebruik moght worden: want het kan lichtelyk gebeuren, dat zijne Majesteit hem eenige vereering doe, en eere bewijze.

Gister avont bequamen wy tijding, dat onze vlote, onder Feronimo Serrao de Pairva, in Tamandare geloopt was. Ik vreeze grootelix, dat de schepen, die uit het Reçiff gekomen zijn, hem zullen aentansen en ontstellen: daer wy hem nochtans ontallijke reizen gewaerschouwt hebben, dat hy na deze rede zou komen, om te zetten.

Kapiava is over lant geaen, en van die haven vertrokken. Misschien zal deez hem kennis gedaen hebben, dat wy meester van het Puntael zijn. En by aldien zy zich alhier binnen willen begeben, zoo mogen sy het doen: soo niet, het loopt tot hunne verantwoording. Men zeght, dat hen het schip van den bisschop ontbreekt. Ik weet niet, of hen wel eenige poppen in de kop moghten gekomen zijn, van Salvador Korrea te geleiden.

Uw Senhoria is grootelix aen den

Serjant Major Diederik van Hooghstraten, en aen d'andere hoofden gebonden. Wy hebben aen hem een Commenda de Christo beloofst. Uw Senhoria gelieve my de vrientschape doen, en hem dezelve, van wegen zijne Majesteit, te bevestigen, met alle moghelyke korsheit, al zoo hy sulx verdient. Hy zeidt, dat hy hier mede niet ophouden zal, en ons volgen wil, en vele diensten aen sijne Majesteit (die Godt beware) doen wil. Wy hebben hem hier te vrede gestelt met eenige andere kleinigheden: daer wy Uw Senhoria van berichten sullen. De Ritmeester Kaspar van der Ley heeft ook veel te wege gebraght: gelijk ook alle d'andere, getrouwt met Portugese vrouwen: gelijk wy uwe Senhoria zullen verwittigen. Deze, zeggen sy, dat in sijn lant een persoon van staet is. Wy hebben hem een Commenda de Christo beloofst, met eenige vereering van hondert milleys jaerlix, die hy begeerde voor eenen van sijne zoonen. Uw Senhoria gelieve onze belofte gestant te doen en laten volbrengen: al zoo sijn zoon van deze Portugese Juffrouw is. D'ouste zoon heet Jan van der Ley, en de jongste Gaspar van der Ley: voor eenen van beide begeert hy deze vereering. D'overige zijn in hunne huizen, en zoo haest sy komen, zullen wy hen te vrede stellen, en Uw Senhoria verwittigen van alles wat wy met hen zullen handelen. Het zijn alle perzoonen van groot belang, en getrouwt met Portugese vrouwen: het welk ons in dezen wel te passe gekomen is. Uw Senhoria gelieve sich voor wel gedient te houden: al zoo Joan Fernandes Vieira meer in een uwe geeft, als ons het Puntael gekost heeft. Maer dit is volk in Barbarie. Hy is in de Vargea, en wy hier in het Puntael, ter tijt en wijle, dat wy alles in ordre zullen gestelt hebben. Kapivara is drie dagen geleden vertrokken over lant. Het kan zijn, dat hy eer daer zijn zal, als dese bark, die God in vrede laet aenlanden, en beware uw Senhoria vele jaren tot bescherming van desen geheelen staet.

Van den bergh van Nazareth den zesten van Herfstmaent, 1645.

Martijn Soares Moreno.

Onder.

Ondertuffchen fchreven *Martin Soares Moreno*, en *Andre Vidal de Negreiros*, uit het Puntael of Kaep van St. Augustijn, zeven of acht verscheidene brieven, vanden dertienden, dertigstighften en laesten van Oogstmaent, en van den tweeden en zefsten van Herfstmaent, waerby zy den Admirael *de Paiva* het overgaen van de Kaep van St. Augustijn verwittighden, en wel ernstelijk verzoghten, om aldaer met de vlote in die haven te komen.

D'eerste der twee laesten luide aldus.

Mijn Heer.

U E. heeft deze haven van Nazaret ende forten aen onze zijde, bezet met ons volk, zuiver en schoon, om in dezelve met alle zekerheit te zetten, en, by maniere van spreken, zonder anker te werpen. Weshalve wy op U E. verzoeken, bidden en begeeren, dat U E. hier in gelieve te loopen: en wy zullen hier de vlote vertimmeren, en van alle ververfing verzien: daerbeneffens van alle oorloghs-tuigh en volk, dat U E. believen zal, ter tijt en wijle wy besluiten zullen, het geen voorts tot dienst van Godt en zijne Majesteit dienen zal.

De vyant heeft alleenlijk een schip dat vechten kan: de rest is niet meer als klein en zwak vaertuigh.

Hy zoekt ook niet te slaen: maer te zien, of hy U E. van de kust kan doen drijven, en affnijden. En dat is de waerheit.

Mijn Heer, U E. heeft genoegzame tekenen van zijne kloekmoedigheid betoont, en wilt nu, met dyzen en wijken, niet in twijfel stellen d'overwinning, die wy met ons dragen: want U E. in zulken gevalle vele aen God en den koning zult hebben te verantwoorden, over zoo vele duizent zielen, die aen den name van een armada hangen. Dies U E., heer en vrient, terstont herwaerts zal gelieven te komen, met de andere heeren: alwaer U E. een beter ceuwe van uw leven verwaght, en dat in zoodanige kortheit, als wy U E. zullen communiceren. En alzoo het eene dwaling zou zijn, zoo grooten kapitein meerder aenmaning te doen, daer de zake zoo klaer

is: zullen wy U E. komste te gemoet zien, hier in het huis van Nazaret gedeckt, om in het zelve alle t'zamen het H. Sacrament te verheffen: waer na wy deze sterke gencemt hebben. Wy hebben binnen dezelve een Misboek en andere dingen gevonden, die ons dienen kunnen. God beware U Ed.

Puntael den zefsten van Herfstmaent, 1645.

Martino Soares Moreno, en
Andre Vidal de Negreiros.

De tweede brief aen den zelve luide aldus.

Het zal U E. nu alreets bekend zijn, hoe wy meesters van dit fort Nazaret geworden zijn: alwaer U E. terstont zal trachten te komen: by aldien de gelegentheit zulx eenighzints toelaet: alzoo de maght van den vyant te water in twee esquadren verdeilt is, met egn brander, volgens het beright, dat wy bekomen hebben, met voorneemen van u van de kust te drijven: als wy uit eenen brief gezien hebben, van het Reciff zelf geschreven, en met een bark onderschept, die tot sekoers na het puntael quam: houdende aen den Serjant Majoor, die over het fort gebood. U E. gelieve dit alzoo te verstaen, om te doen het geen hem best dunken zal: alles overleggende na sijne gewoonelijke voorzienigheid.

En wy laten U E. weten, dat deze heeren Flamenkos met hunne verraderye en ontrouwen handel ons gedwongen hebben in de wapenen te komen, en tot eene oorlogh uit te bersten. Wy verzoeken, dat U E. hen op dezelfde wijze ook doet, te vuur en te bloet: want zy het alzoo zoeken. En by aldien U E. voorneemt herwaerts aen te komen, laet het met alle mogelijke haest geschieden: want alle uitstel schadelijk kan zijn.

Van dezen hebben wy een copy in ons boek gehouden, op dat ten allen tijde van de waerheit magh blijken.

God beware U Ed. Uit het Puntael van het Heilige Sacrament, dezzen zefsten van Herfstmaent, 1645.

*Martin Soares Moreno, en
Andre Vidal de Negreiros.*

Het

Believen
van Mo-
reno en
Vidal no-
pende het
overgaen
van de
Kaep aen
den Ad-
mirael de
Paiva.

Het overleveren van de Kaep van Sint Augustijn, en wat zich voorders tusschen d'onzen en Portugefen had toegedragen, schreef ook zeker *Gaspar da Kosta Dabreu*, uit de Kaep, aen *Domingos da Kosta*, inwoonder in de Bahia, by brieve, in dezen zin.

IK wensch dat dit mijn schrijven **U**E. magh vinden in zo goede gezontheit, als ik uw kameraet van herten begeere. Ik ben in redelijken stant in dit Puntael van onze lieve van Nazareth: het welk ten einde van twintigh dagen beleghs zich aen ons opgegeven heeft: en te lichter, om dat de hoofden, die daer binnen het gebiet hadden, met Portugefe vrouwen getrouwt waren, en hunne goederen daer ontrent leggen hadden. Inzonderheit had de ritmeester groote begeerte, om zich over te geven. Men heeft aen hen alle zulke goede conditien toegestaen, als zy begeerden: en boven dien noch vier duizent dukaten toegetelt. In het fort hebben wy drie hondert Duitshengevonden, het beste volk, dat zy hadden, en twalef metalen stukken geschuts: waer onder vier, die vier en twintigh pont yzer schieten. Mitsgaders noch leeftoght voor drie maenden. Zoo dat, by aldien deze tijdelijke overlevering niet geschiet was, het ons noch veel volks zou gekost hebben: daer wy nu niet meer als een man verloren hebben, die met een kanon-kogel onder de voet geschooten wiert.

Wy hadden te voore al een berk genomen, die uit het Puntael wilde loopen; ophebbende den schout: daer beneffens eenige vrouwen van het Puntael, die na het Reçiff wilden, om tijdingte brengen.

Wy hebben dien schout en noch een schout van Serinhaem genomen, en in handen van d'inwoonders overgelevert, die hem in korte stonden van het leven holpen. Een van deze twee was met een Portugefe vrouw in Serinhaim getrouwt. Zy zeiden, dat zy hunne handen noch in het Portugeesch bloet zouden wassen. Weshalven de vrouwen hen op het lijf vielen, en hen van het leven beroofden, als hen toequam. De verwonnenen zijn meest alle op St. Antonio, om na de Bahia

verzonden te worden. Velen hunner hebben onder ons dienst genomen. Men acht dat het getal, zoo van Brasilianen als van Hollanders, dooden en gevangen en, tot duizent driehondert komt. *Salvador Korrea de Saa* komt met zijne esquadre niet te voorschijn. My dunkt dat hy gescheurt is. D'onzen kruifen hier. Maer het is nu drie of vier dagen geleden, dat wy die niet zien. De Hollander heeft twalef schepen in zee: ik meine, dat die met de onze zullen plukharen. Het Reçiff is belegerd, en alle de fortten. *Laurenço Karneiro* is in *Porto Kalvo*, dat zich over wil geven. De Joden zeggen, dat'er ordre gegeven is, om het volk uit *Rio Grande, Paraiba*, en *St. Francisca* na het Reçiff te doen vertrekken. Aldaer is groote oneenigheid tusschen de Joden en Hollanders: alzo de Joden zeggen, dat de Hollanders het lant verkocht hebben. Daergaen vier hoofd-officieren na de Bahia: waer onder hun gouverneur van de wapenen, alle gevangen.

Op den zelfden dagh, als wy het Puntael ingekregen hadden, lande alhier een berk van het Reçiff, orde brengende, dat zy hen niet over zouden geven, tot den laefsten man toe, met veel oorloghs-tuigh en lijftoght, die alles t'zamen wel duizent vijfhondert dukaten bedragen. Den 5. Septemb. 1645.

Gaspar Akosta d'Abreu.

Uit dit schrijven der gemelde, en uit de volgende brieven, schijnt klarelijk te blijken, dat Hooghstraten dit verbaet van de Kaep van St. Augustijn aen de Portugefen over te geven, al te voren, (wanneer hy derwaerts met Balthasar van de Voorde afgezonden was,) met *Antonio Telles da Silva*, gouverneur vande Bahia, gebrouwen en gesmeet hebbe.

Van gelijken verkocht zeker Serjant zeker reduit, aen de stad Olinda gelegen, voor de somme van drie hondert gulden aen den vyant.

In het begin van het beleg der Kaep van Sint Augustijn, zond *Andre Vidal de Negreiros* aen Hooghstraeten, Ley en Hik, twee brieven van den dertienden van Loumaent, door eenen *Juan Gomes de*

Mello.

Mello. By welken eenen *Andre Vidal* over het qualijk handelen en vermoorden der Portugese inwoonders, door de Nederlanders en Portugesen gepleeght, klaeghde. By den anderen deed *Andre Vidal* aen Hooghstraten, Ley en Hik verzoeken, dat zy zich aen des konings zijde te verklaren, en het fort, volgens beloften in de Bahia gedaen, over te leveren hadden.

D'eerste dezer twee brieven luide, in het Neerduitsch vertaelt, aldus.

Brief van Vidal aen Hooghstraten en Ley.

IK ben dezen morgen aen dit dorp van *S. Antonio do Cabo* gekomen, zeer begeerig om nieuus van U Ed. te weten, en van den kapitein van der Ley: wiens handen ik dikmaels kusse. Ik geve U Ed. te verstaen, hoe dat wy door den gouverneur *Antonio Telles da Silva* herwaerts gezonden zijn; alleenlijk om de beroerten, ontstaen onder d'inwoonders van dit lantschap, te stillen: en dat op het verzoek van de Heeren van den Hoogen Raet: waer af U Ed. getuigen zijt. En na dat wy aen *Tamandare* gekomen waren, hebben wy beright gevonden, gantschelijk verschillende van het geen wy verhoopen: als te weten, dat in *Rio Grande* de heeren Nederlanders zeven en dertigh inwoonders vermoort, vele jongemaegden onteert, het beelt van onze lieve vrouwe in stukken geslagen hadden: het welk een grouwel en ongehoorde zake is, en niet te geloven, dat van zoo een eerlijke natie zou kunnen gepleegt worden.

* of Tapomas.

In het schrijven van dezen komt tot mijner kennisse, hoe in *Goyana* de Neerlanders door de * *Tapoyers* een groote menigte van volk hebben laten ombrengen: hoewel ik zulx niet voorzeker kan aennemen: want in zulken gevalle zou men zich moeten verklaren, om aen deze arme ingezetenen bystant en hulpe te doen: naerdien wy verplicht zijn hen te beschermen: schoon het de verachste natie van de werelt was: aengezien zy hulpe van ons begeren, en Kristenen en onderdanen van zijne Majesteit zijn, die Godt beware.

En als de Heeren van den Hoogen Raet ons verwachten tot deze vrede, zoo hebben zy die luiden gaen overvallen en aengetaft, en wreedelijk

gedoot: waer door ons grote redenen gegeven wordt, om aen U Ed. uit den naem en van wegen God, zijne Majesteit, en Hoogheit, die Godt beware, benefens de Staten, te verzoeken, dat U Ed. de beslotene vrede niet wilt verbreken: maer die veel eer met alle behoorlijke ruste onderhouden werde. Van onze zijde zullen wy ook alles doen, wat moghelijk is, met den perzoon, die deze inwoonders beftiert.

Dies ik hope dat alles bevredight en gestilt zal worden, zoo wel van U Ed. als van onze zijde.

Met deze bezending gaet de kapitein *Joano Guomes de Mello*, benefens den luitenant *Francisco Guomes*, die U Ed. my gelieven zult in alle kortheit weder af te veerdigen.

God beware U Ed. vele jaren.

Den 13. van Ooghstmaent

1645.

Andre de Vidal.

D'andere brief luide aldus.

GEdenkende aen het woordt, dat U Ed. ons in de Bahia gegeven hebt, en aen het geen door de kapitein van der Ley aen den gouverneur *Joan Fernandes Vieira* en den kapitein *Joano Guomes de Mello* toegezeit is, worden wy meer in ons voornemen aengemoedight: want noch U Ed. noch kapitein van der Ley kunnen niet in gebreke blijven in de verbintenisse en gedane belofte: waer mede zy ons zoo hooghelijk hebben verplicht.

Wy zijn in dit lant met drie duizent mannen aengekomen: al uitgelezen schoon volk, en met een van de twee oorloghsvloten (terwijl d'andere noch niet aengekomen is) die deftigh wel gewapent is, en U Ed. nu hebt zien voorby varen. Waer mede ik hope, dat nu deze arme ingezetenen bevrijt zullen zijn, alzo wy en zy zeer begeerigh zijn, om U Ed. in ons gezelschap te zien, en met die genegenheit te beminnen en eeren, als U Ed. wel bekent is.

Wy verzoeken, dat U Ed. doch niet bevreest zijt, bedorven te zullen zijn. Want wy beloven U Ed. te houden en na te komen, al wat *Joan Fernandes Vieira* en *Joano Gomes de Mello* U Ed. hebben aengeboden. Van mijnent we-

ge

Brief van Vidal aen Hooghstraten.

ge belove ik U ed. vorder te doen, al wat U ed. begeren zal, en beloove mijn woort te volbrengen, zonder in eenigh punt in gebreken te blijven.

Aen d'inwoonders, die daer zijn, zullen wy vrygelei-brieven geven, en al hun goet in bescherming nemen: gelijk wy te Serinhaim aen den Commandeur, Schout, Karpentier en allen anderen, die zich op zicht van onze maght hebben overgegeven, gedaen hebben. Het welk ik verhoppen wil, dat U ed. ook zullen doen. En om vast te zetten, de maniere waer op men handelen zal, zoo gaet derwaerts *Joano Guomes de Mello*, aen wien wy deze zake alleenlijk vertrouwen, om alles, gelijk U ed. my gezeit hebt, in het werk te stellen: of dat wy anders mogen besluiten, wat ons goetduncken zal. Ondertusschen beware God U E. vele jaren.

Santo Antonio
do Cabo 13. Aug.

1645.

U E. zeer genege
vriend en Dienaer

Andre Vidal de Negreiros.

Hier op schreven Hooghstraten, Hik en Ley een brief, in dezen zin, hem tot antwoord: waer by sy sich over het vermoorden en qualijk handelen der inwoonders, door de Tapoyers en Nederlanders, ten hoogste ontschuldigden, en den smuikhandel met *Joano Guomes da Mello* quansuis affloegen.

Brief van
Hoogh-
straten
aen Vidal

WY hebben van *Joano Guomes de Mello* U E. brief ontfangen: waer uit wy verstaen, dat U ed. aen de stad van S. Antonio gekomen waert. Het is ons zeer lief te weten, dat de Heer gouverneur *Antonio Teles da Sylva* de beroerten wil stillen en neerleggen, die in deze quartieren ontsaen zijn. Waer in wy hoopen, dat door U ed. tegenwoordigheid ook veel gedaen zal worden. Wat belangt d'affronten die U E. verhaelt, die de Tapoyers, en andere moerwilligheden, die de Nederlanders zouden mogen gepleeght hebben, is ons zeer leet. Van onzent wegen is'er niet een kint verongelijkt, en veel mindereenigh eerlijk mensch. Zoo dat U ed. die klachten aen de Heeren van den Hoogen raet, en niet aen ons kunt doen.

Wat voorts aengaet, dat U ed. schrijft, dat wy met den kapitein *Joano Guomes de Mello* en met *Francisco, Gomes* lieutenant zouden handelen; dat is in onze maght niet: en verzoecken over zulx op U ed. zeer ernstelijk, ons met zoodanige bezending niet meer te begroeten. Hier mee kussen wy U ed. de handen, die God ondertusschen beware.

Blijvende U ed. dienaers en grote vrienden.

Geteekent

Kaspar van der Ley,
D. van Hooghstraten
Johan Hik.

Hooghstraten zond ook d'eygenste vyandts brieven: als ook het antwoordt, dat daer op geschreven was, den Hoogen Raden toe, met groote betuiging van zijne plicht te zullen betraghten, en dat de Hooge Raden zich op zijnen perzoon en goedediensten mochten verlaten. En om den Hoogen Raden zijn getrouwheit des te meerder te doen blijken, en verzekering te geven, zoo was dezelve brief ook by Ley en Hik ondertekent.

Hier over schreven de Hoge Raden aen den Majoor Hooghstraten, dat sy hem voor als noch in het commando van 't fort bevestigden: desgelijx aen Ley en Hik, dat zy op hunne vooradering tot eenigh ampt, in voorvalende gelegenheit, zouden acht geven, om alle jaloesie onder die drie perzonen, waer uit anders ondienste stont te rijzen, te weren.

Dit openbaren van des vyants aenzoeck wiert by eenen ieder acngenomen, als komende uit een oprecht herte van getrouheit: waer door te beter gevoelen van den perzoon van Hooghstraten verwekt wiert; want niemand nu aen sijne plicht en de bescherming van die plaetsertwijffelde. Doch des onaengezien, alzo zoodanige aensprake met den vyandt eenigh vermoeden in de Hooge Raden baerde, zoo hebben zy den oversten Haus datelijk ontboden, en cenen bark gereet gemaekt, om hem t'zijner aankomste derwaerts na de Kaep van Sint Augustijn te zenden, en op de bescherming des forts behoorlike en goede ordre te stellen:

r 2 alzo

Hoogh-
straten
maekte
des vy-
ants
schrijven
den Ho-
gen Ra-
den be-
kent.

Haus na
de Kaep
S. Augu-
stijn ge-
zonden.

alzoo het zelve of een belegering, of een aanval te verwachten had.

Na de Hooge Raden over het schrijven der brieven van *Andre Vidal*, aen Hooghstraten, Ley en Hek, beraetflaecht hadden, en bemerkten, dat het schrijven van den gouverneur van de Bahia, belangende het reduceren en herroepen der rebellen, op enkel be- drogh gegront vest was: zoo wierdt den Admiraal Lichthart voort daer aen door hen orde toegezonden, dat hy alle Portugese schepen, die hy kon bezeilen, zou doen strijken en opbrengen, en hem niet anders handelen, alsof zy openbare vyanden waren.

Admiraal Lichthart belast de Portugese schepen op te brengen.

Den vijftienden van Ooghtmaent droegh d'overste luitenant Haus ter vergadering van de hooge Regeering voor, hoe gantsch dienstigh en noodigh zou zijn, aengezien de rebellen, door aanlanding van het sekoers, onder de Portugese kolonellen, *Martin Soares Moreno*, en *Andre Vidal*, zich sterk bevonden, dat de Hooge Regeering, hoe eerder hoe liever, onze troepen van buiten in 't Reçif zouden trekken, zoo wel om dat die, als kunnende buiten de Brasilianen gene 300 koppes uitmaken, lichtelijk door den vyandt konden afgesneden en bezet worden: (alwaer sy niet kunnende door d'onzen van het Reçif bygestaen worden, zieh zouden moeten overgeven:) als ook om dat alle die troepen, tot bezetting van het Reçif genosghzaam vereischt werden: by aldiën men het zelve tegen des vyants maght (die na alle be- righen, inzonderheit daer op, als zijnde de hooftplaetse, meende toe te leggen) zou willen beschermen en verdedigen.

Beraetflaeghing of men het krijghsvolk van buiten binnen het Reçif zal trekken.

Tegen dezen voorflagh, om al ons volk binnen de fortificatie te bergen, wierden groote bedenkingen inge- braght.

Eerstelijk, dat men daer mede het platte lant en sijngerijf volkomenlijk zou verlaten, en den vyandt datelijk voor de poorten van het Reçif krij- gen: waer door d'onzen geen middel zouden hebben, om langer beesten en Farinha tot onderhoudt te bekomen, die zy nochtans zoo hooghnoedigh hadden, om den lijftoght te mogen strekken, en door die de sekoers en uit het vaderlant af te wachten.

Dat de rebellen daer door in maght van volk zeer zouden toenemen, om dat d'ingezetenen, die toen doot vrede van onze troepen hen niet dersden toevallen, alsdan tot hunnen gebiede zouden blijven, en genootzaekt wor- den, mede de wapenen tegen d'onzen aen te nemen.

Dat d'onzen, uit 't veldt zijnde, de Tapoyers, die zy t'hunner bystant tegen de rebellen op ontboden hadden, in de genade van hunne vyanden zou- den laten: alzoo dezelve belast waren, *Machiape* of *St. Antonio* aen te doen: alwaer zy, d'onzen niet vindende, lichtelijk konden geslagen en ontdaen worden. Hier tegen wiert ingebracht,

Ten eerste, wegens het afzenden van de beesten en farinha, wert bygebraght, dat d'onzen alsdan by een zijnde, betet voordeel tot toghen en uitvallen ten platten lande, om beesten en farinha, te doen, zouden hebben: doot dien de vyant alsdan niet weten konde, waer het op aengezien was: als anders, daer hem ons leger, plaetse, sterkte en alle gelegenheidt bekend was.

Daer en boven konden d'onzen, de- wijl zy meester ter zee waren, door middel van hunne schepen, volk te lande werpen, daer zy begeerden, en aldaer om lijftoght uitzien. Waer doot de vyant gedwongen zoude worden, zijn maght te moeten verdelen, en dienvolgens het Reçif des te minder kunnen bloqueren.

Belangende dat de vyant, zoo d'onzen hunnen troepen binnen trekken, d'overige Portugese ingezetenen tegen d'onzen zoude kunnen in de wa- penen brengen, zoo wiert verstaen, dat zulx onzen staet weinigh zou kunnen krenken: om dat het voor d'onzen beter was, die voor openbare vyanden, als geveinsde vrienden te hebben: de- wijl d'onzen in der daet bevonden, dat zy generalijk alle tot hun volk en ver- andering geneight waren: en, hoe schoon zy zich aen d'onzen voordeden, evenwol nergens anders toe dien- den, als om alle gelegenheit van onzen staet te verspieden, en dien aen den vyant over te dragen.

En als die alle voor vyant verklaert waren, zoo zouden d'onzen beter ge- legenheit hebben, om hunne goedere-
ren

ren aente tasten, en tot onzen voordeel te bekeeren: waer uit voor den vyant, geen lijfzoght by der handt vindende, te meerder ongelegenheit zou ontstaen, om het Reciff te mogen besluiten, en met uithongering tot overgeven te dwingen.

Het gevaer, dat de Tapoyers, en die van d'onzen, die met hen in aenkomst waren, door deze intrekking, onderworpen zouden zijn, wiert in grooter betragting genomen: maer evenwel niet geoordeelt zoo veel behoorden te bewegen, dat men de troepen, die ter behoudenis van Nederlants Brasil zoo noodigh waren, daerom in de waeghschael behoorde te stellen: te meerder, om dat men van hunne aenkomst noch niet ten vollen verzekert was.

Na dan alles rijpelijk overwogen was, zoo wiert op den vijftienden van Ooghstmaent, ten tegenwoordigheit van de Hoge Raden, en die van justitie, besloten, dat naerdien die troepen, buiten ooghschijnlijk gevaer van geslagen, en van d'onzen op het Reciff gescheiden te worden, niet langer in het velt zoude kunnen gehouden worden, en de gantsche behoudenis van 't Reciff daer aen hinge, dezelve hoe eerder hoe liever in of binnen het Reciff te trekken. Alleen zou men op het huis van de With, dat wel te beschermen was, by voorraet vijftigh soldaten laten blijven, onder het gebiet van kapitein Wiltfchut, om over het platte land, zoo lange doenlijk was, te gebiedden, en tot behulp en herrret te zijn aen onze troepen, die geordonneert waren, alle beesten en Farinha, zonder onderscheit, in te halen, om op het Reciff tegen uithongering des te beter voorfient te zijn.

Op het nemen van dit besluit reed d'overste Luitenant Haus, tot voorkoming van alle gevaer, derwaerts, om zulx noch dien zelven avont, of ten langsten des morgens, aldaer noch in 't werk te stellen.

D'overste Haus door den vyant geslagen.

Maer naerdien Haus in gebreke bleef, niet alleenlijk dien zelven naermiddagh; maer ook den gantschen anderen dagh, met de troepen op te breken, en na het Reciff te trekken, en in dezelve zuiker-molen bleef leggen, zonder op de tijding van des vyants

aenkomste acht te nemen, zoo wiert hy den zeventienden van Ooghstmaent, door *Andre Vidal*, die ongelijk sterker van volk was, onverziens overvallen, en zoodanigh geslagen, dat ons volk geen tijt hadde, om alle in het geweer te komen.

Wanneer de Hoge Raden verwittigt wierden, hoe Haus met zijn byhebbend volk in de zuikermolen van de With door den vyant met maght wiert aengetast, deden zy aenstonts de borgerye en soldaten in de wapenen brengen. *Bullestrate* en *Bas* verwoegden zich aen het huis *Boavista*, om van daer, als naby orde te stellen, op het geen vereischt wierden, na d'advijfen, die zy zouden bekomen. *Dirk Hamel* en de Raden van justitie bleven op het Reciff, om aldaer t'ordonneren het geen noodigh was.

Het huis *Boavista* wiert met twalef soldaten voorzien, tot verzekering van de brugh, die over de riviere lagh.

Weinigh tijts daer na bequamen de Hooge Raden tyding, dat Haus met zijn volk geslagen was, en zich op het huis van de zuikermolen van de With met zijn volk vertrokken had, en de vyant hem bezet hield.

Hier op wierdt by de Hooge Raden in beraet geleght, of men eenigh volk zou kunnen uitmaken, om hem t'ontzetten. En hoewel men daer toe, om de zwakke bezetting, weinigh middels zagh, zoo wiert evenwel besloten, hondert vrywillige borgers, en hondert en vijftigh soldaten daer toe gereet te maken, om een proeve te nemen, of men het zou te wege konnen brengen.

Maer eer dat volk gereet was, quam een van onze Brasilianen, die alles had bygewoont, in Portugese kleding, onder schijn als of hy een van 's vyants zijde was, tyding brengen, hoe Haus zich met zijn volk, dat zich op het huis van de zuikermolen voornoemt vertrokken had, op belofte van aengeboste quartier, aen den vyant overgegeven had.

Men wilde dat deze neerlaeg meest door de onachtsaemheit van den oversten Haus zelf by quam, als die 't volk niet tijdelijk genoegh in 't geweer zou gebraght hebben, als breeder blijkt uit de volgende verklaring van *Willem Jacobsz.* gewesene kapitein van de

kompagnie van Haus, aen de Hooge Raden, den zefsten van Hooimaent, des jaers 1646. gedaen, die aldus luidde.

Erder
verhael
van Haus
neder-
lage.

Des avonts te vore kreegh Haus door eenen neger, dien zy gevangen bekomen hadden, d'eerste kondtschap, hoe des vyants troupen gantsch sterk van *Moribeka* afquamen.

Des morgens daer aen quam een soldaet, die op *Sauvegarde* lagh, den oversten *Haus* aendiené, hoe de vyant over de riviere trok: en korts daer aen quam de *Moleque* van den oversten, willende het paert te water leiden na de riviere, met een galop te rugh rijden, hem desgelijx aendienén, hoe de vyandt over der rivier quam, die korts daer na op onze buiten-waght vuur gaf: waer op die zich na 't huis van de *Wit*, by den troep, vervoeghde.

D'overste Haus had niet eer het volk in 't geweer doen komen, of alarm laten slaen, voor hy den vyandt in het gezicht had, en de buiten-waght vier gaf: en hadmen toen eerst met den vyant begonnen te schermutselen: Maer alzoo de vyandt maghtigh sterk aenquam, en *Kameron* met zijn volk achterom trok, om de passén en wegen na het *Reciffe* bezerten, die d'onzen niet konden tegenstaen: dewijl zy niet bestant, en de vyandt te sterk was, zoo sprak Haus de kapiteinen *Wiltfchut* en *Blaer*, en den Commandeur *Liftry* aen, en vroegh hen, wat hen nute te doen stont. Waer op kapitein *Wiltfchut* had geantwoort: *Ghy hebt ons noit voor dezen raet gevraeght: maek het nu, zoo ghy begeert.* Waer op d'eerste last gaf, om op het huis van de *Wit* zich te begeven. Daer tegen wilde kapitein *Blaer*, dat men de wijk na *Maurits-stad* zou nemen: alzoo hy wel wiste, dat hy geen quartier zou hebben. Zy hielden het huis by de vier uren tegen den vyant, zoo lang zy kruut en loot hadden: maer alzoo hun jongste kruut, dat naulix een half vaetje was, in den brandt raekte, en *Andre Vidal* hem quartier aanbod, hadden zy het zélve aengenomen: bedingende by geschrift, dat de *Brasilianen* daer mede zouden onder begrepen worden: het welk alvorens, eer zy den vyant op het huis lie-

ten, by *Andre Vidal*, en noch twee of drie van de voornaemste *Portugesen* getekent wiert, dat d'overste *Haus* by hem nam, en in zijn zak stak. Maer de *Brasilianen* wierden, boven toezegging van quartier, door d'ingezetene *Portugesen*, op 's vyants bevel, ter neer gehouwen: want zoo haest ons volk van het huis, en aen het voorttrekken was, vielen d'inwoonders, (niet tegenstaende het bedongen accoord) op de *Brasilianen* aen, en sloegen hen alle doot. De *Brasiliaense* vrouwen dit ziende, namen hare kinderen by de beenen, en sloegense tegen de muuren doot, om die niet in handen der *Portugesen* te geven. Alle de *Nederlanders*, tengetale van twee hondert en vijftig, waer onder d'overste luitenant Haus zelf, kapitein *Willem Blaer*, en *Johan Liftry*, kommandeur der soldaten, waren, bleven gevangen.

Zy waren eerst vier of vijf dagen in de zuikermolen van *Hacq*. Midlerwijle verzochten *Joan Fernando de Vieira* en d'ingezetenen ernstelijk op *A. Vidal*, om d'onzen in hunne handen te hebben, en te mogen dootslaen: weer toe *Vidal* geen verlof wilde geven. Maer *Vidal* deed hen over landt na de *Bahia* voeren. Op wegh wierden zy wel onthaelt en bejegt. Maer by aldien iemant van ziekte of andersints achter bleef, die wierdt door het lantvolk ter neer gehouwen, dat hen alle ook zou neergemaekt hebben, ten ware hen zulx het convoy belet hadde.

Wanneer zy in de *Bahia* quamen, wierden zy datelijk by name opgeschreven, en in de quartierén verdeelt. Zy ontfingen, neffens de *Portugese* soldaten, wekelijk in gelt een endertigh stuivers en een halve, en alle tien dagen een *alquerque* *Farinha*. Hen wierdt vryheid van in de stad te gaen, waer zy wilden, gegeven.

Op hun komste vonden zy den oversten lieutenant Haus, kapitein *Wiltfchut*, en den commandeur *Liftry*, in de *Bahia*, die zonder uitdrukkelijk verlof niet vermochten uit te gaen, noch iemant te sprake te staen.

Haus wierdt eindelijk na *Portugael* gezonden, en *Wiltfchut* en *Liftry* in *Zomermaent* des jaers zefstien hondert zeven en veertigh, op een schip gevangen

vangen gezet : waer op noch twee hondert en dertigh gevangene Nederlanders waren.

Zelftigh of zeventigh van de gevangene namen in de Bahia dienst : maer Nederlanders wilden zy gene dienst geven.

Door deze gelukkige voortgangen en aenflagen te lande , wiert de vyandt geweldigh moedigh , en kreegh voorders groten toeloop.

Sedert wierpen d'inwoonders van *Paraiha* , *Goyana* , en andere plaetsen daer ontrent , die in gehoorzaamheit gebleven waren , en van nieuws den eet van getrouheit gedaen hadden , zich mee op , en namen de wapenen tegen d'onzen aen : zulx onze garnisoenen en vrye luiden aldaer in de forten tot bescherming en beter verzekering van dezelve , besloten zich te vertrekken.

Wyders , na het overgaen der Kaep S. Augustijn , wiert ons garnisoen aen de Kaep S. Antonio gevoert , en most aldaer het geweer aen de Portugesen overleveren.

Onder de gevangenen bevonden sich ook *Isaak Zweers* , die namaels , met groote lof van strijt en dapperheit , het Vice-admiraelschap van Hollant en Westvriesland bekleet heeft : beneffens *Abraham van Millingen* , en *Johannes Broekhuizen* , alhier ter stede noch in't leven.

Aldaerquam *Hooghstraten* by hen , met groote aanbieding van kapiteins , lieutenants , en vaendragers plaetsen , indien zy den koning van Portugael wilden dienen : met byvoegen , hy nu gelegentheit had , om hen groot te maken . Maer wanneer zy hem dat afsloegen , zwoer hy , dat hen zulx noch rouwen zoude . In het uitgaen maekte hy drie kapiteinen , te weten , zijn luitenant *Wynsel Smith* , *Alexander Boucholt* , en *Klaes Klaesz.* van Amsterdam : die een vrient van *Zweers* en *Broekhuizen* was , en zeide , dat hy alleenlijk dienst genomen had , om daer door gelegentheit te bekomen , om weder by ons volk over te loopen : het welk hy met groote eeden bevestigde .

Voorts wiert hen het gebruik der straet toegelaten : hoewel nooit zonder wagt , die gestadigh het oogh op hen hield , en hen meest altyt , waer zy gingen , volghde .

Daer na ontbood de *Providor Mor Johannes Broekhuizen* , die , na't afleggen der groetenis , verzocht , dat hy zich in dienst van den koning van Portugael voor commissaris generael van hun leger begeeven zoude : beloovende hem een tractament van hondert gulden ter maent : beneffens zijne tafel : (het welk alreede meer was , als zijne gouverneurs konden vergeven :) of anders zoude sy groot gevaer lopen van vermoort te worden : wanneer hy van daer vertrok .

Hy gaf den *Providoor* ten antwoord , dat hy , niet tegenstaende gevangen , met eede aen de *Kompagnie* verplicht was , dien hy om het leven niet vermoght te verbreken .

Hoe , zeide hy daer op , *is het u dan beter en meer eere eenen koning te dienen , als een deel kanalje van koopluiden ? Wy hebben nu eenen aenslagh voor , die ons niet kan mislukken . Dan zult ghy zien , hoe des konings zaken , die toch rechtvaardigh zijn , en uwe eige Heeren begunstigen , zullen floreeren .*

Hier op liet hy eenen dronk brandewijn komen . Na *Broekhuizen* daer van gedronken had , nam hy zijn afscheit , en verwoeghde zich weder by zijne makkers , verhalende hen het geen voorgevallen was : die ook uit andere Portugesen verstaen had , dat hun aenslagh op het eiland *Itamarika* lagh .

Hier over waren zy op het allerhooghste begaen , naerdien zy wel wisten , dat d'onzen op het *Reciff* daer op niet verdaght zouden zijn . Dies bedaghten zy duizender handen middelen , om de *Hoge Raden* binnen het *Reciff* daer van te waerschouwen : dan konden geen bequamen perzoon vinden , om zich na behooren van te dienen . Eindelijk ging *Isaak Zweers* , den trompette *Marten Stomp* door beloften van veele en groote diensten weldaden , die hem daer door zouden toekomen , bewegen , dat hy zich liet gebruiken , om die tijding mondeling aen de *Hoge Raden* te brengen , met verzoek , of'er eenig middel konden gevonden werden , om hen , die noch op *St. Antonio* gevangen bleven , te lossen .

Na het werk aldus beleit was , nam de trompette van *Zweers* zijn afscheit , en ging des nachts de reize na het

Garnisoen
van de
Kaep St.
Augustijn
na de
Kaep St.
Antonio
gevoert.

Zweers
verwittigt
de
Hoge
Raden
van 's
vyants
aenslagh
op
Itamarika.

het Reçiff aennemem ; achterlatende zijn vrouw en kint. Zweers en Broekhuizen midlerwijle gelieten sich nergens van te weten : maer waren dacrom niet minder in een groote vreze en verlangen na d' uitkomst van hun besteken werk. Zy gingen zomwijlen by des trompetters vrouw , en belasten haer wel hooghelijck , het werk bedekt te houden: en , zoo iemand na haren man moght komen te vragen , zonder schroom t'antwoorden ; dat hy van haer na het leger, (dat toenmaels in de *Vergea* lagh,) weghgelopen was, om dienst te nemen.

Na verloop van eenige dagen quam zeker *Pieter Risfaart* by hen, die voor bakker aen de Kaep van Sint Augustijn gelegen had. Broekhuizen bestont dien zoo verre de polste tafelen, en terstont gewaer wordende, waer hy gelogeert was, ging hy hem (om in hun werk zeker te gaen) met zoete woorden aen, om hem ook tot dezelve boorschap, daer de trompetter alrede mede wegh was, te bewegen, overmits zy schier half in twijfel geraekt waren, hoe het met hen moght afgelooopen zijn.

Een bakker trekt door aenrading van Broekhuizen na 't Reçiff.

Eindelijck kreegh hy hem ook zoo verre, dat hy besloot, de reize aen te nemen: doch verzocht een briefje, om te betoonen, dat hy genen dienst onder den koning van Portugael genomen had. Hier mede hield hy zich gereet, om met den eersten donkeren nacht te vertrekken.

Zweers en Broekhuizen in gevaer daerover.

Ten zelve dage wierden zy door een Italiaen, genoemt *Jacomo de Perugallo*, gewaerschouwt, dat zy zich, zoo veel moghelijck was, van de straet zouden houden, dewijl zommigen op hun lijf gingen: naerdien zy het afzenden van den trompetter en bakker in de neus gekregen hadden, gelijk Zweers en Broekhuizen ook aenstonts vermoeden, dat het daerom zoude geschieden.

Dies vonden zy raetsaem, niet langer daer te blijven: en verzochten aen den kolonel *Pedro Marinha Falkaho*, dat zy na *Alagoduais* mochten gebraght worden: alwaer veel doortoght na de Bahia viel, om alzo met den eenen of anderen troep voort te raken: het welk hen toegestaan wiert.

De bakker ondertuffchen gelegent-

heit ziende, maekte zich op wegh, en gekomen in de zuikermolen *Trapicha*, ontmoet twee Portugesen, die hem weder na *St. Antonio da Cabo* braghten, en met den hals in eene tronk leidden. Zy vonden het briefje voornoemt by hem: waer over zulk een gerucht ontstont, dat alle d'inwoonders daer door in de wapenen quamen, met voornemen van Zweers en Broekhuizen in *Alagoduais* den hals te breken: daer toe *Pedro Marinha* zeven man uitzond: maer zy waren door den ritmeester Ley (om dat zy in zijne molen waren, en de bakker niet had willen klappen) noch verbeden. Dit ontstelde d'onzen grotelijck.

De bakker wort onder-schept.

Des morgens quam de ritmeester Ley hen, het geen geschiedt was, verhalen, en vroegh Broekhuizen, wat hy daer mede in den zin hadde? dan dewijl hy Ley niet betrouwde, gaf hy zich gantsch niet bloot, noch uitte zijne meening.

Den tweeden van Wijnmaent brak door dronkenschap van des trompetters vrouw, aen den dagh, dat haer man na het Reçiff toe was. Waer over zy terstont gevangelijck na de Kaep toe gebraght wiert, en wel wreedelijck gepijnicht wiert, om te weten, wie haren man na het Reçiff toegezonden had. Maer wanneer zy tot genebeken-tenis wilde komen, wierd het Hooghstraten aengedient, die over zulk tegen den gouverneurs zeide: dat het nu niet langer raetsaem was, eenen Neerlander meer in Parnambuko te houden: maer dat men uit zijne oogen most zien, en alle de genen, die den koning niet begeerden te dienen, overlant na de Bahia zenden.

Vertrek des trompetters na 't Reçiff breekt uit

Den vierden wierden alle d'onse gevangenen, die ontrent de Kaep S. Anthonio waren, in *Alagoduais* gebraght, en door den kolonel *Pedro Marinha* afgevraeghr, of'er iemand onder was, die zijn Majesteit van Portugael begeerde te dienen, die zoude uittreden, en aldaer blijven: daer hy anders na de Bahia zou moeten trekken: het welk een verre en endelooze wegh was, en zouden daer en boven noch groot gevaer loopen, van vermoort te worden.

Onze gevangenen komen in Alagoduais.

Toen namen'er zeer vele, uit vreze, dienst. Andere quamen by Zweers en

en Hoogstraten vragen, of zy ook begeerden te dienen, dat zy dan mede gezint waren te blijven. Maer zy gaven hen tot antwoord, dat zy liever te sterven hadden, als tegen hun eigen volk te dienen.

Den vijfden trokken zy, onder gelei van een goede troep, zoo boeren als soldaten, uit *Alagoduais* na *Pojuka*. Aldaer liet d'Auditeur Isaak Zweers wederom van d'anderen afhaken, en na de Kaep van St. Augustijn brengen, en met den hals in eenen tronk leggen, en voorts zeer zwarelijk pijnigen: alleenlijk om te weten, hoe de trompetter, door wien hun aenflagh op *Tamarika* ontdekt was, na het Reçiff gekomen was: maer zy konden hem tot gene bekentenisse krijgen, en hielden hem in die stant noch 5. geheele weken; tot dat zy eindelijk den moet opgevende, hem na de Bahia zonden.

Broekhuizen trok ondertuffchen met d'andere gevangenen schier nacht en dagh voort, tot dat zy op den acht en twintighften van Slachtmaent, des jaers 1645, aen een kasteel quamen, genaemt *Tapuao*: gelegen op de strant van de Bahia, ontrent een halve mijle van de stad St. Salvador. Van daer wierden zy in tien schuiten, onder aen de stad gevoert, daer die op haer sterkste is: op dat zy van de lantzijde inkomende, niet zouden zien, wat werken en forten daer gemaekt waren.

Broekhuizen wiert, op bevel van den gouverneur *Antonio Telles da Silva*, in een Burgers huis gehuisvest: en de soldaten in een byzonder quartier.

Op weg hadden zy veel zwarighedē, gevaer, hongeren en moordē uitgestaen.

Den negen en twintighften deed de gouverneur de trommelen roeren, en daer by uitroepen: dat alle de genen, die zijne Majesteit van Portugael begeerde te dienen, hy ware van wat natiehy ook moghte zijn, uitgezondert Hollanders, aen het paleis zouden komen: alwaer men gelt en goet bescheit zou geven.

Den 18. van Sprokkelmaent onderschepten Zweers en Broekhuizen eenen Brief van verscheide geheimenissen van Hoogstraten aen Hondius, om aen den Gouverneur te behandigen.

Den eersten van Lentemaent wierden zy door den ritmeester Ley,

die zulx te weten gekomen was, daer over by den gouverneur aengeklaegt, die hen terfont, met dreigementen van de galgh, in het gevanghenis deed zetten. Terwijl de zipier hunne namen opschreef, quam hem een kapiitein, uit last van den gouverneur, aenzeggen, dat zy de verraders waren, die met de Nederlanders binnen het Reçiff correspondentie hielden. Dies beval hy hem, hen wel te bewaren, op dat zy met niemant spraken, noch ook gereetschap kregen om te schrijven: daer toe een schiltwaght voor het gestelt wierdt, die genocgh te doen had, om de burgers van het gevangenhuis af te houden, die niet deden als roepen: *Em forza los cachiores treidores*, dat is, *Na de galgh, die bedriegers, die verraders*.

In dien stant zaten zy vijf geheele dagen, zonder men hen t'etengaf, of na hen quam uitzien: zoo dat zy van honger schier geheel verfmachten. Eindelijk bequamen zy, door veel bidens, papier, en gaven toen by geschrift den gouverneur hun ellende en hongersnoot te kennen, die voorts daer op belaste, hen t'eteten te geven.

Toen gaf men hen wat wijn en broot, of slechts een stuk broot, in wijn gedoopt, voor d'eerste mael t'eteten: en na eenige uren weer een grooter stuk op een zelve wijze: zoo dat zy allengs en zachtelijk weer aen het eteten geraekten. Het scheen als of de Portugesen noch zelfs bang waren, dat d'onzen, met de spijs in het eerft al te gulzig in te slingeren, zich zouden doot gegeten hebben: waerom zy hen eenen tijt lang zeer zoberlijk onderhielden.

Op het laefte van Lentemaent hield de gouverneur een algemeen gehoor; (gelijk hy driemael 's jaers gewoon was te doen) in het welk hy alle gevangenen, daer van hy parthy in zaken is, perzonelijk ging verhooren. Het geviel toen, dat d'onzen ook toegang tot den gouverneur verkregeren. Zy gingen eerft door eene kamer, van wederzijde met lijfwaghten van soldaten bezet: daer na quamen zy op de koninglijke zale, rontom met armozijn en damast, van alle kleuren, behangen. Aldaer zat de gouverneur, met een regement-stok in de hant, hebbende ter rechte handt den koninglijken thron,

Worden daer over in de gevangenis gezet.

Lijden honger.

Krijgen eteten.

Komen ter gehoor by den Gouverneur.

Zweers en Broekhuizen onderscheppen een brief van Hoogstraten. 1646.

thron, die vier trappen hooger verheven was, als de plaetse, daer de gouverneur zat. Voor hem op de vloer lagen eenige schoone tapijten. Achter hem stont zijn Sekretaris, en eenige hellebaerdiers. Voorts zaten ter wederzijde alle d'advokaten en rechtsgeleerden, met gedekten hoofde. Achter hem stonden alle de krijgsbevelhebbers met ongedekten hoofde. De gouverneur d'onzen ziende, wenkte dat zy nader zouden toe treden.

Daer na op eene knie vallende, sprak Broekhuizen hem met deze woorden aen.

Wy vertoonen, dat U Ed. wel indagtigh is, hoe by ons, nu een maendt geleden, in deze gevangenisste heeft doen bewaren: in derwelke wy groote ellende uitstaen. Wy konnen niet bedenken, dat wy eenighzins crimen of misdaet tegen Uw Ed. mogen begaen hebben: als alleenlyk met het achterhouden van den brief, U Ed. bekend. Zoo wy hier in eenige fouten mogen begaen hebben, wy bidden U Ed. om vergiffenis.

Wel (zeide de gouverneur daer op) dat zulx eens in Hollant geschiede.

Waer op d'onzen weder ten antwoord gaven: *Dat zijn Ed. geliefde in acht te nemen, dat het slechts een particuliere brief was: en geen, die aen zijn Ed. hield.*

Daer na zweegh de gouverneur in 't eerst een weinigh stil; maer gaf evenwel terstont orde, d'onzen t'ontlaen: zulx dat zy toen weer los gingen: maer waren by alle man in de Bahia maghtigh in het oog, en dorsten zich noit alleen vertrouwen.

Den zevenden van grasmaent wierden Haak Zweers en Johannes Broekhuizen op een jaght, genaemt *S. Francisco* gebraght, om mede na **Terceira* te varen: alwaer toen noch gene gevangenen henen gebraght waren; zoo dat niemandt van d'andere giffing maakte, of de Portugezen zouden hen, in zee komende, over boort gesmeeten hebben.

Te sloop warden zy noch slimmer, als oit te vore, gehandelt; want zy moesten de gantsche reize pompen, en daer by schier van honger versmachten: niet tegenstaende meer visch gevangen wierdt, als men met al het

scheepsvolk in tien mael kon verteeren.

Den achten en twintighsten gekomen in *Terceira*, quam'er ontrent een uur daer na een Hollantsch schip by hunten anker: daer zy zoo lang tegen riepen, dat de schipper eenigh volk met zijn boot aen boort zond: aen wien zy hun beklaghten deden, en vraghden na den schipper, die een Nieuwendammer was, genaemt Marten Pieterfsz. Honing. Hier doer warden zy vry beter gemoet: maer de Portugezen wilden hun niet uit het schip laten.

Wanneer zy zich dan den twintighsten alleen met den stierman en jongen t'sloop bevonden, voeren zy op hun eige houtje, tegen dank van den stierman, na lant: daer zy de schipper Marten Pieterfsz. Honing vonden, die hen beloofde van daer te helpen.

Na de middag riep de providoor *Moor* van alle de Vlaemse eilanden, (die op *Terceira*, als het hoofd der zelve, zijne verblijfplaats hield) Zweers en Johannes Broekhuizen, en zeide hen van den brief, dien hem den gouverneur *Antonio Telles da Silva* toegezonden had, om hen daer noch een jaer op het kasteel gevangen te houden: maer hy zeide, dat hy niet gehouden was, zulx t'achtervolgen. Dat hy onder den koning stont, die den oorlogh in Brasil tegen d'onzen gevoert, niet aenging: maer dat hy last had alle gevangenen die daer moghten komen, na Portugael te zenden; dat zy zich ook des mosten getroosten. Hy gaf hen negen rijxdaelders om van te leven, tot dat'er een schip zou vaerdigh zijn.

Den dertienden vertrokken zy met een Fransch sloopje, dat hen voor niet met allen van *Terceira* na Portugael mee nam. Aldaer vonden zy weervele van onze gevangenen, die gene andere tijding hadden, als dat zy buiten boort geworpen waren.

Den 10. van herfftm gingen Zweers en Broekhuizen van Lissabon met een oorloghs schip, genaemt Prins Hendrik, weder t'zeil, en quamen den vierden van Wintermaent, na zoo veel gevaers en zwarigheden uitgestaen te hebben, binnen de Maes.

De

* Een der vlaemse eilanden.

D'onverwachte nederlaegh van Haus (gelijk bovē verhaelt is) en door dien de forten op het Reçiff maer ten halven bezet waren, gaf aen de burgerye groote verslagentheit: maer om die aen te moedigen, stelden de Hooge Raden alle goede orde op tegenweer in 't werk: waer door zich een ieder des vyandts aenkomst, indien hy iet bestaen en ondernemen had willen, troofte. En om de bescherming van het Reçiff, en de forten daer aen gelegen, des te beter in acht te hebben, ten einde alles, daer toe noodigh, vaerdighlyk mocht uitgevoerd worden, wierdt goet gevonden, een van de Hooge Raden, Pieter Bas, tot commandeur op d'eene zijde te stellen.

D'Admiraal Lichthart nam de 'zorge aen, om op de bateryen, en het geen daer toe behoorde, ter bescherming vaerdig te houden.

Tot commandeur in Maurisstad wiert gestelt Hendrik de Moucheron, om gedurende deze zwaarigheid alles aldaer in orde te houden: want men begofft nu op het verdedigen en beschermen van zoodanige plaetsen te denken, daer men te vore gene gedachten van gehad had.

Alzoo de stallinge en Negros-huizen: desgelijx de boomen en tuinen van Graef Maurits huis, het uitzicht van het fort Ernestus benamen: waer door de vyant gelegentheit had, het zelve fort bedektelyk op den kant van de gracht te naderen en overvalen, zoo wiert eindelijk, (na de zake al eenigen tijt in bedenken genomen was) op ernstigh verzoek der gemeente, die over dit ongeval zeer verslagen stont, en beducht was, dat de vyant dadelijk in Maurisstad zou vallen, besloten, de boomen om verre te kappen, en de tuin, stallinge, en wat meer schadelijk zou kunnen zijn, af te breken: om het welk bequamelijk te verrichten, en ten minste schade van Maurits, wierden Volbergen, en de Major Bayert, als commandeur, uit het fort Ernestus, daer toe gestelt, en gemaghticht. Ook wiert orde gegeven om de huizen, voor het fort de Bruin staende, af te breken: als ook het Hoornwerk daer voor te slechten: 't welk de schanfe geoordeelt wiert nadeeligh te zijn.

Voorts wierden de Negros tot het

afbreken der huizen in Maurisstad, die d'affnijding of nieuw retrenchement te na quamen, en de bescherming verhinderden, op verzoek der gemeente, onder opzicht van den Majoor Bex, en de kapiteinen van de burgerye in 't werk gestelt.

Men besloot de Portugese gevangenen tot meerder verzekering, over de schepen te verdelen, en aldaer in hechtenis te houden. Desgelijx wierden eenige vrye luiden, die, om hun plonderen ten platten lande, opgebraght waren, op hun verzoek, voor drie maenden in dienst aengenomen.

Op een valsch gerucht van dat de vyandt den achienden des voormiddaghs in de *Affogados* zou gekomen zijn, wierdt een compagnie burgers in de wapenen gebraght, om by noot tot hulpe te trekken.

Uit het vaderlant quam ten zelve dage het schip d'Oranje-boom, den een en twintighsten van Grasmaent uit de Mase gezeilt, met een recreute van veertigh soldaten.

Voorts wiert nader orde op de wagh-ten van Maurisstad beraemt, en de With en Raetvelt, beneffens d'officieren in Maurisstad, en Aldrichs en Volbergen op het Reçiff, tot waernehmung van de Ronden gestelt.

By brieve van den zeventienden van Ooghstmaent, verwittighde Balthasarj Dormont van het eilant *Itamavika*, (die daer, en over d'omleggende plaetsen tot directeur door de Hooge Raden gestelt was,) hoe *A. Kavalkanti* met eenigh volk zich in *Iguaraku* bevond, en van daer de Bralilianen had doen opeiffchen, dat zy zich binnen den tijt van vier dagen by hen zouden vervoegen, op pene van doortgeflagen te zullen worden.

Den negentienden deed de gemeente de noorzakelijkheid van het huis van Graef Maurits af te breken voorstellen: dewijl daer door d'uitsicht van het fort Ernestus verhindert wierdt, en de vyant, indien hy het zelve quam te bezetten, uit de toorens, het volk in het fort voornoemt, zou konnen vande wal houden, en zelf het Reçiff beschieten. Dan de Hooge Raden, beneffens Walbeek, Admiraal Lichthart, Aldrich, de With, Raetvelt, Moucheron en Volbergen, namen dit in beden-

Huizen in Maurisstad afgebrocken.

Aenlanding van het schip d'Oranje-boom.

Orde op de wagh-ten.

Schrijff van Portmont aeri de Hooge Raden.

De gemeente wil Graef Maurits huis afgebrocken hebben.

Orde tot tegenweer, by de Hooge Raden op het Reçiff in 't werk gestelt.

ken, te zien of men het zelve huis zou kunnen bezetten en befchermen, om het staendete houden.

De Wit en de Sekretaris Hamel wierden gemachtigt, om in Mauritsstad van huis tot huis t'onderzoeken, wat Negros daer bequaem waren, om dienst te doen, en die met musketten en morgensterren te wapenen. Op het Reciff wierden daet toe den Admiraal Lichthart, en kapitein Bartholomeus van Keulen, orde gegeven.

Men gaf last de zieken, die op het kasteel in genezing lagen, voor zoo veel zy bequaem waren, om dienst te kunnen doen, te wapenen, om het zelve te verdedigen.

Men beval ook ten zelve tijde by brieven Dortmont aen, dat hy zoo vele Brasilianen op het eiland *Itamarika* zou trekken, als hem doenlijk was: als ook zoo veel beesten daer op te doen drijven, en zoo veel Farinha te halen, als hy zou bekomen kunnen.

By aldien hy in tijt van noodt het gantsch eiland, noch de stad Schop, niet zaght te verdedigen, had hy zich met alle maght in het fort Orangete begeven, alzo dat wel te verdedigen was, en men hem altijt te water kon te hulpe komen, en toevoer doen. Karpentier wierd ook gewaerschoot, wël op zijne hoede te zijn, om zich rijdelijk op het eiland *Itamarika* te bergen, en die van ons volk en de Brasilianen met zich te nemen, by aldien zy vernamen, dat d'ingezetenen zich tot opstant moghten begeven.

Men zond des nachts, na den negentienden, eenige op kuntschap uit: maer hadden niemant daer ontrent vernomen. Ook wierden ten zelve einde verscheide Negros uitgezonden, om te weten, waer en hoe sterk de vyandt op ieder plaetse geinquartert was.

Des avonts, den negentienden van Oogstmaent, ontfingen de Hoge Raden, door den luitenant *Francisco Mendes*, schrijven van den kolonel *Andre Vidal*: waer by hy betuighde als noch de vrede tewillen onderhouden, en over het quaet bedrijf der onzen klaeghde, als breeder blijkt uit het volgende schrijven.

DOOR den luitenant *Manuel Antonio* hebben wy U Ed. bekent gemaekt, hoe dat wy in deze Kapitanie gelant en gekomen waren, gezonden door den generael van Brasil, den Heer *Antonio Telles da Silva*, ten verzoeke van U Ed. bezendinge, om door de bequaemste middelen, d'alteratien, alhier ontfaen, in vrede en ruste te stellen, U Ed. daer-en-boven te vooren leggende de veelvoudige nieuwigheden onweerdigh en onverwacht by U Ed. geattenteert, die wy te verstaen waren gekomen, soo uit het erberme-lijk kermen van zoo veele Ed. Jonkvrouwen met geweld verkracht, en met een tyrannige wreetheit berooft van haere eere, als uyt het klagen van de Inwoonders van Rio Grande, waer af veertig van de voornaemste door een geveynst locken in de Kerk, met kouden bloede sijn vermoort geworden, in Compagnie van een Priester, mitsgaders noch twee Persoonen gister in de Salinas. Waer by dan noch komt die Godloose boosheyt waermede onze tempelen, en beelden van de heyligen zoo schandelijk getracteert zijn, datmen gekomen is, tot het uitschudden met die Kerk-rovende handen, de moeder van Godt met zoo eene uitermaten opstinaetheyt, dat de uitdrukkinge daer van verhindert wert door 't respect, en aensien van dezelve. Soo dat wy, zoo om 't gewichte van de voorverhaelde redenen, als ook om dat U Ed. haer leger in 't velt hadden, ons geobligeert hebben gevonden tot onze natuurlijke defensie, en in gevolge van 't gebruik van den oorlog, gene macht achter onze rugge te laten: waer van daen wy ons zouden hebben konnen bedenken, ter tijt en wijle wy met U Ed. mochten besluiten, 't gene best dienen mocht tot onderhoudinge en vast stellinge van onze vrede: want dit het eenige voornemen en oogmerk is van onze komste. Gelijk wy ook hebben betoont in 't vervolgen van onzen march na 't Reciff, tot aende stad van *St. Antonio de Cabo*: alwaer den gouverneur *Andre Vidal Joan Fernandes Vieira* gevangen gezet, en met twalef man van sijne guardes hebbende doen bewaren, ons zoo veele vluchtelingen by sijn gekomen, van vrouwen, kinderen, papen, geplunderde

Brief van
Andre
Vidal aen
de Hoge
Raden.

De Hoge
Raden
geven or-
de aen
Dort-
mont tot
bewaer-
nis van
het eiland
Itamarika

Zenden
eenigen
op kont-
schap uit.

derde en geaffronteerde uit de *Vargea*, uitroepende de tirannien en injuriën, die zy geleden hadden van kapitein Blaer, en sijne soldaten.

Dat zy, niet te vreden zijnde met het gene verhaelt is, tot meerder spijt en onreere, met hem gevangen heeft genomen drie van d'alderedelste vrouwen, hare huifen uitgeplundert, met vele andere onredelijkheden meer. Waer door d'inwoonders, ontfteken over hun leet, en geterght door dit ongelijk (zonder dat wy haer konden verhinderen) haren gouverneur hebben genomen, en ons met zoodanige haestigheid verlaten: dat, hoe snel wy haer ook vervolghden, hun in de nacht niet hebben kunnen achterhalen, voor en aler zy nu gevochten hadden in de moolen van *Isabel Gonsalves*, hebbende toen ter tijt al omcingelt de gouverneur van de wapenen, en U Ed. krijgshsvolk, bereidende het gene van nooden was, om in 't onderhuis van *Engenho* vier aen te steken, het welke wy met alle kracht hebben voorgekomen, onze perzoonen daer tusschen stellende, tot behoudenisse van het volk, gelijk wy zulx gedaen hebben, bewarende, en met hun onderhouden de alle behoorlijke beleeftheit, alhoewel het ons vele gekost heeft, om dat van U Ed. zyde gevochten wiert met gebetene, afgekapte, en vierkante kogels. En alzoo deze sedition dagelijx aenwaffen door de vyantijkheden, die U Ed. dagelijx tegens ons in 't werk stellen, zoo leggen wy U Ed. weder te voren de proclamatie en ratificatie van onse vrede. Waer over wy protesteerden eens en meermalen, van wegen Godt, onzen koning Don Joan de IV. mitsgaders uit den naem van de Heeren Staten, en voorts van alle onze geconfedereerde Princen, dat U Ed. niet en begeeren te komen tot eene verbreekinge van de gecelebreerde vredehandeling, en ons gene oorzaak en geven tot het voeren van een openbare oorlog, met haer offensien; vermits het ons dunkt, dat de menighvuldige klachten en kermen hier mede genoeg zijn, die noch excuseren, ja zelfs justificeren de motiven en actien van *Joan Fernandes Vieira*: want ons genoegzaam gebleeken is, dat hy alleenlijk getracht heeft het bloet van d'onnoosele te be-

schermen: 't welk hy wel konnende doen met zijne wapenen, heeft sijn volk niet gewilt: maer veel eer nu op d'een, nu op d'andere plaets geretireert, om te zien, of hy het vechten konde voorbygaen, tot dat hy sich nergens meer wist te versteeken, ende genootsaekt was sich te beschermen.

U Ed. gelieve op dit ons schrijven wel te letten, en het zelfde in te zien met zoodanige consideratie, als noodigh is voor onze gemeine zake: want ons dunkt, dat den hemel zelfs over deze onze lijtzaamheit geoffendeert is. Godt beware U Ed.

Uit d'Ingenho van
St. Joan Baptista de Venje,
den 19. Augusti, 1545.

Andre Vidal de Negreiros.

Dit schrijven wierdt door d'onzen met den zelve lieutenant des volgenden daeghs, met den volgenden brief beantwoort.

BY ons antwoord op U Ed. Missive uit Serinhaim, in dato den achtsten dezes, zal U Ed. kunnen sien, dat wy noch zijner Excell. *Antonio Telles da Silva*, noch U Ed. protestatie op het onderhouden van 't tractaet tusschen sijne Majesteit van Portugael, en de Hoog Mogende Heeren Staten Generael der vereenighde Nederlanden oppgerecht, kunnen vertrouwen, om dat hare actien ons gants contrarie geruigenisse geven.

Het tenteren van onse Gedeputeerde, om haer een van onse principaelste forten, hem vertrouwt, in handen te stellen: het landen van zoo een macht van gewapent volk onder ons gebiedt, buiten onse kennisse, en dat oopen sijnre interpretatie van onze Missive, aen sijn Excell. gezonden: het verschijnen van een machtige vloot op onze rede: het innemen van onze redoute in Serinhaim: het ombrengen van zoo veel onzer Brasiliaense ingezetenen, met koelen bloede aldaer gepleeght: het sommeren van onse tortresse aen de Kaep St. Augustijn, en zelfs het aantasten en overvallen van onze troepen, die wy tot intoominge van de gerlevanteerde als noch in 't velt hielden, en zijn by niemandt anders als voor strijdigh met het voorgemelde

Arif-
woort
daer op
van de
Hoge Raad
den aen
Vidal.

melde contract, en voor genoegzame
*hostiliteit op te nemen.

Van onzer zijde kunnen wy ter contrarie met de waerheid dit verklaren, dat het aennemen van onze wapenen niet en is geschiet om eenige hostiliteit te plegen tegen sijne Majesteit van Portugael: maer tot tegenstant van de gelevanteerden, en die haer assisteren: waer toe ons reden gegeven wiert door het intrekken van diversche gewapende troepen over *Rio St. Francisco* binnen onse limiten. Het overvallen van onse barquen in de *Salgados*: het innemen van het huis te Marecape: het gevangen nemen van onze sauegarden aldaer, en op de *Cambao* en andere plaetsen geleght: het oprechten van galgen, om onze gerufte onderdanen tegen ons mede te doen levanteren: het vermoorden van drie onzer ingezetenen met koelen bloede in *Pojuká*: het doorslaen van onse soldaten en Brasilianen, naer *St. Laurenço* om farinha uitgezonden: het uitplonderen der winkels van onze kooplieden te lande waerts gezeten, en verscheide andere actien by de gelevanteerden begaen, (alvooren wy onze wapenen noch ergens vertoont hadden: maer noch alles bybrachten, om met publicatie van pardon de voornoemde gelevanteerde tot ruste te brengen, en die by possessie van hare goederen en fazendas te maintaineren) zijn niet als vyantlijke actien. Wat overigheid is'er, die (wezende zoodanigh als voren getergh, en sijne goedertierenheit veracht en misbruikt,) langer zoude kunnen stilstaen, en sijne wapenen in de schede houden? Is daer iet geschiet, dat naer eenigh oordeel buiten stijl van oorlogh gaet, 't zelve is geweest buiten onse intentie, en hebben de voorgaende verhaelde feiten daer toe oorzake gegeven, ende staet in dit cas meerder voor straffe van rebellye, als andersints op te nemen: en heeft ook noch sijn Excell. *Antonio Telles da Silva*, noch Uw Ed, noch iemant anders, sich zoo weinigh aen te trekken, hoe wy in onzer principalen name dese hare onderdanen regeeren en straffen, als wy ons der regeeringe van Portugael, en desselfs Rijk dependentien hebben te bemoeyen.

Voorts kunnen wy U Ed. niet onthouden, dat de feiten, t'onzen laste in

deze uwe Uw E. missive gementioneert, al zoo niet op te nemen zijn. Het is zoo verre van daer, dat de Tapoyers door onze orde, ofte met onse kennisse, de Portugese ingezetenen in *Cambao* zouden omgebraght hebben, dat wy de Tapoyers nu alleenige jaren by alle middelen daer van hebben afgehouden: al zoo zy door vele offensien, en acnmaningen tot vyantschap tegen onzen staet, aen te nemen, van dezelve gepiqueert wezende, trachteden de ingezetenen van die Kapitanie om hals te brengen, 't welk by ons actueeljk belet wort, onze soldatesque en natie dezelve in hare particuliere bescherming nemende.

Vrouwen-schennis is buiten ons weten, en ons noit aengeklaeght; en om zulx te voor tekomen, hebben gestrekt de plakaten, die wy ten dien einde hebben doen emaneren. De bescherminge gedaen aen de vrouwen, gevonden op de Ingenio van *Sr. Arnout d'Olanda*, is notoir, en 't vervoeren van de vrouwen, door kapitein *Johan Blaer* opgehaelt, en konnen wy niet verstaen, om eenige andere oorzaak gedaen te zijn, als om zijn huisvrouw daer tegen te lossen, en ten minsten van injurien te garanderen, al zoo hem alreeds gerelateert was, dat die in Serinhaim onwaardelijk gehandelt wierde.

Het plonderen en roven is, als voorezeldt is, van de gelevanteerden eerst begonnen, en 't gene by d'onzen gedaen is, kan op verre na niet bereiken de berovinge van middelen, die zy met haer opstant zoo veele eerlijke lieden, hare crediteuren, hebben aengedaen en getracht te doen: evenwel hebben wy, zoo veel moghelijk was, het zelve gezoght te verhinderen, zoo met sauegarde als andersints.

Het ombrengen van den perfoon in de *Salinbas*, is by vluchtende Brasilianen op den zeventienden deses, buiten onze kennisse, ende t'onzer leetwezen geschiedt, en dat uit verbitteringe om dat hare vrouwen en kinderen, zonder onderscheidt, waren dootd geslagen, en die van hare natie in Serinhaim zoo jammerlijk verworghet. Wat debiljetten, van *Antonio Kavalkanti*, in *Iguaracu* uitgestrooit, daer toe gedaen hebben, kan U E. ook wel bedenken.

Over

Over de onbehoorlijke kogels, in de jongste rescontre gebruikt, hebben wy meerder oorzaak als Uw E. om te klagen: en is onze orde niet anders, als stijl van oorlogh te gebruiken.

Uw Ed. beleeftheit, in 't salveren en trafteren van de gevangene officieren en soldaten, zullen wy tegen U E. in gelegentheit erkennen, en verwachten diens aengaende van Uw E. resolutie met onzen afgezonden tamboer.

Uw Ed. dan ziende uit het voorverhaelde, dat alle de gepasseerde onheilen t'eenmael staen t'imputeren den gelevanteerden, die wy op alle behoorlijke middelen hebben gezoght te bevredigen, en door haer obstinaetheit eerder straffe dan voorprake en befeheringe meriteren, zoo is het, dat wy tot besluit dezès protesteren voor Godt en alle de wereldt, over alle de actien by zijn Excell. *Antonio Telles da Silva*, en Uw E. tot dato dezès in 't werk gestelt, tot verbrekinge van het onderlinge tractaet tusschen zijn Majesteit van Portugael, en de Heeren Staten Generael der vereenighde Nederlanden opgerecht, ende en willen niet twijffelen, of Uw E. zal op den ontfang dezès, om het voorz. contract niet verder t'infringeren, hem met sijne medegebrachte en ingekomen macht wederom na de Bahia begeben.

Hier op U Ed. rescriptie verwachtende, blijve wy
Uw Ed.

Reciff den
20. Augusti, 1645. •

20. Aug. Gerucht van onraet in Olinda. Des avonts bequam men zekere tijding, dat'er van 's vyants volk in de stad Olinda was. Hier over wiert aen alle forten waerschouwing gedaen, en goede orde gestelt, om den zelven, zoo hy ier moghte ondernemen, tegenstant te doen. •

Her Reciff en Maurisstad meerder versterkt. Twee bateryen wierden achter de Moriaens-steegh, en achter de Negros huizen gestelt, om het geheel Reciff aen de rivier kant te bevrijden, en daer mede alle aenkomen met kanon en sangadente beletten.

Alzoo verscheide vrye luiden van buiten ingekomen waren, die noch onder geene kompagnien verdeelt stonden, zoo wiert goet gevonden, daer

van een kompagnie te vormeren en op te rechten, onder den sekretaris Hamel, als kapitein, en Jeronimoffelman, als luitenant.

Ook wierden twee brantwaghten geleidt: d'een tusschen de schans de Bruyn, en Driehoek: en d'ander tusschen de Driehoek en de plantaesje van Graef Maurits.

De brugge van *Boavista* wierdt ook opgebrosen, met twee jokken daer uit te nemen, ten einde den vyant aldaer gene passagie zou hebben.

Uit verscheide kompagnien waren zes en twintigh soldaten, tot versterking van de bezetting, in het fort de Driehoek, geordonneert: alzoo aen dat fort zeer veel gelegen was.

Inzonderheit wiert zeer naeuwe orde, door de Hooge Raden, op de fortificatien van Mauritsstad, Anthoni Vaez, het fort Ernestus, Vyfhoek, en andere gestelt, en daer op geordonneert als volgt.

Orde op de versterking van Mauritsstad.

De Major Bayert wiert gelast de vervalte muuren van de stallinge van Graef Maurits door de Soldaten te doen slechten: alzoo dezelve allen uitzicht van het fort Ernestus benamen.

Hendrik Vermeulen had last, met dertigh Negros de ruichte van de plantaesie van Graef Maurits te slechten, en in de grachten te werpen, om alzoo des te beter uitzicht te hebben. De Major Bayert wert belast de palisaten, die in Graef Maurits tuin stonden, af te breken, en daermee zijn fort te voorzien, om allen inkoomen te beletten.

Den Ingenieur Pistor en fabrikmee-ster wiert gelast, een palisactwerk aen het fort Ernestus, tegen het inkomen van Maurits thuin, te zetten, en het zelve vijf roeden in de riviere voor inbreken aldaer te stellen.

Boven de poorte van het fort Ernestus wiert door den fabrikmee-ster een houte Wambais gemackt: om de flank van wederzijden te bevrijden, alzoo dit fort langs den muur aen de riviere gene flankering had.

Alzoo op het Fort Ernestus eenige lichte stukken stonden, wiert den Commisaries Stricht belast, twee halve kartouwen daer op te brengen, die aen het hoofd van de brugh stonden, om den gehelen rivierkant t'ontdecken, en daer voor lichte stukken te brengen,

gen, om de linie te bevrijden.

In het kamael van Mauritsstad wierden door den fabriekmeester twee ryen palifaten gestelt, om het inkoomen te beletten.

De Hoge Raden hebben andermael met de Raden van den Gerechte, de gelegenheit van de nieuwe stad Maurits, bezichticht, om te zien, of men dezelve zou kunnen bezet houden, of moeten slechten: het welk tot des anderen daeghs in bedenken genomen wiert.

In het fort de Vijfhoek wierden twee stukken geschuts gestelt, om langs het water te kunnen flankeren.

En alzoo de bezetting van de hoornwerken aen de Vijfhoek veel volks vereischte, om te verdedigen, zoo wiert den Commandeur gelast, die door de Brasilianen en sijne soldaten voor open te laten leggen, om met kanon daer in en door te kunnen speelen, en alle approsjen en nadernissen des vyants te beletten. Daer toe wierden noch hondert Negers geordonneert, om met meerder spoet voort te gaen.

Dewijl tusschen het fort de Vijfhoek, en d'Affogades een bosch lagh, met eenige leeghten, die met boomen bewassen waren, zoo wiert den Commandeur van het fort de Vijfhoek be- last, die des volgenden daeghs door de Brasilianen, die in het fort lagen, te laten afskappen.

Voorts wiert Mauritsstad kleinder gemaakt en beschanst, en om het Reçiff alle de wallen verbeterd en versterkt.

Aldus wiert by de Hooge Raden, al van den beginne, met alle naerstigheid gearbeit, teneinde alle de fortificatien, zoo om het Reçiff, als elders, zouden verzekert zijn: die ook in korten tijdt in zoodanigen stant gebraght wierden, dat den vyant, hoewel maghtigh en sterk, daer op, tot aen dien tijt, niet heeft derven ondernemen.

Midlerwijle had zich Dortmont op het eilant *Itamarika* seer vast gemaakt, en waren op het zelve veertien hondert menschen, bestaende in over de zeven hondert vrouwen en kinderen: waer voor hy toevoer van leefstoght verzocht.

De Linge schreef van den twee en twintigsten uit *Paraiba*, aen de Hooge Raden, hoe hy, op de tijding van de neer-

laegh van Haus, goet gevonden had, het garnisoen en de burgerye, uit de stad Frederika in de forten te doen vertrekken: maer dat de Portugezen op zijn vertrek noch in goede gehoorzaamheit gebleven waren. Voorts, dat onze sterkte beneden bestont in ontrent vier hondert soldaten: waer onder vele zieken en kreupelen, in 100. borgers, en ontrent vijftigh Brasilianen.

Ook hadden de Tapoyers twalef of veertien labaradores, of rietbouwers in die Kapitanie doot geslagen.

Ondertusschen schreven Hoogstraten Ley en Hek, van de Kaep St. Augustijn, hoe zy alle de buiten-huizen afgebrant, inzonderheit het magazijn en de kerke, om een buiten-waght te houden. Ook had de vyant de bergh aen de Kaep bezet: desgelijx het eilandt om de zuid gelegen.

Op den vijf en twintighsten wiert orde gestelt op het bezichtigen van de fortificatien van Mauritsstad, om alles, weer zoo haest doenelijk was, in bescherming en verdediging te brengen.

Ten zelve dage berichte *de Linge* den Hooge Raden uit *Paraiba*, over *Itamarika*, by brieve van den acht en negentienden, hoe Willem Barentsz. hem van den veertienden uit *Kunhao* had verwitticht, dat hy en Roelof Baro met een troep Tapoyers gereet stont, om daeghs daer aen te volgen: en alles aldaer noch in stilte was. Ondertusschen hadden de Tapoyers op den veertienden der zelve maent het Korael van Pieter Farcharfon uitgeroofd, dies daer qualijk meer varsch vleesch te bekomen was.

De Hoge Raden inzicht nemende op de zwakken bezetting, waer door men gevaer liep van eenigh fort van belang, door een overval, te verliezen, en dat ook de forten in *Rio S. Francisco* en *Seregippo del Rey*, als zijnde te lande van d'onzen op het Reçiff afgesneden, en om hun zwak garnisoen niet kunnende uithouden, doch zouden verloren gaen, zoo wiert, tot behoudenis van Neerlantisch Brasils forten, om die Noorder sterkten des te beter te mogen beschermen, op den zelve dagh als Haus geslagen wiert, met eenparige stemme besloten, het volk en krijgstuigh en grove stukken, zoo

verre

verre het doentlijk was van uit de forten van *Rio S. Francisco* en *Seregippo Del Rey* te lichten en na het Recif te brengen: waer toe het schip *Zeelandia* met drie berken sou gebruikt worden.

Beraet-
slaging
over de
behoude-
nis van
de forten
en krijgs-
bezettingen
van
Porto
Kalvo
Rio S.
Francisco
en Sere-
gripo.

Den vier-en-twintigsten van Oogstmaent wiert by den Assessor *Walbeek*, uit den naem van de Hoge en geheime Raden, het advijs en goetdunken van den Hogen Krijgsraet verzogt, hoe men in die gelegenthey met het fort en garnisoen van *Porto Kalvo* behoorde te handelen: (naerdien de zwakke bezetting, die aldaer lag, niet bestant was het fort tegen de grote macht te verdedigen: behalve noch dat de kost, nu haer alle pafagien te water en telande afgesneden was, qualijk langer zou kunnen streken, en dezelve ten einde van lijftoght zich tochaen den vyandt zou moeten overgeven,) of men het garnisoen van daer zou dienen te lichten, het welk, zonder verlies van metalen geschut en geweer van op wegh overvallen te zullen werden, geoordeelt wiert niet te kunnen geschieden, of dat men haer die plaetse tot den uittersten zou laten verdedigen, op hope van dat noch bystant uit het vaderlant moght aenlanden: waer mee men die plaetse zou mogen ontzetten.

Het zelfste quam ook in bedenking wegen de forten in *Rio S. Francisco* en *Seregippo Del Rey* en hare bezetting.

NA de Hoge Krijgsraet alles wel overwogen had, bracht die voor hun advijs met eenparige stemmen in, hoe die verstond, dat men by die hogen noot, (daer de hoofdplaetse zelve by gebrek van genoegzame bezettinge gevaer liep,) uit alle de drie voornoemde plaetsen, die doch na hun oordeel niet kunnen uithouden, het garnisoen behoorde te lichten, en het geschut en krijgstuigh, dat men bergen kon, na het Reciff voeren.

Maer wegens de berging of salvering van het garnisoen van *Porto Kalvo*, als hoogh te lande in leggende, en uit oorzaeke de opkomst van de riviere eng was, zoo bevond men meerder zwarigheyt, en zagh dezelve niet aen strant te geraken: ten zy

haer een troep volks, om met haer te vereenigen, te gemoet gezonden wiert. Waer toe de gelichte garnisoeenen uit *Rio S. Francisco* en *Seregippo del Rey* in passant konden dienen. Ook wiert raetzaem geacht de metale stukken te vergeven en in stukken te laten springen.

Aldus gedaen in den Hogen Krijgsraet den vier-en-twintigsten van Oogstmaent des Jaers 1645.

En was ondertekent,

Kornelis Bayer
Albertus Oostermans
L. van Harkema.
Jan Denning.
Samuel Lambariz.
Hendrik Advocaet.
Frederik Pistor.
L. Haelmeister Capitein.
Rene de Mouchy.

Hier op trokken twee berken met volk derwaerts.

Den lasten van Oogstmaent quam den Schipper van een van de twee berken, diena *Rio S. Francisco*, om het garnisoen van daer te halen, gezonden was, wederom en verhaelde: hoe hy op de riviere van *S. Francisco* tot op een mijle na aen het fort geweest was, alwaer hy door een Portugees vaertuig vol muskettiers gestut wiert, die hem zoo dapper aen vielen, dat hy had moeten den hertret nemen, en wederom buiten loopen, zonder iet te verrichten. Ook had de andere berk, uit vrezc van gevaer, na *Seregippo* niet derven loopen: waer over het Schip *Zeelandia* met haer wederom quam. Voorts verhaelde de Schipper voornoemt, dat de reviere by dien tijt, zonder goede en welvoorzienende Galjoten of Jachten, niet te bewaren was.

Alzoo de Berken, die na *Rio S. Francisco* waren gevaren, om het volk van daer, alsook van *Seregippo*, af te halen, onverrichter zake weerom gekomen waren, om dat men opwaerts de reviere niet konde komen, dewyl'er klein vaertuigh van den vyant in den wegh was, zoo wiert by de Hoge-raden goet gevonden daer na toe te zenden, de Dogboot de *Spreu* met drie Berken, die in 't zeylen zouden zien het Schip *Zeelandia* aen te doen, om alzoo te zamen hun reize te vor-

Willem
Lam-
beriz.
met drie
Berken,
gefounden
om de
krijgs-
bezetting
van Rio
S. Francis-
co en Se-
gripo af
te halen.

te vorderen, en hun last te verrichten. Deze Berken vertrokken den tweden van Herffmaent: en had daer over het opperbewint Kapitein Willem Lambertz, als Commandeur.

Verhael
van zijne
verrich-
ting aen
de Hoge
Raden.

Den eersten van Wijnmaent quam Kapitein Willem Lambertz. met het Schip Zeelandia en de Dogboot de Spreu van *Rio S. Francisco* weer aen het Reciff te landen, en deed aen de Hogeraden verhael, als volght.

Komende den twee-en-twintigsten van Herffmaent op een halve uur van 't Fort Mauritius, zagen zy een klein Berkje, dat, nae een schoot gete hebben, opwaerts liep: komende nader, zagen een Karavelle met de berk van Jan Hoen, beide vol volks: daer van de Karavelle tegen het lant liep en zijn volk loste, dat te lande gestapt sehermufeerde, om de Karavelle te bevryden. De onzen zeten het met de Dogboot daer dicht achter, en zonden, na een weinigh schietens, de Dogboot met eenig volk, om den brant in de selve Karavelle te steken, aenboortkomende, bevond de bagagie van ons volk daer in gescheept. Wanneer zy die plonderen en den brant daer in wilden stekē, zoo quam een Kanoë met een witte vlagge aen hun boort: waer in Papenheim, de geweze wagt-meester van het Fort was, en de Barkier Jan Hoen, met noch eenige vry luiden, die den onsen aenzeiden, by zoo verre zy de Karavelle in den brant staken, dat het Portugees Opperhooft al ons volk met vrouwen en kinderen zoude ter neer hakken. Dies halve verzochten zy de Karavelle niet te willen in brant steken, het welk by de onzen ook gelaten wiert; dewyl die alreets by den vyant in de gront gehakt was.

Vorders zeiden zy, dat het Fort vijf dagen en drie weken belegert was geweest, en toen voor drie dagen overgegaen was, door gebrek van brant en kost. Dat de Portugeesen een Serjant met vier Soldaten van *Seregripo* had gevangen bekomen: waer van zy de Soldaten hadden dootgeslagen, en den Serjant met twee hondert Soldaten na *Seregripo* gezonden, die de onzen van daer zouden halen: alsoo noch maer vier dagen kost hadden.

Acht dagen voor het overgaen van

het Fort, was de Overste Lieutenant Haus, de Commandeur Listry, Capiteyn Wiltchut daer lang na de *Bahia* getrokken.

Het verdragh, zeiden zy, was zoodanigh gemaekt, dat de onzen over de *Bahia* na *Portugael* zouden gaen, en van daer na Hollant over schepen behoudens alle hun bagagie: en waren voorts wel gehandelt.

Voorts meenden de Portugeesen twee hondert mannen nabenedente schikken, om aen *Belchior Alvares* eilant den onzen de passagie af te snyden, en het uitlopen te beletten: hoewel die te laet gekomen waren, alzo de onze tijdelijk doorgingen en hen niet waghteden. Zy zeiden ook hoe het fort *dos Afogados* alreets by den vyant ingenomen was, en den Heer Bullestrate daer gevangen hadden bekomen, die onder weg was, om na de *Bahia* te gaen. Hier op was Kapitein Lambert na beneden de riviere afgelopen, en had aldaer twee dagen met timmeren doorgebracht, en was zoo wederom na het Reciff gezeilt, daer hy den eersten van Wijnmaent aenquam.

Het zelfste is aen de sterkte in *Seregripo* mede wedervaren: derwaerts de Hoge Raden een berk met leestoght afgezonden hadden, die tegens orde in *Rio S. Francisco* inlopende, aldaer door den vyant bemachtigt wiert. Derhalve zy, daer van ontzet zijnde, het niet langer, als hunne eetwaren strekten, konden onthouden.

De Krijgs-bezetting van *Porto Kalno* was onmogelijk te water af te halen, als te lande ingelegen: en dewijl ook de riviere, derwaerts strekkende, om hare enghte, daer de vyant meester te velde was, niet konde beveren worden. Dies de bezettingh, zoo haest haer leestoght ontbrak, gedwongen was het fort aen den vyant over te leveren.

Het volk van deze drie fortten wierden met convoy te lande, tegen het gemaekt verdragh, in plaetse van het Reciff, na de *Bahia* geleit. Maer die door ziekte of vermoeitheit niet konden voortkomen, wierden alle op den wegh door de Portugeesen ter neer gehouden.

Vele

Vele soldaten, zoo van de garnisoenen, en van de *Kaep van S. Augustijn*, als vanden troep van den overste *Lambart Haus*, uit vreeze van op wegh na de *Bahia* te zullen doot geslagen worden, namen by den vyant dienst. Maer alzo zeker *Klaes Klaeszen*, die als Kapitein met vier en zestigh man van den vyant gezonden was, om in een embuscade of hinderlage te leggen, tot de onzen overquam loopen, zoo deed de vyant alle de onzē uit misvertrouwen op hen, die by hem dienst genomen hadden, ontwapenen en zeer schandelijk in koelen bloede vermoorden, desgelijx alle de Nederlanders, die noch ergens ten platten lande gezeten waren.

Alle gevangene Nederlanders doot geslagen.

De Kapitanie van *Paraiba* bleef, onder bestier van het opperhoofd *Paulus de Linge*, noch eenigen tijt in gehoorzaamheit, of ten minste in schijn van dien, tot ontrent den vijfen twintighste van Oogstmaent des jaers zestien hondert vijfen veertigh: als wanneer die van *Paraiba* vernamen, dat d'overste lieutenant *Haus* in de *Vergea* van *Olinda* geslagen, en hy met meest al sijn volk gevangen genomen was: dat ook de *Kaep S. Augustijn* overgelevert was, het welk schijnt hen de wapenen in de hant mede deed nemen: te meer alzo vijf of zes *Bahia*se Compagnien met geweer en krijgstuigh hen door *Vidal* en andere Portugese hoofden uit *Pernambuko* tot bystant toegezonden wierden.

Opstant in *Paraiba*.

En alzo hun voornemen was het garnisoen, het welk in de bescherming van het klooster van *S. Francisko* lagh: beneffens de burgerye van *Fredriks stad*, die eene ope plaetse was, te bezetten, en van de forten, die aen den zee kant lagen, te scheiden en af te snijden, zoo werdt by de directeur *Paulus de Linge* ende officieren, zoo van de soldaten als borgeren, geraetzaem gevonden, het volk in de forten voornoemt met al hunne goederen en omflagh te trekken: eensdeels, om dat die door de Portugesen, die hen nu te maghtigh waren, niet zouden overvallen worden: andersdeels, en inzonheit, op dat deze forten door dat volk zoodanigh zouden worden versterkt, dat men den vyant, met wat maght hy ook aenquame, zoude kon-

nen afkeren: daer andersints, wanneer het garnisoen afgesneden was, de een en d'ander gevaer zou konnente loopen.

De Brasilianen van dat gewest werden van gelijken onder deze forten ontboden, daerzy zich in afgesteken quārtieren met hunne huisgezinnen loeerden: het welk tot merkelyke versterking diende: nadien deze quārtieren of beschermingen, gelijk als buiten werken van de forten waren.

De vyant dan door de Conjunctie en vereeniging van het garnisoen in *Paraiba* niet veel middel ziende, om door geweld daer meester te worden, heeft, volgens sijn gewoonte, sijn veraderye wederom in 't werk gestelt: en gelijk het Pontael of *Kaep S. Augustijn* hem voor gelt geleverd was, mee een proef willen doen en onderstaen, of de forten van *Paraiba* te koop waren.

Ten welken einde hy in Herfstmaent des jaers zestien hondert vijfen veertigh, aen *Paulus de Linge*, directeur en Commandeur aldaer, eenen *Ferdinando Rodrigues de Bulhaus* of *Bailloux*, Secretaris van den gerechte van *Paraiba*, afzond, die zijnen last-brief hem openbaerde en zekere merkelyke zom van penningen, ontrent negentien duizent gulden, aanbod: indien zy gelegenheit mochten vinden, waer door de Portugesen meester van de forten voornoemt wierden. Doch in plaetse van gehoorde vinden, wert de gezant door hem in hechtenis gestelt, en des anderen daeghs opgehangen: gelijk de *Linge* des de Hoge Raden by brieve van den zestienden van Herfstmaent verwittighde. Ondertuschen waren (volgens schrijven van de *Ligne* van den zesten der zelve maent) uit *Paraiba*, vijf vyandts compagnien, sterk drie hondert koppen, in de Kapitanie van *Paraiba* aengekomen: waer by het jongmanschap van de ingezetenen zich met de wapenen gevoeght had: zy waren in *Tibery* gelogeert: alwaer zy plakkaten uitgegeven hadden: waer by zy belasten: dat een ieder zich binnen den tijt van tien dagen op zijne zuiker-molen zouden begeven, om die op te makē, op pene van verbeurte.

Om dat door des vyants loopers de passagien, tusschen de Vijfhoek

en Affogades onvry gemaakt wierden het welk den onzen tot grote ongelegenheit quam te trekken, doordien de weinige beften, die behouden waren aldaer hunne weide hadden, waer van alreets een parthye door den vyant weg gehaelt was, zoo wert goet gevonden op de bequacmste plaetse een houten Wambais tuffchen beide te leggen, om de gansche vlakke tuffchen beide veilig en t'onzen gebruike te mogen hebben.

Den zes en twintighften van Hooymaent, was by de Hoge Raden orde gestelt, dat de ingezetenen van Goyana hun geweer aen Servaes Karpentier moghten overgeven, die by de Hoge Raden, om het zelvet ontfangen, gemaghticht was.

De ingezetenen van *Goyana* deden schriftelijk hun klachte, aen de Hoge Raden, over het ombrengen der Portugesen door de Tapoyers in Kunhao, daer zy zeven en dertigh Portugesen, die hunne wapenen aen de Nederlanders hadden overgegeven, vermoort hadden.

Dies waren zy beducht dat hen, by ontwapening, het zelfste moghte wedervaren: waer om zy verfochten hun geweer te mogen behouden, om den Tapoyers te mogen weerstant doen, en de Hoge Raden orde wilden stellen, dat de Tapoyers buiten hunne lantpalen en gebiet mochten blyven. Hier op schreven de Hoge Raden aen die van Goyana te ruch: dat het ombrengen der ingezetenen door de Tapoyers buiten hun weten, en tegen hunne orde geschiet was: maer zy mochten wel verzekert zijn, dat by aldien zy in hunne plicht tegen onzen staet volharden, voor de Tapoyers het minste niet te vrezen hadden, alzo zy hen in hunne byzondere bescherming namen: ook hadden zy niet te denken, dat het ontwapenen van hen, ten quaden einde geschiede: of om hen ten roof vande Tapoyers te laten, maer alleenlijk tot securiteit en veiligheid der onzen, op dat zy, nadien zy door d'aenrechtters en belhamels der beroerte aengezocht waren om zich met hente voegen, daer op billijke redenen moghten hebben, om zulx af te slaen en inruste te blyven zitten.

Ook schreven de Hoge Raden aen

Servaes Karpentier, dat hy, onaeengezien het verzoek der ingezetenen van Goyana, om eenigh geweer, tot hunne verdediging, tegen de Tapoyers te mogen behouden, met het ontwapenen der zelve zou hebben voort te gaen: daer beneffens te willen order stellen dat de soldaten en Brasilianen van Marui na den ingezetenen niet beschadigden. De Hoge Raden om de Tapoyers tot bystant te doen afkomen, gaven Aftetten en Kapitein Willem Lambertszen beneffens hun bericht-schriften, cokbrieven mede, om aen Jan Duwy, Koning der Tapoyers, en aen den overste, Karakara, die een parthye Tapoyers onder zich had, te behandigen.

Aen hen allen werden ook eenige vereeringen gezonden, alzo zy klaegden dat niemant als Jan Duwy door d'onzen met geschenken vereert wiert; dies zy daer over jaloers waren.

Aftetten en Kapitein Willem Lambertszen namen den nacht en twintighften hun afscheyd van de Hoge Raden, en vertrokken met een berk na *Paraiba*, om van daer na *Kuhao* te lopen en aldaer de Tapoyers te vinden.

Alzo de Raden van den gerechte, hoge krijs-raet, Schepen en borghelijke krijs-raet den Hoge Raden de nodigheit van het afbreken der huizen in Maurisstad, en het slechten der wallen van dezelve, vertoont hadden, zoo wert op den negen en twintighften, goetgevonden, eenen ieder, die daer huizen had by trommel slag te waerschouwen, dat hy zijne huizen zou hebben af te breken binnenden tijt van twee dagen en den opstal van de zelve te bergen, op pene van anders door anderen te zullen mogen afgebroken worden, die met de afbraken hun voordeel moghten doen. Men besloot alleen het huis van Jan van Rechteren, dat daer aen stont, staende te houden, om dat alleen tot een reduit te houden, om het geheel plein te kunnen beschermen.

Ten zelve dage wert, in plaats van Kapitein Jan Blaer, die by den vyand gevangen zat, de lieutenant vanden overste Haus, Jan Denniger gezet.

Eenige vrye Negros en andere boden zich ten zelve tijde aen, om t'za-

t'zamen eene Compagnie onder hunnen eigen Kapitein en andere hoofden op te rechten.

Den dertighften van Ooghftmaent quam Kapitein Willem Lambertz, die uitgefonden was, om de Tapoyers tot ons byftant te doen komen, met een gedeelte van zijn volk van *Paraiba* weer op het Reçiff; waer op de rest zou volgen. Hy deed ter vergadering het volgendt verflagh van zijne verrichting. Hy had grote moeite gehad by den Koning der Tapoyers, Jan Duwey, alee die eenige Tapoyers had willen afzenden: uit oorzaak hy zwaerigheid maekte, dat zijne vyanden, midlerwijle hy het man volk miste, moghten koomen, en hem met vrouwen en kinderen dootflaen. Ook had hy ernstelijk aengehouden, alee hy aen de onzē eenige Tapoyers mede wilde geven, dat men alle de Portugesen in de Kapitanie van Rio Grande zoude dootflaen.

Na Lambert eindelijk twee hondert Tapoyers bekomen had, was hy daer mee in de Kapitanie van *Paraiba* gekomen: alwaer de Tapoyers alle de Portugesen ten getale van hondert, dootfloegen, die zy konden aentrefen alle de Portugese goederen voor goede buit rekenden. Wanneer hy hen dat zocht te verhinderen was de helft van de Tapoyers, na zy veel Negros en andere goederen bekomen hadden, terftont wederom na Rio Grande vertrokken.

Voorts ging Kapitein Lambert met de andere Tapoyers voort na Goyana toe, om op het Reçiff te komen, maer wanneer deze Tapoyers hoorden, dat zy tegen-ftant in Goyana te verwaghten hadden, waren zy, zonder iet meerders te willen verrichten, te rugh gekeert.

Waer over hy Lambert genootzackt was zich na het fort Margareta in *paraiba* te begeven: van waer hy te sloop op het Reçiff quam. De Hoge Raden zonden den zestienden van Herftsmaent brieven na *Rio Grande* aen Koning Jan Duwy, en aen Jakob Rabbi, en Roelof Baro, om hen aen te moedigen, tot hunner beider befcherming, de wapenen met de onzen zamen te voegen, ten einde de Portugesen, die derwaerts gejaen waren, te mogen

flaen en verjagen.

Den dertienden van Herftsmaent des jaers 1645. verscheen Jeronimo Serrao da Paiva, Commandeur Admirael van de Portugese vloot, in (*Tamandare* geslagen, en nu by den Admirael Lichthart opgezonden) ter vergadering van de Hoge Raden. Hy wert by hen over het voornemen van den Gouverneur van de *Bahia*, met de afvaerdingh van de vloote onder zijn gebied en het krijghs-volk in *Tamandare* gelant: als ook over den toelegghen aenflagh van *Savador Korrea de Saa* met de vloot van *Rio Geneira*, scherpe-lijk ondervraeght. Doch zy konden met gemoede niet uit hem verstaen: als dat hy met de schepen en krijghs-volk uit de *Bahia* zou gekomen zijn, om de ontfane rebellie en muiterien te dempen en stillen, en ten dien einde zijnen dienst den onzen aen te bieden.

Hem wert op zijn verzoek toegeftaen, eene brief met eenen Tamboer aen de Kolonellen *Martin Soares Moreno* en *Andre Vidalte* zenden: waer by hy verzocht, dat tegen zijnen perzoon en meer gevangenen Portugesen wifeling moght geschieden.

Alzoo eenige afgezonden van de borgerye op den voorigen dagh hart aengehouden hadden, om te vernemen wat de Hoge en geheime Raden, aen de vergaderingh der XIX. aengaende den staet en gelegentheit van Neerlants Brasil, gefchreven hadden, uit een beduchten als of de noodigheit van de Sekoerfen niet genoegzaam zou uitgedrukt zijn, zoo wert by de Hoge Raeden goet gevonden, om den burgers vernoevingh te geven dat men niet alleen dien; maer ook beide voorige brieven hen zou voorlezen en mede delen, om alzoo alle onlusten voor te koomen.

Den negentienden van Herftsmaent op de middag quamen alle onze schepen uit de Bay van *Tamandare* op de rede te landen en brachten met zich twee vyants schepen en een kleine karavelle met een barkje. Doch ik was al aenstonts na het gevecht na het Reçiff vertrokken. Des avonts wert *Servaes Karpentier* die den vorigen daeghs overleden was, begraven.

Den negentienden wert het jaght de Rhee, en de genomen karavelle by de

T 3 onzen

Gevange
Portuge-
se Admi-
rael komt
op het
Reçiff.

Kolonel
van de
burgerye.

onzen het Reciff genoemd, voor de Kaep van *S. Augustijn* en daer ontrent te kruisen uitgezonden, om den vyant allen toevoer na de haven te verhinderen.

Compagnie vierroers opgerecht.

Nadien men zagh, dat des vyants troepen toeleiden, om den onzen de beesten af te dryven, en machtigh te worden, en het visschen en hout halen, zoo veel doenlijk was, te beletten, daer niet als grote noot uit ontsaen kon, zoö werdt by de Hoge Raden goet gevonden een compagnie vierroers op te rechten, om op alle aenkomsten te passen, en den vyant wat van de hant te houden.

Deze vierroers wierden uit alle de compagnien, zoo veel doenlijk was, getrokken, en daer over tot Kapitein, met goet vinden van den oversten lieutenant Garsman, Rembagh gestelt.

Op den een en twintighsten van Herfstmaent wert by plakkaet pardon of vergiffenis voor de genen, die by den vyant dienst genomen hadden, afgekondight, en luide aldus.

Plakkaet van pardon.

DE Hoge en geheime Raden in *Brasil* doen te weten: alsoo door verscheide ongevallen, eenige van ons volk in's vyants handen vervallen zijn, alwaer zy, of om hun leven te redden, om niet vervoert te worden, of om andere inzichten, zich in dienst hebben moeten begeven, zoo is dat wy inzicht nemende, hoe dat vele van deselve, door hunne hoofden tot zulx aengevoert en misleit zijn, en mitsdien berou van deze hunne begane misdaet moghen hebben, goet gevonden hebben, gelijk wy goet vinden mits dezen aen alle personen, die zich aen onze zijde zullen begeven, pardon verlenen, van al het geen, zy zullen hebben begaen: (uitgezondert *Dirk van Hooghstraten*, en andere schelmen meer, die als hoofden aen den vyant de plaetsen, hun toevertrout, voor gelt hebben overgeleverd) toestaende dat zy op hun voorgaende tractament in hunne oude bediening mogen treden, en dat die paspoort begeren, om na het vaderlant te vertrekken, het selve zal vergunt worden.

De vyandt ondertusschen besloot 't Reciff van de lantzijde, om alle passages en uitwegen te belegeren; menende de onzen door zoodanige blokkering in hongers noot te brengen, en alzoo tot overlevering van die plaetse te dwingen.

Reciff belegert.

Diens volgens hadden zy met alle macht, zoo die uit de *Babia* gekomen was, als van de opgereeze Portugese ingezetenen, zich rontom het Reciff, van de stad *Olinda* af tot aen de *Baretia*, gelegert, en de onzen als met een halve maen besluitende: waer over niemant van het Reciff te landwaerts kon uitgaen. Zy wierpen ontrent een halve mijle van het fort de *Affogados* zekere sterkte op, met zes of zeven stukken geschuts, die zy uit *Porto Kalvo* derwaerts gebracht hadden.

Doch alzoo alle onze forten en sterkte wel verzien, en de onzen tegen vyants aanvallen wel gewapent waren, zoo richtte hy niet met allen uit.

De Hoge Raden, ziende uit het schrijven van *Dortmont*, en uit de mondeling berichten van verscheide personen, de noodigheit van eenen uit hunne vergadering te machtigen en af te zenden, om op het eylandt *Itamarika* in alles, ter beschermingh noodigh, behoorlijke orde te stellen, en inzonderheit de *Brasilianen*, die zich ten getale van vijftien hondert, zoo mannen, vrouwen, als kinderen, op 't eiland bevonden, eenigh vernoeving te geven, alzoo zy door *Kamaron* (gelijk den Hoge Raden bericht was) zeer werden aengezocht, om hen aen zijne zijde te krijgen, en wel licht, by quade onthaling, daer na zouden hebben mogen luisteren, zo verzochten zy de Hoge Raet *Bullestrate* daer toe, om eene reize na *Itamarika* te doen, die met het schip *Deventer*, den drie en twintighsten van Herfstmaent, met den dagh vertrok, en quam den negen en twintighsten weer op het Reciff: alwaer hy ter vergadering het volgend verhael van zijn reize en verrichting deed.

Bullestrate treke Itamarika om orde te stellen.

Ontrent den middagh was hy voor de reviere van *Maria-Farinha* gekomen: alwaer hy uit den mont van *Jan Vos Barkier* verfont, hoe de vyant op de stad *Schoppe* twee harde

Verhael van sijne verrichting aen de Hoge Raden.

aen-

aenvallen gedaen had , en met veel volks noch daer om lagh.

Voorts was hy met vijf of zes matrosen in de sloep na het fort Orangie gezeilt : daer ontrent komende, zonden die van het fort den boot uit , met verzoek dat Bullestrate wilde aenleggen , alzo op den bergh noch zeer geschoten wiert , en men niet wist hoe het aldaer gelegen was.

Waer op Bullestrate twee matrosen met eenen brief aen Dortmont zond , onder beloften van hen 2. Spaense realen te betalen , by aldien zy den brief bestelden en antwoort brachten : die laet in den avont wederom quamé , met schrijven van Dortmont , daer by hy verwittighde , dat de vyant af gweken en vertrokken was.

Met den dagh , den vijf en twintighsten , voer hy met de sloep na de stad *Schop* , en bevond , dat de vyandt , soo door vreze van het aengekomen schip op de rede , als door tegenweer van onze soldaten , niet alleenlijk van daer : maer van het geheel eilant vertrokken was. Hy stelde voorts orde op het vermaken en vernieuwen der vestingen en al wat tot vereischte tegenweer kon doen.

Want dewijl op het Reciffen de omleggende forten geen voordeel voor den vyant te doen was , zoo besprong hy den twintighsten van Herffitmaent de stad bergh van *Itamarika* , tot twee en driemaal zoo onverzies met grote maght van volk , (hebbende onse overlopers den voortocht ,) dat zy den bergh bemachtighden , en de onzen in d'afsnijding na de kerk moesten wijken.

De vyant had onze brantwaght te *Tapecima* overvallen en verbrant ; en was alzo met acht boten en een berk op het eilant gekomen , om het zelve te bemachtigen. Twee dagen te voore , op den 23sten , was de Hoge Raet Bullestrate met het schip Deventer na dit eilant over gesteken , om daer op , op aenschrijven van Dortmont , in alles , dat tot versterking vereischt wiert , noodige orde te stellen , inzonderheit den Brasilianen , die zich op het eilant onthielden : eenige vernoeging te geven , alzo de Hoge Raden bericht waren , dat *Kamarou* hen zeer deed aen

zoeken , om die aen zijne zijde te krijgen : waer na zy , indien zy by de onzen niet wel gehandelt wierden , misschien zouden mogen geluifert hebben.

Men vond niet raetzaem van het Reciff meer volks te lichten en derwaerts te zenden : dewijl geen forten van het Reciff iet van hunne bezetting misschen konden , zonder het uisterste gevaer te loopen.

Daer en boven bevonden zich op 't eilant *Itamarika* meer als vier hondert weerbare Brasilianen : dies het beter , na gelang , als het Reciff voorzien was.

De Hoge Raden en krijghs-Oversten verstonden eenpaerlijk in alle maniere aen het fort Oranje het meeste gelegen te zijn. En ingevalle het ganseh eilant of de bergh niet te houden was , dat men de haven met het fort Oranje alleen zoude zien meester te blijven.

Men vond ook , op goetdunken van Bullestrate , raetzaem de stad *Schop* , ten aenzien van hare gelegenheit , in alle maniere te houden : vermits 't fort Oranje van daer zijn hout bekomen most : want die stad was zoodanigh gelegen , dat dezelve , zoolang men meester te water was , van 't fort Oranje niet kon afgesneden worden , maer altijd derwaerts de wijk nemen.

Het jaght de gulde Ree ging tussche den bergh en het fort Oranje leggen , om de revier tusschen den bergh en het fort Oranje te bevryden : ten einde ook de wijk van den berg na het fort Oranje voor de onzen in alle maniere mocht veilig en verzekert zijn.

Daer na bestormde de vyant de onzen tot twee of driemaal in het fort of af-snijding : hoewel machteloos en met verlies van hondert en vijftigh doden. De onzen hadden slechts vijftien doden en zeffien gequeften bekomen.

Een barbier , die van den vyant tot de onzen quam overlopen , begrote het getal van doden en gequetsten des vyants op vier hondert en vijftigh , zelf *Kameron* en *Hooghstrate* waren gequetst.

Eindelijk verliet de vyant des nachts tusschen Zondagh en Maendagh , het eilant wederom. Manneljk en trouwlijk queten zich aldaer de Brasilianen.

Ook help meest de bystant , juist ter rechter tijt met Bullestrate (hoewel

De vyant
komt op
het eilant
Itamarika

Verlaet
het weer.

wel

wel met mannen van de burgerye) der waerts gezonden: zonder welken bystant men het gansch eilant verlorren had mogen houden.

Men had ook op dit eilant de Brasiliānē uit de *Aldeas* van *Goyana*, *Igarassu*, en andere plaetsen daer ontrent, doen vertrekken, om van overvallen bevrijt te zijn, en onze macht door hunne vereeniging tegen den vyant des te bestandiger te zijn.

De Hoge Raden beraetflagen over de behoudenis van Itamarika.

Op den tweeden van Wijnmaent wiert by de Hooge Raden over de behoudenis van het eilant *Itamarika* beraetslaecht; alzooh en tijdingen en berichten door verscheide perzonen toegebracht waren, dat des vyants jongste aenflagh op dit eilant op eenige geheime correspondentie en onderling verstant met iemand van d'onzen gefondeert was. En hoewel de Hoge Raden niet wisten, wie zekerlijk daer mee te betighen was, zoo beslooten zy nochtans, om alle zwaarigheid voor te koomen, het eilant voornoemt, dat by dien toefstant van machtigh belang voor onzen staet was, Kapitein Sluiter en zijne compagnie van daer te lichten, en in desselfs plaerse de compagnie van Kapitein Willem Lambertz., aldaer te leggen, en aen dien her gebied van de krijgsh-macht op te dragen: gelijk dat ook des anderen daghs in het werk gestelt wert.

Ook wert het fort om de kerk en het fort Oranje met stormpalen voorsien. Voorts vonden de Hoge Raden, op aenschrijven van den oversten lieutenant Garsman en Dortmon, goet het fort om de kerk met een conterscharp te versterken, aan een Compn. Brasilianen met hunne vrouwen en kinderen daer in te logeren, en alsdan de rest van de Brasilianen nabeneden in het fort Oranje te brengen, om des te beter verzekert te zijn.

Men deed ook de reduit, tot bevryding van de waterplaetsen, in aller maniere opengansch weerbaer tegen een aenval maken: alzooh dat fort zonder water niet houdbaer geoordeelt wert, noch waerdigh om de kosten tot versterking daer aen te doen.

Vidal zoekt verlossing van gevangenen

Van den 5 den van Wijnmaent zand *Andre Vidal*, door eene Serjant Ma-

yor *Agustinho de Magalhaes*, eenen brief aen de Hoge Raden: waer by hy hen verwittighde, hoe de Admiraal *Serrao de Parva* hen by twee brieven zijne verlossing uit de gevankenis verzocht had. Voorts verzocht *Vidal* by den zelven, om den zelven Admiraal tegen andere van onze soldaten, aldaer gevangen, te wisselen: of wel voor gelt.

By aldien de Hoge Raden daer niet toe verstaen wilden, zoo zouden zy hem gelieven na de *Bahia* aen den gouverneur *Antonio Teles da Silva* te zenden, om hem te rantsoeneren.

Hy deed ook het lossen der soldaten tegen malkanderen verfoeken: en dat de inwoonders, by d'onzen gevangen, zoo lang voor dien toeval, voor gelt moghten werden verlost. Doch dit wiert by de Hoge Raden voor dien tijt afgeslagen.

Ondertuffchen had, volgens (schrijven van het opperhoofd van het fort in *Rio Grande*, en den schout Johannes Hoek, van den zesten van Wijnmaent aen de Hoge Raden) *Jakob Rabbi*, komende van den tocht van den predikant Aftetten, met weininigh Tapoyers en behulp van Brasilianen, en dertigh Neerlantse ingezetenen, het huis van Jan Lestan vermeerstert, en vijftien of zestien Portugesen doorgeslagen. Het zelfste meende hy met het huis van *Fernando Mendes* in *Potigi* te doen; maer de Portugesen, ten getale van vijftig, hadden hem weerstant geboden en afgeslagen.

Tapoyers slaen 15 Portugesen doot.

Maer wanneer de onzen verftonden, dat de vyant van daer derwaerts in aentoght was, zonden zy derwaerts volk, die met dezelve Portugesen zich verdragen hadden, op besprek dat zy vijf van hunne voornaemste ingezetenen, in het fort van *Rio Grande* tot gyzelaers zouden geven, ten einde niemant van hen allen zich by den vyant zou begeven: of anders zou het verdragh breukbaer en krachteloos gehouden worden.

En alzooh, des niet tegen staende, eenige van de Portugesen zich op vluchten na *Paraiba* aenstelden, zoo hadden zy alle de Portugesen, die zy konden krijgen, ter neer gehouwen: niemant als de vrouwen en kinderen in het leven latende.

Na

Na dan de vyant geen kans zag, om de forten van *Paraiba* en andere plaetsen met verraet door gelt te vermeerderen, heeft hy sedert getraght d'onzen op het Reçiff te blokqueren en uitte hongeren, door het bezetten van alle passien te landwaerts.

Ondertusschen vielen verscheide schermutselen en gevechten voor: inzonderheit hebben de Brasilianen door hunne veltochten en uitvallen den Portugezen veel afbreuks gedaen, en hunne nootwendigheden ten deele uit het lant weren te halen.

In de *Vargeas* van de Kapitanie van *Paraiba* heeft de vyant, gelijk in *Pernambuko*, mede een fortresse gemaakt, daer zy hun hertret en wijk innamen: te weten, in zeker zuiker-molen, genaemt *St. Andries*, die eenen *Georg Homo Pinto* toequam. Doch die sterkte was van zoodanigen belang niet, om den genen tegenstant te doen, die meesters, of andersints met maght te velde waren.

In de Kapitanie van Rio Grande hebben zich de zaken gantsch anders toegedragen.

Tapoyers
ontlasten
de Kapit.
van Rio
Grande.

De Tapoyers waren (gelijk te vore gezeit is,) in Zomermaent des jaers zeffien hondert vijf en veertigh, eenige hondert sterk, in de Kapitanie van Rio Grande, volgens hunne jaerlixte gewoonte, afgekomen. Wanneer zy luiden aldaer de revolte en opstant der Portugeze inwoonders in de Kapitanie van *Pernambuko* vernamen, verwoegden zy zich, uit een ingeboorene haet tegen de Portugezen, op den zestienden van Hooimaent, in de zuiker-molen van *Kunhao*, en brachten aldaer eenige Portugezen om't leven, ten einde de Portugezen in dat gebiet niet meer zouden opstaen. Zy tasten de Portugezen met zoodanige woede aen, dat de weinige Nederlanders, die daer by waren, onmoghelijk hen zulx konden beletten. Hier door wierden de zaken in de Kapitanie van Rio Grande ook ten besten gereddet.

Van daer trokken de Tapoyers na *Monpobu*, *Goyana*, en *Potosy*, alle plaetsen in de Kapitanie van Rio Grande gelegen: alwaer zy de Portugezen, (die in een cirkel of kring, ront om met palissaden bezet, gesterkt waren,) beneffens de Brasilianen, bele-

gerden, en eindelijk by verdragh vermeersterden. Onder andere punten hield dit verdragh in, dat de Portugezen het leven zouden behouden: mits dat zy daer by stil en zonder geveer zouden blijven. Dan naerdien dit verdragh by eenigen niet onderhouden wierd, die zich datelijck na *Paraiba* by den vyant begaven, zoo wierden de Tapoyers daer door verbittert, en oordeelden, dat de Portugezen hunne beloften van zich stil by de onzen in Rio Grande te zullen houden, geschonden en gebroken hadden.

Dies besloten zy met de Brasilianen mede van hunne zijde het getroffen verdragh niet t'onderhouden; maer de Portugezen, die aldaer noch waren, te vermoorden: gelijk zulx ook geschiede: roepende de Brasilianen, dat zy dat in weerwrake van 30. of 40. van hun volk deden, die *Andre Vidal* in *Serinbaum*, tegen het verdragh, aen de pallissaden aldaer tirannelijk had laten worgen.

In dezer voegen wierd de Kapitanie van Rio Grande t'eenemaal voor dien tijt gezuivert, uitgezondert eenige weinigen van de Portugezen, die het ontvlucht waren.

Voorts wierden de goederen, bestaende meest in vee, ten deele by de Kompagnie, ten deele by de krediteuren van deze Portugezen, aengeslagen en verorbert. Waer door onze Magazijnen veel ontlast wierden: zulx d'onzen, zonder het vleesch en Farinha van daer gekomen, geen raet zouden geweten hebben, om die garnisoenen zulken langen tijt t'onderhouden.

Wanneer dan de Portugezen bemerkten, hoe d'onzen ook in Rio Grande meester van het platte landt bleven, en van daer levens-middelen tot onderhoudt bequamen, hebben zy tot verscheide malen troepen derwaerts gezonden, om zulx te beletten: maer wierden t'elkens en ieder mael te rugh gedreven, en gedwongen, weder na *Paraiba* te wijken, mede nemende zoo veel beesten, als sy konden opvangen.

Volgens verklaring van kapitein *Klaes Klaesz.*, op den vijftienden der zelve maent by den Assessor *Walbeek*, door orde van de Hooge Raden, onder

Stérkte
vankrijgs-
volk des
vyants.

dervraeght, waren de vier kompagnien Nederlanders, die de vyant in de *Vergea* had leggen, de naervolgende.

De kompagnie van hem Klaes Klaesz., sterk drie en zestigh koppen: waer onder drie en twintigh man met schietgeweer.

De kompagnie van Alexander Bucholt, sterk drie en veertigh man: waer onder zes en dertigh met schietgeweer.

De kompagnie van Anthony, jongst doodelyk gequetst, sterk zes en dertigh man: waer onder twee en dertigh met schietgeweer.

De kompagnie van Jan de Wit, sterk veertigh man, doch slecht volk, en twalef met schietgeweer.

Boven deze kompagnien had de vyant noch twee kompagnien Nederlanders in het gebied van *Goyana*, als de kompagnie van Jorge Pieterfz. sterk zeventien man, meest Piekeniers.

De kompagnie van *La Kour*, sterk negentien man, ook meest piekeniers.

In *Paraiba* waren noch twee kompagnien, als die van *Piere Gendre*, sterk negentien man, en meest alle pieken: en die van *Eduard Versman*, sterk twintigh man: waer onder slechts een roer was.

Dies die acht kompagnien t'zamen twee hondert seven en vijftigh koppen uitmaekten. De kolonel daer van was Hooghstraten zelf: de Majoor, *Franciskola Tour*, gewezene schepen in *Serinbaim*, die machtigh tegen de Nederlanders ingenomen was.

Alle de Nederlanders en andere volken waren gedwongen, zich onder te stellen, en dienst onder den vyant te nemen: vermits zy wel wisten, dat zy, by weigering, onder deksel van na de Bahia te worden gevoert, zouden doot geslagen worden: gelijk twee en veertigh man, vrye luiden en soldaten, by den vyant aen de kaep S. Augustijn bekomen, en dien goet quartier toegezeit was, in het gaen na de Bahia, by de zuikermolen *Konjau*, ontrent *Serinbaim*, dootgeslagen waren.

Des vyants macht in de *Vergea* bestont in ontrent seven hondert man van de Bahia, onder negen kompagnien, die alle goet geweer, zoo van musketten als snaphanen, hadden.

Daer en boven waren'er noch dui-

zent Portugese ingezetenen, bestaende in zeer vele kompagnien: waer onder meer mulaten als blanken waren. Al het jongmanschap was van de Zuid van *Huna* tot *St. Laurens* toe op ontboden. Vele waren gewapent met snaphanen, die zy van outs hadden, en met musketten, die zy van den onzen veroverert hadden: maer meestendeel met pieken.

Dit volk was meest een hoop kanalle, die zich op den oorlogh niet verstond, en gewilligh tegen d'onzen in het velt was.

De kolonel van dit volk was *Joan Fernand Vieira*: de majoor, *Anthony Dias*, uit de Bahia gekomen.

De voornaemste kapiteinen, die men meest achte, waren *Simon Mendes*, *Domingos Fagundos*, en *Johan d'Alburquerque*, beneffens ontrent hondert Brasilianen van *Kamaron*, die meest met halve haken gewapent waren. *Hendrik Dias* had onder zich hondert en vijftigh Negros, met schoon schietgeweer voorzien: met vijftigh Negros van d'onzen. Daer waren ook eenige Tapoyers.

Ieder soldaet genoot des daeghs een pont vleesch, en wat min als een halve kan farinha, zonder iet meer.

Een kapitein trok maendelyk hondert en twintigh gulden: een vaendrig twee en veertigh gulden: een serjant een en twintigh gulden: een korporael vijftien gulden, en een soldaet twalef gulden. Doch zy hadden niemant als Duitsche kompagnien betaelt. De soldaten van de Bahia ontvingen jaerlix hunne afrekening.

Zy waren toen doende, om een fortje met vier punten, en een groot kruithuis, tusschen Bierbooms zuiker-molen, en *Casa de Sobrado*, op te werpen. Waer van op ieder ten hooghsten twee of drie stukken zouden kunnen leggen. Hier toe waren acht stukken van *Porto Kalvo* gebracht: waer onder vijf metalen.

Aen en om dit fortje lagen alle de soldaten van de Bahia: uitgezondert de kompagnie van *Johan de Magahais*, die in de *Baretta* lagh, en de vier Duitsche kompagnien: te weten, alle de Nederlanders in de zuiker-molen van Bierboom, met de kompagnien van *Pedro Kavalkanti* en *Anthony Iakomo*:

en in de zuikermolen *de Brito* de rest van de Bahische soldaten, twee of drie kompagnien. D'overige waren Portugezen, Mulaten, ongetrouden, die zy van de Zuid hadden mede gebraght of ontboden.

Deze volken waren ten meesten deele met musketten en snaphanen voorzien, en d'overige met pieken gewapent. *Andre Vidal*, *Joan Fernando Vieira*, en de Majoor Hooghstraten, onthielden zich in *Casa de Sobrado*.

De gantsche krijgsmacht bestont in ontrent zeshondert koppen.

By de zuikermolen van *Joan de Mendonca* lagen drie kompagnien ingezetenen: en aen het huis van *Sebastiaen Karvalho* twee, en twee in de zuiker-molen *Mengao*. D'overige lagen, zoo in de *Salinas* en *Baretta*, als in de stad *Olinda* verspreit. In de zuiker-molen van Schot lagh eenigh volk van *Kamaron*: en in het huis van *Joan Kordero de Mendonje*, aen de riviere, de voorwaght: en in het huis van *Luffelen*, *Hendrik Dias* met zijn volk. Inde reduiten van de stad *Olinda* lagen, ten dage zijner overkomst, niet meer als zeventien mannen ingezetenen.

In Slachtmaent kregen de Hooge Raden, zoo uit het schrijven van Paulus de Ligne uit *Paraiba*, als uit den genen, die op het Reçiff quamen overloopen, gewisse kuntschap, hoe uit de Kapitanie van *Rio Grande* na *Paraiba* 400. soldaten getrokken waren: waer onder 200. van de Bahia, en twee hondert ingezetenen van *Paraiba* waren, om zich over het platte landt van die Kapitanie meester te maken, often minsten het vee daer uit te voeren, en t'hunnen gebruike af te brengen.

Ziet pag. 158.

Hier op besloten de Hooge Raden denderdienden der zelve maent, met goetvinden van den oversten Garsman, dien toeleggh des vyants te beletten, en hunne troepen te mogen slaen of verjagen-

Kapitein
Klaes
Klaesz.
loopt met
sijn volk
toe d'on-
zen over.

Den twalefden van Slachtmaent quam Klaes Klaesz. van Amsterdam, voorhene veerman by d'onzen aen de *Kamboa*, by de Kaep St. Augustijn, op het Reçiff overloopen. Hy was na het overgaen van de Kaep St. Augustijn, beneffens d'andere gevangenen,

na de Kaep van St. Antonio gevoert, en had aldaer dienst by de Portugezen genomen; hoewel uit inzicht alleenlijk, om daer door gelegentheit te bekomen, van weder by d'onzen over te loopen: gelijk hy by eede aen Isaak Zweers en Johan Broekhuizen verklaert had.

De Portugezen mackten hem kapitein over een kompagnie Nederlanders, die zich zoo uit de bygeslagene troepen, als veroverde forten, hadden moeten onderstellen. Hy wierdt den dertighsten van Wijnmaent, op voorstel van Hooghstraten en Albert Geritfz. Wedda (die met de kolonellen *Vidalen* *Joan Vieira* daer over gesproken hadden) gelaft, om met zestigh Nederlanders, uit de 4. kompagnien, die hem dienden, drie nachten te vore aen de *Salinas* in een embuscade of laeghe te gaen leggen, en op d'onzen te passen, of zy moghten overkomen. Hem waren vier kompagnien ingezetenen toegevoeght, die hem in tijt van noot zouden te hulpe komen, daer op hy zijn hertret zou mogen nemen.

Naerdien dan het belet van die troepen hem toevertrouwt wierd, was hy, met de voornaemste Nederlanders, na het fort de Bruin gaen leggen: waer door hy gelegentheit kreegh, om zonder belet van de vier kompagnien Portugezen, zich, zoo dra de dagh aenbrak, met de zestigh Nederlanders na het fort de Bruin door het water te begeven, en aen onze zijde over te gaen: naerdien al zijn volk daer toe gezint was.

Dees Klaes Klaesz. wierdt door de Hooge Raden over dit overgebraght volk, op zijn verzoek, en belofte van daer mede goeden dienst aen de kompagnie te zullen doen, als Kapitein en Commandeur gestelt.

Zoo haest dit gerucht in 's vyants leger quam, wierden dateljk alle d'overige Nederlanders ontwapent, en daer na alle, met vrouwen en kinderen, over lant wegh na de Bahia gezonden, en doot geslagen,

Den tweeden van Slachtmaent bequamen de Hooge Raden schrijven van de Linge van *Paraiba*, van den eersten der zelve maent: waer by hy verwittighde, hoe *Andre Vidal* in die Kapitanie, met twee hondert Soldaten

was aengekomen: als ook, dat *Kamaron* aen *Petri Posty* had geschreven, om hem met sijne onderhebbende Brasilianen van d'onzen af te trekken: dat *Potty* te doen geweigert, en een scherp antwoord daer op gegeven had.

Hier op wierdt by de Hooge Raden goet gevonden, aen *Pieter Potty* twee stukken lijnwaets te zenden, om hem des te meer tot onzen staet te verbinden.

Hy schreef ook van den vierden, dat het daer noch wel stont, en de vyandt niet op hem ondernomen had: en het fort geheel in bescherming was.

De Portugesen deden in den begin van den oproer zeer ernstelijk door brieven en beloften aen de *Regidores*, of opperhoofden der Brasilianen, verzoeken, ten einde zy met hun volk van d'onzen zouden afgaen, en by hen komen: waer na zy alleenlijk niet hebben willen luisteren, maer zonden ook al de brieven, die hen zo van *Kamaron* als anderen toequamen, gesloten, zonder die gelezen te hebben, aen de Hooge Raden, of aen de opperhoofden hunner onderhoorige plaetsen, op dat men hen niet zoude verdaght houden, als of zy eenige de minste onderling verstant met *Kamaron* (die nabloetvriend van *Pieter Potty* was) of met iemand van des vyants zyde zouden houden.

D'onzen doen eenen veltoght.

Sedert zy ook, invoegen voornoemt, door de Portugesen tot overkomen verzoght wierden, hebben zy hen met hun uitvallen zoodanigen afbreuk door plonderen en dootslaen gedaen, dat men aen hunne trouwheit in het toekomende niet behoefde te twijfelen.

Ondertusschen verstond men op het Reçiff, (uit het schrijven van de Linge van *Paraiba*, van den veertien den van Slachtmaent,) hoe drie hondert mannen van d'onzen, met bystant van eenige Brasilianen van *Paraiba*, op avontuur uitgegaen waren, en een parthye van achthondert aengetroffen hadden, die zy, na een lang en scherp, doch twijffelachtigh gevecht, op de vlucht sloegen, en vele ter neder matsen.

Brasilianen slaen Portugezen doot.

De Brasilianen, hier door aengemoedigh, liepen daer ontrent het lant rontom, en vonden eindelijk, in eene

zuikermolen van *Andre Dias de Figeireda*, een groot deel Portugezen, op Sinte Martens avont, vergadert: daer zy met groote woede op invielen, en hen alle, beneffens de zoon van *Figeireda*, en den priester, die de Misse deed, doot sloegen, zonder iemand te verschoonen: behalven een bevallige en schoone dochter, welker schoonheids glants deze woeste en onbezuisste menschen zoodanigh in d'oogen schitterde, dat zy daer over verbaest stonden, en haer na hunne wijze zochten te vertroosten: dewelke als dul en razende meende te worden, wanneer zy haren vader en andere vrienden in hun bloet zaght verslagen leggen. De Brasilianen braghten haer op de burgt van *Paraiba*, om haer voor allen leet en overlast te bevrijden.

Desavonts, den een en twintighsten van Slachtmaent, trokken d'onzen, sterk hondert en zestigh Nederlantse Soldaten, en twee hondert Soldaten, van het Reçiff, met vaertuigh na de Bay *Traican*, en namen noch dien avont, onder den luitenant van Berge, de Schout Hoek, de Residoor of ontfangen *Paraboba*, een anderen wegh na *Kunhao*, om den vyand, die van *Paraiba* in de Kapitanie van *Rio Grande* gekomen was, aen te raffen. Maer de vyant, verwitticht van d'aenkomste der onzen, had zich uit *Kunhao* op zijn voordeel in een morasch vertrokken, daer niet als een doorgang op was: alwaer hy op d'onzen, die hem zochten te bespringen, op het onverzienste vuur gaf: waer door d'onzen eenen doode en eenen gequetste bequamen, en onverrichter zake weder te rugh moesten wijken.

Tocht der onzen in Rio Grande,

Loopi vruchte-loos af.

Voorts namen zy hunnen hertret na het kasteel Keulen, eenfdeels om het volk te ververschen, en ten anderen om des vyants voornemen te beletten, ten einde hy niet wijder zou mogen inbreken.

Den vierden van Wintermaent wiert goet gevonden, het schip Overyffel en Dogboot de Spreeuw, na de Bahia te laten loopen, om te zien wat schepen en vaertuigen zich aldaer bevonden, om de Hooge Raden daer van te verwittigen, en hun best te doen, om in het heen en wederzeilen eenige prijzen te maken.

Schrij-
ven der
XIX. aen
de Brafi-
lianen
bekent
gemaekt.

Den vijfden wierden by de Hooge Raden alle kapiteinen en andere officieren van de Brasilianen ontboden, en hen aengezeght, dat de Hooge Raden met het schip de Zwaen een goede parthye kruut, loot, lonten, en ander krijgstuigh bekomen hadden: met byvoegen, dat hen Hooge Raden geschreven was, dat eerstdaeghs een aenzienlijke vloot stont te komen. Dit wierd gedaen, om de Brasilianen aen te moedigen, en allen twijffel uit het hoofd te stellen, van datter geen sekóers zou komen: gelijk hen de Portugesen zochten wijs te maken. Hier over waren de Brasilianen verblijft, en namen aen het zelve hun volk bekend te maken.

Tijding
hoe alle
de Neder-
landers
zijn door
geslagen.

Den vijfden des avondts quam een Brasiliaen van den vyandt overloopen, die op ondervrage verhaelde, dat alle de Nederlanders, door d'ingezetenen, zonder onderscheid, dootgeslagen, en hunnn vrouwen en kinderen tot slaven gemaekt waren.

Volgens bericht van zekeren overgekomen Neger van Boekholt, kapitein van eenē kompagnie Nederlanders, die onder den vyandt dienft deden, hadden de Portugesen denzelven kapitein, uit vreeze hy by d'onzen zou overkomen, vermoort, en alle de Nederlanders, die noch in hunnen dienft waren, ontwapent, en op wegh na de *Bahia* laten ombrengen.

4. Kom-
pagnien
vuurroers
opgetregt.

Op den sevenden van Wintermaent, des jaers sestien hondert vijf en veertigh, vonden de Hooge Raden raetzam, vier kompagnien vuurroers op te rechten, zoo uit de nieuwe aengekomene roers, als uit de genen, die noch onder de kompagnien waren, om die met gelegenheit in 't veldt te kunnen brengen: alzo men van de vuurroers beter dienft als van de musketten te verwaghten had. De musketten wierden onder de Brasilianen verdeelt.

Hier toe wierdt gebruikt het volk van den oversten Garsman, kapitein Juriaen Rembargar, kapitein Niklaes Niklaesz. en kapitein Snijder.

Onluff
onder de
Braslianen
op Itamarika.

In Wintermaent was zeker Portugees, *Gaspar Gonçalves*, by de Brasilianen op het eiland *Itamarika* gevangen ingebragt, die den Brasilianen wijs gemaekt had, dat de Duitschen hen

aen de Portugesen verkocht, en zy voor hadden alle na Hollant te vertrekken, en de Brasilianen in handen van de Portugesen te laten: waer door de Brasilianen geweldig ontroert en ontfelt wierden, en groote moeite maekten; meenende zulx waerte zijn. En dewijl dees *Kaspar Gonçalves* na het Reçiff gezonden was, al eer dit tot kennis van Gaspar Honighhuizen (die den acht en twintighsten van Ooghstmaent tot Commandeur en opperhoofd der Brasilianen op *Itamarika* gekoren was, in plaetse van Johan Lystry, die by den vyant gevangen zat) quam, zoo had die daer over groote moeite, eer hy de Brasilianen kon stillen, en tot ruste brengen. Zoodanige lyste streken gebruikten doorgaens de Portugesen.

Ontrent den zelve tijt trok *Jakob Rabbi*, (volgens schrijven van den elfden van Wintermaent aen de Hooge Raden) tachtentigh mijlen te landwaerts in na de Tapoyers, om die t'onzer hulpe af te brengen. Hy trof eindelijk *Oyepé*, de stiefzoon van koning Duwy, aen, die hem beloofde, by aldien die van *Siara* tot d'onzen wilden overkomen, zijn best te zullen doen, zoo veel volks t'onser hulpe af te brengen, als hem moghelijk zou zijn. Koning Jan Duwy zelf kon niet afkomen, uit oorzake hy door ziekte veel volks in de *Sartan* verloren had.

Des nachts, voor den zeven en twintighsten van Wintermaent, had de vyant door een afgezonde *Sangada* (zeker vaertuigh) twee poppen met vierwerk aen de boegh van het schip de Zwaen geschroeft: het welk men om de duisterheit niet was gewaer geworden. Maer zoo haest het vier sich openbaerde, wierdt het datelijk uitgogoten, zonder eenige schade te lijden. Hier op wierdt aen alle schepen belaft, zeer scherpe wacht te houden.

Den dertighsten van Wintermaent wierden by twee soldaten den Hogen Raden twee poppen, tot brandtschieting dienende, aengebragt, die zy over de schans de Bruin, nevens een *Sangada*, gevonden hadden.

Deze *Sangada*, des nachts menende over te varen, om de poppen aen het een of ander schip vast te maken, was door de schiltwaght ontdekt,

die den brandstichters toeriep, die daer op uit verbaestheit doorliepen, en de Sangada en poppen liet leggen.

Schrijven van de Linge van 's vyants toeleggh.

By brieve van den laetsten van Wintermaent, berichte de Linge uit het fort Margareta van *Paraiba* van den dertighsten, hoe een Neger uit des vyants quartier te St. Andries by hem gekomen was, die verhaelde, dat de vyant twee groote barken aldaer had toegerust, en scheutvry voor een roer opgeboeit. In ieder berk meende de vyant drie hondert mannen te stellen, om door het quartier van *Pieter Potty*, opperhoofd der Brasilianen, te breken, en dan voort te lande aen te tasten.

Kameron had ontrent drie weken in *Paraiba*, (die zich federt meest aldaer onthield) geweest, en geboden. De vyant was aldaer vijftien of zestien kompagnien sterk. Ook begon hen leeftoght t'ontbreken, en waren vele zieken onder hen, noch hadden ook geen volk meer in de Kapitanie, van *Rio Grande*.

Den seften van Loumaent, des jaers zestien hondert zes en veertigh, ging de Hooge Raet Pieter Janz. Bas, uit last van de Hoge en geheime Raden, met de karavellen Lichthart en Regiff, als ook debark de Blauwe Boer, na de Kapitanien van *Paraiba* en *Rio Grande* r'zeil.

Zijn berichte-schrift.

Hy was, volgens zijn bericht-schrift, gelast, te *Paraiba* gekomen, met het opperhoofd de Linge te beraetslagen en overleggen nopende de fortificatie van de forten en schanssen der Brasilianen quartier, om dien aengaende zoodanigh besluit met d'aldaer zijnde officieren te nemen, dat dezelve tegen alle aenvallen des vyants moghten verzekert zijn.

Wanneer hy daer niet wijders te verrichten had, zou hy op het spoedighste na *Rio Grande* voortgaen: waer toe die affending eigentlijk strekte. Ook zou hy bericht op alle gelegenheit van die Kapitanie nemen, en inzonderheit wat goederen, zoo wel roerende als onroerende, van Portugesen, door die ontstane onruste en revolte, aen de kompagnie vervallen waren, en alle naerftigheit laten aenwenden, dat de verduisterde en ontroofde goederen wederom te voorschijn moghten gebracht worden, en der Compag-

nie niet ontzet blijven. Voortsvermaenden de Hooge Raden hem, alles te verzorgen, wat tot dienste van de Compagnie vereischt wierdt, en alle noodige orde te stellen, ten einde die Kapitanie voor d'invallen van den vyant bevrijdt, en het fort wel bewaert wierde, en d'ingezetenen in goede rust bleven, en zich tot den bouw van hunne landeryen en aenqueeking van bestiael moghten begeben.

Den twalefden quam van *Paraiba* op het Regiff Pieter Duinkerken, met de karavelle Hamel, om uit kruiffen te gaen, die brieven van de Linge, opperhoofd van het fort Margareta aldaer, van den elfden mede braght. De Linge zond met de zelfde karavelle eenen Pieter Steenhuizen over, die van den vyant overgekomen was, en zich aldaer by hem opgehouden en gedient had. Doch alzo hy bemerkte, dat de Portugezen alle Nederlanders dootsloegen, was hy het met de vlucht ontkomen.

Steenhuizen loopt tot d'onzen over.

Voorts verhaelde dees Steenhuizen aen de Hooge Raden, dat *Kameron* met vijf hondert wel geweerde mannen uit *Paraiba* na *Rio Grande* gotten was, om aldaer zich van het platte land meester te maken, en d'onzen te beletten, dat zy van daer gene beesten of farinha zouden bekomen. Hy zeide ook, dat by den vyandt gebrek van vleesch, oly, wijn, en andere behoeftigheden was, en dat d'ingezetenen elkanderen inbeeldden, dat d'onzen, door gebrek van lijftoght, eerlange de forten zouden moeten verlaten, en die in handen der Portugesen geven. Al het welk ook de Linge by brieve van den tienden den hogen Raden verwtighde.

Verhaelt aen de Hoogeden des vyants aenflagentoeftant.

Over dit schrijven van de Linge en bericht van Steenhuizen, wierdt den dertienden van Loumaent by de Hooge Raden Dirk Hamel, Bullestraten, beneffens den Assessor Walbeek, overste luitenant Garsman, Raetsvelt, de With, Alrich, Volbergen, en Lems, ernstelijk beraetslaeght en besloten: want zy zeer wel bevroeden, indien de vyant meester van het platte land van *Rio Grande* wierd, en den onzen verhinderde, dat zy zich van 'tvee en de farinha-velden der Kapitanie niet langer dienen konden, hen zulx, in die

Daerover die beraetslagen.

ongelegentheit van tijt (daer zy op het Recif, op het eilant *Itamarika* en *Paraiba* door den vyant belegerd waren, en niet als daer alleen een vryen uitgang te lande hadden) in de bescherming en verdediging van Nederlants Brasíl, en afwachting van de beloofde fekoerfen uit het vaderlant, ten allerhooghften fchadelijk zou zijn.

Hier op wiert dan voorgestelt, op wat wijze, 't zy by wege van diverfíe, of zending van fekoers, men zulx zou mogen tegengaen, en den vyandt van dit zijn voornemen verfteken.

Dewijl nu de vyant zich ontrent het Recif, *Itamarika* en *Paraiba* zoo fterk bevond, dat, zonder den gantschen ftact van Neerlantfch Brasíl in gevaer te ftellen, daer op niet r'ondernemen viel, zoo wierdt by de Vergadering, na alles wel overwogen te hebben, voor 't best en raetzaemft ingezien, om buiten zoodanig gevaer de Kapitanie van *Rio Grande* te mogen byftaen, en zich in de bezitting deffelfs als noch te beschermen, Dortmund, opperhoofd van *Itamarika*, aente fchrijven, dat hy in allen spoet, met de toegezonde barken, van *Itamarika* na *Rio Grande*, onder het gebiet van den luitenant Welderen, zestigh foldaten en hondert Brasílianen zou afvaerdigen.

Desgelijx wiert aen de Linge, opperhoofd in 't fort *Margareta* te *Paraiba*, belaft, dat hy gelijk geral van Soldaten en Brasílianen, onder den luitenant *Bransma*, van *Paraiba* na *Rio Grande* zou zenden, om zich aldaer te vereenigen met de macht, die zich aldaer reeds bevond, en alzo des vyants voornemen te mogen tegengaen en ftuiten.

Men vertroude dezelve gezaemde maght beftandigh te zijn, om zulx te zullen kunnen uitwerken: en dat het derven van dat volk op het eilant *Itamarika* en de fortten van *Paraiba*, zonder gevaer dier plaetsen, voor dien tijt zou kunnen gefchieden.

Deze vereenighde krijgsh-macht, fterk hondert en twintigh foldaten, en twee hondert Brasílianen, zeilde den negentienden met een galjoot en twee berken na *Rio Grande*.

By brieve van den vijftienden ver-wittighden Dortmund en den kommandeur Willem Lambertfz., hoe zy

een troep van zestigh Soldaten en hondert Brasílianen hadden uitgezonden, die tot in de *Aldeaby Oubou*, en van daer op de zuikermolen *Arraripe*, waren geweest: maer hadden nergens eenige vyants troepen gevonden, alzo alles in dien hoek by hem verlaten was. Doch was hier en daer een fchoot uit de boffchen op hun gedaen. Aldus waren zy over *Tapafima* weer op *Itamarika* gekomen.

Uit het fchrijven van de Linge van den twee en twintighften, uit het fort *Margareta* in *Paraiba*, kregen de Hooge Raden bericht, hoe de Refidoor Pieter Potty, met hondert en vijftigh Brasílianen, den vyant, fterk over de vier hondert man, in d' *Aldea Magrebe* ontmoet was, en zoo aengetaft had, dat zy hem op de vlucht gebraght hadde, met achterlaten van over de twintigh dooden. Ook had hy menigh-te van gequetften bekomen, daer van d'onzen niet als eenen Brasílianen gequest was.

Den negen en twintighften werd by de Hooge Raden, Hendrik Hamel en Bullestrate, befloten, de fchepen Elias, Oranje-boom, Deventer, Omlandia, en de Zwaen, buiten op de rede te brengen, ten einde, of de vyant met eenige fchepen afquam, zich van dezelve te mogen dienen.

Om die fchepen te bemannen, wiert befloten, de helft van de boffchieters van 't land uit alle fortten op te lichten.

Bas (volgens zijn fchrijven uit het kasteel Keulen, in *Rio Grande*, van den drie en twintighften van Loumaent, aen de Hooge en geheime Raden) had door het harde weer zijn volk in *Kunhao* niet kunnen landen, om het met de troep onder kapitein Reinbergh te doen vereenigen: dies hy voort na Peringi was geloopt, alwaer hy den veertienden en vijftienden der zelve maent al het volk te lande had doen zetten.

Ondertuffchen was *Kamaron* van boven door de *Matta* gebroken, en had zich in *Mompabou* en in het huis van Henrik van Hamme met fijne troepen ter neer geflagen, om den onzen het vee, farinha-rossen en vordere grieveden r'ontzetten. Hy had verscheide van ons volk, zoo vrouwen als mannen, onverzies in hunne fazendas

Byftant
na Rio
Grande
gezon-
den.

Neerlaeg
der Por-
tugefen.

Schepen
op de rede
gebraght.

Bis ver-
wittight
den Hor-
gen Radē
zijn we-
dervaren.

En des
vyants bē-
drijf in
Rio
Grande.

Schrijven
van Dort-
mont uit
Itamarika

overvallen en dootgeslagen. Desselfs troepen bestonden uit vierhondert blanken, vierhondert Brasilianen, en tachtentigh Tapoyers, die tot hoofst *Antonio Jakomo Beserro* hadden.

D'onzen brachten hun macht, bestaende in ontrent 1000. mannen, Brasilianen en Tapoyers, aen het huis van *Jan Lestan Naverro*, by een, en namen den drie en twintigsten hun wegh derwaerts, om den vyandt te slaen, en de Kapitanie van *Rio Grande* te bevrijden.

Jakob Rabbi, en de zoonen van koning *Jan Duwey*, met zestigh Tapoyers, waren op den negentienden aen het kasteel Keulen gekomen. Ook trokken alle dagen noch meer Tapoyers daer voorby, tot bystant van de onzen.

Voorts verzocht *Bas'* voorraet van leeftocht, alzo daer groote fleete in de eetwaren was: naedien onder het kasteel meer dan vijftien hondert zielen gelogeert waren: want alle oude mannen, vrouwen, en kinderen der Brasilianen waren derwaerts geweken. Hy schreef ook om gelt, krijgstruigh, lijnwaet en stoffen, tot vereeting voor de Brasilianen en Tapoyers: al het welk, beneffens eenigh root laken, ook de Hoge Raden besloten derwaerts te zenden.

Maer alzo de Hooge en geheime Raden vermoeden, dat de vyant onze macht in de Kapitanie van *Rio Grande* niet zou afwaghten, maer zich weder na *Paraiba* begeben, zoo overleiden zy met elkanderen, op den negen en twintigsten van Loumaent, zeer ernstelijk, of het geraetzaem zou zijn, den vyandt, indien hy door d'onzen geslagen was, of van zelf de Kapitanie van *Rio Grande* verliet, met alle macht in de Kapitanie van *Paraiba* te vervolgen, om proevete nemen, of men ook die Kapitanie zou kunnen wederkrijgen.

Maer aengezien zy de gelegenheit van onze macht zoodanigh bevonden, dat van het *Recif* noch van *Itamarika*, noch van *Paraiba*, buiten ooghschijnlijk gevaer, geen volk kon gemist worden, om de troepe, die te velde was, te versterken: dat in tegendeel de vyant middel had, om uit alle quartieren na *Paraiba* volk te stieren, tot tegen-

stant der onzen, en d'onzen van dagh tot dagh hulpe uit het Vaderlandt te verwachten hadden, zoo wiert by hen geoordeelt, datmen den staet van Nederlandts Brasil met ontijdige progressen en aenslagen niet diende in de waeghschale te stellen.

Dies besloten zy, *Bas* en de hoofden, dien het beleid van de troepen vertrouwt was, op 't hooghste de voorzichtigheit aen te bevelen, om' onze maght niet te zeer in gevaer te stellen, en zich liever te laten vergenoegen, met de bevrijding van de Kapitanie van *Rio Grande*, als voorder na *Paraiba* te gaen, en alles in de waeghschale te stellen.

Den dertigsten van Lentemaent wiert by de Hooge en geheime Raden d'overste Garsman in een berk met Soldaten na de Kapitanie van *Rio Grande* afgevaerdicht, om aldaer, volgens zijn beright-schrift, te vernemen, of sich weerom eenige vyantlike troepen in die Kapitanie bevonden, waer ter plaetse zich die onthielden, wat sterkte en hun voornemen was.

Voorders luide zijn beright-schrift aldus.

Na hy daer van kennis bekomen had, zou hy, zoo veel moghelijk was, en met d'aldaer aanwezende macht kon te wege brengen, orde stellen, dat de vyant in zijn voornemen mocht gestut worden. Doch zoo hy daer toe gene genoegzame macht by der hand had, zou hy den Hogen Raden dadelijk daer beright van zenden, op dat zy in allen haest zoodanigh fekoers aen hem zouden mogen afveerdigen, als tot bescherming van die Kapitanie vereifcht wiert. Ondertusschen was hy gelaft, allen yver en naerftigheit aen te wenden, om den vyandt zoo lange op te houden, dat tot den zelven fekoers moghten bykomen.

By aldien nu t'zijner aenkomste de vyandt reeds zoo sterk en diep in die Kapitanie was, dat'er geen middel zou zijn, om zijn voornemen tegen te gaen, en men genootzaekt zou zijn, den vyant het platte lant dier Kapitanie te laten vermeerteren, zoo wiert Garsman ten hooghsten belaft en aenbevolen, de bescherming van het fort Keulen, en de behoudenis van de Brasilianen, met hunne vrouwen en kinderen,

Hoge Raden raetsplegen, of men na 't bevrijden van *Rio Grande* *Paraiba* zal zoeken weer te krijgen

Overste Garsman na *Rio Grande* gezonden tot bescherming.

deren, dat die in aller maniere voor des vyants overval moghten bevrijdt zijn.

En alzoó 't in generlei maniere dienstigh zou zijn, by aldien de vyandt moghte voor hebben het kasteel Keulen aen te tasten, dat hy de Brasilianen met hunne vrouwen en kinderen daer in liet besluiten, om dat de lijftoght voor zulken groote menigte niet lang genoegh zoude kunnen toereiken, zoo wiert aen de zorge van Garsman bevolen, in zoodanigen geval dezelve tijdelijk van daer te verzenden na zoodanige plaetsen, daer zy zich buiten merkelyk gevaer van den vyand eenigen tijt konden ernerer. Waer toe by de Hooge Raden klein *Siara*, of een andere bequamer oort voorgeslagen wierd.

In het wederkeeren na het Reçiff was hy gelaft, (by aldien zonder verlet kon geschieden) *Paraiba* en *Itamarika* te bezoeken en aen te doen, en kennisse te nemen uit de opperhoofden dier plaetsen, van den toestand der zelve, met een de forten en hunne gelegentheden te bezichtigen, om tziijner wederkomst den Hoogen Raden te gelijk daer van beright te doen.

Volgens schrijven van *Bas* van den 30. van Loumaent, uit het fort Keulen, hadden de troepen van kapitein Reimbach op den vyant, die van *Mompabou* na *Kunhao* geweken was, aldaer op 't eiland in de moeras, zes trefselijke aenvallen gedaen, zonder evenwel zijne beschanfing te kunnen overweldigen. D'onzen kregen in die aenvallen ontrent de hondert dooden en gequetsten, en begaven zich weergezamentlijk, (alzoó zy geen voordeel op den vyant zagen te doen) na het huis van Johan Lestan, om aldaer zich van farinha en vleesch te voorzien: doch zy konden aldaer zeer qualijk noodige leefstocht bekomen: maer mosten zich, door behulp van twee netten, meest met visschen ernerer. Onder tusschen was de vyandt weer na *Paraiba* geweken. Acht en twintigh gequetsten wierden in de karavelle Lichthart na het Reçiff gevoert.

Voorts verzocht *Bas* aen de Hoge en geheime Raden versch volk en krijgstuigh, om het werk te mogen hervatten, en den vyant in *Paraiba* te

vervolgen. Doch daer over wiert by de Hooge Raden beraet slaeght, en de zake noch eenige dagen in beraet gehouden, ter tijt toe zy nader schrijven van *Bas* bekomen zouden.

Op den zevenden van Sprokkelmaent wiert by de Hoge Raden, met goetvinden van den Luitenant Admiraal Lichthart, besloten, de schepen Hollandia en de Zwaen, met het jacht de Vlucht, en de karavellen Hamel, Bullestraten en Lichthart, uit kruiffen op den vyant te zenden.

De Linge verwittighde by brieven van den elfden van Sprokkelmaent, uit het fort Margareta, in *Paraiba*, de Hoge Raden, hoe een Neger by hem overgekomen was, die verklaerde, dat *Kamaron* met alle zijne maght zich in de stad *Paraiba* bevond, met voorneemen van onze forten aldaer aen te tasten. Waer op hy verzocht, dat het volk hem wederom mocht toegezonden worden.

Hierop wiert datelijck by de Hooge Raden geantwoort, en met een berk toegezonden, het geen vereischt wiert.

Met een berk van *Rio Grande* verwittighde de Hoge Raet *Bas* de Hoge Raden Hamel en Bullestraten, hoe hy zich noch met zijne troepen by het huis van Jan Lestan bevond, en allen vlijt aenwende, om aldaer den zelve allen nodigen onderhoudt te verschaffen.

Dat ook de vyandt noch in *Momguappe* lagh, en alle toegangen gestopt had. Voorts had hy verscheide Brasilianen op kuntschap uitgezonden, om de rechte gelegentheit van den vyant te vernemen.

Den zeventienden van Sprokkelmaent wiert by de Hoge Raden goet gevonden, het schip de Zwaen, en karavel Bullestraten uit kruiffen op den vyant te zenden.

Den achtienden ging het jacht de Vlucht, en den twintighsten het schip Hollandia uit kruiffen. Ook wiert ten zelve dage het schip Overyssel gelaft in zee te gaen, om tot *Paraiba* op den brantwacht te leggen.

Den een en twintighsten ontvingen de Hoge Raden, Hamel en Bullestraten, schrijven van de Linge uit het fort Margareta, van den achtienden der zelve maent, hoe hy niet vorders voor

x dien

Vergeefse aenvallen op den vyant in Rio Grande gedaen.

Schepen uit kruiffen gezonden.

Tijding van Paraiba.

Schrijven van de Linge aen de Hoge Raden.

dien tijd van den vyant vernomen had, maer wenschte zijn volk, na *Rio Grande* uitgezonden, wederom te hebben, om des te beter zijne forten tegen alle aenvallen des vyants te mogen beschermen.

Veltrog-
ten der
enzen.

Den vier en twintighsten wierden eenige Soldaten onder, kapitein Kiliaen Snijder, en Klaes Klacsz., uitgezonden, om eenige gevangenen te bekomen, die zich ontrent het eilandt van de *Barette* onthielden. Doch zy quamen den zes en twintighsten weer op het *Reçif*, en hadden slechts vier mannen van verre gezien.

Een ander troep, die ontrent de stad *Olinda* was geweest, en gelegen aen de *Bracco de St. Jago*, hadden niemant aldaer kunnen aentreffen. Doch op het afkomen, als zy ontrent de reudit de Bruyn waren, had de vyandt zich op het Landt het *Reçif* vertoont, hoewel niet aengevangen: dies deze troep ook onverrichter zake wederom keerde.

Den zeven en twintighsten van *Loumaent*, des avonts, vertoonde de vyant zich sterk in de *Salinas*: waer op uit het fort de Bruin verscheide scheuten gedaen wierden. Dan hy ging van daer, zonder iet te bestaen.

Tyding
van Pa-
raiba.

Ondertusschen waren drie barken met volk uit *Rio Grande* te *Paraiba* aengekomen: het welk de Linge den Hogen Raden by brieve van den tweeden van *Lentemaent* verwittighde: en hoe d'overige koppen, tot vijf hondert toe, met *Pieter Bas* alle uren stonden te verwaghten.

Hy schreef ook den Hoogen Raden aen, dat hy genen Tapoyers vernomen had, als dat een groote troep in d' *Aldea* of dorp *Magarebbe*, in eene lage zoude leggen: derwaerts hy hondert en twintigh Soldaten en hondert Brasilianen na toegezonden had, om die op te slaen, en eenige gevangen te nemen.

Op den vierden van *Maert* quam de Hoge Raet *Bas* met het volk, sterk 500. koppen, weer op het *Reçif*, dat van daer na *Rio Grande* gezonden was. Hy deed den vijfden verslagh aen de Hooge Raden van al het geen zich toegedragen had.

Des nachts voor den negenden vertoonde de vyandt zich by het fort *Prins Willem*, in drie troepen, en

schoot uit musketten verscheide schoten, die by d'onzen van het fort beantwoort wierden. Doch op het lossen van het geschut trok hy aenstonts af.

Ten zelve dage wierd een troep van vijftigh man uitgezonden, onder den luitenant *Mos*, om kuntschap te bekomen. Zy wierden door twee kompagnien van den vyandt aengezocht, daer tegen zy eenen langen tijd schermtfelden, en weken zonder schade onder het fort *Waerdenburgh*. De vyant nam, zoo haest onder hem met geschut geschooten wierd, de wijk.

Scher-
mutfel-
ding met
den vy-
ant.

By brieve van den achtsten verwittighde de Linge de Hooge Raden uit het fort *Margareta*, in *Paraiba*, hoe de vyandt in *Rio Grande*, op de vijfden ons volk zoo verre uitgelokt had, dat hy hen eindelijk met alle macht te voet en te paerde omcingelde. De luitenant *Jan de Wael*, die den vyant met zijne byhebbende soldaten, ten getale van acht en veertigh, te verre en te wanordentlijk vervolght had, was met dertigh man komen te sneuvelen: hoewel de vyandt (volgens bericht van eenen neger, die in het gevecht tot de onzen quam overloopen) mede vele dooden en gequeften gekregen had. *Kamaron*, *Andre Vidal*, en meer *Bahische* krijgsbevelhebberen, hadden zich by dit gevecht bevonden.

Ten zelve tijde overvielen vijftien Brasilianen in een sterkte, genaemt *Papeku*, leggende zeven uren boven *Igaraku*, vijf mannen, zes vrouwen, en achteen kinderen, en sloegen die doot.

Ondertusschen waren de Tapoyers uit de Kapitanie van *Rio Grande* (die jaerlix in Zomermaent, eenige hondert sterk uit het geberghte, volgens gewoonte, afquamen,) weder na hun lant vertrokken. Zy hadden alle peerden en merrien, die konden wegh krijgen, mede genomen, uit vreeze van doorden regen-tijt overvallen te worden. Zy deden grote schade aen het vee. Dies het meer dan tijt was, dat zy van daer vertrokken, ten einde ons garnisoen haer onderhout aldaer noch bekomen mocht.

Tapoyers
trekken
uit Rio
Grande
na hun
lant.

Des nachts, voor den negenden van *Lentemaent*, vertoonde de vyandt zich by het fort *Prins Willem* in drie troepen,

troepen, schietende met musketten verscheide chargien, die by d'onzen van het fort beantwoort wierden. Doch zoo haest met grof geschut geschooten wiert, trokken zy af.

Alzoo het gebrek van lijftoght die van het Reciff hoe langer hoe meer drukte, zoo wiert, om de Magazijnen van de Brasilianen (die een maghtigh groot getal uitmaekten) r'ontlasten, den zefsten van Lentemaent by de Hooge Raden beslooten, de op ontbodene Brasilianen van *Rio Grande*, met een kompagnie vuuroers, na het eilandt *Itamarika* te zenden, om aldaer farinha-wortelen te trekken.

Beract-
slaging
of men
volk zal
kunnen
in 't vele
brengen.

Ontrent den zelve tijd stonden de Majoors *Bayert* en *Pistoor*, ter vergadering van de Hooge Raden, binnen, en vertoonden, hoe hen ter ooren gekomen was, dat onder de burgerye, onder andere redenen omgingen, dat de Soldaten wel in het velt zouden kunnen gaen, en zy de forten bewaren: waer toe door den Luitenant Admiraal Lichthart drie hondert mannen aangeboden waren. Doch dat het aen hun yver en vlijt zou schorten en haperen. Dieshalve quamen zy hunnen dienst aanbieden, om in het velt te gaen, met de kleine macht, die zoude kunnen uitgemaakt, en uit de garnisoenen gelicht worden. Hoewel zy zeiden by het besluit te blijven voor weinige dagen gegeven: te weten, dat het niet als met groot gevaer vermengt was, doordien de macht, die men in het velt kon brengen, zeer klein zou zijn, en evenwel daer door geen lijftoght in het magazijn zou komen. Hier op wiert de Luitenant Admiraal binnen ontboden en gehoord: die zeide, niet te weten oit aen iemant gezeidt te hebben, dat hy eenigh volk zoude kunnen uitmaken: alzoo de schepen zoo niet gemant waren, om eenigh volk daer van te kunnen vermiffen.

Vyant
verroont
zich on-
trent het
Reciff.

Des nachts, voor den dertienden van Lentemaent, vertoonde de vyandt zich aen de reduit de Bruin, zoo op de overzyde van de reviere, als op den dijk, tot aen het gerecht, en gaf van daer dapper met musketten en hacken vier: doch trok af, op het lossen van het grofgeschut uit de reduit.

Hy vertoonde zich ook rontom het

fort d'*Afogados*, en gaf vier daer op. Doch trok op diergelijk antwoord af.

Des avonts tusschen negen en tien uren deed de vyant eenen aenval op het houten wambais, (dat zeer sterk <sup>en be-
springt
het hout</sup> verzien, en tot bevryding van de vlak-
te, tusschen de vijfhoek, en d'*Affogadas* gemaakt was,) en duurde die tot een uur toe in de nacht.

De vyandt hieuw op verscheide plaetsen de pallissaden af, en trachte te ondergraven, en met droogh riet op twee hoeken het zelve werk aen brandt te werpen: hoewel vruchteloos.

Hier op week de vyant af, met achterlaten van eenige dooden, zoo Portugesen, Mulaten, als Negers. Aen onze zijde bleven twee, en waren vier of vijf gequest: waer onder deluitenant Kaspar Ferdinandes van Grol, die twee gevaerlijke wonden kreeg.

Des morgens wiert orde gestelt, om de pallissaden te vernieuwen, en noch een ry pallissaden daer buiten te stellen, en tusschen beide met voetangels te bestrooien.

Den zeventienden kregen de Hooge Raden bericht met de bark *Parai-<sup>Tyding
van Siara</sup>*ba uit *Siara*, mede brengende zes Brasilianen, met tijding, hoe de overige Brasilianen zich van *Siara* na *Kom-
messi* begeven hadden, en na *Rio Grande* niet wilden af komen, uit vreeze men over hen wrake mochte nemen, wegens het vermoorden, voorhene aen d'onzen gepleeght.

Met dezelve bark verwittighde de Linge van den veertienden der zelve maent: hoe de vyant zich te dier tijde zeer sterk ontrent het Noorder fort gehouden had, en toen wederom vertrokken was: hoewel hy niet wist of na *Rio Grande* of na *S. Andries*. De twee hondert Brasilianen van *Itamarika* en *Rio Grande* had hy noch by zich, en verzocht orde van de Hooge Raden, wat hy met hen doen zou.

De vyandt had de farinha-velden van de Brasilianen in d'*Aldeas Majerebbe* en andere uitgeroeit, en geheel bedorven. Dies de Brasilianen uit onze Magazijnen voortaan zouden moeten onderhouden worden. Waerom hy de staet van het magazijn overzond, en verzoght vooral, met wijn en olie te mogen voorzien worden.

Hier van wierdt Dortmont, opperhoofd op *Itamarika*, kennis gegeven, en voorts na *Itamarika* in gereden gelde duizent gulden, en eenigh oorlogstuigh gezonden.

Men zond ook duizent gulden na *Paraiba* aen de Linge, vijf en twintig vaten meel, een vat gort, een vat wijn, drie amen olie, een vat erweten, en krijghs-behoefden.

Voorts wierdt de Linge belast, de Brasilianen, van *Rio Grande* gekomen, wederom daer na toe te zenden, om die Kapitanie voor overval van den vyant te bevryden, en allen vlijt aen te wenden, om kuntschap te bekomen, of de vyant na *Rio Grande* vertrokken was, en dan ordet stellen, dat zijn voornemen mocht tegen gegaen worden.

Farinha-
wortelen
by den
Admiraal
Lichthart
gchaelt.

Onderrusschen was de Luitenant Admiraal Lichthart (volgens schrijven van den een en twintighsten aen de Hoge Raden) met de Soldaten en Brasilianen van het eilant *Itamarika* na het Noorder gat gezeilt, en aldaer de riviere opgelopen, en had op het eilandt *Tapoque* een groote parthye van Mandioka-wortel bekomen, die ontrent acht hondert Alquer farinha zouden uitleveren. Deze Mandioka wiert door hem na het eilant *Itamarika* gebracht, en onder de Brasilianen en anderen verdeelt, om alzo de magazijnen te strekken.

Schepen
die kruif-
ten ge-
zonden.

Den dertighsten van Lentemaent wierdt, met goetdunken en raet van den Admiraal Lichthart, besloten, voor de Bahia de volgende schepen te laten kruiffen: als *Vlissingen*, *Ter Veer*, en de jachten *Hafewint*, *Heemstee*, *Spreeuw*, en *Bullestrate*.

Desgelijx wiert den zefsten van Grasmaent besloten, de karavellen *Hamel*, *Lichthart*, beneven de schepen de *Zwaen*, *Soutelande* en de *Vlucht*, voor de Kaep St. Augustijn en daer ontrent te laten kruiffen, die den tienden in zee liepen.

Den een en dertighsten van Lentemaent kregen de Hoge Raden schrijven van den vijf en twintighsten der zelve maent uit *Rio Grande*, hoe *Paulo da Cunha* en *Kamaron* met acht hondert koppen, waer onder drie hondert met vuur-geweer, zich in *Kunhao* bevonden, om aldaer beesten

by een te brengen, en die na de Kapitanie van *Paraiba* atte voeren.

Op de aenkomste van d'overste Garsman was, (volgens zijn schrijven van den vierden van Grasmaent aen de Hoge Raden,) de vyandt reeds uit de Kapitanie van *Rio Grande* vertrokken, en had eenige beesten mede genomen, zonder op d'onzen iet te ondernemen.

Tijding
van Gars-
man uit
R. Grande

D'onzen lagen noch te dier tijde met dertigh of veertigh Soldaten, en twee of drie hondert Brasilianen, aen het huis van *Johan Lestan*, om op het doen van den vyant te lettén.

Ten zelve tijde, (volgens schrijven van de Linge) onthield de vyant zich ontrent de forten van *Paraiba*, en maekte nu en dan eenigh alarm, zonder iet aen te tasten. Maer naderhant liet hy d'onzen, ontrent die forten, ongemoeit, en vond in het begin van Zomermaent, geen vyandt zich aldaer meer.

Des jaers zefftien hondert zes en veertigh, des middernachts voor den 5. April, wierdt Jakob Rabbi door beleit van den Oversten Luitenant Garsman, ontrent *Potosi*, drie uren van het kasteel *Potosi*, niet verre van het huis van eenen Jan Muller (by wien hy dien zelve avond met Garsman vergast was) bedekter wijze aengetroffen, en met twee kogels van het peert dootgeschoten.

Jakob
Rabbi
door-
schoten.

Lang had Rabbi voor dit ongeluk gevreesd: waerom hy in bedenken was, (volgens zijn eigen zeggen aen verscheide luiden) uit de Kapitanie van *Rio Grande* te scheiden, en zich by de *Tapoyers* t'onthouden, om het gevaer t'ontgaen.

Deze zake wiert by de Hoge Raden zeer qualijk opgenomen, en van zeer quaden gevolge geacht: naedien zy vreesden, dat daer door alle de volken der *Tapoyers* (dewijl zy dezen Jakob Rabbi in zeer hoogen achting en voor hunnen patroon hielden) wel licht tegen onzen staet mochten verbittert worden: als ook dat de Brasilianen hun wel onvernoeght mochten toonen: dewijl zijne vrouw een Brasialin was, en men haer ten minste niet had laten behouden, het geen hy met de doot ontruimt had.

Hier over wiert Garsman, door bevel

vel van den Hogen Raedt van Justitie en Finantie, den vier en twintighsten van Grasmaent in verzekering genomen, en op het schip *Hollandia* gebraght.

Ondertusschen zou de Majoor *Bayer* by voorraet de plaetse van Garsman waarnemen.

Dees Jakob Rabbi was voorhene gecommiteert, om onder de *Tapoyers* te verkeerren, en by commissie van hare Ho: Mo:, zijne Hoogh: en by de Compagnie gegageert, om de *Tapoyers* in vrientfchap en goede genegenheit tot dezen staet t'onderhouden: gelijk hy tot verscheide malen die volken tot onzer hulpe uit het geberghte, (hunne woonplaetse) afgeleidt had. Hy woonde in *Rio Grande*, op het fort Keulen, en had eene *Brasilianin* tot een vrouw; hoewel hy van Duitschen af komst was.

Garsman quam den negentienden weder op het *Reçiff*, en deed aen de Hooge Raden verslagh van zijne verichtung.

Door het overlijden van den Kommandeur, *Kaspar Honighuizen*, of opperhoofd der *Brasilianen*, die in het laeste gevecht van *Itamarika* gebleven was, verzochten de *Brasilianen* een ander opperhoofd: waer toe zy *Vincent van Drillenbergh* opdregen.

De vyant stroyt brieven uit.
En d'onzen daer tegen.

Den zeventienden quamen den Hoogen Raden wederom eenige brieven ter hant, als voorhene by den vyant uitgestrooit, om het volk te doen overloopen. Waer tegen by d'onzen brieven overgezonden wierden, op de namen van eenige Soldaten: daer by zy hunne kloekmoedigheid toonden, en den overloopers hunne trouwloosheit verweten en bekent mackten.

Men vond mede goet, ten platten lande uit te strooien den brief, by den Ambassadeur van Portugael aen hare Ho: Mo: vertoont, dien hy voorgaf van den koning te hebben ontfangen. By welken brief de koning den aengenvangen oorlogh, en de troepen, by den gouverneur van de *Bahia*, *Antonio Telles da Silva*, gezonden, herroept: beneffens het antwoord van hare Ho: Mo: op des Ambassadeurs voorstel. Alleenlijk om d'ingezetenen te doen zien, dat'er gene hope voor hen was,

om sekoers uit Portugael te bekomen, noch eenige schijn, dat dien oorlogh tot hun voordeel, gelijk zy voorgaven, zoude bygeleght worden. Dit deden ook d'onzen alleenlijk ten dien einde, om hen daer door tegen die van de *Bahia* op te hitfen.

Op den vier en twintighsten van Grasmaent trokken twee kompagnien Portugese Soldaten, d'ene onder kapitein *Laurenço Karnero*, sterk ontrent vijftigh koppen, uit de *Vergea*: ende andere onder kapitein *Pedro Kaval-kanti*, uit de stad *Olinda*; sterk ontrent veertigh man, na *Igarasu*. Hier by hadden sich *Andre Vidal* en Hooghstraten zelfs in perzone verwoeght. Hun toeleg was, om den onzen te beletten, dat die van *Itamarika* gene *barinha*-wortelen zouden trekken: nadien zy verstaen hadden, dat d'Admirael *Lichthart* en kapitein *Jan Klaefz* daerom uit waren.

Den vijf en twintighsten trokken zy, gesterkt met een kompagnie lantvolk, uit *Igarasu*. By hen bevand zich zeker Chirurgijn, *Kristoffel Mars*, een Hooghduitscher, die by den vyandt te vore gevangen was: maer in het voortrekken was *Mars*, wanneer hy zijn water maken wilde, van detroep afgedwaelt, en in onze embuscade, ontrent de pas van *Tapafimo*, vervallen.

Deez verklaerde (op ondervraging van den Assessor *Walbeek*, door orde van de Hoge Raden) hoe niet lang te vore noch aen de *Bareta*, *Bierbooms* en *Britos* meulen, en in de stad *Olinda* negen kompagnien Soldaten gelegen hadden, ieder sterk, d'een door d'ander, veertigh of vijftigh koppen, zonder krijgsvolk in de *Vergea* te zijn. Ook lagen in de *Salinas* vijf kompagnien, sterk door malkanderen veertigh of vijftigh koppen. *Hendrik Dias* lagh in *Kaspar Kox* huis, en had twee hondert *Mulaten* en *Negros* by zich.

Op orde van *Martin Soaros Moreno* waren ontrent twee hondert en zestigh *Nederlanders*, zoo Soldaten als vrye luiden, (waer onder vijf of zes vrouwen en twee kinderen) in het bosch van *Tabatinga*, tusschen *Sibera* *Deriba* en *Tabatinga*, door een kompagnie lantvolk vermoort, die men by een doen komen had, na kapitein *Klaes Klaefz* overgekomen was, onder

Lantvogel
des vyants

Kristoffel
Mars by
d'onzen
gevangen

Verhaelt
des vyants
macht en
bedrijf.

der voorgeven, als of men die na de *Bahia* vervoeren wilde. Behalve die waren noch vele andere vermoort, ten getale in alles van ontrent drie hondert koppen.

Uitroght
der on-
zen om
Mandio-
ka.

Alzoo het meel by d'onzen op het Recif begon zoo schaers te worden, dat'er niet overigh was, om de buitenplaetsen daer mede te voorzien, en evenwel de Brasilianen op *Itamarika*, die aldaer met vrouwen en kinderen in grooten getale waren, hun noodigh onderhoudt moften hebben: dewijl ook de gehaelde Mandioka toen al ten einde, en de Mandihoka rontom het eilandt *Itamarika* toen al weghgehaelt, of by den vyandt zelf uitgetrokken was, ten einde d'onzen zich daer van niet zouden dienen, zoo wiert by de Hooge Regeering, uit perfling van hoogen noot, befloten, een troep van ontrent vier hondert koppen in verfcheide vaertuigen uit te maken, om daer mee na *St. Laurens da Praia* of *Tujukapa* te gaen, en aldaer Mandioka off *farinha* te bekomen.

Deze vier hondert koppen zouden gevonden worden, als volght.

De kompagnie van Klaes Klaefz.	
sterk	9.)
Uit de Vijfhoek	25.
Uit d' <i>Affogados</i>	25.
Van <i>Itamarika</i> , onder	} koppen.
kapitein Willem Lambertz.	
Vrye luiden van daer.	30.
Brasilianen.	150.)

Den negen en twintighften van Grasmaent bequamen de Hooge Raden fchrijven van *Itamarika*, dat de onzen, uitgegaen zijnde om Mandihoka of *farinha*-wortelen te halen, na zy den vyant uit twee of drie van hunne befchanfingen verjaeght hadden, een vyants sterkte, die eene diepe gracht voor haer had, en met zware paliffaden voorzien was, met groote kloekmoedigheid, doch zeer onvoorfichtelijk, aengerast hadden: waer door zy den Kommandeur van de Brasilianen, kapitein Willem Lambertz. en twee luitenants verlooren hadden: dies zy zonder *farinha*-wortelen te bekomen, met zeventien dooden, en zesen-twintigh gequeften, hadden moeten den hertret nemen.

Hier over hield Dortmont, opper-

Vale
vruchte-
loos uit.

hoof van *Itamarika*, ernstelijk aen, om hem met meel te voorzien: alzoo het Magazijn gantsch geen voorraet had. De vyandt had ook verfcheide dooden gehad.

Den eerften van Bloeimaent wierdt by de Hoge Raden befloten, derwaerts twintigh vaten meel, twee vaten gort, twee vaten erweten, een vat wijn en een vat brandewijn te zenden: benefens duizent gulden in gereet gelt, tot onderhoudt der Brasilianen en de onzen.

Den derden van Bloeimaent kregen de Hoge Raden, by brieven van den vorigen dagh, door den Directeur Dortmont, van *Itamarika* bericht: hoe de vyandt op dat eilandt geweest was, en zes negros van eenen Seulijn, vier van de kompagnie, en vier byzondere perzonen, genomen had: Ook hoe de Brasilianen zoo verre reets gedebaucheert en gebracht waren, dat zy zich van d'onzen afgezonderd, en zich in het bosch begeven hadden. Zy waren twee mael binnen gedaeght; maer hadden niet willen komen. Waer over d'onzen *Apprifius*, predikant der Brasilianen, met vijfen twintigh Brasilianen, derwaerts gezonden hadden, om de Brasilianen met gemoede zien te bewegen, ten einde zy zich weder by d'onzen mochten vervoe-gen. Dan zoo zulx niet wilde gefchieden, dat zy tegens hen gewelt zouden moeten gebruiken. Doch *Apprifius* wift zoo veel by hen te wege te brengen, en hente belezen, dat zy wederom inquamen, en zeiden alleenlijk uit hongers-noot vertrokken te zij- om zich des te beter te kunnen onderhouden.

Tyding
van Ita-
marika.

Voorts verzocht Dortmont nieuwe voorraet voor het Magazijn, en hield inzonderheit hart aen, dat aldaer een bequaem perzoon tot Commandeur moghte gezonden, en de kompagnie van Vosterman verwiffelt worden: alzoo deffelfs Soldaten zich zeer oproerigh aenftelden.

Hier op wiert den zelve dagh, de derde van Bloeimaent, befloten, tot demping en wegneming van deze opgeftane zwarigheid, eenen perzoon van gezagh en aen aenzien, te weten, Bullestraten, een van de drie Hooge Raden, derwaerts te zenden, om proe-

Bullestra-
te na Ita-
marika
gezondt.

proeve te nemen, of hy met eenige perzonen zou konnen accorderen, om het garnifoen van vifch te verzorgen, en voorts in alles orde te stellen, het geen ten dienfte van de Compagnie vercifcht wiert.

Bullestrate dan trok, den vierden van Bloeimaent, met het fregat de Hazewint derwaert, en quam den vijfden des namiddaghs op Itamarika, en den tienden weder op het Reçiff, en deed verflagh van zijne verrichting aen de Hooge Raden : als volgt.

Te weten : hy had de werken op den bergh en stad Schopbezichtight, en op het vermaken van het fort Oranje, en op alles goede orde gefelt.

Hy had belaft het groot fteenen huis, dat boven ftoot, en het raethuis eertijts was, met paliffaden te fluiten en vaft te maken, ten einde het niet zou kunnen overvallen worden. Hy had al de Brasiliaense kapiteinen en hoofd-officieren by den anderen ontboden, en hen voorgchouden: hoe ons fekoers alle dagen ftoot aen te landen, en voorts hen vermaent, om tot onzen ftaet getrou te blijven, als voorhene, en hun volk, zoo veel des doenlijk was, by den anderen te houden. Het welk zy alle aennamen na te zullen komen.

Hierop had Bullestrate hen met eenige wijnen en wat gelts vereert, en ftoffe tot kleeding voor den Refidoor behandicht, het welk by hen dankbaerlijk aengenomen wiert.

In het omrijden en bezichtigen van de paffen des eilants, had hy de plantagien en konavialen van Koenraed Pauli, die doer den vyant afgebrandt waren, bezichtight. Desgelijx de kokos-boomen, die aldaer ten getale van hondert en zestigh door de Brasilianen, uithongers-noot, om verre gehouwen waren, om zich van die vruchten, als fpier, te konnen onderhouden, gelijk zy op meer andere plaetsen gedaen hadden.

Hy had ook met verfeiden perzoonen gefproken, om het leveren van parthyen vifch te befteden, ten einde d'onzen zich op het Reçiff daer van zouden kunnen dienen. Doch niemant wiert gevonden, die daer aen wilde: alzooy zeiden, dat hunne Negros meest gevangen waren, en da-

ghelix verliepen, en het geen zy noch quamen te vangen, op het eilandt wel verkoopen konden, zonder te zouten, of andere kosten daer aen te doen.

Hy was ook met den Refidoor van de Brasilianen in befprek, en floegh voor, of men al fijn volk met gelt, in de plaets van broot, niet zou kunnen contenteren, om alzooy het meel, waer van men flecht voorzien was, te sparen: te meer, naerdien zy van drie netten door d'onzen voorzien waren. Deez nam aen, met de Brasilianen daer van te fpreken, en gaf hope van ja: te meer, zy gelt zouden ontfangen, om zich daer van te kunnen dienen.

Alzooy de voorraet van koft op het Reciff, als ook op *Tamarika*, *Paraiba* en *Rio Grande* van tijt tot tijt kleinder wiert, en de fekoers langer verfoefden, de benauthheit toenam, en men te lande befloten zijnde, geen middel had, om van daer eenigen lijftocht tot ftrekking van de magazijnen, te bekomen, zulx het eenemael op de vifch zou hebben moeten aankomen, zoo wiert by de hooge Raden Hamel en Bas den zevenden van Bloeimaent goet gevonden, om in dat stuk zoo veel te wege te brengen, als doenlijk was, al het zeil-garen, dat te vinden was, op te koopen, en daer van netten te laten braeien: waer mee zedert veel vifch gevangen wiert.

In het begin van Bloeimaent, wiert by de hooge Raden in hechtenis genomen, zeker *Johan Vieira d'Alagoa*, op d'aenklaghte van zekeren Portugees, die in Angola een neerlaegh gedaen had, en tot d'onzen gevlucht, en van daer na het Reçiff gekomen was.

Dees Portugees verweet en betighte dezen *Vieira* in het aengezicht aen: dat hy hem afgezonden had, om zeker gecijffert parkement, en een doosje, daerin eenige verborge papieren ware, om aen den vyant te beftellen: welk parkement, doosje en papieren den hoogen Raden ter handt gefelt wierden. Hier op wierdt *Johan Vieira*, die zulx ontkende, door den gerechte ter fcherper examen gebracht: doch ftoot het pijnigen uit, en bleef loochenen al wat hem te laft geleidt wiert. Maer eindelijk vond men door nader onderzoek onder zijne verzeerde

Verhael van zijne verrichting aen de Hooge Raden.

Vifchvangst tot ftrekking van lijftoghten.

Johan Vieira d'Alagoa wort met verhaet betight.

papieren, diergelijk geſijffert ſchrift, dat door zeker Jode ontſijffert wierd, en hield in een verhael van onze gantsche gelegenheit, met aenwizinge, in welker maniere de vyandr het Reciff zoude mogen bemachtigen.

Ten leſten bekende hy zelf, dat hy dat geſchrift in cijffer-letteren geſchreven, en behandicht had, om het aen de vyant te beſtellen.

Hy wierd hier over den negen en twintighſten van Bloeiſmaent met de doot geſtraft.

Raetplanning der Hoge Raden over de ſtrekking der liſtſoght. Aengezien nu de liſtſoght in de magazijnen gantsch klein wiert, en het rantzoen zijne voortgang nam, en alle voorraet van meel, porſpijze, en vleefch te gelijk binnen weinige weken zou opgacn, zoo wiert op den negenden van Bloeiſmaent by de hooge Raden Hamel en Bas beſloten, (dewijl het broot noch pottagie, zonder onluſt van de Soldaten, niet kon vermindert worden, en het vleefch by dien tijt, daer zoo veel viſch gevangen wiert, zou kunnen geſpaert worden) aen de Majoors *Beyert* en *Piſtoor*, een voorſlagh te doen, om in plaetſe van een pont vleefch, het toekomende rantſoen, aen ieder Soldaet zes ſtuivers in gelt te geven, ten einde alſo, noch vleefch in voorraet behoudende, des te berer te mogen uithouden. De Majoors, de noorzakelijkheid wel ingezien hebbende, namen aen, het zelve den Soldaten ſmakelijk te maken, en zoo veel te zullen uitwerken, dat zy, in plaetſe van een pont vleefch, zes ſtuivers in gelt zouden ontfangen.

En alſo meer en meer de noor aendrong, en het ſekoers zoo lang den onzen ontfont, waer door zy van alles berooft wierden, zoo wierdt des volgenden daeghs by de hooge Raden beſloten, het broot op een pont, in plaetſe van anderhalve pont, ter weke te bakken: en dat ieder burger, ook de hooge Raden, en alle perzonen van train van de Compagnie, maer twee brooden ter weke zouden ontfangen: de Matrooſen een ieder ook maer twee pont ter weke: Inſgelijx de kapiteinen, luitenants, en vaendrighs: doch alle de Soldaten, tot Serjanten toe, zouden noch drie pont tot rantzoen ontfangen.

De Linge verwittighde van den

vijfden van Bloeiſmaent, van *Paraiſa*, uit het fort Margareta, hoe de vyant hen toen ontrent de forten ongemoeit liet: en de Braſilianen een parthye van hun volk na *Tapoa* gezonden hadden, om gevangens te bekomen.

Ten zelve tijde quam ter kennis van de hooge Raden, hoe de overſte Garsman, zonder orde en laſt der hooge Raden, van *Rio Grande* eenigh geſchenk aen de Tapoyers gezonden, en die op ontboden had, om in die Kapitanie te komen, voorgevende, dat het zou geſchiet zijn, om met d'aenkomeſe nieuwe regeering nader verbont te maken. Dit baerde in de hooge Regeering gene kleine ontſteltenis, alſo men zoo ſchaers van liſtſoght voorzien was, en, by afkomen der Tapoyers, zy daer van noch zouden moeten voorzien worden, om den ingezenen dier Kapitanie genen overlaſt te doen. Hier op wiert by de hooge Raden beſlooten, aen Roelof Baro te ſchrijven, dat hy allen yver zou aenwenden, om de Tapoyers weer met vrientſchap van daer te laten vertrekken, en niet als eenigen van de voornaemſten te behouden, om die op het Reciff te laten komen, en over't onbehoorlijk ombrengen van *Jacob Rabbi* te ſprekē, en hen dienaengaende geruſt te ſtellen, en vernoeging te doen. Men gaf ook orde, om aen hen te vereeren eenigen wijn en gebrande wijn, als ook Nurenberger waren.

By zoodanigh beloop en gelegenheit van zaken, hebben de Hooge Raden, zoo lang men het meeſterſchap in de Kapitanie van *Rio Grande* behield, getracht, en allen yver en vlijt aangewent, om de forten, die hen in handen gebleven waren, tot de komſte van het ſekoers uit het vaderlant, te mogen maintineren en verdedigen: want!, dewijl de menigthe der zielen, die haer op het eilant *Itamarika* onthielden, het zelve eilant zoo kael hielden, dat men niet alleēnlijk gene ververſchinge, ten behoeve van't Reciff, van daer konde bekomen, maer dezelve eindelijk, tot de kinderen toe, uit de magazijnen der Compagnie moſten geſpijft worden, zoo heeft de Kapitanie van *Rio Grande*, tot op het laeſte toe van mijn verblijf, behalve

Overſte Garsman doet de Tapoyers in Rio Grande komen.

Kap. van R. Grande voor d'onzen zeer dienſtig.

halve defruiten , noch een goede me-
nichte van beesten en farinha uitgele-
vert: waer mede de Hooge Raden
het volk in redelijke gezontheit hiel-
den , en de vivres en eetwaren noch
zoo lang strekten , dat men dezelve se-
koeten heeft kunnen afwachten: het
welk hen anders , na allen menschelij-
ken schijn , onmogelijk was geweest.

Deze Kapitanie zou , by die uitle-
vering van farinha en beesten , ten be-
hoeve van de zuidelijke garnisoenen,
noch een geruimen tijd hebben kunnen
continueren , ten ware de volgende
toeval zulx verhindert had.

Wanneer de sekoersen uit het Va-
derlant , door de aenhoudende vorst
en tegenstrevige winden , boven alle
verwachtinge , vertoefden , zoo ver-
vielen de Brasilianen van *Gojana* , die
zich met vrouw en kinderen uit d'*Al-
deas* van *Gojana* , om voor den vyandt
bevrijt te zijn , op *Itamarika* vertrok-
ken hadden , in den uitersten hongers-
noot: want dewijl men , na alles dat
eetbaer was , op het eiland verteert had ,
en de vyandt alle passsen ten platten
lande nauw besloten hield , geen ander
middel vond , om die by het leven te
behouden , als hen gezamenlijk uit
onze magazijnen te voeden , daer
nochtans die zoo schaers waren , dat
ieder borger niet meer als een pondt
broot ter weke genoot , ('t welk noch
maer voor twee weken kon strekken ,
en deshalven tot onderhoudt van de
Brasilianen vrouwen en kinderen niet
kon besteed worden ,) zoo konden de
Hooge Raden niet anders doen , als
eene proeve te nemen en onderstaen ,
of men de Brasilianen konde daer toe
verspreken , dat zy met gemoede , on-
trent twalef hondert zielen , vrouwen
en kinderen , van daer na de Kapitanie
van *Rio Grande* zouden willen zen-
den ; alwaer zy zich noch voor een tijt
ten platten lande zoude kunnen er-
neren.

Dies schreven de Hoge Raden den
eersten van Bloemaent na *Itamarika* ,
aen *Dortmont* , desselvs opperhoofd ,
dat hy met de Brasilianen aldaer zou
spreken , om te zien of men van daer
vijf of zes hondert vrouwen en kinde-
ren , met eenigh manvolk na klein *Sia-
ra* en *Rio Grande* zoude kunnen ver-
zenden , om aldaer hun onderhoudt

te hebben , tot ontlafing van het ma-
gazijn. Zy hadden ook den Assessor
Walbeek derwaerts gezonden , om de
Brasilianen daer toe te verspreken.

Ten dien tijde bevonden sich op
het eiland *Itamarika* vijftien hondert
Brasilianen , zoo mannen , vrouwen ,
als kinderen : waer onder vijf hondert
mannen waren , die toght en wacht ded-
den , onder het beleit van *Kaspar*
Honighuizen , schout van *Itamarika*.
Sy kregen elk wekelijk noch geen pont
broot door malkanderen.

Na dan dat de leeftocht op het
Reçiff meer en meer geheel schaers
begon te worden , en de vlote met het
sekoers uit het Vaderlant vertoefde
te komen , en evenwel d'aenkomfte
van de zelve , tot het behoudenis des
lants , diende afgewaght , zoo wierd
den acht en twintighsten van *Bloei-
maent* , des jaers zelt en hondert zes en
veertigh , by de Hooge Raden , *Dirk*
Hamel , *Bullestrate* en *Bas* , den Ad-
mirael *Lichthart* , *Majoors Bayert* en
Pistor overleit en onderzocht , door
wat middel zulx best by hen zoude
mogen in 't werk gestelt en volbracht
worden.

Eerst wiert het genomen besluit,
over het verzenden van de Brasilianen
van het eiland *Itamarika* na de Kapi-
tanie van *Rio Grande* , vast gestelt ,
en vervolgens goet gevonden , op het
spoedighste het vereischte vaertuigh
daer toe gereet te maken , om dezelve
te vervoeren , en zoo daer van ontlaf-
te worden.

Vorder wiert in beraet genomen , of
men niet een goet aental van krijghs-
volk uit alle de fortten zoude kunnen
lichten , om te zien , of men een goede
troep , soo van soldaten als Brasilianen ,
zoude kunnen uitmaken , met toeleggh
van d'eene of d'andere plaetse aen te
taften , om *Farinha* en andere behoef-
ten te bekomen , ten einde zich alzo
des te beter te onderhouden. Doch
hier op droegen de *Majoors Bayert*
en *Pistor* den hoogen Raden voor , de
gelegenheit van krijghsvolk in alle
de sterkten zoodanigh te zijn , dat wel-
licht , zoo zy eenigh volk quamente
lichten , d'eene of andere plaetse in ge-
vaer zouden stellen.

Men zaggh mede , hoe men niet ze-
ker wist , waer men *farinha* zou beko-

men: alzoo de vyant overal, daer de onzen op zouden mogen toeleggen, de farinha deed weghhalen: en overzulk veel volks zou komen gevaer te loopen, zonder voordeel te kunnen doen: behalve men geene macht had om den vyant te slaen.

Daeren boven wierdt in betraghting genomen, of den onzen al zulk, tegen allen schijn, quam te gelukken, men evenwel daer door gene farinha in overvloed, tot onderhout van de garnisoenen, zou bekomen.

Men vond niettemin goet, een lyfte van alle de garnisoenen te maken, om te zien, of men eenig volk by den anderen zou kunnen brengen, om iets t'ondernemen, tot voordeel van den staet.

Dies vond men goet, om zekerder te gaen, de forten wel te bewaren, en het beloofde sekoers noch af te wagh-ten.

Voorts wierd goet gevonden, kapi-tein De Niger met zijne kompagnie ende Brasilianen, na *Rio Grande* te laten gaen. De Majoors Bayert en Pistor gaven ten volgenden dage de lyfte van alle de bezettingen over: waer by zy vertoonden, dat uit de garnisoenen geen volk kon getrokken worden, om in het velt te brengen: als alleenlijk uit d' *Affogados*: hoewel dat weinigh, en daer mee niet te verrichten zou zijn.

Men vond ook raetzaem, het schip *Omlandia*, beneffens het fregat de *Hazewint*, na het eilandt *Itamarika* te laten gaen, om de Brasilianen na *Rio Grande* te vervoeren.

Nader
overlegh
om den
vyant in't
veltaen
te taften.

De hooge Raden, Admiraelen Majoors, leiden den een en dertigsten van Bloemaent nader in beraet, wegens eenige maght uit te maken, om den vyant in het velt aen te taften, en waer men die tegen den vyant zou kunnen gebruiken.

Hierop wiert in aenmerking genomen, dat de vyant met zijne meefte macht in de *Vergea* lagh: en schoon die aldaer niet lagh, men evenwel daer gene farinha of andere behoeften zoude bekomen kunnen; uit oorzake de vyant zelf alle zijne nootdruft van verre halen most.

Ook was men bewuft, dat de naefte farinha-landen aen het *Reciff*, waren, by *St. Laurens*, of daer boven, ten minften vijf mijlen van het *Reciff* ge-

legen: van waer op het *Reciff*, by middel van eenen tocht, niet te bekomen was: dat de naefte farinha-landen om de zuid lagen, daer groote farinha-rossen of velden waren: al by *S. Antonio* en *Moribeka*, alwaer, om de maght des vyants, en om de verre wijte en afgelegentheit, niet aen te komen was. Dat de naefte farinha-velden om de Noort aen *Ingariba* lagen, die mede van de handt en zee kant af lagen: dies daer ook gene overvloed zou te bekomen zijn.

Voorts wierdt noch in omvragte gebragt, of men boven *Itamarika* niet zou kunnen landen, en van daer eenigh volk lichten.

Maer aengezien de Brasilianen op *Itamarika* niet langer konden gehouden; maer wegh mosten gevoert worden: zoo kon men van daer geen volk lichten, of gene Brasilianen in het velt brengen.

Na men overleit had, wat volk men uit de forten zou kunnen lichten, en die met borgers bezetten, zoo wierdt bevonden, dat uit d' *Affogados* zouden zeventigh of tachtigh mannen kunnen gelicht worden: en een gelijk getal uit de *Vijfhoek* en *Mauritsstad*, en van *Antony-Vaez* omtrent vijftigh mannen, t'zamen in alles twee hondert en taghtigh mannen: in wiens plaetse borgers van het *Reciff* mosten geleidt worden.

Maer aengezien op het *Reciff* niet meer als zes kompagnien borgers waren, ieder sterk zeventigh of ten hoogften taghtigh koppen, die toen om den derden nacht de wagh mosten houden: zoo zou daer door die plaetse, daer de vyant meeft het oogh op had, in gevaer gestelt worden: alzoo aldaer gene Soldaten in garnisoen lagen.

Wat het varend-volk aenging, dat op de schepen was, met jongens daer onder te rekenen, beliep niet meer als twee honderten vijftigh koppen: dies daer van niet kon vermist worden: of men most de schepen met al het vaertuigh ledigh laten staen.

Na het een en ander by de hooge Regeering overleidt was, vond men goet, om met alle verzekering te gaen, het aengefchreven sekoers uit het vaderlant af te wagh-ten, en zich na de

beraemde orde van de vergadering der Negentien te schicken, om de plaetsen, die d'onzen in hadden, wel te bewaren.

Ten zelve dage ontvingen de Hooge Raden schrijven van Walbeek van *Itamarika*: hoe aldaer eenige Brasilianen verlopen waren, en een gerucht uitgestrooit was, dat d'onzen hen verlaten zouden: daer door zy alle vol vreeze waren: hoewel het opperhoofd Dortmund en andere hen dat uit het hoofd gestelt hadden.

Brasilia-
nen ver-
zoekt,
om van
Itamarika
na Rio
Grande
te ver-
trekken. Walbeek en Dortmund hadden ook den Brasilianen voorgehouden, hoe zy in gerale aldaer zeer groot, en by den tegenwoordigen tijt zeer kwalijk te verzorgen waren, of het niet goet ware, dat de meeste magt van hun volk, met vrouw en kinderen, na *Rio Grande* vertrok, om zich aldaer een wijle te onderhouden.

Staan het
toe. De Brasilianen, hoewel zy in dien voorflagh groot bedenken hadden, uit een beduchten van dat d'onzen hen zouden verlaten, en met de schepen deurgaen, hebben zich niettemin, om hun leven te behouden, beter onderhoudt te bekomen, en hunne genegenheit tot onzen Staet te betoonen, en besloten daer na toe te gaen: waer toe zy vaertuigh, lijf-tocht en trains-behoefden, om zich aldaer in bescherming te kunnen stellen, verzochten: beneffens een hondert, of ten minsten vijftigh Soldaten.

Voorts verzochten Walbeek en Dortmund, op het spoedighste eenige lijftoght, alzoo op het eiland geen meer was, tot hun onderhoudt te willen toezenden.

Hier op wierdt ten zelve dage lijftocht voor veertien dagen derwaerts gezonden, met een parthye kruut, loot en lonten: desgelijx oorloghs-tuigh en treins-behoeft.

Vertrek-
ken. Voorts vertrokken boven de twalef hondert zielen, meest vrouwen en kinderen, welker mannen en vaders in dezen oorlogh gebleven waren, met het schip *Omlandia*, en eenige jaghten, van *Itamarika* na *Rio Grande*.

Ieder hoofd wiert tot de reize niet meer als een pont bakkelijauw gegeven, zonder broot, om dat'er zoo veel niet overschoot.

Dit volk was zoo uitgehongert, en quam zoo jammerlijk derwaerts, dat het eer na geraemten en doode lijken, als na menschen geleek.

Wanneer zy nu in de Kapitanie van *Rio Grande* quamen, tasten zy alles aan, wat zy voor de hant vonden, om hunne honger te stelpen: waer door in 't kort de Kapitanie ten grooten deele van vee, en t'eenemael van farina ontbloot wiert.

By brieven van den tweeden en vijftenden van Zomermaent, verwittighde de Linge uit *Paraiba* den Hogen Raden, dat aldaer geen vyant meer vernomen wiert.

Hy schreef ook, dat in *Rio Grande* tien Tapoyers van koning Jan Duwy gekomen waren, die zich dapper misnoeght over het ombrengen van Jakob Rabbi betoonden. Waer over de Hooge Raden geraden vonden, hem het volgende tot een vereeringe te zenden.

Twee hondert gulden in gereet gelt.

Duizent ellen *Osnabrughslywaet*.

Vierhondert kan Spaense wijn.

Twee vaten brandewijn.

Twee amen olie.

Een oxhoofd azijn.

Een vat met gezouten vleesch.

Gefchen-
ken aen
koning
Jan Du-
wy ge-
zonden. Alzoo de Brasilianen, die in het fort de Bruin, Vijfhoek en andere plaetsen lagen, onlustigh wierden, dewijl zy aldaer ontrent de acht maanden hun garnisoen gehouden hadden, zoo verzochten die, den twalefden van Zomermaent, om te mogen na *Paraiba* of *Rio Grande* gaen. Hier op wiert her goetduncken der Majoors gehoort, die den Hoogen Raden bekend maekten, dat, dewijl toch van de Brasilianen weinigh dienst getrokken wiert, door dien het rantsoen klein viel, men die ook wel zou kunnen vermiffen. Men vond dan goet, hen den veertienden van Zomermaent te laten monfteren, om af te beralen, en te bedanken, en zo na *Paraiba* en *R. Grande* met een bark te laten vertrekken: op dat elk onder zijn *Aldea* of volk, daer hy onder behoorde, zou mogen komen.

Voorts wiert by de Hooge Raden besloten, in de Vijfhoek, in de plaerfe der uitgetrokken Brasilianen, de kom-

pagnie negros van *Manuel de Baro*, te leggen. Hier op wierden de Brasiliaanen gelast, den twintighsten der zelve maent t'scheep te gaen.

Des nachts den eifden, twalefden, dertienden en veertienden van Zomermaent, wiert by den vyandt nu en dan op het fort d' *Affogados*, als ook op de reduit Kijk in de Por, en het huis *Boavista*, met haken geschoten.

Voorflag om op den vyant uit te vallen.

Den vijftienden van Zomermaent sloegen de Admiraal Lichthart en beide de Majoor, Bayert en Pistor, aen de Hooge en geheime Raden voor, om eenen aenflag op de twee kompagnien van de Bahia, en ander volk, dat zich in het huis van *Manuel Kavalkanti*, en daer ontrent by de *Baretta* in *Kororanos* onthielden, te maken, op hope van aldaer cenigh voordeel te doen.

Ten dien einde wenden zy voor van noode te hebben.

Eerstelijk, de kompagnie van kapitein Killian de Snyder, sterk veertigh koppen.

Ten tweede, de kompagnie van kapitein Klaes Klaefz., sterk zeventigh koppen.

Hier by moften zich verwoegen kapitein De Nijer, uit het fort Fredrik, met dertigh man: luitenant Mos, uit het fort Ernestus, met tien man, en luitenant Katnar, uit het fort Prins Willem, met twintigh man.

In alles 200. koppen.

Uit de borgerye wiert vermoet hondert vrywillige mannen te kunnen bybrengen, die onder den kolonel Walbeck te staen hadden.

Manuel de Barros zou met zijne Negros vijftigh koppen uitmaken.

T'zamen hondert en vijftigh koppen, die gevoeght by de vorige tweehondert, maekten t'zamen drie hondert en vijftigh koppen uit. Waer over de Major Pistor verzocht te mogen gebieden.

D'Admiraal Lichthart bood aen met het vaertuigh te gaen, om het volk voornoemt ter behoortijker plaetse te mogen landen: te weten, de blanken bezuiden de *Baretta*, en de negros op het eilandt benoorden dezelve. Van waer de negros langs een klein voetpaertje, door het morasch, zouden doorbreken, tot aen depas van d' *Af-*

fogados, na het voornoemt huis, en van daer de riviere en tusschen leggende *Kamboa* passeren, en van achteren alarm maken.

Waer op de troep, aen de *Baretta* gelandt zijnde, zou hebben op te breken, en zich ook daer na toe in behoortijke orde verwoegen, om alzo, door Godes hulpe, den vyant op te slaen.

Ondertusschen zou d'Admiraal zijne vaertuigh ter gezeider plaetse gereet houden, om, na verrichter zake, of by andere toevallen, wederom met het volk te kommen atkomen.

Na de Hooge Raden dezen voorflag getoetst, en daer by overleit hadden, wat voordeel den onzen, by goeden uitflagh deszelfs, of schade uit het mislukken, zouden mogen krijgen, zoo wiert evenwel, niet tegenstaende de kleine apparentie, om eenige eetwaren van belang daer door te mogen bekomen, besloten, dien op morgen in het werk te stellen, om de Soldaten aen te moedigen, en ten minsten eenige verwoersing voor de zieken te bekomen: doordien men bevond, dat de Soldaten, door het gestadigh stil leggen in besloete plaetsen, zonder op hazard en kans uit te gaen, hun moet en kouraesie verslapten, en vele, als wanhopend aen het beloofte sekoers, in ziekten vervielen.

Deze aenflagh bleef evenwel achterwegen, uit oorzaak de wint, tot het opkomen van de *Baretta*, toen het tijt was, niet dienen wilde, en naderhand het gety ongelegen quam,

Blijft achter.

Ook hadden, in plaetse van hondert borgers, zich slechts vijfen twintigh vrywilligen aangeboden: niet tegenstaende hen schriftelijk beloofte was, dat zy, by quetsure, of ander ongeval, volgens den generalen artikelbrief, als Compagnies dienaers, verwoeding daer voor genieten zouden.

De vyandt door onze overloopers verstaen hebbende, dat het eilandt *Itamarika*, door het vertrek van onze Brasiliaanen, ten grooten deele van zijne bezetting ontbloot was, zoo heeft hy zich van die gelegentheit willen dienen, en, na het overrompelen van den brantwaght, zich van dat eilandt meester te maken. Want hy besloot zoo veel volks op het eilandt te krijgen, dat hy zich genoegh verzekert zou hou-

De vyant onderneemt het eilandt Itamarika te overren.

houden, dat d'onzen zoo veel machts niet konden uitmaken, dat zy hen wederom van daer zouden kunnen drijven.

Hy overviel dan den vijftienden van Zomermaent, met het opgaen van den dagh voor *Passos Markos*, met drie booten en eenige Sangaden, de Doghboot de Spreeuw, en kreegh'er drie gevangen op. De rest ontquam het met de vlucht; met achterlaten van twee dooden.

D'onzen staken den brandwaght, voor *Tapafima*, zelfs in brandt, na zy het geschut daer van gelicht hadden. De vyant kreegh het galjoot, dat voor *Tapafima* lagh, en by d'onzen verlaten was, in handen.

Op het jaght de Gulde Rhee, dat in het Noorder gat lagh, zonden zy, tot versterking, eenigh volk.

De vyant lagh aen d'overzyde, wel ontrent twee duizent mannen sterk, en had twee metale stukken by zich, die hy van de Doghboot bekomen had, met chaloupen en Sangaden. Hier op scheepte dateljk de vyant op het eilant *Itamarika* te lande, en schreven noch dien zelve avond *Andre Vidal de Negreiros*, en *Joan Ferdinand Vieira*, aen den Directeur en Commandeur Dortmund, door eenen jongen, op de Doghboot de Spreeuw genomen, eenen brief van volgenden inhoudt.

Lant
daer op.

Zijn
schrijven
aen Dort-
mont.

E *Renifeste, Manhafte.*
Alzoo ongetwijfelt U E. genoegh bekend is, het besluit van d'inwoonders dezes lants, om hen eens wederom in hunne vorige vryheit te herstellen, en hen tot dien einde aengeene maght is ontbrekende, het zy dan door geweld van wapenen, of door eenige andere middelen: doch hoe het zelve gevoeglyker, en zonder bloetstorting konde geschieden, hoe het zelve hen aengenameer zoude zyn. Dierhalve wy U E. dezen tegenwoordigen toezenden: hoe wy besloten hebben, met alle onze maght U E. op het eilant aen te komen tasten: of ten ware U E. met ons in een verdragh wilde treden: aengezien wy verzekert zyn, geen middel van ontzet voor U E. voorhanden is: en derhalven U E. gerade willen hebben met ons in eenigh verdragh, volgens

krijghs-gebruik, te treden. Op dat, zoo na dezen iet door geweld van wapenen moght gebeuren, ons niet zult hebben te wijten. Om dan zulx voor te komen, zoo is't, dat wy aen U E. en aen Uw E. byhebbende krijghsbevelhebbers hunne achterstaende maenigelden betalen zullen, die zy aen de Compagnie te goet hebben.

Wy zullen dan hier op tot morgen U E. antwoord verwaghten.

In ons quartier
den 15. Junii, 1646.

Andre Vidal de Negreiros.
Joan Francisco Vieira.

En alzoo d'onzen, op dit eilant, tegen zoodanigen vyants maght niet bestandigh waren, zoo verfocht de Commandeur Dortmund aen de Hoge Raden by brieve van den zeventienden, (waer by hy des vyant overval verwtighde) bystant, om het eilandt te mogen beschermen.

Hier op wiert by de Hooge Raden beraetslaeght, of men van het Reciff zoodanige macht zou kunnen uitmaken, die bestant zou zyn, om den vyant, die buiten twijfel al zyn volk had overgescheept, wederom van het eilant te drijven: dat uit verscheide redenen onmogelyk geoordeelt wierdt te kunnen doen en bybrengen:

Raetple-
ging der
Hoge Ra-
den of
men den
vyant van
het eilant
zal drij-
ven.

Eerstelyk konden van het Reciff en d'ontrent gelege plaetsen of garnisoenen, zonder merkelyk gevaer, niet als ontrent twee hondert Soldaten gelicht worden, gelijk reeds te vore gezeyt is: welk getal tot ontzetting of wedereming van het eilant (alwaer schoon het getal verdobbelt) weinig bybrengen kon, ten aanzien van des vyants sterkte: alzoo die zich alreets op het eilant geveest had.

Ten tweeden, zoo most het krijghsvolk in kleine vaertuigen na dit eilant gevoert worden, en daer en boven het zelve van het vast landt door vaertuigen afgesneden worden, om des vyants sekoers en toevoer te beletten: het welk tot overwinning desselfs inzonderheit vereischt wiert. Daer en tegen bevonden zich toen by het Reciff niet als twee berken, daer d'onzen zich in haest van konden dienen, die in dat stuk van geen kracht noch belang zouden zyn.

Ten derden, zoo waren levens-middelen tot dien tocht van noode: alzoo men daer toe ten minsten voor twalef of veertien dagen van kost diende voorzien te zijn, om niet ter eerster aenkomfte, indien de vyandt halsfter-righ zich ter weer stelde, vruchteloos te moeten uit het werk scheiden: waer toe geen middel ter werelt was, 't en zy men het weinigh broot, dat noch by het Magazijn was, daer uit gelicht, en het Reçiff en zijne fortten 't eenmael van allen leeftocht ontbloot had: het welk onmogelijk niet kon noch diende te wezen.

Raetple-
ging of
men het
fort op
den berg
zal be-
houden
of verlate

Dewijl dan onmogelijk geen bystant van het Reçiff na het eilant *Itamarika* aen Dortmund konde toegezonden worden, zoo wiert by de Hooge Raden overwogen en in beraet genomen, of het fort, dat op den bergh lagh, zich voor eenigen tijt zou kunnen verdedigen.

Eerstelijk wiert in bedenken genomen, hoe de plaetse zoo gantsch van leeftocht onvoorzien was, dat dezelve zonder nieuwe voorraet gene week zou kunnen tegenhouden.

Ten tweeden: geen voorraet van water was'er by, en kon de fonteyn, indien de vyandt meester in 't velt was, den onzen datelijk benomen worden.

Ten derden: de vyant kon zich op verscheide plaetsen, tusschen het fort Oranje en den bergh, legeren, en alzoo den berg allen toevoer afsnijden: waer door dezelve, van leeftocht en water onvoorzien zijnde, binnen weinigh dagen gewisselijk in des vyandts handen zou hebben moeten vervallen: en d'onzen in dier maniere van volk en alles zouden ontbloot worden.

Ten vierden. D'aenkomfte tot den bergh was, van wege zijne groote, voor d'onzen niet bezettelijk: en vervolgens kon de bergh by den vyant on-verhindert ingenomen worden: waer door het fort den onzen onnut, en de vyant meester van het eilant zou blijven.

Ten vijfden. Het fort was in zich zelven onweerbaer, zoo om zijne kleinte en onregeltheit: als byzonderlijk, om dat de muur van de kerk voor een gordijn genomen was, die van zelve, door ouderdom, dreighde

te vallen. Die dan om verre geschoten zijnde, zou het fort gantsch open gelegen hebben; alzoo het gene aerde wal noch borstweering daer voor had.

Na dan alles wel en rijpelijk overwogen was, hoe de bergh van het fort Oranje, en vervolgens allen toevoer, zou kunnen afgesneden worden: waer door het gantsch garnisoen, door gebrek van water en spijze, in 's vyandts handen zou hebben moeten vallen, wiert met eenparige stemmen goet gevonden en orde gegeven, het fort op den bergh (om het volk, leeftocht, kanon en andere materialen te bergen) op het spoedighste te verlaten, en na het fort Oranje zich te begeven, eer hen de wegh derwaerts afgesneden wiert, en dat tot sluiting van de haven te maintaineren en beschermen.

Wort be-
sloten te
verlaten.

Hier in wiert des te minder zwarigheid gemaakt, vermits men 't allen tyde, als men meester te velde was, door middel van het fort Oranje, het eilant lichtelijk kon veroveren, en de vyant evenwel zich van die haven niet zou kunnen dienen.

Dit besluit der Hooge Raden wiert ook des te vaerdiger in 't werk gestelt, omdat de vyant, het oogh op 't fort Oranje hebbende, reeds de konstapels en boschieters van 't zelve fort, door list en geschenken, gewonnen hadden, die hen de zwakste plaetse, om het fort te beklimmen, hadden aangewezen, en den stukken het schroot of scherp afgenomen, teneinde zy zonder weerstant daer van meester moghten worden: waer door het volk van den bergh most afgelicht worden, om tegen des vyants voornemen, dat aen den dag gekomen was, het zelve fort Oranje te mogen conserveren en behouden.

Konsta-
pels wil-
len het
fort Oran-
je verlaten.

Twee wierden den drie en twintighsten van Zomermaent opgehangen: de andere liepen na den vyant over. Al het welke de Directeur Dortmund den Hooge Raden by brieve van den vier en twintighsten der zelve maent ver-wittighde.

Twee
daer over
opgehan-
gen.

Hier op verlieten d'onzen den een en twintighsten van Zomermaent het fort op den bergh, en trokken na het fort Oranje, om het zelve te verdedigen: waer op de vyant, die geheel sterk op het eilant was, datelijk op den berg quam, alzoo hy dicht daer by lag.

De

De Hooge Raden vonden goet, het jaght Heemfke na het Noorder gat van *Itamarikate* zenden, om aldaer, beneven het jaght de Rhee, goede waght te houden, ten einde niemant aldaer uit noch in zou loopen, om alzoo altijt mede van die zijde op het eiland te kunnen komen, en den vyant de gelegenheit te benemen, om de vaert op *Paraiba* onvry te maken.

Men zond ook leeftoght, tot onderhout der krijghsbezetting, na *Itamarika*.

Grote hongersnoot op 't Reciff.
Midlerwijle onze zaken haer aldus eenigen tijt, met verscheide voorvallen, hadden toegedragen, hoewel meest tot nadeel van d'onzen, en gene schepen uit het vaderlant quamen, zoo begon de leeftocht op het Reciff van tijt tot tijt meer en meer zeer te minderen, het welk na eenigen tijt zoogeweldig toenam, dat men alles, wat men by byzondere inwoonders, en in de gemeene pakhuizen vond, gemeen moeste maken, en aen niemant meer als een pont broodt ter week wiert uitgedeelt. Eindelijk wierdt na eenigen tijt de hongersnoot zoo groot, dat veel volks te sterven quam.

Eerst zwollen de beenen by gebrek van verversching: waer op zekerlijk de bleke doot volghde. Katten en honden, die daer zeer veel zijn, wicden als wiltbraet gegeten. De Zwarthen haelden de beenen van half-verrotte peerden uit den gront, en lekten de vezelen van het gebeente.

Niet minder was de dorst, die noch door de gewondlijke hitte des lants, en door de herde en zoute kost aengestoken wierdt: want men had'er geen versch water: en al het water, daer ontrent gegraven, was brak.

D'oogen der slaven, die wel het minste kregen, en zelfs niet hadden, waren door bitteren en scherpen hongeringevallen, en stonden zoo wilt, dat het d'onvertzaeghste herten deed verschrikken.

Het quam, in 't kort te gezeit, zoo verre, dat de Hoge Raden (niettegenstaende zy alle uitterste zuinigheit gebruikten, om in genen deele in hunnen plicht nalatigh te zijn) de borgerye het een pont broot, dat zy gehad hadden, hebben moeten opzeggen, om den Soldaten, die zeer tot

overloopen by den vyant aengezoght wierden, noch twee mael een pont broot ter weeke te mogen geven: waer mede alsdan te gelijk alle vivres en levensmiddelen ten einde waren: zoo dat tentijde, toen de borgerye het laeste broot in den mont had, de schepel farinha van taghentigh tot hondert gulden gerezen was, en paerden, honden, katten en ratten meest opgegeten waren, de twee eerste schepen van het gezonden sekoers op den twee en twintighsten van Zomermaent op het Reciff quamen te landen.

Wanneer wy dan in d'uitterste benaetheit waren, en gene uitkomst zagen, zoo wiert by de Hooge Raden voorgeslagen, en ook vast gestelt, door den vyandt traghten heen te slaen, om in het landt te komen: want de meesten wilden liever eens sterven, als van langer hant door den honger te vergaen, en alle dagen te sterven.

De Soldaten zouden den voortoght hebben: vrouwen, zieken, en alle uitgehongerde buiken, die genen tegenstant konden bieden, in het midden blijven, en de Hooge Raden den achtertocht geleiden.

De Joden stonden zeer verlegen; dewijl zy wel wisten, dat de Portugefen hen geen lijfsgena wilden geven: en besloten dienvolgens, met de degen in de vuist, te sterven, liever, als te branden: gelijk dat lot den Portugefen te beurt valt.

Doch God verzagh alle deze zwarigheid, als alle onze hope uit was, met een vrolijker uitkomst. Want men had niet meer als twee dagen tijts, tot dien uitval bestemt, als op den twee en twintighsten van Zomermaent, welken dagh ik noit vergeten zal, twee schepen, de Valk en Elizabeth, door de zee quamen bruizen, dat het schuimde. Aen het afwaeien van de Prinsen vlagh kenden wy aenstonts dat het vrienden, en gene vyants schepen waren. Zoo dra zy de zeilen hadden ingehaelt, en het anker laten vallen, deed elk drie scheuten, tot een teken dat zy versch uit het vaderlant quamen. Zy waren voor de kamer van Amsterdam bevraght, en nit Texel den zes en twintighsten van Grasmaent gezeilt, en braghten tyding, dat wy alle uren sekoers te verwaghten hadden.

De blijdschap die daer was, kan niet verhaelt worden. Het liep al na de haven, wat van den honger noch gaen kon. Elk schreeuwde luits keels van blijdschap, daer de lucht van weergalmd: naerdien wy toen vooreerst van dien schrikkelijken honger verlost waren.

De kapitein van d'Elizabet heeft zelf my verhaelt, hoe hy oneerweeghs verscheiden mael tegen zijn volk gezeyd had. *Daer moet noot op het Reçiff zijn. God geef ons digh aen dagh zulken schoon weer en wint, om daer haest te komen.* Gelijk ook gebeurde.

De schippers kregen elk een goude goude penning, tot eene gedachtenis, met dit opschrift:

*Door de Valk en Elizabet
Is het Reçiff ontzet.*

Bas trekt na Itamarika. Den drie en twintigsten van Zomermaent vertrok de Hooge Raet Pieter Bas na het eilandt *Itamarika*, om op desselfs bescherming orde te stellen, ten einde des vyants vordere progressen zouden mogen gestuit worden.

By brieve van den acht en twintigsten berichte Bas den Hoogen Raden uit het fort Oranje, hoe de vyant zich noch stil op den berg hield, en hy *Bas* volk uitzond, om vaste kuntfchap van des vyants gelegenheit te vernemen.

Den zevenden van Hooimant quam Pieter Bas van het eilandt *Itamarika*, met de kompagnien van kapitein Blauwenhaen en Koenraet Helt op 't Reçiff, latende aldaer de kompagnien van kapitein Reinier Sikkema en kapitein Dignus Byfterman blijven.

Itamarika van den vyant verlaten. De vyant, volgens zijn bericht, had het geheele eilandt verlaten, en alle de quartieren op den bergh afgebrant: het fort op den bergh onder de voet geworpen, en het geschut wegh gevoert: waer onder twee metale stukken waren, en de rest van yzer.

Waerom. Want alzoov van dagh tot dagh meer schepen uit het vaderlandt aenlandden, heeft de vyant besloten het eilandt *Itamarika* wederom te verlaten, uit vreze van dat d'onzen hem door hun klein vaertuigh zouden mogen bezetten.

Ook zagh de vyant wel, dat hy met het eilandt voornoemt, zonder het fort Oranje te hebben, weinigh konde uirichten, om dat het Zuider-gat met

het fort Oranje, en het Noorder met onze jaghten besloten gehouden wiert: zoo dat hy van daer niet ter zee kon geraken, om de vaert vande berken te beletten.

Den negen en twintigsten van Zomermaent, verwittighden d'onzen den Hogen Raden van 't huis van *Jan Leßan*, uit *Rio Grande*: hoe aldaer twee zoonten van koning *Jan Duwy*, met twee of drie en twintigh andere Tapoyers, aengekomen waren, die verklaerden van hunnen vader gezonden te zijn, met meeninge van by onzen staet getrouwelijk te blijven, en alles by te brengen, wat hen doenlijk was. Maer zy wilden niet in het kasteel Keulen gaen, voor zy *Roelof Baro* gesproken hadden, die ook door d'onzen ten dien einde ontboden wiert.

Ondertusschen hadden bywijle verscheide byzondere burgers en inwoonders t'zamen eenige scheepjes uitgeruust, om op den vyant te kapen: daer zommige eenigh voordeel uit trokken: maer de meeste leerden met schade, dat de schepen en der zelve onderhoudt gelt koste. Dewyl dan aend'ene zyde veel t'onderhouden, en aende andere zyde weinigh te nemen viel, zoo was het haest met dit kapen een uitschei.

Wanneer de Kompagnies schepen op zekeren tijt een fluit, met wijnen geladen, genomen hadden, en de maets, onder die voor het Reçiff t'onladen, zich zoo vol en dronken gezopen hadden, dat zy niet alleenlijk hun werk niet konden doen; maer ook in het ophyzen der pypeneen lieten vallen, waer dooreen man quam doorte blijven, en verscheide andere gequett wierden, zoo ging ik derwaerts na het schip om orde te stellen, en het drinken onder het werken te beletten, en alle voordere onheilen voor te komen. Maer naulix was ik binnen in het schip getreden, of alle de zilvere galon van mijne klederen wiert zwart, en ik kort daer aen geheel blindt, tot mijne groote droetheit; doch de blintheit ging allenxkens na eenige dagen geheel weder over.

Dit schijnt de damp van den sterken wijn, die zoo lang in een dichte plaetse besloten had gelegen, veroorzaekt te hebben.

Den

Tijding uit Rio Grande van Jan Duwy.

Kapery op den vyant.

Beschrijver wort wonderlijk blindt.

Den tienden ontfont een groot kra-
keel tuffchen de krijghs- en burgerlijke
bevelhebbers, wie van beide het op-
pergebiet of hooftwaght op het Reçif
zou behouden: (naerdien de burgerlij-
ke krijgsraet van gevoelen was, dat die
dat behoorde te behouden) dewijl de-
zelfde, gedurende den oorlog, altijd de
hooftwaght op het Reçiff gehad had.

Hare Ho: Mo: d'Algemeine Sta-
ten, op het fchrijven van brief op brief
der Hooge Raden aen hen en aen de
Heeren bewinthebbers, nopende den
dreevigen toefant, hongers-noot en
uitterfte gevaer, daer in Neerlants Bra-
fil was, hadden den bewinthebbers
geraden, eene vloote van 5. of 6000.
mannen toe te rusten, om den verval-
len faet van Neerlants Brafil te her-
stellen, en de rebellen te verlaen. En
om het volk des telichter te doen vin-
den, zoo deden de Staten aen de
Kompanjie vijfentwintig kompanjen
van hun krijghsvolk over. Daer en
boven wierden uit ieder regiment en
in alle de steden zoo veel volks aenge-
nomen, dat het krijghsvolk in alles ten
getale van vier duizent man beliep,
zonder het zeevarend volk en vry-
willige daer onder te rekenen.

De gantsche vloot, bestaende uit
een groot getal van fchepen, die de
Kompagnie verfchafte, was in Slacht-
maent, des jaers zestien hondert vijf en
veertigh, vaerdigh om te vertrekken.
Maer door het ontfaan van eene on-
gewoonelijke koude en vorft, die alle
de havens deed toevriezen, lagen de
fchepen op de Hont voor Vliffingen,
de vergaderplaetse, den tijt van drie
maenden, tot aen het begin van Sprok-
kelmaent des jaers zestien hondert zes
en veertigh.

Bankert, Admiraal van Zeelandt,
had het oppergezag als Admiraal over
deze vloot.

Met deze vloot gingen ook de nieu-
we Heeren van den Hoogen Raedt,
om de genen te vervangen en af te
halen, die Nederlants Brafil zes jaren
bestiert hadden.

Deze nieuwe Heeren waren vijf
in getale, als de President Wolter
Schoonenburgh, Michiel van Goch,
Pensionaris der stad Vliffingen, Simon
van Beaumont, Advokaet Fiskael der
stad Dordrecht. Hen waren byge-

voeght, om de zaken der Kompagnie
ga te slaen, Hendrik Haekx en I rou-
wens, twee voorname kooplieden van
Amsterdam: en tot Sekretaris, Here-
mijt, advokaet der stad Dordrecht.

Over het krijghsvolk zou, als over-
fte, Sigismond Schop, die voorhene,
ten tijde van Graef Maurits, het ampt
van veldoverfte in Brafil bekleet had,
te gebieden hebben.

Hy was een ervaren krijghsman, en
hield strenge orde, die onder het
krijghsvolk dik wils vercift wort.

Noit vertrok een vloot uit Hollant
na Brafil, die meer ramp en tegenfpoet
op zee als deze, leed, den tijt van zes
maenden, zoo lange zy op wegh was.

Tweedagen na het uitloopen, quam
zy op de reede van Duins, tegen over
Nieupoort, ten anker, daer twee fche-
pen door den storm en herden wint op
het zant aen stukken ftieten.

Drie dagen bleef de vloot aldaer leg-
gen.

Na het weer een weinigh bedaert,
en de wint goet was, ging de vloot met
van Goch weer tzeil: maer most, na
twee dagen, in een van de havens van
het eilant Wicht zetten, St. Helena
genaemt, tuffchen het eilant en het
vaftlant, daer zy reeds te voore voor-
by gezeilt was.

Drie dagen te voore was aldaer een
rijk geladen Hollantsch fchip, dat op
twee millioenen gefchat wiert, en van
Brafil quam, op een klip vergaen:
waer van men de stukken van het wrak
noch drijven zagh. Van drie hondert
perzoonen quamen niet meer als der-
tigh behouden daer af.

Geheele zeven weken bleef de vloot
aldaer, door storm en tegenwint, leg-
gen.

By geval quam aldaer een ander
Hollantsch fchip van het Reçiff ge-
zeilt, by de vloot ten anker, dat ty-
ding braght, hoede Hollanders op het
Reçiff in d'uitterfte noot waren, en de
vloteling miffchien die plaetse al ver-
looren zou vinden: dewijl'er op zijn
vertrek, twee maenden verleden, geen
lijftoght meer was.

Hier op ging de vloot, niet tegen-
staende het in de wint was, weer tzeil,
en wierdt, door een geweldige storm,
langs de klippige kuff van Poortlant
gedreven: daer zy in groot gevaer

was van fchipbreuk te lijden: want een Schots fchip, met tweehondert zielen, ftiet tegen de klippen, in hun gezicht, te beriten, die alle verdronken.

De vloot, onder van Goch, liep aldaer achter een klip, ten anker, en quam eindelijk, na het weer bedaert was, uit het groot kanael, tuffchen Frankrijk en Engelandt, in de Spaenfche Zee: alwaer tuffchen van Goch en Beaumont, die alleen van de Heeren by de vloote gebleven waren, over het voeren van de vlagge en ftellen van orde in het zeilen, een groot krakeel en gefchil ontitont: naerdien de Zeeuwen, wanneer men krijghsraet hield, van Goch den voorgang toefonden: en voorgaven, dat Beaumont alleenlijk onder admirael was. De Hollanders daer en tegen verdedigden de parthey van Beaumont, en wilden hem tot admirael getelt hebben.

Wanneer men zich dan onderling niet kon verdragen, en Beaumont zag, dat van Goch geduurig den voorgang hield, en de Hollantsche fchepen met d'andere hem volghden, en den zelve koers hielden, zoo zeinde hy alle de Hollantsche fchepen, by hem te komen, en nam met hen een andere koers, en zeide, met een fcheut te fchieten, van Goch adieu, en fcheide van hem af.

Na veel zukkelens eindelijk, en het uitftaan van vele ziekten, inzonderheit van fcheurbuik, quam eindelijk van Goch, met zijn fchip, een half uur van 't Reçiff den veertienden ten anker, en was d'eerfte van de nieuwe Heeren, die aldaer aenlande.

Den een en dertighften van Hooimaent, des jaers 1646, quam op de rede het fchip de blaauwen Haen: waer op de Heer Trouwens van Amftterdam was: als ook het oorloghsfchip Vliffingen, van Zeelant, en met het zelve de overften Sigifmond Schop, voor de tweede mael in Brasil.

Schop
doer ver-
hael van
zijn
uittocht.

Den zeffen van Ooghtmaent verfeh: en de kolonel Schop ter vergadering by Hamel, Bullestrate, Basen Trouwens met verhael, hoe hy des vorigen daeghs, volgens genomen beflut, met een troep van ontrent vier hondert en vijftigh koppen, zich onder het fortje by Olinda gelegen, neergelagen had, om eenige gevangens te bekomen, als ook te zien wat gelaet

de vyant zou toonen, en hoe hy zich zou aenftellen. Hier op was de vyant uitgekomen, en had met d'onzen fchermseling gehouden: doch week wederom terugh. Voorts roogh de vyant met eenen troep door de *Bracco de St. Jago*, met voornemen van d'onzen van achteren te bezerten, en de wegh afte fnijden. Maer d'onzen dwongen hem den hertret te nemen. Een van de onzen wiert in dezen overval flechts gequetft: en Schop zelf kreegh een fchampscheut aen het been. Aen des vyants zyde bleven eenige verflagen, en verfcheide wierden gequetft.

Den 8. van Ooghtmaent quam het fchip, het wapen van Dordrecht, met den Hoogen Raet Simon van Beaumont, advokaet fiskael van Dort, aen het Reçiff te landen, en had eenige ziele foldaten op. Hy wiert des anderen daeghs van boort gehaelt, en op het Reçiff na behooren verwelkomt.

Den twalefden, met den duifteren avond, quam de president, Wolter Schoonenburgh en Hendrik Haekx, met een Kompagnies berk, van de Noord op het Reçiff: alwaer zy, door al het krijghsvolk en de burgerye in de wapenen, verwelkomt wierden. Zy hadden het fchip Middelburgh, daer zy mee overgekomen waren, voor het Noordergat van *Itamarika* laten leggen; dewijl zy daer mee niet konden opkomen.

Het was den een en dertighften van Hooimaent in het gezicht van de stad Olinda gezien: desgelijx het fchip de Dolfijn, dat by de kamer van Zeelant, met levens middelen bevracht was, en zijne lading te Rochelle ingenomen had.

Beide deze fchepen waren weer beneden van de stad Olinda afgedreven: en quam de Dolfijn den dertienden van Ooghtmaent aen het Reçiff te landen.

Op den dertienden van Ooghtmaent quam zeker Neger van des vyants zyde, by d'onzen op het Reçiff overloopen: die berichte, hoe de vyant voor had, aen de pas van de *Barette* eenne valtigheit te leggen, om d'onzen van allen ingang ten platten lande te weeren, en hen alzoo hunne krachten onnuttelijk op het Reçiff te doen consumeren.

Hier

Hier op wierdt by den Prefident Schoonenburgh en de Hooge Raden, ten overftaen van den kolonel Schop en Luitenant Admiracl Lichthart, befloten, des vyants aenflagh en voorne- men voor te komen, en zelfs die plaetfe te verfterken, ten einde d'onzen mid- del zouden mogen hebben, om met maght te lande in te trekken, en, by de aenkomfte van vordere hulpmidde- len, weer meefter van neerlants Brafil te worden: want alle andere paffa- gien waren zoodanigh bezet en be- fchanft, dat die, zonder groot verlies van volk, by d'onzen van den vyandt niet te bemagtigen waren.

Voorts trok de kolonel Schop, in der nacht, met alle-macht, die hy by een kon brengen, derwaerts; latende met het waffend water de boots met de bouwftoffen tot de fortificatien vol- gen.

D'onzen bezetten aenftonts het huis van de *Barette* en mackten het fterk. De weinige vyants foldaten, die aldaer de wacht hadden, verliepen aenftonts.

Voorts verzoght Schop het goet- dunken en oordeel der Hooge Ra- den, of hy aldaer den aenftaenden nacht, met al het volk, noch zou blij- ven.

Hier op wierdt, met kennis van den prefident Schoonenburgh, de Hoo- gen Raet Bullestraten afgezonden, om het werk te bezichtigen, en dien aengaende met zijn Ed. te beraetfla- gen.

Bullestrate quam den veertienden des nachts weer van de *Barette* op het Reçiff, en verhaelde: hoe hy reeds het werk aldaer in redelijke verdediging gevonden had: en het in 't kort tegen allen aenval des vyants zou verzekert zijn: als wanneer Schop de noodige bezetting aldaer zou laten, en detroep- pen wederom brengen.

Den dertienden van Ooghftmaent verfcheen Roelof Baro, die voor hene aen Jan Duwy, koning der Tapoyers, gezonden was, ter Vergadering van de Hooge Raden, en braght eenen brief van den zelve Jan Duwy, van den eerften van Hooftmaent: waer by hy den onzen voor de gezondene ge- fchenken bedankte, en verzocht een- nigh yzerwerk, en andere dingen, al-

zoo hy met zeker volk, de *Pojukus* genoemt, in oorlogh was. Na die vol- ken overwonnen te hebben, beloofde hy den onzen, met alle zijne macht, tegen de Portugefen te zullen te hulpe komen.

Na dan de prefident Walter Schoonenburgh en de gezamentlijke Ra- den, uitmakende de nieuwe regeering, behouden op het Reçiff gekomen en aengelant waren, voorzien met kom- miffie van hare Ho: Mo: de Heeren Staten generael, en zijn Hoogh: de Heere Prince van Oranje en Verga- dering der XIX, om d'opper-regee- ring van Neerlants Brafil te bedienen en waer te nemen, zoo beraetflaegh- den d'oude hooge Raden, Hendrik Hamel, Bullestraten en Pieter Bas met hare Ed. om hen, naer gewoonte en op behoerlijke wijze, in hunne bedie- ning t'installeren, en de regeering op te dragen.

Dies besloot men de Collegien, en voornaemfte perzoonen, die in ampten waren of geweest waren, ter Vergade- ring t'ontbieden, om hen zulx bekend te maken.

Vervolgens verfcheenen aldaer eerft de Collegien van den Raet van Justi- tie en Finantie, daer na Schout, Schepe- penen, Commiffariffen en Weesmæ- fters van Mauristad: daarna de pre- dikanten en kerkenraet, de landt en zee krijghsoverften: d'ouderlingen en voornaemfte van de Joodsche natie, en voor het laest de Commiffariffen en boekhouders van de Compagnie.

Toen wiert hen allen door den Af- fessor Walbeek aengezeit, hoe de ho- ge Raden, Hendrik Hamel, Bullestra- ten en Pieter Bas, van toen af zich van de regeering ontfloegen, hen bedan- kende wegen den dienst, die een ieder; na gelegenheit van zijn ampt, aen de- zen staet en de Compagnie gedaen hadde: en inzonderheit dat zy hen in de jongste oproerige en gevaerlijke tijden met raet en daet bygeftaen, en alle behoerlijke eerbiedigheit, trou- we en onderdanighelt bewezen had- den: hen voorts ordonnerende en be- lastende uit den naem van hare Ho: Mo:, zijne Hoogheit de Heere Prince van Oranje en de Vergadering der XIX. den Heer Walter Schoonen- burgh ende nieuwe hoge Raden, voor

Oude Raden gaen af en de nieuwe komen aen.

Uitrocht van Schop na de Barette.

de hooge Regeering van dien Staet te willen erkennen, trouwe en gehoorzaamheit te bewijzen.

Na dan den President en nieuwen Raden geluk gewenscht was, zoo wiert zulx by d'ontbodene Collegien voornoemt van gelijken gedaen: en d'oude hooge Raden van wegen hunne Regeering bedankt.

Hier op scheidten d'oude hooge Raden, na aanbieding van hunnen dienst aen de nieuwe Raden, in het geen, daer over zy hun bericht zouden mogen van nooden achten, uit de Vergadering, en heeft de nieuwe Regeering alzo haer aenvang genomen

Trouwens sterft.

Des avonts den negentienden van Oogstmaent overleed de heer Trouwens.

Den twintighften wierden d'oude hooge Raden door den president Schoonenburgh in den Raet ontboden, en met hen over verscheide gewichtige zaken geraetpleeght.

D'oude Raden verzocht om met de nieuwe Raden raet te plegen.

Voorts verzocht de president en nieuwe hooge Raden aen d'oude hooge Raden, dat zy, alle dagen ten acht uren, de Vergadering voor eenigen tijt noch wilden bywezen, met hen op alle voorvallende zaken, ten dienst van de Compagnie, te raetsplegen: gelijk ook om hen te dienen van adviserende en raetgevende stemmen: gelijk zy ook naderhant met elkandre, over verscheide gewichtige zaken, gedurende hun vervlijf, geraetpleeght hebben.

Algemeene monsterring.

Den derden van Herfstmaent wiert een algemeene monsterring gehouden over het volk, ontrent het Regiff in bezetting leggende: als ook over de treyns-perzoonen. Hier toe wierden gemaghticht in het fort Ernestus en Waerdenburgh en *Boavista*, Haekx met de kommissaris Zweerts.

Op Antoni Faez en Mauritsstad, *Beaumont* en *Moucheron*.

Op het Regiff, met het treyns-volk, van Goch, Hamel en Alrichs.

Aen de *Barette* en omleggende volk, Raetsvelt en Kraeyvanger.

In het fort Willem en Fredrik Hendrik, Volbergen en de kommissaris Stricht.

In het fort de Bruin, lant en waterkasteel, Bullestrate en de With.

Den vierden van Herfstmaent raet-

pleeghden de oude en nieuwe Hooge Raden t'zamen, over het geven van een algemeen pardon en schrijven na den vyant, zoo in de *Babia* als anders. Waer op den zellen een tamboer na den vyant gezonden wiert, met een algemeen pardon en schrijven aen die van de *Babia*, dat zy vertrekken zouden.

Den 10 Septmeb. wiert een algemeene monsterring van de geheele burgery van 't Regiff en Mauritsstad gehouden, en zeven hondert mannen in de wapenen sterk bevonden. Voorts wiert dezelve voor haren trouwen dienst, aen den staet, geduende de beroerte bewezen, bedankt, en verzocht daer in voort te gaen.

Burgery van het Regiff en Mauritsstad gemonstert.

Desgelijx wierden d'afgegane hooge Raden, door de borgerye, voor hunne regeering bedankt.

Den dertienden deden de Hooge Raden lezen het antwoord van de kolonellen uit 't vyants leger, den elfden door een afgezondenen gekomen, op het schrijven van het Regiff van den zellen, aen hen gezonden, met het aangeboden pardon. Welk antwoord vol vercierde leugenen en vuilghet stak. Als ook, hoe zy niet vertrekken konden, naerdien zy door d'ingezetenen opgehouden wierden. Desgelijx gaven zy voor, dat hun vertrek belet was: dewijl hunne schepen in *Tamandare* opgehouden waren. Zy melden mede, dat zy op d'orde van hunnen koning wachten: alzo eene orde gehad hadden, en nu eene nader verwachten wilden. Onder andere roemden zy ook zeer op hunne groote macht.

Den twalefden en dertienden wierden brieven by de Portugesen uitgestroit, die aen den schout Daems en aen de kooplieden Matthias Bek, Balthasar de Fonseca, Duarte Sarayva, Gaspar Francisco da Costa, hielden, en door Joan Fernando Vieira ingestelt waren.

Brieven by de Portugesen uitgestroit.

Zeer breet wiert daer in de macht der Portugesen uitgemeten, en die van d'onzen daer en tegen verkleint.

Daer beneffens dreighden zy, by aldien zy het lant moften verlaten, alles te willen verbranden, verderven en verwoesten, gelijk zy alree in de kapitanie van Parayba begonnen en gedaen hadden.

Deze

Deze briefluide aldus.

DE tyd en de reden moet U E. ver-
toont hebben de verzekering van
dezen oorlogh, en wat oorzaak wy heb-
ben om die te moveren, gelijk ook de ge-
succeerde occasien uit wyzen, dat zulx
een straffe is, die God gelieft heeft te
doen over zoo vele boosheden, die in de-
ze landen tegen d'inwoonders begaen
zijn, als ik verirouwe U Ed. wel we-
ten, dat dit waer is, en wat profijt en
schade hier uit zoude komen, het welk
ten deele geschiet is, en dat met de lae-
ste en groote resolutie der inwoonderen,
daer sy haer nu vry sien van de onder-
drukkinge van de macht der tyrannige
menschen: en ik, als gouverneur van
dezen oorlogh (hoewel daer te gering
toe) hebbe, met allen in 't generael, de-
zelve resolutie genomen: alzoo U Ed.
met onbekent behoort te zijn de groote
macht, die wy tegenwoordigh hebben,
ten aensien van de kleine, die U E. heb-
ben en die daer komen kan, en met het
verlaten van de kapitanien van Pa-
rayba en Goyana, is veel meer macht
by den anderen gekomen, waer door zoo
veel te klaerder blijkt het goede voorne-
men van d'inwoonders, dewelke liever
haer leven en goederen willen verlie-
zen, dan zoodanige overlasten te ver-
dragen, als zy geleden hebben: het wel-
ke d'oorzaak van haren opstant is ge-
weest, en niet het gene U E. zeggen: te
weten, dat zy haer om schulden zou-
den hebben geabsenteert: want tegen-
woordigh ziet men wel het tegendeel;
alzoo zy meer verlaten als zy schuldig
zijn. En by aldien dezelve inwoonders
haer met de wapenen niet zullen kun-
nen verdedigen, zullen zy in gelijke
maniere alle andere kapitanien ver-
woesten. Derhalven, als een vriendt,
geconfidereert hebbende de voordelen,
die dezen oorlogh kan geven, dunki my
goet, dat U E. kiezen 't geene haer ge-
rieffelijk is, overmits den uitgeroepen en
vryen oorlogh zeer resoluut is, en te
meer, daer zoo veel reden zijn, met
zoo veel duizent menschen. Want U E.
behoort wel te weten, dat die meer als
veertien duizent zijn, buiten de Negers
en Tapoyers dewelke van Rio Grande
af tot Rio St. Fransisko toe, op vele
plaetsen bevonden worden. Kamer on

heeft 600. muskettiers, Henrique Dias
500. Negers, 200. Minos en 700. Ta-
poyers, en, zoo wy die van de Certan
wilden zoeken laten, kunnen die tot on-
zen wille bekomen, en boven al hebben
wy God aen onze zijde. Wy weten ook,
dat, eer de Heer Sigismundus Schop-
quam, U E. geen 600. soldaten hadde,
en by ontrent elf of twalef hondert man
gebracht heeft: waer van, behalve die
doot zijn, de meeste part siek leggen, en
jongens zijn: alzoo dat d'oude solda-
ten daer qualijk aen zijn. Zoo dat ik
wel weet wat U E. macht is, wanneer
ik met gescherpte stokken hebbe ver-
stroit, verslagen en gevangen genomen
2600. mannen, alle oude soldaten, en
500. Brasilianen, behalve die, gequest
zynde, op 't Reçiff gestorven zyn.

Dit zijn werken van den Hemel ge-
weest: want alzoo groote schade is ge-
schiet zonder kruit of loot, dat tegen-
woordigh zeer zoude verschillen, al-
zoo wy by ons hebben groote macht,
zoo van quantiteit van ammunitie
van oorlogh, als van volk, wapenen en
artillerie, dat ik U E., als een vriend,
bevestige, over de protesten, my door
U E. ontrent twee maenden geleden, ge-
daen. Indien ik het om de wille van de
kolonellen uit de Bahia niet gelaten,
en haer goet dunken, ten aensien van
sijne Majesteit, gevolgt hadde, ick
zoude reeds het Reçiff, of eenige van
uwe forten veroverd, of ten minsten
groote schade gedaen hebben: maer
zoo wanneer alles by accoort niet en
wert bygeleght, ben ik geresolveert;
als desperaet zijnde, zulken oorlogh te
maken, dat'er geen zuikermolen, ofsen
noch negers zullen overblijven, die
men niet en zal verdestrueren, eer dat
wy ons wederom, door dwang, onder
uwe gehoorzaamheit zouden moeten
begeven.

Van alle 't zelve geloove ik, dat U E.
genoeghzaam zijn gewaerschouwt, ten
aensien van 't welke U E. met alle de
andere heeren kooplieden zoodanigen
accoort gelieven te maken: waer mede
U E. hare goederen niet en komen te
verliezen: indachtigh zijnde, dat'er
tegenwoordigh vele Ingenhos zijn, die
in tien jaren niet zullen kunnen malen.
De Vargea is in gelijken stant als Pa-
rayba en Goyana gelaten, en de beesten
zijn op alle plaetsen geconsumeert, dat

het meeste, is dat de Ingenhos behoeven.

De Heer Sigismundus, die met de macht, die hy gebraght heeft, presumeert het veldt te winnen, gelijk als hy, in den voorgaenden oorlogh, twee vingeren breet gedaen heeft, zal nu het contrarie bevinden: alzo daer geen inwoonder is, die zulx zal begeeren: en by aldien daer remant ware, zoude ik hem datelijc doen ophangen. Zoo dat elk voet lants hem veel bloet kusten zal. Aengaende het zeggen, dat wy vassalen van de Kompagne waren: waer heeft men in de werelt overweldighde onderdanen van andere natien gesien, die zoo werden gecaptureert, gelijk als wy getraecteert geweest zijn, ja erger als slaven, als U Ed. zeer wel weten; zoo hebben wy ons uit de slavernye willen bevrijden, en zijn wy geen onderdanighheit schuldigh. En zoo wy niet verwacht hadden, dat U E. het lant op goede conditien zouden verlaten, wy zouden den koning van Kastilien of Frankrijk alom bescherminge verzogt hebben: en onze resolutie is zoodanig, dat, by aldien die ons hadden ontbroken, wy zouden de Turken en Mooren daer toe verzoeken, en zoo U E. en andere heeren het contrarie verstaen, bewaert dezen brief.

Alsoo den tijt de waerheit daer van sal leeren, gelooft ook niemant als die personen, die van dese plaetsen gezonden worden; alsoo wy sullen doen, gelijk wy op andere plaetsen gedaen hebben.

Ik hebbe aen U E. goede vrienden geseght, wat in der waerheit passeert, en U E. sullen 't selve in den oorlogh bevinden. Nu gelieve U E. te sien wat ghy my belasten wilt tot U E. dienst, dat ik met een goeden wille sal doen. En hoewel de Heeren aen my niet en schrijven, soo ben ik nochtans den genen, die desen oorlogh bestiert, en hebbe alles onder mijn gebiedt, alsoo de kolonellen, die uit de Bakia gekomen zijn, niet meer commanderen als 't volk, dat sy gebraght hebben. *A Reygal de bon Jesus den 11. September, 1646.*

Op den tienden zes hebben de kolonellen een kapitein gezonden, met antwoord op de brieven, die de Heeren van het Regiff hadden geschreven. Eenige particuliere aldaer hebben dezelve ka-

pittein eenige vragengedaen, wegens dezen oorlogh: waer op den zelven kapitein antwoordende, sy hem wederom eenige woorden zeide, die meer scheenen van dronkaerts als van soldaten te komen: maer zulke woorden wilde ik wel hooren: want sy spreken maer met de tonge. Laetse hier buiten komen: en van den degen spreken, ik zal se het respect doen observeren, dat den personen van de ministers, die den oorlogh bestieren, toebehoort. Ik laet U E. dit schriftelijc weign, en soo wanneer het tijt wort, zal ik het u met den degen toonen, gelijk alle dagen, als wanneer d'uwten uitkomen, gedaen werdt. Bedrieght doch u zelven niet: want Brasilen zal uwe niet zijn. God wil onze wapenen favoriseren, en, zoo wy ons leven verliezen, sal het zijn in defensie van ons H. geloove en vrydom: en alle de heeren kooplieden en andere personen sullen verliezen haer leven, goederen en schulden: alsoo sy niet hebben gewilt, noch toegelaten aen te nemen by tijds de verzekeringe, die haer tot groot voordeel soude geweest zijn. *A Reygal den 12. Septemb. 1646.*

En was ondertekent

Joan Fernandes Vieira.

Den veertienden van Herffstmaent lande, na eene reize van veertien weken, aen het Regiff het oorlogh schip ter Veer, voor de kamer van Zeeland, en met het zelve de kolonel Hinderfon.

Den vieren twintigsten wierden by den vyant eenige pardon-brieven met hooghdravende woorden uitgestroet: aenbiedende daer by, tot verdragh over hunne schulden te komen: en vele andere onfatsoenlijkheden, en wel inzonderheit, dat d'onzen het lant verlaten zouden.

Den zeven en twintigsten quam den kolonel Schop van Itamarika wederom, die met eenigh volk in Goyana was geweest: doch had niemant van den vyant gevonden: maer alle de zuikermolens waren aldaer verbrant: doch de rietvelden en rossen of farinhavelden weinig beschadicht. Dan naderhant bevondmen, dat de schade evenwel in Goyana zoo groot niet was: alsoo de zuikermolens maer ten deele aengesteken en afgebrant waren.

Den

d'Oude
R. den
raetple-
gen met
van Goch

Den zeven en twintighften van Wijnmaent deden d'oude Hooge Raden den Heer van Goch onderrichting van verscheide zaken, den staet van Brasil rakende; en wel inzonderheit over het planten van den wortel Mandihoka: om daer van farinha te maken, en andere aerdtvruchten: als mede op het slachten van het vee: daer in men zoo sparigh most gaen als doenlijk kon zijn: alzo anders, het vee geslagt zijnde, Brasil niet kon bestaen: naerdien d'ossen tot de zuikermolens mosten gebruikt worden, zoo tot het houtvoeren, riet aanbrengegen, en de molens om te doen gaen, als veel meer ander werk.

Over het planten van farinha wiert het eilandt *Itamarika*, *Rio Grande* en *Parayba* aangewezen: alwaer zoo veel zou kunnen worden geplant, als men hier en daer van doen zou hebben. Doch dat het met den eerste diende gedaen te worden: alzo het faizoen stont te verlooppen.

Na Schop ondertusschen verscheide proeffstukken op den vyant gedaen had, die meerendeels tot ons nadeel uitvielen, wierden wy eindelijk wederom zoo zwak, ten aanzien van de Portugesen, dat wy ontrent het Reçiff niet dorsten uitvallen: maer besloten *Rio S. Françisko* te vermeersteren, dat een voordeelige plaetse voor ons was. D'aenflag wiert door de kolonel Hinderzon in het werk gestelt, die ook wel gelukte: naerdien hy weinigh tegenstantz vond.

Hierop ging den vier en twintighften van Wijnmaent een vloot, onder beleit van den kolonel Hinderzon, en den Admiraal Lichthart, derwaerts tzeil, na de Zuid.

De schepen waren Graef Enno, als Admiraal, Loanda, Vice-Admiraal; het wapen van Dordrecht, Schout by nacht, de blaauwe Haen, waekende Hont, Hazewint, Arent, Ster, Heemstede, Vlucht, benefens acht berken: te weten, vier van de Compagnie en vier bevrachte, met twee groote booten.

Den zeventienden van Slachtmaent bequamen de hooge Raden tyding, hoe onze troepen, onder den kolonel Hinderzon uitgezonden, met het vaertuigh, onder den Admiraal Licht-

hart, aen *Korasippa* gelandt, en van daer na *Rio St. Françisko* tot aen het fort Mauritia getrokken waren. Het klein vaertuigh was der riviere op gelopen, tot diezelve plaetse: doch men had genen vyant vernomen: want het volk was overal gevluht, had alles verlaten, en ook het fort meerendeels geslecht. Voorts was al het volk over der riviere na *Seregippe del Rey* getrokken. Vier Portugesen vertoonden zich, en quamen om het pardon spreken, dat hen toegezeit was.

Mid'erwijle verzagh en hermaekte ons volk weer het fort.

Terwijl nu onze micht daer was, zoo wiert ik belast, met een kargisoen van koopmanschappen derwaerts te gaen, om te bezorgen, dat ons volk aldaer, daer vleesch en visch genoegh te bekomen was, daer van mogt versien worden: en t'effens, tot voordeel van de Compagnie, te helpen bevorderen, wat'er mocht voorvallen.

Ik maekte my dan gereet; om, nefens d'ingescheepte goederen, derwaerts te vertrekken, en ging den vier en twintighthften van Slachtmaent met het karveel de Bruinvisch tzeil: dat dertigh eeters voerde, en tot schipper Frans Franz. van Amsterdam had.

Een sterke wint dreef ons wakker voort, en de zon klom ons recht boven het hoofd; zoo dat men van een opstaende piek gene schaduw kon zien.

Ontrent ten twee uren waren wy tegen over de hoogh getopte bergen; die d'onzen, om de gedaente, de *zadelbergen* noemen, en byna met hunne kruinen tot aen de wolken reiken. Het lant heeft aldaer langs de zee witte zantduinen.

Een halve ure na zonnen ondergang, waren wy tegen de bay *Tamandere* over, en gingen alzo met eene sterke koelte voort, en quamen, na twee dagen zeilens, voor den mont van de groote riviere, en door Gods genade, met mooi weer gelukkigh daer in.

De schipper en stierman waren aldaer even veel bedreven. Wien ik na de gelegenheit vroegh, niemant wist 'eraf.

Deze riviere kan in de breete naulix met een zes pponder over geschoten wor-

Nieuhof
trekt mee
der-
waerts.

D'onzen
trekken
om Rio
S. Fran-
cisko te
veroveren.

worden, en stroomt zoo snel af, dat men twintigh mylen in zee zijn versich water verneemt. Des zomers is zy hoogh en des winters laegh, dat mischien het gesmolten sneeu-water, dat des zomers van het geberghte afvloeit, veroorzaekt.

Vijftigh mylen landewaerts in, de riviere op, is een groote waterval, met vele eilanden tusschen beide.

Wanneer voor deze riviere de zee ontfelt is, dan gaen de baren zooyzelyk hoogh, tegen den geweldigen stroom aen, dat die bywijle heele stukken lants, met boomen met al mee sleept: zoo dat het de stoutste en ervarenste zeeluiden doet verschrikken.

Wy zeilden tot aen den avont, als de zon haer achter het geberghte verberghde, en lieten het anker in de riviere vallen. Men most, om hooger op te komen, d'Oofte wint, die aldaer ten drie uren begint te waeien, verwachten.

Wy zagen een schoonen en lustigen lantsdouw, en vol wilde beesten, die aen den oever gingen. Daer nefens stonden verscheide strooie hutjes.

Wy raekten op eene drooghte, daer wy eerst des anderen daeghs afquaamen, en eindelijk noch, met een Oofte wint, aen het dorp *Penedos*: daer wy niet zonder klein vaertuigh aen lant konden komen.

Het dorp leidt aen het hangen van een tamelijk hoogen bergh. Daer stonden te dier tijt weinigh huizen, die d'onzen herbouwt hadden: de rest was door den vluchtenden vyant al afgebrant.

In het fort stont, ten tijde der Portugefen, een klein kerkje, daer d'onzen namaels een wapen-kamer van maakten.

Het was met een zeer hoogen en gierlijken wal omringt, en de rivier vloeit voorby zijne Noortzyde, daer de bergh zeer steil is.

Den dertighften der zelve maent wert d'Admiraal Lichthart van een zware ziekte overvallen, uit oorzaak mischien hy in de groote hitte te veel kout water uit de rivier gedronken had. Hy wiert in een boot, met een officier en dertien soldaten, na beneden gebracht; maer raekte in korten tijt

sprakeloos: want zoo dra als ik beneden ging, om hem te spreken, vond ik hem onmachtigh om antwoord te geven.

Terwijl ik by hem was, gaf hy den geest. Het lijk wiert voorts in een kist gedaen, en met een gepekte perfenning wel verzien.

Des volgenden daeghs wierdt het lijk aen boort van de gulde sterre gebraght, om na het Reçiff gevoert te worden. De kist was met de Prunsvlagh, en zijn geweer, verçiert.

De kolonels, kapiteins en wy alle, als ook vier benden krijghsluiden, volghden het lijk tot aende rivier, daer de soldaten driemael de moskerten losbranden. Ook wierdt het geschut op het fort en de schepen los gebrant.

Tegen den avont voer ik weder met een kanoo na boort, maer die sloegh, door den sterken drift des strooms, aldaer quam my het zwemmen wel te pas: want anders zou ik verdrongen hebben.

De schipper smeet een luik aen een tou uit, daer een matroos, die wel zwemmen kon, op zat. Ik vatte het met groote moeite en ter nauwer noot, (want het was my byna mis gedreven) en raekte aldus, door Godes genade, behouden.

De soldaten liepen en zochten al op, wat'er te krijgen was. Zy braghten zeven hondert horen-beesten, die aldaer met menighte waren, en drie hondert kalveren op, die alle in het riviers eilant ter weide gegaen hadden, en met soldaten bewaert wierden. De meeste beesten waren niet al te vet: maer hadden goet vleesch, dat, om de hitte, voort most gegeten worden.

Aen d'Oofstzyde van den bergh hadden de soldaten hun quartier, in goede orde, van verscheide takken en bladen gemaekt, om zich voor den regen te beschermen. Dit raekte den derden van Wintermaent in brant, en sloegh de vlam, met zulken geweld, voort, dat alles in een vierendeel uren in kolen stont. De trommelen trompetten stelden alles in alarm, en verdoofden het geroep van zoo veel hondert menschen. Eenige soldaten, die in de rivier waren gaen zwemmen, konden zoo dra niet weer komen, om iet te bergen, daer zy hunne naektheit mee bedekten.

Het

Het gefchiede by daegh, dat een grootgeluk was : want by nacht zou 'er een groot alarm ontfaen zijn : dewijl eenigen hielden , dat het door verraet : en andere door ongeluk gefchiet was : gelijk ik ook vertrou.

De velden stonden toen vol tabak, die aldaer zeer goet valt , doch was noch niet tijdigh : en moet dezelve op zijnen tijt waer genomen en gae geflagen worden : uit oorzaak al het lage lant, door het overvloeyen der rivieren, onder loopt.

De kolonel verzocht my om eenige officiers en soldaten , die het al in den brant verlooren hadden, wederom te verzien, en aen hunne maentgelden het af te korten. Maer ik gaf hem ten antwoord , dat my het goet vertrouwt was, en vele niet te goet hadden. Dies ik daer over aen de hoge Raden zou moeten fchrijven : (gelijk ik ook deed,) en dan hunne orde volgen.

Den vijf en twintighften verftonden wy , dat de vyandt zich met verfcheide troepen verzamelde : waer op de kompanjen van kapitein Kofin, Schut, Gyzeling, Lamontanje en een Brasiliaen; genoemt Tomee, uitgezonden wierden , om hem op te zoeken, en zijne koralen of vee-ftallen te verbranden , en de hoornbeeften herwaerts te drijven.

Den volgenden Maendagh kregen wy tyding, hoe ons volk door den vyant zoo omgingelt was, dat'er lichtelijk niet een man zou afkomen. Dit verfchrikte d'onzen niet weinig; die niet wiften wat van de zake zijn mogt. Hier op quamen de Brasiliaanen al hijgende gelooopen , met tijding, dat al ons volk verftrooit en geheel en al verflagen was : en kapitein Schut, Kofin en Lamontagne vechtender handt gefneuvelt waren.

Eer hy uit had, quam een Duitsman, die genoeg met zijne druipende quetfuren te kennen gaf, hoe het gelegen was, en bevestigde het met meer omftandigheden.

Hy voegde noch daerby: dat de luitenant van Gyzeling, de vendrigh van Lamontanje, en van Schut en Kil. met onfrent dertigh soldaten doorgebroken waren, en haest in het quartier zouden zijn.

D'oorzake van dit quaet beleidt en dezen neerlaegh wiert gezeit te zijn, dewijl d'onzen, tegen het bevel van den kolonel Hinderfon, t'effens den vyant onder d'oogen gingen, en hun roers loften, en toen met de degen in de vuift op hem invielen, en alle te gelijk vochten, zonder toeverlaet : het welk de vyant, de domme dapperheit van d'onzen bespeurende, aenlokte, om hen zoo te bezetten en te slaen.

Tegens den avont quamen noch verfcheide soldaten in het quartier, die meestendeel met pijlen zeer gequeeft en doorschoten waren. Eenigen, die hun geweer weghgeworpen hadden, mosten om hun leven looten: Dit viel eenen Duitsman en Brasiliaen te beurt. Doch zoo als zy aen den pael stonden, om doorschoten te worden, schonk de kolonel hen het leven.

De luitenant van kapitein Gyzeling, die zonder geweer in het quartier quam, wiert na het Reciff gezonden, en aldaer onwaardigh verklaert, om de Kompanjie meer te dienen: niet tegenstaende hy de Kompanjien den tijt van negen jaren wel en trouwelijk gedient had.

Ondertuffchen kreegh ik aenschrijvens, om met d'eerfte gelegenheit na het Reciff af te komen, daer het ook niet wel font, en de zaken niet al te voorbarigh gingen: naerdien de vyant door den laesten voorval geweldigh stout geworden was.

Na ik dan alle zaken, die my te doen stonden, verzorghd had, nam ik den zefstenden van Wintermaent van den Heer kollonel en den Heer Dames en andere vrienden mijn afscheit, om weder, met het galjoet de Vleermuis, na het Reciff te trecken, en was des avonts ten negen uitren al aen den mont van de riviere. Het was zoo lichte manefchijn, als of het dagh was: zoo dat wy vele viffchen, Zaggers genoemt, vingen, die aldaer veel en goet van fmaek vallen.

Wy vervorderden onze koers, en ontmoeten vier van onze fchepen, die ons toeriepen, dat zy ten einde van lijftricht gekomen waren, en by aldien zy met d'eerfte gelegenheit dien niet kregen, het Reciff zouden moeten zoeken.

Den achtenden hadden wy noch

weinigh gewonnen, en konden de schepen voor de riviere noch zien.

Met den donker wierdt een klein kintje buiten boort gezet, dat daeghs te vore gestorven was.

Wy vingen meer visch, als men vertieren kon.

Den twintighsten was noch al weinigh voortgangs. De maen was zoodanigh geeclipseert of verduistert, dat zy de helft van haer schijnsel verloorren had, en bleef aldus den tijt van twee uren, eer zy haer volkomen schijnsel weer vertoonde.

Des volgenden daeghs quamen wy zoo na aen St. Antony, dat wy het volk konden zien wandelen.

Tegens den avont zagen wy Porto Kalvo, dertigh mylen van Rio Sint Francisko gelegen.

Wy hadden geduurigh al veel stilte, en vingen veel konings-visschen, en een kabeljau. Vorders zagen wy des nachts verscheide vuuren langs het strant branden.

Den vier en twintighsten waren wy recht tegen over de Kaep Sint Augustijn, daer vijf schepen in de haven lagen. Wy zagen de Portugesen aen lant loopen, vernamen aen strant veel volks, en telden zeven Sangaren, daer roeiers op zaten. Wy zouden hen met een snaphaen hebben kunnen bereiken: maer dorsten, om het riff, zoo dicht niet aen de wal loopen.

Des middaghs quamen wy voor het Reciff, met zulken donker, dat men het water-kasteel niet kennen kon. Wy liepen evenwel binnen, en lieten de dreggen voor het hooft vallen.

Ik stapte voortte lande, om den president Schoonenburgh te spreken, en hem de gelegenheit van alleste verhalen. De veldoverste Schoppe, die my ontmoete, ging met my, om alle gelegenheit van die plaetse te verstaen. Voorts deed ik hen beide van alles berichten.

Lagen des vyants.

Den zeven en twintighsten van Wijnmaent had de vyandt twee lagen geleidt, op den wegh, gaende na het fort Prins Willem, voorby de reduit Kijk in de Pot. Hy was geheel sterk, doch brak niet op, tot ontrent den middagh, als wanneer een kompanjie vierroers van ons over den dijk trok. Waer op 's vyants lagen van

beide zyden opbraken, en dapper op d'onzen vuur gaven. Aen onze zyde quamen elf teineuvelen, elf of twalef wierden gequest, en drie soldaten vermist, die men hield gevangen te zijn. De rest van ons volk trok in orde wederom af, en nam den hertret. Aendes vyandts zyde bleven ook verscheide dooden en gequesten.

Ondertusschen waren de Tapoyers ^{Tapoyers vallen van d'onzen af.} van d'onzen, met wien zy altijd in vrientschap geleest hadden, afgevalen: uit oorzake d'overste Garsman, eenen Jakob Rabbi, hunnen oversten, vermoort had. Deez was een Duitscher, en had de zeden der Tapoyers zoodanig aengenomen, dat hy hen byna, in ommegang van leven, in alles geteelt: waer over de Tapoyers sich van hen, als hunnen overste, hadden laten gebieden. Geweldigh speet den Tapoyers de doot van Jakob Rabbi, die dezen Garsman dreighden, in weerwrake, te dooden.

De hooge Raden namen Garsman gevangen; en maekten, na verscheide handelingen, al zijn goet verbeurt, en zonden hem ten lande uit. Dit help evenwel niet, noch deed de Tapoyers veranderen, of de vrede houden.

Den achtienden van Slachtmaent ^{van Goch traet-pleeght met de oude hooge Raden over een aenslag.} floegh van Goch den ouden hoogen Raden voor, hoe hy dienstigh oordeelde te zijn, met de groote schepen een goet aental van volk te zenden, om daer mee wat anders by der handt te nemen, en d'eene of andere plaetse te versterken, om alzo een diversie in den oorlogh te maken. Waer op de oude hooge Raden hem te gemoet voerden: wat zwarigheid daer uit ontstaen konde: te meer, dewijl de vyant d'onzen op het Reciff noch vast geblokeert hield: en by aldien eenigh ongemak aldaer quam t'ontstaen, of niet alles in gevaer zoude zijn gestelt: dat wel diende overleit te worden.

Des anderen daeghs waren zy met den Heer van Goch in nader gesprek over't geen zy des vorigen daeghs verhandelt hadden. Zy droegen hem dan voor, en oordeelden, dat men den vyant wel zou kunnen aentasten, als men de geheele maght by den anderen bracht, om ontrent het Reciff meer opening te krijgen: dat het zelve wel konde gedaen worden zonder alles in de

de ~~wat~~schael te stellen. Met een wezen zyaen, op wat wijze het zelve zoude kunnen werden gedaen; en wat vrucht daer uit te verwachten stont. Van Goch daer en tegen oordeelde, dat het zijn gevaer zoude loopen: en, als men niet opdeden, de vyandt meer zoude versterkt zijn, en d'onzen in machteloosheit brengen. Waer op aen van Goch nader onderricht gedaen wiert.

Voorflag
of men
den vy-
ant quar-
tier zal
weigeren

Alzoo men nu begon te zien, dat met het zenden van pardonbrieven niet gewonnen wierdt, zoo droegh van Goch den eersten van Wintermaent voor; of het niet goet en ware, dat men den vyandt quartier weigerde. Waer op hem ten antwoordt gegeven wiert: dat by hen noit quartier was opgerecht. Doch zy mede weinigh gevangen bekomen hadden; maer dat de vyandt veel van d'onzen in handen hebbende gekregen, meest hadden om den hals gebragt: dan aen alle quartier op te zeggen, dat had zijn bedenken: te meer, dewijl vele ingezetenen geerne in vrede zouden zitten, en, met het opzeggen van quartier, zich mede tot de wapenen zouden moeten begeven. Dies zy oordeelden, dat wrck wel diende overleit te worden.

Lage op
den vy-
ant.

Den drie en twintighsten van Slaghtmaent leiden d'onzen een embuscade of lage by het fort van Affogados. Waer op eenigh volk daer uit trok, en den vyandt van daer aenlokte, die daer op tot onder het kanon acquam, dat toen onder hen begon te speelen. Toen braken onze lagen op, en vielen op den vyant aen, en quetsen en veldeneenigen ter neder.

Admirael
Licht-
hart be-
graven.

Op den twalefden van Wintermaent wierdt het lijk van d'Admirael Lichthart begraven, en was met een kompanjie borgers en twee kompanjien soldaten verzelt, die elk driemaal los schoten: desgelijx deden alle de schepen drie schooten. Boven zijn graf wiert eendestigh veers gestelt.

Oude ho-
ge Raden
klagen
aen van
Goch
over de
hattering
van hun-
ne regce-
ring.

De Heeren van d'oude regeering droegen den 28. van Wintermaent van Goch voor, hoc zy, een geruimen tijdt herwaerts, van eenige bekladding en klappernyen verstaen hadden, daer mede zy berucht wicden. Het welk zy zeiden, hen dap-

per te verwonderen: alzoo zy wel wisten, wat yver en naerftigheit door den Advokaet Fiskael gedaen was: als mede door andere, dien het niet toequam te doen. Ja, men had de luiden ten huize ontboden, beloften gedaen, met ampten te zullen vervorderen, en uitsfel van betaling te geven: mits dat zy iet tot last van d'oude Regeering zouden zeggen. En als de luiden verklaerden niets te weten, had men hen met dreigementen aengegaen; om alzoo iets uit hen te trekken. Ook had men luiden in de kamers verborgen gehouden, om acht te geven wat'er zoude gezeit worden.

Daer en boven had zeker persoon by de Portugese gevangenen, die toen op het Reciff waren, geweest, om uit hen iets te trekken: en als zy luiden verklaerden niets te weten, had men hun gedreight en aengezecht, dat de nieuwe Regeering het selve van hen wilde weten: en zoo zy het niet wilden zeggen, dat men hen het zelve door den pijnbank zou doen zeggen. Inzonderheit was men, zeiden zy, zeker *Rodrigues de Barros Pimentel* daer over aengeweeft, en had hem met den pijnbank gericht.

Van Goch zeide hen, dat hy meer malen van die klappernyen had verstaen: doch dar'er gene bewijzen voor den dag quamen. Hy meinde goet te zijn, dat men alle een ieder, die iets hadden in te brengen, by plakkatzen zoude doen daghvaerden, om alzoo eenmael een einde daer van te hebben. Waer op de Heeren van d'oude Regeering ten antwoordt gaven, dat zy daer in ongehouden waren, en hun zelfs niet behoefden ten spot van alle de werelt te stellen. Doch zoo iemand iets tot hunnen laste had, hy kon dat voortbrengen, om hen daer op te hooren.

Den een en dertighsten droegen de Heeren van d'oude Regeering van Goch voor, hoe hen ter ooren gekomen was, dat een *Elbert Krispijn* en *Paulus Vermeulen*, des avonts te vore, op het plein, in gezelschap van *Jakob Quirijn Spranger* en andere, gezeit hadden: dat de hooge Raden verzuimt hadden, *Joan Fernandes Vieira* en andere te verzekeren, en dat zy eenmael den kapitein *Denninger* hadden

gefast *Vieira* verzekeren: doch daer na den last verandert was: waer door hy *Vieira* alzoo ontkomen was.

En alzoo dit een zake van groot bedenken was, en ongesraft niet kon doorgaen, zoo wiert daer overby de nieuwe Regeering kapitein Denninger aengesproken, die zeide, noit iets daer van te hebben gehoord: maer wel, dat hy en andere, volgens hun gedaen rapport, verscheide malen uitgezonden waren, om *Vieira* en andere te bekomen, volgens den last, hen by de hooge Raden gegeven. Ook hadden zy daer toe allen yver en vlijt aangewen; doch hadden hem noit kunnen aantreffen: niettegenstaende zy gene plaetsen onbezocht hadden gelaten.

Hier over ging des morgens Elbert Krijspijnsen by Bullestrate, en deed zijne ontschuldiging, van die woorden noit gesproken te hebben. Maer wel, dat'er cenige diskoersen waren gevallen over den opstant der debatten onder hen: of men dat volk had kunnen aantasten, zonder meer opening te geven.

Hy getuighde ook, noit van kapitein Denninger zulx hadde gehoord: en, wat meer is, den zelve niet te kennen, of oit te hebben hooren spreken.

Hier op wiert hem aengezeit, dat hy kapitein Denninger en zijn vaendrager, kapitein Helt, luitenant Kattenaer, kapitein la Montanje, de Major Reyser, en zijn luitenant Hartsteen zoude willen vragen, wat toch daer in gepasseert was.

Denninger had, den tweeden van Loumaent des jaers zestien hondert zeven en veertigh, tegen dezen Krijspijnsz. gezeidt, dat hy verwondert was, dat'er zulke vuile klapperne omgingen. Dat niet alleen hy met zijne troepen; maer noch vele andere officieren, tot verscheide malen, in 't landt, de velden en bosschen doorloopen hadden, om kuntschap te bekomen en volk aen te treffen. Ja most hy Denninger en alle andere officieren getuigen, dat by de hooge Raden geduurigh allen yver gedaen was, om op alles ξ oede orde te houden, en noit verzuimt hadden om de rebellen te doen opzoeken, en voorts te ver-

Ziet pag.
67.

richten, wat daer toe behoorde gedaen te worden: waer toe hy en alle officieren altijt gereet zouden zijn, des verzoght, verklaring te geven. Gelijk ook Denninger het zelfste voor den Notaris Indijk op het Reçiff, ten behoeve van de hooge Raden, Hendrik Hamel en Adriaen Bullestrate, des jaers 1647., met aanbieding van eede, verklaert heeft.

Den dertighsten van Wintermaent lande aen het Reçiff het jaght d' *Arent*, van *Rio St. Françisko*, met brieven van den vierden der zelve maent: daer by bericht wiert: hoe boven het fort, op een eiland, de kolonel *Rebelha*, met twee hondert soldaten van de *Bahia*, aengekomen was, en noch meer ander volk verwacht wiert. Ook hadden men, door afgeworpe brieven, verstaen, dat'er noch eenigh volk van de *Vergea* mede verwaght wiert: als de weghgewekenen.

D'onzen waren een stuk weeghs de riviere op geweest: alwaer zy eenigh volk van den vyandt hadden aengedaen: doch waren het door het water ontkomen: achterlatende hun kleederen en geweer.

Den tweeden van Loumaent, des jaers zestien hondert zeven en veertig, quam de kolonel Schop weer op het Reçiff, die met ontrent 300. vuurroers in *Goyana* en alle d'omleggende plaetsen geweest was, en alle de rivieren daer ontrent bezichtight; maer nergens geenen vyant vernomen had.

Den vijften der zelve maent kreeg men schrijven uit *Rio St. Françisko*: hoe ons volk aldaer een troep van vijf kompanjen *Brasilianen* na *Orambou* uitgezonden had, om een troep van den vyant, aldaer leggende, op te slaen: gelijk zich ook op d'eerste aankomste van d'onzen een troep van ontrent hondert koppen van den vyandt vertoonde: daer op d'onzen inzetten, en die deden afwijken. Maer dicht daer by had de vyandt een lage van cenige hondert man leggen: die op d'onzen inbraken: waer door d'onzen te rugh mosten wijken, mits achterlatende ontrent hondert en vijftigh koppen: vijf kapiteinen, drie luitnants en eenige andere officieren, daer van een kapitein doot bleef.

De gevangene kapiteinen waren
Sa-

Tyding
van Rio
S. Fran-
cisko.

Kolonel
Schop
komt van
Goyana
weer op
het Reçiff.

Samuel Lambert, La Montanje, Gerit Schut, Kiliaen Snijder, Daniel Koin: de luitenants, Jooft Koyman, Antony Baliart, Jeronimus Hellemans, met een vaendrager.

Raetpleging of men volk mit Parayba zal lichten. Den achtsten van Loumaent quam Michiel van Goch uit den raet, by de oude hooge Raden, en zeide, dat de Raet van meining was, een goet aental van volk uit de Kapitanie van *Parayba* te lichten, om alzo een gros van een heirleger te kunnen uitmaken, tot een zekerenaenslagh. Dies verzoght hy van hen te verstaen, hoe het met die Kapitanie gelegen was, en of men de stad van *Parayba* en *S Andries* wel zou kunnen behouden, met weinige bezetting, en of de vyandt, als die met een gros daer zou komen, dezelve van onze andere forten niet zou kunnen afsnijden.

Hier op zeiden de oude Raden aen van Goch: dat de stad *Frederika* geen water had, als dat wel een half quartier uurs van daer gelegen was, en de vyant dat kon afsnijden: desgelijx kon de pas, gaende na de riviere, afgesneden worden. Ook kon de vyandt licht ons volk daer belegeren: alzo in de stad gene sterkte waren, als het klooster, dat van klein belang was: en de *Duarte Gommers* kerk in de stad, geduurende de beroerte, by den vyant, versterkt.

Wat *St. Andries* aenging, dat was een zuikermolen, gelegen ontrent vier uuren van de stad *Parayba*, op de kant van de riviere: die men die passagie mee wel kon afsnijden: alzo mede ontrent vier uuren van het fort *Margareta* lagh, als men over de riviere was: doch dat men te water daer aen kon komen: maer vele veranderingh onderweegh kon vallen.

Na van Goch het goetdunken der oude hooge Raden gehoort had, zeide hy, dat aen den Raet bekend te zullen maken.

De vyant valt in Parayba. Den twalefden van Loumaent kregen de hooge Raden schrijven, hoe de vyant, met een groote troep volks, in de kapitanie van *Parayba* gevallen, en open halve uur na by de zuikermolen van *St. Andries* gekomen was: alwaer die by nacht eenigh van ons volk en *Brasilianen* hadden gevangen bekomen en wegghenomen: dies van d'on-

zen vijftigh perzoonen, zoo mans als vrouwen, gemist wierden: daer van eenige van den vyandt dootgeslagen waren. De *Brasilianse* vrouwen waren daer en boven doot de buiken opgesneden.

Den dertienden van Loumaent Brieven by den vyant uitgestroit. werden by den vyant eenige brieven uitgestroit, houdende aen d'inwoonders op het *Reciff*: hoe geen voorder ontzet te verwachten was: dies het best zou zijn, tot een verdragh te komen. De vyanden gaven voor, gezint te zijn van hunnent wege niet te zullen wijken: doch zoo zy daer toe gedrongen wierden, alles zouden afbranden, en alsdan doorgaen. Maer eerst zouden zy alles opzetten, om het landt te behouden. Zy voeghden daerby, dat de ingezetenen van het *Reciff* zich door de dienaers van de *Kompanjie* lieten misleiden: dat zy gene rebellen of muitelingen waren: maer zochten zich vry te stellen: gelijk de *Neerlanders* mede tegen den koning van *Spanje* gedaen hadden.

Den zeventienden quamen vier Parayba by den vyant verlaten. *Ne-gros* van eenen *Isaak de Rassier*, die over weinige dagen by den vyandt in *Parayba* gevangen genomen waren, by d'onzen, uit des vyants leger, op het *Reciff*, en wisten te zeggen, dat de vyant in de kapitanie van *Parayba* maer weinigh tijts geweest, en wederom van daer vertröcken was. Hy had aldaer vijf *Neerlanders* dootgeslagen, met eenige *Brasilianen*, en eenige gevangen van daer mee genomen, en na de *Vergea* gebraght.

Des morgens den twee en twintighsten van Loumaent begon de vyant De vyant beschieet het hout fortje aen de Baretta. met kanon op het hout fortje, aen de *Baretta*, te schieten. Hy had aen de strant, na de zuidzy, een batery opgemaeckt, en deed van daer, dien geheelen dagh, met twee stukken op het fortje speelen.

Tegens den middagh, met laegh water, wierden'er vijf kompanjen soldaten, met eenige boots en allerhande behoeften, na toe gezonden.

Na de vyandt den gehelen dagh op het fortje geschoten had, hield hy met den avont op.

D'oude hooge Raet *Hamel* droegh Hamel raet het te verdedigen. van Goch voor, dat die plaetse, alhoewel daer aen niet veel gelegen, en on-

noodigh was, daer volk te houden, nu evenwel moſte verdedight worden: alzoohet d'eerſte plaerſe was, die den vyant met kanon hadde aengetaſt: want zoo by d'onzen die plaerſe verlaten wiert, het zou den vyandt dapper moet geven, en hy daer uit gelegentheit nemen, om andere plaerſen mede aen te taſten. Doch zoo hy aldaer tegenſtant vond, het zou hem den moet doen vallen, en hy wel niet licht andere plaerſen aentaſten: te meer, dewijl d'onzen altijd by hoogh water met vaertuigh aen die plaerſe konden komen: deſgelijx konden zy langs het Reçiff of rif met laegh water te voet daer na toe trekken. Ook kon men den vyant te water uit zee met jaghten dapper in zijne approachen met ſchieten ver hinderen: gelijk dien dagh alregebleken was.

En aengezien de gelegentheit van 't landt ontrent het Reçiff noch onbekent was, als mee het loopen van de rivieren en moeraffen daer ontrent, als ook aen de Baretta gelegen, zoo hebben de nieuwe Raden van Goch daer van onderricht gedaen, en, tot beter onderricht, een kaert behandight van de gelegentheit ontrent het Reçiff, een myle wijt in 't ronde, om alzoo des te beter kenniſſe te bekomen.

De vyant breekt van 't beleghe op.

Des morgens den vier en twintighſten bequam men zekere tijding, dat de vyandt voor de Baretta, des voorgaenden nachts, was opgebroken, en het geſchut en ander gereeſchap mee genomen had. Men geloofte hem dit beſluit heeft doen nemen, naerdien hy zagh, dat men hem in zijn werk uit zee dapper kon ver hinderen: als mede, dat 'er altijd verſch volk: deſgelijx lijſstoght en krijghſtuigh kon werden aengebracht, dat de vyant den onzen niet kon ver hinderen. Ook zagh hy, dat d'onzen tegen zijne werken begonnen aen te graven en die af te ſnijden: dies hy aen het paliffaet werk niet licht zou hebben kunnen komen.

D'onzen met overloopers gequelt.

Midlerwijle d'onzen aen verſcheidel kanten door de Portugelen beſtreden, en door den hongersnoot geplaeght wierden, quelden ook d'overloopers hen geduurigh. Velen, die aen de ſekoerſen wanhoopten, begaven zich, uit vreeze van doch eerlang in 's vyandts handen te vervallen, by

den vyant. Ja het quam zoo verre, dat ook zelfs Serjanten en andere officieren verlieden, toen de twee eerſte ſchepen van ſekoers, de Valk en Elizabeth, haer in het gezicht van het Reçiff ver toonden.

Ondertuſſchen vervaerdigden zich de oude hooge Raden tot de reize, om na het Vaderlant te vertrekken. Hier over hadden zy al den vier en twintighſten van Wintermaent des voorleden jaers met den Prefident Schoonenburg geſproken, en zeiden hem aen, hoe zy nu langh aldaer verbleven waren, ten dienſte van de nieuwe Raden, en op hun orde. Na zy nu de regeering hadden overgegeven, zouden zy geerne, ten halve van d'aenſtaende Loumaent vertrekken. Dies deden zy Schoonenburg verzoeken, of hy 't zelve geliefde in den raet voor te dragen, op dat eenige ſchepen mochten gereet gemaekt worden, om hen over te voeren. Hier op wierdt by de nieuwe hooge Raden het ſchip Vliffingen, tot hun overvoer, hen toegezeit.

Oude hooge Raden verzoekt na 't Vaderlant te vertrekken.

Alzoohet ſchip Vliffingen noch niet gekomen was, dat geſchikt was, om met d'oude hooge Raden na het Vaderlandt te gaen, zoo ſpraken die den 25. Januar. des jaers 1647. met van Goch daer over, en zeiden: hoe zy nu aldaer over de zes jaren in het landt geweeſt waren: daer hun accoord en commiſſie-brief inhiel, dat een van hen met de drie jaren zou overgaen. Waer toe Kodde geordonneert was: doch dat 'er geen ander gekomen was, en dat ondertuſſchen Kodde was komen 'overlijden. Zy voeghden 'er by, dat het nu al ontrent drie jaren geleden was, dat zy om hunne verloſting geſchreven hadden, en men hen voor twee jaren al beloofte had, andere perzoonen tot de regeering te zullen zenden, dat toen eerſt over eenige maenden geſchiet was. Zoo dat men hen, tot hun groote verkleining en ſchade van hun huisgezin, ophield. Dies verzochten zy wederom van Goch, dat toch een eind met de ſchepen mocht werden gemaekt. Dees beloofdehen, allen yver te zullen laten aenwenden, dat de ſchepen gereet gemaekt werden, en het ſchip Vliffingen op ontboden wierdt, om alzoo te kunnen vertrekken.

Op

Op het overgeven der regeering en vertrek der Hooge Raden, Hendrik Hamel, Adriaen Bullestrate en Pieter Janz. Bas, dat in Bloeimaent was bezat noch de Kompanjie deze naervolgende forten, vestingen en kastelen.

Vestingen, die d'onzen op het vertrek der oude Hooge Raden bezaten.

Het fort Keulen, in het inkomen van *Rio Grande*.

De reduit *St. Antonio*, gelegen aen de Noortzyde van de riviere *Parayba*.

Het fort *Restingues*, gelegen in de riviere van *Parayba*, aen het eiland *Restingues*.

Het fort *Margareta*, aen de zuidzyde van de riviere *Parayba*.

Het Fort Oranje, op het eiland *Itamarika*.

Nossa Senhora de Concepciano, een oude baterye op den bergh *Itamarika*.

Dereduit Juffrouw de Bruyn.

't Fort de Bruyn.

't Fort Waerdenburgh, anders de Driehoek, op den weg of dijk tusschen het fort de Bruyn en 't Reciff gelegen.

Lant-kasteel, anders *St. Joris*.

Water-kasteel, op het Reciff, by de mont van de haven.

Het Reciff.

Maurits-stad, op het eiland *Antony Vaesz*.

't Fort Fredrik Hendrik, anders de Vijfhoek.

De Steene Reduit, buiten Fredrik Hendrik.

De Reduit Kijk in de pot, tusschen het fort Fredrik Hendrik en Prins Willem.

't Fort Prins Willem, aen de riviere *Affogados*.

Alle deze forten en sterkten waren te dier tijde behoorlijk met metael en yzer geschut voorzien. Te weten:

Op het fort Keulen lagen 28. metale, en een yzer stuk.

Op de reduit *S. Antonio* zes yzere stukken.

Op het fort *Restingues* vier metale, en vijf yzere stukken.

Op het fort *Margareta*, veertien metalen, en vier en twintigh yzere stukken.

Op het fort Oranje, zes metale, en zeven yzere stukken.

Op *Nossa Senhora de Conceptiano*, twee metale en acht yzere stukken.

Op dereduyt Juffr. de Bruyn, drie yzere stukken.

Op het fort de Bruyn, veertien metale stukken.

Op het fort Waerdenburgh, vier metale en vijf yzere stukken.

Op het lant-kasteel of *St. Joris*, elf yzere stukken.

Op het Water-kasteel zeven metale stukken.

Op het fort *Ernestus*, vijf metale en drie yzere stukken.

Op het aerde Bolwerk of *Baterye*, vijf metale en twee yzere stukken.

Wat belangt de forten of sterkten, die de vyant ten dien tijde in Nederlands Brasil bezaten, en den onzen afgenomen en ontweldicht hadden, zullen wy ook in 't kort hier ten toone stellen.

Vestingen der Portugezen den onzen afgenomen

Seregippo del Rey, Rio St. Francisco en *Porto Kalvo*, na de Portugezen die plaetsen door uithongering (gelijk verhaelt is,) in handen gekregen hadden, zoo deden zy het geschut daer af brengen, en de forten slechten, ten einde d'onzen des te minder daer op zouden toeleggen: wel wetende, dat de districten door d'onzen, niet zonder forten konden beheert worden, die men aldaer op een nieuw alsdan, tot groote kosten, zoude hebben moeten leggen.

Pag 247.

Aen *Panto Tamandere*, daer die van de *Bahia* eerstmael met hunne maght landeden, en daerna hunne vloete door d'onzen geslagen wiert, begonnen zy een fort, tot verzeketheit van die rede, op te bouwen, dewijl die hen best gelegen quam: alwaer grooteschepen kunnen zetten en ten anker komen.

Den drie en twintighsten des middaghs quam *Beaumont* by d'oude Hooge Raden, en sprak met hen van de gelegentheit van *Rio St. Francisco*, en wat aldaer te doen stont. Zy zeiden hem, als voor desen meermalen aen d'andere Heeren gedaen was, dat het fort, daer het toen gelegen was, ondienstigh was: alzoo het kondé afgesneden worden. Des men beter daer op diende te letten en onderzoeken, of men niet beter zou doen, met den voorslag te volgen, die by hen oude Hooge Raden schriftelijk in 't eerste aengevangen was, om alzo buiten gevaer te zijn.

Raetpleging over de gelegentheit van Rio S. Francisco.

Beaumont spak ook over de gelegent-

gent-

en over't
werk aen
de Ba-
retta.

gentheit van het werk aen de Baretta : en of het niet noodigh zou zijn, aldaer een aerde reduit te leggen, daer de kapel gestaen had, om voor het kanon bevrijt te zijn.

Hier op voerden d'oude Raden hem te gemoet, wat dat werk zou komen te kosten, en hoe weinigh dienst daer van konde werden getrokken : alzoo men op andere plaetsen beter gelegenheit had, om in het landt te komen.

Beaumont meende dat de vyant, als d'onzen daer gene werken hadden, op het eilandt over de Vijfhoek konde komen, en alzoo met schieten groote schade doen ; dat toen door het werk aen de Baretta belet wiert.

De oude Raden dienden hem aen, dat de vyant, niet tegenstaende d'onzen het werk aen de Baretta hadden, daer daghelix opquam : alzoo d'onzen dat niet konden beletten, of moften daer geduurigh volk ophouden, en alzoo daer niet was te halen, onnoodigh.

Wat aenging het schieten, de vyant zoude zich wel waghten, daer geschut op te brengen ; te meer, dewijl hy met hoogh water daer op kon bezet worden : ook kon hy van daer op het Reciff niet schieten : alzoo zelf het zwaerste geschut, dat d'onze in de vesting de Vijfhoek hadden, het eilandt niet kon bereiken.

Des avondts quamen van Goch en Haekx by d'oude Hooge Raden, en zeiden hen aen, dat het schip Hollandia met den eersten zoude werden toegemaekt, als mede het schip Vliissingen, dat voor de Bahia kruiste, 't welk op ontboden wierd, om ook gereet tot hun vertrek gemaekt te worden, en alzoo na het Vaderlant over te kunnen gaen ; waer voor de Hooge Raden hen bedankten.

D'onzen
op het
Reciff
nau bele-
gert.

De vyant begoft d'onzen nu te lande op het Reciff geheelijk te benauwen, en alle passen te bezetten : zoo dat men na de lant-zyde niet een voet konde buiten zetten.

Zeker Portugees had, op de brui-loft van zijn dochter, alle onze voor-naemste bevelhebbers-genoot, op toeleggh van hen te vermoorden : terwijl het Portugees krijghsheir van buiten zou oppassen, en in die verwarring

op de stad aenvallen. Doch eenige Portugeesen en Joden braghten den aenflagh uit.

Ontrent den vijfdien van Wijn-^{Fort Bon}maent begon de vyant het fort, *Bonjes*.^{Jesus, by} *sus* by de Portugeesen, en by d'onzen^{d'onzen} Altana genoemt, by het Korael van de^{Altana} hooge Raden, over de riviere, op te^{genoemt,} maken. Men hoorde wel van d'over-loopers, wat'er gaende was ; maer kon noit zoo verre komen, datmen het zage : eensdeels, dewijl men door het gedonder van het grof geschut aldaer niet duuren kon : ten andere, was het in 't bosch zoodanigh opgeworpen, dat men het niet zien kon, ter oorzaak van het dicht loof der boomen en kreupelbosch. • Maer wanneer dat^{Het Re-} weghgehakt was, zag men het klaer^{ciffge-} staen, en daer van uit kartouwen in de^{weldigh} stad donderen, dat het rammelde.

Elk quam gewapent, op zijn al-arm-plaetse en hoefslagh verschijnen, en stont verwondert en verbaest over de nieuwe vastigheid, door de Portugeesen in het kreupelbosch opgeworpen.

Ieder begaf zich in zijne huizen na beneden, om de ongenadige yzere kogels, die daghelix vele menschen van 't leven beroofden, t'ontvluchten.

Onder deze was een zeer schoone^{Droevigh} jongvrouw, en nicht van den Admi-^{Schou-}rel Lichthart, die haer speelnoot, die^{spel.} des daghs te vore getrouwt was, quam bezoeken. Maer een kogel komt door de muuren gevlogen, en schoot de nieuwgetrouwde midden door, haer op staende voet het leven, ende andere beide beenen benemende. Ik quam, dewijl mijn huizing daer naest stont, op het gekerm boven, en zag dit ellendigh schouwspel met bedroefde oogen aen. De juffer vatte my om de beenen, daer zy zoo vast aen bestorf, dat zy naulix daer af te krijgen was. De gantsche kamer lagh vol bloet en stukken van menschen, dat schrikkelijk om te zien was. Zy wierdt wel verbonden : maer sterf den derden dagh daerna.

Wanneer ik, niet lang daerna, de ronde ging doen, quam een kogel, en nam twee burgers, daer ik by stont te praten, het leven, en eenen ander, onder het aensteken van een pijp tabak, beide zijne handen wegh.

Alle

Alle ſchepen moſtmen uit de haven halen, of zouden in den grondt zijn worden geboort. De huizen wierden plat en om verre geſchoten.

Schoppe had, als verhaelt is, *Taperika* ingenomen en gantsch verdelght, met ontvluchten alleenlijk van twee duizent Portugesen. Doch na verloop van eenigen tijt, en na vele tegenheden, rampen en ongelukkige ſchermseligen van d'onzen, groeiden de Portugesen weer geweldigh aen: en wy daer en tegen verminderden. Waer over Schoppe, door orde van de Hoge Raden, den kolonel Hinerson beſaſte, *Rio S. Françisko* te verlaten, en op *Taperika* te komen. Dit moght evenwel, niettegenſtaende het zeer wel gedaen was, niet helpen: maer wierden d'onzen ook genootzaekt, *Taperika* te verlaten, om het Reçiff t'ontzetten, daer het nu meest om te doen was.

Wanneer dan onze gantsche maght, die toen ontrent achtien hondert man kon uitbrengen, op het Reçiff by een was, wierdt verſcheide mael geraetſlaeght, (alzo men niet meer als voor zeven maenden lijftoght had) wat beſt gedaen diende, en op wat voet men zou aenvangen.

Eenigen, en onder andere Schoppe, oordeelden, dat men meerder volks en beter gelegenheit behoorde waer te nemen: uit oorzake wy te zwak van volk waren. De meesten daer en tegen oordeelden, dat men behoorde uit te vallen, en eenen kans te wagen: want by aldien die gelukte, zou men het Reçiff, dat de Portugesen zoo nau te lande bezet hielden, dat men niet buiten de poorten kon komen, daer door ontzetten, om ververſchingen leeftoght te bekomen.

Deze voorſlagh wierdt vaſt geſtelt en nam voortgang. Onze maght wierdt dan by een geroepen, gemonſtert, en voorts beſloten, een uitval te doen.

Het opperbevel wierdt den kolonel Brink aenbevolen: naerdien Schoppe noch niet van zijne queſſure, die hy in 't laelte gevecht ontfangen had, genezen was.

Zy trokken, met het ſluiten van de poorte, landwaerts in, tot by de *Guararepes*, en by de plaetſe, daer d'onzen

toen ook de neerlaegh gehad hadden. Het velt was noch wit van de beenderen der verſlagenen van den overleden jare.

De Portugesen ondertuſſchen vernemende het trekken van onze krijgsmaght na buiten, verlieten in ſtilligheit hün opgeworpen fort *Altona*, om zich by malkanderen tē voegen, en den onzen gelijkerhant het hoofd te bieden.

D'onzen des verwitticht, (hoewel de Portugesen dat niet gewaer wierden) namen het fort dātelijk in bezetting, en vonden alleenlijk een oude negerin daer in. Aldus wiert het Reçiff van dien bril ontſlagen en verloſt.

Den zestienden dagh van *Grasmaent* was nu al opgegaen, en verloſt om onzen tweeden nederlaegh t'aenſchouwen, als d'onzen den zelve dagh den vyant mannelijk onder d'oogen zagen. Ter wederzyde wiert geweldigh fel gevochten. Maer de vyant, gewent om te winnen, viel met over de vijf en twintigh hondert man des te dapperder aen, en braght d'onzen aen het dyzen, die evenwel noch lang ſtant hielden, doch moſten eindelijk vlughen. Het ging'er weer, als des verleden jaers, op een loopen: hoewel weinigh hun leven reddden: naerdien hondert en vijftigh Portugese ruiters daer op in vielen, en vele ſchade aen de vluchtende deden.

De kolonel Brink, en de meeste bevelhebbers en vele ſoldaten, die ſtant hielden, wierden, ten getale van elf hondert, verſlagen: beneffens het verlies van negentien vaendelen. Al het geſchut en krijgstuigh, dat men mee genomen had, verviel in's vyandts handen.

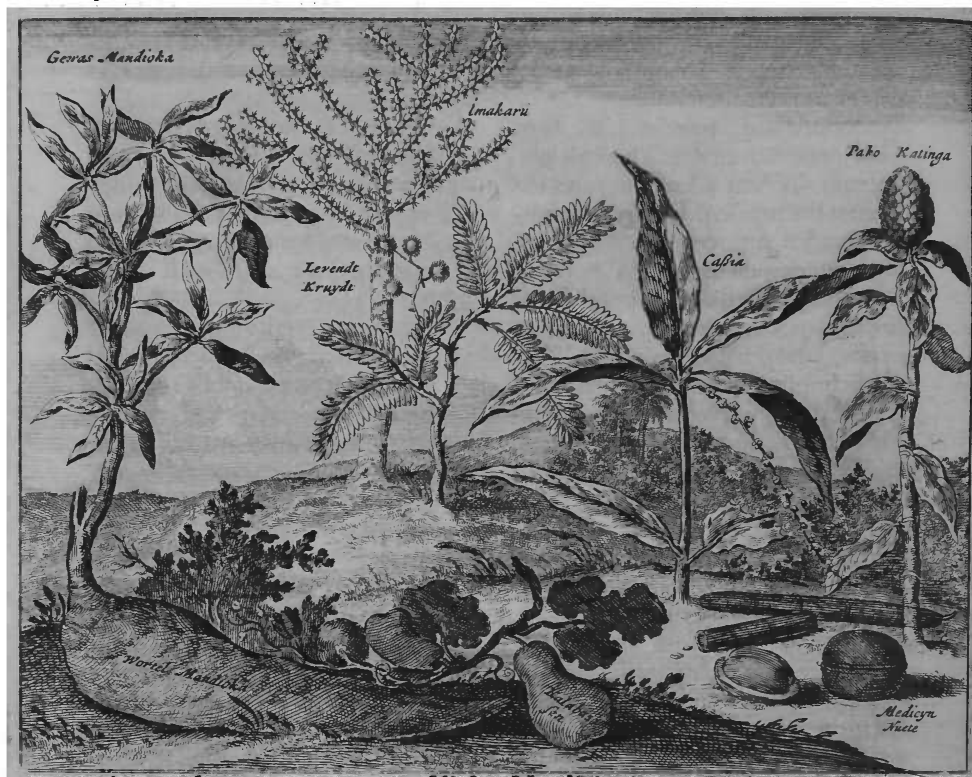
Den vijfden dagh kregen d'onzen eerst verlof van hunne dooden te mogen begraven: die deerlijk van het wilt gedierte en gevogelt geſchonden waren, en een yzelijken ſtank gaven, die de brandende hitte der zon veroorzaekt had.

Toen was'er geen kans, om den vyandt weer het hoofd te bieden; maer d'onzen vonden raetzaem, alleenlijk hunne forten te bewaren.

Dewijl nu niet anders kon gedaen worden, of het moſt uit het Vaderlandt komen, dat langzaem byquam, zoo

b b w i e r d e n

D'onzen
vallen op
den vy:
ant uit.

wierden de meesten zwaerhoofdigh, en datmen het ten leste, zoo het Godt niet wonderlijk verzagh, evenwel noch zou moeten opgeven. De hooge Raet klaeghe over de krijghraet: en de krijghsraet over wanbetaling en sober onderhoudt des krijghsvolks.

Dewijl my dan ook docht, dat, die d'eerste daer van daen ging, het beste deed, zoo begoft ik ook om mijn vertrek te denken, by aldien gene andere tyding quam.

Voorts wert het met alle zaken hoe langer hoe slechter: waerom ik vast beflor mijn afscheit te verzoeken, dat ik, hoewel niet zonder groote moeite, verkreegh.

Doch aler ik van Brasil vertrek, en my na het Vaderlant spoede, zal ik een korte beschrijving doen van eenige Brasiliaense gewassen, &c.

Wortel Mandiboka.

Gelijk het gewest van Pernambuko en gantsch Brasil rijk van dieren is, al-zoo groeien daer ook menighen van veelerleie wilde en tamme kruiden, boomen en andere gewassen: waer van wy eenige zullen ten toone stellen, en met het gewas *Mandiiba* en wortel

Mandioka, het eenighste levensmiddel en onderhoud der Brasilianen, beginnē.

De meeste gewesten van Amerika hebben tot noch toe geen gebruik van tarruwe of koorn gehad. Maer de milde natuur heeft hen daer voor, tot onderhoudt van menschen en beesten, zekeren gewas verleent, die een voetzamen wortel geeft: want deze wortel gedrooght, tot meel gemackt, en gekookt of gebakken, is zoo goet als het beste wittebroot, en verschaft den inwoonders van het wijdstreckend Amerika lijfstoght.

Dit gewas groeit overal overvloedigh, en wordt by de Brasilianen *Mandiiba* en *Mandiiba*, en de wortel *Mandiboka* genoemt.

Men heeft veelerleie soorten van dit gewas, die by de Brasilianen alle en een ieder met een byzonderen naem genoemt worden: maer de wortels van alle voeren een en den zelven naem van *Mandiboka*, en hebben voetzame en heilzame krachten; hoewel in verscheiden trap en graet.

Alle deze gewassen hebben spitse, smalle, langachtige, zachte en gierlijke groene bladen, die aen lange steelen of takjes, by drie, vier, vijf, zes en zeven sters-

sterswijze by een zitten, en worden by de Brasilianen *Manikoba* genoemd.

Zy hebben een houte knobbelige steel of stam, van een duim of vinger dik, en zes of zeven voeten hoog: hoewel de meeste niet boven een mans lengte opschieten.

Zy verdeilen zich boven in vele takken, die zich weer in andere kleine takjes verspreien, daer de bladen aangroeien.

Zy dragen kleine bleekgeele bloemen, die uit vijf bladen bestaan, en vele gele stijlen in het midden hebben. Na de bloem volgt klein zaet.

De wortel, *Mandiboka* genoemd, is onzen pijnsternakel niet ongelijk, en anderhalve, twee of drie voeten lang, en een mans arm of been dik, op het eind langwerpigh ront, en van buiten van kleur, als de schors van den hazelaer, en van binnen wit en bros, met een dunne schel. Hy is vol melkachtigh en lijmgigh zap, dat allen dieren doodelijk is.

Dit gewas wil liever op een droogen, dorren en berghachtigen grond wassen, als op een kley en vochtigen gront. Ja het is zoodanigh een vyant van alle vochtigheden, dat het alleenlijk in de zomermaenden wil geplant worden, en op gene schaduwachtige, maer zonrijke plaatsen. Dewijl dan dit gewas een hoge en zandigen gront vereischt, zoo houwen d'inwoonders dichte bosschen, zoo op bergen, als vlakten, af, en verbranden d'afgekapt boomen, om daer akkers van te maken, die zy *Ko*, en de Portugesen *Rosa* of *Chokas*, en d'onzen rossen noemen.

De toebereide aerde of akker wort tot ronde berghjes, als molshoopen, gemaakt, die de Portugesen *Montes de terra Cavada*, dat is, bergen van uitgegrave aerde, en de Brasilianen *Kujo* noemen. Ieder berghje staet derdehalve voet van malkanderen, en is ontrent drie voeten breed, en anderhalve voet hoog en ront, ten einde het regenwater des te beter daer af kan loopen.

Op ieder heuveltje worden drie scheuten of enten, zonder bladen of loof, van dit gewas geplant, ieder van acht of negen vingeren, of een voet lang. Deze scheuten, schoon van bladen ontbloomt, krijgen aenstonts nieu-

we bladen. Ook krijght de wortel daer geen schade van, indien slechts de stam heel en onbeschadicht blijft.

Maer door den wortel *Mandihoka* kan gene voortplanting geschieden: want zoo dra die uit d'aerde getrokken en aengeraekt wort, zoorot hy en en stinkt geweldigh.

Na de telgen den tijt van tien dagen in d'aerde gesteken hebben, dan botten of schieten zy uit, en geven zoo vele scheuten, als zy knoppen of botten hebben. Ieder scheut is een vinger lang, en in vele takken verdeilt, en purperachtigh root.

D'akker moet drie of viermael in 't jaer gewiet, en van onkruid gezuivert worden: ter tijt toe het gewas zijn vollen wasdom gekregen heeft, dat in den tijt van acht, negen of tien maenden geschiet. Het onkruid schiet zeer weeldrigh op d'akkers uit, en verftikt zeer licht het gewas of plantaesje, 't en zy het uitgeroeit wort.

De scheuten van dit gewas, en tenger bladen worden door de mieren opgegeten en afgeknaeght, tot groote schade van de planters. De wilde dieren, als geiten, &c. als ook ossen, schapen en peerden, eeten ook de bladen af: waerom de planteryen met een stakersfel van afgehouwe boomen of palen afgeschooten worden, om de beesten daer uit te houden.

De byen, konijnen en andere Brasiliaense dieren, zijn ook zeer happigh na de wortels.

En alhoewel dit gewas van takken en bladen berooft wordt, zoo krijght het daer gene schade van, indien de wortel ongeschonden blijft.

De wortels krijgen hunne volkome groote en rijpdom in den tijt van een jaer, na de planting: doch by noot kunnen zy in de zelve maent uitgetrokken en gebruikt worden: maer zijn dan van klein genot en geven wein g.

Ieder gewas geeft twee, drie, vier, en meer, ja tot twintigh wortelen toe, na de vruchtbaerheit des gronts is.

De rijpe wortels blijven twee en drie jaeren onder d'aerde goet: maer een gedeelte verrot en bederft gemeenlijk: dies men die ten hoogsten niet boven een jaer in d'aerde moet laten blijven: maer het van nieuws door telgen voortplanten.

Wanneer'er te veel vochtigheit valt, moeten de wortels aenftonts uitgehaelt worden, al was't ook zes maenden voor de tijt van de volkome rijping.

D'uitgetrokke wortel kan naulix drie dagen goet gehouden worden; schoon hy noch zoo wel bewaert wort: dewijl hy verrot, en stinkt dan zeer vuil. Dies, hoe eerder hy tot meel gemaakt wort, hoe het beter is. Hierom neemt men t'elkens zoo veel uit d'aerde, als men gebruiken wil.

De wortel Mandihoka, *Mandybumana* genoemd, groeit het haestighste van allen op, en wordt het vroeghste rijp: gelijk daer van ook het beste meel gemaakt wort.

Dit gewas tiert het alderweelderighste op een zandigen en meest verbranden gront, als d'andere.

De voornaemste Mandihoka van allen, en die in daghelix gebruik is, wort *Mandikparata* genoemd, en waft, zonder onderscheit, op alle gronden. Het meel of de farinha wort van deze wortels aldus gemaakt.

De wortel, uit d'aerde getrokken, wort van de dunne schil, met een mes, ontbloot, die lichtelijk daer van gaet, en dan met schoon water afgewaschen. Dan houdt een man den wortel met de hant op den rant van een radt, van vier of vijf voet in 't kruis, dat op de rant met een kopere of blikke plaet beslagen is, die met vele uitgeslagescherpe gaten doorboort is, als een rasf. Het rat wordt door een of twee mannen omgedraeit, als een slijpsteen.

Het rasfel of afgeraspte stoffe valt geduurigh beneden in een bak.

Dit rat wort by de Brasilianen *Ibecem Babaka*, en by de Portugefen *Roda de Farinha*, dat is, Rat des meels, genoemd. De bak heet op Brasiliaens *Meekaba*, en op Portugeesch *Koche de ralar Mandihoka*.

Slechte luiden, die weinigh midde-len hebben, raspen den gezuiverden en schoongemaekten wortel met een hantrasf of rijf, die zy *Tapiti* noemen.

Dan wort de geraspte wortel in een langwerpigh ronde zak gedaen, die van schorfen van boomen gemaakt, en ontrent vier vingeren breed is, en by de Portugefen *Espremendouro de Mandihoka* genoemd wort.

Deze zak met het rasfel wort in een pers gedaen, en dan daer uit, met groote kracht, het zap, dat ondeugend en vergiftigh is, geperft, rot dat het rasfel gantsch droogh wort, en van alle zijne vochtigheit ontbloot is.

Het uitgeperfte zap wort by de Brasilianen *Manipbera* of *Manipuera*, en by de Portugefen *Agoa de Mandioka*, dat is, water van Mandihoka, genoemd.

Het drooge en uitgeperfte rasfel wort door een zeef, die de Brasilianen *Urupema* noemen, gezift: en dan op een ronde breede en ondiepe aerde of kopere plaet, pan of schotel, met vuur daer onder, uitgestort en gedrooght, en gestadigh met een houte spatel of lepel omgeroert, tot dat het genoegzaam gedrooght is.

Het vat, waer in 't rasfel gedrooght wort, noemen de Brasilianen *Vimovipaba*, en de spatel *Vipucuitaba*.

Dit meel, ten halve slechts gedrooght, zoo dat het noch half week is, wordt op Brasiliisch *Vitinga*, en op Portugees *Farinha velada* genoemd.

Wanneer het noch meer gedrooght wort, heet het op Brasiliisch *Viekakotinga*. Maer wanneer her geheelijk gedrooght is, zoodanigh dat het duuren kan, dan wordt het op Brasiliisch *Viata* en *Vicica*, en by de Portugefen *Farinha seca*, dat is, gedrooght meel, en *Farinha de Guerra*, dat is, oorlogsmeel, genoemd; dewijl dat gemeenlijk mee in 't leger ten oorlogh genomen wort. Want hoe dit meel meerder gekookt en gedrooght is, hoe het duurzamer is. Maer hoe zeer het ook gedrooght, en hoe wel het voor de lucht bewaert wort, zoo kan het naulix over het jaer goet blijven. Want by aldien slechts de minste vochtigheit daer by komt, zoo bederft het. Waerom de onzen en Portugefen, na den voorgang der Brasilianen, het gedrooght meel tot bollen, (*Bejus* op Brasiliaenssch genoemd) en tot dunne koeken maken, en die op een rooster of op eene plaet, met een weinigh vuur daer onder, hert bakken, en in de brootkamers eenen tijt lang bewaren.

Wanneer het zap *Manipuera*, uit den wortel Mandihoka geperft, en in een vat gedaen is, en den tijt van twee uren te zinken gestaen heeft, zoo blijft

blijft op den bodem een zeer witte droefem zitten, dien de Brasilianen *Tipioja*, *Tipiaka* en *Tipiabika* noemen. Wanneer deze droefem of hef op deze gezeide wijze gedrooght is, zoo geeft het een zeer wit meel, *Tipiocui* geheten, waer van langwerpige dunne koeken gemaakt worden, *Tipiacika* geheten, die zoo goet als witte broot smaken. Het zelfte zap tot een pap of bry gekookt, wordt ook gegeten. Dezelve pap wordt ook in plaetse van stijffel gebruikt, zoo om het linnen goet te stijven, als papier te plakken. De Portugefen maken ook van deze pap, met zuiker en rijs gemengt, en gedistilleert oranje-water daer op te gieten, een konserf van een zeer aengename smaak, die zy dan *Marmelada de Mandihoka* noemen.

Het zap *Mandiga* of *Manipuera* is zoetachtigh van smaak, waerom de beesten daer graegh na zijn: hoewel die alle, na zy het gedronken hebben, aenstonts daer van sterven: want dit zap is den menschen en beesten doodelijk. In dit zap, wanneer het een dagh of twee bewaert wordt, groeien wurmen, die de brasilianen *Tapuru* noemen, en ook vergiftigh zijn. Dan men heeft bevonden, dat het verschi uitgeperft zap, na vier en twintigh uren, zijnen vergiftigen aert afleit.

Zommige drinken het gekookte zap, zonder eenige ongezontheit daer van te vernemen.

De raeuwe wortel Mandihoka wort, 't zy geheel of in stukken gesneden, drie, vier of vijf dagen in 't water te weken geleidt, en, week geworden, heet dan *Puba* of *Mandiopuba* en *Maniopuba*. Daerna wordt hy onder de asche gebraden, en gewonelyk by de wilde en woefte brasilianen, die in de bosschen zwerven, genutticht: dewijl hy licht toe te maken is.

Dezelve *Mandiopuba*, by het vuur gedrooght, kan tot het gebruik bewaert worden, en wordt *Kaarima* genoemd.

Dit *Kaarima* stooten zy ook gemelyk in een houte mortier en met een houte stamper, tot meel, dat zeer wit en fijn is, en dan *Kaarimaciu* genoemd wort. Van dit meel, met ziedend heet of gekookt water beflagen, wort een pap of bry gemaakt, die aengenaem

van smaak is, en alleen, of met heele of een weinigh gestoote brasiliaense peper, *Quiya* genoemd, en met de bloem *Nbambi* gegeten wort: of men mengt 'er andere kruiden, of kreeften of gekookte visch en gekookt vleesch onder, en wordt dan *Minguiptinga* genoemd.

Dit is een zeer gezonde en lekkere spijs, en wordt veeltijts over tafel genutticht: ja de brasilianen meinen niet lustigh te kunnen leven, indien zy die spijs niet nuttigen. De pappen en dranken, die daer van gemaakt worden, zijn zoo wel den gezonden als kranken heilzaam: want dit *Karima* en ook het meel *Tipiaka* gedronken, of in vorm van een syroop, met water van oranje-bloemen en ten weinigh zuiker ingegeven, verstrekt veeltijts een tegengift.

Het meel *Kaarima* dient ook in plaetse van stijffel of lijm, indien het tot een pap gemaakt is, en wordt dan *Mingaupomonga* genoemd.

Van het zelfte meel worden met water, boter en zuiker lekkere koekjes gemaakt, en warm gegeten.

Van den droefem of hef der geweekte Mandihoka, *Mandiopuba* genoemd, wordt ook een week, en half gedrooght meel, als kruim van wittebroot, gemaakt, dat de Brasilianen *Vipuba*, en *Viabiruru*, en de Portugefer *Farinha Fresca* dat is, versch meel, en *Farinha d' Agoa*, dat is, meel van water, noemen. Dit meel is aengenaem van smaak; maer blijft niet boven vier en twintigh uren goet: waerom het alle daeghs van nieuws gemaakt wort. Men maekt dit meel *Vipuba* ook met de handen tot een bol, en leghze in de zont te droogen, die dan *Viapua* en *Miapeteka* genoemd wort, en kan dan lang goet blijven.

De Tapoeyers bereiden dien wortel gemelyk in dier wijze, desgelijx alle d'andere Brasilianen, en mengen het daarna met het meel *Viata* genoemd; om des t'aengenamer te smaken.

De raeuwe Mandihoka, wanneer die gezuivert is, wordt ook in dunne stukjes gesneden, en met een houte stamper gestampt, en het zap alleenlyk met de handen uitgedrukt en daarna tot meel gedrooght: welk meel *Tinã* en *Mixakuruba* genoemd wort.

De wortel Mandihoka wordt ook op eene andere wijze tot 's menschen gebruik bereit.

De rauwe Mandihoka, na die eerst gezuivert is, wordt in stukjes, van ontrent twee vingers lang, en een halve vinger breed gesneden, die dan, zonder het zap uit te persen, in de zon te droogen geleid worden. Deze gedroogde stukjes zijn spierwit, en kunnen in plaetse van kriet gebruikt worden, om te schrijven. Zy worden in een houte mortier met een houte stamper tot meel gestoten: welk meel de brasilianen *Tipirati*, en de Portugezen *Farinha de Mandioka crua*, dat is, meel van rauwe Mandioka, noemen.

Van dit meel wordt zeer lekker en witbrood, zoo goet als het beste witbrood, gemaakt. Men bakt'er ook zeer goede biscuit van, *Miapa* by de brasilianen genoemd, die te velde kan gebruikt, en lang bewaert worden.

Uit den gestampten en gekookten wortel, *Aipimakaxera* by de brasilianen genoemd, wort een witachtige drank, als wei of hui, gemaakt, die aengenaem en amper van smaak is. Hy wort laeu gedronken, en *Kavimakaxera* genoemd.

Van den zelve wortel, door d'oudevrouwen met de tanden tot een pap gekaewt, wort een drank, met water daer op te gieten, gemaakt, dien zy *Kaon-Kavaxu* noemen.

Men maakt ook zeer goet en sterk bier van de dunne gebakke koeken, die van dit meel gebakken zijn, aldus: Men leidt drie koeken in een vat met water op malkanderen, en laet het dan zamen staen gisten.

Alle de soorten van Mandihoka zijnden menschen, indien zy rauw gegeten worden, doodelijk: uitgezeit de soort *Aipiamkaxera* genoemd, die, zoo vers uit d'aerde getrokken, en by 't vuur of onder d'assche gebraden is, kan gegeten worden, en smaekt wel. Maer alle de beesten, zoo wilde als tamme, eeten alle de soorten van Mandihoka rauw, zonder schade, en worden'er dik en vet van: en niet alleenlijk van de bladen en stromk of steel van dit gewas: maer ook van den wortel zelve. Daer nochtans hun uitgeperst zap, alleen ingenomen, zoo wel den men-

schen als beesten even doodelijk is.

Maer de bladen van Mandiiba, te deegh met een houte stamper in een houte mortier gestoten en dan gekookt, worden met olie of boter, tot een sausse gemaakt, by de zwarten en brasilianen, en ook by de Portugezen en d'onzen, met groote smaak, als melde of gekookte spinaesje, gegeten. De bladen kan men ook als salade gebruiken.

De Brasilianen eeten 't brood van de wortel Mandioka liever als het Europeischbrood: maer het is den onzen zoo gezont niet, want het is hen schadelijk voor de zenuwen en mage, inzonderheit wanneer het te veel gebruikt wort. Het verandert het bloet en maekt het onzuiver.

Een gezont, sterk en arbeitzaam man, kan met een halfschepel van dit meel een geheele maent toe.

Een schepel gold zomtijts vier, zes, acht, twalef, en bywijle meer Hollandse guldens.

Een stuk landts met deze wortelen beplant, kan viermael zoo veel opbrengen, als of het met terruwe bezaeit was.

De geraspte, wortel of het meel van de Mandioka, *Pitinga* by de brasilianen genoemd, heelt en zuivert de wonden en oude zeeren.

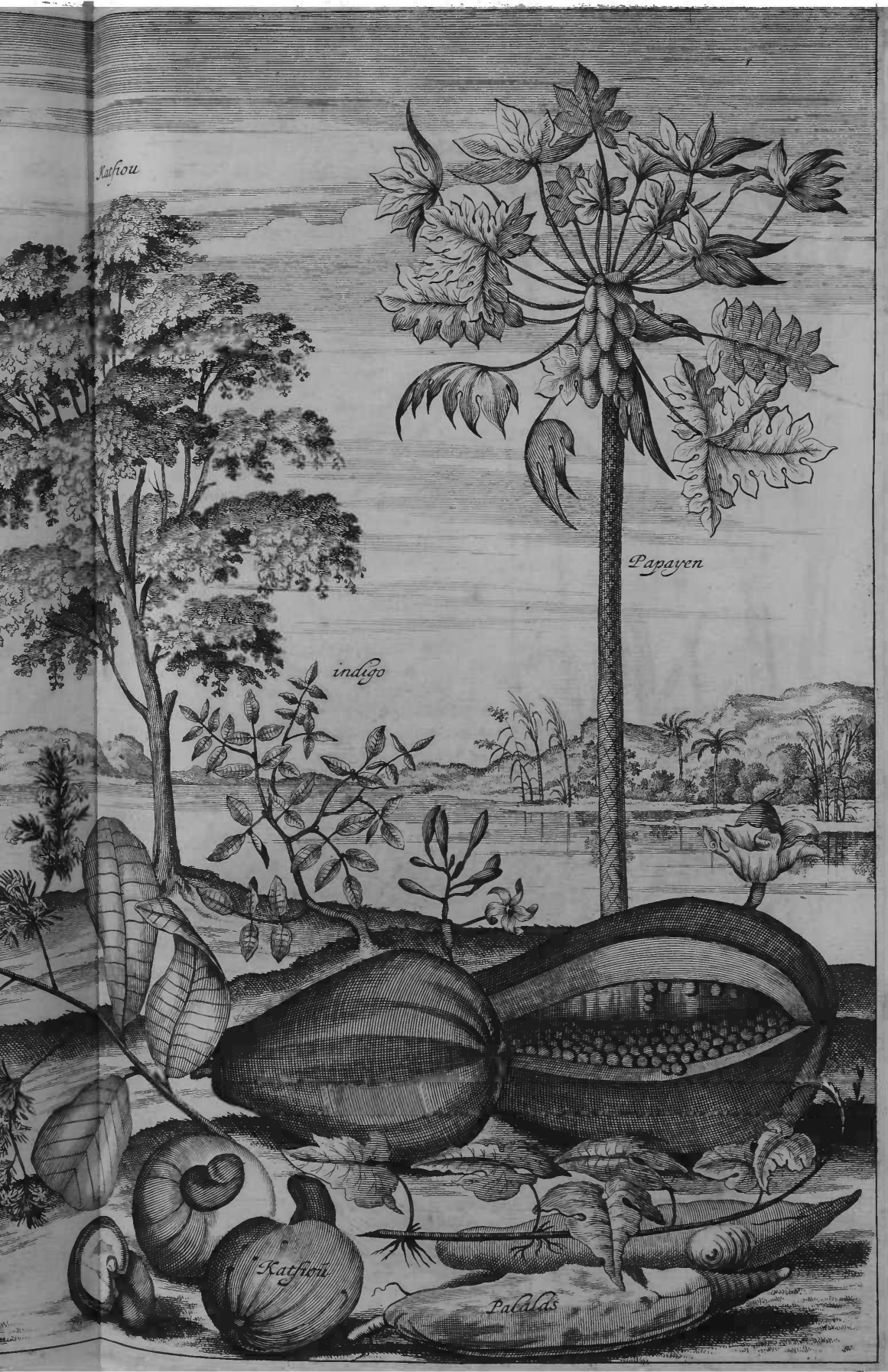
Deze wortel groeit ook op het eiland St. Thomee, doch aldaer wort'er het zap niet uitgeperst: naerdien men in dat ongezont en vergiftigh lant van geen vergif weet.

Deze wortel groeit ook op d'eilanden van Hispaniola, Kuba en op andere eilanden: als ook in de meeste deelen van het vast lant van Amerika: alwaer deze wortel *Tuka* en *Kassave*, en by de Mexikaners *Quaubkamoti* genoemd wort. Desgelijx wort ook het brood, van dezen wortel, by d'eilanders voornoemt *Kazabis*, of *Kazabi* of *Kakavi* genoemd.

Men houdt de Mandihoka by de inboorlingen van Brasil gevonden te zijn. Namaels is het hout, daer van het geplant wordt, na andere gewesten van Amerika en Afrika overgevoert.

Met het meel van de wortel Mandihoka, alzoo toegemaakt, onderhouden meest alle d'inwoonders van Bra-

Kathou

Papayen

indigo

Kathou

Palalas

Brasil, zoo Portugesen, Brasilianen, zwarten, als mede meest alle de genen, die van ons volk te landwaerts in woonden, hun leven.

Naest de tarruwe is'er ook geen voetzamer spijs te vinden. Onze soldaten waren'er ook zoo toe gewent, dat zy liever farinha, als broot uit de magazijnen voorraan ontvingen.

De zwarten en Brasilianen schieten, onder het eeten, heele handen vol farinha of meel in den mond, zonder de minste kruim verloren te gaen, schoon zy de handen ook verre vanden mont houden.

Sedert d'oorlogen van het jaer zestien hondert vijf en veertigh, was de farinha qualijk, en niet anders als tot zes, zeven, acht, negen, ja tien of elf gulden d'Alquer, (een mate, daer een man een maent van leven kan) te bekomen: waer door de heeren van de zuiker-molens qualijk hunne negers konden voeden, en de molens in treyn houden.

Dies de Hooge Raden zich genootzaekt vonden, allen den inwoonders, een ieder na zijn vermogen en gelegenheit, te belasten, op zekere pene, alle jaren eenige duizent Kavas met Mandihoka te planten, die daer na in de roffen of velden gevisiteert wierden. Die in gebreke gebleven was van zijn finta, dat is, quota of aendeel, niet geplant te hebben, wiert daer voor gestraft: waer door de farinha in zoodanige overvloed quam, dat men d'Alquer voor vier schellingen in gereet gelt op het Reçiff kon koopen, en te landwaerts in minder.

Kaao of Herba Viva.

In Brasil groeit zeker kruit, *Kaao* by de Brasilianen, en by die van Europe op Latijn *Herba Viva*, dat is, levendigh kruit, genoemd; dewijl het in het aenraken zich verroert en neerslaet, en zich schijnt als te bewegen en tzamen te trekken of sluiten; maer breid zich kort daer na weer uit. Ontrent zonnen ondergang sluit het zich ook tzamen, als met droefheit bevangen.

Het zaet is van daer ook na Europe overgebracht, daer uit dit kruit tot volkome wasdom aldaer voortgekomen is.

Kalabassen.

Het gewas of de struik van kalabassen wassen als pompoenen. De gedroogde schil van de vrucht is zoo hert, vast en sterk, dat daer van alerhande vaten, vleesch, koppen, schotels, schepvaten en diergelijke dingen gemaakt worden.

Men heeft zich met recht te verwonderen, hoe dit gewas vruchten van zoo menigerlei gedaente kan voortbrengen: want men vindt'er nauwelijx twee, die elkander engelijken. D'een is ront, d'andere lang: deez voor, en d'ander achter dik.

Dit gewas geeft alle maenden bloemen en vruchten. De bloem is geel met groen doormengt. Het mergh of vleesch van de vruchten is eerst wit, daer na violet-verwigh. Het smaekt wijnachtigh; maer is niet zeer gezont; uit oorzaak het den buik stopt.

Boom Imakaru.

De boom, *Imakaru* by de Brasilianen genoemd, is van middelmatige grootte, rondt en graeu van stam, die met scherpe en grauwe distelen bezet is. Boven heeft hy neerhangende takken. Aen de takken zitten eyronde en platte bladen, rontom met doornen bezet.

Daer is een ander slag van *Imakaru*, die ook by de Brasilianen *Kaxabu*, en by de Portugesen *Kard n* genoemd wort. Het is een groote boom.

Eerst schiet uit d'aerde een achthoekigh blat, met langwerpige ronde hoeken, die op een ry met sterswijze doorentjes bezet zijn.

Op dit eenigh bla't wassen vele andere bladen, van een zelve gestalte. Ieder bladt is twee, drie, en zomtijts zesvoeten lang, en zomtijts een arm dik, en zomtijts dik'er. By verloop van tijt wort het onderste bladt graeu, en verandert in een houtige en dikke steel; hoewel die sponzigh en licht re doorsnijden is.

De bladen, die dicht aen den steel of stam zitten, zijn in plaetse van takken, d'andere in plaetse van bladen.

Aen den stam komt slechts een eenige witte en grote bloem. Daerna volgt een vrucht eens zoo groot als een ey,

en eyront, en van buiten donkerbruin, die gegeten wort. Deze boom groeit zeer hoogh.

Daer is noch een andere foort van *Jamakaru* of *Kardon*, den vorige in groote van ftam, bloem, vruchten en allesgelijk: behalve dat hy driehoekige bladen heeft.

Pako Kaatinga.

Het gewas *Pako Kaatinga*, by de Brasilianen genoemt, wort by de Portugesen doorgaens *Can. d. Mat.*; dat is, wiltriet, gehehen.

Het heeft een rictachtige ronde ftengel, van een vinger dik, daer in van binnen een zappigh mergh van zoetachtigen fmaek zit.

Rontom zitten hier en daer, aen den ftengel, vaste bladen zonder steelen, van zeven, acht en negen vingeren lang, en ontrent drie breed, en zomtijts grooter, van gefalte als een tong.

Zy zijn van boven gladt, en licht groen, van ondere met een zaghte ruigte of wolligheit bezet en witachtigh.

Aen den top van de ftengel komt een vrucht als een pijn-appel, negen of tien vingeren lang, met schubben, die aen d'einden goutgeel van kleure zijn. Na verloop van tijt wijken deze schubben van elkandere: en vertoont zich onder ieder schub een bleeke of grijze bloem, alseen byenkorf van gefalte en bleek purper van kleure.

Onder den bloem zit een witachtig vlies, alseen ront zakje: waer van ieder twintigh of meer zwart blinkende zaden befluit.

De ftengel van dit gewas gekauwt, trekt de vochtigheden uit het hoofd, en breekt den steen der blaze.

Deze zelve ftengel wordt doorgaens in Brasil tegen den zaetvloet gekauwt, en is daer tegen een treffelijk geneesmiddel: te weten, indien de ftengel dikwils des daeghs gekaeuwt, en het zap ingeflikt wordt. De zaetvloedt geneest in den tijt van acht dagen, zonder ander geneesmiddel te gebruiken.

Boom en vrucht Kasjou.

In Brasil, en inzonderheit op het eiland Itamarika, groeit met groote me-

nighte, zeker boom *Kasjui* of *Kasjou* genaemt, welken naem ook de vrucht draeght.

Hy heeft donker groene en breede bladen, die voor stomp zijn, en met aertjes byna dwers doorloopen worden.

Het bloeifel, dat zoo vol als haf aen den boom komt, bestaet uit roode en witte bloemtjes, daer tweederleie vruchten uit groeien. Te weten, onder aen den boom groeien spongiachtige en zappige appelen, en zijn van een verkoelende en t'zamentrekkende kracht. Maer de bovenste smaken als kastanien, en hebben een verwarmende kracht.

De Brasilianen trekken van dezen boom groot voordeel: want zy maken van d'appelen, die onder aen den boom groeien, enen drank of wijn, dien zy *Kasjouwéy* noemen. Deez drank of wijn is wat wrang; maer wort met zuiker verholpen, en zoo drinkbaer gemaakt, als de beste Rijnse wijn. Hy verwekt de vrolijkheit met der haest; hoewel die ook terstont, zonder hoofdpijn, weer overgaet.

De bovenste vruchten worden by hen gebraden gegeten, die zeer zoet en aengenaem van fmaek zijn, als kastanien.

Pinoguaçu, en anders Papay.

In West- en Oost-Indiën groeit zeker boom, die doorgaens by de Javanen en Nederlanders *Papay*, en by de Westindianen *Pinoguaçu* en *Mamoeira*, en anders, van wegen de gefalte zijner vruchten, de Meloen-boom by d'onzen genoemt wort.

Deze boom is tweederlei, een mannetje en een wijfje.

Hy wast zeer haest op, en vergaet ook haest en licht.

Zijn hout is spongiachtigh, en zoo voos, dat men het zelve, als een koolstrok, kan doorsnijden.

De bast aen den ftam of struik is doorgaens groen, en met ruiten gestrept, als een schubbigh slange-vel.

Hy heeft zeer groote, breede en gehakkelde of geschaerde bladen, die zich aen lange steelen, om den top, uitbreiden, en de vrucht overschaduwden, dewelke haer dicht by malkandere in

een

een tros om den top van den stam vertoont. Zy is eerst groen, daarna geel, en peerachtigh van vorm: maer zoo groot ontrent als een kleine meloen, met geel vleesch onder de buitenste schel, dat, raeu gegeten, bykans als een meloen smaekt. De groene worden gemeenelyk by vleesch gekookt en gestoof.

Chili lada of *Brasiliaense peper*.

De roode peper, gemeenelyk Brasiliaense peper by d'onzen, en *Chili lada* by de Brasilianen genoemt, groeit aen strobbelige en knobbelige struiken of ranken van vijf of zes voeten hoogh.

De stam of struik heeft een donker groene bast, met witte vlakjes. Aen de knobbels schieten wollige knopjes uit, die zommige meer als een hant breed lang en wat gebogen zijn, daer een klein wit bloemtje, met zwarte vezelen, uitspruit: waer na een groene peul volgt, die in het rijpen schoon roet wordt, en van binnen met eenigh zaet bezet is, dat zoo heet als de bruine peper is, en scherp op de tonge bijt, gelijk ook de gehele peul.

Deze peper komt mede in zeker lekker dischgerechr, *Aet zaer* by de Oost-Indianen genoemt.

Het is ook een gemeene fausse by versche visch.

Men snijt ook twee of drie van deze peulen aen schijven, inzonderheit alsse groen zijn, en doet dezelve onder oleye, met versch limoen-zap onder een gemengt en geklopt: het welk aen zommige, door zijne warmte, een graeghte om t'eten veroorzaekt: maer den genen, die dat niet gewoon zijn, gaet het vel bywijle, door de hitte, van de tonge. Het zout breekt de geweldige hitte.

Deze peper groeit ook in Oostindien, op het eilandt Java, Bengale en andere plaetsen meer. Ook zietmen die hier te lande in de hoven by de liefhebbers groeien.

In Oostindien, aen d'oevers der rivieren, groeit zeker edel gewas met schoone gele bloemen, en is van fatsoen en groote dat gewas zeer gelijk, het welk by d'Arabieren *Halikakabus* of *Alkekengi* genoemt wordt, en ook hier te lande groeit en genoegzaam bekend is.

Na de bloemen volgen blaesjes, die de vruchten voortbrengen: maer zijn kleinder als de hierlantse, en besluiten het zaet.

D'Indianen en Sinezen eeten dit kruut, met zekere vrucht, *Poma d'Oro*, en *Tamatas* by de Portugesen, en by d'Italianen *Melansana* genoemt, en met *Chili lada* of Brasiliaense peper.

De Portugesen houden dit goet voor de fluimen en raeuwheit der magte te zijn, die in dat gewest zeer gemeen is. Te weten: zy snijden de vruchten *Poma d'Oro* met de Brasiliaense peper aen kleine stukken, en gieren daer olie en eek, met een weinigh zout over, en eeten dat voor eene lekkernye.

D'inwoonders, en ook d'onzen, kauwen de Brasiliaense peper geduurig in den mont, daer zy nochtans brandend heet is, en den mont als in vuur zet.

Zuikerriet.

Het zuikerriet, by de Brasilianen *Viba* genoemt, groeit in West- en in Oost-Indien: doch overvloedelijk veel door gantsch Brasil, en inzonderheit in de kapitanie van Pernambuko.

Het is tweederlei: want het een heeft kleine en het ander grote bladen. Het riet met groote bladen, dat het beste is, vertoont zich met een hoog stam, van een kinder arm dik, daer de bladen van het riet boven boswijze uitwassen, maer is onder zonder bladen. De bast heeft grove leden. De bladen zijn lang, en donker blaevachtigh groen.

Het ander riet heeft kleine bladen, en is van onderen tot boven aen den stam met bladen bedekt en groen.

Het zuikerriet wordt van de kleine spruitjes voortgeplant, die men in de aerde steekt, als de ranken van een wijngert, op lange smalle bedden. Het groeit zomtijts wel twalef voeten hoogh, en zeer weeldrigh in vette en mollige aerde, en wil wel van onkruid gehavent zijn, of het wordt verdrukt. Zes maenden na de planting krijght het boven in den top bruin zaet. Dan is het tijt om gesneden te worden: want als het langer staet, zoo verliest het al zijn zaet, en wordt hert en zuur.

Het zap van versch zuikerriet ingezogen, veroorzaekt den buikloop.

De bergen zijn zoo goet niet tot den zuikerteelt en planting, als de lage landen, en aen d'oevers van de rivieren gelegen, die by wijle van den regen overloopen worden: daer de wortel veel langer duuren kan, als die met zout water overstroomt worden.

Zeker slag van een zwart wurmtje met vleugels, dat de Brasilianen *Guirapeakoka* noemen, en anders door gaens *Pao de Galinha* op Portugees geheten wort, doet groote schade aen het zuikerriet, inzonderheit op vochtige en broekige plaatsen: want het knaeght den wortel af, en doet het riet uitgaen.

De zuiker wordt met vele vlijt en kunst gewonnen, en ook met zwaren arbeit van slaven gemaekt, onder opzicht van eenige meesters en andere heeren der zuikermolens.

Ons volk was in 't maken van den zuiker tot noch toe zoo niet geoeffent en ervaren, dat de Maetschappy met dezelve zouden gedient zijn: dies daer toe noch altijd Portugesen moften aen de handt gehouden en gebruikt worden, om goede zuikerte maken.

Ter oorzake van de vruchtbaerheit des lands, waren in de kapitanie van Pernambuko vele machtige ingenhos of zuikermolens, en partidos of landeryen oppgerecht en geplant, wel ten getale van over de hondert, die alleen in trein waren, en labradores of bouwlieden, met partidos, na eisich van de zuikermolens, onder zich hadden, dewelke alle met zoodanige maght van menschen, zoo vrye luiden als negros, of slaven van Afrika, bearbeit wierden, dat men, na gissing, het getal van die wel op veertigh duizent zou kunnen begrooten.

Gantsch Nederlants Brasil kon, in een goeden ooght, 20000. of 250000. kisten zuiker jaerlix geven.

Indigo.

Men heeft ook op het jaer zeffthondert een en twee en veertig bevonden, dat d'indigo of *Aniel* in Brasil wel wassen wil, als men goet zaet heeft: het welk door eenen Gillis Venant uit d'eilanden van West-Indien daer gebracht is.

Ten tijde als wanneer deez Venant in Brasil quam aente landen, lieten de Hooge Raden hem na bequame landeryen uitzien, daer hy meinde, dat de Indigo best wassen en aengeteelt zoude konnen worden. Dienvolgens wierden by hem zekere landeryen, aen een riviertje, genaemt *Meriera*, uitgekoren: alwaer hem alle nootzakelijkheden gemaekt en toegefonden wierden. Waer op hy aen het arbeiden viel.

Men heeft ondervonden, dat de mieren, het schadelijkste ongedierte in Brasil, de bladen van het gewas gantsch hebben afgeknaeght: waer van gene verruwe zoude konnen zijn gemaekt geworden, ten ware dees Venant, door den arbeit van de Negros, de mieren met graven, branden en andere middelen, uit het landt had gedreven. Waer na het lof bleef wassen, en schoone indigo daer uit getrokken wiert: waer van de monsters na het Vaderlant overgezonden wierden.

Daer was goede hope, om jaerlix daer van een goede menighte gemaekt en overgezonden te worden: te meer, dewijl de Hooge Raden alrede met andere perzoonen, als eenen Kristoffel Ayerschettel, in onderhandeling waren, die de plantagie mede zoude hebben by der handt genomen: mits Venant hem de wetenschap van de verwe te doen coalesceren en zetten, zoude hebben onderwezen.

d'*Aniel*, die in Brasil overvloeigd in 't wilt wass, heeft wel groote overeenkoming en gelijkenis met de rechte Indigo: maer is niettemin zoodanigh onderscheit tusschen beide, dat daer van gene goede verruwe zoude konnen gemaekt worden.

Ook zou'er Koutzenillie, zoo eenige gevoelen, in 't wildt wassen: naerdien zeker perzoon een soort daer van meinde gevonden te hebben.

Daer zou mede menighte van katoen konnen geplant en gewonnen worden: maer alzoo men houdt, dat de zuiker het meeste profijt geeft, heeft niemant zulx by der hant genomen.

Drogeryen.

Genber wort'er geplant, maer weinigh: dies geen handel daer mee gedreven wort: gelijk ook niet met de wortel *Meckoakanna*, *Radix China*, en andere

dere wortelen en drogeryen, die men door ervarentheit bevonden heeft zeer heilzaam te zijn. Waer onder de voornaemste zijn: *Herba de Cobra*, of *Herba de Noſſa Senhora*: welker wortel een onfeilbaer geneesmiddel tegen het graveel is: als mede de wortel *Paquoanba* by de Braſilianen geheten, die tegen alle ziekten onder hen gebruikt wort.

Daer groeien ook weelderigh vele gewaſſen, die derwaerts uit andere gewaſſen overgebracht zijn: als genber, tabak, rijs, katoen, Turke terruwe, Anil of Indigo. Zelf het zuiker-gewaſſe is door de Portugeſen allereerſt van de Kanariſche eilanden in Braſil overgebracht.

De vruchten, die aldaer daghelijx gegeten worden, zijn *Ananas*, *Bananas*, *Mangaba*, *Akaju*, groote en kleine *Arakou*, *Guajaba*, verſcheide ſoorten van *Murukuja*, *Ibapiranga*, *Mazaxanduba*, *Akaja*, *Aratiku*, *Guitakory*, *Biring-la*, *Mamaon*, Bakovens, kokosnoten, en verſcheide Indiaenſe vygen.

Onder d'aertvruchten zijn de wortelen *Batatas*, *Nbambi* en *Umbi*, als ook d'Amerikaenſe ekelen, *Munduy* geheten, die zeer goet van ſmake en voetſel zijn, en voor banket verſtrekken.

Vruchtbaerheit van Braſil Het landt van Braſil is, door de menigte van rivieren en poelen, zeer vruchtbaer en luſtigh. Het is op zommige plaetſen vlak en eſſen, en rijſt op andere met heuvelen en bergen.

Daer het zich in de vlakke wijd en breed uitſtrekt, is het kleiachtigh, vet en vochtigh van gront: (welke oorden by de Portugeſen *Vergeas* genoemd worden) en brengt vele vruchten voort, inzonderheit zuiketriet en alerhande zaetgewaſſen.

De velden, ope landouwen en weiden, zijn minder des zomers; maer alermeest in de regenmaenden (alhoewel het lant dan zeer droevigh ſchijnt te zijn) vrolijk en luſtigh groen.

Tarruwe en rogge ſchieten, door de geduurige hitte en weelderigheit des gronts, te haefstigh en te geil op, en worden alte vroeg rijp: hierom moeten de akkers geduurig bezaeit worden, zonder braek te leggen, en worden meer met zant als meſt tot het voortbren-

gen van vruchten bequaem gemaekt.

Die van uitheemsche zaden een ooght van vruchten verwachtten willen, moeten het rijpen verwijlen of beletten: dewijl die langer in de aerde willen gequeekt worden, op dat de gewaſſen, ſchoongroot en rijp geworden, zonder zaet en granen, den lantman in zijne hope niet te leur ſtellen.

In Sprokkel- en Lentemaent, wanneer na het eindigen van den zomer, het vochtigh ſaizoen of regentijt volgt, dan worden de planten en zaden in de aerde gedaen: dat in den eerſten avontſont, en niet des daeghs, noch ſpade in den nacht geſchieden moet.

Al wat diep in d'aerde geſteken wort, daer de zonneſtralen niet doordringen kunnen, loopt gevaer van uit te gaen; dewijl d'aerde, die onder haer korſt, inzonderheit des zomers, zeer kout is, de ſcheuten, enten en zaden lichtelijc bederft. Dat de vreemde en onze eerſt aenkömende lantluiden, tot hun groote ſchade, geleert hebben.

De zaden, gelijk ook de vruchten, worden op ſteile en drooge plaetſen, op een heel andere tijt rijp, als op lage en broekige of vochtige plaetſen. Desgelijx kan men daer de hooge kokos- en palm-boomen, zonder cenige aenſchouw van tijt des jaers of ouderdom van boomen, verplanten, die evenwel weelderigh groeien en voortkomen.

De meeste inlandſche boomen en heeſters brengen byna den gantſchen tijt van 't jaer bloeiſel en vruchten zeer weelderigh voort: dies men daer aen te gelijk de Lente, Zomer en Herſt beſpeurt: desgelijx ook de wijngert, citroen, limoen en veele andere boomen, die uit Portugael en Angola overgebracht zijn: als ook veel wortelen, hauwvruchten en moeskruiden, die uit Nederlandt derwaerts overgevoert zijn.

Die rijpe druiven het gantſche jaer door willen hebben, ſnijden verſcheide wijnſtokken in verſcheide maenden; en plukken daer na rijpe druiven: waer uit zeer edele wijn, als Malveſey, geperſt wort.

De druiven, ſchoon zy wel groot waſſen en zoet van ſmaek zijn, worden, door de menigte van ongeziſſer en mieten, bedorven, die het zap daer

uit zuigen, zonder iet of weinigh daer inblijft.

Anders heeft men daer verscheide Neerlantfche vruchtboomen gebragt, die zeer weelderigh tieren, en zeer goede vruchten voortbrengen.

De poelen van Brasfil zijn, door de geduurige vocht, zoo wel op den gront als boven op, groen, en met geheel verscheiden slag van poelkruiden en heesters bewassen. Dies men de poelen geen water, maer landt zou mogen noemen. Ook voeden zy zoo wel lant- en water dieren, als visschen.

Ontrent de monden der rivieren, daer ontallijke menigte van oesters en kreeften houden, is het landt met zeker slag van boomen, *Guapara-ba* of *Mangle* by de Brasilianen genoemd, zoodanigh bezet, dat het voor de reizigers onbereisbaer is.

Op de steile heuvelen en wijftekende bergen, die op d'eene plaetse kleiachtigh, en op d'andere met grote steenen als geplaveit zijn, is Brasfil ook zeer vruchtbaer, en op weinige plaetsen, en zelden, onvruchtbaer of onbewassen: maer het leit overal met dichte boomgaerden en bosschen bewassen: waer over de Portugesen eertijts, met grooten arbeid, hunnen wegh, in het reizen door het landt, na het kompas hebben moeten richten.

Op de bergen wort zeer welriekent hout gekapt, dat, om de verscheide kleuren en verruwen, en andere uitstekende gebruiken, als inzonderheit het Brasilien-hout, na Europe overgevoert wort.

Braslien-hout. &c.

De boom of stam van het Brasilien-hout is gantsch knobbeligh en bultigh, als dat van d'oude en dikke hagedoorens.

Hy riekt liefelijk, en worden sommige wel twee en drie vademen dik.

De bladen zijn donker groen, klein en stekelachtigh op het eind, en hangen aen dunne steeltjes.

Het spint, dat witachtigh, en ontrent drie vingeren dik is, wordt'er rontom afgekapt.

Dit hout wast ontrent tien of twalef mylen van strant, in dikke bosschaed-

jen, onder het geboomte, hieren daer: alwaer het geschilt, en voorts met karren aen strant gebragt wort.

Het wordt meest tot verruwen gebruikt: hoewel men daer ook verscheide werkstukken van maken, en het glat en schoon polijsten kan.

De boom plant van d'uitspruitfelen der wortelen voort, en geeft bloei sel noch vruchten.

De Brasilianen noemen dezen boom, uitstekentheids halve, *Ibirapitanga*.

In den begin van het innemen dezer landen, door d'onzen, vond men in verscheide oorden, in de bosschen, goede parthyen van dit hout, door de Portugesen al afgekapt: het welk toen door de eigenaers, aen de Kompagnie, verkogt en overgezonden wiert.

Sedert wierdt het zelve hout, zoo door d'onzen als Portugesen, van tijt tot tijt gekapt, en op het jaer zestien hondert zes en zeven en veertigh, zoo door der Kompagnies debiteuren als anderen, aen dezelve geleverd.

En alzoo de Hooge Raden, Hendrik Hamel, Bullestrate en Kodde, bevonden, dat daer in buitenspoorigheit begaen wiert, en alle spruiten, zonder onderscheit, aengetaft wierden, waer door in tijt en wijle de stammen zouden vernielt zijn geworden, zoo hebben die daer in by plakaten voorzien, op dat de houthakkerye t'allen tijde mochte voortgaen en in zwang blijven, en de Kompagnie wat profijt daer mede doen.

Ander fraci en net hout, dat in Brasfil valt, en daer ook handel mede zou kunnen gedreven worden, is op Portugeesch genoemd *Pao Santo*, *Gitayba*, Violetten-hout, *Mafaranduba*, cederen hout, en andere soorten, daer men meefracie werken van zou kunnen maken.

De boom, *Tataiba* by de Brasilianen geheten, en wiens hout de Portugesen *Pao Amarello* noemen, geeft een gele verruwe.

De boom *Arariba* heeft een afchverwigen schors; maer die wordt, in water gekookt, root, en geeft een rode verruwe van zich.

De boom *Jakauranda*, of *Jaturiba* of witte ceder, en vele andere boomen, lang

verschaffen goet en bequaem hout tot den huis- en scheepsbouw; dewijl het lang duurt, en het water daer niet in trekt.

Uit de schorfen van zommige boomen worden door de Brasilianen londen van gemaakt, en, by gebrek van hennip, touwerk daer van geslagen.

Gewassen Timbo en Tipo.

Onvruchtbare en dorre plaetsen brengen zekere wonderlijke gewassen voort, als touwen, zonder bladen, die met een algemeinen naem *Timbo* en *Tipogenoemt* worden. Deze gewassen verschaffen met hunne taeie en buighzame takken den kuipers hoepen: en de gestampte schorfen den leertouwers en scheeps-timmerliiden run en werk.

Vuurhouten.

Met het tegen malkanderen aanslaen van zekere houten, van de boomen *Karaguata Guacu* en *Imbaiba* geheten, en uit andere gewassen, weten de Brasilianen helderder vuur, als wy uit een vuursteen, te slaen. Het *Karaguata Guacu* is een wonderlijk en fraei gewas, met zeer lange, spitze, endikke bladen, die twalef en vijftien voeten hoogh van d'aerde opschieten. Het brengt een zeer schoonen en hoogen stam of stengel voort, die, tot rijpheit gekomen, boven aen den top gele bloemen krijght.

Van deze gedrooghde stam worden stijlen of stokken tot hangmakken of hangbedden gemaakt.

De bladen verschaffen zeker werk en dradige stoffe, waer van de visschers hun garen maken en netten braeien.

Uit d'effe gestekte of ingesnede bladen druipet een taeie en vet zap, dat in plaetse van zeep gebruikt wort.

De bosschen worden'er nier alle jaers met bladen bekleet noch daer van be-rooft: het welk ook niet te gelijk op een zelven; maer op een gantsch verscheiden tijt geschiet. Daer en boven wort een gantsche boom niet te gelijk van bladen ontbloot: maer het een gedeelte der bladen valt af, en het ander

blijft zoo lang daer aen zitten, tot dat d'eerste of voorige bladen weer uitschieten. Dies de boomen in Brasil niet op een zelven tijt bladen krijggen. Maer van eenige boomen vallen zommige bladen af, en andere groeien daer weer aen. Zommige boomen staen al tijt vol bladen.

Boomen van verscheide slag, als hooge rieten, en klimop-gewassen, staen'er al tijt weeldrigh groen, en kruipen op d'een plaette zeer verre langs d'aerde, en klimmen op andere plaetsen by de hoogste toppen der boomen op: dies zy sig van verre als ontogankelijke bosschen vertoonen, dat aengenaem en lustigh om t'aenschouwen is: dewijl zy, als prieel-gewassen, eene geduurige schaduw geven.

Dies menschen beesten onder de de dichte groente van kreupelbosschen bosschaedjen leven: en de verborgene wegen van te jagen geven het grootste vermaek.

Boom- en aertvruchten.

Men heeft'er verscheide slag en aert van schoone boomen aertvruchten: en onder andere geweldige schoone en groote oranje appelen van verscheide smaek.

De yordere vruchten, die, behalve de Mandihoka-wortel, in Brasil tot lijftoght vallen, zijn vele: als rijs, millie, batatas, ananas, banannas, meloenen, pompoenen, ballancias of water-meloenen, pompelmoesen, komkommers, boonen, bakkovas, vygen, Marakuia, Mangavas, Arataku, Ape; beneffens eenige moeskruiden, als salade, kool, radijs, latuw, porcelein, peterfelie, kervel, gele wortelen, karoten, &c.

uchten Akaju.

Van gene vruchten maken de Brasilianen meer werks, als van de wilde appelen, *Akaju* genoemt: dewijl zy ongemeen zappigh zijn, en hen niet alleenlijk spijs; maer ook drank; die vele maenden goet kan blijven, verschaffen.

De boom, daer aen de vruchten

Akaju groeien, munt in deught en nuttigheit onder alle andere boomen uit, en is den inwoonders van die gewesten, als door eenen goddelijken weldaet, vergunt.

Hy is zeer fraei van aanzien en loofrijk, en spreit zich wijd en breer, met vele schoone takken, uit. Doch hy schiet zoo zeer niet in de hooghte op: maer kromt zich met verscheidene boghten, en heeft zijne takken na d'aerde toe hangen.

Hy heeft hert hout, dat dienstigh tot den scheepsbouw is, en geeft in de zomermaenden van self een klare gom uit. De bladen zijn die van de nootboom gelijk: doch zeer welriekend, en leggen hunnen aromatische reuk niet af, dan door eene sterke distilleering. Maer veel welriekender zijn de bladen, die, wanneer het in Brasil Lente is, uitschieten: die men dan daarna schoon en hoogh root overal in de bosschen ziet.

De bloemen bestaen uit vijf blaetjes, en zitten, ten getale van hondert, in een kroontje, neffens elkanderen. In ieder bloemtje zit een stijl met een hoof.

Wanneer zy eerst uitschieten, dat in het begin van Herfstmaent geschiet, dan zijn zy spierwit: maer worden aenstonts roosverwigh. Zy zijn welriekend, en vervullen, even als de meilelien, met een zeer liefelijke reuk, het gantsche bosch. De vrucht bestaet uit eene kastanie en appel: want na de bloem volghet een kastanie: dewelke boven aen een langwerpige appel uitwaft, die uit sponsachtigh en taei vlees bestaet, met beziën en zaethuisjes onderscheiden, en vol zoet en zuurachtigh amper zap is. Dit zap verft en besmet met een yzerroestige kleur zoodanig het linnen goet, dat die door gene kunst kan uitgewassen worden, als eer de boomen weer bloeien. Het versche zap is witachtig als melk, en amper van smaak; maer desselfs kleur en smake vergaet allengs door gesting, en wordt sterk, en verwekt dronkenschap.

De buitenste schel van den appel is zeer dun, en ten deele geelachtigh, en ten deele roosverwigh. Dies deze zeer edele en treffelijke vrucht in fatsoen, kleur, en smaak verschildt.

In de kastanie zit een kern of pit, die beide de gedaente van een schapen-nier hebben. De pit is met een dun vlies bekleet; maer de kastanie met een dikke en sponsachtige asverwige schors: waer in een scherpe en zeer bytende olie zit, die de tonge en lippen als vuur brant, by aldien iemand die onverzies met den mondt aenraekt. Om d'olie in de schel te doen vervlieden, wort de kastanie onder de asche gebraden; en daer na met een hamer gebroken, en de pit daer uit genomen, die jaren lang onbedorven en goet blijft: of zy wort versche gegeten, en smackt, gebraden, veel beter als een kastanie.

Deze appel, als ook de kastanie, die boven aen den appel vast zit, is den Brasilianen, sedert vele eeuwen, een groote trooft tot levens-onderhoud geweest.

D'oorlogen, die veeltijts onder hen ontstaen, worden ten deele uit begeerte van die vrucht gevoert: want d'overwinnaers slaen hunne legers by den boom neer, en blijven zoo lang besitters van de veroverde plaetse, tot dat zy alle de vruchten van deze boom afgegeten hebben. Zy rekenen ook daerby, op hunne wijze, hunnen ouderdom: want deze vrucht komt alleenlijk eenmael in het jaer voort: te weten, in Winter, Lou- en Sprokkel-maent: want dan ontbreekt dezelve in het gewest van Pernambuk.

Wanneer de zon van de Steenbokszonnekeerkring, of *Tropicus Capricorni*, te rug komt, dan wort het land met die wateren bevochtigh, die de inwoonders *de regen van Akaju* noemen. Indien dan deze boom van deze regen weinigh krijght, noch daer mee al te veel overvallen wort, zoo belooft hy den Brasilianen een goeden ooght.

De kastanien zijn in den tweeden graet warm. Indien zy raeu en versche met een weinigh wijn en zout gegeten worden, dan smaken zy als okernoten. Maer de gebraden, of met zuiker ingeleide, smaken veel zoeter en herder: waerom zy ook onder het banket voor eene lekkernye op tafel gezet worden. D'olie, die in een aeder van de schel zit, geneest den hairworm: is warm van de derde tot de vierde graet: en wort in kankerachtige en quaetaerdige zweeren gebruikt.

De gom, tot een poeder gestooten, en met een bequame vocht ingegeven, opent de verstopheden des lijfmoeders.

Uit het zap van deze vrucht wordt ook een drank of wijn gemaakt.

Palm-boomen.

Daer groeit veelerlei slag van palm-boomen: welker zommigen van zelf in 't wilde, en zommigen, door naerftigheid der inwoonders, in de aerde gepoot worden, en tot een lustige hooghte opwassen.

Onder de wilde palm-boomen is de meeste, die by de Brasilianen *Pindova* genoemd wort, en zeer lustig en hoogh opschiet, en dichte bosschen maekt.

In de zeer verre afgelege bosschen groeit een slag van palmboomen, dien de Brasilianen *Karanabam* en *Anachekariri*, en de Portugesen met een Arabisch woordt *Tamar*, dat is, dadel, noemen: misschien om dat hy vruchten als dadelen voortbrengt.

Hy schiet zoo hoogh op als een dadelboom, heeft root en hert hout, met dikke draden van binnen, hoewel van geen gebruik.

De buitenste schors is graeu, en van d'aerde tot zekere hooghte met kraekebeenige schubben of schelferen bezet, die op een ry flekswijze staen. D'onderste zijn langer, daarna worden zy allengs korter: ja vallen ten leste boven af: want hooge boomen hebben den helft van den bovenstam glat: maer het onderste alleenlijk met schobben bezet. Want deze schobben zijn niet anders, als d'overblijffelen der takken, die af of uitgevallen zijn: terwijl de boom in de hooghte opschiet, en andere takken daer uitwassen.

Aen den top des booms zittén de takken bolront uitgespreit, en zien recht na boven, na onderen en ter zyde, gelijk d'Afrikaense dadelboom: maer veel gierlijker van aenzien.

Ieder tak is twee of drie voeten lang en zeer dik; op beide zyden plat of ingedrukt, en met herde en scherpe doornen bezet, die het fatsoen van een tandestoker hebben.

Aen het eind van ieder tak zit een eenigh groen en rondt blad, met plojen of vouwen, als een waeter, dat van

het eind tot byna het midden, in vele andere bladen, van fatsoen als de bladen van den dadelboom, gesneden is. Ieder van deze gesnede bladen is ontrent twee voeten lang.

Tusschen de takken, die de bladen dragen, schieten andere takken van vier of vijf voeten lang, uit: daer uit vele met witachtige wol bezette takjes overhants uitschieten. Aen deze takjes zitten op eene ry overhants bleekgele bloemtjes, zonder stelen, die ieder uit drie blaetjes bestaen.

Na deze bloemtjes volgen vruchten van gestalte en groote als een olijf, die eerst groen, bitter en niet eetbaer zijn: maer worden in het rijpen zwartachtigh, en in sprokkelmaent zoet.

De Brasilianen noemen deze vruchten *Tirade*, en eten ze raeu en toebeereit, voor een lekkernye: maer worden by d'onzen niet gegeten.

De bladen dienen inzonderheit om huizen mee te dekken, en korven van te maken.

De palmboom, *Pindova* by de Brasilianen genoemd, heeft, in plaetse van den schors, witachtigh en rou hout: en in stede van hout, van binnen spongiachtigh en dradigh, en licht ontvonkbaer mergh: waer uit de Brasilianen heilzame en zeer sterke loogh weten te maken.

Behalve dat heeft de boom geen of weinignuttigheit, en wort alleenlijk tot gieraet, om zijne uitstekende hooghte en fraeie uitgespreide en loofrijke takken, begeert: want de Portugesen vergieren daer mede de portalen en wanden der kerken. Maer d'inboorlingen bedekken hunne hutten daer mee voor de regen. Zy maken daer ook korven en manden van.

De bladen van deze boomen hangen niet neerwaerts in de ronte, gelijk die van den kokos-boom: maer staen meerendeels recht over eind.

Dicht by d'uitschieting der bladen, schieten ook neerhangende takken uit, die troffen van vier of vijf voeten lang, en vol bloemen, voortbrengen. Waer na ook troffen van vruchten volgen, die van gestalte en groote als een hennen-ey, of noch grooter zijn, en op het eind spits toeloopen. Met het ander eind zitten zy in een dop, als een pijnappel.

De rijpe vrucht is van buiten groen-agtig geel, of ook bruinagtig. De schel of schors is van buiten dradig als in de kokos-noot: doch zoo dik niet: maer ontrent eens zoo dik als een hennener schael. Onder deze schel zit een weinigh safraen-geel vleesch, dat byna gene smack heeft, en by de negers met Farinha of meel van Mandihoka gegeten wort.

Van binnen in dit vleesch zit een zeer herde noot, eyront, als de kokosnoot, en byna van een zelve dikte; maer zonder gaten. In de holligheid van deze opgebroke noot vindt men een witte en hertachtige pit, van de groote als een okernoot; maer is een weinigh drooger, en zoo zoet niet, als die van de kokos-noot. Het gantich jaer door hangen rijpe vruchten aen den boom, en de kernen of pitten worden zoo wel by d'inboorlingen als vreemdelingen gegeten.

De Brasilianen noemen deze vruchten *Inajamiri*, dat kleine kokosnoot gezeit is.

Uit deze pit wordt een treffelijke, en witte geurige olie geperst, die verkoelt, en in plaetse van rosen-olie kan gebruikt worden.

De versche olie wordt in de spijsze; maer d'oude in de lamp gebruikt.

Uit des schors van de vrucht wordt ook heilzame en geele olie getrokken; maer is zoo verkoelend niet.

Uit den top des booms druipen een klare, welriekende en zeer schoone gom, die in plaetse van d'Arabische gom gebruikt wort.

In den top des houts zit een witachtigh mergh, en van smaak als een versche okernoot, dat, met broot en zout gegeten, een zeer goet voetsel geeft.

Kokos-boomen.

Daer groeien ook kokos- of klapper-noten boomen, die de Brasilianen *Inajaguacui*, en de vruchten of noten *Inajaguacu* noemen, die zeer veel van de boomen *Pindoba* verschillen: want zy schieten zelden met een rechten op; maer veeltijts met een krommen of gebogen stam van vier, en zomtijts van zeven voeten dik, en dikwils van vijftigh voeten hoogh.

De boom heeft gene takken: maer aen den top zitten vijftien, twintigh of

meer bladen in een ronden kroon; ieder ontrent vijftien voeten lang

Daer groeien ook dadel-boomen, zoo mannetjes als wijfjes.

Alle gewassen en vruchten worden 'er inzonderheit van de groote mieren geweldigh geschonden en opgegeten: hoewel die door middel en behulp van vuur en water verdreven kunnen worden.

Eenige dingen, zoo gewassen als dieren, die in Europe vergiftigh zijn, zijn in Brasilië eetbaer; of ten minsten minder schadelijk. Daer en tegen zijn in Brasilië eenige dingen vergiftigh, en in Europe niet. Want men heeft in Brasilië kikvorschen en vischjes, die ongemeen vergiftigh zijn: daer en tegen worden zekere groote mieren, en het vleesch van eenige slangen, hagedissen, padden, wurmen, en wilde rotten by d'inboorlingen voor lekkeren gegeten.

Spijsze en drank der Brasilianen.

D'algemeene spijsze der Brasilianen is het meel van den wortel Mandihoka, dat de Brasilianen *Vi*, en de Portugezen, in een zelve zin, *Farinha de Mandihoka* noemen, daer af te vore wijtloopigh gesproken is. Zy nuttigen ook veelerlei vleesch van wilde dieren en vogelen, als ook van verscheide vischen, krabben en kreeften: insgelijx boom, aert, en verscheide houwvruchten: ja ook zekere ongedierten. Zy eeten 't vleesch half gaer, 't zy gekookt of gebraden. Zy kookten in ronden aerde potten, *Kamu* genoemd, die zy zelfs uit goede potaerde maken.

Het vleesch braden zy aldus: Zy maken eene kuil in het zant of in de aerde, en leggen op den grond of bodem der kuil groote bladen van zekeren boom, en op die bladen het vleesch, dat te braden is: dat zy desgelijx met bladen bedekken, en daer zant of aerde over smijten. Boven die aerde stoken zy een helder vuur, en doen dat zoo lang, als hen dunkt het vleesch wel gebraden te zijn. Wanneer 'er wel opgepast wordt, is het ongemeen uitstekend lekker van smaak, en overtreft in lekkerheit van smake al het ander gebraden vleesch, hoe het ook zou mogen gebraden zijn. Zulk gebraden vleesch wort by hen *Biaribi* genoemd.

Ge-

Gebraden of gezoden visch eeten zy met *Inquitaya*, dat is, Zout en Peper. Wanneer zy kreeften of krabben kookten, doen zy daer noit onder het koken zout by: maer eeten die gekookt, met enkel zout of met *Inquitaya*, en smaken dan wonder wel. Kleine visschen braden zy, in bladen van kruiden of boomen bewonden, in korten tijt onder de heete asche, gaer.

Het meel van den wortel Mandihoka nemen zy met de twee of drie achterste vingeren van de rechte hant, en werpen dat, onder het eeten, in den mont, zonder lepelen te gebruiken. Op een zelve wijze smijten zy gekookte peulvruchten in den mond, en dat zoo vaerdigh en behendigh, dat naulix ict daer van voorby gaet.

Zy eeten dikwils des daeghs: ja ook des nachts, en onderhouden gene gezette tijden van eeten. Zy eeten met ongemeene groote stilte, en drinken zelden onder het eeten: maer na het eeten drinken zy daer op.

In plaetse van lepels gebruiken zy de vingeren of zeker slag van schelpen.

De Brasilianen gebruiken ook tot hun voetsel het vleesch van verscheidene wilde dieren: Als grote en kleine wilde zwijnen, die een navel of bult op de rugh, en zeer goet en heilzaam vleesch hebben.

Ook nuttigen zy het vleesch van rivier-verkens, *Kapiverres* by de Portugesen genoemd, dat zeer smakelijk is.

Drank.

De gemeenste of gewonlijkste en heilzaamste drank der inwoonders van Brasil, is kout rivier of fontein-water, dat aen die gewesten als goddelijk verleent is, en door zijne aangename koelte den genen, die door de hitte der zonne, en lange reize, afgemat zijn, verquikt en zeer verfrist: het welk inzonderheit van 't fontein-water te verstaen is. Want schoon het rijkelijk en dikwils gedronken wort, zoo verwekt het evenwel in den buik gene winden noch pijn, noch verzakt de mage: maer men bevindt zich daer

beter by. Ja het doet ook aenstonts zwellen, en zet het water af, en ontsteekt de lust van eeten: en maekt dienvolgens d'inwoonders hongerigh.

Het water, dat uit de rivieren *Paray Paratybi* vloeit, is goet tegen de steenderblazen en nieren, graveel en jicht: waer over men de luiden zelden van deze qualen hoort klagen.

Men heeft 'er luiden, die hondert en meer jaren out worden, en noit eenigen anderen drank, als water, in hun gantsch leven geproeft hebben.

In de wintermaenden is bywijle het water, om de veelvoudige regen, zoo helder en ook zoo kout niet, als in de zomermaenden.

Bejaerde en oude luiden zijn niet min schranderder in de verscheidenheden van de waters te proeven, als de volken van Europe in de verscheidene hoedanigheden van den wijn t'onderscheiden: ja men houdt de genen onvoorzichtigh te zijn, die het water, zonder onderscheit te maken, drinken: Want dewijl de meeste wateren van sneeu en metalen ontbloomt zijn, en uit de hooghte en uit diepe bronnen, die na 't Oofste staen, neerwaerts schieten, door den langen wegh en geduurige hitte der zonne gekookt worden; zoo zijn zy zeer zoet en dun, en hebben gene droefem of drabbighheit.

By de negers en gemeen volk wordt ook veeltijts zekere vuile en stinkende drank genutticht, *Garapa* doorgaens genoemd, die van zwarte zuiker en water gemaekt is, zonder byna te gesten; en, voor een geringen prijs verkocht wort. Dezen dranken slijngen beide mannen en vrouwen zeer gulzigh en overvloedigh in, en verslijten daer mede gantsche dagen en nachten, onder het zingen en danssen, zonder ophouden. Onder het drinken kijven of krakelen zy zelden, 't en zy uit jaloersheit.

Men doet 'er bywijle eenige bladen van den boom *Akaju* by: door welker hitte de dampen opgewekt worden; die dan de hersenen des te lichter bevangen.

De Portugesen en d'onzen maken ook een luchtigen en koelen drank van water, zuiker en limoenen.

Andere gieten het water op eenigh kruut, en klesfen het dan door en drincken het op. Zommigen duuwen een limoen in het water.

Behalve den gemeenen drank van kout en klaer water, maken de Brasilianen ook, uit verscheide vruchten en wortelen, verscheide wijnen, daer zy zich mee vrolijk maken en verlustigen: als inzonderheit uit de vruchten *Pakovens*, *Ananas*, *Mangaba*, *Fanipaba*, *Karaguata*, &c. Want alhoewel de wijnstok aldaer op een zelven jaer drie en vier mael vruchten voortbrengt, zoo groeit die evenwel aldaer in zulken grooten overvloed niet, datmen daer bequamelijk wijn zou kunnen van persen.

Eerstelijk hebben zy eenen drank, *Kaoi* genoemd, dien zy uit de rijpe vruchten *Akaiu*, en gemenelijk *Kaju* genoemd, die aen den boom *Akayba* groeien, bereiden. Zy stampen deze vruchten in een houte mortier, of duuwen het zap slechts tusschende handen uit, en klesfen het dan door, na het een weinigh te zinken heeft gestaen.

Deze drank of wijn is witachtigh, als melk, zoo lang hy versch is: maer wort, na eenige dagen, bleker of grauer.

Hy is zamentrekkend van smaek, en sterk, en bevangt, wanneer hy een weinighje te veel genomen wordt, de hersenen met dronkenschap.

Hy blijft een tijd lang goet; maer wordt eindelijk tot zeer goede en geurige eek of azijn: dies onkundigen den zelven voor wijn-azijn zouden houden.

De wijn of drank *Aipy* wort op tweederleij wijze uit wortelen gemaekt, 't zy met den zelven te kauwen of te stampen: hoewel op beide wijze door opkoking.

Op d'eerste wijze kauwen oude vrouwen de gesnede wortelen *Aipimakaxera*, (een slag van Mandihoka,) en spuuwen het kauwsel, dat als een pap of bry is, en *Karazu* genoemd wort, in eene pot. Daer na wordt'er water op gegoten, en dan langzaam gekookt, onder het geduurigh omroeren. Eindelijk wort de vocht uitgeperst of gedrukt, dien de Brasilianen *Kavikaraku* noemen, en laeu drinken.

Anders wort dezelve wortel, na hy

te deegh gezuivert is, aen stukken gesneden, en dan gestampt en met water gekookt, daer dan een witachtige drank als karrenmelk van komt, die ook laeu gedronken wort.

Deze drank is aengenaem en geurigh van smaek, byna als wei of hui, en een weinigh serpachtigh, en wort *Kacimakaxera* genoemd. Doch beide deze dranken worden met een gemeenen naem *Aipy* geheten.

Pakoby is een drank, die uit de vruchten van den boom *Pakobete* en *Pakobucu* gemaekt wort.

De drank of wijn *Abaty*, wordt by de Portugesen *Vino de Millo*, genoemd, dat is, wijn vangeerst, anders Turksche taruwe, en *Mais* by d'Indianen geheten: dewijl die van die granen gemaekt wort.

De drank *Nandi* wort alzo by de Brasilianen genoemd; dewijl hy van de zeer treffelijke vrucht *Nana* of *Ananas* gemaekt wordt, die de sterkste van alle d'andere dranken is, en het lichtste dronken maekt.

De drank *Jetici* wort by de Portugesen *Vinho de Batatas* genoemd: dewijl hy uit de wortelen *Batatas*, en op verscheide wijze onder malkanderen gemengt, bereij wort.

De drank *Beutingui* en *Tipiaci* worden beide uit het meel van den wortel *Mandihoka* gemaekt: te weten, uit *Beju* en *Tepioja*.

De Brasilianen vindē ook grote smaek in den Franssen of Rijnsen brandewijn, dien zy *Kacitata* noemen, en boven mate gulzigh inslingeren, wanneer zy dien bekomen kunnen.

Alle de Brasilianen drinken ook zeer veel en gulzigh tabak. Zy noemen het gantsch kruut of gewas *Petima*, en desselfs bladen *Petimaoba*.

De tabaks-bladen, na die eerst in de lucht gedrooght zijn, leggen zy by het vuur, om die des te gemakkelijker aen kleine stukjes te kunnen wrijven, en steken die dan in de pijpen, die uit de schors of schel van de noot *Pindoba*, of *Urukuruiba*, of *Joçara*, of *Aque*, of uit diergelijke andere gemaekt zijn. Te weten, zy snijden die aen het een eind af of open, nemen de kern of pit daer uit, en polijsten de schel. Dan steken zy in een gat, op d'ene zyde gemaekt, een rietje of houte pijp.

De

De Tapoeyers zuigen uit rechte, groote, en houte of ook steene pijpen, van kley-aerde gemaekt, die zulken grooten ketel hebben, dat een gantsche hant met tabak daer in kan.

Zy gebruiken ook pijpen van pot-aerde gemaekt en gebakken: als ook de genen, die uit Europe derwaerts gebragt, en by hen *Amrupetunbaba*, en by de Portugesen gebroken *Katumbaba*, en by de Nederlanders noch meer gebroken, Katgebouw genoemd worden.

Wanneer de Tapoeyers, (te weten, de genen, die de dorpen bewoonen, en uit het geslacht der Tapoeyers zijn, *Kariri* genoemd) de dranken *Akavi* of *Aipii* toemaken, dan doen zy dat alle te gelijk. Daer na wordt een dagh beraemt, en die eenen ieder te kennen gegeven.

Zy komen alle des uchtens by een, en zuipen, beginnende van d'eene hoek des dorps, allen den wijn vervolgens van huis tot huis, uit, tot dat'er niet overblijft. Onder het inzwelgen van de dranken, zingen en danzen zy geduurigh. Wanneer iemand hunner door te veel dranks zich overladen en opgeblazen bevind, die doet zich braken, en begint dan op nieu weer te drinken. Die nu het meest kan braken en weer op nieu drinken, wordt voor den braefsten en dappersten onder alle d'andere drinkebroeders gehouden.

Zoutpannen.

Op de kuste van Brasil heeft men verscheide zoutpannen, die overvloedelijk zout geven.

Op de Noortwest kust van Brasil leggen deze zoutpannen.

De zoutpanne, het Huis ter Woestijne genoemd, leit drie of vier mylen beoostede riviere *Aguarama*: welker eene arm zich oostwaerts te lande in opstreckt, tot deze zoutpanne, en loft, met een spring, zijn water daer in: het welk voornamelijk met de nieuwe Mane geschiet, die aldaer het hooghste water heeft.

Deze panne leit vijf hondert of vijf hondert en vijftigh treden van de zee af: waer over zy geen water, als van den voornoemden arm der riviere *Aguarama* bekomt.

De rede van deze zoutpanne heeft geen beschut. Alleenlijk is'er een goede vlakke gront: daer men, een halve myle van de wal, niet wel drie vadem water heeft. En alzo de Brise of landtwindt, die aldaer doorgaens waeit, gewoonelijk in het droogh saizoen, op den avont stil wort, zoobekommen dan gelegenheit, om van des avonts tot des morgens, de schepen te kunnen laden.

Deze zoutpanne maekt alle maenden zout: als alleenlijk daer op gepast wort, datmen in den droogen tijt het zout water daer in laet loopen, en als dan de rioelen daer op gesloten houdt. Maer als men daer niet op past, dan is men van dezelve niets zekers te verwaghten: dewijl het alrede gemaekte zout met den naeste spring wederom zou overvloeien, en het zelve te niet maken.

Beooste deze zoutpannen leggen in zee de *Baxos*, dat zijn klippen, die met laegh water droogh vallen, en kunnen dan vandaer gezien worden.

Zy strekken zich van het vaste lant af, tot wel drie mylen tzeewaerts: doch wel een myle van den wal, daer de rechte dooryaert valt, heeftmen met laegh water geen tien voet diepte.

Het water valt aldaer, met een doot gety, acht voeten: en een West-zuidweste Maen maekt aldaer het hooghste water.

Vijf of zes mylen beweste het Huis ter Woestijne, leit de groote zoutpanne, genoemd *Karwaratama*: alwaer het zee water, door een rioel ingelaten, in drie weken tijts tot zout wort.

Vijf mylen beweste de groote zoutpanne *Karwaratama*, leit de riviere *Maritouva* genoemd, die de tweede riviere van die plaetse om de West is.

Deze riviere heeft, in het inkomen met spring en het hooghste water, niet meer dan twalef voet: dies het niet dan een tyhaven is.

Aen d'Oostkant, ontrent een halve myle der riviere opwaerts, is een zoutpanne, die zeer bequaem is om zout te maken.

Na men voorgeeft, zou men met behulp van tien of twalef blanken, tien of twalef zwarten, en twintigh of dertigh Brasilianen, jaerlix in Brasil wel tweeduizent lasten zouts uitleveren.

Men kon met bequam: berken aldaer zoodanige menigte zout in de drooge maenden halen, als men in Neerlants Brasil van nooden had.

Ontrent ten halve wege, tusschen *Rio Grande* en *Siara*: als ook in *Siara*, aen de riviere *Wapanien*, leggen mee *Salinas* of zoutpannen.

Koopmanschappen van Brasil.

De meeste, beste en voornaemste koopmanschappen, die in Brasil vallen, bestaen in zuiker, Brasilien-hout, en verscheide andere verf-houten, tabak, huiden, konfituren, genber: als ook katoen, die aldaer in 't wilt wast: en indigo, die niet lang te vore by mijnen tijt aldaer geplant geworden was. Maer onder deze waren de zuiker en Brasilien-hout de twee voornaemste.

Doch alzoo de tabak uit d'Eilanden zoo overvloedelijk in Nederlant gebragt wiert, dar'er zonderling geen profijt uit Brasil mede kon gedaen worden, zoo wiert dietoen aldaer niet veel geplant: immers niet om grooten handel mee te doen, naerdien d'arbeit daer te dier was, en vermits de zuiker 't meeste opbrenght, waerom zich een ieder tot den bouw van dezelve begaf.

De zuikeren, die door de zuikermolens in Nederlants Brasil gemaekt wierden, quamen jaerlix tot twintigh of vijfen en twintigh duizent kisten te belooopen: wanneer de *Saffara* of zuiker-ooght goet was.

Bevolking van Neerlants Brasil.

Vrye
luiden.

De bevolking van Nederlants Brasil bestaet uit vrye luden en slaven, die van verscheide natien en soorten van menschen zijn, zoo naturellen of inboorlingen, als vreemdelingen.

De vrye luden dan waren Nederlantlers, Portugesen, en brasilianen, des lants inboorlingen: waer van de Portugesen verre d'andere by mijnen tijt in getale te boven gingen, en wel tien, ja meer, tegen een zouden uitmaken. Zy bezaten ook meest alle de zuikermolens, huizen en vaste goederen, uitgezondert eenige weinige Neerlanders, die zich tot de queking van de zuiker mede begaven: doch raekten meest alle buiten credit en tot on-

vermogenheit; inzonderheit die, door de muiterye der Portugesen, alles moften laten staen, en hunne goederen verlaten, ter bescheidenheit der vyanden.

Behalve de genen, die zich tot landbouweryen begaven, waren'er onder de vrye luden vele, die zich met koopmanschappen, factoryen en ambachten erneerden.

De koopluden verkochten hunne waren gewoonelijk met groote winsten, en zouden alle wel gevaren zijn, ten ware zy die zoo mildelijkelijk niet hadden uitgeborgh: door welk borghen de Portugesen de middelen van ons volk onder zich sloegen, met voornemen om die nooit te betalen: gelijk (God betert) d'uitkomst genoegzaam geleert heeft.

Ziet pag. 45.

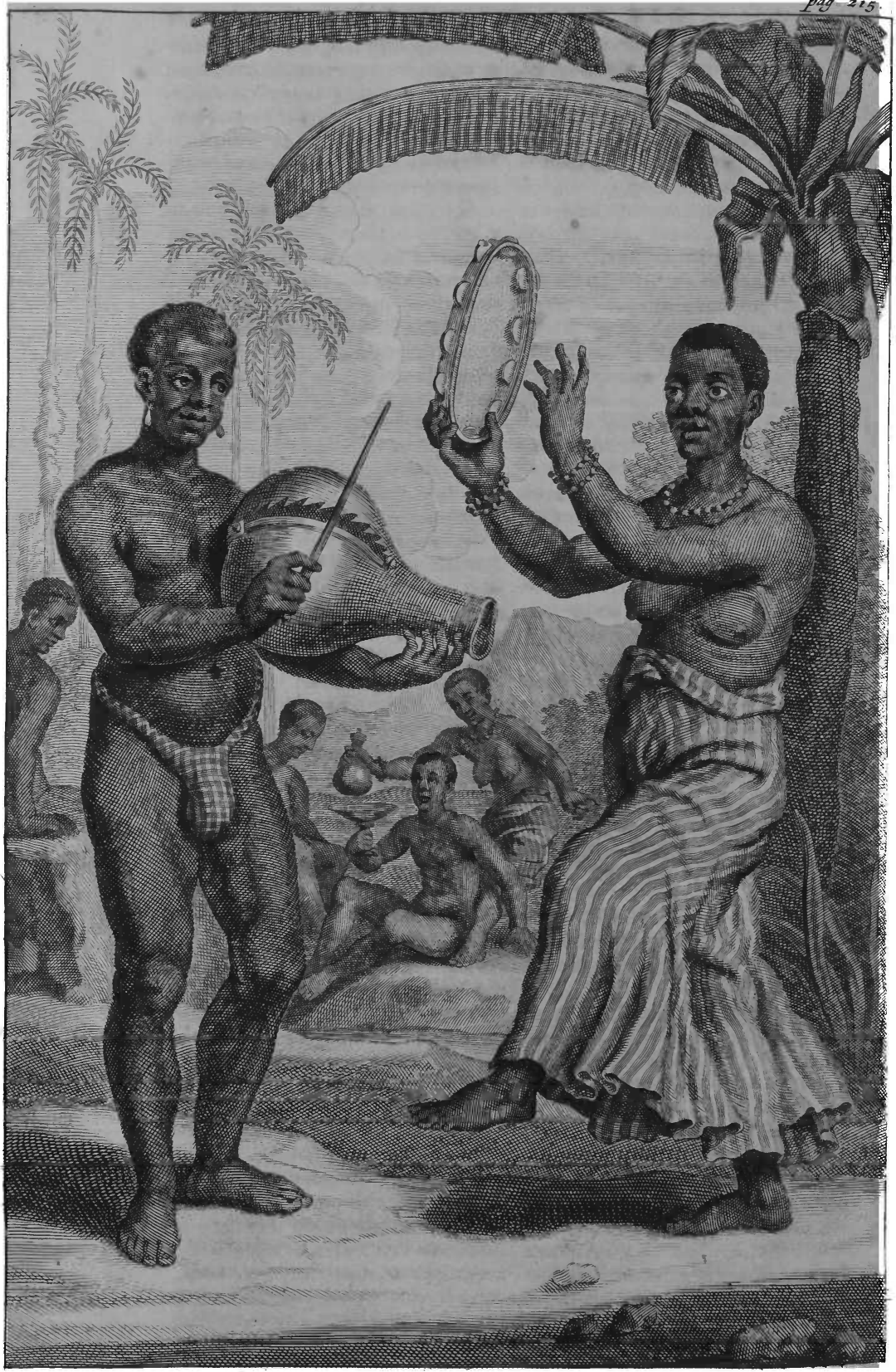
D'ambachtsluden hebben t'allen tijden groote daghloonen gewonnen, tot drie, vier, vijf en ook zes gulden daeghs: waer door eenigen, zoo nu en dan, met groote middelen na het Vaderlant keerden.

De genen, die herbergh hielden, en den drank met de kleine mate verkochten, quamen ook tot goede winsten, en sleepten veel gelts wegh: desgelijx alle de genen, die in 't klein verkochten, en niet borghden.

Die in Kompanjies dienst waren, 't zy Politijken, Militairen, of andere amptenaren, wierden in hunnen devoir en plicht gehouden, en volgens toegestane conditien gehandelt.

Waerom ook vele luden, die voor dezen zich te landewaerts met landbouweryen, ambachten, en anderfints erneert hadden, nu hen die gelegentheit, by voorval van den oorlogh, ontbrak, zich wederom in krijghsdienst begaven, dien meest allen tractament wiert toegestaen, gelijk zy voorhene genooten hadden.

Onder de vrye luden, die buiten Joden dienst van de Kompagnie waren, was de Joodsche natie in grooten getale, die met menigte uit Nederlant in Brasil gekomen was, en zich aldaer ter neer gezet had. De Joden dreven aldaer grooten handel, en, na gelang, vry meer, als ons volk. Zy kochten eenige zuikermolens, en timmerden groote huizen op het *Reçiff*: en onderhielden zich meest alle met koopman-

Negers Speelende op Kalabassen

manschappen: het welk een goede zake voor *Brasil* zoude zijn geweest: indien de negotiatie by hen binnen de regelen van gewoonelijken handel gedreven geworden, en niet tot zoodanige buitenspoorigheden en excessen geklommen was.

De slaven. De slaven van Neerlants *Brasil* waren of *Negers*, dat zijn, zwarten, of naturellen van 't lant. Welker laefte of uit *Maranbaon* gehaelt, (die in den oorlogh gevangen waren,) of van de *Tapoyers* gekocht waren, die deselve mede van hunne vyanden hadden veroverd, en anders zouden dootgeslagen hebben.

Dan alzo voorhene by d'onzen besloten was, dat gene naturellen van *Brasil* tot slaven zouden gemaakt of gehouden worden, (het zy de zelve gevangene *Tapoyers* van *Maranbaon* waren, of van wat natie of staet die ook zouden mogen zijn, die den onzen van tijt tot tijt waren toegelaten,) zoo hebben d'onzen de volken voornoemt uit de slavernye getrokken, en geordonneert, dat zy vermoghten te gaen wonen in d'*Aldeas* of dorpen, en aldaer zoodanige vryheit genieten, als aen andere *brasilianen* werdt toegefaen: hoewel met zoodanige bepaling, dat den genen, die van hen by de *Portugesen* wilden blijven, de landen helpen bebouwen, en de zuikermolens in treyn houden, mits daer voor behoorlijke betaling en belooning genietende, zulx wierdt toegefaen. En op die maniere waren noch vele *brasilianen* onder en by de *Portugesen* gebleven: daermen in *Parayba* en *Rio Grande* vele van in d'*Aldeas*, in 't begin van den opstant, heeft getrokken: dies toen de slavernye over de naturellen van *Brasil*, sedert eenigen tijt herwaerts, quam op te houden.

Negers of zwarten. Men had vele *negers* of zwarte slaven, van verscheiden natie of landaert, op 't *Reçiffen* door gantsch *Neerlants Brasil*, die voornamelijk het lant bearbeiten, en daer door den *Portugesen* de kost te vore wonnen; want zonder die zou men de zuikermolens niet hebben kunnen aen het arbeiden krijgen, noch zuiker maken, ter oorzaak van den zwaren arbeit en groote hitte der lucht.

Tusschen *Rio Grande* en *S. Francisco* telde men wel veertigh duizent *negers*, die alle in zuikermolens arbeiden.

Een zwart blinkende huid, platte neuzen, dikke lippen en krult kort hair, wort by hen voor schoonheit gehouden.

Deze *negers* of zwarten komen meest uit het koningrijk van *Kongo*, *Angola* en *Guinea*. Die de beste en arbeitzaemste zijn, kosten in goede tijden zeventigh, taghentigh, ja hondert en meer stukken van *Achten*. By wijle zijn'er ook eenige voor veerten of vijftien hondert gulden verkocht: hoewel zoodanige iet byzonders geleert hadden. Maer by slechte tijden golden zy naulix 40. stukken van *Achten*.

Ziet pag. 47.

Onder de *Duitschen* was'er niemant van eenigh vermogen, die niet eenige slaven hield.

By de *Portugesen* worden die slaven als onredelijke beesten gehandelt en onbarmhertigh gehanthaeft. Men moet zich ook met de slaven niet te gemeen maken: anders misbraken zy de goetheit: maer matelijk gestraft, zijn zy best te regeren.

Men ziet deze *negers* dikwils vreemde potsen en wonderlijke grepen aenrechten. Het is een zeer overgeloovigh volk, dat altijt met toveryen en andere duivels-kunsten weet om te gaen. Zy wisten ons te zeggen, als'er eenige schepen komen zouden, schoon zy noch op d'andere zyde van de middellijn waren. Was'er iet gestolen, zy wisten het ook aen te wijzen.

Op zekeren tijt was een neger van eene van mijne byzondere vrienden ziek, daer ik my toen ter tijt juist in huis bevond, als'er een oude neger quam om hem te genezen, onder voorgeven van betoovert te zijn. Ik ging, neffens andere, mee in de kookken, om het zelve te zien, en wat deez oude neger zoude aenvangen. Hy deed eerstelijk den zieken opstaen, en nam een branthout, dat aen de haert lagh, en aen het een eind gantsch gloeiend en tot kolen verbrant was. Hy liet den betoverde driemaal aen de gloeiende kolen lekken, nam daer na een kopje half vol water, en doofde de belekte gloeiende kool daer in uit, en wreef die daerna zoo lang in, tot dat het water schein inkt te zijn. Dat water gaf hy

den betooverden te drinken, die het ook met eene teuge byna indronk, en voort daer op een gerommel in het lijf kreegh.

Toen vreef hy hem de zyden, en vatte boven de heupe een hant vol of het vet was: nam daer op zijntoegobogen mesje, dat hy in zijne gezondheid om 't lijf had steken, en deed het met de tanden op, ter wijl hy met zijne hant noch al vast hield. Voorts sneed hy met het mesje in de swarte huid eene snee van ruim twee vingeren diep, daer hy een bosch hair, en andere prullen in een gerolt, uithaalde. Daer na streek hy met het overigh zwart water op de snee, die voort wederom te zamen kromp, en in weinigh tijts daerna toegeheelt was: gelijk ook de neger gezond wiert.

Onder deze negers zijn ook geweldige gaeuwe zwemmers en duikers, en weten een stuk van Achten uit de zee op te halen, daer het al vry diep is.

Zy zijn ook goede visschers, en winnen met het visschen veel gelts. Het welk aldus geschiet. Zy gaen, voorzien met een angel en mantje, op drie kurkachtige drijf-houten aen malanderen vast gemaekt, zitten, en roejen zoo, met een riem, verre in zee, en laten de baren over hunne drijf-houten heen rollen. Wanneer zy genoegh gevangen hebben, dan komen zy wederom aen lant.

Het gebeurde by mijnen tijt, dat zulken visscher, die zijn dingen wel doen kon, twee of drie mael verkocht wiert. Dit speet hem zoo geweldigh, dat hy, om uit visschen te gaen, eenen steen mede nam, en met den zelve, aen zijn been gebonden, hem liet zinken, zonder oit weer boven te komen. Waer mee hy de smaet genoeghzaam meende gewroken te hebben.

Op zekeren tijt vermoorde zeker zwarte slaef zijnen meester uit haet, sneed hem de tonge uit den hals, en deed zijn gevoegh daer weer in: gelijk hy zelf bekende.

Hy wierd, over het bedrijf van dien gruweldaet, levendigh geraebraekt, dat hy gantsch onverschrikt en stijfzinnig uitsont.

Opeenen tijt baerde zeker Afrikaense negerin, gene zwartin; maer eene vrucht, die gantsch ros van huid en van

hair was. Men heeft'er ook een jongeling gezien, die uit een zwarte vader en zwarte moeder geboren wiert, en evenwel geheel wit van huid was, en zeer wit gekrult hair en wijnbrauwen had; maer een platten neus had, na den aert der zwarten.

Men ziet'er oude negers met groote baerden, en gantsch grijs: desgelijx met het hair des hoofts grijs. Het welk geestigh om te zien is. De zwarte baert, die op een zwarte huid grijs geworden is, schijnt als met meel bestrooit te zijn.

De naturellen of inboorlingen des lants van Brasilia zijn in veelderleic ^{Brasilia-} tien of volken, ieder van verscheiden name, verdeilt. Als daer zijn de *Tubinambos*, *Tobajaras*, *Petiguaras* en *Tapuijas* of *Tapuyers* of *Tapoeyers*: welke laeste weer in vele andere van verscheiden name en tale onderscheiden zijn. Doch de drie eersten gebruiken een en dezelve tale, dewelke alleenlijk ten deele in d'uitsprake verschilt: maer de laeste verschillen van elkanderen geheellijk in tale.

De Brasiliaense ingeboorne mannen, die onder d'onzen en Portugesen woonden, zijn middelmatigh van stal, sterk van lichaem, breet van schouderen, en welgestelt van leden. D'ougen zijn hen zwart, de mont wijt, het hoofthair zwart en recht of ongekrult: de neuzen ingedrukt, niet uit de natuur: maer door bedrijf der ouders, die den jongen kinderen de neuze induuwen: want platte neuzen wort by hen voor eene byzondere schoonheit gerekent. Zy beschilderen het lijf: en zommige ook het aengezicht, met verscheide verruwen. Zy hebben een yle of gene baert: hoewel'er ook vele zijn, die zwarte baerden hebben.

De vrouwen zijn ook van middelmatige stal, wel gestelt van leden, en niet lelijk van leest, en ook zwart van hair en sterk van lichaem. Zy zijn uit de natuur wit van verruwe; maer door de geduurige hitte der zonne, is hen de kleure verandert, die wat na den geelbruinen trekt.

Deze Brasilianen komen vroegh tot de jeught, en worden langzaam oudt: waer door geschiet, dat vele inboorlingen, en zelfs d'Europers, een jeughdigen en langduurigen ouderdom van hon-

hondert en hondert en twintigh jaren aldaer bereiken: niet anders, als of de hitte der jeught, door de koude des ouderdoms, in die warme gewesten, getempert wierdt. Dies zijn de Brasilianen zeer langlevend, en worden zelden ziek, en ook niet lichtelijk grijs.

Hier toe helpt niet weinig de zeer treffelijke en goede temper van lucht, water en klimaat.

Hierom hebben eertijts eenige Spanjerts, die in hun Vaderlandt of in Oostindïen noit gezont waren; maer altijt gingen quijnen, zich na Brasil begeven, om die lucht en dat hemelsche water te genieten, als twee van de krachtigste hulpmiddelen tot het leven en gezontheit.

En alhoewel de kinderen der vreemdelingen met geduurige ziekten gequelt worden, en een derde deel der zelve naulix uit de kintsheit komt, zoo moet zulk meer de quade maniere van opvoeding, als d'ongetempertheit der lucht, toegeschreven worden.

Men vindt onder de Brasilianen weinig kreupelen, of die schief of gebogghelt zijn; maer zijn doorgaens gau en rat: het welk met recht te verwonderen is; naerdien de moeders de jong geboorne kinderen noit bakeren of met zwachtels bewinden of binden: het welk zy oordeelen voor de kinderen ongezont, en oorzaak van ziekten te zijn. Alleenlijk binden zy den jonggeboornen kinderen de beenen met zekere zwachtels, die zy *Tapakura* noemen, vast.

Toen de Portugesen alleen het lant van Brasil bezaten en regeerden, eer de Neerlantsche Westindische Compagnie een voet daer in zette, hielden zy de brasilianen en naturellen genoegzaam voor hunne slaven, die zy zoo veel verminderden en te niet maakten, als hen doenlijk was: ja ook zoodanigh, dat zy voor taghentigh of tnegentigh jaren in de kapitanie van *Rio Grande* alleen, hondert duizent weerbare mannen, gewapent met pijl en boogh, konden uitmaken: daer men des jaers zefien hondert vijf en zes en veertigh geen drie hondert zou kunnen vinden: door welke uitroeping van die geslagten de brasilianen, gelijk als met een doodelijke haet tegen de Portugesen ingenomen wier-

den: gelijk d'onzen daer na te recht bevonden hebben.

Daer en boven zijn de brasilianen zoo door de voorgemelde oorlogen, als ziekten, die zomwijlen onder hen woeden, geweldigh vermindert.

Zy onthielden zich in het landt onder de Aldeas of dorpen van hunne plantagien, en gingen, om eenigh lywaet tot kleeding te bekomen, by zekere heeren van de zuikermolens, op maentgelt werken.

D'Aldeas der brasilianen waren in *Goyana*, *Parayba* en *Rio Grande*, (hoe wel mede een en ontrent *Igarasu* lag:) alwaer zy ontrent de rivieren bequame plaetsen uitgekoren hadden.

De hutten, daer zy in woonen, zijn van houten staken, met palmijst bladeren bedekt.

Zy mogen geenzins het jok van slavernye verdragen: zijn boven mate genegen tot luiheit, en schuw van arbeiden: inzonderheit de Tapoeyers. Zy leven vry en vreedzaam onder elkanderen, 't en zy wanneer zy by den drank zijn: want dan brengen zy dagh en nacht met zingen en dansen over. Vrouwen zoo wel als mannen zijn zeer tot den drank genijght, en kunnen niet lichtelijk daer van afgebraght worden: naerdien zy van geen ding meer houden, als van dronken drinken, waer uit krakeelen en andere vuile en lelijke ondeugden onder hen ontstaen.

Zy zijn ook boven mate tot dansen genegen, dat zy met een algemeinen naem *Guanu* noemen. Ook hebben zy verscheide wijzen van dansen: welker een *Vrukapi* genoemt wordt. Onder het dansen gebruiken zy ook verscheide wijzen van zingen.

De kinderen hebben ook zekere spelen, welker een *Kurupirara*: d'ander *Guaibipate*, en derde *Guaibiguai-bibuku* genoemt wort.

Zy brengen menighmael den geheelen dagh met ronken en slapen door, zonder naulix eens op te staen: indien zy gene spijs van node hebben, en de noot hen niet dwingt om uit te gaen.

Dicht by hunne hangemakken branden zy vuur, zoo wel des daeghs als des nachts: des daeghs om hunne spijs daer by te koken, en des nachts om de koude lucht af te keeren, die in deze gewesten des nachts kouder is,

als

als in vele gewesten van Europe, van wege de byna gelijkelengte van dagen en nachten, het gantsche jaer door.

Kleeding De binnenlantse brasilianen, zoo mannen als vrouwen, gaen moeder-naekt, zoo alsse van's moeders lichaem gebooren zijn, zonder eenige schaemte. Maer die aen den zeekant wonen, daer d'onzen en Portugesen komen, hebben slechts een hemde van katoen of lywaet aen : hoewel d'aenzienslijkste mansperfoonen onder hen, by mijnen tijt, algeerne mede een gierlijk kleetje aentrokken, en daer op hoeverdigh waren.

Wanneer de man van huis gaet, dan volgt de vrouw hem altijd na, waer hy ook gaet: 't zy ten oorlogh, of verre of naby.

Hy draaght niets, als zijne wapenen: maer de vrouw is als een muil- ezel beladen: want behalve dat haer van 't hoofd aftot op den rugh een korf (die zy *Patigua* noemen) hangt, zoo draeght zy boven op het hoofd een andere korf met haer huisraet; of een groote kalabas, met meel. Daer en boven hangen haer op zyde andere kleine kalabassen; daer zy water mee schepen om te drinken. Daer by moet

noch de vrouw een kint dragen, zittende op een katoenen doek of bandt, die aen de rechter schouder hangt. Het kindt zit met de beenen wijt van malkanderen: te weten, met het een been over den buik, en met het ander over de rugh van de moeder geslagen. Daerbeneffens hout de vrouw in d'een handt eene papegay of een aep, en leidt met d'andere hant eenen hondt by een touw.

Aldus gaen zy beide zonder zorge, en ook zonder gelt in de beurs: maer hebben slechts een kalabas met een weinigh meel daer in, by hen. Op wegh vintmen ook gene herbergen, noch huizen om in te slapen: maer de bosschen en velden dienen hen tot legerplaetsen, die voor niet met allen spijsz verschaffen: gelijk de rivieren, meiren en fonteinen drank: als ook zeker gewas, *Karagrata* genaemt, dat tusschen zijne bladen, in de holte, altijd regenwater heeft: tot een groot behulp in dorre en onvruchtbare plaetsen, daer dikwils, op eene streke van tien of twalef mijlen, geen riviere noch beek te vinden is. Tegens den avont, daer zy willen rusten, spannen zy hunne hangmakken aen de boomen, of aen palen

palen in d'aerde geflagen. Dicht daer by leggen zy een vuur aen, om hunne fpijze te koken en braden: en eeten en drinken alsdan. Voor de regen flaen zy een hutte van palmbloemen takken op.

Wanneer fy t'huis zijn, gaen de mannen des uchtens met een pijl en bogen in de bofchen of velden, om eenig wilt gedierte of vogels te vangen: of zy begeben zich in zee, of in de naefte riviere, om te viffchen. De vrouwen gaen na de planteryen, en verrichten aldaer haren opgeleiden arbeit. Eenige vrouwen gaen ook met den mannen, om den vangft na huis toe te dragen.

Het wiltgedierte vangen zy op verfcheide wijzen: want zy fchieten het of met pijlen: of graven diepe kuilen in d'aerde, en bedekken die boven met takken en loof van boomen, en leggen op zekere plaetsen eenigh aes: daer dan het wilt onverziens, uit begeerte na het aes, komt invallen. Deze wijze van vangen wordt by hen *Petaku* genoemt. Of zy maken ook zekere vallen van hout. Zy hebben noch verfcheide andere wijze en maniere van wilde dieren te vangen, die zy ook ieder met een byzonderen naem noemen.

Om de vogelen te vangen, gebruiken zy zekere werktuigen, die zy *Fukana* noemen, en van dried'erlei flagh zijn: te weten, *Fukanabiprara*: dat een gereetschap is, dat de vogels by de voeten vangt. *Fukanajuprara* is een gereetschap, dat de vogelen by de hals vat: en *Fukanapitereba*, dat hen midden by het lijf vat.

In de rivieren fchieten zy de viffchen met pijlen, of vangen ze met hoeken, daer zy ronde wurmen, *Kandaguaku* geheten, of krabben, of kleine viffchjes, aen doen. Zy maken de viffchen zuizeligh, en als dronken, met de bladen van *Fapikaj*, of met *Timporiana*, of met *Tinguy*, of met *Tinguiry*, of met de vrucht *Kururuape*, of met de wortelen *Magui*, of met de fchors van den boom *Anda*; en diergelijke, tot dat zy als doot boven op het water drijven. Zy viffchen ook met zekere bennen of zeven, *Vrupema* genoemt, die zy van zekerriet, *Vruguiboandipia* geheten, maken.

In zee viffchen zy met aes, aen een angel of yzere hoek gedaen, zittende op drie aen malkander gehechte houten, die zy *Igapeba*, en de Portugefen *Fangada* noemen: welke viffch-vaertuigen van 't hout des booms *Apiba* gemaekt worden.

Huisraet.

Het huisraet der Brafilianen is gantsch weinigh, en beftaet voornamelijk in een hangmak, om in te flappen, die zy *Ini* noemen.

Deze hangmakken zijn zes of zeven voeten lang en vier breed, en nersgewijze van katoene garen gebraeit, die zy, wanneer zy flappen willen gaen, met beide einden aen twee balken in de huizen of hutten, of aen twee stammen of takken van boomen in 't opévelt, wat hoogh van d'aerde, vast binden: want plat op d'aerde flappen zy niet: eensdeels om het fchadelijk ongedierte te mijden: en ten andere om de quaetaerdige dampen, die uit het aetrijck optrekken, te fchuiwen.

De Tapocyers, *Kariri* genoemt; hebben groote hangmakken van twalef of veertien voeten lang, daer in vier mentschen te gelijk kunnen leggen.

De Portugefe vrouwen maken zeer fraeie en groote hangmakken, die met verfcheiden beeltwerk doorwroght zijn.

In plaetse van fchietelen of kannen; gebruiken zy kalabaffen; die midden in de lengte doorgefneeden, en met een roode verruwe, *Uraku* genoemt, van buiten befchildert, en van binnen met zwart beftreken zijn.

Hunne vlesschen, kannen en kroezen, beftaen uit heele kalabaffen van verfcheiden flagh, *Kuitg*, *Jaroba* en *Kribukagenoemt*. Een heele groote en wijde kalabas kan in zijn hol dertigh of vijfen dertigh kannen nats houden, en wort op Brafiliaensfch *Kuyaba* genoemt: maer de helft van een lange kalabas heet *Kaipeba*.

De gemeene man maekt messen van zekeren steen, welke messen zy *Ituque* noemen: en ook van riet, die zy *Taguoaquia* heten. Anders gebruiken zy ook Hollantsse messen.

Zy hebben ook mantjes van bladen

ee van

van palm-boomen gemaakt, die zy *Patigua* noemen, daer in zy al verbergen wat zy hebben. Ook hebben zy andere korven van riet gevlochten. Al dit huisraet noemen zy met een algemeen naem *Karamemoa*. Van rijs en takken maken zy langwerpige en tamelijk breede korven, die zy *Panaku* noemen, en hen inzonderheit in het vervoeren van den wortel Mandihoka dienen, wanneer zy farinha of meel daer van maken zullen. Want wanneer zy verreizen zullen, dan gebruiken zy de korven *Patigua* genoemd: maer de zwarten en slaven gebruiken op het Reçiff de manden *Panaku*, om alle dingen in te dragen.

Wapenen der Brasilianen.

De voornaemste wapenen der Brasilianen zijn pijl en booge, en houte knotsen.

De bogen zijn van hert hout gemaakt, en worden by hen *Guirapara* en *Virapara* genoemd: maer het hout, daer zy van gemaakt worden, *Guirapariba* *Virapariba* geheten.

De pezen der bogen zijn van katoen gedraeit en worden *Guirapaku* genoemd:

De pijlen zijn van wilt riet gemaakt, en *Uba* genoemd.

De scherpe einden, punten of spitsen der pijlen zijn van zeer hert hout, of van de tanden der visschen, *Iperu* genoemd, of van beenen of riet op verscheide wijze scherp gemaakt.

Eenige pijlen hebben vele punten of spitsen, andere een eenige.

Jaer-rekening.

Het getal der jaren hunnes ouderdoms en loop des levens, rekenen zy, naerdien hen de rechte kunst van tellen onbewust is, by de kastanien van de vrucht *Akaju*, welke kastanie zy *Akaguakaya*, en ook *Akajuti* en *Itimabarano* noemen. Want om het getal van hunnen ouderdom t'onthouden, leggen zy alle jaren zulk een kastanie wegh: naerdien de vrucht van dien boom slechts alle jaren eenmael rijp wort: te weten, in Winter- en Loumaent, en duurt tot in Lentemaent.

Hunne jaren rekenen zy van den

opgang der regensterre, die zy *Teixu* noemen: waerom zy ook het jaer met denzelven naem bedieden. D'opgang dier sterre geschiet aldaer in onze Bloeimaent.

Godsdienst.

De woefte Brasilianen of Barbaren, die te landewaerts in woonen, hebben byna geen gevoelen van godsdienst, en weten niets van den oorsprong en schepping van dezen geheel-al.

Van den algemeenen watervloet hebben zy eenigh geheugenis: hoewel zeer beuzelzinnigh: te weten, na alle sterflijke menschen door het water verdrongen waren, was zeker eenige mansperzoon met zijnen volle zufter overgebleven, dewelke reeds zwanger was. En van die twee had het menschelijk geslacht weer zijnen oorsprong en aenwas gekregen.

Zy kennenook geen God, noch bidden ict eigentlijk aen: waerom ook in hunne tale geen naem te vinden is, die God uitdrukt: t en zy misschien *Tuba*, waer mee zy eenige opperste uitstekenheit bedieden: waerom zy ook den donder *Tupakununga* noemen, dat is, geraes of gekrijs, door d'opperste uitstekenheit gemaakt: want *Akunung* bediet, geraes of gekrijs maken.

Zy weten noch kennen geen hemel noch helle na dit leven: alhoewel zy, door overlevering der ouden, gelooven, dat de zielen, na het scheiden uit den lichaem, overblijven, en zomtijts in duivelen of geesten veranderen, of na waterrijke en lustige boomrijke velden overgevoert worden, en aldaer geduurigh juighen en danzen.

Zy houden, dat de vrouwen en strijtbare mannen, die vele vyanden dootgeflagen en opgegeten hebben, na de doot, na die vermakelijke velden, die zy stellen achter zekere bergen te zijn, gaen, en aldaer juighen en vrolijk zijn.

Voorts gelooven zy, dat alle andere logge, luie en trage menschen, die niet waerdighs in dit leven bedreven hebben, van den duivel, na de doot, gepijnicht worden. Dezeduivel wort by hen met verscheiden namen ge-

genoemt, als *Anhanga*, *Jurupari*, *Kurupari*, *Taguaiba*, *Temoti*, *Taubimama*. &c.

Zy hebben hunne wichelaers of offer-papen, die zy *Pajeen Pay* noemen, en raetvragen, wanneer zy ten oorlogh trekken, of eene andere reize aenvangen zullen: die hen dan voorzeggen, wat gebeuren zal.

Zy vrezen geweldigh de booze geesten, die zy *Kuripira*, *Taguai*, *Makachara*, *Anhanga*, *Jurupari* en *Marangigona* noemen: hoewel met verscheide betekenissen: want *Kuripari* berekent een godheit der gemoeden of herten: *Makachera* een godheit der wegen, die den reizigers voortgaet. *Jurupari* en *Anhanga* betekenen enkelijk den duivel. *Marangigona* berekent gene godheit: maer de ziele van het lichaem afgescheiden, of iet anders, dat d'aenstaende doot voorzeidt: hoewel het den Brasilianen zelfs niet genoegh bekennt is: en evenwel het allermeest vrezen: zoo dat zy zomtijts door een ingebeelde en ydele schrik haestigh komen t'overlijden. Des niettegenstaende eeren zy die geesten met gene ceremonien of beelden: hoewel eenigen, met staken in d'aerde geslagen, en met geschenken, neffens deze palen geleidt, die geesten trachten te verzoenen. Zelden verschijnen die geesten onder hen zichtbaer.

Zommige houden den donder, eenige den kleinen Beer, en andere andere sterren voor eene godheit.

De Brasiliaense volken *Potiguaras*, hebben een zekere wijze van de genen te betoveren, dien zy quaet gunnen doen hen sterfen.

Deze wijze van te betoveren wordt by hen *Anhamombikoab* genoemt.

Die onder de Portugesen en Nederlanders leefden, volghden de Kristenen leere, hoewel zeer koel: gelijk zy ook, tot hun ouderdom gekomen, tot den Kristenen godsdienst zich zeer nalatigh toonden. Ook kan men hen bezwarelijk de leerstukken van den Kristenen godsdienst inprenten, 't en zy wanneer zy noch jong zijn, en verre van d'ouders wonen.

D'onzen hebben evenwel verscheide Brasilianen bekeert: waer toe aller eerst de leeraer Doreflaer goede fundamenten geleit had: wien in d'Aldea of

vlek der Brasilianen, de predikant Thomas Kemp volghde, die, als in de Brasiliaense tale wel ervaren, met gene minder yver de zaligheid van dien landaert benaerstigh heeft. Noch was hen ten dienste de predikant Dionisius Biskareta, een oudt eerlijk man, en geboren Kastiliaen: als ook een proponent, genaemt Johannes Appricius, die by hen in goet aanzien was, en veel by hen vermoght.

Daer waren onder hen ook drie schoolmeesters, die hen lezen en schrijven leerden, en in de gebeden oefenden. Maer door den opstant en muiterye der Portugesen moften zy zich uit hunne Aldeas vertrekken: waer door alles in groot verloop rackte.

Ziekten en Geneesmiddelen.

Men weet aldaer van vele ziekten niet, die wy hier te lande hebben. In het genezen der ziekten gebruiken zy enkele geneesmiddelen, en lagghen d'onzen over het gebruik van tzamen gestelde geneesmiddelen uit. Met groote schranderheit weten zy die in en uitwendigh te gebruiken, inzonderheit in ziekten, die uit vergif ontstaan zijn. Met hoerne koppen, door zuiging, of door scherfving, en zelf doot d'aderlating, trekken en halen zy d'overtolligheit des bloets uit, en gebruiken, in plaetse van een lançet, de tant van een hay, die zy *Kakaon* noemen: zonder welke tant men hen naulix uit ziet reizen.

Wanneer een hunner in eene ziekte gevallen is, dan komen de vrienden, en brengen ieder geneesmiddelen voor den dagh, welker kennis zy door ervarentheit bekomen hebben.

Aenstonts daerna scherven en snijden zy, met de doornen van den boom *Karnaiba*, en met de tanden van vischen; diep in de huid der vleezige deelen van armen en beenen, om het bloet overvloedelijk daer uit te doen loopen. Het zelfste doen zy byna door eene zeer sterke zuiging, met den open mont op het beledighde deel te leggen, en meinen daer door het gantsche lidt van ziekte en vermoeitheit te bevrijden.

Braking verwekken zy met geweld:

te weten, door middel van zekeretza-
mangedraide bladen, *Karnaiba* ge-
noemt, die zy in de keel steken.

Wanneer deze en diergelijke ge-
neesmiddelen vruchteloos en vergeefs
gebruikt zijn, zoo stellen zy niet
meerder in 't werk; doch laten even-
wel den kranken niet leggen: maer
dooden den zelven, als of zy aen zijne
behoudenis wanhoopen, eenparelijk,
en zeer wreet met houte knotsen: hoe-
wel sy hem, en ook hy sich zelven, ge-
lukkig acht, dat hem te beurt valt dus
mannelijk te sterven, en hy uit alle el-
lenden weghgerukt wort. Want hier
in gloriëren zy, wanneer zy de doot
op de lippen hebben.

Zy woeden met geen minder ge-
juigh tegen het lijk van hun bloetver-
want als vyant: het een uit een vuile
liefde, en het ander uit een onmen-
schelijke wraeke: want zy verscheu-
ren het zelve, als wilde beesten. Het
vleesch scheuren zy met de tanden
van het gebeente af, en eeten het voor
een lekker d'isch-gerecht op.

Baring.

Het vrouwvolk is wonder vrucht-
baer, baert zeer gemakkelijk, en krijgt
zeer zelden een miskraem.

De man gaet, ten tijde des kraem-
beds, in plaetse van de vrouwe, d'eer-
ste dagen na de baring, te bedde leg-
gen, en nuttigt lekkernyen en spijsze,
even als een kraemvrouw. Want de
kraemvrouwen staen, aenstonts na de
baring, zonder iemants hulp te gebrui-
ken, op, en wandelen, en loopen ter
ijl na de naeste riviere, om het lich-
haem af te wassen.

De gestorvene kinderen beweenen
zyn niet boven twee of drie dagen: dat
inzonderheit door de moeders ge-
schiet, die het gantsch huis met ge-
schreien geweent vervullen.

Verwel-
lekoning

Zy ontfangen magen en vrienden,
wanneer die van de reize t'huis kom-
men, met uitgestorte tranen: welkers
ellende en kommer, die zy buiten 's
lants uitgestaen hebben, met veel zuch-
ten en tranen beweenen, en met d'armen
hen om den hals te staen, en het hoofd
aen den borst te duwen.

En alhoewel de Brasilianen eertijts
uit het geslacht der menschen-eeters
gesprooten zijn, zoo hebben evenwel
eenigen, door het verkeer en om-
gaen met d'onzen, hunne Barbaersch-

heit afgeleit, en zich zoo menschelijk
en heusch als d'Europers dragen.

Tapuyers.

De volken Tapuyers onthouden zich
in de binnenste gewesten van Brasil,
verre van strant, ten Weste van de lant-
schappen van Brasil, die by d'onzen
of by de Portugesen bezeten wierden,
en over de bergen, tusschen *Rio Grande*
en de riviere *Sara*, en aen *Rio St.*
Françisko.

Zy zijn in verscheide volken ver-
deilt, die alle in name en sprake van
elkanderen verschillen: want voor
eerst wonen achter de kapitanie of
lantschap van Pernambuko de Tapu-
yers, *Kariri* genoemd: welker koning
Cerionkeiou heet: daarna een weinigh
verder, de *Karirivasu*: dier koning
Karapoto genoemd wort: dan de *Ka-
ririjou*: vervolgens de *Tararijou*, die
by d'onzen de bekenste waren: welker
een gedeelte door eenen koning *Jan-
duw* of *Janduw*, en het ander gedeel-
te door eenen *Karakara* bestiert wiert.
Andere staen onder andere koningen,
als *Priiyaba*, *Arigpagb*, *Wanase-
wajug*, *Ifering* en *Dremenge*. Die van
koning *Janduw* onthouden zich over
Rio Grande na 't Weste, en zwerven
op verscheide woonplaetsen omher:
maer komen in Slacht, Winter-en Lou-
maent nader aen de zee; dewijl de
vruchten *Kajou* dan rijp zijn, die bin-
nen in het lant niet overvloedelijk val-
len.

De Tapuyers zijn groot van lich-
haem, en grooter als d'andere Bra-
silianen, en steken boven d'onzen met
hals en hoofd uit: zijn dik en groot van
hoofd, bruinverwigh of vael van ver-
ruwe, zwart en rou van hair, dat zy
over den hals laten hene hangen, doch
scheeren het tot aen d'ooren op het
voorhoofd af. Eenige scheren zich ook
na d'Europische wijze: maer al't ove-
righ lichaem houden zy kael en hair-
loos, en zelf ook de wijnbraeuwen.

De koningen en Grooten worden
van den gemeenen man onderschei-
den, eensdeels aen het hoofthair, en
ten andere aen de nagelen: want een
koning laet het hair kroonswijze sche-
ren, en heeft zeer lange nagelen aen de
duimen. Maer zijn bloetverwanten

en

en andere krijghsbevelhebbers houden aen alle de vingers lange nagelen: behalve aen de duimen: want het wort by hen voor een groote pieraet gehouden, lange nagelen te hebben.

Zy zijn ongemeen sterk, en kunnen eene stier ter neer vellen.

Wanneer Prins Maurits t'eener tijde begeerigh was, om te zien hoe de Tapuyers tegen wilde stieren zouden kunnen vechten, deed hy, met groote moeite, een wilden stier voor zijn huis op het plein, dat rontom met palissaden afgeschut was, brengen. Menighete van menschen schooten derwaerts toe, om te zien, hoe dit gevecht zou afloopen.

Twee Tapuyers, die vechten zouden (want d'andere met hunne vrouwen zagen toe) quamen gantsch naekt op de plaetse, gewapent alleenlijk met pijlen boge.

De stier hen ziende, zette met alle macht op hen toe. Maer de Tapuyers, die zoo snel als een paert liepen, en en zich daer op verlieten, schooten den stier t'elkens met pijle in de ribben, dat hy lilde. Waer'op dan de stier met een naer en yzelijk gebrul op hen toe schoot. Doch zy verberghden zich t'elkens achter eenen boom, die op het midden van het plein stont, en schooten den stier van daer weer in de zijden. Dit duurde zoo lang, tot dat de stier, door al het bloeden en springen, machteloos wierdt. Toen sprong een van de twee Tapuyers op den stier, en vatte hem by de hoornen, en kreegh hem met geweld onder de voer. Daerna sprong'er ook d'andere Tapuyer op, en sloegen beide den stier voort doot. Zy brieden hem zoo wat in een gat, in d'aerde gemaekt, daer zy een goet vuur op stookten, en aten hem dien dagh noch met hun alle op.

Draght. De Tapuyers, beide vrouwen en mannen, en zoo wel gemeene luiden, als grooten en koningen, gaen byna gantsch modern naekt: alleenlijk hebben zy de roede van hunne mannelijkheit ingetrokken en bewonden in een beurse of netje, van baste van boomen gevlochten, en binden het met zekker bantje, dat zy *Takoaynhãa* noemen, vast. Wanneer zy willen pissen, binden zy dat weer los. Zy toonen meerder beschaemtheit, met d'uitgespan-

ne roede te toonen, als ons volk. Op een zelve wijze hebben ook d'andere binnenlantsche Brasilianen de mannelijkheit bewonden.

De vrouwen der Tapuyers bedekken de schaemte slechts met een bosje van kruiden, of takje met bladen van zekeren boom, dat zy tusschen een koorde insteken, die zy, in plaetse van een gordel of riem, om den middel gebonden hebben. Diergelijk takje dragen zy ook tot bedekfel voor den aers: hoewel beide die deelen, zoo voor als achter, zoodanigh niet bedekt zijn, of vertoonen haer noch aen d'eene of andere kant. Alle daeghs wort dit bosje van kruiden of loof van boomen by haer vernieuwt.

De mannen binden kransjes, gemaekt van de vermiljoen roede veeren des vogels *Guara*, of *Kaninde*, om het hoofd, en laten van't achterste gedeelte des krans eenige veeren hangen, die uit de steert van den vogel *Arara* of *Kamud* getrokken zijn.

Eenigen binden slechts een katoene koorde om het hoofd: waer aen achter eenige lange roede of blaauwe veeren hangen: welke koorden zy *Akanbua-gaba* noemen.

Sy maken ook mantels van dikke katoene draden, en als een net geweven of gebraeit. In ieder knoop steekt een rode veder van den vogel *Guara*: waer onder zwarte, groene, gele en bonte veeren van de vogels *Aakukaru*, *Kazinde* en *Arara* doorsteken en vermengt zijn: zoo dat de geheele mantel met veeren doorboort is: welke veeren byna op een zelve wijze en geschikte orde, op malkanderen leggen, als de schubben op eene visch.

Aen het binnenste eind van zulk een mantel is een kap: dies dezelve mantel het gantsch hoofd, schouderen en onder-lijf, tot aen de aets bedekken kan.

Deze mantel wort by hen eensdeels tot pieraet, en eensdeels tegen de regen gedragen: dewijl het water daer niet doordringt; maer by af en neer loopt. Men noemt deze mantels in hunne tale *Guara Abuku*. Zy plakken of hechten ook gemeenlijk met wasch of wilde honigh zekere kammen of kuiven: van fraeie vogel-veeren aen het hoofd, welke kammen zy *Aguana* noemen.

Wanneer hunne vader of moeder sterft, trekken zy al het hair des hoofts uit.

Zy hebben d'ooren of oorlellen zoo wijd doorboort, dat men een vinger daer in kan steken, daer zy eenen been van een aep in steken, dat zy *Nambipaya* noemen: of eenigh hout van een vinger lang, met katoene draden omwonden.

De mannen hebben d'onderste lip doorboort, daer in zy een steen, 't zy kristal, of smaragd, of jaspes, van de groote als een hazelnoot, steken. Dezen steen noemen zy *Metara*, en, indien hy groen of blaau is, *Metarobi*. Maer inzonderheit beminnen zy een groenen steen, en dragen dien veeltijts. De wangen zijn aen beide de hoeken des monts doorboort, te weten, ingehuuwde mannen alleenlijk, die in ieder gat een hout, van groote en gestalte als een gansen-schaft, steken, dat als een ingeslage spijker uitsteekt. Of sy steken een steen daer in, dien zy *Tembekoa-reta* noemen. Veeltijts doorbooren zy ook de neusgaten, en doen'er diergelijke houten in, die zy *Apiyati* noemen.

Zy bestrijken en beschilderen het li-

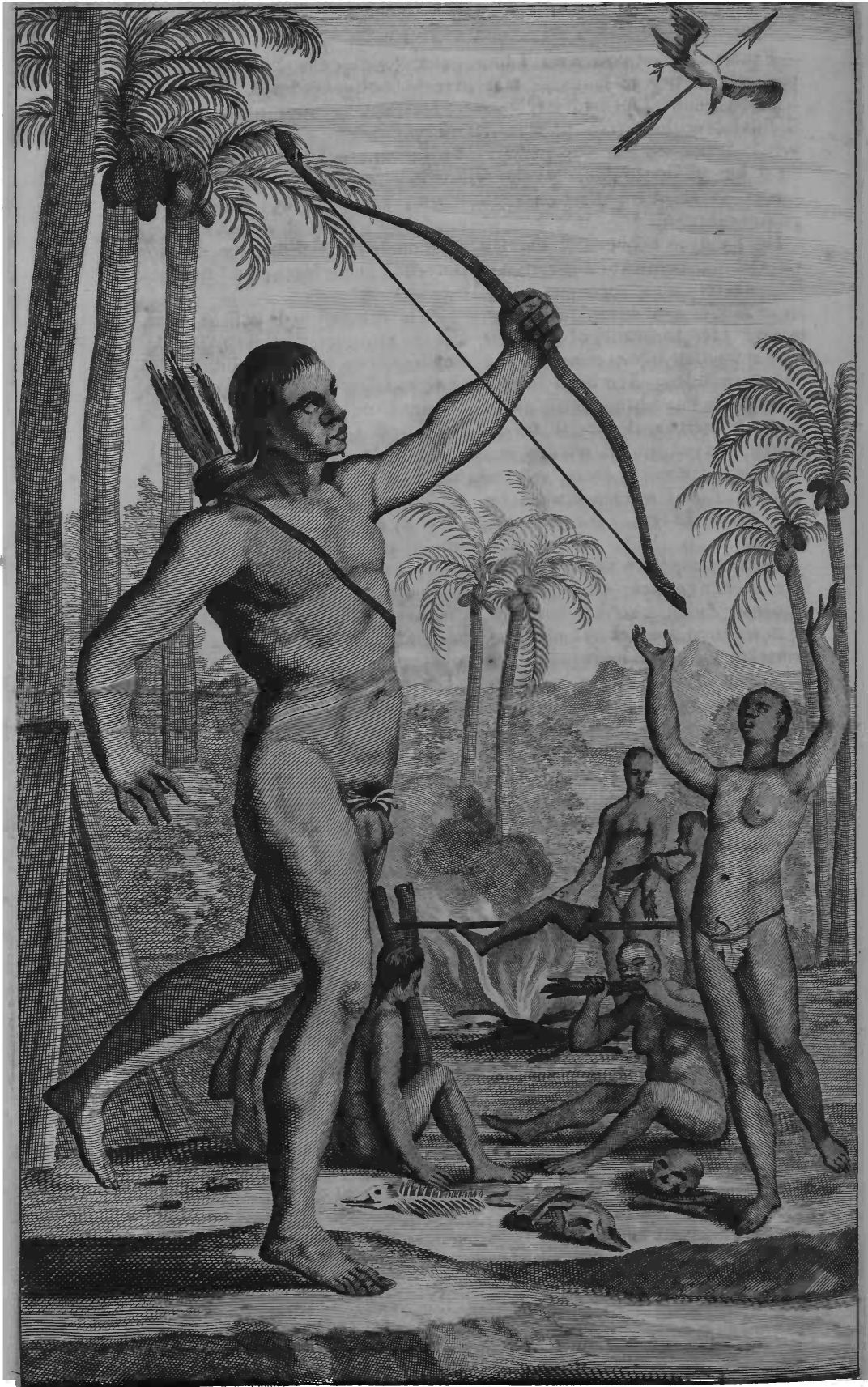
chaem op verscheide wijzen en leelijk, met zekere bruine verruwe of zap, die uit zekeren appel *Fanipapa* geperst of gedrukt is. Desgelijx beschilderen ook de vrouwen het lichaam met verscheide kleuren.

Daeren boven plakken zy overen om het lichaam sijne veeren van verscheide vogelen, met mastich of wilde honigh: welke maniere van doen zy *Akamongui* noemen. En aldus vertoon en zy zich, als of zy gantsch ruigh waren.

D'armen vercier en zy ook met zekere kransjes, van verscheide rode en gele vogel-veeren gemaekt, die zy *Agumiranga* noemen. Zy voegen'er ook veelerleie Hollantsche korallen onder, welke gieraedje zy *Arakoaya* noemen.

Van de schorsen der driehoekige vrucht *Aguay*, die met een draet aen malkanderen gehecht zijn, maken zy kringen als brazeletten, die zy onder de kuit en, rontom de beenen, binden, en die in het dansen eenigh geluit geven.

Zy dragen schoenen van den schors, *Kuragua* by hen geheeren, die zy *Mipakaba* noemen.

Een Brasiliaen

Eenige natiën of volken der Tapuyers gebruiken gene boogen, maer ſchieten hunne pijlen of javelijnen ſlechts met een hantwerp, uit een uitgeholt hout, als een loop of buis, die in het midden in de lengte doorsneden is. De *Kariri* daer en tegen gebruiken bogen.

De Tapuyers hebben ook knotsen van vaſt hout gemaakt: zijn van voor langen breed, en bywijlen met beentjes of tanden van dieren ſcherp gemaakt. Het hantvatſel of geveſt is met katoene lint, of met eenige andere ſtoffe bewonden. Aen het achterſte einde van de knots hangt een bos veeren uit de ſteert van den vogel *Arara*: deſgelijx is ook in het midden een klein boſch gebonden. Deze bos veeren, aen de knots hangende, wordt by het *Aurabebe* en *Fairabebe* genoemd.

Hunne trompetten zijn van menſchen beenen gemaakt, en *Kanguenka* genoemd. Zy hebben ook andere groter trompetten, van zekere kinkhoren gemaakt, die zy *Nhumbugaku* noemen: en ook eenige van riet gemaakt, die zy *Meumbrapara* noemen.

De Tapuyers zijn zoo goede ſoldaten niet als d'andere Braſilianen: want zoo haeft men hen tegenweer met wapenen doet, begeven zy zich op de vlucht, en loopen zoo ſterk als paerden.

De Tapuyers zaeien noch planten niet, noch ook den wortel Mandihoka noch diergelijc: maer leven by wilde boomvruchten, verſcheide wortels, kruiden, en wilt gedierte, dat zy opvangen, als ook by wilde honigh, die zy uit de boomen krijgen.

Onder de wortels, die zy gaerne eeten, is zeker wilde Mandihoka, die van zelf voortkomt, entot de hooghte van een heeſter en boom opſchiet. Voorts is dit gewas in ſtronken bladen den tammen Mandihoka zeer gelijk: maer veel geringer in waerdigheit. By de middellantſe Braſilianen wordt dit gewas *Cuguaçuremia*, en by d'aenzeegelege Braſilianen *Cuaçumandiiba* genoemd. Zy eeten ook menſchen-vlees.

Indien de vrouwen een doode vrucht baren, die eeten zy aenſtonts op: want zy zeggen, dat die niet beter kan bewaert worden, als binnen d'in-

gewanden der genen, uit de welke de vrucht voortgekomen is.

De Tapuyers zwerven den meeſten tijt op onzekere en verſcheide plaetſen omher: gelijk d'Arabifche veehoeders: doch blijven evenwel tuſſchen zekere palen of beſtekken zich houdende, tuſſchen dewelke zy, na de verandering van de ſaizoenen des jaers, ook hunne leger-plaetſen veranderen.

Zy leven meeſt in de boſſchen, en erneren zich met de jaght: daer zy wonder wel op afgerecht zijn, en alle andere volken byna in overtreffen. Ja zy kunnen met een pijl een vogel in de vlucht treffen.

Zy begraven zich, om de warmte, in het zant.

Na de vrouwen zwanger geworden zijn, onthouden zy haer van het gezelfchap der mannen. Wanneer zy gebaert hebben, dan treden zy met het kindt in een boſch, en ſnijden het den navel met een ſchulp af, en eeten dien, te gelijk met de nageboorte, gekookt op.

De kraemvrou, en ook het kindt, wordt des uchtens en des avonts met kout water afgewaſſchen. Ook bekent de man de vrouwe niet, zoo lang het kint zuight: 't en zy hy by geval niet meer als eene vrouwe heeft.

Indien eene vrouwe met een anderen man te doen gehad heeft, en d'eige man dat gewaer wort, zoo jaeght hy haer wegh. Maer betrapt hy hen beide op de daet, dan magh hy hen beide dooden.

De moeders dragen inzonderheit groote zorge, dat hare dochters niet eer tot den echt komen, voor zy de maentſtonden gehad hebben: het welk zy den wichelaers en artzen bekent maken, en die het zelve den koning. En aldus wort eindelijc de bruid na het bedde van den bruidegom gebracht. Voorts wort de moeder met gezang geprezen, dat zy d'eerbaerheit van hare dochter zoo wel bewaert en ga geflagen heeft. By aldien nu een dochter huuwbaer is, en evenwel niet ten huuwelijc verzocht wordt, dan ſchildert of beſtrijkt de moeder de dochter onder d'oogen met roode verruwe, en brengt haer by den koning, en zett hem, wat zy begeert.

Hiet

Hier op ontbiet de koning de dochter by hem, en doet hem, op een matte, neffens haer zitten, blaest haer met de roke van tabak in het aengezicht. Eindelijk stoot hy met zijne roede tegen de schamelheit der dochter: indien'er bloet uit komt, dat lekt hy op. Al het welk by die volken voor eerbaer gehouden wott.

De Tapuyers zijn de snootste en erghste van alle andere Brasilianen: weten niet van God noch zijn gebod, noch willen daer in niet onderwezen worden; maer eeren allermeeft den duivel, ten einde hy hen geen leet noch schade zoude doen.

Zy hebben onder hen wichelaers en tooveraers, die zy hoogh achten, en over toekomende zaken raet vragen.

Deze wichelaers en tooveraers weten de booze geesten te doen verschijnen, die zich in de gedaente der Tapuyers zelfs, voor hen vertoonen. Zomtijts nemen die booze geesten de gestalte van eene vliege, of eenigh ander kleingedierte, ook aen, en verzielen, dat die uit hunne mont spreken, en het toekomende openbaren. Maer wanneer die weder verdwijnen, dan schreeuwen en huilen alle de vrouwen luitskeels: want alle eerbewijzing bestaet by deze volken in het schreeuwen en gehuil der vrouwen.

Zy schuwen het nachtzeizen, uit vreze voor slangen en serpentes, die dan uit hunne schuilhoeken voor den dagh komen. Zy vangen ook de reize niet aen, of de dau moet door de hitte der zon van 't lant opgedrooght zijn.

Verscheide volken der Tapuyers, inzonderheit die van koning *Janduy*, of *Jan Duwy*, stonden t'allen tijden in verbont van vrientschap met d'onzen, die ook verscheide malen van hen bystant genoten hadden. Doch zy onderworpen zich evenwel onzer regeering niet; maer stonden onder hunnen koning *Jan Duwy*, die toen tertijt gezeit wiert, over de hondert en twintigh jaren oudt te zijn.

Dees koning *Jan Duwy* had by vijftigh vrouwen zestigh kinderen getelt: hoewel hy bywijle niet meer als veertien vrouwen gelijk had.

Daer en tegen hadden de Tapuyers op de Portugesen eene onuitsprekelijkehate, en sloegen die doot, waer zy

hen konden krijgen.

Dus verre van de zeden, huishouding, kleeding, &c. der inboorlingen van Brasil.

Vervolgens zal ik mijne reize na het Vaderlandt verhalen. Ziende dan, gelijk gezeit is, dat het met alle onze zaken hoe langs hoe slechter ging, zoo besloot ik vast, mijn afscheit te verzoeken, dat ik eindelijk, hoewel niet zonder groote moeite, verkreegh.

Ik ging dan des jaers zestien hondert negen en veertigh, den drie en twintighsten van Hooimaent, met een stijve koelte, op het fregat d'Eendragt, bemant met taghentigh koppen, onder het bewint van schipper Albert Jansz. van Groeningen, in gezelschap van het schip de blauwe Engel, en het jaght de Brasiliaen, t'zeil: en verliet alzoo dat schoon en vruchtbaer lant: het welk nu den onzen eenigen tijt voor een hongerplaetse en moortkuil verstrekt had.

Des avonts was de stad Olinda Zuidwestwaerts van ons.

Den vijf en twintighsten waren wy op drie graden en zes minuten, hadden de koers Noord-noord-ooste, en een sterken voortgang, en waren dat etmael acht en veertigh mijlen gezeit.

Des anderen daeghs passeerden wy de middellijn, en hadden mooi weer en goeden voortgang.

Wy zeilden deur, zonder eenig byzonder merkwaardigh voorval, tot aen den eersten van Ooghtmaent, en hadden des middaghs de hooghte van negen graden en zes en veertigh minuten, en waren dat etmael negen en twintigh mylen gezeit. Des avonts zagen wy de Noortsterre boven d'aerde, die wy in lang niet gezien hadden, na dat wy de Zuitpool of Zuiderkruis eenen tijt lang verlooren hadden.

Den tweeden der zelve maent hadden wy mooie koelte, en waren op de hooghte van elf graden dertien minuten, en hadden eenen wegh van drie en twintigh mijlen met zeilen afgeleit.

Wy zeilden dus tot aen den zestienden, meest met goet weer, en kregen toen zulken stilte, dat men op de zee zou geschreven hebben. Wy zeilden of dreven in dan etmael naulix zes mylen voort, en hadden de hooghte van zes

en twintigh graden. Des daeghs was 'er toen, door de stilte, groote hitte: zoo dat men zich qualijk bergen kon.

Den twintighsten hadden wy weinigh koelte uit den Zuidooste, en waren op de hooghte van negen en twintigh graden en vijf en veertigh minuten. Het was zoo geweldigh heet, dat men zich voor de stralen van de zon niet kon bergen. De tafel-messen, die in de kajuit, onder het verdek, boven de tafel staken, wierden zoo heet, dat niemand dezelve in de handen verdragen kon. Ja men kon met zijne bloote handen of voeten niet aen 't schip raken, zonder dat het als vuur brande. De voornaemste reden van deze overgroote hitte schijnt by gebrek van de verkoelende lantwinden t'ontstaen.

Wy hadden voorts doorgaens weinigh wints, tot aen den negenen twintighsten der zelve maent, als wanneer wy de hooghte van acht en dertigh graden en zes en veertigh minuten hadden. De zee lagh stil en stom: doch waren evenwel acht mijlen zoo gezeilt als voortgedreven.

Den derden van Herfstmaent hadden wy de hooghte van veertigh graden en achtien minuten: zagen des achtermiddaghs een zeil, en bevonden, wanneer wy het twee glazen achter na gejaeght hadden, een fluit te zijn, die zijne koers na de Virginjes zette. Des avonts zeilden de Brasili-aen zijn fokke-mast aen stukken: dies wy het lieten drijven, om hem in te wachten. Het was toen een topzeils koelte.

Des volgenden uchtens zagen wy het eilant Korfu, of de Raef genoemt, ontrent zeven mijlen van ons, daer wy na toe zetten. Het zelve vertoont zich als een dootkist.

Korfu en Floris zijn twee van de negen eilanden, die de Portugesen de Haviks eilanden noemen, om de menighe van de haviken en sperwers, die zich daer op onthouden: maer worden by ons de Vlaemse eilanden genoemt. Het grootste is Terçera geheeten, dat ontrent zestien mijlen in het ronde heeft. Het is hoogh en klippigh lant, en zeer vruchtbaer van vele schoone vruchten. Daer zijn schoone en groote ossen, en veel quakkels en karnary-vogels. Men heeft 'er zekere

Groote hitte.

Zien de Vlaemse eilanden.

fontein, wiens water het hout in steen veranderen doet. Ook zijn'er zulke heete bronnen, daer men een ey in gaer kan koken.

In het gaen domt d'aerde als of zy onder hol was: waerom dit eilant ook met schrikkelijke aerdtbeving gequelt is, die de huizen doet ter neder storten, en vele menschen mee ten val sleept. Het eilant Pijk heeft zulken hogge rotte of klip, dat die door de wolken heen steekt, en voor de Piek van Kanariën in hooghte, zoo eenigen meenen, niet behoef te wijken.

Tusschen de kust van Brasil en d'eilanden voornoemt, wijst het kompas al Zuide en Noorde. Wy waren acht graden verder om de West, als ons bestek. Des middaghs hadden wy de hooghte van veertigh graden en vier en dertigh minuten.

Wy gingen aldus voort, zonder iet byzonders te vernemen, tot aen den zestienden, en vermoeden toen ontrent lant te zien, en wierpen grondt. Men zagh tegen den avont land, Noord-noord-oost van ons.

Den zeventienden was het doot stil. Wy vingden ongemeen veel visch, meer als wy konden eeten.

Den achtienden zagen wy het eilant Wicht drie mylen Noordwaerts van ons. Ons een schip was des nachts van ons geraekt. Eerlang zagen wy de hoek van Doeveren.

Den negentienden voeren wy met een stijve koelte voorby Duinkerken en Oostende, en quamen noch, eer het middagh was, voor Vlissingen op de reedeten anker, en dankten God voor behouden reize.

Nieuhof komt voor Vlissinge op de rec.

Ik voer voort na landt toe, en ruste my aldaer den tijt van vijf dagen uit, en trok van daer op Middelburg, daer ik vijf dagen verbleef. Van daer trok ik over Dordrecht, Rotterdam, Delft, en Haerlem, op de machtige en vermaerde koopstad Amsterdam: van waer ik na Westindie, des jaers zestien hondert en veertigh, uitgevaren was.

Trekt door Holland.

Voorts trok ik over Zwol, de geboortestad van mijnen vader, Joan Nieuhof, na het Graeffschap Bentem, mijn vaderlant, om mijne ouders, daer ik zeer na verlangde, te zien: en ook met een my aldaer eenen tijt lang, na

en komt in zijn vaderlant Bentems

zoo vele moeite en ongemak , alsik uitgestaen had , uit te rusten. Maer terwijl ik my aldaer ophield , stierf des jaers zestien hondert een en vijftigh , den vijftienden van Bloeiemaent , mijn vader , in zijnen ouderdom van vijf en taghentigh jaren , die van eenen ieder , om zijne deughden , bemint was.

Aldus dan was ik weer , na eene overzeefche reize van eenige weken , uit Brasíl , dat gezegenste gewest en recht lust-prieel des aerdtbodems , dat nu door den brant des oorloghs tot zulken deerlijken staet vervallen was , weer in Hollandt , en voorts in mijn Vaderlant gekomen.

Eenige quaetwillige en onkundige luiden leiden de schult van het verloop van Nederlants Brasíl op de Heeren Hooge Raden , Hendrik Hamel , &c. over de regeering van Neerlants Brasíl beschuldigt en verdedigt.

Inzonderheit hadden Abraham de Vries , Pieter Verhagen , en Johannes Greving , wel eer dispensier van Graef Maurits , het geweldigh op deze Hooge Raden , geladen : en behielpen zich , als herffenlooze menschen , tegen hen met alle vuiligheden , onlijdelijke scheltwoorden , lasterlijke hoonen , en een deel opgeraapte leugens.

Zy leiden dezen Hoge Raden , voor den loon van dien loffelijken vond , dien zy in het uitvinden en maken der contracten bestet hadden , te laste , dat zy daer voor groote vereeringen genooten , en zelfs de zakken gevult hadden. Zy riepen ook , dat de Kompagnie door de voorschreve contracten zou beschadigt zijn ; of dat de contractanten of verdragmakers , daer door in te grooten schult geraekt zijnde , zouden oorzake genomen hebben , op eene revolte of muiterye te zien , en zich zoo den Neerlantschen regeering t'onttrekken : de Kompagnie met een *Nihil* , of niet met allen , te beraalen , en zich onder de kroone van Portugael te begeven.

Voor eerst , tot beschuldiging en bevestiging der Hooge Raden , braght de Vries een kopye van eene notitie by , door *Joan Fernando Vieira* , zoo hy zcide , overgegeven , inhoudende een

geheele versierde en lasterlijke optelling of lijst van vereeringen , die de Heeren Hooge Raden voor het maken van de contracten zouden hebben genoten.

Maer wat die notitie belangt en aengaet , de Hooge Raden verstonden wel , na zy de regeering hadden overgegeven , dat *Joan Fernando Vieira* met eenige Neerlanders , die niet als het vuur van oneenigheid zochten te stookken , zoo wat op het papier by een' gebraght hadden , om hun zeggen eenigh schijn te geven : daer eindelijk die notitie uit gesmeet was , daer geen bewijs van overgeleit was , noch zou kunnen worden.

Deze was dezelve notitie , die , zoo deze Hooge Raden in Brasíl , in den Hoogen Raet van den president Schoonenburgh en nieuwe Raden verstaen hadden , derwaerts uit het Vaderlant , door alle d'aenzienlijkste Collegien van de regeering , gepasseert en bekent gemaekt zijnde , naderhand door den zelve president en Raden in Brasíl gebraght was , met uitdrukkelijken last van de Vergadering der Negentien , hen zoo daer op , als op de andere belastingen , t'informereren , en daer van kennisse te nemen.

Ja zoo verre , dat men de Hooge Raden , Hendrik Hamel , &c. niet zoude laten vertrekken , voor dat de president en Raden volkome onderrichtinge daer van bekomen zouden hebben , en , zoo zy iets tot hunnen nadeel vonden , hen daer over te doen straffen , na bevinding van zaken.

Hier op volghde dan , dat de gemelde president en Raden alle de perzoonen , die zy konden vernemen , dat eenige kennisse van de contracten moghten hebben , voor zich deden ontbieden , en hen onder eede hoorden : doch vonden niet tot hunnen laste : als blijkt by verscheide informatien , by hen luiden genomen : te weten ; op den 6. November , des jaers 1646. en in Sprokkelmaent des jaers 1647. Ja daer waren in tegendeel verscheide perzoonen , die verklaerden , dat'er by hen wel aanbiedingen van vereeringen geweest waren : maer dat zy by de hoge Raden daer over bestraft geworden waren.

Daer by kan gezien worden , dat de oude Hooge Raden gene zoodanige ver-

vereeringen hebben genooten, nochte willen aennemen : maer zich in allen hun doen zoodanigh gedragen , als zy ampts halve schuldigh waren en behoeden te doen. Ja onder andere is een van de zeaften , by *Vieira* zelve getekent. Dies wel te zien is, dat deze notitie verfiert en vol onwaerheit was. Zulx de Hooge Raden , gelijk zy aenal het geen , dat hun tegen de waerheit by d'aenklagers nagegeven wiert, onnozel en onschuldigh waren, ook al zoo vry en vrant t' huis quamen.

Doch dat het maken van deze contracten aen de Kompanjie tot groot voordeel , en niet tot schade en nadeel, gelijk de gemelde lasteraers voorgaven , zou hebben gestrekt : blijkt reeds hier uit ; dewijl men in de daghelix notulen van den een en twintighsten van Slachtmaent des jaers 1645. by de Hooge Raden gehouden, vind aengetekent, dat'er apparentie was, by aldien Nederlants Brasil in ruste gebleven was, aen de Kompanjie een extraordinaris retour van zuikeren te doen, zoo wel uit de zuiker-molens van *George Homo de Pinto*, als uit die van d'andere contractanten : maer de revolte en opstant, van de Portugese ingezetenen eerst verwekt, en toen openlijk door den koning van Portugael geaffisteert en gestijft, hadden hen belet dat te kunnen doen.

Ook hebben de bewinthebbers ter Vergadering der XIX. zelf het maken van het contract met *George Homo Pinto* (dat byna alleen zoo veel bedroegh, als alle d'andere contracten daer nagemaekt) toegestaen en voor goet gekeurt, als breder te vore op pag. 48. verhaelt.

De Portugesen zelfs pretenderen noch wenden niet eens voor in hun uitgegeve manifest, (vervattende, zoo zy zeggen, de redenen van hunne revolte of opstant) deze contracten tot verschooning der zelve.

Ook was deze revolte, (gelijk na maels openbaer geworden is) al lang van te vore by Portugael gepraetiseert en gesmeet, eer deze contracten gemackt waren.

Gelijke revolte was in Angola, in Afrika, en ook op het eiland Zeilon in Oostindiën (daer nochtans zoodanige contracten niet gemackt waren) on-

trent op een en den zelve tijt aengestelt, als de revolte in Brasil begonnen wiert. Dies hier uit klareljk blijkt, dat deze contracten daer toe gene aenleiding gegeven hebben ; dewijl beide die revolten op eenen tijt, en al lang voor het maken der contracten gepraetiseert en gesmeet waren : al zoo anders niet moghelijk was, dat in zes of zeven maenden, die daer alleen sedert het maken van de contracten, tot de tijt van de revolte, tusschen gelopen zijn, zoodanigh werk zoude gepraetiseert en gesmeet, en zoo veel volksen andere behoeften, als gebleken is, daer toegerust en uitgewerkt zijn : en dat te gelijk aen alle hoeken, ja zelf tot in Oost-Indiën, daer men qualijk in vijf of zes maenden uit Portugael kan komen.

Vele zouden zich mogen verwonderen, hoe de Portugesen, niet tegenstaende onze menigvuldige forten, die met krijgsvolk bezet waren, zich verftout hebben, op te staen en tegen d'onzen aen het muiten te slaen : en daerom dien opstant eerder d'onachtzaamheit en slecht beleid van de regeeringen zullen toeschrijven, als de maght en 't vermogen der Portugese ingezetenen. Maer die zich daer over zouden mogen verwonderen, den zelve kan geantwoort en te gemoet gevoert worden, dat de zwakheit van de Portugese ingezetenen, door het grote fekoers, dat zy uit de *Bahia dos todos los Santos* bequamen, zoo van Portugesen, onder *Martijn Soares* en *André Vidal*, als Brasilianen, onder *Kameron*, en Negros, onder *Henrique Dias*, ten aenzien van onze garnisoenen, genoghzaam gesterkt en voorzien was.

De redenen en oorzaken, die de Portugese ingezetenen bewogen hebben, om zich tegen d'onzen op te werpen, en opeen nieu in den oorlogh te begeven, houdt men verscheide te zijn : maer zoodanigh als doorgaens verheerde volken aenporren en opmaken, om van hunne kastelen en garnisoenen meester te worden en zich zelfs in vryheit te stellen. Voeght hier by liet verschil van godsdienst, tale en maniere, die d'onzen, niet tegenstaende hunne zwakheit, ten aenzien van de Portugesen, trachten in te voeren.

Deze oorzaken by den anderen genomen

nomen, hebben hen de gelegenheit niet doen verzuimen, om d'onzen op't zwakste waerte nemen: voornamelijk toen de Portugesen van den bystant van Portugael, en die van de Bahia verzekert waren, en hen die vaste indruk gegeven was, dat onze staet ten einde van middelen, en vervolgens onmachtigh was, langer eenige sekoersen na Brasíl af te vaerdigen: ja dat deze hunne aanslagen, tot welgevallen en genoeg van onzen staet waren, al-zoo die trachte, van de zware Brasílije lasten met eere ontslagen te zijn.

Niemand zal ook lichtelijk, die eenighoordeel heeft, kunnen gelooven, dat deze oorlogh, (die den onzen, zonder declaratie of aenzegging, ja tegen verscheide beloften en verklaringe by den gouverneur van de Bahia, *Antonio Telles da Silva*, aen onze gedeputeerden gedaen, tot verbreking van een tractaet, zoo solemnelijk tusschen den koning van Portugael en Haer Ho: Mo: opgerecht, over den hals quam) zonder kennis en uitdrukkelijke last van den koning van Portugael zou aengevangen zijn: dewijl alle gezonde hersenen genoegzaam kunnen overwegen en bevroeden, dat geen gouverneur, als *Antonio Telles da Silva*, op zijn eigen gezagh en autoriteit, zulx zoude hebben derven by der hant nemen.

Waer uit blijkt, hoe grootelijc eenigen misleit waren, die zich lieten voorstaen, dat met het saiseren, en in verzekering nemen van eenige weinige Portugese ingezetenen, die oorlogh of opstant, by de Hooge Raden van dien tijt, zoude hebben kunnen voorgekomen geworden.

Het grootste voordeel, dat de Portugesen, na hunne openbare betoonde revolte, afval en vyantschap tegen d'onzen, behielden en verkregen, ontfont geenzints uit hun kloek en strijbaerheit: maer alleenlijk hier uit, dat d'afgezondene Sekoersen en hulpmidde-len, van dezen staet te traegh, en zoo verdeelt en separaet van tijt tot tijt in Brasíl aenquamen.

De Vries en andere quaetwilligen leiden ook den Hoogen Raden te last, dat gezeide Hooge Raden zelfs den brief van ontdekking des verraets, dien *Sebastiaen Karvalho*

aen hen geschreven had, aen *Joan Fernando Vieira* zouden toegezonden hebben. Daer van klaerlijk de valscheit blijkt uit het geen op pag. 72. verhaelt is.

Ten tegendele wenden de Hooge Raden alle vlijt en naerstigheit aen, om den perzoon zelve van *Vieira*, indien des moghelijk ware, in hechtenis te krijgen. Doch *Vieira* had zich toen al te vore verborgen en schuil gehouden, gelijk te vore wijtloopiger verhaelt is, zonder zich ergens openbaerlijk, daer hy zou kunnen gevat worden, hebben te derven vertoonen.

Eenige quaetwilligen hielden de Hooge Raden verdacht, als of zy de waerschouwinge van vele luiden, aen hen gedaen, niet zouden waergenomen of geacht hebben, en daer na, toen het ruchtbaer was, alleenlijk de mijne gemaekt hebben, als of men de hoofden van de muiterye zocht in hechtenis te krijgen, en by de kop te vatten, even als of zy dat maer in schijn, en niet in tijts gedaen hadden, eensdeels door de contracten voornoemt, en ten andere door de schenkaedjen, die zy van hen ontfangen hadden.

Doch dat het aen de vlijt en naerstigheit der Hooge Raden niet ontbroken heeft, alle middelen by der hant te nemen, om, was het moghelijk, de voornaemste hoofden der oproermakers in tijts t'achterhalen, blijkt uit het geen op pag. 70. kan gelezen worden.

Onder andere zeggen zy, zou zeker *Gaspar Francisco da Costa* in den Hoogen Raet gehoor verzocht hebben, om opening van het verraet te doen, dat de Portugesen in den zin hadden, en wat hoofden men behoorde by den kop te vatten. Maer de Hooge Raden hadden hem met vuile en onbetamelijke woorden weghgewezen, en zijne verklaring niet geacht.

Doch dat dit verdicht en onwaerheit is, kan blijken by de notulen van den 13. Decemb. desjaers 1644. Want het aenbrengen van denzelven *Akosta*, ^{Ziet pag. 78.} beneffens zijne twee medebroeders, te zamen ouderlingen van de Joodsche natie, wiert niet alleenlijk by de Hooge Raden in achtning genomen: maer daer van ook aentekening gehouden.

Voorders getuigen de drie ouderlingen voornoemt zelfs by hunne ver-
kla-

Ziet pag. 70.

* of Kunha.

klaringen van den dertighften Juny, 1646. hoe de Hooge Raden hen over dit stuk, zoo als het gewicht en belang van die zake vereifchte, gehoord, en onderzocht hadden, met byvoegen, dat de Hooge Raden, als wakkere en zorghvuldige mannen, alles overleidt, en overal zoodanigh befchikt hadden, dat zy zelfs in perzoone, de vermaking der forten bywoonden, en orde op de waghten, en bewaring der zelve fteden, eer oit de vyant zich in 't velt vertoont had.

Zy hadden ook den zelven ouderlingen wel hooghelijk aenbevolen, dat zy door hun beleit zouden zoeken te weten te krijgen, wat eigenlijk der Portugefen voornemen was, en op wat wijze die hunne rebellie en afval voor hadden, en wie de hoofden en belhamels daer van waren: hoewel men het zelve noit geheelijk konde achterhalen, of ten volle te weten krijgen: niet tegenftaende dat zy van hunnen wegen alles by braghten, dat zy gehouden waren. En, zoo iet tot hunner kennis quam, wat in 't particulier omging, en zy den Hoogen Raden daer van verwittighden: zoo hebben de Hooge Raden, verwitticht zijnde, van het geen de Joden gehoort en gezien hadden, in alle voorvallen zich, als voorzichtige en zorghvuldige befchierders, gequeten.

Ook ftont de raetkamer der Hooge Raden altijt, zonder eenige verhindering, open, om hengehoort te geven over d'advysen, die zy aenbraghten, en over de voorftellen, die zy deden.

Ook waren, om de waerheit te zeggen, de Hooge Raden zulke groote vrienden van de Portugefen niet, om den opftant te ooghtuiken: naerdien die dan niet zouden hebben voorgenomen, hunne deffeinen en aenflagh met het vermoorden der Hooge Raden, als hunne vrienden, te beginnen: gelijk men namaels daer kennis van bekomen heeft.

Ook lieten de Portugefen zich zonderling aengelegen leggen, om de Hooge Raden van kant te helpen, en noodighden eenen ieder opentlijk, met eene vereering van zes duizent guldens te beloonen, die zulx zou derven beftaen, en in 't werk ftellen en volvoeren.

De Vries &c. braghten ook tegen de Hoge Raden in, dat zy niet in 't zingehad hadden, de genen na behooren te straffen, die fchuldigh waren. Onder andere zouden zy eenen *Jan Karnero de Morais*, en *Françifko Dias Dalgado*, die men zeide, van het verraet te weren, uit hunne gevangkenis ontflogen hebben, die daer op terftont, in 't laet gekomen zijnde, tot hoofden en overheden van de rebellen gefteft wierden. Ja men zou hen daer na noch flaven en andere waren op dagh verkoght hebben.

Dit fchijnt een zeggen te zijn, dat byna tegen zich zelfs ftrijt. Want indien men de genen, die fchuldigh waren, niet in 't zingehad had te straffen na behooren, zoo zou men immers hen niet in arrest en hechtenis genomen hebben, om daerna weder los te laten; maer men zou hen ongemerkt moeten hebben laten doorgaen. Het is zeker, dat verſcheide verdaghte perzoonen, tot over de dertigh, door laft van de Hooge Regeering, in arrest genomen zijn, zonder men zou kunnen bewijzen, dat iemand los gelaten zy, die niet onſchuldigh bevonden wiert. Daer en tegen zijn'er verſcheide gevangenen, uit verſcheide plaetsen, die by vonnis van de Raden van Juſtitie, ſchuldigh bevonden wierden, op verſcheide wijze, elk na zijne verdienſte, met de doot geſtraft: naer uitwijzing der vonniſſen, door den Advokaet Fiſkael aen de Vergadering der *XIX.* overgezonden.

Wel wierden *Jan Karnero de Morais* en *Françifko Dias Dalgado*, na men hen, na naeuwe ondervraging, aen de verraderye niet ſchuldigh bevond, uit de gevangkenis ontflogen; maer zijn noit, wanneer zy weder los gelaten en in 't landt gekomen waren, terftont tot hoofden en overheden van de rebellen gefteft. Het welk ook des te meer onwaerſchijnlijker is; naerdien zy voor *Chriſtianos novos*, dat is, Joden, gehouden wierden; die by de Portugefen in het openbaer niet gedulder; veel min tot eenige ampten betrouwt worden.

Wanneer men dan niets tot laſte van deze luiden vond, en zy van de beſtgegoede luiden waren, die te lande op hunne goederen woonden, en dat

in die tijde d'oproeren noch in vele oorden, als Rio Grande, Parayba, Goyana en andere plaetsen d'overhant niet genomen hadden, zulx dat zy lieden noch op nieuw den eet van getrouwicheit des jaers 1645. den zeventienden van Hooimaent deden, gelijk ook Paulus de Ligne uit het fort Frederika, in Parayba gelegen, van den vijf en twintighften der zelve maent schreef, dat alles aldaer noch in ruste was: hoewel de Brasilianen van d'Aldeas qualijk in orde te houden waren, dat zy op de Portugese ingezetenen niet plonderden: waer op hy zoo veel orde had gestelt, als doenlijk was.

Dies'er toen noch goede hope was, dat alles in 't kort weer in orde zou komen, of altoos zich niet zoo verre verspreiden. Dewijl toen ook de Kompanjie met overvloet van Negers belast was, zoo dat men genootzaekt was, dezelve (naerdien men die voor gereede penningen niet kon quijt worden, als alrede tot vijf en twintigh of zes en twintigh stukken van Achten gevallen zijnde, daer die elk wel hondert stukken van Achten waerdigh waren) volgens uitdrukkelijken last van de Vergadering der Negentienen, op drie termijnen te verkoopen, zoo kon men gene redenen bedenken, waerom deze twee losgelaten perzoonen, die twee oude mannen waren, en altijd zich vreedzaam gehouden hadden, en zonder reden, gelijk bevonden was, verdaght gemaekt waren, niet zoo wel gecrediteert zoude werden, als allen anderen, die niet sufficienter als zy luiden waren, en om de Negros te koopen quamen, die doch verkocht moften worden, en niet als tot groote schade en koste van de Kompanjie opgehouden wierden: gelijk kortz daarna gebleken is, dat men de Negros, als men die niet langer verkoopen kon, genootzaekt was geworden, na de Karibische eilanden te verzenden, om daer van ontlast te worden.

Zeer breet weten ook d'aenklagers de bekommring en misnoeging van de gemeente en burgerye op het Reçiff uit te meten, die dezelve, over het verloop en verval van den staet van Neerlants Brasil, tegen de Hooge Regeering hadden.

Wel is te gelooven, dat'er eenigen uit de gemeente waren, die zich over de toen loopende geruchten, ziende dat zy qualijk te stuiten zouden zijn, hunne bekommring hadden: als bleek op den dertienden van Wijnmaent des jaers 1645. wanneer eenige gecommiteerden uit de schepenen, burgerlijken krijghsraet, en de voornaemsten van de burgerye, den Hoogen Raden voorhielden, om, tot meeste ruste en vergenoeving van de burgerye, eenigen van de voornaemsten, zoo uit het Collegie der schepenen, als uit de burgerye, geduurende die beroerte, ten dienste van 't gemeene best, der Vergadering van de Hooge Raden by te voegen, om de zelve van advijs en bericht van alle zaken, die tot gemeene bescherming quamen voor te vallen, te dienen.

Hier op wierdthen door de Hooge Raden tot bescheit gegeven: dat hen bekent was, hoe in voorvallende zaken van gewighre, de behoudenis van Neerlants Brasil betreffende, de Hooge Raden zich niet alleen van advijs van de heeren van de Justitie, Finantie en hoogen krijghsraet; maer ook van schepenen en burgerlijken krijghsraet bedient hadden: daer in zy gezint waren te continueren en voort te varen, en zouden dienvolgens gaerne gehoor verleenen aen alle de genen, die iet ten dienste van dezen Staet hen hadden voor te dragen.

Men strooide ook uit, en gaf voor, dat de handel in Angola en een gedeelte van Guinea: beneffens het zenden van noodige behoeften, door het maken van de voorsz. contracten, was verkort geworden; hoewel dat baerblijkelijk valsch was, en zonder eenige reden en schijn van waerheit den Hoogen Raden te last geleit wierdt: naerdien meest alle de contracten in het laeste van 't jaer 1644. gemaekt waren, daer de voorsz. handel al lang te voren in verloop geraekt was, door den oorlogh, zoo by die van de Bahia als Portugael in die quartieren gevoert.

Daer en boven was de handel van Guinea, na het maken van de contracten, van gene erger conditie geworden, als dezelve lange jaren te vore geweest was.

Dan uit al het geen wy te vore wijt-
loo-

loopigh verhandelt hebben, blijkt kla-
relijk, hoe deze Abraham de Vries en
zijne aenhangers, de Hoogen Raden
Hendrik Hamel, Pieter Bas, en Adria-
en Bullestraten, ten hooghsten veron-
gelijkt hebben, met hen hunnen goe-
den naem en faem t'ontnemen. Dies
deze hooge Raden zoer qualijken voor
hunnen deughdelijken en oprechten
arbeit geloont zijn, dien zy, ten dienste
van de Kompanjie, zich niet hebben
laten ontzien aen te wenden: wanneer
zy, door Godes zege, met zoo weinigh
volks, (dat eindelyk tot een getal van
zeftien hondert twee en tnegentigh
koppen, twee kompagnien negros, en
alle de jongens en sieken in de gasthui-
zen daer onder gerekent, afgenomen
was) in de twintigh plaetsen behouden
hebben: want in den beginne van den
oorlogh, toen zy met de zieken en
jongens niet meer en hadden als 2700.
soldaten, moften zy daer mee bezet-
ten ontrent 160. of 170. mylen landts
in de lengte: waer onder waren acht
en twintigh of dertigh plaetsen, die
met garnisoenen bezet en tegen den
vyant moften beschermt worden: be-
halve verscheide sauvegarden, die
hier en daer ten platten lande, tegen het
stroopen van de boschloopers, moften
gebruikt worden.

Wanneer daarna zommige Portu-
gese ingezetenen met de troepen van
den koning van Portugael, onder *Pe-
dro Kavalkanti, Henriques Dias,
Kameron* en andere (toen die alvorens
in Zomermaent des jaers 1645. over
deriviere St. Francisko bedektelyk in
't land gekomen waren) de wapenen in
de handt genomen hadden, zoo rechen
zy evenwel noch al niet uit: maer
wierden door de kleine maght, die de
onzen noch in het velt konden bren-
gen, verscheide malen te rugh gesla-
gen: als tot Pojuka, St. Antony, ont-
trent St. Laurens, en andere plaetsen
gebleken is.

Maer wanneer naderhant de Por-
tugesen van de Bahia met eene vloot
van drie en dertigh zeilen in Tama-
ndare quamen, en aldaer met achtien
hondert of twee duizent mannen land-
den, en de Portugese ingezetenen, die
zich noch tot aen dien tijt hier en daer
stil gehouden hadden, maer toen meest
al mede opstonden, tot bystant kregen,

zoo wiert daer door by heneen groote
macht by malkanderen gebraght, daer
mede zy na de *Kargea* quamen, aldaer
zy den oversten Haus, sterk zeven hon-
dert zoo Neerlandse foldaten als Brasili-
anen, geheellyk in de vlucht sloegen.

Deze neerlaegh braght d'onzen in
geweldige groote ongelegentheit, en
trof hen dapper: naerdien men geen
volk had, om alle de bezettingen te
beschermen. Waer over men genoot-
zackt was, de plaetsen van *Sesegippo
del Rey, Rio St. Francisko* en *Porto
Kalvo* te verlaten, om het volk, tot be-
scherming van de voornaemste forten
ontrent het Requ en andere plaetsen
van belang gelegen, te bewaren. Dan
dit volk kon men niet bekomen: door
dien onze schepen en't vaertuigh, daer
heneen gezonden, om het volk af te
halen, onderwege den vyant aen Ta-
mandere met zijne vloot vonden leg-
gen, en daer op in zee staken, om den
Admiraël Lichthart met zijne byheb-
bende schepen te zocken, en hem het
zelve aen te dienen.

Dit gelukte ook d'onzen, en hebben
met malkanderen des vyants vloote ge-
heellyk verlagen: maer wierden ech-
ter daer door zo lang opgehouden, dat
zy twee dagen te laet quamen, om die
van de forten voornoemt af te halen.

Dit alles niet tegenstaende heeft men
evenwel, door Godes zege, noch over
de twintigh plaetsen, als gezeit is, be-
houden, en den vyant, na alle de ge-
melde verliezen, by de Kompagnie
geleden, noch tot tweemaal toe, uit de
kapitanie van Rio Grande, die hy
zocht te bemachtigen, doen wijken:
als ook uit heteilant Itamarika, daer
hy met ontrent drie duizent mannen
opgekomen was, na dat zy aldaer
een goet getal volks verloren had-
den, daer toe de Hooge Raden,
zich zelfs in perzoon lieten ge-
bruiken. Ja gantsch Nederlantfch
Brasil moet getuigen, dat de Hooge
Raden gene moeite noch arbeit ont-
zien hebben, geduurende den geheer-
lentijt van hun regeering, met over al
tegenwoordigh te zijn, zoo wel als de
gemeene soldaten, en dat zy het zelve
zoolang uitgehouden hebben, tot dat
'er gene levensmiddelen en voorraet
meer waren, en men van volk zoo ont-
bloot wiert, dat 'er tot bezetting van de
plaet-

Ziet pag.
104, 133.Ziet pag.
245, 140.Ziet pag.
115.Ziet pag.
151.Ziet pag.
178.Ziet pag.
107.Ziet pag.
175.

fen ontrent het Reçiff, Itamarika, Parayba en Rio Grande, geen 1700. koppen, gelijk gezeit is, meer overfchoten.

Hier uit kan men lichtelijk oordeelen, dat het aen den plicht der Hooge Raden niet gefchor heeft: maer die altijd hunne uitterfte vlijt en naerftigheit, tot weering en flooring van de muiterye en opftant, van tijt tot tijt, zoote water als te lande, aengewent hebben: niet tegenftaende het sober getal van krijgshvolk, daer mede de Kompagnie eenige jaren herwaerts in Brafil voorzien was. Vooreerst hebben zy altijd zeer zorgvuldigh op het onderhouden en bewaren van de forten gelet: als uit het gren te vore wijtloopigh verhaelt is, en uit de verklaringen van verfcheide officieren, die in dezelve hunne garnifoenen gehouden hebben, genoegzaemblijkt.

Desgelijx hebben zy inzonderheit overal, zoo in de Bahia als elders, goede acht op het bedrijf der Tapuyers van Siara, en op dat van de Brafilianen uit de Bahia, gehouden, die onder het gebied van *Kamaron* ftonden: daer beneffens op de Negros, onder *Hendrik Dias*: daer het eerste vermoeden van revolte en opftant van daen quam.

Voorts hebben de Hooge Raden genen arbeit ontzien, maer allen vlijt aengewent, met, onder dekmantel van vrientfchap en commiffien, expreffen na de Bahia af te zenden, om zekerlijk te vernemen, na de fterkte van het krijgshvolken fchepen aldaer, en andere plaetsen, hooger om de Zuit gelegen: en wijders na al het geen, dat de gevreesde opftant en muiterye tegens dezen ftat eenighzins moghte raken: met geduurigh te paffen op vaertuigh, dat uit de Bahia in de kapitantie van Pernambuko en andere plaetsen zoude komen: met het ondetzoeken en vervolgen van de troepen des vyandts of bofchloopers, zoo haest daer van ietwes vernomen wiert: zelfs in d' uitterfte Matten: met te water geduurig op hunne hoede te zijn: met de Portugelen, die landewaerts in woonden, t'ontwapenen: met het protefteren tegen dé gouverneur van de Bahia, over de hulpe die hy bedektelijk fou mogen doen aen d'afgevalle Portugelen, en het vermanen van denzelven tot zij-

nen fchuldigen plicht, volgens het verdragh tuffchen zijne Majesteit van Portugael en dezen Staet gefloten: met het zetten van groote zommen op het lijf, tzy levendigh of doot, van de hoofden der muiterye: die, tot weerwrake van dien, weder de helft meer, te weten, zes duizent gulden op ieder hoofd van de Hooge Raden, by afkundinging en aenflagh van bijjetten ftelden: en voorts met alles te doen het geen deze revolte en opftaen zoude mogen aengaen.

Doch al dit fchelden en lafteren van Abraham de Vries, (die een onrustig en oproerigh perzoon was,) en zijne medeplegers, tegen en op de Hooge Raden, fchijnt inzonderheit en voornamelijk ontftaen te zijn uit een weerwrake van rechtmatige rechtsplegingen en vonniffen, die de Raden van den gerechte van Brafil tziijnen lafte, tot straffe van zijne groote moerwilgheit (tegen zijne overheit met grote hertnekkigheit, tot kleinachting van de Brafiliaense regeering, bedreven) gevelt hadden.

De voornaemfte oorzaak van het verval van Neerlants Brafil wordt by verftandige geoordeelt, geweest te zijn de flegte bezetting der fterkten en forten met krijgshvolk, en de fchaerfe en flegte bevolking van dien, door onze eigt Neerlanders en vrye luiden: want door eene fterke bevolking had eensdeels het landt tegen den vyant kunnen verzekert, en ten andere van het houden van forten en garnifoenen, tot zeer groote kosten van den Staet, en machtige bezwareniffe van d'ingezetenen, verfchoont worden.

Want het is een gemeene ftijlen by alle volken gebruikelijk, overheerde en overwonne landen of door kasteelen en garnifoenen of krijgshbezettingen, of door kolonien en bevolkingen in dwang en onderdanigheit te houden.

De Romeinen, om hunne machtige heerschappye fttaande te houden, hebben zich van beide, te weten, zoo wel van kolonien als krijgshbezettingen gedient.

De kolonien, die zy in verfcheide landen leiden, waren als fentinellen of waghttorens, om acht op de verheerde volken te geven: of zy eenigen opftant

Ziet pag.
58. 59.
87.

Ziet pag.
156.

† dat zijn
boffchen.

Ziet pag.
89.

Oorzake
van't ver-
val van
Neerlants
Brafil.

stant voor hadden, op dat zy, des tijdelijk verwitticht, met het zenden van fkoerfen, daerin mochten voorzien.

Het leggen der kolonien gefchiede met d'uitterfte verwoefing van de verheerde ingezetenen: want op eene uure wierden zy van huizen, landen en alles berooft, en gedwongen, die aen de Roomse gelicentieerde foldaten in te ruimen, zonder hope van oit weder daer toe te zullen graken.

Evenwel zoo moet niet gedaght worden, dat door zoodanige kolonten en ontzagh des Roomfchen naems alleen zulke maghtige volken in toom gehouden wierden: want behalve de kolonien, zoo hadden de Romeinen hunne geftadige velt-legers aen alle oorden, die allen opftant en mui-terye wederhielden: naerdien met bezettingen of kaffelen alleen, zonder zoodanige kolonten, of ook met zulke kolonien, zonder genoegh-zame krijgsmaght, geduurigh by der handt te hebben, nooit groote heerfchappye lang fttaande gehouden is.

Noch is'er een andere maniere van kolonien of bevolking, dewelke van de vorige verfchilt, en van meerder vastigheit en geduur is; hoewel Barbarifch en tegen den Kriftelijken Godsdienst ftrijdigh: waer mee men het houden van garnifoenen, en de kofften en ongemakken, daer uit ontftaende, kan te vore komen. Te weten, wanneer men, na d'overwinninge, de oude ingezetenen ten meeften deele dootflaet en verdrijft, en zich alzo in de bezitting der zelve landen ftelt, en die met kolonien of bevolking van eige inwoonders doet bewoonen.

De Spanjerts en Portugefen hebben, na d'ontdekking van Amerika, (ziende zoo een volkrijke en wijt van hen afgelege nieuwe werelt, op gene andere wijze te kunnen beheerfchen en lang in onderdanigheit te houden) die Barbarifche en godlooze maniere van bevolking, met verwoefing van d'oude ingezetenen, gevolgt en in 't werk gefteilt. Want duizenden van menfchen hebben zy in Amerika, en inzonderheit op het eiland *Kuba*, *Hayti* en meer andere plaetsen, zoo door zwaert, vuur, ftrop, honger als door het bearbeiden van de mijnen,

peerlviffchery, en andere arbeiden, omgebraght.

De Portugefen hebben de Spanjerts, zoo niet in de bevolking, altoos in d'ontvolking van Brafil, niet qua-lijk gevolgt: want zy zoodanige verwoefingen aldaer onder d'inwoonders hebben gedaen, dat, daer voor de-zen etfijke millioenen zielen van Brafilianen, tuffchen *Rio S. Françisko* en *Rio Grande* plagten te zijn, nu zich daer nauwelix zoo veel duizenden bevinden. Ja daer leefden by mijnen tijt noch Portugefen, die geheugenisse hadden, dat de kapitanie van *Rio Grande* hondert duizent weerbare mannen konde uitmaken.

Maer des nietemin zijn de Portugefen daer in te kort gekomen, dat zy, na den voorgang der Spanjerts, de wederbevolking van Brafil niet genoegh-zaam ter herten genomen, en zich alleenlijk aen den zeekant ter neer geflaggen hebben, zonder zich in de binnen-landen te veften. Daer by den Spanjert uitdrukkelijk verboden is, eene kolonie aen den zeekant te ftichten: (uitgezondert voor ider lantschap, aen de bequaemfte haven, een, die men noodigh heeft om te lande in te komen:) eensdeels om geen gevaer des vyants onderworpen te zijn, en een gezonde klimaet aen te treffen: enten andere, dewijl die volken zich qua-lijk tot den landtbouw en onderhou-ding van goede wetten kunnen be-geven.

Die ook de zake wel inziet, zal be- vinden, dat de rijkdommen van de Westindifche vloten niet van de zee- kant; maer van de binnenlanden her- komen: waerom de Spanjert zich aen de bevolking der zelve zoo hoogh heeft laten gelegen zijn.

Dat de Portugefen de bevolking van Brafil niet na vereifch, op de wijze der Spanjerts, hebben kunnen volvoe- ren, is gefchiet, uit oorzake zy onge- lijk meer trek en zucht hadden, om hun fortuin met sterke vloten in Ooft- Indien te zoeken) daer zich groote landen en koningrijken opdeden: al- waer zy machtiger overwinningen en overgrooter winften, met den handel van Ipeceryen, edele gefteenten, en andere rijke waren) deden, als in Bra- fil, daer hen noch gout noch zilver-

mijnen openbaerden , en niet als zuiker , door zwaren arbeit , te winnen was : behalve dat hunne vaerten en overheerde landen op de Westkust van Afrika , als Angola , Guinea , &c. moften onderhouden worden .

Hier door is hunne Brasiliſe kolonie zoo machteloos gebleven , dat noch in den jare vijftien hondert acht en zefstigh de Brasilianen de Portugesen in de stad Olinda hebben derven belegeren : en moſt *Don Georg d'Albukerk* met maght uit Portugael komen , om hen r'ontzetten .

De kapitanie van *Parayba* is lange jaren daer na eerſt r'ondergebracht : en de *Marimban* is den Franſen eerſt op het jare zefstien hondert en veertien afgenomen . Waer na ook den Portugesen in *Gran Para* , of de riviere der Amazonen , voet genomen hebben .

Niet alleen hebben weinige Portugesen , om de redenen voornoemt , te weten , uit zucht en begeerte tot de rijkdommen van Ooſtindien , zich na Braſil willen begeven ; maer het is ook zoo , dat eerſt zedert weinige jaren eenige Portugesen van aenzien aldaer hunne woonplaetſe hebben willen nemen : zoo dat noch ten tijde van de verovering van de stad Olinda , des jaers zefstien hondert negen en twintigh , door d'onzen , zelfs d'aenzienlijkſte van de Portugesen , zeer weinigh uitgezondert , aldaer om hunne bedreve misdaden , verzonden en geplaeſt waren .

Het is noch onlangs voor den jongſten opſtant geſchiet , dat , zoo wanneer drie aenzienlijke Portugesen in een ſchuit van het Reçiff na de stad Olinda voeren , door zekeren Portugees aen eenen voornamen Jode gevraeght zijode , wat hem van die zelve dochte , of hy die niet voor eerlijke perzoonen kende , en den Jode , die daer voor aennemende , geantwoort wiert : Evenwel is het zeker , dat deze drie t'zamen niet meer alſtwee ooren hebben : daer mede te kennen gevende , d'een van de drie beide : en d'anderen elk een oore miſten .

Uit het boven verhaelde blijkt klaerlijk : waerom Braſil zelf tot het jare zefstien hondert negen en twintig , toen d'onzen de stad Olinda innamen , zoo arm van Portugeſe ingezetenen

geweeſt is , dat het niet als aen den zee-kant , tot zeven of acht mijlen te landewaerts , heeft kunnen bewoont worden : te weten , zoo verre de gelegentheit zuiker-molens te ſtellen toeliet : want die te verre van de hant leggende , zoo konden d'onkosten daer op niet gevonden worden . En was deze hunne onvermogentheit en zwakheit d'oorzake , waerom het by d'onzen heeft konnen gewonnen worden : daer onze aenſlagh te vergeefs zoude geweſt zijn , indien wy dien te lywaerts in Weſt-Indien , of andere volkrijke landen beſtaen hadden .

Met die zoo grote maght heeft evenwel toen niet anders uitgericht *kunnen worden , als dat men zich van d'ope stad Olinda en het ſteene fort St. Joris meeſter maekte , zonder in lange , op het voornaemſte ooghwit van dezen Staet , eenige andere voortgangen te doen .

Uit de verſcheide maniere dan van bevolking , die by de Spanjerts en Portugesen in Weſt-Indie gebruikt is , kan ooghfchijnlijk gezien worden , waerom de Spanjerts , na allen menſchelijken ſchijn , aldaer onverwinnelijk , en de Portugesen in Braſil by d'onzen hebben kunnen r'ondergebracht en overwonnen worden .

D'Engelſen en Franſen hebben , in het bevolken van de Karibiſe eilanden , en het Noorder gedeelte van Amerika , op de wijze der Spanjers , niet verzuimigh geweſt : hoewel op d'een plaetſe met minder verwoefing van d'ingezetenen , als op d'andere : en zijn by dat middel , binnen weinigh jaren , aldaer zoo geveſt en ſterk geworden , dat zy noch voor inlantſe , noch voor buitenlantſe macht meer beducht bleven .

D'onzen ten tegendeele hebben , na de bemachtiging van Braſil , niet alleen gene van die vier natien gevolght , met die nieuwe conquēſten generaalijk te bevolken , en eens voor al zich daer van te verzekeren : maer zy hebben , dat erger is , in die lange jaren , die zy daer van meeſter waren , noch zoo veel niet uitgewerkt en te wege gebracht , dat de twee hoofd- en aſlading-plaetſen van gantsch Neerlantſch Braſil , het Reçiff en Parayba , buiten krijghsbezetting , door vrye luiden konden

konden beschermt worden, of in een zoo groote streke lants twee suffisante particuliere kolonien geleght zijn, dewelke nochtans daer vereischt wierden: schoon men deze conquesten door kasteelen en garnisoenen had willen in onderdanigheit houden.

D'oorzaken, die de bevolking van Brasil, door vrye Nederlanders, geretardeert en tegen gehouden hebben, houdtmen de volgende te zijn.

Waerom Brasil by d'onzen niet bevolkt is.

Eerstelijk: Men heeft den meesten Portugesen, na d'onzen Brasil ingenomen hadden, by wege van verdragh, hunne zuiker-molens laten behouden, met het zelve recht, alszy die te vore bezeten hadden: welk zoodanigh is, dat, buiten hun bewilliging en verlof, niemant vermag binnen derzelve palen, zich, met ope winkel te houden, ereneren, veel minder eenige huizen te bouwen, of landeryen, tot weidinge van beesten of plantagien, aen te slaen.

Dewyl nu meest alle welgelege plaetsen tot bevolking, als Serinhaim, Pejujka, Sr. Antonio, en meer andere, in het gebiedt van den eenen of anderen portugesen heer van een zuikermolen lagen, zoo moesten d'onzen die vryheit eerst van hen koopen of zien te verkrijgen: waer in de Portugesen, uit afgonst tot ons volk, zoekende de hunnen voor d'onzen te begunstigen, zich menighmael zeer wreveligh betoonden.

Ten tweede: Men heeft de verbeurt gemaeckte zuikermolens en landeryen zonder onderscheit, zoo wel aen Portugeeten als aen Neerlanders verkocht: waer door de Neerlanders te minder gelegenheit hebben gehad, om zich met zuikermolens en landeryen t'ernereren.

Ten derde: Men heeft de zuikermolens en landeryen zoo hoogh aen de Nederlanders verkocht, dat alle de genen, die dezelve hadden aengeflaggen, daer door bedorven wierden. Waer over niemant van hen, die eenige middelen had, zich daarna tot zuikermolens, partidos of landeryen meer heeft willen inlaten.

Ten vierde: Men heeft alle inkomende goederen: zoo wel eetwaren, als hantwerken en bouwstoffen, tot de zuikermolens behorende, en bezonder de zuiker, het eenighste gewin en

gifte van Brasil, dat van belang is, zoodanigh door vrachten, ongelden en recognieten, bezwaert, dat de vrye ingezetenen van ons volk (die zich zoo armelijck niet als de Portugesen wisten te behelpen) zonder overgroote winsten niet bestaen konden, die van de zuiker, ten ware die ongemeen diergolde, niet konde komen:

Ten vijfden: De hooge prijs van de Negers heeft de vryeluiden ondergehouden, uit oorzaak zy geen middel hadden, om die tot zoo dieren prijs te kopen, en de meesten, die dezelve gekocht hadden, zijn door de sterfte, die in den jare zefstien hondert een en twee en veertigh, onder de negers quamen te woeden, gantsch bedorven geworden.

Ten zefsten: Men heeft den vryen luiden geen of zeer kleine behulp gedaen: en hen noch niet bequame landeryen, noch met Negros (waer mee in Brasil allen arbeit te lande gedaen wort) tot een redelijken prijs of op lange payen, bystant gedaen, om daer mede te beginnen.

Die uit den dienst van de Kompagnie vry wierden, konden aldaer, op hunne afrekeningen, gene gereede betaling krijgen, om het zelve gelt tot koop van negros of beestialen aen te leggen, maer moesten die afrekeningen na het Vaderlant zenden, om aldaer ontfangen te worden, of anders die, tot grote schade, verkopen.

Daer en tegen had de Staet de vrye luiden, tot vaerdiger en beter bevolking van Neerlandts Brasil, met eertijtels, vrydommen, gunsten en genotten van tollen moeten noodigen, aengenzien het gevaer voor dezelve, ten aenzien van de stropers en boschlopers ten platten lande zeer groot, en de bevolking, tot vermindering van de gewoenelijke garnisoenen, en om de Portugese ingezetenen in toom te houden, hoogh noodigh was.

Geheel anders heeft de Spanjert in Amerika te werk gegaen; want de raet van Indiën liet des jaers vijftien hondert drie en zefstigh, door bevel des konings, een groote ordonnantie uitgaen, waer by aen eene patroon van eene kolonie van dertigh huisgezinnen, behalve andere profijten en digniteiten, die waardigheit gegeven wort;

dat hy en zijne nakomelingen adel gemaakt worden, en den tijtel van hunne kolonie voeren, en alle zoodanige voorrechten en eeren genieten, als d'edelen en ridders van den rijke van kastilien, volgens de kostuimen van Spanje, doen.

Wel waren onze luiden van de beste en naestgelegenste landeryen tot zuikerriet en plantagien, door het verblijven van de meeste Portugesen in hunne zuikermolens en fazendas, verstekten en ontzet; maer dies niettegenstaende zou de begeerte van adel en tytelen, en de hope van met der tijt noch goede profijten t'erlangen, hen genoegzaam aengevoert en aengedreven hebben, om, in het stuk van bevolking, iet voort te nemen: (naerdien de gantsche kapitanie van *Seregippo del Rey*, een groot gedeelte van *Rio St. Fransisko*, *Rio St. Michiel*, de wijtstreckende velden van *Uhuaau*, de *Alagoas*, en meer afgelege landen, en inzonderheit het vruchtbaer *Terra Nova* in de *Matta*, als onbewoont, voor hen ope stonden, schoon de meeste, om tot zuikermolens te dienen, te verre van de hant lagen) indien zy daer toe, door den Staet, by bekendmaking aenleidinge gehad hadden. Maer, in plaetse van met byzondere beneficijen en genotten de kolonien te bevorderen, en haer eenen tijt lang, zonder asperzing van schattinge en bezwaringe van andere lasten te laten zitten, zoo heeft deze Staet dateljk, na het bemachtigen van *Brasil*, op profijten aengeleidt, niet alleenlijk de verbeurtgemaekte zuiker-molens der Portugesen ten dierste verkopende; maer hebben ook, in plaetse van de kolonien eenen tijt lang onbezwaert te laten, zoodanige recognitien, vruchten en impositien op alle in en uitkomende waren gestelt, dat de vrye luiden met hunnen arbeit ten platten lande niet konden behouden blijven. Waer door geschiet is, dat zeer weinige zich na buiten tot den landbouw begaven: maer zich meest alle op het *Reciff* bleven onthouden: daer met den eersten groot gelt te verdienen was: eensdeels uit oorzake het de hooftplaetse van *Neerlants Brasil* was, alwaer grote verkeering van volk was: en ten andere, dewijl de faktoors in

den eersten groote kargafoenen van hunne meesters bekomende, die gelden, die daer van quamen, veelmalen, Zie pag. 4. 21. vermits de groote huishuuren, tot timmeren van huizen besteden: waer door, en naerdien een ieder zocht zijn huis volbouwt te hebben, om de huuren daer van te trekken, met selaers en timmerluiden, om een pistolet des daeghs qualijk te krijgen waren. Maer alzoo korts daer na de meesters, geen vergenoeging in de retouren bekomende, ophielden van kargafoenen te zenden, en, met het oprichten van het bestant van *Portugael*, geen prijzen meer aenquamen, zoo quam daer door het spillen van penningen door het krijghs- en bootsvolk in de herbergen, ten meestendeele op te houden, naerdien een ieder zich met zijn kostgelt most behelpen. Dienvolgens nam ook alle nering van dagh tot dagh af: waer door geschiede, dat, in plaetse van aenwas van vrye luiden, veele, voor d'opgeroze muiteryen en opstant, om dat zy niet zagen aen de kost te geraken, weder na het *Vaderlant* vertrokken. Het welk eindelijk voor dezen *Staet*, gelijk ook geschiet is, qualijk most uitvallen.

Gelijk deze *Staet* het stuk van de kolonien, (als uit het bovenverhaelde klarelijk blijkt) niet behoorelijk in acht genomen heeft, tot verzekering van *Neerlants Brasil*, alzoo schijnt die ook niet genoegzaam, om het door sterkten en krijghsbezettingen te houden, geyvert en gewaekt te hebben.

In het begin van 't jaer zestien hondert een en veertigh, maekte *Graef Maurits* staet, dat tot bezetting van de forten en plaetsen in *Brasil* (de *Marinhan* daer niet onder begrepen) volgens eene lijst, waer in het garnisoen van ieder plaetse uitgedrukt stont, om de Portugesen in onderdanigheid te houden, zeven duizent en zes en zeventigh soldaten vereischt wierden, en by dat getal alle zuikermolens, gehuchten en passen noch gantsch onbezet bleven: waer door de quaetwillige inwoonders den wegh open hadden, om, onder schijn van hunnen godsdienst t'oefenen, zonder zwaerheit by den anderen te komen, en hun voornemen, tot nadeel van dezen *Staet*, met den anderen gezamentlijk te smeden. En, als men al de bewaring van het

het Regiff en Maurits-ftad den vryen luiden aenbevolen liet, en het garnifoen van daer en eenige plaetsen quam te lichten, om in het velt te gebruiken, zoo zouden'er altijd, volgens die lijfte, drie duizent vierhondert en zes foldaten tot bezetting hebben moeten zijn: waer van niet een man in het velt kon gebruikt worden.

Dan in plaetse van dit bericht van Graef Maurits aen te nemen, en zich daer na te regeleren en schikken, zoo heeft de zee Staet, te zeer betrouwende het opgerecht verdrag van den tien-jarigen stilltant met Portugael, om de onkosten te sparen, den Hoogen Raden van Brasil orde overgezonden, om tot bezetting van Neerlants Brasil, van *Seregippo del Rey* af tot *Marinhan* toe (het welk midlerwijle door onze wapenen des jaers 1644. bemaghticht was) alleenlijk te behouden achten kompanjen, ieder van hondert vijftigh koppen; begeerende dat de kompanjen tot dat getal gereduceert en d'overige officieren gereformeert zouden worden.

De Hooge Raden ziende, dat zoo kennelijke misflagh, by onzen Staet met zoodanige verzwakking van de garnifoenen, begaen wierde, hebben de kompanjen alleenlijk tot het getal van zeven en twintigh gereduceert, tot nader orde. Ondertuffchen waerschouwende den Staet, van de ooghschijnelijke gevaren, waer in men, by mindere bezetting, zoude mogen komen te vervallen.

En dewijl met d'aenslgen op Angola, S. Thomé en de *Marinhan*, welke plaetsen (na dier verovering) met krijghsvolk moften bezet en beschermt worden, en, met het ontslaen van de soldaten, (die, lang boven hunnen verbondentijt gediend hebbende, niet op te houden waren, tot welker vervulling gene recreuten van dezen staet gezonden wierden,) het krijghsvolk dapper afnam, zoo heeft de hooge regeering van Brasil zulx zeer ernstelijk onzen Staet van tijt tot tijt vertoont. Maer't zy dan om de zware lasten van overzending van nieu krijghsvolk te vermijden, of dat die zich verzekert hield, dat de Portugese ingezetenen, zonder bystant van Portugael, niets zouden derven bestaen, (waer tegen

met het opgerecht tractaet voornoemt voorzien was,) men heeft daer tegen weinigh remedie en middel gefelt: zoo dat men eindelijk met den slagh gewaerschouwt geworden is.

Men was daer en boven, om het platte lant in onderdanigheit te houden: (uit wiens vruchten het verval van noodige kosten mofte gevonden worden,) by gebrek van genoegzame bevolking, noch genootzaekt, op af en ongelege plaetsen garnifoenen te moeten houden, die te water geen bystant konden gedaen worden, en dienvolgens, wanneer de oproerige Portugesen, vereenicht met die van de Bahia, meester in het velt waren, ten einde van lijftoght, in hunne handen moften vervallen. Zoodanige afgelege plaetsen waren *Rio St. Françisko*, de *Alagoas*, *Porto Kalvo*, *Huna*, *Serinhaim*, *Pojuka*, *S. Antonio*, *Moribeka*, *Igarasu*, en de stad *Parayba*, die alle, opwaerts de riviere leggende, de toegang te water kon afgesneden worden.

Dies alle de krijghsbezettingen, die men niet tijdelijk genoegh kon lichten, door gebrek van lijftoght, zich hebben moeten overgeven. Dit kon des te lichter geschieden, om dat men in dat warme klimaat geen vleesch noch spek op voorraet kan opdoen, en uit het Vaderlant niet als zeer bezwarelijk, de noodige lijftoght voor alle garnifoenen kon gezonden worden: waerdoor die te minder hebben kunnen uithouden. Enten ware het Regiff, *Itamarika*, de forten van *Paraiba* en *Rio Grande*, de zee ope gehad hadden: (waer door men zich met visch, zoo tot toespijze, als in plaetse van broot heeft moeten behelpen,) alle die plaetsen waren al lang verloren geweest. Ja het quam noch zoo scherp by, dat men het laeste broot in de mont had, toen de twee eerste schepen, de *Valk* en *Elizabeth*, met sekoers aenquamen.

Ook moft men den burgers, vrouwen en kinderen, het broot onthouden, om den soldaten te geven, die anders dreighden na den vyant over te gaen.

Ondertuffchen liepen, na mijnvertrek uit Brasil, de zaken der Westindische Maetschappy aldaer hoe langer hoe meer ten achteren: dewelke des jaers zestien hondert vier en vijftigh

alle sterkten en plaetsen quijt raekte.

De Portugefen begonnen het Reçiff in Wintermaent, des jaers zeffien hondert drieën vijftigh te water, met zeffigh fchepen, en telande met een sterke heir, te belegeren: dies de Hooge Raden, als de president Schoonenburgh, Haex, en veldoverfte Schop zoo door gebrek van levensmiddelen en krijgshbehoefsten, als door onwilligheit des krijgsvolk tot vechten, gedwongen wierden het Reçiff met alle omleggende sterkten, in handen der Portugefen over te leveren.

Maer niet wel geviel den Bewinthebbers dit verlies van het Reçiff, en leiden die de schult op gemelde Hoge Raden: als die te licht zulk een sterke plaetse aen den vyant hadden overgegeven: waerom zy ook, door last van de Staten van Holland en Zeeland, in hunne huizen eenen tijd lang, in verzekering genomen, en met krijgsvolk bewaert: doch eindejijk weer ontslagen wierden.

Sedert bleef Brasil in volkome bezit van Portugael.

D'Algemeene Staten maekten na derhand, op voorflagh van den Portugefen gezant in 's Gravenhage, des jaers zeffien hondert een en zeffigh, den zefften van Ooghtmaent, een verdragh van Vrede met de Kroone van Portugael: waer van de voornaemste beding punten de volgende waren.

De Portugefe Kroone zou hebben aen dezen Staet uit te keeren tachtigh tonnen gouts, 'tzy in greden gelde, of in zuiker, tabak en zout, of uit den tol, die in de Portugefe haven gevordert wiert.

De veroverde plaetsen zouden in bezit der genen blijven, die dezelve bezaten.

Den Nederlanders wiert den vryen handel op Portugael, en op de plaetsen en gewesten in Afrika en Brasil, die onder Portugael behooren toegefaen: met beding van gene hooger tollen te betalen, als de Portugefen zelfs geven.

E I N D E.

Drukfouten, mislagen en byvoeghselen.

Het eerste getal wijst de pagie aen: het tweede de kolom, en derde de regel.

Pag. 3.	kol. 1.	regel	musketten vlogen als	waren afgekomen.
3.	1.	19.	Twee en twintigh.	52. Denpreker Altetten.
18.	2.	31.	Biberibi.	55. Ooghtmaent
32.	2.	44.	Alucena, achter het Roo Lant, alzoo by d'onzen genoemt.	104. 2. 3. Porto
40.	1.	6.	doen komen.	107. 1. 35. Den tweeden, met den dagh, hadmen
40.	2.	34.	Buikpijn	118. 1. 34. 1654.
44.	1.	7.	De hantbood en help.	42. Na dan
46.	2.	46.	Hendrik Hamel	2. 19. Dias
69.	1.	5.	Lieutenant Hendrik Haus, om	126. 2. 39. van den 6. van Herffmaent
69.	1.	37.	Overfte Lieutenant.	133. 2. 28. Hendrik Hamel
	2.	51.	Raden dien morgen raetpleegghden, en noch den zelven dagh eenigh oorloghstug derwaerts zonden.	136. 2. 45. of Alagoduam
70.	2.	37.	Sloten ski	137. 1. 1. En Broekhuizen vragen.
		38.	Hilt of Helt.	140. 1. 10. Der
74.	1.	72.	Rodelas.	144. 1. 8. of Nieu Maurits stad
74.	1.	44.	van dagh tot dagh.	147. 2. 27. Bulhaus.
	2.	27.	Ley en Hek, toen schepen van S. Antonio en verinham.	148. 2. 28. Kunhao.
75.	2.	10.	S. Antonio, een kapelletje.	2. 55. Denniger of Deniger gestelt.
76.	2.	28.	Paraupaba	149. 2. 15. of Jenero.
77.	1.	11.	zich daer meena	151. 1. 35. De stad Schop op den
77.	1.	51.	Naerdien volgens	2. 13. Brasilanen: behalve de Nederlandse foldaten.
78.	2.	55.	Reçiffte lande	169. 2. 23. Hendrik Hamel.
90.	1.	20.	1645	175. 2. 35. Lot den Joden by de Portugefen
91.	1.	35.	schandelijk gehandelt wiert.	177. 2. 49. vlote.
	2.	31.	Beuls	180. 2. 8. Antwoort
	2.	34.	gekregen: het welk	187. 2. 30. Pijnbank gedreight
96.	2.	40.	Hy	202. Kasjou en Akaju.
97.	2.	2	Sa E Benavides.	207. schijnt een en dezelve boom te zijn.
101.	2.	34.	Ley	213. 1. 5. hant vol tabak.
104.	1.	31.	Tapuyers, die van Rio Grande	215. 1. 28. Waerom.
				217. 2. 15. Een ontrent.

BLAT.

B L A T W Y Z E R.

A	Ngoolse gezanten komen op het Reçiff, en hun voorstel, krijgen geschenken. 56	en zenden Blaer met krijgsvolk uit. 83. be- lasten den oversten Haus, zich by hem te ver- eenigen. 84. Doen by plakaet de vrouwen en kinderen der weghgewekene Portugesen ver- trekken, 85. Maken een plakaet tegen de bel- hamels der beroerte, 86. Besluiten gezanten na de Bahia te zenden, 87. Beraetlagen of men de Tapuyers tot bystant tegen de Portu- gesen zal ontbieden, 98. Krijgen schrijven van den oversten Haus 99. Belatten den oversten Haus en Blaer zich te zamen te vereenigen, Krijgen tijding van Kamarons komste, 99. van den toefant van St. Antonio en Pojuka. Maken een plakaet tegen het plonderen der Portugesen, 101. Krijgen tijding van den toef- tant in Rio Grande, 102. Schrijven aen de Bewinthebbers over den opstant der Portugese- sen, 105. Krijgen kennis van des vyants komste: rusten daer tegen schepen toe, en presten volk in zee, 108. Krijgen schrijven van den Portugesen Admiraal, 108. en van den Gouverneur uit de Bahia, 109. Maken zwarigheid over de komste der Portugesen, 111. Schrijven aen den Portugesen Generael Salvador Korrea Saa è Benavides, ibid. krij- gen schrijven van de Ligne uit Rio Grande, daer over zy beraetlagen. 113. Schrijven aen den Gouverneur van de Bahia, 89. ontfan- gen schrijven van hem, 93. van Martijn Soa- res de Morea en André Vidal, 143. Zenden den oversten Haus na de Kaep St. Augustijn, 131. Raetslagé met hem, of men het krijgsvolk van buiten, binnen het Reçiff zal trekken. 132 brengen, op den neerlaegh van den oversten Haus, alles in tegenweer. 133, 139, 143. Ge- ven orde aen Dortmund, om het eiland Itama- rika te bewaren, 140. zenden eenigen op kuntfchap uit. Krijgen schrijven van André Vidal, 140. Hun antwoord, 141. rechten een kompanjie vuurroers op. Maken een plakaet van pardon, 150. Beraetlagen over de behou- denis van Itamarika, 152. Rechten vier kom- pagnien vuurroers op, 157. zenden bystant na Rio Grande, 159. Krijgen schrijven van Dortmont uit Itamarika, 159. Raetslagen of men de Brasilianen van Itamarika verzenden zal, 169. Raetplegen of men den vyant in het velt zal aantasten, 170. Zenden aen koning Jan Duwey geschenken, 171. Raetplegen of men den vyant van het eiland Itamarika zal drijven, 173. Besluiten herte verlaten, 174. oude Hooge Kadengaan af, en nieuwe komen aen, 179. verzoght om met de nieuwe te raet- plegen. 180. Verzoeken na het Vaderlant te vertrekken, en vertrekken van daer. 190	
B.	Billar of Kabitto, een wonder klein gedierte. 32	I.	Imaraku een boom. 201
Balfemboom. 48	Bas, Hooge Raet van Brasil, trekt na Paraiba en Rio Grande 158. komt weer op Brasil, en verhaelt zijne verrichting. 159	Ipekati Apoa, een vogel. 29	Itamarika een eiland. 35
Brasilianen slaen de Portugesen doot, 156. maken onlust op Itamarika, 157. vertrekken van Itamarika na Rio Grande. 169	Bullestrate komt by de Hooge Raedt op het Reçiff, 42	Yzer-verken. 26	K.
Bullestrate, Hooge Raet, trekt na de Kaep van St. Augustijn, 124. doet verhael van zijne verrichting ter vergadering, ibid. trekt na het eiland Itamarika, doet verhael van zijne verrichting. 150	C.	Kaaco, een kruut. 201	Kalabaffen. 201
Chameleon of Indische Salamander. 20	Contracten by de Hoge Raden Hendrik Hamel, Pieter Basen Bullestrate gemaakt, 47. en by de Westindische Kompanjie geapprobeert, 48 op wat wijze die ingeselt waren, ibid. waerom gemaakt, en wat voordeel daer uit ontfont. 51	Kaep St. Augustijn verraderlijk by den Majoor Dirk Hooghstraten overgegeven. 126	Kapitanie van Pernambuco, is in elf kamers of stoelen verdeilt. 13
Duizentbeenen. 25	D.	Kapitanie van Parayba, 38, door d'onzen ver- overt, 40	Kapitanie van Siara. 43
E.	Eilant St. Thomé. 7	Keulen, een kasteel in Rio Grande. 42	Klaes Klaefz. kapitein loopt met zijn volk tot de onzen over. 155
Eilant van Antony Vaez, in de Kapitanie van Pernambuco. 16	Eilant Ferdinand Neronha 6	Kokoi, een vogel. 30	Kroos-zeë. 4
Gekko, een dier. 20	G.	Kroos-zeë. 4	Kroos-zeë. 4
Graef Maurits vesticht de Hooge Raden Hendrik Hamel, &c. in de regeering, en maekt hen zijn vertrek bekent, neemt zijn afscheit. 50. vertrekt na het vaderlant. 57	H.		
Hagedissen. 25	Haus, d'overste Luitenant, bespringt de Portugesen rebellen, wort geslagen. 104		
Hendrik Hamel, Bewinthebber der Westindische Maetschappy, komt voor den Hoogen Raet op het Reçiff. 41. raet Parayba te verdedigen. 189	Hoorneestten. 33		
Hongersnoot op het Reçiff. 175	Honigh-byen. 47		
Hooge Raden van Brasil, Hendrik Hamel en Dirk Kodde, komen in Brasil, 41. yveren om de schulden der Kompanjie in te verdienen komen in, ongelegenheit. Wenden middelen aen om dat voor te komen, door het msken van contracten, 47. Die by de Vergadering der X I X. voor goet gekeurt worden. 48. Worden, door de bewinthebbers, van den aenflagh en toeleggh der Portugesen verwittigt, desgelijx door Graef Maurits, Wat zy daer op besluiten te doen, 55. Zenden den vendrigh Sloteniki op kuntfchap na d'afgevalle Portugesen uit. 57	Hooge Raden van Brasil, Hendrik Hamel en Dirk Kodde, komen in Brasil, 41. yveren om de schulden der Kompanjie in te verdienen komen in, ongelegenheit. Wenden middelen aen om dat voor te komen, door het msken van contracten, 47. Die by de Vergadering der X I X. voor goet gekeurt worden. 48. Worden, door de bewinthebbers, van den aenflagh en toeleggh der Portugesen verwittigt, desgelijx door Graef Maurits, Wat zy daer op besluiten te doen, 55. Zenden den vendrigh Sloteniki op kuntfchap na d'afgevalle Portugesen uit. 57		
Doen een plakaet van pardon afkondigen, 75. versterken het eiland Itamarika met krijgsvolk. 77. Zenden den oversten Haus na Pojuka, om den opstant te weeren, 78. Stellen een biddagh in. 79. doen Mauritsstad afninden, 81. ontbieden vier gelade schepen van het Roo Lant na het Reçiff, 82. nemen tegen de gewekenen uit de Vergea krijgsvolk aen,			

B L A T W Y Z E R.

Kroos-gewas.	4	vallen in Parayba, Stroyen brieven uit, 189.
Kupia, een mier.	26	verlaten Parayba; 190. Opdernemen het eiland Itamarika te veroveren, 172. Landen daer op, 173. Schrijven aen Dortmont om het eiland over te geven, ibid. Leggen den onzen lagen.
L.		
Leguaen Senembi.	24	
Lichthart, Admiraal, steekt in zee, 114, vervolgt en taft de Portugese vloot aen, ibid. en veroverd die, 115. Zijn schrijven daer over aen de Hooge Raden, ibid. Sterft, 184. wort begraven.	187	
M.		
Mandiboka-wortel.	196	
Maranhaon, een eiland, by d'onzen ingenomen, 41. en weer verlaten.	41	
Maurits stad, op het eiland Antoni Vaez, 16. wert versterkt, 73. en afgesneden.	81	
Mieren-ceter.	28	
Moucheron bericht den Hogen Raden van wegen den optant der Portugesen,	70	
N.		
Negros sterven.	64	
Nieuw of vertrekt uit het Tessel na Brasíl, 1. zien twee Turke schepen, 2. raken daer mee slaghs, 3. komen by het eiland St. Penados of S. Paulo, 5. Varen voorby het eiland Ilha Ferdinando Neronha, 6. komt op het Reciff, 6. vertrekt na het eiland S. Thomé, 7. komt weer op het Reciff: wort wonderlijk blindt, 176. Trekt na Rio Francisco, 183. is in gevaer van te verdrenken, 185. Trekt weer na het Reciff, 186. en van daer na het Vaderlant.		
O.		
Olinda, eene stad in de kapitanie van Pernambuko.	19	
P.		
Pako Kaatinga, een gewas.	202	
Papay, anders Pinogaçu, een boom.	202	
Parayba by de vyant verlaten.	189	
Penados of S. Paulo, een eiland.	5	
Pernambuko, een kapitanie van Neerlants Brasíl.	13	
Plakaet van pardon by d'onzen afgekundight voor d'afgevallen Portugelen.	75	
Portugesen, uit wat oorzaak tegen d'onzen in Brasíl opgestaen.	54	
Portugese gevangenen ondervraecht.	78	
Portugesen staen in Pojuka op, 77. in St. Antonio, 78. Hoe zy hunne optant en conspiratie aengeleit hadden.	79	
Portugesen zenden een vloot tot bystant der rebellen, 106. Landen volk.	109	
Portugese Admiraal komt in, en trekt uit de Bay van Tamandare.	107	
Portugese vloot verschijnt voor het Reciff.	114	
Portugesen speelen den meester, 121. worgen dertigh Brasílianen, 121. veranderen den staet des oorloghs in Serinhaim, dopen twee Joden, 121. Schrijven aen d'inwoonders van Pernambuko, 123. Trekken ter belegering van de Kaep St. Augustijn.	124	
Portugesen staen in Parayba op.	147	
Portugesen komen op het eiland Itamarika, verlaten het weer, 151. Stroyen brieven uit aen de voornaemste burgers van het Reciff.	181	
R.		
Reciff, eene stad in de kapitanie van Pernambuko, 16, 17. is in hongers-noot, 175. wordt ontzet, ibid. wort nau belegerd en geweldigh beschooten. 192. en aen de Portugelen overgegeven.	239	
Restinga, een eiland in de riviere Parayba.	39	
Rio Grande, een kapitanie, 41. een riviere.	42	
Rivieren Garassou, Goyana, Auyay, Gramma, 35. S. Francisco.	9	
Rif van steen voor de kust van Brasíl.	15	
S.		
Schop, kolonel, komt weer van Itamarika op't Reciff, 182. doet verhael van zijnen uittocht aen de Hoge Raden, 178. doet een uittocht na de Baretta komt van Goyana, 188.	179	
Schuurvogel.	30	
Seregippe del Rey, een kapitanie.	11	
Serinhaim eene vesting, by de Portugesen ingenomen. De krijgsbezetting daer van komt op het Reciff.	179	
Siara, een kapitanie, 121. wort door den onzen den Portugelen afgenomen.	44	
Slangen, 22. Boicinga, Kukuruko, Guako of Liboya, Kobre de Veado, Juraraka, Baitiapo, 23. Ibsiram, een adder, Ibi Boboka, 24. Borobi of Cobra Verde, Kaninana, Ibirakoa, Tareiba en Kakiboya, Senembi een leguaen.	24	
Spinnekoppen.	32	
Sloteniski Vendrigh, op kuntschap uitgezonden, doet verhael van zijne verrichting aen de Hoge Raden.	53	
T.		
Tamarika, een kapitanie van Brasíl, en eiland, 35 heeft verscheide passen en toegangen.	38	
Taperete of Antes, een viervoetigh dier.	33	
Tapuyers slaen 35 Portugesen doot, 104. werden tot bystant van d'onzen ontboden: 149. Slaen 15 Portugesen doot, 152. ontlasten de kapitanie van Rio Grande, 153. Vallen den onzen af.	186	
Toukan of Grootbek, een vogel.	30	
Tygers.	32	
V.		
Verkens.	33	
Vieira betight van verraderye, ontschuldight zich.	54	
Visschen van Brasíl.	34	
Vogels van Brasíl.	27, 29, 30	
Vleermuizen.	29	
Vloot uit Hollant tot ontzet van Brasíl gezonden.	177	
W.		
Wit en Hooghstraten na de Bahia aen den Gouverneur, Antonio Telles da Silva, gezonden, 58. Hun bericht schrift.	59	
Wortel Mandihoka, ziet Mandihoka.	196	

Aenwijzing voor den Boekbinder, om de platen in te voegen.

<i>Kaerte van Brasíl.</i>	pag. 18.
<i>Negers speelede op Kalabassen.</i>	215.
<i>Gewassen, Boomen, &c.</i>	200.
<i>Tapuyers, schietende een vogel in de vlucht.</i>	225.

